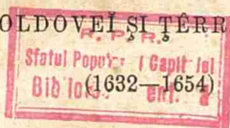
EPOCA LUĬ

VASILE LUPULŬ

ŞI MATHEIŬ BASSARAB VV.

DOMNIĬ MOLDOVEĬ ŞI ŢÊRREĬ-ROMĂNESCĬ

(1632—1654)

DE

G. MISSAIL

BUCURESCĬ

TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ASOCIAŢĬ, PASAGIUL ROMÂN.

1866

Donatiunea
Paulina Lupu Antonescu

PREFACIĂ

Di una terra son tutti : un linguaggio
Parlan tutti : fratelli gli dice
Lo straniero : il comune linguaggio
A ognun d'essi dal volto traspar.
Questa terra fu a tutti nudrice,
. . . .
Che natura dall'altre ha divisa
E ricinta coll'Alpe e col mar.
Manzoni, *Carmagn.* atto II.

Principalele scopŭ alŭ acestei scrierĭ a fost :

De a arrĕtta Românilor, cu istoria in mână, funestele urmărĭ a separatismuluĭ in care fatalitatea a ţinutŭ Moldova şi Ţérra-Romănéscă, pênĕ la 1859, resultatele celle deplorabile ce aŭ avutŭ dualismulŭ guvernamentale de pe ambiĭ ţermĭ aĭ Milcovuluĭ şi folosulŭ ce aŭ trasŭ streiniĭ, in totŭ-

d'auna, din sfĕşiârile nŏstre năuntrice; in scurtŭ: spre a le proba că sfĕrmându-se unirea ţêrelorŭ, noĭ nu maĭ vedemŭ decâtŭ sclaviă, decâtŭ jugŭ străinŭ, — curêndŭ séŭ maĭ tărḑiŭ, — decâtŭ stergerea Românieĭ din charta ţêrelorŭ libere;

Aŭ fostŭ: de a maĭ re'nviụa, in memoria Românilorŭ, unele din vechile, patriarchalele şi republicanele lorŭ instituţiunĭ, uitate şi pré multŭ inlăturate, cu ocasiunea puvoiuluĭ de legĭ imprumutate depe la străinĭ şi adusse in pămêntulŭ românescŭ, ca nisce plante exotice, fâră a ţine sémă de condiţiunile fisice şi moralĭ alle naţiuniĭ nóstre; fâră a ţine sémă, maĭ cu deosebire, de acelŭ mare adevêrŭ: că uă civilisaţiune spre a fi traĭnică şi roditóre, trebue se éssă din sinulŭ poporuluĭ pentru care se face. şi se aibă rădĕcine adânce in ânima luĭ;

Aŭ fostŭ: de a arunca uă râpede privire, asupra trecuteĭ şi glorióseĭ civilisaţiunĭ a Românilorŭ, pe care secolul luĭ Mateiŭ Bassarab şi Vasilie Lupu Vodă, o resumă şi o inchiâie, precum secolul luĭ Ludovic XIV resumă civilisaţiunea francesă

din acelŭ secolŭ strĕlucitŭ, căruia Marele Rege, 'ĭ-a imprumutatŭ numele sêŭ;

In fine, scopulŭ nostru:

Aŭ fostŭ, de a arrĕta cu istoria, cu dreptulŭ, cu morala şi esperiinţa, fostuluĭ guvernŭ, rêulŭ ce a făcutŭ nu numaĭ ţêrreĭ, ci, şi ênsuşĭ lorŭ, tóte guvernele, tóte regimele carĭ pierḑêndŭ, cu desevĕrşire, simţulŭ justiţieĭ, aŭ intratŭ pe calea funestă, in care se vîrîse elŭ, maĭ cu deosebire de un timpŭ incóce (1).

Tóte passagele sub liniate, eraŭ făcute *directŭ* la adresa Domnuluĭ. Speramŭ: că glasulŭ nostru, deşi atomŭ imperceptibile de micŭ, insă manifestatŭ prin pressă, — acestŭ putenicŭ organŭ de îndreptare alŭ seculuĭ nostru, — uninduse cu miliónele de vocí ce se inălţiaŭ din *ţérră* câtră *palatŭ*, cerêndŭ *dreptate, moralitate, bună-credinţă, economiă,* va avé acelŭ efectŭ ce trebue să aibe glasulŭ viŭ al istorieĭ, cândŭ vorbesce celorŭ ce sciŭ ceti in paginile eĭ, celorŭ ce o *inţelegŭ*.

Insă...., şi individulŭ şĭ naţiunea s'aŭ inşelatŭ.

(1) De pe cândŭ s'a şi inceput tipărirea acesteĭ cărţĭ.

Şi guvernulŭ luĭ *Alexandru Ión I*, s'a prăbuşitŭ sub povara proprielorŭ selle pĕcate, sub reprobarea unanimă a naţiuniĭ, neplânsŭ de nimine; blestematŭ de toţĭ.

A maĭ ḑice pentru ce? Este de prisosŭ, cândŭ verdictulŭ Juriuluĭ naţionale, s'a pronunciatŭ cu atâta linisce, unanimitate şi profundă convincţiune.

In facia ruinelorŭ, fumegânde incă, alle uneĭ domnie, incepute sub nisce auspicie atâtŭ de frumóse, puse sub scutul inviolabilităţiĭ, şi incheiete într'unŭ modŭ ca acellŭ ce amŭ veḑiutŭ...., nu putemŭ face maĭ bine decâtŭ a ḑice indignăriĭ nóstre *personale*, impreună cu *Lamartine*.

« Achève.... c'est le Dieu qui règne et qui couronne;
« C'est le Dieu qui punit! c'est le Dieu qui pardonne;
« Pour le héros et nous, il a des poids divers.
« Parle-lui sans effroi : lui seul peut te comprendre.
« L'esclave et le *tyran* ont tous un compte à rendre;
« L'un du secptre, l'autre des fers!

« Son *crime* et ses exploits pèsent dans la balance :
« Son cercueil est fermé! Dieu l'a jugé! Silence!

Orĭ-ce essemplariŭ care nu va avé semnătura mea se va considera contra făcutŭ, şĭ se va pedepsi dupe lege.

NOTA.

Autorele voindŭ a scuti pe lectorĭ din neplăcuta occupaţiune a necazuluĭ ce trebue să'şĭ dea cu studiulŭ notiţelorŭ la fie-care pasŭ, indică, uă-dată pentru totŭ-d'a-una, isvórele ce aŭ servitŭ de basă acesteĭ scrierĭ. Totuşĭ, acolo unde autorele va crede, că cititorulŭ se póte induoi despre veracitatea faptuluĭ relatatŭ,—va repeta indicarea isvoruluĭ pe care s'a basatŭ.

1-iŭ. Letopisiţele Moldoveĭ, publicate de d. M. Cogălnicénu.— Iassy, 1852. tom. I, cap. XII, XIII, XIV, XV şi XVI; tom. II, capit. intitulatŭ: *Uă samă de cuvinte ce sunt audite din omŭ in omŭ, de óměnĭ vechĭ şi betrânĭ şi in Letopisiţe nu sunt scrisse; ce s'aŭ scrissŭ aicĭ dupe Domnia luĭ Stefăniţă Vodă inaintea Domnieĭ Dabija Vodă.* — §§ 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 38, 39, 40; tom.—III.—*Condica obiceiurilorŭ vechie şi nuoe ale curţiĭ Domnilorŭ Moldoveĭ.*

2. Istoriele Domnilorŭ Ţĕrreĭ-Românescĭ scrissă de Constantin Căpitanu: — Magasinulŭ istoricŭ pentru Dacia, de Laurianu şi N. Bălcescu, tom. 1, pag. 286—306; tom IV, pag. 212 şi seqq.

3. A. Papiŭ Ilarianu: *Tesaurŭ de monumente istorice* pentru Romănia, tom. III, fascióra III, pe luna Decembre, Capitulŭ despre *documentele* relative *la viéţa şi mórtea in essiliŭ a luĭ George Stefan Voevodă*, pag. 83—104.

4. Dionisie Fotino: *Istoria generale a Dacieĭ,* trad. de George Sion, tom. I, capituliĭ XLVI, XLVII şi XLVIII

5. Michael Cogălnicénu: *Histoire de la Dacie*, des Valaques transdanubiens et de la Valachie. Berlin, 1854. pag. 265—287.

6. B. Petriceicu Hajdêŭ; *Archiva istorică* a *Romănieĭ*,

tom. 1, partea 1-a, documentele de la No. 69, 71, 147 şi 281.

7. T. Codrescu: *Uricariulŭ*, copprindêtoriŭ de chrisóve, anaforale şi alte acte, tom II, documentulŭ de la pag. 50; tom. III; documentulŭ de la pag. 87 şi acellŭ de la pag. 279; tom. V, documentulŭ de la pag. 385.

8. Dimitrie Cantemir (principe): *Descrierea Moldoviei*, *partea politică*, Cap. II, III, VI, VIII, IX, X, XIII, XV, XIX;

9. George Şincaĭ: *Cronica Românilorŭ*, tom. III, — faptele de la anniĭ 1632—1654 inclusivŭ.

10. G. Assaky: *Spicuitorulŭ Moldo-Românŭ*, Iassy 1841 (Institutulŭ Albineĭ) făsciόra Ianuarie şi Fevruariŭ Articululŭ *Ruxanda Dόmna.*

11. M. Cogălnicénu: *Archiva romănéscă*, tom. II, capitulŭ despre *tractaturile vechie* ce aŭ avutŭ Moldova cu Pόrta: din *izvόdele logofêtuluĭ Nicolae Costin.*

12. Paul de Aleppo: *Călătoria prin Moldova şi Ţérra-Romănéscă*, 1650—1660. (Veḑĭ Archiva istorică a Romănieĭ, tom. part. II.)

13. Şaguna Andreiŭ (baron): *Istoria Bisericeĭ orthodoxe resăritene*, tom. II, §§ 36, 155 şi 156.

14. Archiva Albineĭ, (fóiă pentru Archeologia română şi industrie), documentulŭ de la No. 41, (Iassy, 1841-1846, Institutulŭ Albineĭ).

15 Filaret Scriban. *Biografia mitropolituluĭ Petru Moghilă* (Veḑĭ foiletonulŭ *Zimbruluĭ* dupe annulŭ 1851)

16. *Pravila cea mare*, Têrgoviste, an. 1652, in folio. (Veḑĭ prefaţiunea şi in Cipariŭ; *Christomatia*, pag. 165.)

17. *Carte romănéscă* de invêţătura pravilelorŭ (Codicele lui Vasile Lupu Voevodŭ, Iassy 1646).

10. Vasilie Popp. Disertaţiune despre typografiele romănescĭ, Sibiiŭ, 1838, typografia luĭ George de Closius, Capit. XI, XII, XVIII.

19. Vasilie Alexandri: Balade (cântece betrănescĭ.)

Iassy, typografia Bucimuluĭ Românŭ, 1853, part. 2, balada III (Movila luĭ Burcelŭ) etc.

20. Carra. Istoria Moldoveĭ şi a Ţêrreĭ-Romănescĭ, trad. de d. N. T. Orăşénu, pag. 35—41.

21. Istoria Malo-Rossieĭ de N. Bantaşŭ Kamenskago Moskva 1842. (a II ediţiune).

22. Cipariŭ Tim. Analecte litterarie, pag, 164—180, assemenea şi de la 216—223.

23 Odobescu A. I. Revista română, vol. II, 1862, — Articlu d-sele: *Câte-va ore la Snagovŭ*, şi documentele de la pag. 378 şi 390.

24. Hurmuzaki Costake, *Bulletinulŭ şedinţelorŭ Adunâriĭ* ad-hoc a Moldoveĭ din 1857, No. 1. Trattatele inchiăiate intre Principatele-Române şi imperiulŭ Otomanŭ.

EPOCA

LUĬ

VASILE LUPULU SI MATHEIU BASSARAB VV.

DOMNIĬ MOLDOVEĬ ŞI TÊRREĬ ROMÂNESCĬ.

(1632—1654).

Era in annulŭ 1634. Moisi I, pronumitŭ Movilă, se pogora pentru a duoa-óră de pe tronulŭ Moldoveĭ spre a lua drumulŭ pribegieĭ cu tótă casa luĭ, insocitŭ numaĭ de Constantin Hatmanulŭ, singurulŭ dintre boeriĭ care-ĭ maĭ remăsesse credinciosŭ. Pe cândŭ era in punctulŭ de a părăsi pentru totŭ d'a-una pămêntulŭ sântŭ allŭ străbunilorŭ sêĭ, — pămêntŭ pe care nu-ĭ era scrissŭ a-lŭ maĭ vedé; — pe cândŭ ellŭ punea piciorulŭ pe pămêntulŭ ţêrreĭ leşescĭ; Vasile Lupulŭ, nuoulŭ Domnŭ datŭ Moldoveĭ de câtre Sultanulŭ Muratŭ, intrâ pe la cella capŭ allŭ Moldoveĭ. Amŭ puté ḑice, că de la domnia luĭ Vasile Lupu a luatŭ, Pórta otomană, d'allŭ binele obiceiulŭ d'a numi Domnĭ d'a dreptulŭ, fâră de a ascepta allegerea ţêrreĭ. Inaintaşiĭ luĭ Vasile duoĭ Domnĭ: Moisi I şi Miron I Barnovsky, — allŭ câruĭ cainicŭ sfêrşitŭ ni-lŭ descrie cu nisce colorĭ atâtŭ de viue, Miron Costin analistulŭ,—fu-

seseră alleşĭ. Numaĭ fatriele şi desbinârile boeri-lorŭ carĭ eraŭ impărechiaţĭ, impărţiţĭ, ţinêndŭ uniĭ cu Leşiĭ, alţiĭ cu Turciĭ, şi pré pucinĭ cu patria, i aŭ făcutŭ a pădi uă vinovată tăcere şi a nu protesta cu mâna inarmată in contra incălcâriĭ vechiuluĭ dreptŭ de allegere, recunnoscutŭ şi cu solemnitate consănţitŭ prin capitulaţiunĭ.

Cu tóte aceste, dupe povĕrnişiulŭ de decadinţă spre care plecasse ţêrrele nóstre, dupe corrupţiunea ce apucasse a infiltra in vinele boerimiĭ, contactulŭ cu Greciĭ, lipitorĭ in contra cârora glótele se rădicaseră şi chiar abia cu verĭ-unŭ annŭ maĭ'nainte, (1633), ênsăşĭ allegerea boerilorŭ n'ar fi pututŭ cădé assupra unuĭ capŭ maĭ bunŭ. Şi nu scimŭ de ce n'amŭ dice că Vasile-Vodă era allessŭ? cândŭ cunnoscutŭ ne este, că dupe isgonirea luĭ Alessandru Iliaşiŭ, *stândŭ boeriĭ a se sfătui dupe allesulŭ Domnuluĭ nuoŭ*, aŭ strigatŭ cu toţiĭ să le fie Domnŭ *Lupulŭ Vasile Vorniculŭ*; insă ellŭ n'a priimitŭ *legăturele cu tocméla* ce i se impunea, şi atuncĭ s'a rechiămatŭ la tronŭ pe Barnovsky Vodă din ţérra leşéscă.

Vasile Lupulŭ, este unulŭ din aceĭ ómenĭ rarĭ pe carĭ, aŭ plăcutŭ sorţiĭ ceĭ órbe a-ĭ face să deşerte, in viéţa lorŭ, cupa totorŭ fericirilorŭ şi a totorŭ amărăciunilorŭ. Ellŭ fù in mâna noroculuĭ, uă adevĕrată mince, unŭ adevĕratŭ jocŭ. Viéţa luĭ este uă adevĕrată tragediă, uă intrégă poemă. Rădicatŭ pe aripele fortuneĭ pênĕ la cea maĭ inaltă tréptă a societâţiĭ românescĭ, cădù apoĭ in prăpa-

stia miserielorŭ cellorŭ maĭ adûnce, multŭ maĭ iute de cum se suisse. Suirea şi căderea luĭ, binele séŭ rêulŭ ce a făcutŭ, suntŭ uă mare lecţiune pentru popóre, pentru simpliĭ indivicįĭ ca şi pentru Domnitorĭ.

Cândŭ cercetătoriulŭ modernŭ sătulŭ, obositŭ de luptele moralĭ alle vieţeĭ actuale, alle prefaceriĭ şi sguduirilorŭ regeneratrice la care este suppusă uă ţérră in timpŭ de transiţiune, — câcĭ nu se póte dice că şi uă pace, care nu indestuléză tóte tendinţele generóse, tóte speranţele marĭ, n'are oboselele eĭ ca şi resbellulŭ; cândŭ cercetătorulŭ modernŭ, dicemŭ, sătulŭ de presinte, 'şĭ aruncă privirea in trecutŭ, cu dragŭ se opresce assupra acestorŭ duo domnie care, abstracţiune făcêndŭ de regretabilile lupte dintre fraţĭ, este pentru România aceea ce fù seculuĭŭ luĭ Ludovic allŭ XIV pentru Francia; ceea ce fù domnia luĭ Augustŭ pentru Roma; a luĭ Pericles pentru Athena. Şi, cu tóte aceste, s'a scrissŭ atâtŭ de pucinŭ de câtre Românĭ assupra acesteĭ epoce, inceputulŭ civilisaţiuniĭ moderne a Românieĭ, diorele desceptâriĭ séllel Aŭ dóră şi'n acésta ascepta-vomŭ pe străinĭ să vină a ne lua pe d'ınainte, de nu ne va fi şi luatŭ, unŭ Paul d'Allepo şi alţiĭ? Adevêrulŭ dicemŭ: uă naţiune care asceptă totulŭ numaĭ de la străinĭ, şi nu face nimica pentru dênsa, *prin dênsa*, de mâna străinuluĭ va peri!

Nu scimŭ care este indemnulŭ şi, maĭ cu deosebire, argumentulŭ, pe care se intemeiază uniĭ din

istoriografiĭ vechĭ, intre carĭ cu durere, şi'n primulŭ rangŭ, trebue să numerâmŭ pe principele istoricŭ Dimitrie Cantemir(1), şi alţiĭ dintre publicistiĭ nostri contimpuranĭ, precum d. C. Negruzzi, (şi chiar erudítulŭ d. Cogălnicénu) de a pronumi pe domnulŭ Vasile Lupulŭ de Epiriotŭ, *d'Albanesulŭ*(2) Inţellegemŭ mania şi ţinta străinilorŭ(3) de a attribui străinilorŭ orĭ-ce virtute, orĭ-ce bine, orĭ-ce faptă frumósă se făcea şi s'a făcutŭ de cine-va din némulŭ şi osulŭ romănescŭ; dérĕ pe Românĭ, cândŭ o facŭ acésta, mărturimŭ că nu-ĭ pricepemŭ *nicĭ-de-cum*! Afară de acésta, numele şi familia, faptele, aspiraţiunile, simţimêntele, credinţele, defectele, in fine totulŭ este românŭ in Vasile Lupulŭ. Negreşitŭ că nisce autoritâţĭ române, ca acelle pe carĭ le-amŭ citatŭ, vorŭ fi avêndŭ intru acésta cuvintele lorŭ; noĭ insă nevrêndŭ a abdica, cu una cu duo, propria convincţiune ce avemŭ de romanitatea luĭ Vasile vodă, nu numaĭ că nu le cunnóscemŭ argumentele, câcĭ nu le a divulgatŭ nicĭ unulŭ din dumnélorŭ; dérĕ aflâmŭ pe Vasilie Lupulŭ servindŭ in celle maĭ inalte funcţiunĭ alle Statuluĭ, multŭ inainte de a adjunge la vrednicia domnéscă. Şi apoĭ cine nu cunnósce ura cea inverşunată ce colcăia in ţérră contra Grecilorŭ, nu cu maĭ multŭ de câtŭ cu unŭ annŭ ina-

(1) In *descrierea Moldoveĭ* capul.... *Despre alegerea Domnilorŭ.*

(2) In *Pĕcatele tinereţelorŭ.*

(3) Călĕtoria Arobuluĭ patriarcŭ Macarie, scrissă de Archidiaconulŭ sĕŭ Paul.—Acesta maĭ commite erórea d'a ḑice, că majoritatea locuitorilorŭ Moldoveĭ şi Valachieĭ, sunt *Grecĭ*. Eĭ bine, trebue să-lŭ credemŭ pe cuvêntŭ? (Veḑĭ § 9, din descripţiunea sa).

intea numirii luĭ Vasile Lupulŭ? (Veḑĭ domnia luĭ Alessandru Iliaşiŭ). Cine nu cunnósce elocintea descriere ce face Miron Costin(1) despre rescularea glótelorŭ, sub Alessandru Iliaşiŭ, resculare ce se potolì numaĭ prin ucciderea ministruluĭ grecŭ Baptista Velele şi *isgonirea Grecilorŭ* din ţérră? Vasile Lupu, era capulŭ, era suffletulŭ mişcâriĭ. Éttĕ, in adevêrŭ, ce ḑice cronica: „Veḑêndŭ boeriĭ cu a„devĕratŭ urḑită peirea lorŭ de Alessandru vodă, „ca cellŭ ce se innécă se apucă de sabie cu mâna „gólă; s'aŭ vorbitŭ cu toţiĭ de aŭ datŭ scire ţêrreĭ, „care herbêndŭ in greutâţĭ şi in netocmele, pré „lesne s'aŭ pornitŭ, şi nu numaĭ curtea, ci şi ţe„rănimea, şi atâta mulţime s'aŭ strînsŭ din tóte „pârţile, câtŭ nu incăpea in têrgŭ ci umpluse lo„culŭ pe sub Miroslava pretutindenea strigândŭ *pe „Grecĭ* de prin tóte uliţele. . . Vasile Lupulŭ vor„niculŭ *era capŭ totorŭ lucrurilorŭ acestora.* „Décă aŭ năbuşitŭ ţérra aŭ mersŭ de aŭ spusŭ „domnieĭ aceea, cum s'aŭ rădicatŭ ţérra şi strigă *pe „Grecĭ*; aŭ respunsŭ Alessandru Vodă: déca se ră„dică pe Grecĭ, pe nimenĭ se rădică."

Eĭ bine, intrebâmŭ încă-uă-dată, Vasile Lupulŭ era *grecŭ*, aŭ românŭ? De era grecŭ, cum s'a resculatŭ ellŭ in contra Grecilorŭ? De nu era românŭ cum a ţinutŭ cu Româniĭ, cu glóta? Din dilema acésta nu putemŭ eşi.

De s'aŭ luatŭ autoriĭ nostri moderni, dupe *năs-*

---

(1) Letopisiţile, tom. I. pag. 264.

cocirea luĭ Cantemir, aŭ greşitŭ, câcĭ greşitŭ era ênsuşĭ Cantemir, şi éttĕ pentru ce:

In scrissórea Moldoveĭ, capitululŭ despre *Allegerea Domnilorŭ*, eruditulŭ principe, se esprime ast-felŭ la Nr. 47:

„Vasilie I de la Epirŭ, séŭ Albania, carele se chiăma *Lupulŭ*, insă la *ungere* aŭ *dobĕnditŭ* numele acesta.“

Cum aŭ pututŭ dobendi, Vasile Lupulŭ, acestŭ nume abia la *ungere*, cândŭ noĭ êllŭ găsimŭ citatŭ in cronice, totŭ şi tocmaĭ sub vechiulŭ şi de toţĭ sciutulŭ luĭ nume: *Vasile Lupulŭ vornicŭlŭ*, multŭ maĭ 'nainte d'a fi domnŭ: cellŭ pucinŭ cu cincĭ domnie inaintea luĭ?

In adevêrŭ, inainte de Vasile Lupulŭ aŭ domnitŭ peste Moldova: 1 Miron Barnovski vodă, a 2-a domniă şi in dată Moisi I. a 2-a domniă(1633); 2⁰ Alessandru V a 2-a domniă (1631); 3⁰ Moisi I Movilă (1630); 4 Alessandru V, ăntêia domniă (1630).

Ceva maĭ multŭ: noĭ găsirâmŭ menţionându-se numele luĭ Vasile Lupulŭ, retrogradândŭ, adică suindŭ cursulŭ istorieĭ, pênĕ şi'n acéstă de pre urmă domniă ce amŭ citatŭ: a luĭ Alessandru V, (prima domniă).(1)

Ceva şi maĭ multŭ: *Lupulŭ vornicŭlŭ* este ci-

(1) Letopisiţile, tom. I, pag. 263: „Cum aŭ venitŭ veste de domnia luĭ Alessandru vodă. . . . sciindu-ĭ hirea cu toţiĭ a acestuĭ „domnŭ, indată aŭ purcesŭ fruntea boerilorŭ la Ciarigrad cu jalbă „la împĕrăţie'. . . *Lupul Vasile vornicŭlŭ, ce aŭ fostŭ maĭ pe urmă „şi domnŭ*, etc. aŭ purcesŭ la Ciarigradŭ cu. . . etc. . . “

tatŭ ca boerŭ neaoşŭ românŭ,—avêndŭ moşiele sélle in ţérră, şi făcêndŭ serviciele sélle Statuluĭ,—intr'unŭ suretŭ allŭ luĭ Miron Barnovski, Movilă Voevodŭ, de la 23 Fevruariŭ 1627. adică cu şépte annĭ inainte d'a deveni domnŭ.(1)

Assemene êllŭ găsimŭ pomenitŭ intr'unŭ ispisocŭ allŭ luĭ Moisi Movilă Voevodŭ, cu data 23 Martiŭ 1631, — in acestĭ termenĭ: *şi urméză credinţa boeruluĭ Lupulŭ, mareluĭ vornicŭ allŭ ţerreĭ de susŭ*, etc.(2).

Numele nu este pusŭ nicĭ la unulŭ din consiliariĭ domnuluĭ, ci numaĭ pronumele şi boeria, adică dregătoria. — In fine, êllŭ maĭ găsimŭ citatŭ, totŭ assemene, intr'unŭ actŭ de mărturiă allŭ popeĭ Pavel din judeţulŭ Agiuduluĭ, cu data de la 1631. Mărturia acésta este făcută inaintea sfatuluĭ domnescŭ, intre a-ĭ câruia membri era şi Lupulŭ, acum ca vornicŭ ţêrreĭ de *josŭ*.(3).

Aşa dérĕ, basându-ne pe monumentele aceste, puemŭ ḑice: éttĕ ce *rea* istoriă facemŭ noĭ, ţinêndu-ne in străvechiulŭ hogaşŭ allŭ rutineĭ: — A ḑissŭ unulŭ, să ḑicemŭ toţĭ. — A greşitŭ, unulŭ să greşimŭ toţĭ. — Oele incă sarŭ, sirmanele! una dupe alta, — fie şi'n produşcă. — Dérĕ să maĭ

(1) Uricarulŭ d. Teodor Codresco, tom. V pag. 3?5. In acestŭ suretŭ, Lupulŭ este numitŭ de vodă: *Credinciosulŭ şi cinstitŭ boerulŭ nostru Lupulŭ vel-vornicŭ* (1627).

(2) Uricarul, tom. II, paginea 50.

(3) Archiva istorică a Românieĭ, redigiată de d. B. P. Hăjdêŭ tom. I, part. I, paginea 106, documentulŭ Nr. 147.

scrutâmŭ, să maĭ cercetâmŭ?—pace sănătate! Crede şi nu cerceta, fĉtulŭ meŭ. . . .

Cellŭ multŭ, am puté admite să ni se ḑică că Vasile Lupulŭ fù *arbănaşiŭ*, fù românŭ din Anovalachia, fù macedonianŭ, fù ţinţarŭ de peste Dunăre; câcĭ scimŭ, că pênĕ in Athena nu sunt de câtŭ sate *romănescĭ*.

Astăḑĭ, cândŭ lumea s'a luminatŭ atâta, cândŭ ideele aŭ făcutŭ progresse nemărginite, şi totuşĭ uuŭ românŭ născutŭ in prejmetele Grecieĭ, — Baron Sina, — cu greŭ se dă la fapte romănescĭ, cu greŭ face uă scólă romănéscă! Apoĭ cum ne putemŭ, cum ne ertâmŭ noĭ inchipui, că unŭ Albanezŭ, că unŭ arnăutŭ, că unŭ Grecŭ neaoşŭ, ar fi făcutŭ, pe la 1640, pentru Românĭ, ceea ce făcù Vasile Lupulŭ? Şi apoĭ, in care proonomasticŭ grecescŭ amŭ aflatŭ noĭ propriulŭ pronume de *Lupu*?

Unŭ Tzucala, unŭ Velele Baptiste, unŭ Vărzaru et companie, se cunnoscŭ că aŭ fostŭ Grecĭ dupe nume, şi Grecĭ aŭ remasŭ şi'n fapte. Eĭ bine, chiar bunulŭ simţŭ firescŭ vine şi preciséză unŭ hotarŭ de deosebire intre naţionalitatea ce trebue să represinte nisce nume ca aceste şi unŭ nume ca allŭ luĭ V. Lupulŭ vorniculŭ.

Restabilindŭ acestŭ adevêrŭ dupe noĭ, pênĕ la probă contrariă, trecemŭ la uă altă cestiune totŭ atâtŭ de insemnătóre:

Mulţĭ ne vorŭ defăima, póte, pentru că amŭ intreprinsŭ a scrie tocmaĭ acum despre Vasile Vodă, şi Mateiŭ Bassarab. Şi causa incriminâriĭ nu póte fi de câtŭ

desbinârile, de pre atuncĭ dintre Muntenĭ şi Moldovenĭ, astăḑĭ unițĭ, mulțămită ceruluĭ, intr'unŭ singurŭ Statŭ. „A scri domnia luĭ Vasile Lupulŭ şi Mateiŭ Bassarab, este a desmormênta, ḑice-vorŭ, vechiele nóstre patime, vechiele nóstre nefericirĭ; este a frustra sentimentulŭ naționale." Intrebarea este capțiósă şi ne ar pune in găndire, cândŭ n'amŭ avé convingerea, că sub măreţulŭ faptŭ din 24 Ianuariŭ s'aŭ ingropatŭ tóte acelle patime, tóte acelle desbinârĭ, tóte acelle nefericirĭ trecute, impreună cu separatismulŭ, *spre a nu se maĭ scula in vecĭ, şi că nicĭ mórtea nu ne va despărţi.* In venitoriŭ nu maĭ formâmŭ de câtŭ unŭ singurŭ poporŭ, precum avemŭ aceeaşĭ origine, acellaşĭ trecutŭ. Acésta insă nu trebue să ne impedice a cerceta communa nóstră istoriă naţionale, acellŭ testamentŭ,—precum o numesce Caramzin, — lăsatŭ de către strămoşĭ strănepoţilorŭ, ca să le servéscă de tălmăcire timpuluĭ presinte şi de povĕţuire timpuluĭ venitoriŭ.

Să nu se scandaliseze nimenĭ: N'amŭ venitŭ să stricâmŭ biserica sânteĭ unirĭ, ci să o intărimŭ pre ea. Arrĕttândŭ cine-va sfăşierile dintre fraţĭ şi tristele consecinţe ce resultă de la elle, nu se chiamă a săpa grópa Uniriĭ, ci maĭ vĕrtosŭ intărimŭ Unirea.

Incă-uă-dată să nu se sparie nimenĭ. Suntemŭ fericiţĭ a face parte din uă generaţiune allŭ câreĭ *creḑŭ* este *Unirea*, care a luptatŭ pentru *Unire*, care nu va avé raţiunea d'a maĭ trăi unŭ minutŭ fără Unire! . . . Unirea este singurulŭ talismanŭ, singura condiţiune sub care poporulŭ românŭ pó-

te avé uă essistinţă respectabile in linia popórelorŭ viue şi libere.

Blăstematŭ să fie acellŭ ce cugetă, măcar, de rêŭ in contra Unirii.

Dérĕ:

„A nu sci ce s'a intĕmplatŭ inainte de a te fi „născutŭ, ḑice Cicerone, este ca şi cândŭ aĭ fi ne„contenitŭ pruncŭ; câcĭ, ce este vêrsta omuluĭ, deca „memoria faptelorŭ nóstre nu s'ar uni cu vécu„rile celle de maĭ 'nainte?

Istoria este una şi nedespărţită. Ea este rece ca ghiéça, implacabile ca granitulŭ; faptele ce relatéză essistă şi nu se potŭ nega. Sunt fapte deplinite. Trebue să scimŭ ce s'a făcutŭ inainte de noĭ, fie bine, fie rêŭ. Trebue să le scimŭ şi să tragemŭ de acollo invĕţămêntele ce logica cea sănĕtósă ne va dicta.

Nu.. Să nu ne sfiimŭ a cerceta, a studia epoca luĭ Vasile Lupulŭ, precum nu trebue să ne stingherimŭ de a studia, cerceta şi scri istoria luĭ Matheiŭ Bassarab, câcĭ amênduoĭ suntŭ Românĭ, amênduoĭ suntŭ glorie alle Românieĭ, alle aceĭ Românie, ce cu adjutoriulŭ Sântuluĭ, este *una şi in eternŭ nedespărţită*. Cândŭ frica meschină a uneĭ desbinârĭ *fatale*, ce nu maĭ are cuvêntulŭ de a fi, ne ar propri de la acestŭ lucru, de ce nu ne ar popri şi de la lucrulŭ istorieĭ luĭ Stefan cellŭ mare şi a luĭ Michaiŭ Vitézulŭ, câcĭ, din nefericire, unulŭ a bătutŭ pe Muntenĭ şi altulŭ pe Moldovenĭ? Dérĕ, cine nu scie că şi Matheiŭ, ca şi Vasile Lupulŭ, voiaŭ să realiseze,

de pe atuncĭ, cu sabia, ceea ce abia s'a realisatŭ acum pe calea pâciĭ? Şi apoĭ, Italianí, nu s'aŭ bătutŭ cu Italianĭ, Grecĭ cu Grecĭ, Germanĭ cu Germanĭ, in timpiĭ trecuţĭ? Eĭ bine, urméză de acollo că Italianiĭ, că Greciĭ, că Germaniĭ, să nu'şĭ maĭ studieze istoria trecutuluĭ lorŭ, numaĭ pentru că fatalitatea voisse, ca sabia taliană, grécă, germană, să verse sânge italienescŭ, grecescŭ, germanŭ?

Să ne ocupâmŭ dérĕ de istoria nóstră trecută, fâră preventiunĭ, fâră temere. Uă naţiune care n'are istoriă, n'are essistenţă, n'are venitoriŭ. Să căutâmŭ numaĭ a deplini condiţiunile ce impune *Lucian* in assemenĭ casurĭ. Pe lîngă alte cualitâţĭ, ellŭ vré ca istoriculŭ să fi eliberŭ de frică şi ambiţiune, neapropiatŭ de-mnită séŭ ameninţare; să spună adevĕrulŭ fâră slăbiciune şi amărire; să fie dreptŭ fâră asprime, censorŭ fâră oţărîre şi fâră clevetire. Ellŭ 'lŭ vré fâră spiritŭ de partită, fâră privire câtre opiniunea timpuluĭ sêŭ şi ne scriindŭ de câtŭ pentru stime ómenilorŭ cu dréptă judecată şi pentru lauda vitorimiĭ. Aşa dérĕ, adevêrulŭ maĭ pe susŭ de tóte, *A inlătura adevĕrulŭ din istoriă*, a ḑissŭ Polyb. *eest a scóte ochiĭ uneĭ fete frumóse.*

Amŭ ḑissŭ că nu vedemŭ temeiulŭ dupe care se desbracă pe naţiunea română de una din celle ănteiŭ celebritâţĭ politice alle eĭ, ênsuşindŭ fapte românescĭ unuĭ străinŭ; mănţinemŭ idea. In adevêrŭ cândŭ, sub domnia luĭ Alessandru Iliaşiŭ, boeriĭ, spăriaţĭ de firea cea rea a acestuĭ Domnŭ, se otărîsse a trămite uă deputaţiune la Pórta Otomană, spre a o

informa de greutâţile ţêrreĭ, Vasile Lupulŭ, era unulŭ din boeriĭ fruntaşĭ, ce a plinitŭ sarcina acésta impreună cu Cehan Vorniculŭ, Savin Hatmanulŭ, Costin Postelniculŭ, Urechiă Spatarulŭ, Buhuşŭ Visterniculŭ, Furtună Comisulŭ, Başotă Logofêtulŭ şi alţĭ boerĭ. Numerulŭ lorŭ se rădica pênĕ la 80 capete, numaĭ din boerĭ, fâră altă glótă şi capetenie de ţérră. Cândŭ Alessandru Iliaşiŭ, oblicì nemulţămirea boerilorŭ, şi se otărî să omóre pe maĭ mulţĭ din capetele lorŭ, Vasile Lupulŭ fù cellŭ ăntêiŭ care fù inscrissŭ pe lista funebră. Ceĭ-l-alţĭ aŭ fostŭ Cehan Vorniculŭ, Sabin Hatmalulŭ, Buhuşu Visterniculŭ şi Urechiă Spatarulŭ. Cândŭ rescóla se dede pe faciă, cândŭ armaşiĭ şi glótele luară armele spre a isgoni pe Iliaşiŭ Vodă şi pe Greciĭ ce veniseră din Constantinopole pe lîngă dênsulŭ, Vasile Lupulŭ *era capŭ* totorŭ acestora. — Cândŭ s'a mântuitŭ Moldova de tiranulŭ Iliaşiŭ şi de suitariĭ luĭ, şi cândŭ ea simţì nevoia de a-şĭ da unŭ *Domnŭ romānŭ*, care se vindece ranele trecutuluĭ, să realiseze imbunĕtăţirile cerute de presinte, şi să infiinţeze speranţele viitoriuluĭ, ea intórse ochiĭ spre *Vasilie Lupulŭ Vorniculŭ*. „Şi strigară toţĭ:—să ne hie Domnŭ Lupulŭ Vasile Vorniculŭ, insă'ĭ da şi legăture cu tocmală ce va lua din ţérră, ce se lega pentru dârĭ atuncĭ la acellŭ *allessŭ*; érĕ maĭ multŭ să nu iea din ţérră. Ce acelle legăture vĕḑêndŭ Lupulŭ Vasile Vorniculŭ, orĭ că vedea pe *óre-câţĭ din capete că tragŭ spre Barnovsky* Vodă, n'a priimitŭ domnia intru acea dată

„şi a stătutŭ şi ellŭ la sfatulŭ acella, să trămită
„in ţérra leşéscă la Barnovsky Vodă să vină érĕ
„la scaunulŭ domnieĭ(1).“

Deputaţiunea trămisă a duce corona luĭ Barnovsky, l'aŭ găsitŭ la Ustia, — unŭ têrgŭ in Polonia, nu departe de Nistru, — la câte-va sate, pe care le cumpĕrase ellŭ şi unde petrecea de la ântêia luĭ maziliă. Barnovsky a priimitŭ cu mare bucuriă, şi indată a venitŭ in ţérră, incepêndŭ a se găti de calea Constantinopoleĭ spre dobĕndirea investitureĭ. Spunŭ aunalele că, maĭ'nainte de purcesulŭ luĭ Barnovsky din Ustia, unŭ Polonŭ megieşiŭ allŭ luĭ, êllŭ sfătuia să nu méargă, să nu se pună in cumpĕnă, arrĕttându-ĭ *lunicóselc lucrurĭ alle domnieĭ* Moldoveĭ sub imperăţia păgânilorŭ. Érĕ Barnovsky Vodă să fi responsŭ Polonuluĭ: dulce este domnia din Moldova! Polonulŭ replică: dérĕ şi obedele turcescĭ incă grele sunt. Şi tocmaĭ aşa s'a nemeritŭ.

Este peste putinţă a face să asculte de dreptulŭ cuvêntŭ aceia carĭ şi-aŭ adoptatŭ unŭ sistemŭ de cugetare c nformă cu interessele lorŭ(1).

Turciĭ nu voiaŭ să dea investitura luĭ Barnovsky Vodă pênĕ nu va veni in Constantinopole. Adevĕratulŭ lorŭ scopŭ era de a-lŭ prinde la mână şi a-lŭ uccide, pentru prepusulŭ in care cădusse, că era părtinitoriŭ Polonilorŭ, in a cârora ţérră şi pribegisse dupe ântêia maziliă. Era unŭ obiceiŭ imbĕtrânitŭ

(1) Miron Costin, in Letopisiţe; tom I paginea 2ι6.

şi consănţitŭ, ca toţĭ Domniĭ mazilĭ să se ducă la Constantinopole, — de maĭ eraŭ credincioşĭ Porţeĭ. — Şi nu atâta credinţa i impingea, pe uniĭ, la acésta, ci maĭ multŭ speranţa uneĭ viitóre schimbârĭ a noroculuĭ. Unŭ Domnŭ occupa scaunulŭ câte de treĭ şi patru orĭ, déca scia să pună bine in practică proverbulŭ fanariotŭ care-lŭ consulta: *a săruta mâna pe care nu o puté musca*. Barnovsky Vodă nu s'a ţinutŭ tocmaĭ de obiceiulŭ acesta, şi pentru aceea, capulŭ luĭ a căḑutŭ. câcĭ ellŭ l'a dussŭ şi l'a pusŭ sub satîrulŭ bostangiuluĭ.

Purce-s'a Barnovsky Vodă la Constantinopole cu uă mulţime boerĭ şi fruntaşĭ de aĭ ţêrreĭ, preoţĭ, călugherĭ, moşnenĭ. Sosindŭ boeriĭ şi glóta de ţérră in Constantinopole, Vizirulŭ ĭa spăriatŭ şi'ĭ a invĕţatŭ să nu strige, să nu céră de Domnŭ pe Barnovsky, ci să tacă şi să ascepte punerea la cale a impĕratuluĭ. — In alt-feliŭ vorŭ pune in periculŭ ḑillele luĭ Barnovsky. Insă aĭ nostri, presuppunêndŭ că Vizirulŭ este *adjunsŭ* de cine-va cu darurĭ, totŭ-d'a-una striga şi da *revaşe* Viziruluĭ, spunêndu-ĭ *netedŭ* că *nu priimescŭ* pe altulŭ de Domnŭ, fâră numaĭ pe Barnovsky. Şi se puneaŭ apoĭ cu glótele la locurĭ de unde-ĭ putea vedé ênsuşĭ Sultanulŭ. *Aceea*, ḑice cronica, *şi pîrele luĭ Vasile Lupulŭ Vorniculŭ, aŭ măncatŭ capulŭ luĭ Barnovsky.* In adevêrŭ, Barnovsky era recomman-

(1) Clement XIV.

datŭ pretutindene de filo-polonulŭ cellŭ maĭ inflăcăratŭ.

Voia Sultanuluĭ era d'a ucide, impreună cu Barnovsky, pe toţĭ ceĭ ce venisse din ţérră cu dênsulŭ, insă Muftiulŭ s'a impotrivitŭ, liberândŭ acéstă fetră: *Ce'ĭ vinovată glóta? capulŭ să se pérdă. se vorŭ potoli glótele.* Intr'una din ḑille, Barnovsky fù scosŭ din temniţă pe piéça d'inaintea Divanuluĭ, şi, sub ochiĭ ênsuşĭ aĭ Sultanuluĭ, care privia prin feréstră, i-a tăiatŭ capulŭ. . .

Uă sémă de boerĭ eraŭ inchişĭ, asceptându şĭ aceaşĭ sórte, din minutŭ in minutŭ. Uă altă cétă de boerĭ maĭ micĭ şi ómeniĭ glotaşĭ, spăimĕntaţĭ de grija morţiĭ, aŭ petrecutŭ câte-va ḑille de grózŭ, ascunşĭ prin tóte unghiurile.

Miron Costin Cronicarulŭ, ne relatéză maĭ multe *semne* ce s'aŭ têmplatŭ in Constantinopole dupe peirea luĭ Barnovsky-Vodă. Aşa unŭ callŭ allŭ luĭ Barnovsky, ducêndu-lŭ la grajdurile impĕrătescĭ dupe tăiarea stăpênuluĭ sêŭ, s'a trântitŭ la pămêntŭ şi pe locŭ a muritŭ.

Faptŭ repetatŭ şi in relaţiunile ce tratéză de tăiarea luĭ Grigorie Ghica-Vodă, in Iassy 1774.

A duoa nópte aŭ arsŭ câte-va miie de case in Constantinopole, pentru că *„sânge nevinovatŭ se vĕrsasse."*

Să fie acésta unŭ eresŭ popularŭ?

In totŭ casulŭ, Barnovski-Vodă fussesse unŭ omŭ fórte trufaşiŭ, la portŭ mêndru, érĕ la ânimă fórte dreptŭ, blândŭ, religiosŭ şi ne-lacomŭ.

Ceĭ-l-alțĭ boierĭ și ómenĭ de țérră, merșĭ cu caĭniculŭ Barnosvky in Constantinopole, fură liberațĭ a trea ḑi dupe astrucatulŭ luĭ Barnovsky.

Intre boieriĭ ce plecasse la Constantinopole era și Vasile Lupulŭ Vorniculŭ. Dérĕ ellŭ simțindŭ că mulțĭ sfătuia pe Barnovsky să-lŭ omóre, s'a intorsŭ inapoĭ, ḑicêndŭ luĭ Barnovsky: „ că-lŭ vorŭ *gâlcevi* „*Greciĭ pentru morțiĭ ce a făcutŭ Grecilorŭ* la „scosulŭ luĭ Alessandru-Vodă din scaunŭ.

In urmă, dupe sfatulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă totŭ a răpeḑitŭ Barnovsky să'lŭ intórcă, dérĕ nu l'a pututŭ adjunge. Éttĕ cum destinulŭ êllŭ pĕstrâ pentru a-lŭ sui pe tronŭ și a-lŭ face organŭ de marĭ lucrurĭ.

Trupulŭ luĭ Barnovski a jăcutŭ dupe tăiare, pênĕ in-de-séră inaintea Curțiĭ impĕrătescĭ; apoĭ, cu voia Viziruluĭ, l'a luatŭ Costin Postelniculŭ, unulŭ din boeriĭ Moldovenĭ ce venisse cu dênsulŭ, și l'a ingropatŭ nóptea, ingrabă, la patriarchiă. Cu timpulŭ, ósele i s'aŭ addussŭ in țérră totŭ de către Vasile Lupulŭ(1).

---

(1) Veḑĭ testamentulŭ acestuĭ cainicŭ Domnŭ in Archiva istorică a Românieĭ tomulŭ I, partea II, pag. 187-192: „Eŭ fiindŭ acuma in „mână păgânilorŭ, ḑice Barnovsky, de bună-voia mea venitŭ in mâ„na lorŭ de amăgirile și inșlăciunile lorŭ, și mĕ scóseră din odihna „mea cea bună, și cum cunnosceamŭ și vedeamŭ tocmelile păgânescĭ, „maĭ multŭ aveamŭ nădejde de mórte de câtŭ de viéța, și intr'acelașĭ „mitŭ, cum se cade in purcesulŭ nostru, cum mĭ a fostŭ voia mea, „chipŭ meșteșugiră cu mĕngăierile lorŭ de nicĭ casa nu mĭ-am toc„că de mi s'ar prilegi aicĭ óre și verĭ-uă mórte, să se scie pe ce toc„mélă ar fi remasŭ casa nóstră, ce nicĭ unŭ lucru statornicŭ n'am „făcutŭ să fie mórtea nóstră cu hodină, pentru căcĭ că, nicĭ eŭ n'am „avutŭ acéstă nădejde, să fiŭ astăḑĭ intr'acéstă nevoiă, etc."

Ar trebui cine-va, să invețe cu mai multă ingrijire mesteşugulŭ de a trăi cu ceĭ reĭ.

In pucine cuvinte, Vasile Lupulŭ vorniculŭ se făcù Domnŭ. —

Să facemŭ d'uă-cam-dată cunnoscinţă maĭ apropiată cu acéstă figură insemnată din istoria nóstră, căcĭ ostenéla nu ne va fi in deşertŭ şi multe de tóte a să avemŭ a face cu dênsa. In currêndŭ vomŭ veni şi la Matheiŭ-vodă.

„A descri venerabilea demnitate a Domnuluĭ, „cunnoscinţele sélle, escellinţa bunuluĭ sêŭ simţŭ, „adûnca sa *familiaritate* cu *autoriĭ vechĭ* şi *mo- „aernĭ*, păgânĭ, crestinĭ şi chiar turcĭ, bravura şi „abilitatea sé militariă, va intrece puterile pri operiĭ „omenescĭ. Adevêrulŭ e, că ellŭ a adjunsŭ pe an- „ticiĭ imperaţĭ aĭ Grecieĭ, ba 'ĭ a şi intrecutŭ, căcĭ „perfecţiunile selle sunt celebrate in tótă lumea şi „imbelşugata-ĭ generositate şi fapte strelucite sunt bine „cunnoscute, nu numaĭ patriarchilorŭ şi mitropoliţi- „lorŭ, preoţilorŭ, călughĕrilorŭ şi laicilorŭ in biserice „şi in monastirĭ; ci chiar agalele neguţătorĭ şi alţĭ „Turcĭ, chiar dervişiĭ şi meseriaşiĭ aveaŭ obiceiŭ de „a jura pe capulŭ luĭ. Cu tóte astea, ellŭ fù maĭ „totŭ-d'a-una, şi este incă unŭ obiectŭ de ură pen- „tru eĭ, şi e cu neputinţă ca să se pótă apĕra şi „mănţine in stăpênirea Domnieĭ. Precum amŭ ḑissŭ, „êllŭ cunnoscea tótă lumea. Impĕraţiĭ şi boeriĭ mos- „coviţĭ, se laudă de priimirea uneĭ scrissorĭ de la „ellŭ, şi o plimbă prin mâne cu cea maĭ ma- „re veneraţiune, ceea ce este uă urmare a repu-

„taţiunii ce'şi făcusse că iubesce fórte multŭ bisse-
„ricele şi monastirile, şi e milostivŭ pentru toţi.
„Regele şi boerii poloni êllŭ stiméză d'assemene.
„Kmielnitzcki allŭ Cozacilorŭ i'a luatŭ féta. Ha-
„nulŭ şi Tătarii êllŭ iubescŭ peste sémă. Impera-
„toriulŭ nemţescŭ, Regele Ungariei şi Veneţianii, êi
„sunt nu mai pucinŭ pré affectuoşi. Ellŭ tipări in
„timpulŭ sêŭ unŭ mare numerŭ de cârţi bisericesci,
„manualuri de devoţiune şi commentarie, érĕ pentru
„poporulŭ sêŭ in Moldova opere *in limba română*.
„Mai 'nainte, poporulŭ cetia rugăciunile numai in
„limba serbă, rudă cu acea russéscă, câci in Bul-
„garia, in Serbia, in Ţérra-Românéscă, in Moldo-
„va, apoi la Cozaci şi pênĕ in Moskva, se citesce
„totŭ serbesce, limba in care sunt scrisse tóte câr-
„ţile lorŭ bisericesci. Dérĕ limba Muntenilorŭ şi a
„Moldovenilorŭ, fiindŭ acea *romană*, ei citescŭ ser-
„besce, fără a inţellege. Pentru acestŭ temeiŭ, Dom-
„nulŭ zidi lîngă monastirea sa, unŭ mare collegiŭ
„românescŭ de pétră şi publicâ cârţi in limba ro-
mână(1)"

Aceste sunt trăsurele caracteriuluĭ luĭ Vasile Lupulŭ Vodă, trasse, nu de noi, ci de unŭ străinŭ imparţiale care a studiatŭ pe gloriosulŭ voevodŭ de aprópe şi a ascultatŭ fama luĭ de departe.

---

(1) Călătoria Archidiaconuluĭ Paulŭ de Allepo, prin Moldova şi Ţérra-Românéscă, intovărăşindŭ pe Macarie patriarculŭ Antiochieĭ, 1650-1660.—*Vedĭ Archiva istorică a Românieĭ*. tomul 1 partea 2-a pag. 59.—111

II.

Fericită fù domnia luĭ Vasile Vodă pentru binele, belşugulŭ şi averea ce isvora din tóte părţile, pênĕ nu se avêntâ iu acellŭ resbellŭ nefericitŭ care a fostŭ causa peiriĭ luĭ, şi isvorulŭ atâtorŭ rele pentru România intrégă.

Sprijinulŭ cellŭ maĭ mare ce a avutŭ in căpĕtarea tronuluĭ a fostŭ, pe lîngă alţĭ demnitarĭ aĭ Porţeĭ, Abaza, paşa Silistrieĭ, neamiculŭ neimpĕcatŭ allŭ luĭ Moise-Vodă, predecessorele luĭ Vasile Lupulŭ.

Cea maĭ săntă datoriă a sa, dupe intórcerea in ţérră şi suirea pe scaunŭ, a fostŭ de a se arrĕtta mulţămitorŭ către famillia predecessorelui sêŭ. de şi Moise Movilă, incă pre callea Constantinopoleĭ fiindŭ, a ordonatŭ să prinḑă pe Vasile Vornicu, ceea ce insă nu s'a realisatŭ. pentru că Vasile Lupulŭ a fugitŭ din Iassy, a statŭ tupilatŭ prin pădure câte-va ḑille, şi apoĭ, prin Valachia, a trecutŭ la Constantinopole, stravestitŭ in portŭ de neguţătoriŭ. Cu tóte aceste, dupe venirea luĭ Moise Vodă nu s'a făcutŭ nicĭ unŭ rêŭ caseĭ luĭ Lupu Vasile Vornicu. — Din contra, tótă familia luĭ aŭ fostŭ trattată cu omeniă. Pentru aceea şi Vasile Lupulŭ, ca Domnŭ, incă in Constantinopole fiindŭ, scrisse uă carte de mulţămire Domnuluĭ mazilŭ şi-ĭ lăssâ deplină libertate de a se duce orĭ-unde ar vroi, fâră nicĭ uă grijă şi superare despre nime. In aceeaşĭ scrissóre 'lŭ sfătuesce să nu

vină in Constantinopole pentru multele datorie ce avé, rugându-lŭ să nu bănuéscă câcĭ s'a intêmplatŭ schimbarea domnieĭ, *attĕrnândŭ rŏnduéla Domnilorŭ de la Dumneḑeŭ, fâră care nu este domniă.*

Virtutea e mĕssura măririĭ unuĭ omŭ, şi, cu deosebire, a unuĭ principe.

Ăntêiulŭ lucru la care se gândì nuoulŭ Domnŭ, dupe intronarea sa, fù uşurarea poporuluĭ de grelele dârĭ care êllŭ apĕssa. De aceea a induplecatŭ pe Pórta Ottomană a nu cere tributulŭ treĭ annĭ, şi dupe treĭ annĭ a-lŭ priimi totŭ, d'uă-dată. Scóse pe Turciĭ ce aveaŭ datorie in ţérră, peste otarŭ, ca să nu supere pe ómenĭ. In acestŭ restimpŭ, Vasile vodă contenì cu luxulŭ, adică nu maĭ purtâ blană de Sobolĭ, ci numaĭ de hulpĭ. La curtea domnéscă nu se mânca pe ḑi de câtŭ uă merţă de pâne, duoĭ berbecĭ şi uă ialoviţă. Maĭ multŭ de duoĭ galbenĭ pe ḑi nu se cheltuia. Ă făcutŭ cârţĭ de *slobozeniă* in tótă ţérra şi nimica de la nimene n'a luatŭ pênĕ ce nu s'aŭ implinitŭ aceĭ treĭ annĭ. Pentru ca să inţellegemŭ care fură, in realitate, efectele ce aŭ putută să aibe acéstă messură uşurătóre a luĭ Vasile vodă, să aruncâmŭ uă ochire râpede peste sistemulŭ de dârĭ, contimporane acestuĭ mare domnitorŭ.

In timpiĭ primitivĭ aĭ fundâriĭ Statelorŭ nóstre, Vistieria se alimenta maĭ multŭ, şi putemŭ ḑice, chiar numaĭ din *veniturile domenurilorŭ Statuluĭ* ţérra intrégă fiindŭ unŭ intinsŭ domenŭ, din care Domniĭ făceaŭ liberalitâţĭ boerilorŭ, dăruindu-le moşie şi

sate, dupe vitezia fie-căruia.(1) Cu timpulŭ, numĕrulŭ boeriloră immulţindu-se, allŭ dănielorŭ se inmulţia de assemene, şi adjunsesse acuma de nu era familiă boerêscă care să nu possede câte-uă părticică din aceste domenie. In proporţiune scădeaŭ veniturile domnieĭ. Pentru aceea, s'a despărţitŭ, de la unŭ timpŭ, casa *privată* a Domnuluĭ de cassa *publică* a Statuluĭ, poprindŭ pe socotéla curţiĭ tóte oraşele şi têrgurile din Moldova, impreună cu 12 sate de pe aprópe. De assemene ocnele, vâmele şi ḑeciuiala oelorŭ, a rămătorilorŭ şi a stupilorŭ de pe la ţerranĭ şi mazîlĭ: — Boeriĭ eraŭ in totŭ-d'a-una scutiţĭ de dârĭ. — Tóte celle alte veniturĭ le aŭ lăssatŭ pe séma Statuluĭ. Elle se compuneaŭ din aceste elemente: Fie-care cassă ţĕrrănéscă plătia fu-

---

(1) Spre a ne face uă ideă despre modulŭ şi estrema liberalitate alle acestorŭ dănuirĭ, care sleiaŭ Vistieria şi inghiţiaŭ, vĕḑêndŭ cu ochiĭ, domeniulŭ publicŭ, punemŭ sub ochiĭ lectorilorŭ următoriulŭ chrisovŭ datŭ de Ştefan Vv. cellŭ Mare, luĭ Teodor Cantemir, strămoşulŭ principeluĭ istoricŭ Dimitrie Cantemir, căruia datorimŭ şi publicitatea acestuĭ documentŭ:

„Fiindŭ-că Teodor Cantemir părcălabulŭ de la Chilia şi de la Smil, s'aŭ arrĕttatŭ intru apĕrarea acestorŭ cetăţĭ ca uă slugă credinciósă şi ca unŭ ostaşŭ vitézŭ allŭ cruciĭ luĭ Christos, impotriva năvĕlirilorŭ Turcescĭ şi Tătăresceĭ; insă pe urmă, cu voia luĭ Dumneḑeŭ, pustiindŭ şi luândŭ Turciĭ tóte locurile aceste, şi ellŭ prin puterea lorŭ fiindŭ silitŭ ca să'şĭ părăséscă moşiele părintescĭ, care aŭ fostŭ dăruite moşuluĭ şi strămoşuluĭ sêŭ, de domniĭ cariĭ aŭ fostŭ maĭ 'nainte de noĭ, pentru slujbele lorŭ celle credincóse; pentru aceea din mila şi din dragostea crestinéscă, dăruimŭ maĭ susŭ numituluĭ Teodor Cantemir, treĭ sate in ţinutulŭ Fălciilorŭ cu tóte alle lorŭ, pădure, câmpŭ, ape şi pescăric; şi êllŭ facemŭ maĭ mare peste totŭ codrulŭ Tigheciuluĭ, şi căpitanŭ mare peste călărimea de Tigheciŭ; (care era pe atuncea la optŭ miĭ de ómenĭ, precum arréttă istoriciĭ.)" (Descrierea Moldoveĭ de principele Dimitrie Cantemirŭ, capitulŭ despre *veniturile ţĕrreĭ*).

măritŭ, in timpŭ de pace, 80 de aspre (unŭ leŭ) pe annŭ. 120 in timpŭ de resboiŭ, şi la nevoiă maĭ mare, câte unŭ galbenŭ (200 aspri séŭ 2 leĭ şi 20 parale).

Totalulŭ summeĭ ce se aduna din acéste dârĭ era indestulătorŭ pentru intreţinerea a 40,000 ostaşĭ moldovenĭ, şi 14,000 străinĭ: Nemţĭ, Cozacĭ, Serbĭ, Bulgarĭ, Albanesĭ şi Grecĭ.

Veniturile domnescĭ particularie se suiaŭ, pe annŭ. peste 900,000 de leĭ, afară de ḑeciuiala oelorŭ ce se aduceaŭ de la Câmpu-Lungŭ, ḑeciuială care, dupe catastişele ce essistaŭ incă, pe timpulŭ principeluĭ Dimitrie Cantemir, se suia la 24,000 capete.— Acéste venịturĭ puteaŭ Domniĭ să le cheltuéscă dupe plăcerea lorŭ, fără nicĭ uă dare de sémă.

Vasile Lupulŭ, decretândŭ scutinţele arrĕttate de noĭ maĭ susŭ, nu remâne nicĭ cea maĭ mică induoélă despre adevĕrurile mărturite de cronicarĭ, că ţérra, in scurtŭ timpŭ, şĭ-a venitŭ in fire. Statulŭ se chivernisia, sub dĕnsulŭ, in primiĭ annĭ, numaĭ din ceea ce lua din mortosapiĭ, din gostină şi din vâme. Ţérra se umplusse de ómenĭ. Toţĭ se intorsesse la alle lorŭ şi se apucasse de pacĭnicele lorŭ occupaţiunĭ. Cândŭ Domnulŭ găsì timpulŭ oportunŭ, arruncâ fumăritŭ: câte unŭ leŭ de cassă. Numaĭ din acéstă dare s'aŭ implinitŭ tributulŭ câtorŭ-treĭ anniĭ trecuţĭ, maĭ remănêndŭ unŭ sporŭ te 1000 pungĭ de banĭ pe conta Vistieriei.

Nemulţămitŭ cu acéstă mêngăiere ce addusse poporuluĭ, ellŭ se găndì la trattatele ţêrreĭ cu Turcia şi la vechiele eĭ privilegie. Dreptŭ aceea, a tră-

misŭ la Constantinopole uă soliă, cumpusă din ceĭ maĭ de frunte bărbaţĭ aĭ ţêrreĭ, ca să se tănguéscă despre strîmbătâţile ce suffere poporulŭ de la Turcĭ, şi despre reutâţile ce s'aŭ făcutŭ in ţérră in contra aşeḑĕmintelorŭ legate. Mehmed IV, a ascultatŭ cu bună-voinţă tănguirea solilorŭ şi-şĭ impusse datoria de a nu schimba nimica, ci maĭ allessŭ de a păḑi intocmaĭ tóte legăturele intărite prin ceĭ de maĭ'inainte, imperaţĭ, intărindu-le şi ellŭ ênsuşĭ cu Chatişerifŭ. Numaĭ la punctulŭ allŭ 9-lé a făcutŭ schimbare adică a numitŭ *birŭ*, presentulŭ annuale; urcêndu lŭ la summa de 10,000 galbenĭ turcescĭ pe annŭ. Érĕ şoimiĭ şi iepele cerute prin legămintele de maĭ 'nainte le aŭ supprimatŭ(1).

---

(1)Logofêtulŭ Nicolae Costin in scrierea: *Trattatele vechie ce aŭ avutŭ Moldovenii cu Pórta Otomană*, Archiva Românéscă, tom. II. pag. 347.

Ettĕ in ce modŭ se esprimă, assupra chatişerifuluĭ, séŭ capitulaţiuniĭ de la 1634, eruditulŭ domnŭ Costache Hurmuzaki, unulŭ din ceĭ maĭ venerabilĭ juristĭ şi litteraţĭ românĭ:

„Trattatulŭ dintre Vasile Lupulŭ, Suveranulŭ Moldoveĭ şi Sulta-„nulŭ Mahmud IV, din 1634. Dupe uă copiă scóssă din archivele „regatuluĭ Poloniei de reposatulŭ Şambelanŭ Balsin, pe cândŭ a-„cesta se afla la Varşava pe lêngă regele Poniatosky.

„Uniĭ aŭ attribuitŭ acestŭ trattatŭ luĭ Petru Rareşŭ, insă fără „cuvêntŭ: 1 pentru că, dupe incredinţarea ce aflămŭ in istoriciĭ in„digenĭ: (Urechiă, Cantemir, Nicolae Costin), Petru Rareşŭ a pre„ferĭtŭ a părăsi tronulŭ de câtŭ să priméscă prefacerile trattatuluĭ „luĭ Bogdan cerute de Sultanulŭ Soliman;— 2°. pentru că, Sultanulŭ „Soliman dupe venirea sa in Moldova, aŭ intăritŭ fără verĭ-uă pre„facere trattatulŭ luĭ Bogdanŭ din 1511;— 3° pentru că cuvintele „luĭ Nicolae Costin nu lassă nicĭ uă induoélă cum că, prefacerea „art. 9, allŭ capitulaţiuniĭ luĭ Bogdanŭ,.... adică sporirea summeĭ de „4000 galbenĭ la 10,000 galbenĭ, şi desfiinţarea dâriĭ de şoimĭ şi „iepe a urmatŭ tocmaĭ in epoca luĭ Vasile Lupulŭ, şi anume in „annulŭ ăntêiŭ allŭ domnieĭ luĭ (1634). —*Buletinulŭ şedinţelorŭ A*„*dunâriĭ Ad-hoc a Moldoveĭ.* Nota de la paginea I a numeruluĭ 1-iŭ

Acéstă isbêndă diplomatică, de şi plătită cam scumpŭ de ţérră, a accoperitŭ numele luĭ Vasile Vv. de mare gloriă, pentru timpiĭ aceia; şi a doveditŭ *prin fapte*, ceea ce avea de asceptatŭ Moldoveniĭ de la guvernulŭ nuouluĭ Domnŭ.

Bine şi cu cumpĕtŭ o incepusse Vasile vodă; măcar de ar fi inchiăiat'o ast-feliŭ! Insă:

Viitoriulŭ stă in sinulŭ luĭ Dumneḑeŭ!

III.

Se schiţâmŭ in câte-va cuvinte, situaţiunea locale şi lăturale.

Resbelulŭ ce sbucni intre Pórta otomană şi Şahulŭ Persieĭ a fostŭ attrassŭ intr'acolo tótă activitatea armatelorŭ turcescĭ; şi aceste armate, n'avemŭ trebuinţă a proba, că eraŭ pe atuncĭ incă indestulŭ de infricoşate. Ênsuşĭ Sultanulŭ Murat s'a fostŭ dussŭ la acestŭ resbellŭ *cu capulŭ* luĭ. Pacea se restatornicisse in pârţile nóstre, dupe uă mică inţellegere ce s'a fostŭ iscatŭ intre Turcĭ şi Polonĭ. Dérĕ totulŭ se impăcasse.

Polonia, Moscovia, Cozaciĭ, Tătariĭ şi tóte cellel-alte allâturĭ depre lîngă Marea-Negră se acufundasse intr'uă adûncă tăcere. Uniĭ maĭ fericiţĭ, alţiĭ maĭ nenorociţĭ, cum da Dumneḑeŭ, dérĕ rĕbda in dênşiĭ, câcĭ n'aveaŭ ce face. Vasile vodă incepusse dérĕ a domni in deplină pace. Toţĭ locuitoriĭ 'şĭ cătaŭ liniscitŭ de trebele lorŭ. Negoţulŭ infloria.

Nu aşa de liniscitŭ se arrĕtta orizontele şi des-

pre Ungaria, Transilvania şi celle-l-alte ţêrre suppuse casseĭ austriace. Marĭ invălmăşele eraŭ acolo intre Racoţi şi Betlem Istvanfi pentru domnia Ardéluluĭ. In annulŭ 1637, Cantemir Mêrza a occupatŭ, cu maĭ multe horde tătăresci din Crîmŭ, Bugéculŭ Bassarabieĭ, aşeḑêndu-se pe lîngă Cetatea-Albă şi Kilia. Acésta se făcusse fâră voia Hanuluĭ, care nu privia cu ochĭ bunĭ deşertarea peninsuleĭ sélle de locuitorĭ Pré incetulŭ aŭ venitŭ şi alţĭ mârḑacĭ cu ómeniĭ lorŭ.

Intr'atâta se umplusse Bassarabia de Tătarĭ, că'ĭ era frică luĭ Vasile vodă, că vorŭ fi pré destuĭ pentru a copprinde Moldova, de ar fi remasŭ maĭ multŭ timpŭ acolo. Se vede că ellŭ uitasse ceea ce cânta poporulŭ, incă şi pe atuncĭ, blăstemândŭ pe ceĭ carĭ:

„In horda tătărêscă
„Nu sciŭ să vitézéscă
„Şi moşia să'şĭ păzéscă“

Pórta a datŭ ordine Hanuluĭ de Crîmŭ ca, adjutatŭ de Domniĭ Matheiŭ Bassarabŭ şi Vasile Lupulŭ, să mérgă şi să-ĭ isgonéscă. La apropierea acestorŭ trupe, Cantemir, inspăimĕntându-se, a părăsitŭ pre aĭ seĭ, şi a fugitŭ la Constantinopole unde fù sugrumatŭ; érĕ ordele luĭ le aŭ luatŭ Hanulŭ cu sine la Crîmŭ.

N'apucasse bine a se intórce Domniĭ la scaunŭ cu ostirile lorŭ, şi éttĕ că priimescŭ ordine de a duoa óră ca să se impreune cu maĭ mulţĭ Paşĭ şi să mérgă assupra Nogailorŭ, cariĭ uccisese pre duoĭ

Sultanĭ de Crîmŭ la trècătórea Nipruluĭ. Vasile Lupulŭ a venitŭ la Cetatea-Albă, unde se ţinea consiliulŭ de resbellŭ, şi unde urma a se face planulŭ operaţiunilorŭ. Matheiŭ Bassarab, presupunêndŭ in acéstă intrunire, uă cursă a luĭ Vasile vodă, a venitŭ numaĭ pênĕ la Foxanĭ, şi de acolea, făcêndu-se că este bolnavŭ, a trămisŭ in loculŭ sêŭ pre Spătarulŭ cu ostile inainte. Totuşĭ şi Vasile Lupulŭ in currêndŭ s'a intorsŭ de la Cetatea-Albă, câcĭ pre Tătarĭ êĭ impĕcasse şi-ĭ pedepsisse Turciĭ.

Presimţirea este unŭ darŭ cerescŭ la omŭ. Ferice de acella ce scie a avé in sufletulŭ sêŭ uă urechiă pentru acestŭ glasŭ taĭnicŭ; cumpĕna vieţeĭ şi a fericiriĭ luĭ este de uă sută de orĭ inlăturată. Atuncĭ cândŭ vomŭ vorbi maĭ respicatŭ de Matheiŭ vodă, vomŭ vedé că presimţirea nu-lŭ minţia.

De se ducea la consiliulŭ de la Cetatea-Albă, *aleluia* era de dênsulŭ!

IV.

Annulŭ 1637 a fostŭ acellŭ annŭ fatale pentru Românĭ, in care aŭ isbucnitŭ acelle rivalitâţĭ fratricide dintre Matheiŭ Bassarabŭ şi Vasile Lupulŭ, ce aŭ făcutŭ să curgă şiróie de sânge românescŭ spre dauna intregeĭ naţiunĭ, şi fâră ca să se fi pututŭ adjunge, barem, dupe atâte sacrificie crude, marele scopŭ, pentru care trebuia ca să curgă şiróiele de sânge şi câtre care, ne place a crede, că ţintiaŭ tóte intreprinderile luĭ Vasile Lupulŭ: *Unirea!* Ana-

listiĭ contimpuranĭ nu sunt de accordŭ assupra unuĭ punctŭ, şi cercetătorulŭ modernŭ cu greŭ êşĭ póte da socotélă: déca Vasile Lupulŭ voia să adjungă a occupa şi tronulŭ Valachieĭ, pentru sine, séŭ pentru fiiulŭ sêŭ Iónnŭ. Totŭ ce se póte ḑice este că nicăire de câtŭ la acéstă epocă nu se potŭ applica maĭ bine cuvintele nemuritoriuluĭ nostru Cronicarŭ Şincaĭ, scrisse la annulŭ 1412, allŭ opereĭ selle: „Pre némulŭ românescŭ maĭ multŭ l'aŭ „stricatŭ neinţellegerea dintre dênşiĭ şi pisma „din intru care, şi pe strămoşiĭ nostriĭ Romaniĭ ceĭ „vechĭ singură i aŭ măncatŭ; apoĭ, pisma şi fala „crestinilorŭ din vecinĭ, şi maĭ vêrtosŭ a Leşilorŭ „de câtŭ neamurile celle păgâne: Tătariĭ şi Turciĭ; „câcĭ de acestia lesne şi pré uşorŭ s'arŭ fi apĕratŭ „Româniĭ, maĭ allessŭ de nu s'arŭ fi *despărţitŭ* Mol„doveniĭ şi Munteniĭ in *duo domnie*, ci arŭ fi fostŭ „*toţĭ sub unŭ capŭ* ţinêndŭ la-uă-altă. Dérĕ des„părţindu-se Româniĭ intre sine, pe Moldovenĭ „assupria Leşiĭ, pe Muntenĭ Unguriĭ, şi cândŭ şi cândŭ, „pe Moldovenĭ, şi Poloniĭ şi Unguriĭ". Atuncĭ eraŭ Unguriĭ, şi Poloniĭ; dérĕ astăḑĭ, cine? Ruşiĭ şi Nemţiĭ. Erĕ, cândŭ şi cândŭ, Turciĭ şi reposaţiĭ Ungurĭ.

Buniĭ nostri vecinĭ şi amicĭ!!!

De assemene, şi in timpulŭ disputelorŭ dintre cestĭ duoĭ Domnĭ, pe câtŭ marĭ pe atâtŭ nefericiţĭ, in multe privinţe, străiniĭ, nu pucină parte aŭ luatŭ, nu pucinŭ veninŭ aŭ vĕrsatŭ inteţindu-ĭ şi adjutându-ĭ, şi făcişŭ şi dosişŭ, a se sfâşia

intre sine; de sigurŭ, nu spre binele nostru!... Pórta Otomană incă nu privia cu ochĭ rêĭ desbinârile aceste producătórie de ruina ţêrrelorŭ romăinescĭ. Aceste ţêrre pĕstraseră incă indestulă mêduvă şi sânge in vinele şi ósele lorŭ, pentru ca, la unŭ timpŭ datŭ, să pótă oppune uă resistenţă indestulŭ de seriósă. *Ţêrrele aceste*, dice Miron Costin cronicarulŭ, *pe atuncĭ nu eraŭ aşa suppuse, ci intr'altă voiă, veghetâ; si se temeaŭ Turcii să nu se dea ţérra Moldoveĭ in partea Leşilorŭ, carĭ eraŭ pe acelle vremĭ fórte tarĭ.... ci era bucurósă să se sfàşie* aceste ţêrre intre sine.

Pe atuncĭ tóte affacerile de lîngă Pórta Otomană se puneaŭ la calle prin duo persóne: Silihtar-Aga (proto-spatarulŭ Sultanuluĭ), şi Câzlar-Aga (Capulŭ eunucilorŭ Haremuluĭ). Aceste duo persóne aveaŭ uă influenţă nemărginită assupra Sultanuluĭ. Favórele lorŭ se impărţiaŭ intre âmbiĭ Domnĭ Românĭ. Domnulŭ Moldoveĭ avea pe Câzlar-Aga şi pe marele Vizirŭ; Domnulŭ ţêrreĭ Muntenescĭ pe Silihtarulŭ. Tendinţele luĭ Vasile Lupulŭ, de copprindere a ţêrreĭ Românescĭ, eraŭ cunnoscute Porţeĭ, şi, in câtŭ-va, eraŭ şi patronate de susŭ numiţiĭ demnitarĭ şi Paşa Silistreĭ, — cu allŭ cârora concursŭ isbutisse a-şĭ căpĕta domnia ţêrreĭ Românescĭ. — De indată ce Vasile vodă pusse mâna pe firmanŭ a lăssatŭ in scaunulŭ Moldoveĭ pe fiiulŭ sêŭ Iónnŭ, şi adunândŭ ostile de ţérră, lefeciĭ şi alte stégurĭ, precum şi unŭ numerŭ de Serbĭ ce avea in simbriă, a intratŭ in ţérra Muntenéscă.

Matheiŭ strinse şi ellŭ ostirea sa compusă de pămênteni şi străinĭ, din dărăbaniĭ de ţérră, din Moldovenĭ căllârĭ, merşĭ acollo in léfă sub poeticulŭ nume de *levinţĭ*, din călărimea Leşéscă şi cea Unguréscă. Cu acestia eşì in intêmpinarea adversariuluĭ sêŭ: — De altă parte Matheiŭ vodă scrisse la Pórtă despre invasiunea luĭ Vasile Lupulŭ, despre nedreptatea ce i se făcea. Acestŭ din urmă n'apucasse a adjunge pênĕ la Rîmna şi fù intĕmpinatŭ de unŭ ceauşiŭ impĕrătescŭ cu ordinulŭ Sultanuluĭ ca să se intórcă indĕrêtŭ. In acellaşŭ timpŭ sosescŭ şi uă parte din ostirile muntenescĭ. Acesta era, in adevêrŭ, ordinulŭ cellŭ maĭ tare, *unŭ ordinŭ viŭ*. Vasile Lupulŭ bătù retragerea. Ast-feliŭ ăntêia parte a acesteĭ fatale espediţiunĭ se terminâ numaĭ cu uă mică hărtiă de avans şi arrière guarde.

Feresce-ne Dómne de resbellulŭ cellŭ dintre noĭ!

V.

Persecuţiunea noroculuĭ n'a decuragiatŭ pe Vasilie Lupulŭ. Se intêmplă, desse orĭ, că omulŭ să pună totŭ atâta energiă şi perseverinţă in rêŭ câtă pune in bine; cu atâtŭ maĭ multŭ cândŭ este orbitŭ de patimă. In adevêrŭ, cândŭ omulŭ ar fi pusŭ pentru bine atâta silinţă, pe câtŭ a pusŭ pentru rêŭ, némulŭ omenescŭ ar fi multŭ maĭ departe, şi n'ar avé de reparatŭ atâtea breşe in ordinea sociale, de vindecatŭ atâtea rane. Patima glorieĭ şi a

domniriĭ este cea maĭ predominante din tóte patimele; să nu se spurce cineva la dênsa.

Spre a aşeḑa pe fiiulŭ sêŭ Iónnŭ in domnia Ţêrreĭmuntenescĭ fâră vĕrsare de sânge, Vasile Lupulŭ, vrù să aibe recursŭ la surprindere. Se şi inţellesse dérĕ de maĭ 'nainte cu Mohamed, Paşa Silistreĭ. Acesta 'ĭ intinde uă cursă luĭ Matheiŭ, invitându-lŭ a se duce la Tulcea, pe cândŭ Paşa provĕḑutŭ cu puterĭ superiorĭ, va pune mâna pe dênsulŭ. De altă parte, Vasile vodă, inaintâ la Silistra pe pretendintele tronuluĭ muntenescŭ, premersŭ de Post. Enachi Catargiu, insărcinatŭ a pregăti terrenulŭ şi a uşura calea trattaţiunilorŭ, pênĕ la venirea acestuĭ pretendinte Acollo, Catargiulŭ a simţitŭ schimbate lucrurile. Paşa de Silistra priimisse ordinŭ secretŭ de la Pórtă, ca indată ce va pune mâna pe Iónnŭ vodă. feciorulŭ luĭ Vasile vodă, să-lŭ pună in lanţurĭ şi să-lŭ trămită la Constantinopole. Catargiu aŭ prevenitŭ pé boeriĭ ce eraŭ cu pretendintele la unŭ satŭ aprópe de Silistra, şi indată s'aŭ intorsŭ cu toţiĭ in ţérră.

Vasile Lupulŭ, de şi ruşinatŭ, nu-şĭ perdù cumpĕtulŭ. Ellŭ făgăduì luĭ Mohamed allŭ Silistreĭ 50000 leĭ şi Porţeĭ uă insemnătóre sporire de tributŭ, dóră êllŭ vorŭ adjuta in adjungerea planurilorŭ selle. Turculŭ, biruitŭ de lăcomia auruluĭ, dă ordine luĭ Racoţi, Voda allŭ Ardéluluĭ, de a refusa luĭ Matheiŭ orĭ-ce asylŭ pe pămênturile selle; invită pe regele Polonieĭ a-ĭ retrage sprijinulŭ sêŭ in casulŭ de a se arrĕtta rebellŭ ordinuluĭ Sultanu-

luĭ. Apoĭ trămite ênsuşĭ luĭ Matheiŭ unŭ ceauşŭ purtătorŭ acestorŭ cuvinte: „nu uita, beiule, că este o-„biceiŭ de a se schimba pe Domniĭ Valachieĭ la fie-„care *treĭ* annĭ; éttĕ că de cândŭ domnescĭ tu sunt „cincĭ annĭ. Grăbesce de a te retrage, de nu vo-„escĭ a-ţĭ attrage mănia Sultanuluĭ.“

Mijlloculŭ cellŭ maĭ lesne de a intórce inapoĭ ocara, ḑisse Solon, *este de a nu'ţĭ adduce aminte de dênsa.*

Matheiŭ nu se injosì nicĭ măcar a respunde la acestŭ messagiŭ insolente şi se pregătì la uă impotrivire infricoşată. Şi măréţia acésta, *trebuia* să o arrétte, şi *putea* să o arrétte, câcĭ in ţérră era uă *armată* gata a face faciă orĭ-câreĭ eventualitâţĭ. . . Érĕ in dosulŭ armateĭ sta poporulŭ *intregŭ*, poporulŭ care iubia pe Domnŭ pentru că era popularŭ şi de bine voitorŭ glótelorŭ; — poporulŭ carele era deprinsŭ cu *mănuirea armelorŭ*, ca cu a lingureĭ de la gură.

Era pe atuncĭ fericitulŭ timpŭ, cândŭ *totŭ românulŭ era osténŭ*, precum astăḑĭ totŭ Serbulŭ este osténŭ. Şi cu unŭ poporŭ inarmatŭ nu se jócă cineva, ci *têrguesce*. Turciĭ o sciaŭ acésta, alte-dâţĭ, maĭ bine de câtŭ noĭ!. . . . *Au bon entendeur salut*. . .

Maĭ 'nainte insă de a incerca sórtea armelorŭ, şi pentru a mărturi Porţeĭ băgarea de sémă ce dede communicaţiuniĭ selle, Matheiŭ o prevenì, printr'unŭ trămisŭ allŭ sêŭ că, credinciosŭ legămintelorŭ selle, ellŭ nu póte depune unŭ guvernŭ pe care'lŭ ţine, nu din graţia Sultanuluĭ, ci *din mila luĭ Dumneḑeŭ şi voinţa naţionale*; că, in totŭ casulŭ, nu-lŭ va părăsi

in mânele rivalului sêŭ; dérĕ că, déca este vorba de banĭ, este şi ellŭ gata a plăti tributulŭ făgăduitŭ de Vasile Lupulŭ, căcĭ banĭ avea totŭ atâţia câtŭ şi glónţe. Pasulŭ acesta nu isbutì; érna se apropiâ, fără ca trămişiĭ luĭ Matheiŭ să fi apucatŭ a adjunge la Constantinopole.

Sultanulŭ se indrăcia.

Mohamed paşa priimì ordinile Sultanuluĭ de a adjuta pe Vasile Lupulŭ şi de a intra cu dênsulŭ in companiă.

Momentulŭ era supremŭ! Matheiŭ nu se mărginì a sta numaĭ in propriele luĭ puterĭ. Ellŭ inchiăiă uă alianţă offensivă şi defensivă cu George I Racoţi, Principele Transilvanieĭ, carele i dede unŭ adjutoriŭ de câte-va miĭ călăreţĭ Secuĭ, sub conducerea luĭ Kemeny Ianuş. Cândŭ sosì acestŭ adjutoriŭ, lucrurile luĭ Matheiŭ nu mergeaŭ bine de locŭ; şi ellŭ fù bine venitŭ. Pedestrimea lăpĕdasse pe capulŭ eĭ, şi allessese pe unŭ altŭ, fără voia Domnuluĭ; călărimea murmura. Vasile Lupulŭ se inaintase in Valachia şi era calle numaĭ de patru ḑille, dérĕ auḑindŭ de venirea ostirilorŭ Ardelenescĭ, se oprise pe locŭ. Intre aceste sosiră şi Michael Tologhi cu ostĭ Ardelenescĭ, şi purceseră cu toţiĭ assupra luĭ Vasile Lupulŭ.

Dupe celle ce repórtă Şincaĭ, la annulŭ 1637 allŭ Croniceĭ, dupe celle ḑisse de Kemeny Ianoş, s'ar păré că, nu atâta sta la ânima luĭ Racoţi de a combate pe Vasile Lupulŭ, pe câtŭ de a-lŭ constrînge la impĕcare.

Éttĕ ce ḑice Kemeny Ianoş: „In annulŭ 1637 „tómna tărḑiŭ. Lupulŭ, Domnulŭ Moldoveĭ, din ingă„duinţa Porţeĭ turcescĭ, s'aŭ rădicatŭ cu óste as„supra luĭ Matheiŭ Domnuluĭ Muntenescŭ, cu carele „făcussemŭ legătură séŭ allianţă, precum amŭ scrissŭ „la annulŭ 1636, şi aŭ trebuĭtŭ să'lŭ adjutâmŭ „care aşa s'aŭ făcutŭ. Eŭ mĕ bolnăvisemŭ, şi m'am „dussŭ la George I Racoţi, şi dupe ce am remasŭ „treĭ ḑille la curte, intr'uă ḑi fórte de diminéţăm'aŭ „chiămatŭ Principiulŭ la sine, şi spunêndu'mĭ yestea „ce o priimisse, cu puciuŭ maĭ 'nainte, despre tré„ba luĭ Matheiŭ vodă, am inceputŭ a vorbi, cum „să-lŭ adjutâmŭ. Atuncĭ Principiulŭ êmĭ ḑisse, că de „m'aşŭ increde sănĕtâţiĭ melle, pre mine m'ar tră„mite cu óste intru adjutorulŭ luĭ: pentru că ar fi „tărḑiŭ pênĕ cândŭ ar aduna sfetniciĭ şi ar orên„dui altŭ povêţuitoriŭ oştilorŭ. Érĕ eŭ, nădăjduindŭ „in Dumneḑeŭ, indată m'amŭ făgăduitŭ, şi fiindŭ-ca „Principiulŭ incă tocmaĭ intru acea ḑi vrea să por„néscă câtre Mureşŭ-Oşorheiŭ, aŭ şi pornitŭ, şi pre „mine m'aŭ şi trămisŭ de la Crăciunelulŭ de josŭ, unde „am prănḑitŭ, poruncindŭ şi pentru ostile de la Ha„r msecк. Acésta aŭ fostŭ intr'uă Marţĭ şi nóptea so„sindŭ la Grindŭ, Mercurĭ pênĕ la améḑă m'am gătatŭ, „dupe améḑă am pornitŭ, Jouĭ am adjunsŭ in Fă„găraşŭ, Vinerĭ am tocmitŭ tóte, Sâmbătă pornindŭ, „Lunĭ mi s'aŭ făcutŭ ḑiuă in Valachia, trecêndŭ „munţiĭ pe plaiulŭ Buzêuluĭ cu verĭ-uă câte-va miĭ „de Secuĭ căllăreţĭ. Cândŭ am sositŭ eŭ, nu bine êĭ „me geaŭ lucrurile: pentru că pedestraşiĭ lăpĕdândŭ

„pe Aga lorŭ, 'şĭ-aŭ allessŭ altulŭ, numaĭ de capulŭ lorŭ;
„căllăreţiĭ incă pré mormăiaŭ, pentru că Lupulŭ vo-
„dă intrasse in Valachia calle de patru ḑille. Dérĕ a-
„uḑindŭ de venirea oscilorŭ Ardelenescĭ, se opăcisse
„de la păşirea inainte. Intr'aceea sosit'aŭ dupe mi-
„ne Michail Toldology cu maĭ mare óste, şi im-
„preunându-ne amŭ purcesŭ assupra Lupuluĭ vodă,
„ci numaĭ urmele luĭ le amŭ găsitŭ. Érĕ noĭ avu-
„sesemŭ maĭ 'nainte poruncă, ca cu uă âmblare
„să-ĭ infrĕnâmŭ tótă neodihna, şi să scótemŭ pe
„Lupulŭ Vodă din scaunulŭ sêŭ; dérĕ, intrebândŭ a-
„cuma pe trămisulŭ Princiluluĭ, cine aŭ fostŭ de fa-
„ciă dintre sfetnicĭ la Principulŭ, şi inţellegêndŭ că
„Ştefan Kaşşaĭ cellŭ maĭ credinciosŭ, şi tocmaĭ
„aşa de fricosŭ ca şi Principulŭ, indată amŭ
„gânditŭ că s'aŭ schimbatŭ porunca. Totuşĭ a-
„uḑindŭ eŭ că Lupulŭ Vodă la paḑa plaiuluĭ
„Oituzŭ, celluĭ de la Trotuşŭ, aŭ trămisŭ pe cum-
„natu-sêŭ Şoldan cu vr'uă câte-va miĭ de ostaşĭ,
„am pornitŭ intr'acolo, măcar că porunca cea nuoă
„era ca să impăcâmŭ pe Lupulŭ cu Matheiŭ, séŭ, de ar
„trebui să mergemŭ maĭ incolo, pe Mateiŭ vodă şi
„pe boeriĭ să-ĭ adducemŭ la aceea ca să se lege; că
„de se va supĕra Pórta turcéscă pentru adjutorulŭ
„nostru, eĭ vorŭ impăca cu cheltuelele lorŭ. Care
„lucru spunêndu-lŭ noĭ luĭ Matheiŭ vodă, acestŭ
„măritŭ şi vrednicŭ de vecĭnică pomenire respunsŭ
„ni l'aŭ datŭ: Ăntêiŭ, că pofta Princiluluĭ Racoţi,
„nicĭ boerilorŭ să o vestéscă necum altora, ca nu
„cum-va să se facă vrajbă; pentru că fiindŭ, eĭ in

„allianţă, la uă-laltă trebue să pórte şi greutâţile;
„totuşĭ, că ellŭ este gata a plăti tóte. Despre celle-
„alte aŭ ḑissŭ Matheiŭ Vodă: unde va fi cinstea mea
„şi a Princiuluĭ Raçoţi? unde va remâné numele
„şi vestea vóstră? de vom incepe noĭ a umbla
„dupe Lupulŭ Vodă, ellŭ *cânele* fuge de frica nós-
„tră, şi noĭ să-lŭ imbiemŭ cu pace! N'amŭ ruptŭ
„noĭ pacea, ci ellŭ; ellŭ nu o va ţiné şi de aci
„inainte; dreptŭ aceea să facemŭ ce este de făcutŭ.
„Érĕ plaiulŭ Oituzuluĭ pentru aceea êllŭ pă-
„ḑea Lupulŭ Vodă, pentru că locuia in Ardealŭ
„încă dupe vremea luĭ Gavriil Betlen, unŭ *mazîlŭ*
„anume Iónnŭ Moghila, despre carele amŭ vorbìtŭ
„la annulŭ 1631; acella avea in Moldova pe uniĭ
„cariĭ bucuroşĭ l'arŭ fi priimitŭ Domnŭ, şi Racoţi incă
„êĭ făgăduise că'lŭ va adjuta, pentru aceea êllŭ şi
„trămisese in Bresk, tocmaĭ la marginea Ardealu-
„luĭ, şi lesne se şi putù face, pentru că sosindŭ
„ellŭ séra la Trotuşŭ, Şoldan aŭ fugitŭ d'inaintea
„mea, ne putêndu-lŭ eŭ goni pentru vremea de
„nópte, dérĕ şi Matheiŭ Vodă 'şĭ aŭ perdutŭ ânima
„de a merge maĭ 'nainte pentru necuviósa poftă
„a Princiuluĭ Racoţi şi s'aŭ inturnatŭ inapoĭ, ţi-
„nêndŭ a fi destulŭ că aŭ eşitŭ vrăjmaşulŭ din
„ţérra luĭ. Aşa dérĕ noĭ incă ne amŭ inturnatŭ pe
„plaiulŭ Oituzuluĭ, fiindŭ fórte mare frigŭ. Curte-
„niĭ luĭ Matheiŭ Vodă se inturnâ acasă cu sani-
„ele. Măncare nu era pré multă, dérĕ vinŭ era
„destulŭ, de care imbĕtându-se Secuiĭ şi jucândŭ

„pe munţĭ, Românii la uniĭ le aŭ tăiatŭ gûturile.
„la alţiĭ uneltele séŭ mădularele celle bărbătescĭ.“

VI.

Vasile Vodă nu şedea cu mânele in sinŭ. Ellŭ invasionâ dinnuoŭ Valachia pe unŭ timpŭ de tómnă fórte inaintatŭ. Adjungêndŭ la Prahova, a pusŭ tabăra la satulŭ Ojogeniĭ. Acolo a ţinutŭ unŭ consiliŭ de resbellŭ assupra planuluĭ de atacŭ şi assupra moduluĭ treceriĭ apelorŭ. Loculŭ era inchisŭ cu păduri din tóte pârţile şi numaĭ balnă. Sfatulŭ aŭ eşitŭ ca să nu trécă Prahova, ci să stea acolo unde se afla, lăsândŭ pe Matheiŭ să trécă ellŭ la dênşiĭ. In asceptarea acestuĭ evenimentŭ, tóte ostile luĭ Vasile Lupulŭ aŭ purcesŭ a jăfui prin podgorie şi pe sub munţĭ, in care era băjĕnărită tótă populaţiunea cămpielorŭ. Acésta fù una din celle maĭ marĭ greşele militarie şi de tactică ce s'aŭ făcutŭ in acestŭ resbellŭ. Dérĕ pe atâta fù şi cea maĭ fericită, câcĭ aŭ avutŭ de resultatŭ cruţarea a multŭ sânge romănescŭ, — de şi operaţiunile Moldovenilorŭ s'aŭ compromisŭ cu desevêrşire. — Matheiŭ a aflatŭ reschirarea cea neinţelléptă a armieĭ moldovene şi de indată a plecatŭ spre Prahova, allegându-şĭ vadulŭ, dreptŭ in préjma Ojogenilorŭ unde se aflaŭ corturile luĭ Vasilie Lupulŭ. Sosirea luĭ fù annunciată prin câte-va detunârĭ alle artilerieĭ, şi apoĭ aŭ inceputŭ trecerea ostirilorŭ muntenescĭ prin vadŭ, dupe tóte regulele tacticeĭ militarie. Fie-care

căllăreţŭ avea câte unŭ pedestraşŭ dupe sine. Trecêndŭ apa ostile luĭ Matheiŭ s'aŭ tocmitŭ in rôndŭ de bătaiă. Infanteria şi artileria forma centrulŭ; călărimea aripele. In acéstă rŏnduélă, Matheiŭ venì să infăcişeze lupta adversariuluĭ sêŭ.

Tocmaĭ atuncĭ se intorceaŭ şi soldaţiĭ luĭ Vasile Vodă, care din cotro, in neregula cea maĭ mare, incărcaţĭ de prădĭ, — pleanŭ,—şi necunnoscêndŭ nimicŭ despre sosirea cea năprasnică a duşmanuluĭ. Spaima se respăndi in armia luĭ Vasile, cu răpeḑiunea fulgeruluĭ. De aceea n'aŭ maĭ cătatŭ nimene a se bate, séŭ a se improtivì, ci numaĭ a se găti de fugă. Ostea câtă nu era dussă in *dobêndă*, fù spârcuită. Scurtŭ: urmâ uă desfacere generale. Vasile plecâ la fugă in cea maĭ mare neorŏnduélă, gonitŭ fórte de aprópe.

De scăpâ astă-dată din mâna soldaţilorŭ luĭ Matheiŭ, fù numaĭ că părăsì drumulŭ mare şi se ascunse in Ibrăila. Corturile, bagagele, artileria şi tótă pedestrimea fură părăsite in mânele invingĕtoriuluĭ. La Brăila a zăbovitŭ Vasile Vodă numaĭ vr'uă câte-va ḑille, dérĕ fù silitŭ a părăsi şi acestŭ asilŭ. Éttĕ pentru ce: Intr'uă séră aflându-se la méssă, se infăcisâ cu mare grabă, Stamati Stolniculŭ, şi-ĭ spuse că aŭ sositŭ gonaşĭ cu cărţĭ de la Matheiŭ Bassarab Wd, şi că Agiĭ de Ibrăila şi Măcinŭ se sfătuescŭ să-lŭ prinḑă şi să-lŭ dea in mânele Paşeĭ. Vasile se scólă de la méssă, sare intr'uă grădină, adjutatŭ de unulŭ din slujitorĭ; acolo i se adduce calulŭ şi eşì cu fuga din Ibraila apucândŭ drumulŭ Galaţiuluĭ.

In Ibraila a părăsitŭ şi celle ce maĭ scăpase de la Ojogenĭ!..

Inţellegêndŭ Iónnŭ Vodă de desfacerea părintelui sêŭ, a strînsŭ consiliulŭ boerilorŭ cu allŭ cârora adjutoriŭ guvernă Moldova, şi le declară *că ellŭ nu este de domniă*. fiindu'ĭ sănĕtatea pré slabă. Apoĭ părăsì scaunulŭ şi se dusse la Constantinopole, unde se şi severşì din viéţă.

Câtŭ despre Matheiŭ, ellŭ, cu adjutorulŭ vecinilorŭ seĭ, şi maĭ cu sémă allŭ Ardelenilorŭ, trămişĭ de Racoţi Principele Transilvanieĭ, cu Iónnŭ Movilă, pretendinte allŭ tronuluĭ Moldoveĭ, se inaintă pênĕ la Milcovŭ, pe cândŭ Ardeleniĭ merseră de altă parte pênĕ in Trotuşŭ. Acolo aŭ statŭ câtŭ-va şi apoĭ s'aŭ intorsŭ fie-care in ţérra sa. Mare era spaima tutorŭ locuitorilorŭ Moldoveĭ Ênsăşĭ casa domnéscă eşisse in spre Huşiŭ, gata de fugă; dérĕ cine era causa? In acestŭ timpŭ s'a tăiatŭ pe Gorganŭ şi Samachi capitaniĭ, şi pe Christea Visterniculŭ pentru prepusŭ de necredinţă către Domnitoriŭ.

„*O nesăţiósă hire a Domnilorŭ spre lăţire şi avu-„ţiă órbă!*" esclamă Miron Costin, cronicarulŭ, la acestŭ periodŭ. „*Pe câtŭ se maĭ adauge pe a-„tâta rehnesce! Poftele Domnilorŭ şi a Impĕraţi-„lorŭ n'aŭ hotarŭ! Avêndŭ multŭ, cum n'ar avé „nimica le pare. Avêndŭ domniă şi maĭ mare, şi „maĭ alte ţêrre poftescŭ. Dece Dervişĭ pe unŭ „covoiŭ potŭ incăpea, êrĕ duoĭ Impĕraţĭ intr'uă „ţérră nu 'ncapŭ. Aşa şi Vasile Vodă. . . . aŭ*

„inceputŭ sfadă cu Matheiŭ Vodă, pentru domnia „aceĭ țêrre. Orĭ că nu'lŭ incăpé Moldova, ca pe „unŭ omŭ cu hîrca inaltă şi **impĕrătéscă** *maĭ „multŭ de câtŭ domnéscă."* . . .

Heĭ logofete Cronicare! gré vorbă vorbişĭ! gré córdă attinseşĭ!. . . Măcar de ar fi eşitŭ pênĕ acum vr'unŭ *urieşiŭ*, vr'unŭ atletŭ românŭ, de talia luĭ *Ietru* şi *Asanŭ*, care să ne maĭ amintéscă fericițiĭ timpĭ aĭ luĭ Trajanŭ şi Marcu Aureliŭ! . . Măcarŭ de ar fi ştiutŭ Vasile Vodă séŭ Mateiŭ Vodă, lucra ca nisce impĕrațĭ, şi a se incorona, orĭ unulŭ, orĭ altulŭ in capitolulŭ Românieĭ de suveranŭ allŭ *Dacieĭ*. . . .

Asta ne ar fi mântuitŭ. Asta ne ar mântui. . .

Şi ce'ĭ ar lipsi acestuĭ Impĕratŭ? Aur şi argintŭ, apă, munțĭ, câmpiĭ, codriĭ seculari, — milianĭ ca bradiĭ din munte, nu i ar lipsi luĭ?!

Cincĭ sute miĭ de voinicĭ arŭ pleca in bătaie, la unŭ semnŭ allŭ luĭ. Bogățiele Orienteluĭ arŭ şerpui la picióre'e sélle. Potentațiĭ Occidenteluĭ l'arŭ curteni. Resăritulŭ şi apusulŭ, médiă-di şi médiă-nópte s'ar intêlni in sentimente respectuóse pentru noĭ, la Dunăre, şi pe țermiĭ Pontuluĭ Euxin!...

Roma nuoă ar regăsi pe asceptatulŭ eĭ moşténŭ.

Insă unde'ĭ acellŭ Impĕratŭ?

Popululŭ êllŭ chiamă neincetatŭ cu jale, in colendele craciunuluĭ dicêndŭ: ***Haĭ Aurelŭ dómne haĭ!***

Incă-uă-dată: veni-va acellŭ imperatore allŭ Ro-

mânilorŭ, numéscă-se ellŭ şi Rege, numéscă-se şi *Domnŭ*. . . . . . faptele fie-ĭ impĕrătescĭ. . . . .

VII.

Rolulŭ ce juca Racoţi in affacerea acésta este fórte ecuivocŭ, de nu este şi efectulŭ verĭ-uneĭ trădârĭ. Putemŭ dice că este urmărirea acelleĭ sisteme infernale pe care o adoptasse toţĭ veciniĭ nostri: de a ne invrăjbi pe *noĭ in de noĭ*, pe Moldovenĭ in contra Muntenilorŭ; de a-ĭ intĕrita la cértă, la uccidere, la vĕrsarea sângeluĭ frăţescŭ, spre a se slăbi românulŭ pe românŭ şi a se face maĭ lesniciosŭ la cotropire. In adevĕrŭ, cândŭ Matheiŭ Vodă se vĕdù ameninţatŭ prin invasiunea din urmă a Moldovenilorŭ, cerù adjutorulŭ luĭ Racoţi allŭ Transilvanieĭ. Acesta, de şi avea ordinŭ tare de la Pórtă ca să nu cutede a se ammesteca in cérta acésta, ţinù unŭ consiliŭ, in care maĭ multe opiniunĭ, precum aceea a luĭ Kemeny Ianoş şi Bornemisa era să se dea adjutorulŭ cerutŭ de Matheiŭ; dérĕ n'aŭ voitŭ Racoţi; ci aŭ trămisŭ pe Georgie Kopronţiaĭ la Matheiŭ Vodă. „Eŭ vĕdêndŭ viclenia, dice Kemeny Ianoş, pe care-lŭ citéză Şincaĭ la annulŭ 1638, n'amŭ vrutŭ a mĕ maĭ ammesteca, ci, smulgêndu-mĕ de lîngă Principe, am mersŭ la dregătoria mé in Făgăraşŭ, pênĕ la sfĕrşitulŭ lucruluĭ. Erĕ Principele cu ceĭ ce eraŭ una cu dênsulŭ, *viclenia acésta o aŭ făcutŭ cu bietulŭ Matheiŭ Vodă, că făcêndu-se că vrea să adjute pe Matheiŭ Vodă*, spre cé maĭ

ncelătórie incredințare a luĭ, pe Sigismund Cornişĭ ĕllŭ puse la numitulŭ locŭ cu ostile, şi pe Koprontiaĭ l'a trămisŭ la Matheiŭ Vodă şi la boeriĭ munenescĭ cu mare bistătuire ca să-lŭ incele. Ellŭ incă tare se jurâ inaintea luı ·Matheiŭ, spunendu-ı cum vréu să-lŭ adjute. Ere despıe a tıe'a parte, a trămisŭ pe Acației Borciaı *la Lupulu Vodă* ca să-ı spună că nu va adjuta pe Matheiŭ Vodă, *cĭ pe Borciaĭ maĭ l'aŭ predatŭ tălhariĭ, cariĭ l'aŭ rănitŭ şi l'aŭ datŭ prinsŭ la Abaza Paşa*, carele ținea cu Lupulŭ Vodă, şi erà commandante Drestorului." Indignarea orĭ câruĭ românŭ este in culme la citirea acestorŭ fapte demne de ceĭ maĭ faimoşĭ scelerațĭ ce speculă cu sângele omenescŭ.

Şincaĭ respunde pentru toțĭ dându-şĭ opiniunea, sub acellaşĭ passagiŭ: „*Reŭ destulŭ că Moldoreniĭ şi Munteniĭ, fiindŭ eĭ totŭ de unŭ sânge, aşa se mâncă pe sine şi alérgă la némuĭ străine să-ĭ impace.*" Acéste desbinărĭ ne aŭ perdutŭ in trecutŭ, şi numaĭ elle singure ne vorŭ perde in viitoriŭ..

Vaĭ cellora ce nu ințellegŭ care trebue să fie adevĕrata politică naționale a ginții nóstre!...., Şi, de acestĭ miserabilĭ, amŭ vĕdutŭ şi vedemŭ incă mulțĭ in societatea nóstră, stândŭ pe. uă tréptă de unde reprobarea publică,—intr'uă țérră luminată, — i ar fi prăbuşitŭ de multŭ. —Pentru nisce meschine patime, pentru plata câtorŭ-va terfelóge de chărtiă, pentru câteva pĕccătóse cause de nemulțâmirĭ trecătóre, eĭ arŭ fi gata să-şĭ resbune, inchinându-se la *străinĭ*, séŭ a pune érĕ Milcovulŭ separatistŭ intre duo

4.

ḑumĕtâţĭ alle unuĭ populŭ omogenŭ. Insă, nemernicilorŭ, intrebat-aţĭ voĭ şi consciinţa ţêrreĭ? Spusu-va ea, de simpatiséză cu criminalile vóstre intenţiunĭ?

Nu, nemernicilorŭ! Sórtea ţêrreĭ, sórtea unuĭ populŭ de 5 millióne de sufflete libere, şi alte atâte nelibere, nu póte atĕrna de la *paraponiséla* câtorŭ-va *ipochimenĭ*. *Unirea* este compatibile cu frumosulŭ, cu bunulŭ, cu justulŭ şi adevêrulŭ. *Unirea* implică viéţa, libertate naţionale, sociale şi individuale. Şi le vomŭ avea, fiţĭ singurĭ. Insă voĭ, aginţĭ aĭ separatismuluĭ! ce ne daţĭ in loçulŭ *Uniriĭ?* Ce ne puneţĭ in perspectivă? Cozacia moschicénă in Siberia, sórtea Polonieĭ? Cătănia nemţéscă, sórtea Veneţieĭ? Başi-busucia turcéscă séŭ sórtea aialatuluĭ Bulgarieĭ?

Să nu vĕ adjute Dumneḑeŭ!

Maĭ bine maĭ rêŭ, d'uă-cam-dată, şi liberĭ, şi uniţĭ, — de câtŭ *civilisaţĭ* deplinŭ şi cu lanţulŭ sclavieĭ de gâtŭ. — Avêndŭ Unirea şi libertatea, vom căpĕta totulŭ; neavêndu-le, vedemŭ inainte-ne unŭ immensŭ mormĕntŭ, in care, de vreţĭ, ingropaţi-vĕ singurĭ, şi lăssaţĭ naţiunea să-şĭ urmèze calea ce'ĭ a prescrissŭ Dumneḑeŭ.

VIII.

Precurmarea, orĭ ḑicêndŭ maĭ bine, amănarea ostilitâţilorŭ, a datŭ occasiune ambilorŭ Domnĭ de a se occupa şi de bine-facerile pâciĭ, de a'şĭ da pe

câmpulŭ civilisaţiunii poporuluĭ Românŭ aceeaşĭ concurrinţă, de a desvĕli aceeaşĭ activitate ce o arrĕttaŭ pe câmpulŭ de resbellŭ. Spre a pune unŭ capĕtŭ eternelorŭ neinţellegerĭ ce se urmaŭ incă pentru judeţulŭ Putna,—occupatŭ de Moldovenĭ incă din timpulŭ resbellelorŭ dintre Ştefan cellŭ mare şi Radu allŭ Valachieĭ, — ḑice tradiţiunea că ambiĭ Domnĭ, Vasile şi Matheiŭ, aŭ impărţitŭ loculŭ de gâlcévă in duo, printr'unŭ şanţŭ trassŭ dreptŭ, in forma unuĭ canalŭ. Pe ţermuriĭ miḑlociĭ acestuĭ şanţŭ s'arŭ fi aruncatŭ temeliele oraşuluĭ Foxaniĭ, ce vré să ḑică mărginaşŭ, miḑlocitorŭ, de la latinulŭ *Focaneus*: vlăstare ce cresce intre alte duo ramure. Interpretarea tradiţiuniĭ póte să fie forţată, — nu pretindemŭ; — insă Foxaniĭ trebue să-şĭ aibe istoria sa, ca Câmpu-lungŭ, ca Vrancea, etc.

Intre anniĭ 1638 şi 1644, ambiĭ Domnitorĭ aŭ realisatŭ marĭ, generóse şi insemnătóre imbunătăţirĭ. Matheiŭ reorganiséză armata, face a se tipări nuoulŭ testamentŭ in limba română, reforméză administraţiunea cleruluĭ, zidesce uă mulţime de monastirĭ şi biserice, in care sirmanulŭ şi orfanulŭ află asylŭ şi adjutorŭ; publică „indreptarea legiĭ," codŭ ce astăḑĭ a adjunsŭ atâtŭ de rarŭ, şi nicĭ că se editéză aduoa óră, cu totŭ interessulŭ istoricŭ de care este incungiuratŭ; isgonì călugheriĭ grecĭ din monastirĭ, şi celle-l-alte.(1)

---

(1) Veḑĭ chrisovulŭ acestuĭ mare Domnŭ, cu data din 1639, — in Cartea d-luĭ C. Bolliac, despre Monastirile ḑisse inchinate. Acolo se vorŭ vedea intrigele calugherilorŭ veneticĭ de a pune mâna pe averile

Vomŭ reveni in unŭ capitulŭ viitoriŭ assupra reformelorŭ luĭ Matheiŭ.

Vasile Vodă zidesce celebrele monastirĭ Treĭ-Erarchĭ şi Golia din Iassy. Adduce reliquiele sânteĭ Paraskeva din Epivata, pe care le rescumpĕrâ de la Turcĭ cu 300 punge de banĭ. Preface séŭ reparéză vechiele curţĭ domnescĭ, indestrândule cu grădíne şi alte lucrurĭ de pétră. Uă linisce perfectă patronà realisarea acestorŭ imbunĕtăţirĭ.

„De aŭ fostŭ cândŭ-va vremĭ fericite acestorŭ părţĭ de lume, dice Miron Costin, atuncĭ aŭ fostŭ. Plină ţérră Leşéscă, voiŭ dice de aurŭ, la care pe acelle vremĭ isvora din Moldova cu boĭ de negoţŭ, cu caĭ, cu miere şi adducea din acea ţérră totŭ *aurŭ* şi *argintŭ*. Puté-voiŭ dice că săracŭ nu se afla pe aceste vremĭ, dóră care nu şĭ vré să aibe. Ţérra Leşéscă la acea scară de fericire să inălţasse, precum şi Leşiĭ dicŭ şi scrissorile lorŭ, care nicĭ uă crăiiă de pe acelle vremĭ nu-ĭ erà din impotrivă; aşa, in bine şi in desmierdaţiune cu ţérra Leşéscă, şi ţérra nóstră."

Pe la annulŭ 1640 fundâ Vasile Vodă cea ăntêiŭ typographiă românéscă in Iassy. Vomŭ vedé că impulsiunea a venitŭ multŭ de la infiinţarea typographielorŭ românescĭ in invecinatulŭ Ardélŭ din frica intemeiârii dogmelorŭ calvine şi luterane, ce se pro-

ţêrreĭ, batjocura ce facŭ cu templurile Dumnedeescĭ rădicate de Românĭ in recunnoscinţa biruinţelorŭ ce repurtasse, etc. etc. etc. Tóte aceste suntŭ descrise de Matheiŭ vodă, cu uă tinereţe, cu uă vervă ce o pune cineva numaĭ cândŭ este inspiratŭ; cu uă vervă ce ar fi de dorit să o pună şi astadi toţi romaniĭ in apĕrarea cestiunilorŭ naţionalĭ.

paga prin cârţile românescĭ, tipărite peste Carpaţĭ, din ordinulŭ Principilorŭ Transylvanieĭ. — Cazania a 4 de la Duminica lăsatuluĭ de carne,—tipărită in Iassy la annulŭ 1643, fóia 33,—ne vorbesce şi astăḑĭ despre frica Moldovenilorŭ de inuoiturele reformaţilorŭ. Insă nu pucinŭ aŭ indemnatŭ şi contribuitŭ spre deciderea luĭ Vasile Vodă, mitropolitulŭ Petru Movilă, carele, dupe pofta Domnuluĭ, êĭ trămise typographia cu tóte uneltele necessarie.

Fericită eraĭ tu, o Românià! cândŭ produciaĭ mulţĭ prelaţĭ de acestia ca Dositeŭ, ca Varlaam, ca Moghilă, ca Veniamin, ce puniaŭ totŭ din-adinsulŭ occupaţiuniĭ lorŭ, in scriere de cârţĭ, in rădicare de typographie şi scóle, in facere de temple dumneḑeescĭ?.. Dérĕ câtŭ de marĭ nu vorŭ fi fostŭ durerile télle, prin timpulŭ cândŭ, unŭ boerŭ patriotŭ scria: „*Uă typographiă era in Mitropolia Buccurescilorŭ*, — *şi acum aŭ adjunsŭ grajdŭ de caĭ şi cotenéţă a paserilorŭ din curte. . . .*“ *(1)*

Era atuncĭ in annulŭ 18. . . . Insă să'lŭ trecemŭ sub tăcere; câcĭ România era copleşită de străinĭ.

Acéstă typographiă, pe care fundatorele o statornicì in M. Treĭ-Erarchĭ, s'a numitŭ lungŭ timpŭ *typographia domnéscă*. Dovéḑĭ despre essistenţa eĭ, sunt următórele cârţĭ ce pórtă timbrulŭ eĭ, şi aŭ strebătutŭ seculiĭ pênĕ la noĭ:

1⁰ *Cazania*, 1643; 2⁰ *Respunsurĭ* alle luĭ Varlaam mitropolitulŭ Moldovèĭ *impotriva Catechismuluĭ ro-*

(1) V. Pop. *Despre typogrvphiele Românescĭ*, pag. 64.

mănescŭ typăritŭ in Belgrad la annulŭ 1642, dupe dogmele Calvinilorŭ, 1645;—3⁰ *Şépte taine* a bisericeĭ resărituluĭ, 1645: 4⁰ *Invĕţătura sântă, adică a sânteĭ şi dumneḑeesceĭ liturgie, tălcuită dupe limba grecéscă pe limba romănéscă, de Eremia Canabela dascălŭ, cu porunca Măriei sélle luĭ Antioch Constantin voevodŭ. Iassy typărniţa domnéscă, 1697 Maiŭ;* 5⁰ *Carte romănéscă de invĕţătura pravilelorŭ imperătescĭ şi de la alte judeţe cu disa şi cu tótă cheltuéla luĭ Vasile Vodă şi Domnulŭ ţerreĭ Moldavieĭ, din multe scripturĭ tălmăcită din limba Elinéscă pe limba Rmănéscă in typarulŭ domnescŭ, s'a typăritŭ in monastirea Treĭ-Sfetitele, in Iassy, annulŭ de la Christos 1646.*

Interessulŭ ce pórtă in sine acéstă carte, documentŭ preţiosŭ allŭ timpuluĭ, carte din care abia se maĭ află verĭ-uă treĭ patru essemplare resletite pe icĭ pe colo, ne silesce a ne opri ceva maĭ multŭ assupra eĭ. Voimŭ a da cititorilorŭ nostri uă ideă despre forma eĭ esterióre, despre fondulŭ interiore, despre limbagiulŭ juridicŭ allŭ Românilorŭ de atuncĭ.

Dupe titlulŭ ce puserĕmŭ maĭ susŭ, se vede săpată pe frontespiciŭ vechia stemă a Moldoveĭ. In scutŭ este bourulŭ cu uă stea intre córne, cu sórele şi luna de amĕnduo pârţile, pe unŭ câmpŭ albastru. Duoĭ ângerĭ sprijinescŭ cu uă mână scutulŭ, cu cea-l-altă coróna. Marca este fórte bine săpată şi sub dênsa sunt următórele *stichurĭ*:

„De şi veḑĭ cândŭ-va semnŭ grósnicŭ,

„Să nu te mirĭ cândŭ se arréttă puternicŭ,
„Că puterniculŭ puterea-lŭ inchipuesce
„Şi slăvitulŭ podóba-lŭ schismesce.
„Capŭ de bourŭ şi la Domnii Moldovenescĭ
„Ca puterea aceĭ hiară să o socotescĭ;
„De unde marĭ Domnĭ spre laudă 'şĭ aŭ făcutŭ cale
„De acolo şi Vasile vodă aŭ inceputŭ şi lucrurile séllе
„Cu *invĕţătura* ce in ţérra sa temeinicesce,
„Nemuritoriŭ nume pre lume 'şĭ dobêndesce."

Autorele acestorŭ versurĭ, dupe câtŭ se scie, este marele logofêtŭ Eustratie, acellŭ ce a fostŭ insărcinatŭ de gloriosulŭ Domnŭ cu redacţiunea codiceluĭ sêŭ de legĭ. Este mĕngăitoriŭ a vedé, cum, in acellŭ timpŭ de materialismŭ, in miḑloculŭ demoralisaţiunii osmanliilorŭ, demoralisaţiune nutrită şi propagată de intrigele nascênde alle Fanarioţilorŭ; cum in aceĭ timpĭ de lupte crăncene, se maĭ găsì câte unŭ omŭ care să se occupe de cultura spirituluĭ, câte unŭ omŭ care maĭ pĕstrâ in ânima sa scănteia mĕndrieĭ naţionale, amorulŭ patrieĭ şi suvenirea trecutuluĭ eĭ celluĭ măreţŭ! Justeţea şi cadenţa rimeĭ acestorŭ versurĭ, autoriséză pe criticŭ a crede, că Logofêtulŭ Eustratie era autorele şi allŭ altorŭ scrierĭ. Versurile aceste nu parŭ a fi singurele carĭ aŭ eşitŭ din péuna luĭ, nicĭ ultimele din acellŭ timpŭ. Dérĕ, ce ḑicemŭ noĭ? Sunt guverne carĭ impedică, carĭ sfăramă orĭ-ce occupaţiune, orĭ ce veleitate spre occupaţiune litterariă; şi sunt altele carĭ adducŭ, carĭ provócă, cultivă, carĭ adducŭ

şi illustréză seculiĭ litterarĭ. Nu este greŭ de allessŭ care sistemŭ e maĭ bunŭ, maĭ aptŭ a face fericirea şi gloria unuĭ poporŭ. Intre unŭ Augustŭ şi Nicolae 1. intre unŭ Pericles şi Pavel I, noĭ allegemŭ pre Augustŭ şi Pericles. . . . .

Domnia luĭ Vasile Lupulŭ nu era una din acelle ce punŭ lumina sub obrocŭ.

Ênsuşĭ acestŭ Domnŭ era unulŭ din invĕţaţiĭ, unulŭ din eruditiĭ Moldoveĭ şi chiar aĭ timpuluĭ sêŭ: amŭ arrĕttatŭ cum êllŭ descrie unŭ biografŭ contimpuranŭ. Ellŭ ni l'arréttă, — erte-ni-se acésta, dérĕ numaĭ acéstă repetiţiune,—inḑestratŭ cu marĭ ênsuşirĭ. Mintea şi cunnoscinţele sélle, superioritatea sănĕtóseĭ luĭ judecâţĭ, adûncele luĭ cunnoscinţe in litteratura vechiă şi nuoă, in limbele classice şi orientalĭ. Bărbăţia şi iscusinţa luĭ ostăşéscă, sunt puse maĭ presusŭ de orĭ-ce induoélă. Acellŭ biografŭ êllŭ asséměnă cu ceĭ *ăntêiŭ imperatorĭ Grecĭ.*

Amŭ făcutŭ repetirea ce aţĭ veḑutŭ, sciţĭ pentru ce? pentru că avemŭ uă deosebită slăbiciune pentru suveraniĭ ce cultivă şi protegŭ arţile, sciinţele şi litteratura. — Bĕtrânulŭ rege, Ludvigŭ allŭ Bavarieĭ, este poetŭ. Imperatorele Napoleon allŭ Francesilorŭ, este unulŭ din mariĭ autorĭ aĭ seculuĭ nostru. — Şi Dómne! bine maĭ şéde suveranilorŭ ce sunt mecenaţiĭ şi faroriţiĭ muselorŭ şi aĭ arţilorŭ.

Spuneţi-mĭ, pentru ce, şi cu ce temeiŭ s'a ḑissŭ,

că popórele vorŭ fi *deplinŭ* fericite, numaĭ cândŭ Regiĭ vorŭ fi filosofĭ?

Insă să nu divagâmŭ pré multŭ. Să venimŭ la alle nóstre.

Dâmŭ cititorilorŭ nostri, uă probă despre codicele luĭ Vasile vodă, impărtăşindu-le verĭ-uă 46 article din testulŭ luĭ, ca unŭ modelŭ de rigóre, şi bună-voinţă, de cruḑime şi amóre, de inţellepciune şi demnitate, de ecuitate, nepărtinire şi de patriotismŭ a Domnilorŭ şi vechilorŭ nostri legiuitorĭ.

1⁰. Cândă va fugi ţeranulă de la loculă şi de la stăpênulă sêŭ, nime nicăiurĭ să nu-lŭ priiméscă, iară de-lŭ va şi priimi, d'uă-dată desrătŭ să-lŭ intórcă inapoĭ la satulŭ luĭ de unde iaste; iară de va fi avêndă verĭ-o trébă ca aceiâ cu dênsă, acésta ce l'aŭ priimită, ca să aibe a-şĭ spune tréba către Domnulŭ acelluĭ sată. Iară de va meşterşiugi intr'alta chipă, şi va călca pravila acésta, ca să plătéscă la Domniă 12 litre de argintă, şi 24 de litre Boiarinuluĭ celuâ a cui va fi ţeranulă.

2. Cela ce va fi vrută să fure boŭ din cirédâ si va fi gonit pre văcară si fiindă ciréda fără pastoră vor fi data niscare gadine de voră fi stricatŭ si alte vite, acestuia ca să i să scoatiâ ochii, să fie orbă.

3. Ceia ce voră fura plugă, saŭ héră de plugă sau giugă, si de să vor găsi, să socotiască din ci si sau furată pănâ in ce si sau găsită, de ce să plătéscâ pre toatâ sua, câte 12 aspri cariĭ fac 2

potronici de argint, sau cătă să va da oynui omă ce lucreasâ pe zi.

4. Ceia ce voră avia miertiă sau viadre, sau alte măsuri hicleani, maĭ miceă de câtă cum au fostă obiceaiolă devantă, pre acestia foarte săi ciarte, cu bătae ca pre nişte păgănă si oameni necredinciosi ce sămtă.

5. Aceala ce va tăia vie roditoare sau si pusori, (cărlige) si pomi, acestuia săi taiă mănule si să plătească si paguba.

6. Cela ce va slobosi pojară in pădure străină, si de vor arde niscare pomi, pre acesta săl pecetluiască in mănâ, si să plătiască paguba indoită.

7. Ceia ce vor aprinde casa omuluĭ sau aria cu pâinia saŭ aria cu fănul, in pizmâ pentru sa-siă răscumpere despre vre un vrâjmasĭ ceĭ va fi făcut vre o răutate, pre oynii ca aceia ca saĭ arsâ in focă.

8. Ţiganulă sau ţiganca lui, sau copilulă de va fura odatâ sau de dooâ ori sau si de treĭ oră găinâ, gânscâ sau altă lucru micsioră, să să iarte; iarâ de va fi altă lucru mai mare furată, să să ciarte ca si fie ce fură.

9. Cela ce de mare sărăcie va fura, iarâ nu multă, ce numaĭ cât va mănca şi cât să va imbrăca, acesta să se iarte.

10. Cela ce va fura de la ceia ce sâmtă depururia vrăjmaşiă, şi pizmăşiă oynuĭ sată, ce să sice acelui loc oynde lăcuiasce, asijdere si de la păgăni să să iarte, să nu să ciarte.

11. Oamenii cei Domneştă incă de să vorŭ prilegi să fie zlobiti si vorŭ face asupriale, si vorŭ impresura săraciĭ fară de stirea Domnïei, pre oynïi ca acestia cine'i va sudui nu să va certa ca oynŭ suduitorio de Domnie.

12. Cela ce va sudui saŭ va vătăma pre soli, este ca si furulă ce fură Besearica.

13. Ceia ce facă bani Domnestiă si de vorŭ indrăzni să spurce aurulŭ saŭ argintul pentru dobănda lorŭ, cu altă nimicâ nu voră plăti, numai cu capetele.

14. Cela ce va gasă comoarâ cu vrăji si cu draci, nimicâ să nu i să dea, ce să ia tot Domnia.

15. Cela ce va oycide pruncă miesióră, să va certa maĭ cu rria moarte de cât cela ce are fi oycisă barbată de plină.

16. Cela ce nu va chiama, vracĭ la boala mueriĭ luĭ, si să-i cumpere de totŭ feliol de vracivanii si de alte de tóte bucatele ce-i voră trebui, si de va muri atunce dintracea boală, piardi-va bărbatulŭ tótă vinitulă ce va avia de pre ocinele mueriĭ.

17. Cela ce-sĭ va hicleni mosia (patria) si nascerea, de unde aŭ născut, mai cumplită săl certe de cât pre unŭ oycigătorio de părinţi. De vreame ce să cade mai bine să-sĭ feriască, si să-si socotiascâ (scutéscă) nestine moşia, de cât părinţiĭ ce laŭ născută.

18. Orĭ cine va omorâ pe altulŭ cu otravă, să va certa maĭ rău de câtă cela, ce face oycidere cu sabia saŭ cu altă armă.

19. Cela ce va otrăvi pre cineva nu numaĭ îl vor pedepsi, cu cumplită certare, ce încă si cuconiĭ lui ce vorŭ rămânea pre urmă, vor fi neputernici, fără nice de o cinste si rusinaţĭ inaintea tuturoră.

20.Ună om de va fi incins cu arme si de va da cuiva o palma numai, oycidel-va de totă cela cu palma si nu se va certa, alesă de'l va fi suduit, si-l va fi ocărăt nainte de palmă.

21. Totă omulă să cade să fugâ, de cela ce-l suduiaste pentru să lipsască să nu vie lucrul să să facă oycidere.

23. Cela ce va fi boiariu, saŭ slujitorio nu este vinovat (datorŭ) să fugâ den naintea celuea ce vine spre dânsă suduindulă. Pentru căce că de va fugi îi va fi mai mare rusinea.

24. Cândă va sice vraciol că este o rană de moarte saŭ nu de moarte, îl vom creade; maĭ vrătos cândă să va afla că vraciol este dascală, cum le sică acestora Doftori, atunce să criade, şi maĭ bine de câtă are fi altulă maĭ prostă bărbiiario saŭ descântătorio.

24. Pe une locură, pre unii ca aceia cari iaŭ doă muerĭ, portăĭ pe uliţiă cu piialea, sesêndă călare pre măgario, si totŭ batŭ cu doo furciă ce torcă muerile. Asijdere şi pe muerĭ pe ceale ce iaŭ doi bărbaţĭ le pórtă cu pieile góle pe măgarĭ, si le batŭ cu dooă comănace séŭ cu dooă slice.

25. Cela ce-si va da fata, a vre-o dăscăliţă muiare pentru să o înveţe carte séŭ şi altă mes-

tersugă ce-va, şi incă i va da si plată să o inveție, şi i va da şi hrană ceĭ va trebui. Şi acésta cu invăţiăturile eĭ ceale reale o va indemna şi va tocmi pe vre ună bărbată de o va răpi, fără stirea părinţilorŭ, atuncĭ judeţiulă să-i facă cum să cade şi să certe pre dăscăliţă, să-i verse plumbă topită in gură, să-i pogóră pe grumajĭ la inimă. Pentru că pe acéstă mădulare aŭ eşita de la inima eĭ tóte indemnăturile feateĭ de aŭ scărbitŭ inima părinţilorŭ.

26. Orĭ şi care bărbată va hotri pe muieria sa, să i să facă mórte. Măcar câte o-dată că pravila, pe uniĭ ca acestia hotri, îĭ scóte din tótă eparhia judeţiuluĭ, si altă dată îi pórtă pe tóte uliţiele trăguluĭ cu piialia pre măgari, si să fie facia spre coadă măgarioluĭ, si muiaria lui să tragâ măgariol de dălogulă căpăstrului cu mănule sale. Şi intracesta chipŭ să'l batâ purtândui prin totă trăgulă. Alte date iarâsiă îi certa cu caterga in toată viatia loră.

27. Certaria răpitorilor (de femee) este numa moartea.

28. Ori care robă, saŭ nămită, saŭ slugoio de va rapi vre o femiae, nu să va certa numaĭ cu moartea, ce-l voră si arde in focă.

29. Răpitoriolă să ciartă cu fie in ce locă undelă vor prinde. Cumu sar sice, oynă omă va răpi vre o muiare de cinste, den trăgă denă Iasiă, şi o va lua de o va duce la Camenitiâ in tiara lesiescâ. Dupacea de sa va prileji sal prinsâ aicea suptă

biruinţia Iasiloră, să va certa de la Domnul din Moldova. Iarâ de să va prinde suptă biruinţia Camenitieĭ, sa va certa de la biruitoriol locului aceluea. Si nice Domnul den Moldova, nu iaste datorio săl trimitiâ acolo de va fi Leah răpitoriolă, la Domnul de tiara lesiascâ, nice biruitoriolă aceluĭ locă spre Domnul de Moldova, dacă va fi Moldovană. Numaĭ ce să cade să adeverease giudeţiul, cu mărturiĭ oamenă de credintiâ, cum iaste răpitorio, şi atunce să va certa si nu va maĭ trimite aiori. Iarâ de vorâ scrie cărti Domnii unul la alaltă, şi săi ciarâ ca pre niste oamenă de locă, atunci iaste datorio Domnul acela supt care biruire sau prinsă răpitoriolă, săl trimìtiâ pre dânsă către celalaltă.

30. Cela ce va răpi muiare curvâ, cu voea ei, nu să va certa nice cumă.

31. Curva să cunoaste pre loculă ce lăcueste, si pre haine ce poartâ, pocăitusau de curvie au ba. Dece ori cine va răpi curvâ pocăitâ certasăva cu moarte.

32. Cela ce va scrie versiuri sau va scoate cântece întru ocară cuiva, acela să va certa ca si cela ce va scrie sudalme şi ocară; inpreunâ şi cu cela ce le va cănta acialea căntece, sau alte ca aceastea, totiă cu o certare să voră certa.

33. Cela ce va lipi scrisoarea cia cu ocărĭ la usie sau la feriastra vre unuĭ omă de cinste, sau de o va lipi la curtea Domneascâ, sau la bisiaricâ,

accela maĭ multă să va certa, de câtă ceea ce scrie maĭ susă.

34. Rugămintea Domnilor, iaste ca şi cândă are îngrozi pre nistine.

35. Un giudecătorio de la un trăgă. ce se sice un diregătorio, nu este datorio să asculte pre Domnulă tiării să munciască sau să spânsure pre nistine, cunoscândă elă că nui vinovat, si iaste lucru cu asupreală, acea muncâ sau acia mórte. Ce maĭ bine iaste lui sasi lasă scaunulă celă de giudetiă ce tine, de cât să să pliace învătiăturiĭ Domnusau cea cu asuprială.

36. Cândă va sice giudetiulă cutare lucru lam făcută, pentru că miau dat invătiâturâ Domnumieu, carele iaste mai mare pre o tiarâ, nui vomă criade acest cuvântă. Numai trebue să arațe acia invătiăturâ acelui Domnă, au cu marturi au cu crisoare de măna Domnuluĭ tiarii.

37. Pricina cé maĭ imicsiuriasâ judeţulŭ certarea celuĭ vinovatŭ, este dragostea; de vreme ce dragostea să asémănâ cu beţıa; aşişderea şi cu nebunia. Şi maĭ vrătosŭ este şi maĭ rea chinuire de câtă acealea, de câtŭ tóte. Dreptŭ aciaia saŭ făcutŭ acéstă pravilă.

38. Cella ce face vre o greşială, fiindă indemnată de dragoste, maĭ pucinŭ se va certa de cumă spune pravila.

39. Cela ce va fi biruită de dragoste şi de va tămpina vre o fată mergândă pre drumă, şi o va săruta, nu se va certa nice de cumă.

40. Pricina ce indiamnâ pre giudetiă sâ imicsurese certarea celui vinovat, de cumă scrïu pravilele, iaste ruda cia aliasâ ce să sice boerïa; de vriame ce nice cei de rudâ bunâ, nice boerïi, nice feciorïi loră să voră certa cu caterga sau cu ocna, ce pentru aciasta să voră goni din mosïea sa cătâva vreame. Iarâ nu. sâ nice spânsurâ in furciă ca altiă făcători răi, nice sâ intiapâ. Ce drept aciastea dreptă toate li să tae capetele, nice pre ulitiâ pren trăgă nu să poartâ unïi ca acestea.

41. La gresiale ca acelea ce sântă la pravilâ mai mari, să dau Boiarilor de cât săracilor si mai multă să vor certa Boiarïi de câtă cei mai miciă și mai săraciă Cum sare sice de să va afla vre ună boiarină hicliană unuĭ Domnă si haină tiărïi, si de sare arăta intracesta chipă si unulă di cei mai miciă, mai multă sare certa cel mai mare boiarină de câtă cel mai mică si omă maĭ de giosă. Asijdere si omul cel mai de jos; delă voră prinde la războio vïu îi vor tăea capulă, iarâ de voră prinde pe ună boerină îl vor spânsura.

42. Gresialile ce facă rusine boiarïi Boiarilor maĭ multă să ciartă boiarii, de câtă ceĭ maĭ miciă și oameni maĭ de gios; cum sar sice, la gresiala hotrieĭ să va certa maĭ multă boiarinulă de câtă cel maĭ micsioră.

43. La gresialile ce invatiâ pravila furciă cumui hainiea si viclesïugul, căndă hicleneaste pre Domnu sau, să va spănsura boiarinulă ca si cel

maĭ prost. Iarâ Furcele boiarinului să facă maĭ inalte de câtă aceluĭ maĭ mic.

44. Cela ce va face o gresialâ, nedejduindă că nu să va certa că ce iaste boerină, si de va fi scosă cuvântă să fie intielesă cineva cumă să fie sisă acestă cuvântă si cum să fie făcută aciastâ gresialâ cu acesta găndă. Atunce boiarinulă să va certa diatoema cu cei maĭ săraciă.

45. Surdulă si mutulă cândui va fi mintea întreagă si deplin si va putea cu măhăitulă sa arate fieste caruea fireasiă si vriareasă, atunce sa va certa tocma ca si alaltiă. Altiă Dascali sică cum mutulă să să cearte maĭ putină, pentru cacia mărturiea ce face mutulă cu măhăitulă poate să fie si cu gresială. Alegândă acesta mută si surdă de va sti scrie si să ceteascâ, pentru căce că atunce giudetiul îl va intreba cu scrisoare si el va râspunde iarâ cu scrisoare. Si atunce poate sălă si munceascâ pentru să spue, ci sal cearte dupâ pravilâ.

46. Muiarea cesĭ va agiuta barbatului ce va fi vinovată, dupâ ce va fi făcut gresiala, pentru să nulă omoarâ. nu să va certa nice intrună chipă.

IX.

Caracterulŭ cellŭ maĭ principale allŭ acestuĭ Codice, dupe câtŭ ne este ertatŭ a-lŭ judica, şi dupe cum se vede din specemenulŭ addussŭ, este maĭ multŭ rurale şi penale. Pênĕ la Michaiu Vitézulŭ, ţĕr-

ranulŭ cultivatoriŭ de pămêntŭ, putea să se stramute unde voia; putea să are, se samene, să coséscă unde-ĭ plăcea. Nu erà nicĭ uă lege care să-lŭ planteze la unŭ locŭ.

Necontenitele tulburârĭ şi resbóie in care se aflà România, favorà, in catŭ-va, pe ţeranĭ şi le da prilejŭ a rătĕci din locŭ in locŭ, causândŭ ast-feliŭ uă neincetată fluctuaţiune a poporaţiuniĭ, uă scădere şi uă rădicare anormale in stârĭ.

Cellŭ ăntêiŭ Domnŭ care, vaĭ! legiuì prin ùnŭ aşeḑămêntŭ ca: fie-care ţĕrranŭ pe a cuĭ moşiă se va afla atuncĭ acollo, să remâne *românŭ vecĭnicŭ*, fù marele nostru eroŭ Michaiŭ Vitézulŭ. (1)

Este tristŭ, tristŭ, şi de uă mie de orĭ tristŭ de a inregistra pe conta unuĭ Domnŭ mare, ca Vitézulŭ Michaiŭ, fapte de cruḑimea acésta, assupra glótelorŭ; ḑérĕ n'aĭ ce face! Istoria este istoriă şi trebue s'o spunĭ fâră sopîrcăelĭ.

Presintele şi viitorulŭ, suntŭ judecătoriĭ nemitarnicĭ aĭ trecutuluĭ. Cine ţine la sine, la patria sa, la omenire, să se feréscă de fapte abominabilĭ, câcĭ a luĭ judecată se va deschide cu uşa mormêntuluĭ.

Uniĭ din istoricĭ aperă pe Michaiŭ, sub pretextŭ că ar fi fostŭ silitŭ să facă, ce a făcutŭ, de boerĭ, carĭ altmintrele nu voia să-ĭ dea concursulŭ in resbóie.

Să fi trecutŭ peste eĭ, cum a trecutŭ Stefan cellŭ *mare* şi Ioan cellŭ *cumplitŭ*, dérĕ să nu robéscă uă ţéră. Luĭ Mavrogheni Vodă incă i se oppusesse boeriĭ, ne-

(1) N. Balcesco: *Magasinulŭ Istoricŭ pentru Dacia tom II pag.* 23

vrêndŭ a merge la resbelŭ cu Nemţiĭ in 1787, insă ellŭ êĭ inlăturâ şi êĭ inlocui cu caĭ,—ca armăsarulŭ Talabasc allŭ luĭ—pe care'lŭ imbrăcâ cu caftanŭ şi'ĭ hărăzì rangulŭ de Mare Clucerŭ(1). Dérĕ aceĭ boierĭ nu puteaŭ fi românĭ ci streinĭ..Romanuluĭ nu'ĭ era frică de foculŭ lupteĭ şi ellŭ d'a pururea mersŭ veselŭ la resbelŭ! Acéstă frumósă calitate a distinsŭ pe vechiĭ şi adeverăţiĭ noştriĭ boerĭ, aĭ cârora mostenĭ, ne placė a-ĭ admira pintre mulţĭ din contimpuraniĭ nostri.

De atuncĭ dérĕ, de la Michaĭ Vitézulŭ datéză intemeiarea regimuluĭ feudale in ţérra nóstră. Érĕ clăcaşiĭ prefăcuţĭ in sclavĭ nu numaĭ că incepusse a se vinde impreună cu pămêntulŭ, dérĕ şi numele lorŭ incepù a se trece in actulŭ venḑĕriĭ, de şi—te miră! — nu se puteaŭ vinde aparte de pamêntŭ ca ţiganiĭ. De la acea epocă incepù a mosteni proprietariulŭ pre *servulŭ* mortŭ fâră mostenitorĭ şi a-lŭ sili, — trăindŭ, — să-ĭ muncéscă câtŭ va voi. Singurulŭ dreptŭ ce se da ţerranuluĭ, era ca stăpênulŭ luĭ să nu-ĭ pótă răpi, dupe voinţă, baniĭ, vitele şi instrumentele de arătură; să nu-lŭ pótă pedepsi de câtŭ correcţionale, *fâră a-lŭ omorî*. De-lŭ uccidea, se pedepsia ca unŭ uccigaşŭ; érĕ nevasta şi copiiĭ uccisuluĭ. remâneaŭ liberĭ. Legiuirile luĭ Vasile Vodă şi Matheiŭ Bassarab, aŭ venitŭ şi aŭ maĭ intăritŭ acestŭ obiceiŭ; adaugêndŭ, pentru proprietarulŭ care ar priimi unŭ *robŭ* străinŭ pe moşia sa, uă *pedépsă*, de 12. litre argintŭ câtre stăpenire

(1) N. Bălcescu Mag. Ist. pag. 190 t I.

şi 24 către stăpânulŭ acelluĭ robŭ. Este greŭ pênĕ se face dîra, de acolo tóte sunt consecinţe.

Cândŭ Michaiŭ êşĭ permise ceea ce amŭ relatatŭ, de Matheiŭ şi Vasile Vodă nu ne maĭ scandalisâmŭ. — Totŭ-uă-dată să ţinemŭ sémă şi de spiritulŭ epoceĭ.

Fù uă ḑĭ in istoria nóstră, care era menită de provedinţă, a fi termenulŭ durerilorŭ, pentru ţerranulŭ românŭ. Acea ḑi fù *15 Augustŭ 1864* In acea ḑi Alessandru Iónnŭ I, ca şi in 24 Ianuariŭ, fù maĭ *Mare* şi de cătŭ Stefan şi de câtŭ Mihaiŭ. In acea ḑi *Ellŭ* fù provedinţa cea bună a 4 milióne de ţerranĭ.—Dérĕ sunt şi genie rele pe lîngă provedinţe bune. Binele este incă in luptă cu *relŭ*. Uă rea applicaţiune a legiĭ rurale, este in stare a da cèllorŭ măngăieţĭ pétră in locŭ de păĭne, fiere in locŭ de miere, sérpe in locŭ de pesce.—A paplica ast-feliŭ uă aşa mare, uă aşa generósă, uă aşa naţionale lege, este a face Domnitoruluĭ ţêrreĭ, viitoruluĭ şi civilisaţiuniĭ cellŭ maĭ rêŭ serviciŭ. Este a scamota bucăţica de pâne négră de la gura cellorŭ ce aŭ rouratŭ cu sânge acestŭ pamêntŭ allŭ durerilorŭ.

Să sperămŭ că cellŭ ce in *marinimia* luĭ a *decretatŭ* va şi bine-voi a *revisui*. Atuncĭ şi *numaĭ atunce* dreptatea se va face deplinŭ.

Rugâmŭ să fimŭ creḑuţĭ că: a revisui bine şi *sincerŭ* applicaţiunea legiĭ de la 15 Augustŭ, este a face putinciósă cullegerea ródelorŭ ostenelelorŭ sele. Este a grăpa arătura; este a plivi uă gradină

de buruene rele; este a pluoa cu apă mănósă. Altmintrele *semênţa va remâne aruncată pe pămîntŭ sterpŭ, petrosŭ.* Viitorulŭ cellŭ maĭ apropiatŭ va arretta că n'amŭ minţitŭ.

Abstracţiune făcêndŭ, vrêndŭ ne vrêndŭ, de rigorile de care se servesce legiuitorulŭ de la 1642 in privirea ţerranilorŭ, noĭ, şi suntemŭ fericiţĭ a mărturi ca şi chiar filo-româniĭ streinĭ, precum d. Vaillant a găsitŭ şi găsimŭ in acestŭ codice represintată tóte calităţile celle marĭ şi frumóse alle vechilorŭ Românĭ. In adevêrŭ, câtă indulgenţă nu găsimŭ noĭ pentru ţiganĭ in art. 8? câtă ertare şi compătimire crescinéscă pentru sirmanĭ, in Art. 9? Acéstă culpă ar duce şi astădĭ pe omŭ la Galere in multe din Statele europene; să ni adducemŭ aminte de subiectulŭ priimitivŭ allŭ *Miserabililorŭ* luĭ V. Hugo. . . . Câtâ durere de ânimă şi iubire de patriă in Art. 17? Câtă iubire de dreptate in Art. 18? Câtă demnitate in art. 20. şi 22? Ce têneră solicitudine pentru femee în ar. 16 şi 25? Câtă demnitate, virtute şi morală in art 24 şi 26? Câtă marinimiă in art. 34, 35 36! Cată amóre in ceĭ treĭ articulĭ următorĭ?! .

Revenimŭ incă pentru pucinŭ la tipografia luĭ Vasile. Se vorŭ fi típăritŭ maĭ multe cârţĭ in tipografia acésta, insă nu se cunnoscŭ. Domniĭ cariĭ aŭ urmatŭ luĭ Vasile-vodă, se vede că nu multă grijă aŭ avutŭ pentru dênsa, câcĭ urmele eĭ indată aŭ peritŭ, şi o vedemŭ inlocuită de uă altă tipografiă a mitropolitulu Dosofteiŭ, sub nume de: *Tipo-*

grafia Mitropoliei, și altele, despre care vomŭ menționa in osebitele nóstre scrierĭ despre *Pressă in România*

In totŭ casulŭ artea tipografică fù maĭ favorată in România de câtŭ multe alte artĭ — agenţĭ aĭ civilisaţiuniĭ. Şi intru acésta nu ne inşelămŭ când avemŭ inainte pe o carte ca a domnuluĭ Nicolae Mavrocordat Vod. allŭ Moldoveĭ, prin care scutesce pe *stolerulŭ* Toader de orĭ-ce dare şi greutate s'ar arunca pe ceĭ-l-alţĭ tĕmplarĭ, *fiindŭ că este de treaba tipogrăfieĭ.(1)*

X.

Amŭ attinsŭ de câte-va orĭ, pênĕ acuma cestiunea reformeĭ luĭ Luther şi Calvin prin prejmetele nóstre. Să approfundâmŭ pucinŭ lucrulŭ acesta.

Propaganda Lutheranismuluĭ era in tótă puterea şi furia eĭ pe la annulŭ 1640. Tocmaĭ attuncĭ domnea in Moldova Vasile Lupulŭ. Lăţirea dogmelorŭ acesteĭ schisme, incepusse a se simţi prin ţêrrele române incă dupe la inceputulŭ seculuĭ XVI Maĭ cu deosebire dincolo de Carpaţĭ elle făcusse marĭ progresse. Sectatoriĭ Lutero-Calvinĭ făceaŭ marĭ forţe de a attrage şi pe Românĭ, in genere, la credinţa lorŭ; insă, dupe silinţe uriaşe, nu isbutiră in nimicŭ. Româniĭ nu priimiră invcţăturele lorŭ. Causa era: ăntêiŭ tăria, convingerea cu care sciŭ ţine Româniĭ la religiunea părinţilorŭ lorŭ; allŭ duoile,

(1) Uricarulŭ tom. V. pag. 252.

că se trecuse acum timpiĭ aceia in care să maĭ pótă attrage, cine-va, glótele dupe sine fâră adjutorulŭ limbeĭ şi allŭ cărturărieĭ. Româniĭ nu inţellegeaŭ dogmele calvine, pentru că nu li se propuneaŭ in limba lorŭ. A le propune in limba serbĕscă, care era limba bisericeĭ lorŭ, de la desbinarea bisericelorŭ, in biserica de apusŭ şi biserica de resăritŭ, era a munci in deşertŭ; căcĭ Româniĭ nu inţellegeaŭ de locŭ cârţile sêrbescĭ, limba serbéscă. Dupe maĭ multe manopere nefolositóre, calviniĭ venirā la convingere că Româniĭ sunt ignoranţĭ, că n'aŭ cârţĭ nicĭ litteratură in limba lorŭ, şi pentru aceea nu renégă Dreptŭ aceea aŭ inceputŭ a traduce, a compune şi a tipări cârţĭ hisericescĭ in limba română, imprăsciindu-le in tóte pârţile. Apoĭ, principele Transilvanieĭ, George Racoţi, prin diplomatulŭ din annulŭ 1643, ordonă Episcopilorŭ şi preoţilorŭ Românĭ de sub stăpânirea sa, ca să nu maĭ desevêrşéscă sântulŭ serviciŭ in limba slavonă, nicĭ la serbătorĭ, nicĭ la ingropăciunĭ, nicĭ la orĭ-ce locŭ aiure, ci in limba cea română. Tipografie române se infiinţară in Transilvania, érĕ limba slavonă era persecutată pretutindene. Cursa, ispita era mare! dérĕ nu scăpâ nebăgatŭ in sémă de Domniĭ şi Archipăstoriĭ ţêrrelorŭ românescĭ, din astă parte a Carpaţilorŭ. Cu acelŭ geniŭ prevĕḑătoriŭ ce-ĭ condusse seculĭ intregĭ, prin valurile sufferinţelorŭ şi prefacerilorŭ politice, Româniĭ sciură cunjura şi acuma pericolulŭ, intorcêndŭ reulŭ in folosulŭ lorŭ.

Celŭ ântéiŭ lucru la care s'aŭ gânditŭ bĕtrâniĭ nós-

triĭ, in facia lupteĭ ce le declarâ Calvinismulŭ, fù de a-lŭ combatte şi neutralisa cu propriele luĭ arme: cu cârţĭ romănescĭ tipărite in ţérră pe basele religiuniĭ ortodoxe de resăritŭ. A pune in mâna poporuluĭ scrierĭ necolorate de preceptele Calvinismuluĭ, fù sistema lorŭ. Éttĕ pentru ce, şi cum, Domniĭ Matheiŭ Bassarab, Şerban Cantacuzino, Vasile Lupulŭ, Constantin Brancovanulŭ, infiinţară primele tipografie romănescĭ, tipăriră tóte cârţile trebuitóre biserіceĭ in limba română, scóseră limba slavonă din bisericele ţêrreĭ şi lăsară érĕşĭ, suverană pe acea naţionale. Ettĕ pentru ce maĭ tóte cârţile câte aŭ eşitŭ maĭ ăntêiŭ din tipografiele romănescĭ,—câcĭ la acésta amŭ vrutŭ a veni—ipórtă unŭ caracteriŭ religiosŭ. Numaĭ cândŭ ie a cne-va in mână catalógele acestorŭ cârţĭ, vede câtŭ de mare a fostŭ periculŭ, şi câtŭ de energică a fostŭ lupta. Aceea ce a indignatŭ maĭ cu deosebire pe Românĭ, fù catechismulŭ calvinescŭ, tradussŭ in limba română despre care ordonâ Racoţi I, prin art. 2 allŭ menţionatuluĭ diplomatŭ, archiereilorŭ şi preoţilorŭ românĭ *ca să-lŭ priiméscă şi să facă a-lŭ priimi şi alţiĭ, şi cu dinadinsulŭ şi eĭ ênşişĭ să inveţe pe prunci şi prin alţiĭ vorŭ face să se inveţe.*(1)

Mitropolitulŭ Moldoveĭ Varlaam a combătutŭ acestŭ catechismŭ prin respunsurile selle tipărite in Iassy, la annulŭ 1645.

Ăntêiaşĭ-dată a vĕdutŭ Varlaam mitropolitulŭ car-

(1) Vedĭ diplomatulŭ luĭ George I Racoţi Principele Transilvanieĭ in Şincaĭ, la annulŭ 1643.

tea acésta, in Valachia, la boiarulŭ Udristea Năsturel, fratele Dómneĭ luĭ Matheiŭ Bassarab, dupe cum spune ênsuşĭ, in prefacia respunsurilorŭ sélle. Boiârulŭ munteanŭ era unŭ iubitorŭ de invĕţătură şi infăcişa, catechismulŭ calvinŭ, mitropolituluĭ moldovanŭ, in visita ce-ĭ făcù, d'impreună cu alte cârţĭ nuoe. Impregiurarea acésta a decisŭ pe mitropolitŭ a stărui de Domnulŭ Vasilie Lupulŭ cu totŭ dinadinsulŭ, ca să strîngă unŭ sinodŭ in Iassy, spre a se inţellege assupra messurelorŭ de apĕrare in contra inriuririlorŭ luteraniste. De altă parte nu pucinŭ a stăruitŭ spre acésta şi Petru Movilă, archiepiscopŭ şi mitropolitulŭ Kievuluĭ, autorele cârţiĭ intitulată : *Mărturisirea ortodoxă a bisericeĭ apostolicescĭ şi catolicescĭ de resăritŭ*, şi asta totŭ in scopŭ de a combate eresurile eterodoxe. Sinodulŭ s'a ţinutŭ, in adevêrŭ, la annulŭ 1642, Sept. 10 in miḑloculŭ nuoeĭ monastirĭ Treĭ-Erarchĭ zidită de Domnulŭ Vasilie Lupulŭ. Prelaţiĭ cariĭ aŭ luatŭ parte la acestŭ sinodŭ sunt : Parthenie I patriarculŭ Constantinopoleĭ; Varlaam mitropolitulŭ Moldoveĭ şi allŭ Suceveĭ exarchŭ plaiurilorŭ; Grigorie mitropolitŭ Ungro-Vlachieĭ, cu episcopiĭ sêĭ; — Kiriarchiĭ din Russia şi provinciele trans-danubiene; Eugeniŭ episcopulŭ Romanuluĭ; Anastasie episcopulŭ Rădăuţuluĭ; George episcopulŭ Huşuluĭ; Sofronie ieromonachulŭ, şi egumenulŭ monastiriĭ Treĭ-Erarchĭ. Assemene aŭ assistatŭ şi treĭ deputaţĭ bisericescĭ, anume : Isaia rectorele scólelorŭ movilene, Ignatie ritorulŭ biseriсeĭ catedrale şi archimandritulŭ Iosif,

6.

carii, impreună cu invĕţatulŭ ieromonacŭ Meletie Sirigulŭ, aŭ fostŭ trămişi din Kiev de mitropolitulŭ Petru Movilă spre a sta faciă la sinodŭ şi la cercetarea cârţii maĭ susŭ numite, pe care autorele o suppuse approbaţiunii sinoduluĭ.

Totŭ ce scimŭ despre lucrârile acesteĭ adunârĭ religióse, este că dupe maĭ multe chirotonie insemnate aŭ formulatŭ invĕţăturele luĭ Calvin şi părerile luĭ Kiril in 18 puncte, pe care le aŭ osĕnditŭ şi lăpĕdatŭ, ca pe nisce invĕţăture ce vătĕma sânţenia vechieĭ biserice a luĭ Christos; aŭ essaminatŭ cartea luĭ Petru Movilă : *Mărturisirea ortodoxă a bisericeĭ resărituluĭ (1)*, şi dupe susţinerea eĭ de către Isaia, rectorele scólelorŭ Mogilene, Ignatie ritorulŭ bisericeĭ catedrale şi a invĕţatuluĭ archimandritŭ Iosif,—delegaţĭ aĭ autoreluĭ,—soborulŭ a incuviinţat'o. In fine aŭ făcutŭ sănţirea sântuluĭ mirŭ, din care, ne incredinţéză unulŭ din prelaţiĭ actualĭ aĭ bisericeĭ naţionale, parte s'a pĕstratŭ pênĕ in ḑillele nóstre intr'unŭ vasŭ de argintŭ poleitŭ cu aurŭ in forma unuĭ ulciorŭ ca de duo oca, care se maĭ afla pênĕ in anniĭ trecutĭ, la monastirea Treĭ-Erarchĭ d'impreună cu maĭ multe vase, odóre şi ornamente. Dintre aceste maĭ putemŭ insemna : 2 evangelie ferecate cu argintŭ şi poleite cu aurŭ; 3 discurĭ marĭ de argintŭ poleite şi imbourate; 1 cadelniţă şi uă căţiue mare; 2 vase : unulŭ pentru a-

(1) Insemnătatea acesteĭ cârţĭ se vede din aceea că tóte naţiunile de religiune ortodoxă, aŭ tipărit'o de *ḑece* orĭ pênĕ acuma, afară den noĭ. *Foia pentru minte*, etc., 1844 No. 21.

pă. şi altulŭ pentru vinŭ la sânta Proscomedie; 1 panagierŭ mare lucratŭ cu iscusinţă pentru rădicarea panachideĭ. Deosebitŭ apoĭ pachare lingure, cuţite, furculiţe şi tóte celle trebuitóre la unŭ ospêţŭ intinsŭ, tóte de argintŭ şi aurite. Multe vestminte, perdele, póle, epitafe cusute in firŭ greŭ şi mărgărintare marĭ. Aceste impodobiaŭ monastirea Treĭ-Erarchilorŭ in timpulŭ lucrârilorŭ sinoduluĭ, din 1642. Sunt dovedĭ că, aceste odóre s'aŭ pĕstratŭ pênĕ hĕtŭ incóce. Apoĭ aŭ incăputŭ pe mâna călugherilorŭ grecĭ, cari le aŭ pusŭ bine : le aŭ trămisŭ la siguranţă in ţérra grecescă. . . . Sirmane Române! tristă sórte aĭ avutŭ! Ţĭ'a fostŭ scrissŭ să lucrezĭ şi să muncescĭ din dĭorĭ pênĕ in séra, fără a te indulci de fructulŭ munceĭ tèlle. Să lucrezĭ şi să muncescĭ pentru străinĭ! Amarŭ pacharŭ! Insă, gloriă Domnuluĭ! averile ce se cotropise, s'aŭ desrobitŭ. Amŭ scăpatŭ de fanarioţĭ. Dreptate s'aŭ făcutŭ; să mulţămimŭ celluĭ ce ne aŭ scăpatŭ!

Domnulŭ Vasile Lupulŭ a adjutatŭ multŭ lucrârile Sinoduluĭ şi deslegarea problemeĭ ce şi-a pusŭ ellŭ. Hotărîrile ce s'aŭ luatŭ le aŭ tipăritŭ cu cheltuéla sa. Spre recunnoscinţă soborulŭ i a făcutŭ următorulŭ actŭ de mulţămire:

„*Ilustrissimuluĭ şi pré allessuluĭ Duce, Princi-peluĭ cellŭ maĭ Evlaviosŭ şi Duceluĭ a tótă Moldova, Domnuluĭ Domnŭ, Ioan Vasile Voevod*, mântuire de la Dumnedeŭ.

„Adevĕratŭ este Duce pré allese, că aĭ datŭ la tiparŭ lucrârile sinodalĭ. Câcĭ ţie ţĭ-aŭ dăruitŭ Dum-

*

neḑeŭ acéstă ţérrră, ca să fi apĕrătorŭ allŭ bisericeĭ şi cuceritorŭ allŭ ėresurilorŭ; de aceea noĭ, de la cine altulŭ de câtŭ numaĭ de la magnanimitatea ta cea pré evlaviósă, amŭ pututŭ ascepta nimicirea invĕţăturelorŭ mincinóse, pentru că cum aĭ inţellessŭ că acelle scrierĭ alle luĭ Calvin, care sub titlu de mărturirĭ ortodoxe, ḑicŭ, că ar copprinde invĕţăturele Bisericeĭ nóstre, aŭ pricinuitŭ turburârĭ bisericeĭ luĭ Christos, n'aĭ pregetatŭ a apuca tréba din rădĕcină, şi a nu odihni, pênĕ çândŭ n'aĭ conchiămatŭ pre kiriarculŭ sănţituluĭ scaunŭ apostolescŭ ecumenicŭ, şi pre alţĭ kiriarchĭ aĭ Sinoduluĭ acelluiaşĭ scaunŭ patriarcale, precum şi pre trămişiĭ bisericeĭ Russescĭ, şi prin aceea aĭ nimicitŭ tóte invĕţăturele acelle mincinóse, *şi dândŭ la lumină Cârţĭ* aĭ deslușitŭ şi intăritŭ invĕţătura cea adevĕrată a bisericeĭ resăritene. Ba incă descoperindŭ, totorŭ crestinilorŭ orthodoxĭ, otrava, aĭ doveditŭ, cum de altmintrele ţine biserica luĭ Christos, carea e a nóstră, tóte acelle ce aŭ spusŭ protivniciĭ despre ea; şi de aceea acum sciŭ să deosebéscă oele Domnuluĭ păşĭunea de la care să fugă şi cu care să se indulcéscă.—Şi aşa mulţămindŭ luĭ Dumneḑeŭ pentru milele ce le aŭ reversatŭ assupră-ne prin tine, êllŭ rugâmŭ ca să-ţĭ dăruiască viéţă fericită şi liniscită, și pronia sa să o verse assupra scaunuluĭ têŭ pênĕ in sfĕrşitŭ, și apoĭ să Te mute din mărirea pămĕntéscă la cea ceréscă(1)."

(1) Şaguna : *Istoria Bisericeĭ Ortodoxe* tom. II. §§ 156, şi 157.

XI.

Monumentulŭ cellŭ maĭ măreţiŭ şi neperitoriŭ, ce a rădicatŭ memorieĭ séllе, Vasile Lupulŭ, este dupe publicarea Codiceluĭ de legĭ, infiinţarea scólelorŭ din Iassy in monastirea Treĭ-Erarchĭ. In processulŭ morale şi intellectuale allŭ regenerâriĭ uneĭ naţiunĭ, uă reformă attrage pe alta. Reformele ce sunt destinate a regenera, a rădica uă naţiune cădută, se assémĕnă acellorŭ belciuge mice şi multe, ce compunŭ, la unŭ locŭ, unŭ intinsŭ lanţŭ. Cândŭ Vasile Vodă infiinţâ typografie, cândŭ isgonì limba slavonă din biserică reintroducêndŭ pe cea română, cândŭ tipărì cârţĭ de legĭ şi cârţĭ spre serviciulŭ divinŭ; cândŭ esploatâ bâile de metalŭ, care-lŭ puseră in putinţă a intĕmpina cheltuelele Statuluĭ fâră impovărarea poporuluĭ; in fine, cândŭ unŭ suveranŭ are mărimea de ânimă a se inainta pênĕ la acestŭ punctŭ, ellŭ nu se póte opri aci. Scóla este auxiliara, este complinitórea cea maĭ firéscă, este consecinţa presseĭ. Una fâră alta, sunt ca duo trunchiurĭ despărţite alle acelluiaşĭ corpŭ. Limba naţionale este cimentulŭ care le attrage, care le stringe la unŭ locŭ, care le face folositóre pe amĕnduo. A se popri la ḑumĕtate de cale, era a lăssa ne isprăvitŭ frumosulŭ inceputŭ de civilisarea poporuluĭ moldovanŭ, pe care Vasile 'lŭ intreprinsesse. Infiinţarea scólelorŭ era uă lucrare cerută cu imperiositate de impregiurârile in carĭ se afla ţérra. Era uă consecinţă, uă verigă a mare-

luĭ lanţŭ ceincepusse a impleti Românii, încă de prin seculiĭ XIII, şi XIV.

Din annulŭ unde ne aflâmŭ, (1640—50), aruncândŭ uă ochire retrospectivă, in trecutulŭ poporuluĭ românŭ, vedemŭ că ellŭ a luatŭ uă mare parte la opera civilisaţiuniĭ moderne a Europeĭ. Timbrulŭ sêŭ incă stă săpatŭ pe acestŭ monumentŭ, allâture cu allŭ popórelorŭ cellorŭ maĭ civilisate, de şi prafulŭ, care'lŭ acopere, êllŭ ascunde de la ochiĭ privitorilorŭ pênĕ va veni mâna care să-'lŭ arrétte. De multe orĭ Româniĭ le aŭ şi intrecutŭ pe acelea. In adevêrŭ Româniĭ aŭ fostŭ ceĭ ăntêiŭ cariĭ aŭ avutŭ in Europa armiĭ regulate, in tótă puterea cuvêntuluĭ. Moldoveniĭ la 1400 sub Domnulŭ Iuga, Munteniĭ in 1410 sub Mircea cellŭ bĕtrânŭ. Eĭ aŭ fostŭ in curgerea maĭ multorŭ seculĭ ceĭ maĭ devotaţĭ apĕrătorĭ aĭ religiuniĭ crestine in oriente. Civilisaţiunéa le este datóre cu recunnoscinţă pentru sângele ce aŭ vĕrsatŭ, dândŭ peptŭ islamismuluĭ barbarŭ ce voia a străbate in ânima Europeĭ. Căcĭ pe cândŭ in Occidente şi Nordŭ, alţiĭ lucra in ticnă la umbra pâciĭ şi a liniscii, făcêndŭ propăşirĭ urieşe, noĭ eramŭ siliţĭ a apĕra pasŭ către pasŭ, ḑi către ḑi, oră către oră, pămêntulŭ şi religiunea străbună, de cutropirile puvoiuluĭ asiaticŭ. Am fi vĕḑutŭ noĭ unde ar fi fostŭ astăḑĭ Europa, déca Româniĭ cedaŭ, déca pe turnurile din Iassy şi Buccurescĭ, ar luci astăḑĭ uă *semi-lună* in loculŭ semnuluĭ măntuiriĭ. Chiar Vienna ar fi astăḑĭ unŭ allŭ duoile Vidin séŭ Rusciuk, déca Româniĭ, sub Şerban Cantacuzino, in

1683, la incungiurarea Vienneĭ, cu totŭ adjutorulŭ ce addusse assediaţilorŭ, Sobiescki allŭ Polonieĭ,— n'arŭ fi datŭ eĭ maĭ din pripă adjutorŭ Germanilorŭ, incărcândŭ tunurile de assediŭ, despre partea lorŭ, numaĭ cu prafŭ, fără bombe; incuragindu-ĭ la resistinţa bărbătéscă, intărḑiândŭ facerea poduluĭ preste care aveaŭ a trece Turciĭ la assaltŭ, etc. etc. etc. Cândŭ sosì Sobiescki, scimŭ, şi noĭ, că Turciĭ eraŭ maĭ obosiţĭ de câtŭ assediaţiĭ, şi isbânda fù lesne, preparată fiindŭ de Românĭ.—Pe ceĭ ce se induoescŭ, êĭ mănâmŭ la documentele autentice, necontestabilĭ, din Şincaĭ, annulŭ 1683. Româniĭ aŭ fostŭ dintre ceĭ ăntêiŭ carĭ aŭ recunnoscutŭ toleranţa religiósă şi libertatea consciinţeĭ. In patria nóstră, orĭ cine, s'aŭ rugatŭ luĭ Dumneḑeŭ in religiunea care i a plăcutŭ, fără restricţiunĭ, fără persecuţiune. Ba póte uniĭ aŭ abusatŭ şi abuséză de acéstă toleranţă maĭ multŭ de câtŭ generósă. Tóte sectele se bucuraŭ de immunitâţĭ şi privilegie, de carĭ cu greŭ se bucuraŭ airea. Chrisóvele şi scrissele domnescĭ sunt faciă şi facŭ doveḑĭ nerecusabilĭ. Româniĭ aŭ fostŭ dintre ceĭ ăntêiŭ carĭ aŭ imbrăcişatŭ tipariulŭ, şi aŭ ascultatŭ cuvêntulŭ luĭ Dumneḑeŭ in limba străbună. Cancelariele, şi maĭ apoĭ scólele lorŭ, s'aŭ bucuratŭ multŭ timpŭ de unŭ renume intinsŭ. In elle s'a formatŭ unŭ mare numerŭ de ómenĭ alleşĭ precum: Constinesciĭ, Cantemiresciĭ, Dosofteesciĭ, Eustratesciĭ şi chiar fratele luĭ Sobi-

eţcki *măntuitorulŭ* Vienneĭ(1). Codiciĭ nostri de legĭ, aŭ avutŭ meritulŭ de a servi dreptŭ essemplu la legile altorŭ popóre. De essemplu vomŭ lua pe Russia, allŭ câreia cellŭ maĭ mare imperatore, Petru I, nu s'a sfiitŭ a da legilorŭ nóstre, titlulŭ de *drepte* şi *inţellepte*. Amŭ merge pré departe, ne amŭ abate pré multŭ de la scopulŭ nostru, déca amŭ prelungi nararea faptelorŭ plinite in cultivarea arţilorŭ pâciĭ. Déca amŭ persista a face catagrafia drepturilorŭ ce avemŭ la recunnoscinţa Europeĭ. Ea s'a ingrijitŭ de noĭ de la 1854.—Noĭ amŭ apĕrat'o şi servit'o cu sângele nostru, de la 1392. — Din momentulŭ ce uă *cealma* ş'unŭ iataganŭ de turcŭ s'a arrĕttatŭ in Europa.

Cuţitele osmanliilorŭ fanaticĭ, ăntêiŭ in pepturĭ românescĭ s'aŭ incruntatŭ. Francesiĭ o sciŭ acésta maĭ bine de câtŭ noĭ, câcĭ ne-amŭ luptatŭ umerŭ la umerŭ, in bătaia de la Nicopole, 1392.—Francesiĭ sciŭ cum Româniĭ aŭ revindicatŭ onórea d'a forma eĭ colónele din frunte. Insă Francesiĭ aŭ voitŭ să mérgă eĭ ceĭ ăntêiŭ, şi bătaia s'a perdutŭ de crestinĭ(2).

Aşa dérĕ, cândŭ este vorba despre recunnoscinţă, să ḑicemŭ: *recunnoscinţă pentru recunnoscinţă*, şi să venimŭ la alle nostre. Scólele din Treĭ-Erarchĭ, sunt infiinţate pe la annulŭ 1642, totŭ dupe călduróse stăruinţe şi din partea bunuluĭ românŭ Petru Moghilă, de

(1) Cogălnicénu, *Fragmente istorice*, in franţozesce *Introducerea*. Iassy 1845, pag. VI.
(2) Şincaĭ, annulŭ 1396.—*Enghel*.

şi, atuncĭ, mitropolitŭ allŭ Kievuluĭ, — stăruinţe făcute atâtŭ pe lîngă Domnulŭ Vasile Lupulŭ câtŭ şi pe lîngă mitropolitulŭ Varlaam, contimpuranulŭ sêŭ. — Domnulŭ cedâ cu uşurinţă la aceste nobilĭ stăruinţe, şi cu atâtŭ maĭ lesne, cu câtŭ elle intra atâtŭ de bine in generósele, in nobilile luĭ intenţiunĭ. Greutatea insă urma a fi mare din lipsa, maĭ totale, a ómenilorŭ competinţĭ a dirrige uă assemene instituţiune. Dérĕ şi acésta se inlăturâ prin concursulŭ bine-voitoriŭ ce le dede mitropolitulŭ Moghilă, carele, de şi departe de patria natale, totuşĭ n'o uita, trămitêndŭ pre ênsuşĭ rectorele academieĭ de la Kiev, infiinţată de acestŭ românŭ eruditŭ, archimandritulŭ Sofronie, d'impreună cu alţĭ professorĭ. Cu acestŭ adjutoriŭ, nemuritoriulŭ Domnŭ a pututŭ infiinţa scóla, instituindŭ catedre de teologiă, de dreptŭ, de limbele Latină, Grécă, Română şi alte sciinţe. Spre susţinerea scóleĭ, a dăruitŭ moşiele *Răchiteniĭ*, *Tămăşeniĭ* şi *Iuganiĭ*.

Totulŭ ne autoriséză a crede că scóla acésta unită cu deosebitele instituţiunĭ de carĭ era indestrată ţérra, addusese fructe măntuitóre; că invĕţăturele eraŭ infloritóre. Altmintre Moldova n'ar fi produssŭ in timpulŭ acella atâţĭ bărbaţĭ marĭ ca aceĭ ce i amŭ menţionatŭ (1) şi cariĭ dupe tótă pro-

(1) Costinesciĭ, Cantemiresciĭ, Eustratiesciĭ, Dosoteesciĭ şi chiar *Sobiescki*, — fratele măntuitoruluĭ Viennei. Se dovedesce că pe atuncĭ era timpulŭ cândŭ alţiĭ veniaŭ de luaŭ lumina de la noĭ, érĕ nu noĭ de la alţiĭ. Să ne silimŭ dérĕ, a adduce scólele nóstre la vechia lorŭ splendóre, pentru ca Romănia să devină Athena Orienteluĭ, Roma Orienteluĭ. Şi lucrulŭ stă in mâna nóstră.

babilitatea aŭ eşitŭ din scólele ţêrreĭ. Altmintre, cum ar fi imprumutatŭ Statele vecine de la noĭ atâţia bărbaţĭ marĭ, cariĭ aŭ devenitŭ fundatoriĭ civilisaţiuniĭ imprumutatelorŭ ţêrre? Nicolae Cârnulŭ Miclesco, este preceptorele reformatoruluĭ Russieĭ Petru cellŭ mare; este ăntêiulŭ ambassadore de care s'a servitŭ Czarulŭ spre a se pune in relaţiune cu China. Petru Moghila este fundatorulŭ academieĭ spirituale de la Kiev. Paul Berindeiŭ, supra-numitŭ Cutinscki, este autorele celluĭ ăntĕiŭ dicţionariŭ Slavo-Russŭ. Herescu, scriitoriŭ renumitŭ, este fundatorulŭ universităţiĭ de Moscva. Dimitrie Cantemir este istoriculŭ classicŭ allŭ Turcieĭ şi preşedintele academieĭ scienţifice din Sânt-Petersburgŭ. Antioch Cantemir este Boileau allŭ Russieĭ, poetulŭ favoritŭ allŭ poporuluĭ, alle câruĭ bucâţĭ se cântă şi acuma in Russia. Toţĭ acestia sunt Românĭ, patria nóstră se póte mĕndri cu dênşiĭ. Şi déca greutatea fatale, şi de uă mie de orĭ fatale, a impregiurârilorŭ nu ar fi silitŭ pe acestia a emigra la străinĭ, a pune luminele şi pénna lorŭ in serviciulŭ străinilorŭ, ceea ce aŭ făcutŭ eĭ pentru alţiĭ, arŭ fi făcutŭ multŭ maĭ bucuroşĭ pentru patria mammă. Şi acéstă patriă astădĭ s'ar fi aflatŭ intr'unŭ gradŭ multŭ maĭ inaltŭ de cultură şi civilisaţiune, de cum nu este astădĭ. Şi póte că la 1821 n'ar fi fostŭ silită România să incépă de la a, b, c. Ci unŭ Cârnulŭ Miclescu maĭ bine ar fi crescutŭ unŭ *Petru* românŭ. Mitropolitulŭ Moghila, maĭ bine ar fi fondatŭ uă Academiă spituale in Iassy séŭ Bucurescĭ. Unŭ Berindeiŭ ar fi fostŭ autorele

unuĭ dicţionariŭ Romàno-Latinŭ. Unŭ Heresco, ar fi fostŭ fundatorulŭ uneĭ Universitâţĭ *române*. Unŭ Dimitrie Cantemir ar fi fostŭ maĭ bine preşedintele *Academieĭ* scienţifice din Iassy. Unŭ Antioch Cantemir ar fi fostŭ maĭ bine *Boileau* allŭ Românilorŭ, de câtŭ allŭ Muscaliloră.

Éttĕ de ce se lipsesce uă ţérră, cândŭ n'are stabilitate, cândŭ perde arma din mână spre a nu maĭ avé cu ce garanta acea stabilitate, cândŭ n'are banĭ, n'are creditŭ, cândŭ n'are independinţă!

Insă, ce să dicemŭ?! Essistă uă fatalitate in lume.—Şi fù şi pentru noĭ uă putere *fatale* a câreia fatale diligenţă preşede la impărţirea sorţiloră România. A essistatŭ *calulŭ* fatale allŭ luĭ *Nisus* din Mytologiă; *lancea* fatale a luĭ *Cephal*, *tăciunile* fatale allŭ luĭ Meleagru; *Deiţele fatalĭ; ministriĭ fatalĭ* aĭ destinuluĭ, *barcà* fatale a luĭ Caron, etc. etc. etc. A essistatŭ şi uă putere fatale pentru Românĭ: acésta fù Russia. A maĭ essistatŭ uă rasă de ómenĭ abominabile, fatale şi Grecieĭ şi noă : acestia fură *fanarioţiĭ*.

Să ne mulţămimŭ cu ce ne-a maĭ remasŭ. Folósele produsse de scóla luĭ Vasile Lupulŭ sunt recunnoscute chiar şi de inamiculŭ de mórte allŭ sêŭ, George Stefan Vv. carele, dupe suirea sa in scaunŭ, dede unŭ suretŭ intăritoriŭ totorŭ dispoşiţiunilorŭ predecessoreluĭ sêŭ, relative la acéstă instituţiune, lăudândŭ scopurile măntuitóre de care a fostŭ predominatŭ(1).

(1) Vedĭ documentulŭ de la pag. 279, tit. III a Uricaruluĭ.

Venì insă unŭ timpŭ, uă ḑi fatale in care scóla din Treĭ-Erarchĭ, adjunse in decadenţă ca tóte institutinnile celle bune şi folositóre alle patrieĭ nóstre. Acellŭ timpŭ era pe cândŭ Româniĭ venisse in contactŭ cu Greciĭ. Seculul fanarioţilorŭ se apropia ca unŭ zmeŭ. Greciĭ aŭ pusŭ mâna şi pe monastirea Treĭ-Erarchĭ, aŭ isgonitŭ pe professoriĭ vechĭ, aŭ addussŭ pe alţiĭ din ţérra grecéscă, cariĭ n'aŭ produssŭ nicĭ unŭ folosŭ; câcĭ nicĭ Grecia nu maĭ era Grecia din timpiĭ luĭ Pericles şi Demosthen; in definitivŭ aŭ stricatŭ tótă rŏnduéla vechiă a generosuluĭ fundatorŭ. Ceva maĭ multŭ : călugheriĭ pusesse mâna pe moşiele de care era inḑestrată scóla şi pe documentele lorŭ, şi le aŭ stăpĕnitŭ maĭ bine de unŭ seculŭ şi ḑumĕtate. Cândŭ Domnulŭ românŭ, Ioniţă Sturza, ordonâ, in 1828, redeschiderea scólelorŭ naţionalĭ din Treĭ-Erarchĭ, fù silitŭ a avé recursŭ la alte miḑlóce, la miḑlóce silnice, érĕ nu la celle firescĭ; câcĭ călugheriĭ tăgăduiaŭ documentele, râpiaŭ veniturile şi contestaŭ orĭ-ce dreptŭ allŭ scólelorŭ assupra adevĕratelorŭ lorŭ proprietâţĭ. Ceva maĭ multŭ. Eĭ protestară, in 1830, câtre guvernulŭ provisoriŭ allŭ Russieĭ, stabilirea collegiuluĭ in incăperile din curtea monastiriĭ. Trebuì să se descopere alte documente prin uă intĕmplare providenţiale. Intellegemŭ acelle documente pe care d. George Asaky, le rescumperâ de la unŭ nobilŭ polonŭ in Galiţia. Acella incă le avea din nisce mâne ce possedaŭ parte din biblioteca emigrată in Polonia cu mitropolitulŭ Dosofteŭ, pe la anniĭ

1688, şi de unde nu s'a maĭ intorsŭ nicĭ filă de chărtiă.

In istoria *scólelorŭ şi a invĕţătorilorŭ la Românĭ*, ce am publicatŭ parte in *Revista Română*, şi parte in *Bulletinulŭ Instrucţiuniĭ publice*, se tratéză maĭ pe largŭ şi dupe tótă cuviinţa, importantea cestiune a scólelorŭ.

Trebuì ca epitropia invĕţăturelorŭ publice să susţină unŭ lungŭ şi anevoiosŭ, periculosŭ procesŭ, pentru ca să se scótă din ghiarele călugherilorŭ veneticĭ, aceea ce usurpasse, şi pentru ca să se pună pe scóle in stăpĕnirea bunurilorŭ lorŭ. Ettĕ cum, dupe uă trecere de 150 annĭ, scóla luĭ Vasile-Vodă a reinceputŭ a funcţiona.

Acellŭ ce scrie aceste linie, mărturesce cu fală şi recunnoscinţă, că este elevŭ allŭ scóleĭ luĭ Vasile-Vodă, din monastirea Treĭ-Erarchilorŭ.—Dumneḑeŭ să ţie suffletulŭ fundatoruluĭ intru imperăţia cerurilorŭ! Dumneḑeŭ să resplătéscă immiitŭ stredaniele luĭ Ioniţă Sturza, Assaky şi alle cellorŭ-l-alţĭ ce aŭ ostenitŭ la desmormĕntarea acestuĭ institutŭ de sub lava fanariotismuluĭ! . . .

XI

Să ne occupâmŭ in capitululŭ acesta, a vorbi maĭ in speciale despre inceputulŭ şi felulŭ domnieĭ luĭ Matheiŭ Bassarab, despre ceea ce a făcutŭ ellŭ bunŭ, mare şi frumosŭ, pe intrecutele cu antagonistulŭ sêŭ Vasile-vodă.

Alessandru IV, fiiulŭ luĭ Radu-vodă Mihnea, fusesse numitŭ de câtre Turcĭ Domnŭ allŭ ţêrreĭ muntenescĭ in annulŭ 1628, pentru a duoa óră. Domnia acésta fù cea maĭ stérpă in fapte marĭ séŭ demne a trece la posteritate. De pe tronulŭ ţêrreĭ muntenescĭ trecù pe acellŭ allŭ Moldoveĭ :

De aceea nicĭ istoria nu'ĭ a pestratŭ de câtŭ numele.

Turciĭ, călcândŭ in picióre străvechiulŭ dreptŭ de allegere allŭ naţiuniĭ, numiră in locu'ĭ, la 1630, pe Leon Tomşa, fiiulŭ luĭ Stefan Tomşa allŭ Moldoveĭ. Tirannŭ fusesse tată-sêŭ, tirannŭ fù şi fiiulŭ. Sub domnia luĭ, ţérra gemea şi scrăjnea de dârĭ şi alte neorŏnduele ce o apĕsa şi se arunca fâră consimţimêntulŭ Adunâriĭ generale. Uă mare mulţime de ţĕrranĭ, cariĭ singurĭ rădicaŭ totŭ greulŭ, ne maĭ putêndu-lŭ sufferi, se imprăstiară in tóte pârţile. Boeriĭ, scutiţĭ pênĕ atuncĭ de orĭ-ce contribuţiune, fură siliţĭ, prin aproḑĭ domnescĭ a plăti eĭ in loculŭ pribegilorŭ. Ţérra era in punctŭ de a se revolta! Atunce, Aga Matheiŭ Bassarab, fiiulŭ Vorniculuĭ Danciŭ din Brancovenĭ, coborîtorŭ din strălucita familiă a Bassarabilorŭ şi cărmuitoriŭ de Romanaţĭ, neputêndŭ, nevrêndŭ a sufferi maĭ multŭ atâtea abusurĭ şi impilârĭ, nevrêndŭ a servi tiranilorŭ şi recilorŭ ce-lŭ incongiuraŭ, se pusse in capulŭ rebelliuniĭ ce sbucnì, aĭ câreia capete eraŭ ceĭ maĭ marĭ boerĭ, precum : Aslan Vornicu, Gorgan Spătarulŭ, Barbu Predescu Pacharniculŭ, Michaiŭ Coţofană Spătarulŭ, Dimitrie Filişanu Slugerulŭ, Mitrea Vistier-

niculŭ şi alţiĭ. Acestia fugiră in Transilvania prin plaiulŭ Vulcanŭ. Scopulŭ lorŭ era de a aduna trupe in Ardealŭ, şi a veni cu elle de a resturna pre Domnŭ. Dérĕ George Racoţi, principele Transilvanieĭ, fiindŭ in resboiŭ cu Ferdinand II, imperatulŭ Germanieĭ, boeriĭ românĭ se uniră cu Transilvaniĭ şi contribuiră multŭ la victoria căstigată de Racoţi assupra imperialilorŭ. Spre recunnoscinţă, Principele şi nobilimea dederă pribegilorŭ boerĭ ospitalitatea cea maĭ intinsă. Leon-Vodă de patru orĭ trămisse scrissorĭ invitându-ĭ să se intórcă a-casă şi să se liniscéscă, jurându-se că nu va superă pe nimenea intru nimica. Scurtŭ, făgăduia intrégа amnistiă şi indestularea plângerilorŭ. Dérĕ esperienţa este mamma totorŭ aflârilorŭ, şi boeriĭ, din esperienţă, aflasse câtŭ trebuia să compteze cineva pe făgăduele d'alle tirannilorŭ. Inaintea luĭ Leon,—Mircea III, Alessandru II şi alţiĭ, amnistiasse, jurasse şi totŭ eĭ călcasse!

In fine, avangarda rebellilorŭ intrâ in ţérră prin plaiulŭ Vulcanŭ, şi s'aŭ coborîtŭ la Têrgu-Jiiuluĭ. Acolo se uniră cu dênşiĭ şi Roşioriĭ de ţérră. Aŭ purcesŭ assupra Bucurescilorŭ, puindŭ avangarda sub Barbu Predescu Pacharnicu şi Michaiŭ Coţofană. Spaimă grozavă intrasse in palatulŭ domnescŭ. Leon-Vodă, pe de uă parte, răpeḑì cu avangardă inaintea lorŭ pe Mihu Spătarulŭ şi uă parte din ostire; érĕ pe de alta, pe Dómna cu tóte cocónele şi Vistieria a trămis'o la Giurgiŭ. Trupele domnescĭ de sub Mihu Spătarulŭ fură bătute la Ungu-

renĭ. Asta făcù ca ênsuşĭ Leon-Vodă să plece cu tótă ostirea luĭ la 31 Augustŭ 1632. Bătaia fù săngerósă. Ţinù optŭ ore şi se ucciseră, mulţĭ din amĕnduo pârţile. Dérĕ victoria remasse credinciósă in ḑiua aceea luĭ Leon-Vodă. Mulţĭ din rebellĭ s'aŭ prinsŭ; mulţĭ aŭ scăpatŭ. Aga Matheiŭ Bassarab şi câţĭ-va alţĭ boerĭ, cu remăşiţa ostiriĭ, s'aŭ trassŭ peste Oltŭ şi s'aŭ inchisŭ in monastirea Tismana. Acolo infrŏntândŭ treĭ ḑille assediulŭ ostirilorŭ domnescĭ, scăpâ şi fugì érĕşĭ in Transilvania.

Sfăşierile acestea dintre fraţĭ adduceaŭ, acuma, maĭ multă milă şi scârbă chiar unora din Turciĭ omenoşĭ, de câtŭ Românilorŭ.—Mehmed-Abaza-Paşa commandantele mârginilorŭ Dunăriĭ, căcĭ de ellŭ vorbimŭ, hotărî a pune capêtŭ resbelluluĭ civile din Valachia. De uă parte cunnoscea cruḑimile luĭ Leon-Vodă şi rapacitatea Grecilorŭ carĭ-ĭ făceaŭ suita. De altă parte scia inţelepciunea şi inaltele calitâţĭ alle luĭ Aga Matheiŭ Bassarab. Ellŭ făcù Porţiĭ unŭ rapportŭ circumstanţiale şi propuse de Domnŭ pre favoritulŭ sêŭ, pre capulŭ boerilorŭ resculaţĭ, pe Matheiŭ. Pórta insă nu ascultâ şi destituindŭ pe Leon Tomşa, êllŭ inlocuì cu Radu, fiiulŭ luĭ Alessandru Iliaşŭ, Domnulŭ Moldoveĭ. Dérĕ boeriĭ din ţérră aŭ scrissŭ indată luĭ Matheiŭ Bassarab ca să grăbéscă a veni fără intărḑiare din Transilvania. Impovoratŭ de onóre şi presente din partea luĭ Racoţi, petrecutŭ pênĕ la hotarŭ cu uă mare pompă, Matheiŭ sosì in judeţulŭ Romanaţĭ, unde eraŭ intruniţĭ ceĭ-alţĭ boerĭ şi armia.— Acolea s'a

făcutŭ Adunare generale, şi toţĭ intr'unŭ cuvêntŭ hotărîră *a nu priimi pe Domnulŭ ce trămitea Turcia*, ăntêiŭ pentru că se călca *dreptulŭ de allegere* ab-antiquo, şi allŭ duoilea pentru că Radu, *crescutŭ fiindŭ printre fanarioţĭ*, a fostŭ contractatŭ tóte *viciele* şi *patimele* acesteĭ *lepre* a naţiuniĭ grecescĭ. Matheiŭ fù numitŭ, cu voia fâră voia luĭ, *Domnŭ*. Tótă adunarea êĭ depusse jurămêntŭ de credinţă, şi apoĭ êllŭ induplecâ a merge la Nikopoli, unde era Abaza-Paşa. Generariulŭ turcŭ êllŭ imbrăcâ cu caftan şi'lŭ recunnoscù de Domnŭ. Matheiŭ publicâ de. indată suirea sa pe tronŭ sub titlu : *Noĭ Iôn Matheiŭ Bassarab Voevod din mila luĭ Dumneḑeŭ Domnŭ Ţêrreĭ-Romănescĭ*. Apoĭ insocitŭ de trupe, intrâ in Bucurescĭ la 20 Septembre, 1633.

Maĭ mulţĭ din partisaniĭ luĭ Leon-Vodă, refusândŭ a depune jurămêntŭ luĭ Matheiŭ, scapă in Moldova şi recunnoscŭ de Domnŭ pe Radu cellŭ numitŭ de Turcĭ. Apoĭ vinŭ la Rômniculŭ-Sâratŭ pentru a strînge ostĭ. Trupele luĭ Matheiŭ êĭ imprâştie şi 'ĭ gonescŭ. Maĭ mulţĭ emissarĭ, trămişĭ de Radu pentru a attrage in parte'ĭ miliţiele române şi pe slujitorĭ, suntŭ prinşĭ şi adduşĭ inaintea luĭ Matheiŭ, care le restitue libertatea fâră a le cere nicĭ unŭ jurămêntŭ de credinţă. Dérĕ partisaniĭ luĭ Radu revinŭ, invasionéză ţérra cu adjutorulŭ Turcilorŭ, Tatarilorŭ, Leşilorŭ şi Moldovenilorŭ. Totulŭ este prefăcutŭ in spuză şi ruine pe unde vinea eĭ. Deşertulŭ remănea pe urma acesteĭ armie. Uă grozavă pa-

nică copprinsesse armia luĭ Matheiŭ, derè elocința acestuia și renumele sêŭ militariŭ incuragiază pe soldațĭ. Dupe ruge publice, armia este condussă la bătaiă lîngă Dudescĭ, in apropierile Bucurescilorŭ. Armia luĭ Radu XII, adjunsesse lîngă podulŭ de la Obilescĭ, pe Colintina, sub monastirea Vorniculuĭ Dan. Lupta de avangardă se incepù la 25 Octobre s. v. in prejmetele Buccurescilorŭ. A duoa ḑi, ambele armie suntŭ faciă in faciă, in rŏnduélă de bătaiă, sub Plumbuita, intre Dudescĭ și Mărcuța. Matheiŭ-Vodă așeḑâ in drépta pe Tudose Spătarulŭ cu centrulŭ cavaleriei, compusă din Călărașĭ, Scutelnicĭ și Spărățéĭ. In stânga pe Ivascu Vorniculŭ și pe Băleanu, cu corpulŭ căllărețilorŭ roșiorĭ și cu unŭ stolŭ de Turcĭ. In miḑlocŭ sta tótă pedestrimea cu uă seamă de Turcĭ, Dorobanțĭ, Tălpâĭ, Cazacĭ, Seimenĭ și Vĕnătorĭ. In dosulŭ acestora, fù așeḑată arrière-garda impărțită in deosebite corpurĭ. Stindardulŭ cellŭ mare allŭ țêrreĭ stà naintea oștiriĭ. Pe dênsulŭ era zugrăvitŭ *archangelulŭ Michail cu sabia gólă intinsă.*

Ordinea de bătaiă a luĭ Radu era acésta : La drépta a pusŭ pe Tătarĭ; la stânga căllărimea Moldoveĭ sub commanda hatmanuluĭ eĭ și a duoĭ boerĭ muntenĭ, Mihu Spătarulŭ și Hrizea Vorniculŭ. In miḑlocŭ tótă infanteria Moldovenilorŭ seimenĭ și a slujitorilorŭ sub commanda boerilorŭ muntenĭ, Dudescu Vistiernicu, Nicolae Vornicu, Papa Logofĕtulŭ, Vasilaki Aga și Catargiu Stolniculŭ. In frunte , stindardulŭ turcescŭ, și tuiurile cu Schemen Aga:

pe cândŭ Matheiŭ pusesse in fruntea ostilorŭ sélle stindardulŭ *romănescŭ*. Numaĭ din acestŭ faptŭ isolatŭ, lectorele va conchide singurŭ in care parte era causa cea dréptă.—Să perimŭ! êşĭ ḑisse ellŭ; dérĕ să perimŭ sub umbra steaguluĭ romănescŭ! . . .

De indată ce ambiĭ Domnĭ dederă semnalulŭ bătâieĭ, Tătariĭ se răpeḑiră assupra aripeĭ stânge a luĭ Matheiŭ. Roşioriĭ de ţérră deschiseră flancurile şi'ĭ luară la miḑlocŭ. Cavaleria moldovenéscă allérgă in adjutoriulŭ lorŭ. Căllăraşiĭ incă sbóră in adjutoriulŭ Roşiorilorŭ şi allŭ Turcilorŭ luĭ Matheiŭ. Ambele aripe alle fie câreia armie se confundă şi uă bătaiă generale de cavaleriă se incepe. In acellaşĭ timpŭ, ambele infanterie se isbescŭ una assupra alteia, cu atâta furiă şi putere, in câtŭ se ammestecă cu desĕvêrşire şi lupta nu maĭ este putinciósă de câtŭ cu sabia. Ambiĭ Domnĭ, stândŭ in fruntea ostirilorŭ, se espuneaŭ la celle maĭ marĭ pericule *ca ceĭ maĭ de rôndŭ soldaţĭ*. Numaĭ cu acestŭ preţŭ póte ḑice cineva : amŭ invinsŭ! Lupta ţinù optŭ ore : „*Bucurescenĭĭ cu copiiĭ se suiaŭ pe gardurĭ, de se uĭta cum se bate resboiulŭ*(1)."

Tătariĭ aŭ făcutŭ uă mare stricăciune in Roşiorĭ şi, in schimbŭ, căllăraşiĭ in Tătarĭ. De cincĭ orĭ infanteria muntenéscă fù silită a se retrage, şi de cincĭ orĭ érĕşĭ s'a intorsŭ in contra infanterieĭ moldovene. In fine, câtre séră, armia luĭ Radu XII o rumpe d'a fuga. Aĭ luĭ Matheiŭ, de şi pré obosiţĭ, êĭ goniră pênĕ la Stefănescĭ. Radu fugì cu capulŭ

(1) Cronîca luĭ Const. căpitanulŭ. Mag. Dacieĭ tit. I, pag. 288.

golŭ şi nu datorì scăparea sa de câtŭ răpeḑiuniĭ caluluĭ sêŭ. De la Afumaţĭ, ellŭ fugì in Moldova cu remăşiţele armieĭ selle. „Era, intr'adevêrŭ, unŭ „spectaculŭ straniŭ, ḑice Dionisie Fotino(2), să vé„dă cineva unŭ resbellŭ civile intre Munteni şi Mol„doveni; intre Români şi Români, Turcĭ şi Turcĭ de „aceeaşĭ familiă . . . condussŭ cu unŭ entusiasmŭ „şi uă ambiţiune fâră essemplu". *Cincĭ miĭ : flórea nobilimiĭ muntenescĭ şi moldovenescĭ* perì in acéstă fatale ḑi. Maĭ mulţĭ din partisaniĭ luĭ Radu aŭ căḑutŭ in mânele luĭ Matheiŭ. Ellŭ se arrĕttâ indurătoriŭ câtre dênşiĭ şi'ĭ trămisse pe la moşiele lorŭ.

Celle d'ăntêiŭ cuvinte ce doĭca unuĭ fiiŭ de rege urméză a'lŭ invĕţa, sunt : Eŭ ertŭ ! ḑisse Schakspeare. Şi Matheiŭ-Vodă, fâră a fi cititŭ pe celebrulŭ autore englesŭ, ci numaĭ din propria convicţiune a ânimeĭ sélle, sciù pune atâtŭ de bine in practică acéstă măntuitóre invĕţătură, nu uă-dată, ci tótă viéţa sa. Şi acéstă ertare n'o accorda ellŭ numaĭ biruiţilorŭ pe câmpulŭ de resbellŭ, ci şi dujmanilorŭ ce venisse să-lŭ pîrască făcişiŭ la Constantinopole, câcĭ ḑice cronica luĭ Constantin Căpitanulŭ: „Decĭ aŭ chiămatŭ pre pribegĭ şi le-aŭ datŭ jură„mêntŭ că nu le va face nicĭ unŭ rêŭ *şi să mér„gă in ţérră,* şi aŭ venitŭ pribegiĭ cu dênsulŭ, — „românĭ şi grecĭ, carĭ aŭ fostŭ boerĭ marĭ şi totora „bine le-aŭ făcutŭ, érĕ nu *rêŭ.* Şi incă aŭ şi bo„eritŭ pre uniĭ (2).

(1) Ist. Dacieĭ tom. II. pag. 91.
(2) Mag. ist. t. 1. pag. 288.

In totŭ timpulŭ lupteĭ, ellŭ a cruțatŭ pe Turciĭ din rangurile neamice; érĕ pe ceaușulŭ imperătescŭ cu stindardulŭ și tuiurile l'a addussŭ nesupĕratŭ in Buccurescĭ.

Intorcêndu-se in Bucurescĭ, Matheiŭ, făcù mulțămită luĭ Dumnedeŭ pentru strălucita invingere ce a repurtatŭ. Dece dille maĭ tărdiŭ, priimì prin unŭ Capegi-Bașa impĕrătescŭ scire despre investitura și insemnele domnieĭ, ce avea a-le priimi fórte currêndŭ.

Matheiŭ acuma, de și invingătoriŭ, de și recunnoscutŭ, nu'șĭ tăgăduia, insă, intrigele ce eraŭ capabilĭ a'ĭ face Greciĭ și partisaniĭ cădușilorŭ Domnĭ la Constantinopole. In urmare se hotărî a merge singurŭ in capitala imperiuluĭ ottomanŭ, spre a depune mulțămirile sélle Sultanuluĭ. Ellŭ fù ăntêiulŭ Domnŭ munteanŭ ce merse la Constantinopole pentru a luà investitura.

Lăssândŭ pe Dómna Elena in scaunŭ, plecâ luândŭ cu sine pe Capegiulŭ Soleiman-Aga, pe mitropolitulŭ Grigorie, pe Theophil episcópulŭ Rômniculuĭ, pe maĭ mulțĭ preoțĭ, boerĭ și căpitanĭ marĭ de *Călărașĭ*, *Roșiorĭ* și *Dorobanțĭ*. Sosindŭ in Constantinopole, la 5 Ianuariŭ 1634 descălecâ dreptŭ la palatulŭ Țerreĭ-Romănescĭ, numitŭ in turcesce Vlachu-Seraiŭ. Treĭ dille dupe aceea fù priimitŭ cu mare pompă de câtre Vizirŭ. Dérĕ Matheiŭ-Vodă fù urmatŭ din scurtŭ de către neamiciĭ sêĭ intĕrrîtațĭ de boeriĭ Grecĭ, carĭ eraŭ ânima bandeĭ accusatóriă, merse din țérră la Constantinopole, in con-

tra luĭ Matheiŭ-Vodă. Nu fù plângere care să nu se fi făcutŭ in contra luĭ; insă, inaltele selle calitâţĭ şi eminentele selle virtuţĭ făcură ca calomnia să cadă şi dreptatea să triumfe! In 3 Februariŭ, nuoulŭ Domnŭ se infăcişâ inaintea stăpênuluĭ imperiuluĭ ottomanŭ carele êllŭ recunnoscù de Domnŭ şi'lŭ tratâ cu multŭ maĭ marĭ onorĭ de câtŭ pe precedesoriĭ sêĭ. Matheiŭ Vodă, avù in Stambulŭ uă ţinută demnă de Domnulŭ Românilorŭ. Şi Turciĭ, vĕḑêndŭ acésta, trebuiră să aĭbe respectŭ de dênsulŭ. Din fericire, incă nu sosisse timpulŭ Fanarioţilorŭ, carĭ prosternară vrednicia domnéscă in *tină* de 'naintea uşeĭ viziriale! *De vreĭ să te respecte alţiĭ, respectă-te ăntêiŭ ênsuţĭ pe tine.*

Să fimŭ recunnoscătorĭ luĭ Alessandru Ioan I, căcĭ, de la Matheiŭ Bassarab, numaĭ ellŭ sciù ţiné in Constantinopole, uă posiţiune demnă de suveranulŭ unuĭ poporŭ liberŭ. Domniĭ fanarioţĭ, Domniĭ reglementarĭ, se prosternaŭ la pămêntŭ inaintea Sultanuluĭ, sărutându'ĭ scara calluluĭ, séŭ covorulŭ pe care ţinea piciórele. Alessandru Ioan I, făçù pe mĕndriĭ Sultanĭ Abdul-Medgid şi Abdul-Aziz, a'ĭ eşi in intimpinare la scara palatuluĭ, a-lŭ pune allâture cu dênşiĭ, a-lŭ trata ca pe orĭ-care suveranŭ europeanŭ.—Şi, sciţĭ pentru ce? pentru că Alessandru Ioan I represinta *Unirea* naţiuniĭ române, a uneĭ naţiunĭ mare şi cu viitorŭ in Oriente, érĕ nu biete *duo* paşalicurĭ de *duo* tuiurĭ, ca Michaiŭ Sturza séŭ Bibesco....

Inţellegeţĭ?

In fine, dupe maĭ multe ceremonie, Matheiŭ plecâ din Constantinopole la 18 Februariŭ, şi la 10 Martiŭ intrâ in Bucurescĭ. La intrarea sa pe territoriulŭ românŭ, fù intimpinatŭ de uă mulţime de poporŭ din tóte classile societâţiĭ, din tóte olaturele ţêrreĭ, — chiar şi din munţĭ, — carĭ êĭ eşì inainte pênĕ la marginile Dunăriĭ. Drept semnŭ de bucuriă şi fericire, poporulŭ êşĭ desbrăcâ hainele şi le ascernea la pămêntŭ de trecea Domnulŭ căllare peste elle din Dunăre pênĕ in Bucurescĭ(1).

Indată dupe intórcerea sa in capitală, Matheiŭ incepù a se occupa cu civilisarea ţêrreĭ, introducêndŭ reforme folositorie şi protegiândŭ arţile şi sciinţele.

„Decĭ aŭ nevoitŭ Matheiŭ-Vodă, ḑice cronica, de „aŭ dresŭ ţérra fórte bine, érĕşĭ dupe orîndueala „lorŭ : boeriĭ, slujitoriĭ, ţĕrraniĭ, câtŭ totora le era „bine in ḑillele luĭ, precum am auḑitŭ pre bĕtrâniĭ „nostri mărturindŭ de acésta, că : *ţérra iubia pre „Domnŭ şi Domnulŭ pre ţérră*; pentru că era li„nisce in domnia luĭ, *nu se vedea nicĭ se auḑia „morţĭ séŭ prâḑĭ, precum se făcea şi se facŭ la „alţiĭ, ci gândulŭ Domnuluĭ acesta era : să plătéscă „ţérra de datorie*, şi să se *odihnéscă toţĭ* pre la „moşiele lorŭ. Şi aşa ḑiceaŭ bĕtrâniĭ nostri : că, in „6 annĭ, in Vistieria luĭ grămadă de banĭ n'aŭ strinsŭ „pênĕ ce aŭ *plătitŭ datoriele(2)*.

Din nenorocire insă, Pórta ottomană incepù a-lŭ

(1) Fotino, t. II pag. 93.
(2) Constantin Căpitanulŭ. Mag. ist. t. I. pag. 292.

turmenta cu pretensiunile selle şi a tulbura armonia ce domnia intre dênsa şi Ţérra-Romănéscă. Abia cincĭ lune de ḑille trecusse, şi fù silitŭ a luà parte la espediţiunea in contra Polonieĭ. Vĕḑurâmŭ apoĭ cursele ce'ĭ intinse Pórta prin Sinan-Paşa cellŭ tênĕrŭ, carele năvălì cu uă armiă in ţérră pentru a prinde séŭ uccide pre Domnŭ; dérĕ vĕḑurămŭ totŭ-uădată cum Matheiŭ, adunându-şĭ ostirea in capitală şi inarmândŭ poporulŭ, — adevĕrata putere, singurulŭ, ultimulŭ şi cellŭ maĭ credinciosŭ réḑimŭ allŭ orĭ-câreĭ domnie naţionale, — s'aŭ incongiuratŭ ca cu unŭ murŭ in capitala sa, nevrêndŭ a lua offensiva şi ast feliŭ a impusŭ grózĭ şi respectŭ turculuĭ, care se grăbì a trece Dunărea maĭ râpede de cum venisse. Alte curse şi maĭ infame, şi maĭ mărşave, fură intinse generosuluĭ Domnŭ; dérĕ bunulŭ luĭ simţŭ şi tactŭ le dejucà pe tóte *fâră ca să verse sânge Romănescŭ* şi fâră ca, totŭ-uă-dată să dea Porţiĭ pretextŭ de resbunârĭ.

Matheiŭ era de unŭ caracteriŭ dreptŭ, compătimitoriŭ şi umanŭ. Era inḑestratŭ cu marĭ virtuţĭ şi cu tóte calitâţile corporalĭ şi spiritualĭ ce deosebiaŭ şi făcea iubiţĭ in ochiĭ poporuluĭ pre vechiĭ nostri Domnĭ. In pucinele momente de repausŭ ce'ĭ lăsa resbóiele cu Vasilie Lupulŭ Domnulŭ Moldoveĭ, ellŭ se occupâ a regula justiţia, care pênĕ la dênsulŭ nu se reḑima de câtŭ pe obiceiulŭ pămêntuluĭ. Pusse să se facă unŭ codice de legĭ pe baza Basilicalelorŭ,— codice assupra câruia vomŭ maĭ reveui,—infiinţâ in Bucurescĭ cea ăntêiŭ imprimeriă română in care

se tipărì atâtŭ codicele sêŭ câtŭ şi uă mulţime de alte cârţĭ. Assupra acesteĭ imprimerie érĕşĭ vomŭ reveni. Matheiŭ guvernâ cu dulceaţă şi umanitate, dérĕ cu acea umanitate care nu lassă pre cellŭ puternicŭ şi pre jăfuitorŭ a incălca pre cellŭ slabŭ, a'ĭ lua dreptulŭ luĭ călcândŭ in picióre şi legea şi silinţele ce-şĭ ar da unŭ Domnŭ dreptŭ pentru mănţinerea legiĭ.

„Vitézŭ in resbóie, dibaciŭ in politică, şi in vecĭ „incinsŭ de grija ţêrreĭ, ḑice d. A. Odobescu in „unŭ interessante articulŭ assupra Snagovuluĭ,— „Matheiŭ, acellŭ eroŭ mare in tóte, nu nesocoti- „nicĭ celle maĭ mênunte indeletniciri, ca să ţină li- „niscea şi dreptatea intre pămĕnteniĭ sêĭ. Venia „dérĕ cineva cu plângerĭ la dênsulŭ in contra unuĭ „vecinŭ vicleanŭ séŭ cotropitoriŭ, ellŭ nu'ĭ respin- „gea cu ânima obidită, ci indată, sub ochiĭ impri- „cinaţilorŭ, le da fie-căruia ce era dreptŭ allŭ luĭ „Ellŭ nu sçia multă carte, nu vorbia altă limbc „de câtŭ limba ţêrreĭ; dérĕ vorba 'ĭ era *vorbă sn* „*nĕtósă*, şi cândŭ lua condeiulŭ in mână, *apoĭ co*b „*deiulŭ plătia câtŭ sabia*.

„Darnicŭ cu tóte monastirile pamêntene, ellŭ in- „tărisse Snagovuluĭ vama gârleĭ de la Spanţov ă- „care erà miluită monastirea de către Bassarab „Voevod, şi imputernicisse pe părintele Ignatie ea „gumenulŭ ca să iea, din acea vamă, de la ḑece „pescĭ unŭ pesce, şi din ḑece banĭ unŭ banŭ de „vamă, şi de in carrulŭ de făină, unŭ obrocŭ. Dé- „rĕ Vasse vameşulŭ pusesse cartea domnéscă la

„ciochină şi nu vrea să dea călugheraşilorŭ ceea
„ce li se cădea. Se scólă atuncĭ, intr'uă ḑi popa
„Ignatie, şi merge cu jalbă la domniă. Matheiŭ
„cum află de una ca asta, se face focŭ de mâniă,
„chiamă pe grămmăticŭ şi'ĭ poruncesce să scrie. Lo-
„gofêtulŭ êşĭ iea pe genuchĭ uă făscióră lungă de
„de chărtiă, deschide călimara de la brêŭ, êşĭ cu-
„rățā condeiulŭ de trestiă, şi dupe spusa domnéscă
„scrie aşa:

„Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Io Matheiŭ Bassarab voe-
„vodŭ şi Domnŭ.

„Scris'amŭ domnia mea ție, Vasso Vamişule : Ce
„*porc-de câne* escĭ tu de cărțile domnieĭ-melle nu le
„bagĭ in sémă. A făcutŭ domnia mea, cărțĭ părin-
„teluĭ Snagovénuluĭ să'şĭ iea de pe loculŭ luĭ de la
„Spanțov, cum aŭ fostŭ legea şi obiceiulŭ; érĕ tu,
„feciorŭ de *lele*, nu bagĭ cărțile domnieĭ melle in sé-
„mă. Să cauțĭ să-ĭ laşĭ să'şĭ iea ce'ĭ obiceiulŭ, că
„vomŭ trămite domnia mea, de acolo, te va spăn-
„zura. Acésta êțĭ scriŭ şi ênsumĭ amŭ ḑissŭ domnia
„mea. Scrisŭ, Octobre 24, leatŭ 7151.(1)"

Matheiŭ-Vodă iscălesce şi logofĕtulŭ pune alătu-
rea pecetea domnéscă cu chinovarŭ. Scrissórea se
dă in mâna egumenuluĭ Ignatie, şi apoĭ, pasŭ Vasso,
ḑice collectorulŭ inteliginte allŭ acestorŭ documente
a Snagovuluĭ, de nu urma dupe poruncă!... pasŭ
de te codesce, déca vreĭ ca Matheiŭ-Vodă, să facă cu
tine unŭ essemplu care să serve de invĕțămêntŭ şi
vameşilorŭ ce'țĭ vorŭ urma dupe duo-sute şi cincĭ-

(1) Revista Romană, Volumulŭ pe 1862, pagina 390.

spre-ḑece annĭ, şi funcţionarilorŭ ce n'aŭ fostŭ in vămeşie neamŭ de neamulŭ lorŭ.

Studiândŭ domnia luĭ Matheiŭ-Vodă Bassarab, cugetătorulŭ modernŭ, nu póte a nu se uni in totulŭ cu celle emise de d. Odobescu, că unŭ Domnŭ care avea assemene proză in pénna luĭ, trebuia să aibe şi multŭ sange romanŭ in vinele luĭ; că Matheiŭ-Vodă, de n'a fostŭ singurulŭ eroŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ, *negreşitŭ c'a fostŭ cellŭ maĭ mare Domnŭ allŭ eĭ;* domnŭ mare şi falnicŭ, ce a sciutŭ să impreune puterea armelorŭ de apĕrare cu regularea progresuluĭ şi a ordiniĭ in năuntru. Tocmaĭ pentru acésta Matheiŭ-Vodă, spre a nu da de câtŭ unŭ essemplu, de şi religiosŭ pênĕ la suffletŭ, insă patriotŭ pênĕ la estremitate, de indată ce luă domnia cu sabia, vĕḑêndŭ urgia ce venia assupra ţerreĭ, prin incuĭbarea chălugerilorŭ străinĭ, prin cutropirea *stăruitóre* şi *primejdiósă* a monastirilorŭ de către Grecĭ, adună soborulŭ ţêrreĭ compusŭ din clerŭ, din boerĭ marĭ şi micĭ, sfetnicĭ, dregătorĭ, judecătorĭ şi a tótă *meseria* tocmitorĭ," êĭ făcù arbitriĭ aĭ acellorŭ ómenĭ străinĭ ţerreĭ, „nu cu lege „sântă, ci cu neamulŭ, cu limba şi cu moravurile „celle relle, adică *Grecĭ,* care dupe ce se indurară, „nicĭ se leneviră in viéţa biruinţeĭ a izmeni şi pu„ne pe obiceiurile celle bune şi bĕtrâne alle ţerreĭ... „indrăsniră a călca, şi obiceiurile monastirĭlorŭ, şi

„pravila ctitorilorŭ, Domnilorŭ bêtrânĭ ce aŭ fostŭ „legiuită. . . . etc.(1)

Şi spre ce-ĭ convocă ellŭ?

Spre a scăpa ţérra de păgânĭ şi de robiă.

Éttĕ cum, in arḑênda incă şi astăḑĭ cestiune a monastirilorŭ ḑisse inchinate, marele Domnŭ Matheiŭ Bassarab nu pregetâ incă cu 215 annĭ in urmă, a se pronuncia scurtŭ şi hotărîtorŭ : „Cu suffletulŭ şi cu „voia a totŭ soboruluĭ, că acelle sânte lavre dom„nescĭ care le aŭ inchinatŭ aceĭ domnĭ şi vlădicĭ stră„inĭ, pentru *mită*, fâră de voia şi fâră de scirea nea„muluĭ le aŭ suppusŭ metóce dajnice altorŭ monastirĭ „din *ţérra grecéscă* şi *aiurea;* scriemŭ ca tóte să fie „in pace de călughĕriĭ străinĭ, cârora li s'aŭ fostŭ „datŭ pentru mitele lorŭ, şi să aibe a fi acelle mo„nastirĭ *pe séma ţerreĭ, precum aŭ fostŭ din veacŭ.*"

Acesta era Matheiŭ-Vodă, ca administratorŭ, ca patriotŭ. Să-lŭ vedemŭ ce făcù ca crestinŭ, ca filantropŭ : in scóle, a pututŭ să-lŭ intrécă Vasile-Vodă, dérĕ in monastirĭ, ba. In cursulŭ domnieĭ selle, a prefăcutŭ din temeliă monastirea luĭ Radu-Negru de la Câmpu-lungŭ. A făcutŭ uă biserică la Pitescĭ. A făcutŭ monastirea sânţilorŭ Archangelĭ la Slobozia. A făcutŭ uă biserică la Podulŭ Călugherenilorŭ. Alta la Gherghiţa. A făcutŭ monastirea Sadova de peste Oltŭ; monastirea Motru de la gura Motruluĭ; monastirea dintr'unŭ Lemnŭ la Vôlcea; monastirea Arnota; biserica Domnéscă la

(1) A vedé Chrisovulŭ luĭ Mateiŭ-Vodă, din 27 Noembre 1640, in Cartea d-luĭ Bolliac : Monastirile ḑisse inchinate.

Craiova; uă biserică la Caracalŭ; monastirea Brăncoveniĭ; monastirea Negoesciĭ; monastirea Plătărescĭĭ; monastirea Brebu; monastirea Căldăruşaniĭ; monastirea Tîrşoru; uă biserică la Ploescĭ; monastirea Macsineniĭ, pe Siretiŭ; biserica Episcopieĭ Buzeuluĭ, monastirea Sarandaru din Bucurescĭ şi alte monastirĭ şi biserice in numerŭ de 39(1). Deossebitŭ, a reparatŭ din temeliă cetatea cungiurătóre capitaleĭ Tergovistea. Sunteţĭ póte, uniĭ de ideă că *isvodulŭ* bisericelorŭ şi allŭ monastirilorŭ, este pré lungŭ şi că ar fi meritoriŭ a escita admiraţiunea numaĭ a unuĭ călugherŭ, *bigotŭ* şi acella, câcĭ astădĭ ênşişĭ călugheriĭ nu maĭ facŭ biserice séŭ scóle, ci palate somptuoase pe podulŭ Caliţiĭ, bâĭ etc, etc, etc?

Nu fraţĭ lectorĭ : isvodulŭ să nu vi se pară lungŭ cândŭ vĕ veţĭ inchipui impreună cu noĭ, că, pe atunce, a face uă biserică séŭ uă monastire, era a rădica unŭ museŭ naţionale de arte, sub tóte rapporturile. Architectură, pictură, sculptură, desemnŭ, cusătură, ţĕssătură : totulŭ in fine, tótă civilisaţiunea epoceĭ, era representată, era pĕstrată, era umbrită şi patronată in biserică, şi numaĭ in biserică. Timpurile eraŭ nestatornice. Năvĕlirile duşmane, dilnice. Viéţa nesigură. Averea in periculŭ. Structura caselorŭ,—afară de palatele boierilorŭ şi Domnilorŭ,—efemeră. Ce remânea, ce era maĭ sigurŭ,

(1) *Constantin Căpitanul*. Magasinulŭ Istoricŭ tom. I, pag. 293.— Dionisie Fotino *Istoria Dacieĭ*, tom. II, pag. 101 — Şincaĭ, *Chronica Românilorŭ*, tom, III, pag. 62.

maĭ tare, maĭ aptŭ a resiste, chiar la ghiulelele turcescĭ, cozacescĭ şi leşescĭ, — precum resista pórta Treĭ-Erarchilorŭ, din Iassy, luĭ Sobiescki cellŭ mare, — de câtŭ muriĭ colosalĭ de pétră, de câtŭ uşele de ferrŭ alle biserice'orŭ şi monastirilorŭ?

Acolo dérĕ, şi numaĭ acolo, Domniĭ, Dómnele, Boeriĭ, Jupănesele, Căpitaniĭ şi Moşneniĭ, depuneaŭ, dăruiaŭ, totŭ ce aveaŭ maĭ scumpŭ, maĭ frumosŭ, maĭ sacru, ca unŭ prinosŭ pe altarulŭ luĭ Dumnedeŭ şi allŭ *Patrieĭ*.

Acellŭ ce se induoesce incă, mérgă, şi mérgă cu uă oră maĭ 'nainte, la museulŭ naţionale din Bucurescĭ, secţiunea eclesiastică. Acolo va vedé remăşiţa, *slaba remăşiţă* a bogăţielorŭ de *arte* naţionale cu care bĕtrâniĭ nostri sciaŭ indestra uă biserică cândŭ o făceaŭ.

Astădĭ, cândŭ nu maĭ facemŭ biserice şi monastirĭ, nu maĭ avemŭ uă arte naţionale!

Pe cândŭ făceamŭ la biserice şi monastirĭ, aveamŭ şi arte naţionale!

Allâturea cu devotamentulŭ pentru Patriă crescea acellŭ pentru biserică, cu alte cuvinte, pentru architectură, sculptură, pictură, desemnŭ şi artea decorativă. — Uă Dómnă a ţêrreĭ, êşĭ tăia códa din capŭ, o făcea canafŭ, anina de vêrfulŭ *fie-câruĭ* firŭ de pêrŭ, unŭ *mărghăritarŭ* şi depunea scula acésta la monastirea Bisericaniĭ.

Astădĭ incă êşĭ taie, unele din femeele nóstre, pêrulŭ din capŭ, insă nu spre a-lŭ dărui bisericeĭ

ingreuiatŭ de mărgbăritare, ci vaĭ! spre a-lŭ *vinde* perucheruluĭ *veneticŭ* !........

Ce deosebire uriaşă intre trecutŭ şi presinte!!!

Matheiŭ şi Vasile! vĕ cunnóscețĭ voĭ urmaşiĭ printre noĭ?!

Nu'ĭ de credutŭ.

In câtŭ despre cetatea ce prefăcù Matheiŭ-Vodă la Têrgoviste, este de prisosŭ, credemŭ, a maĭ affirma că, a zidi uă cetate maĭ multŭ intr'uă țérră necontenitŭ rîvnită de litfele străine, este, chiar şi astădĭ, *a da aceĭ țêrre unŭ sufletŭ maĭ multŭ.*

Uă cetate maĭ pucinŭ, este uă mână maĭ pucinŭ.

Lipsa totale de cetâțĭ, este lipsa totale de membre : este unŭ trunchiŭ fără mâne şi fără picióre.

Națiunĭ de talia nóstră, aŭ intellessŭ lucrulŭ acesta de multŭ.

Belgiĭ aŭ *Anvers*. Unguriĭ *Comornŭ*. Piemontesiĭ aveaŭ *Alessandria*, Serbiĭ *Belgradulŭ*. — Ignorâmŭ pe Francia cu *Scherburgulŭ* eĭ; pe Anglia cu *Gibraltarulŭ* eĭ, etc. etc. etc.

„Ce s'ar cuveni să facă unŭ apĕrătorŭ allŭ na-„ționalitățiĭ Române?“ dice d. Edgard Quinet, in scrierea sa : *Româniĭ*, şi anume in capitululŭ despre *uă apĕrare militariă a Românieĭ-Unite.* „Ar tre-„bui să facă uă cetate puternică, in care s'ar pu-„té aclua in siguranță ellŭ şi tóte resursele Sta-„tuluĭ, indestulŭ de indelungŭ, pênĕ ce alliațiĭ séŭ „protectoriĭ seĭ s'arŭ puté declara. Apoĭ aceea ce „s'aŭ făcutŭ in Belgia, unde s'a constituitŭ uă na-„țiune, in mediulŭ a treĭ séŭ patru altele, — care

„o pretindea, — ar lumina, aceea ce s'ar pu-
„té maĭ degrabă practica in Romănia. Belgia, dé-
„ca ar fi attacată, nu s'ar aventura a se apĕra in
„şesulŭ deschisŭ. Ea ar părăsi şessurile sélle ne-
„amiculuĭ şi oraşele sélle ne 'ntărite şi s'ar inchi-
„de cu tótă armia in Anvers, de unde ar chiăma
„adjutorulŭ alliaţilorŭ seĭ cariĭ i arŭ remâne cre-
„dincioşĭ, pentru că arŭ avé interessŭ ca să o a-
„pere. Aşa dérĕ ar trebui a se construi uă Anver-
„să *Română*. Astă cetate, cu pucină cheltuélă, s'ar
„incinge cu tărie avansate, de adjunsŭ de numeró-
„se spre a assigura, precum totŭ-d'a una se póte
„face, *uă apĕrare de maĭ multe lune. Ore n'amŭ*
„*vĕḑutŭ noĭ Silistra impedicândŭ marşulŭ Ruşi-*
„*lorŭ uă intrégă campaniă?* In astă Anversă Ro-
„mână, *care nesmintitŭ că ar trebui să fie aşeḑată*
„*in apropiarea Dunăriĭ*, de nu chiar pe ripa a-
„cestuĭ rîŭ, in modŭ de a intinde mâna apusuluĭ,
„s'ar refugi guvernulŭ, şi armia; totŭ ce ar repre-
„sinta naţionalitatea s'ar concentra in acestŭ punctŭ.
„*Aşa dérĕ, flamura totŭ ar remăné inălţată :* Eu-
„ropa, déca in adevêrŭ pleçarea eĭ este, ar avé
„timpŭ să allerge la resunetulŭ tunuluĭ de alarmă.
„*Mare este spectacululŭ uneĭ naţiunĭ care se luptă*
„*pentru essistinţa eĭ!* In astă impregiurare interessulŭ
„ar maĭ spori, pentru că se attinge de uă naţiune,
„care, abia măntuită, ar fi ameninţată a se cufunda
„in prăpastiă. Nuoĕtatea acesteĭ situaţiunĭ, apropie-
„rea criseĭ, ar electrisa spiritele celle maĭ rele; şi
„ar fi uă témă de a se espune la uă assemene in-

„vĕluire. In orĭ-ce casŭ s'ar sci că nuoulŭ Statŭ „Românŭ, nu se póte răpi, şi'nghiţi d'uă-dată, in-„câtŭ s'ar şi sili a-lŭ respecta : Ambiţiunile arŭ fi „reţinute de temerĭ reciproce."

Unde ascepta Stefan cellŭ mare pre neamicii năvălitorĭ in ţérră? La cetatea Suceveĭ, spre a veni eĭ, obosiţĭ de unŭ lungŭ marşŭ, a-lŭ attaca, fâră nicĭ uă speranţă de resultatŭ pentru dênşiĭ.

Tóte resbellele fericite séŭ nefericite, alle Românilorŭ, din timpulŭ independinţeĭ lorŭ, se purtaŭ maĭ cu sémă pe lîngă cetâţile Ackerman şi Kilia. Pe acolo s'aŭ inceputŭ tóte attacurile.—Cândŭ Moldoveniĭ perdură aceste cetâţĭ, fâră speranţa de recăpătare, naţiunea nu maĭ făcù nicĭ uă opintélă de rădicare. Bassarabia era robită de Tătariĭ Bugeaculuĭ.

Deosebirea cea mare dintre epoca luĭ Stefan cellŭ mare şi Michaiŭ Viteazulŭ, este că cellŭ ântêiŭ possedâ acelle posiţiunĭ intărite, pe cândŭ acestŭ din urmă le perdù. De acolo a şi urmatŭ că, cu tóte necontenitele selle minunĭ, Michaiŭ, a avutŭ de a purure pe dujmanŭ in spinare, şi cuţitulŭ in gâtŭ.

In timpiĭ fericiţĭ aĭ independinţeĭ selle, Romănia era incungiurată cu unŭ lanţŭ de cetâţĭ.

Muntenia avea : Giurgiu, Brăila, oraşulŭ de Flocĭ, Têrgovistea, Bucuresciĭ, Cetatea-Negru-Vodă, Poenariĭ, Domaica, Teleafla şi Crăciuna.

Moldova avea : Hotinulŭ, Soroca şi Tighina, despre Polonĭ;—Neamţulŭ şi Smeradova, despre Transilvania;—Reniĭ, Cartalŭ, Smil şi Kilia pe Dunăre;—

Cetatea-Albă pe Marea Négră. Sucéva, forma centrulŭ şi era fórte intărită(1).

De murii acestorŭ cetăţĭ stete legată şi independinţa ţêrreĭ. Care fù sórtea lorŭ?

La 1544, Turciĭ copprinseră Brăila, Turnu şi Giurgiu, pe care le ţinură pênĕ la 1830. — La 1659, George Ghica I-iŭ *din porunca Sultanuluĭ*, dĕrĕmâ *tóte* cetâţile Munteneseĭ.

Acestŭ sacrilegiŭ, nu se putù face câtŭ trăì Matheiŭ-Vodă, ci advenì la patru anni dupe mórtea sa.

In Moldova Alessandru-Vodă Lăpuşneanulŭ, la 1564, dĕrĕmâ cetâţile din intrulŭ ţêrreĭ. Elle se rezidiră pe urmă ca să fie dĕrĕmate de Dumitrascu Cantacuzino in 1684, din porunca Sultanuluĭ.—La 1714, Turciĭ rezidescŭ Hotinulŭ şi-lŭ poprescŭ pe seama lorŭ.

Ceea ce maĭ scăpasse de Turcĭ, şi chiar cetatea Neamţulŭ, nu scăpâ de fanarioţĭ. Eĭ le umple cu lemne şi le dă focŭ(2).

Incă-uă-dată : de muriĭ cetâţilorŭ nóstre a statŭ ţintuită libertatea Românieĭ.

Resumâmŭ : cândŭ vedemŭ pe acellŭ Matheiŭ Bassarab Voevodŭ prefăcândŭ din temeliă cetatea Têrgo-

(1) Enghelŭ, t. I, facia 154. — Leatopisitulŭ Moldoveĭ : 1359—1599, f. 138. Ureche. —Miron Costin.—Cantemir part'. 2. Cart. 4—N. Balcesco : Puterea armată şi artea militară la Muntenĭ, pag. 59;—la Moldovenĭ (Mag. Ist. t. II.) paginea 59 şi 64.

(2) Vedĭ chrisovulŭ luĭ Mihaiŭ Racoviţă voevod din Decembre 7225 (1717) publĭcatŭ in almanahulŭ D. Georgie Asaky pe annulŭ 1852 pagina 70.

Şi am risipit şi zidurile, dice Domnul fanariolŭ, *cu porunca stăpĭnilorŭ* adică a Turcilor. — Miserabilulŭ! destulă trébă făcù!

vistiĭ, să-lŭ judecâmŭ cu acéstă cumpĕnă in mână: cu cumpĕna *independinţeĭ*; dérŏ astăḑĭ, póte, dupe uniĭ, altă făină se macină in lume şi singura cetate posibile la românii moderni, ar maĭ fi : *cetatea vie, murulŭ de pepturĭ* a poporuluĭ *armatŭ, armatŭ, armatŭ!!!*

„O Matheiŭ Bassarab!—esclama d. Odobesco, in „facia merituluĭ constante şi nerecusabile allŭ ma„reluĭ voevodŭ, — ce adâncŭ respectŭ êţĭ datoréză „ţie naţia română pe care aḑĭ, din negura annilorŭ, „tu incă aĭ sci s'o inveţĭ a'şĭ apĕra şi a redobĕn„di drepturile selle răpite! Numele têŭ gloriosŭ, ca„re'lŭ intĕlnimŭ in fruntea orĭ-câreĭ propăşirĭ na„ţionale, ar trebui să insufle uă veneraţie religiósă „poporuluĭ pentru care aĭ jertfitŭ, in muncă şi su„dorĭ, uă viéţă de aproape opt-ḑecĭ de annĭ! *In „chipulŭ têŭ smeadŭ şi costelivŭ, incungiuratŭ de „uă barbă albă şi rară, in buzele'ţĭ subţirĭ şi zim„bitóre, in fruntea ta lată şi 'naltă, in ochiĭ têĭ „micĭ şi viĭ affundaţĭ sub sprĕncene negre şi stu„fóse*, êmĭ place adesse a descoperi câtă fineţe, câ„tă inţellepciune şi câtă energiă trebuescŭ spre a „forma *caracteriulŭ unuĭ mare Domnitorŭ!* Êmĭ „pare că te vêḑŭ, diplomatŭ iscusitŭ, riḑêndŭ inghe„suitŭ in barba-ţĭ căruntă, cândŭ, cu unŭ cussurŭ „subţire, êţĭ bătuşĭ jocŭ de Agaoa Turcească ce ve„nia spre a te mazili şi'lŭ ocolişĭ pe dealulŭ Vă„cărescilorŭ, de uă gardiă de onoare, *care cu fi„tilulŭ la pusce êllŭ oprea să intre in Bucurescĭ!* „Apoĭ te zărescŭ Domnitorŭ cuviosŭ şi plinŭ de

„dorulŭ țêrreĭ, isgonindŭ, in miḑloculŭ Adunâriĭ ob-
„scescĭ din Tĕrgovistea, *precupeț ĭ străinĭ* ce in-
„trasse in locașele sânte, și poruncindŭ a se inălța
„spre podóba țêrreĭ, *patru-ḑecĭ* de temple nuoe. Și
„apoĭ érĕ te vĕdŭ colo, unchiașŭ ghîrbovitŭ, dérĕ
„cu ochiulŭ plinŭ de focŭ, dândŭ pintenĭ caluluĭ têŭ,
„sub viforŭ și sub pluóiă, pe cămpia de la Finta,
„indemnândŭ și imbărbătândŭ, cu glasulŭ și cu ges-
„tulŭ *viteaza* ta ostire, ca să nu'șĭ dea miḑloculŭ
„și să resbéscă totŭ cu uă nuoă agerime, ordiele
„simbriate de rivalulŭ têŭ Vasile, și pîlcurile ză-
„păcite alle Kazacesculuĭ Hatman Timus(1)"

Éttĕ portretulŭ mareluĭ și venerabileluĭ Matheiŭ Bassarab voevod. depinsŭ de uă pénnă măiastră, de uă pénnă ca care pucine pene scriŭ la noĭ, de uă pénnă ca care uă alta, nu va puté descri pe viteazulŭ Domnŭ, verĭ-câtŭ s'ar căzni.

XII

Amŭ promisŭ că vomŭ reveni la codicele luĭ Matheiŭ-Vodă. Éttĕ că ne ținemŭ cuvêntulŭ. Preste unŭ actŭ de uă așa mare importanță, din viéța unuĭ așa mare Domnŭ, nu se trece cu atâta ușurință. Nu nu se sare ca preste unŭ pîrlazŭ din uă țérrină pustiă.

Pravila cea Mare,—câcĭ așa'ĭ este titlu principale, — este intrupată din 820 pagine folio. XXV nepaginate. 795 paginate in urmă.

Titlulŭ eĭ, cititŭ intr'uă limbă romănéscă popu-

(1) Revista Română, vol. 2., pag. 389—390.

lariă, din timpulŭ nostru, ar fi: *Indreptare a Legiĭ* luĭ Dumneḑeŭ, copprinḑêndŭ tótă judecata mirenéscă şi bisericéscă; Pravila sânţilorŭ Apostolĭ; celle şépte sobóre, etc; scrisse maĭ ăntêiŭ, şi intocmite din măndăciuneă şi invĕţătura bine-credinciosuluĭ Imperatore Domnŭ Ioan Comnenn, de cuvĕntătorulŭ diaconŭ allŭ mariĭ biserice a luĭ Dumneḑeŭ şi păzitorŭ de pravile Domnuluĭ Alexie Aristin. Érĕ acum ăntêiaşĭ dată tradussă, de pre elinesce pre romănesce cu silinţa şi tótă cheltuéla pré sanţituluĭ şi de Christos iubitoruluĭ Domnulu Stefan, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Mitropolitŭ Têrgovisteĭ, Exarchŭ plaiurilorŭ şi a tótă Ungro-Vlachia in Tergovistea, in tipografia pré luminatuluĭ meŭ Domnŭ Iω Matheiŭ Voevod Bassarab, din Sânta Mitropoliă, annulŭ 1652.

Intr'alte cuvinte acestŭ codice este uă traducţiune a Basilicalelorŭ şi a legilorŭ canonice a luĭ Aristin. Uă seamă de invĕţaţĭ aŭ privitŭ lucrarea acésta, ca uă legislaţiune trassă din dreptulŭ Iustinianeŭ, érĕ alţiĭ ca uă versiune a Basilicalelorŭ. In totŭ casulŭ, acestŭ codice, — duprecum chiar dupe titlu se vede, — este unŭ corpŭ de legĭ maĭ multŭ canonice, de câtŭ laice.

Alţiĭ êllŭ maĭ cunnoscŭ sub denumirea de *Codex Bassaraba*. In totŭ casulŭ, acestŭ codice ne arréttă că bĕtrâniĭ nostri eraŭ maĭ *românĭ* de câtŭ noĭ, pênĕ şi in facere de legĭ.

Prefacia *Pravileĭ marĭ*, se compune din uă enciclică a mitropolituluĭ Stefan câtre archiepiscopĭ, mitro-

poliţĭ, episcopĭ, egumenĭ şi preoţĭ, arrĕttătóre modulu ĭ confacerii codiceluĭ. De acolea se vede, că pênĕ a veni la originalulŭ dupe care s'a făcutŭ traducţiunea, orĭ *prepunerea*, cum se esprime titlulŭ, s'a făcutŭ multe şi intinse allegerĭ, din multe şi bogate pravile; câcĭ şi Matheiŭ-Vodă şi mitropolitulŭ Stefan, se feriaŭ a utilisa, in lucrarea lorŭ, cârţile tipărite, findu-le téma, că *de cândŭ aŭ încăputŭ cârţile pravoslavieĭ ia mâna ereticilorŭ, eĭ n'aŭ lipsitŭ a nn băga câte ceva zizanie.* Ci legiuitoriĭ nostri, cătaŭ originale ne molipsite de veninulŭ eresurilorŭ luĭ Calvin şi Luter, séŭ de dogmele bisericeĭ apusuluĭ.—Spre acestŭ scopŭ, n'aŭ lipsitŭ eĭ a rescoli totŭ loculŭ crestinŭ din Oriente, punêndu-se in relaţiune şi cu Patriarculŭ contimpuranŭ allŭ Constantinopoleĭ. In fine, aŭ aflatŭ partea ce le trebuia despre dreptulŭ canonicŭ la unŭ George Caridi din Trikia, ce a fostŭ la noĭ mare logofêtŭ. — Manuscriptulŭ dupe câtŭ e probabile, este de'naintea invenţiuniĭ imprimerieĭ, dérĕ insocitŭ de tóte ênsusirile autenticităţiĭ, care le-a garantatŭ că acellŭ manuscriptŭ fussese intocmitŭ din ordinulŭ imperatoruluĭ Ioan Comnenn, *cu mare şi multă socotinţă*, de *Alexie Rodeanulŭ*. (Aristin). Ast-feliŭ, s'a *scosŭ din intunericŭ la lumină*, dice mitropolitulŭ Stefan, acellŭ manuscriptŭ, *cu bună voia şi cu totŭ sfatulŭ mărieĭ sélle Domnuluĭ Ioan Matheiŭ Voevod*, *ca să fie* de folosŭ totora, *ca nă grădină plină de florĭ mirositóre*, séŭ *ca unŭ vistierŭ allŭ bisericeĭ.*

Acestŭ codice, are putere de *dreptŭ canonicŭ*

pênĕ in ḑina de astăḑĭ, in Moldova, şi sta pe méssa totorŭ dicasterielorŭ, ca busolă indreptătóre, in procesele matrimonialĭ şi bisericescĭ. Ellŭ fù tradussŭ şi'n latinesce. Insă nu essista de câtŭ unŭ singurŭ essemplariŭ, manuscriptŭ pênĕ pe la 1782; (1) cu acestŭ titlu : *Regula legis voluntati divinae accommodata, continens jura canonica et imperatoria pro causis Status tam ecclesiastici quam secularis, ad mandatum Imp. Ionnis Comneni a Ven. Magnae Dei Ecclesiae Diacono et legum conservatore, Domino Alexeo Aristino conscripta, ex Graeco idiomate in Valachicum industria et scumptibus Sanctissimi Domini Stephani Dei gratia Metropolitae Tergovistensis et Exarchi confiniorum Ungro-Vlachiae translata*, etc.

Acésta este originea codiceluĭ Matheĭ Bassarab. Noĭ, precumŭ făcurăm pentru codicele Vasile Lupul, dâmŭ şi din acestŭ codice, câţĭ-va articulĭ specimenĭ.

Noĭ credemŭ că Româniĭ ceĭ bunĭ vorŭ ceti cu dragŭ aceste articole, — ce parvenirā pênĕ la noĭ in acellŭ limbagiŭ sântŭ in care Matheiŭ-Vodă comanda ostile sélle, pronuncia hotărîrile séŭ scriea chrisóvele sélle, şi vorbia dujmanilorŭ ţêrreĭ, tare şi falnicŭ, ca unŭ românŭ şi ne'nfricatŭ.

„Cade-se judecătoriuluĭ, adică Arhiereuluĭ, să fie asémene judecătoriuluĭ celuĭ dreptă : şi mareluĭ Arhiereŭ Domnuluĭ nostru Isus Hristos, să fie tuturoră milosărdă, ne aducătoriŭ aminte de rêŭ, ne mă-

(1) Sulzer : Istoria Daciei *Transalpine*, pag. 70.

niosă, ne făţarnică, neluotoriŭ de mită, dreptŭ, să nu crédă lesne şi fêrĕ de intrebare prepunerile, şi pîrăle, şi bănuialele. Că de va asculta şi va créde, adică céle ce staŭ înpotriva celoră bune, nu éste dréptă. Pentru că mulţi de multe orĭ se pedepsescă fêrĕ dreptate, căce nu caută judecătoriulă vina.

„Grăéşce şi dumneḑĕesculă Zlataustă: Nu se cade sĕ creḑi pre nimenea fêrĕ de iscodire.

„Judecătoriuluĭ ise cade sĕşĭ aducă aminte de céste treĭ lucrure ântĕia că e pre lége începêtoriŭ; adoa, că pre ómenĭ oblăduéşce; a treea, că in vecie nu e începêtoriŭ: ce şi elă ca ună omă va sĕ móră.

„Dreptatea éste ună lucru maĭ adevêrată de tóte, carea dâ fieşă cuĭ dreptate. Adeverinţa dreptăţiĭ éste, sĕ locuéscă neştine frumosă şi dreptă, ca sĕ nu vinuéscă prenimenea. Inţelepţia dreptăţiĭ éste, sĕ vadă lucrurile dumneḑĕeştĭ şi omeneştĭ, adică dreptatea şi nedreptatea.

„Carele nare dreptate zăcătóre întru sufletulă luĭ, ce éste stricatu sè ià galbeni, orĭ pentru vreo prietenie, ori pentru vrajbă, şi osăndéşce pre cel ce e dreptă delă dă omuluĭ nedreptă, şi nu véde dreptatea, acela fórte va sĕ fie muncit de Dumneḑêŭ.

„De ţie voea să judecĭ judecăţile dreptă, ca deţise să nu cunoştĭ prenice unulă de în ceea ce judeci, ce să ḑice sĕ nu făţăreştĭ, adicĕ sĕ nu nu iaĭ mită de la cineva, nice sĕţĭ fie priéten, saŭ de va fi şi boiariŭ să nuţĭ fie ruşine de elă; acéstă arată să nu lĕ cunoşti ce numaĭ sĕ cauţi dreptatea, şi cine are dreptate aceluia sĕ io daĭ.

„Care judecătoriŭ face dreptate, acela éste judecătoriŭ dreptă la Dumneḑeŭ, iară carele nu face, dreptate, acela îndrăznélă la Dumneḑeŭ nare.

„Cândă face judecătoriulă dreptate, faceiseva şi de dênsulă milă, dreptulă şi adeveratul judecătoriŭ Hs Dumneḑêŭ la gróznica ḑi a judecăţiĭ. Că Dumneḑêŭ de altă nuĭ pare bine ca de dreptate, nice de postă, nice de purtări smerite, adică să pórte neştine haine próste : ca de cela ce face dreptate cumă ḑice prooroculă Isaia.

„Grăéşte şi Domnulŭ nostru Iis. Hs. la dumneḑěésca şi sfinta evangelie : Nu judecareţĭ făţărnicésce, ce pe dreptate şi cu ce mêsură veţĭ mêsura mêsuraseva vóĕ. şi ferice de ceĭ goniţĭ pentru dreptate, că acelora éste impêrăţia ceriurilorŭ.

„Grăéşte şi cuviosulă călugêră Antiohă Pandecta : Ceia ce voră să judece dreptă, ântêĭ să ceară de la Dumneḑêŭ să le dea înţelepţie, şi pricépere; să cunóscă dreptatea şi nedreptatea, să judece dreptă, să nu osăndéscă pre nimenea.

„Poruncéste şi dumneḑêésca scriptură, judecătoriĭ să nu facă strămbătate la judecata lorŭ. Şi de săracă să nuĭ fie milă de elă la judecată, cum am ḑice, de va avea nedreptate, să nul îndreptéze pentru sărăcia luĭ. Adică să nuĭ caute căce e săracŭ, ce săl judece pe dreptate.

„Grăeşte arêtătoriulă de ceriure, marele Vasilie : Judecătoriulă să nu se nalţe saŭ să se ţie mare pentru cinstea ce are, ca să nu caḑă, de în fericita cucerie.

„Marele Vasilie, grăéşte intro epistolie ce aŭ trimis côtre Diodor, de obicéiul cel nescris, adica obicéiul legiĭ are putére, pentru că tocmirile adică légea, seaŭ dat noao de la ómenĭ sfinţĭ.

„Unde nu e lége scrisă, acolo trebuéşte să păzim obicéiulŭ locului, iară de nu va fi nice obiceiŭ, trebuéşte sĕ urmăm întrebăriĭ de acel lucru, iar de nu vom afla nicĭ cu întrebarea de acel lucru, atunce trebuéşte să socotéscă bĕtrâniĭ cum vor putea tocmi.

„Şi atunce ne trebue obicéiul cetăţilorŭ, saŭ al eparhielorŭ, cândă aŭ venit la judecată obicéiŭ ca acesta şi seaŭ adevêrat; dreptă aceea şi céle tocméle carele cu îndelungat obicéiŭ seaŭ ispitită şi seaŭ păzită multă vréme, sûntŭ de trébă, iară numaĭ pucină, ce ca şi invĕţăturele şi légea ce e scrisă.

„Grăéşte şi Armenopul, că obicéiulă vechiŭ în locă de lége se socotéşte şi se ţine.

„Episcopulŭ éste şi se chiamă, vĕdêtoriŭ şi purtătoriŭ de grija tuturorŭ chreştinilor, cariĭ sûntă în eparhia luĭ, avêndă voie deplin : adică ca un Arhieriŭ să facă preoţĭ, diacon, ipodiaconĭ, citeţĭ, cântăreţĭ şi călugherĭ. Şi sĕ fie colnicŭ preste tóte lucrurile beserіceştĭ, că déca vréme ce aŭ luat în chizăşie sufletele ómenilor, cu cât maĭ mult încă să naibă voie şi putére pre Besérіcĭ şi pre lucrurile lorŭ, şi pre tóte îndreptările beserіceştĭ. Şi cu voia luĭ să facă pentru preoţiĭ şi pentru diaconĭ, milostenie săracilorŭ, şi să aibă de la dênşiĭ şi Arhiereul

câte-ceva ca sa'ĭ fie de petrecanie şi de tréba luĭ. décia va acesta canon al sfinţilorŭ Apostolĭ, Arhiereul să fie iubitoriŭ de străinĭ, iubitoriŭ de săracĭ, de mişeĭ, cumă scrie dumnedêescul Pavel cătră Timotheŭ.

„Décia dă va avea rudenie de pre sângele luĭ şi vor fi săracĭ, să nu iea ce va avea besérica să dea lor şi să lase besérica gólă : ce să le dea săĭ miluéscă cum miluéşte şi pre mişêĭ.

„Canonulă *a* al sôboruluĭ dela Neocesaria poruncéşte, vreună om ce nu se va însura, şi se va face preotă de june, iară apoĭ dupe preoţie va vrea să se însóre, unulă ca acela i sĕ iea preoţia de totă, iară de la besérica nu se goneşte. Iară de va fi altă preotă şiĭ va muri preotésa; şi va rĕmânea vêduv, décia va vrea să iea altă muiére : iaise şi luĭ preoţia, iară de la besérică nice acela nu se gonéşte.

„Aşijderea şi preotésa căriea ĭ va muri popa, de nu va putea să se ţie în curăţia eĭ, de va vrea să se mărite : neapêrată sĕ fie.

„Care să însóră dea doa óră, acela nu póte fi clirică, adică mirénulă carele va lua a doa femee, şi aŭ fostă clirică, décia nu maĭ póte fi clirică.

„Canonulă nd, ală sfinţiloră Apostolĭ grăéşte, care clirică sĕ va arêta că mérge la cărciumă să mănănce şi să bea acolo : acela să se afuriséscă.

„Dĕ sĕ va tĕmpla preotuluĭ a fi călătoriŭ, şi nu va avea unde mânea fârâ la cărciumă, şi dĕ ne-

voie întraltă loc nare unde sĕ odihni: atunce isĕ iartă sĕ măe acolo, şi nemică să nu sĕ pedepséscă.

„Şi cliriculă să naibĕ prăvălie de vênḑare de vină, carea sĕ chiamă próstă, Cărciumă. Că de vreme ce elă sĕ opréşte să nu mérgă la dênsa, dară încŏ să aibĕ prăvăliă ca acéea să slujască altoră ómeni; căruia slujbaĭ éste numaĭ să slujască împêratuluĭ şi mareluĭ Arhiereŭ, Domnuluĭ nostru Is. Hs. însă saŭ sĕ se părăséscă de acésta, saŭ să ise iea darulă, iară prăvălia acéea ce are de o va da altuia cu chirie, éste iertată şi nu sĕ pedepséşte.

„Légea carea tae ca şi cumă ară tăia sécerea (şi acesta nume ce ḑice Falkidios este cuvîntă Romănéşte, adică Latinéşte), şi este légea carea scóte de la ispravnicĭ saŭ dela datornicĭ a treia parte de avuţia părinţéscă, şi se socotéşte cu conóşterea şi alégerea fecioriloră ca maĭ ântĕĭ să aibĕ pace moşnéniĭ ceĭ adevêraţĭ. şi éste aşa. de se va tĕmpla să aibĕ tatală *a* feciorĕ, saŭ *b*, saŭ *g*, pînă în patru. atunce ântĕĭ scotă datoriile, şi cheltuélele îngrupăriĭ luĭ, şi célea ce sĕ voră da pentru sufletulă luĭ. încă şi plata slugiloră saŭ a argaţiloră, atunce décia iaŭ şi copiiĭ saŭ feciorĭĭ partea cea adevêrată a treia a tătănesêŭ. iară de va avea tatălă E copiĭ, atunce iaŭ şi maĭ multă, adică jumêtate da întra tătănetêŭ, iară cealaltă o hărăzéşte tatăl undeĭ éste voia, saŭ unuia de în feciorĭĭ luĭ, saŭ *a* striină, saŭ undeĭ va fi voia, şi de va vrea tatălă sĕ le arunce în mare nare nimenea trébă ală opri, saŭ săĭ ia seama, pentru că ḑice

pravila tocmélele şi légea, adică tocmélele luĭ célea ce lasâ dĕ poménă saŭ pentru sufletă isprăvnicii, acélea poruncimă sĕ fie cumă scrie maĭ susă.

„Acincea vină, pentru carea sĕ îndémnă judecătoriul à maĭ micşiora certarea celuĭ vinovat: éste acésta, adică căndă nu e omulă cu tótă mìntea, ce sĕ ḑice eşită de în fireşă, nebună, de vréme ce învaţă şi pravila: omulă ce va fi den afară de minte, acela măcară ce greşală ară face nu se va certa.

„Nebunulă şi cel din afară de minte, acela de se va înţelepţi, cândva, atunce nu sĕ va certa pentru greşale ce aŭ făcutŭ la nebunia luĭ.

„Cela ce éste căndă şi cândă nebună, iară nu în tóte ḑilele, cumă seară ḑice, patru lunĭ éste nebună, şi cincĭ şése lunĭ éste inţéleptă, acela féliŭ de va face vre o greşală in vrémea nebunii lui, atunce nu se va certa, iară de va greşi la vrémea care éste înţeleptă. Atuncĭ se va certa tocma dupe cum scrie pravila ca şi fie cine, iară de va fi lucrulă impărechiată óre nebună aŭ fostă aŭ ba cândă aŭ făcută acea greşală: atunce stâ acesta lucru în mintea judicătoriuluĭ, să cunóscă de pre lucrurile ce vorŭ fi fostă pre imprejurulă aceĭ greşale.

„Cela ce va fi cu minte, şi va face vre o greşală, şi pentracéea greşală se va pîrea la judicătoriŭ, şi grăindă mărturiele, iară elă intracelă ceasă va nebuni, atunce judecătoriulŭ l' va certa cu banĭ saŭ cu dobitocŭ. iară de va nebuni elă déca va isprăvi judecătoriulă pîra, şi va vrea sĕ'ĭ dea şi vre o certare pe trupă; atunce de vréme ce pre

nebunulă nul pot certa trupéşte, le va chimba certarea luĭ pre banĭ. şi acésta se va face cândă, nu va maĭ fi nice o nădejde dea să maĭ înţelepţirea cəlă nebună, iară pe va fi nădéjdese se înţelepţéscă : atunce judecătoriulă l' va pune la pază, pînă se va inţelepţi sălă cérte. Nebunulă de ară ucide şi pre tatăsêŭ, totă nu se va certa nice cumă.

„Sě stiĭ că uniĭ de în Episcopĭ seaŭ făcut mitropoliţĭ, adică de la Corinthă de în Episcopĭ seaŭ făcută Mitropoliĭ, Argulă şi Navplia, şi Monemvasia sě chiamă ca şi *a*, Exarhă a totă Peloponisulă ţiindă şi loculă al Sidiĭ . . . Deaciea apoĭ seaŭ făcută la uggrovlahia, adică, inţérra muntenéscă duoĭ Mitropoliţĭ. şi însă unulă ţêne loculă al Ankirii, şi se chiamă exarhă a tótă ungurimea şi al plaiuluĭ. Iară altulă sě chiamă Mitropolită Laturii ţěrreĭ Munteneştĭ severină, şi loculă ţiindă al Amasii iară acum nu sě chiamă acela mitropolită ce Episcopă. Câcĭ că săntă b Episcopiĭ supt Mitropolitulă ţêrreĭ Munteneştĭ, adică : Rômniculă şi Buzêulă. Rômniculă maĭ mare, iară Buzêulă maĭ mică, Iară Mitropolitul are blagoslovenie de hirotonéşte elă, şi pre Episcopiĭ ţêriĭ Ardéluluĭ de în ţara unguréscă. aşijderea şi pre aceĭ de locă aĭ luĭ. Iară în Mavro Vlahia alţĭ doĭ. şi în Galatzi, carea éste laturea děspre Rusia cea mică.... Aflăse scrisă în pravila a luĭ Matheĭ Vlastari, cumă şi Moldovlahia aŭ fostă supusă Ochridéniloră. iară acumă nice Ochridénilcră sě plécă nice Tzarigradénuluĭ, şi nu ştimă de unde aŭ luată acéstă putére:

„Pentru care Mitropoliţi ţină şi aŭ pînă în ḑiua de aştăḑĭ supt mâna loră Episcopi... Munténnlă, ţine acésta a Rômniculuĭ şi a Buzêuluĭ. Moldovénulă, ţine acéstea: Rădăuţul, şi a Romaniluĭ, şi Huşiĭ...

„Pentru Mitropoliţĭ, cariĭ sĕ ḑic preacinstiţĭ şi exarhi... Uggro-vlahulă. preacinstistă şi Exarhă a tótă ungurimea şi alŭ plaiuluĭ. Moldoveanulă, al Suciaveĭ şi a tótă Moldovlahia.

„Coconă éste omulă déca naşte, pînă la *d* anĭ. copilă sĕ chiamă de la patru anĭ, pînĕ la patruspreḑece. cătărigâ éste de în *ei* anĭ, pînă in doaḑecĭ şi doĭ. voinic adică june éste, de în doaḑecĭ şi treĭ, pînă in *mb* bărbată éste de în *mb* de anĭ, pînă în *nz*. iară bêtrână éste de la *nz*, pînă la 79 iară matoră éste de la *o* de anĭ, pînă la optă ḑecĭ décia maĭ multă neputinţă şi dурerĭ şi bóle.

Vinĕ la omă multe vise, câcĭ că ţine întru mintea luĭ. acela lucru ce iubeşte să căştige şi sĕ dobăndéscă tótă ḑiua. décia nóptea le véde în vis. vină visele şi peste draci, vină şi de la stomah cândă prea mănâncă omulă mult şi se îmbată. vină şi de la Dumneḑêŭ, că de multe orĭ dumneḑĕeştiĭ ângerĭ cu visure îngrozescă şi pară pri noĭ. şi de multe orĭ şi sufietulă, ca ună cuvîntătoriŭ şi gănditoriŭ ce éste : cunóşte mainainte şi arată omuluĭ nişte lucrure. ânsĕ drept acéea câte vise va vedea omulă, pentru îndreptarea, şi întórcerea dĕ în rêŭ la bine : acélea sĕ le şi iubéscă.

„Pentru vi se spună şi înţelepţiĭ ceĭ de afară : adică Catonă, Elica. . . adică câte are omulă în-

tru mintea luĭ, cândă éste deşteptată, iară déca adórme acéleaşĭ vede şi în visă.“

XIII.

Precum Vasile Lupulŭ in Moldova, de assemene Matheiŭ Bassarab in Valachia, infiinţâ tipografiă românéscă in Têrgoviste, şi in aceea ordona să se tipărésсă codicele sêŭ de legĭ.

Introducerea arţiĭ tipografice dincóce de Milcovŭ, este strînsŭ legată de numele mareluĭ Domnŭ. Una din causele ce l'aŭ determinatŭ multŭ la acésta, a fostŭ şi emulaţiunea zedărită prin infiinţarea tipografielorŭ românescĭ din Ardealŭ de George Racoţi principele Transilvanieĭ. Dérĕ fù uă emulaţiune ascuţită nu numaĭ de spiritulŭ intreceriĭ ci şi de allŭ nevoieĭ. In adevêrŭ, cârţile române ce veniaŭ tipărite de preste munţĭ, eraŭ maĭ multŭ séŭ maĭ pucinŭ ammestecate cu dogmele Calvinilorŭ şi Luteranilorŭ. Periculului *eresieĭ*, nu s'ar fi pututŭ dérĕ, inlătura, de câtŭ cu cârţile tipărite in ţérră, cu cârţĭ dupe canónele dreptŭ credinciósеĭ nóstre biserice.—Intreprinderea o incepù Matheiŭ cu unŭ călugherŭ tipografŭ, Melletie Makedonianulŭ, pe care l'a addussŭ din Macedonia, şi l'a numitŭ, la annulŭ 1634, egumenŭ monastiriĭ Govora, unde a şi statornicitŭ d'uă-cam-dată tipografia sa, provisoriŭ.

Câtŭ timpŭ a statŭ tipografia luĭ Matheiŭ-Vodă la *Govoră*, nu vomŭ puté sufleţi.

Dérě, este fórte positivŭ că pe la annulŭ 1652, s'a aflatŭ in Têrgoviste, câcĭ din acestŭ annŭ, şi din acestŭ oraşiŭ datéză tipărirea codiceluĭ luĭ Matheiŭ.

Acéstă tipografiă fù imbogăţită, maĭ pe urmă, şi cu littere grecescĭ, precum attestă cârţile ce s'aŭ tipăritŭ acole.

De urmele tipografieĭ luĭ Matheiŭ-Vodă, ne putemŭ ţine pênĕ la annulŭ 1716, data morţiĭ luĭ Stefan-Vodă Cantacuzino, urmaşiulŭ bietuluĭ Constantin Brancovanu Voevod, allŭ câruia jalnicŭ sfĕrşitŭ êllŭ scimŭ cu toţiĭ. . . .

Cârţile ce se cunnoscŭ, pênĕ acum, că aŭ eşitŭ din acê tipografiă, fie romănescĭ, fie grecescĭ, sunt aceste :

Pravila, în Têrgoviste 1652(1).

Octoichŭ acum ăntĕiŭ tălmăcitŭ pe limba romănéscă şi tipăritŭ la *cd* de annĭ a înălţateĭ domnie Ión Constantin B. Bassaraba Voevod, cu tótă cheltuéla mitropolituluĭ allŭ Ungrovlachieĭ Kyr Antim Ivirianulŭ în s. mitropoliă a Têrgovişteĭ. *a ψ vi.* De Georgie Radovicĭ.

Liturgie. 1713.

Molitvenicŭ. 1713.

Pilde philosophescĭ de pe limba grecéscă, tălmăcite romănesce, care cu cucerie s'aŭ închinatŭ prealuminatuluĭ oblăduitoriŭ ţêrreĭ-Romănescĭ Ion Constantin Basarab Voevod, fiindŭ mitropolitŭ Kyr

(1) Pray Dissert. hist. crit. vet. Hunnor. Diss. 7· § 3. pag. 139. Sulzer Geschichte des transalpinischen Daciens, III-ter. Band,. Seite 70, unde poţĭ să veḑĭ titula Cărţiĭ latinesce, care aşa se incepe: *Rebula legis voluntati divine* etc.

Antim Ivirianulŭ, de Kyr Manulŭ allŭ luĭ Apostol, cu a căruia cheltuélă acum ăntĕiŭ s'aŭ typăritŭ in Têrgoveşte. La leatulŭ *zsca.*—1713.

Catavasier, de Georgie Radovicĭ. In Têrgoveşte. 1714.

Ceaslov, acum ântĕiŭ typăritŭ în limba romănéscă, cu cheltuéla luĭ Antim Ivirianulŭ, mitropolitŭ în Têrgoveşte. 1715.

Βιβλιον ενιαυσιον τὴν απασαν εκκλεσιαστηκην ακολουθιαν περηχυσαν. 1808. *Εν τη Μητροπολιτη εν Τερνοβιςω*(1) *Ευθιμηυ Ζεγαδευυ Πναρπλια.* 1710(2). *Χρυσανθυ του Μακαρηοντατου Πατριάρχυ των Γεροσολυμων Συνταγματιον περὶ των οφφηκων. Εν τη κατα το Τεργοβιςον της Ουγγροβλαχιας αγιοτατη Μιτροπολη* . 1715. (3).

XIV.

Reapucâmŭ firulŭ naraţiuniĭ, de acolo unde l'amŭ fostŭ părăsitŭ.

Onórea cea peste messură, avuţia şi fetele selle, multŭ necazŭ aŭ causatŭ luĭ Lupulŭ-Vodă. Éttĕ adevĕratulŭ isvorŭ allŭ marilorŭ nefericirĭ ce aŭ venitŭ de la unŭ timpŭ assupra caseĭ luĭ Vasile-Vodă. In adevêrŭ, sevĕrşindu-se din viéţă Dómna, ăntêia luĭ sociă, care era fiica luĭ Buciocŭ Vorniculŭ, Domnulŭ a trămisŭ pe boerulŭ sêŭ credinciosŭ, Catar-

(1) Lapis ostendiculi. Vratislaviae 1752. pag. 115.
(2) Le Quien oriens christ. tom. 1, pag. 1249, care spune că acéstă carte s'aŭ typăritŭ cu cheltuiala luĭ Atanasie, mitropolitulŭ Drăsteĭ. Vallaszky, op. cit. pag. 431.
(3) Cartea maĭ sus numită Lapis ostendiculi, pag. 147.

giulŭ, in Circasia, de i-a addussŭ féta unuĭ Mirzac cu care s'a cununatŭ şi a trăitŭ pênĕ la finele vieţeĭ selle. Adică să ne inţellegemŭ : pênĕ ce sórtea'ĭ aruncâ de pe tronŭ in robiă, unulŭ la unŭ capêtŭ de lume şi altulŭ de altŭ capêtŭ. Frumuseţele acesteĭ musulmane eraŭ rare. Numaĭ elle aŭ pututŭ indupleca pe unŭ Domnŭ piosŭ ca Vasile Lupulŭ, a călca in picióre prejudiţiele populare tarĭ, forţĭ pe atuncĭ, şi in tótă puterea lorŭ; numaĭ acésta l'a făcutŭ, a infrunta sfiirea pe care o insufla, o dicta chiar, prescripţiunile religiuniĭ.

Istoria(1) spune că acestŭ Domnŭ a ziditŭ monastirea Treĭ-Erarchĭ, că a făcutŭ cu dênsa atâtea jertfe numaĭ spre spĕlarea şi rescumpĕrarea pĕccatelorŭ insurătóriĭ cu uă necrestină. Móstele sânteĭ Parascheve, totŭ spre acéstă spĕlare le a rescumpĕratŭ de la Turcĭ, plătindŭ 260 de banĭ cu care Patriarchia din Ţarigradŭ era datóte la Turcĭ, Grecĭ şi Jidovĭ. Assemene a maĭ numeratŭ 300 pungĭ Sultanuluĭ, pentru că a ingăduitŭ transportarea trupuluĭ sânteĭ la Iassy. Legea musulmană nu permite a se purta unŭ cadavru din locŭ in locŭ, dérĕ Vasile capĕtâ acestŭ dreptŭ cu greutatea auruluĭ. Şi ce nu se capĕta cu aurŭ in . . . Oriente?

Din acéstă aduoa insocire s'aŭ născutŭ duo fiice : Maria şi Rucsanda. Graţiele şi frumuseţele lorŭ se respăndisse pênĕ prin ţêrrele celle maĭ depărtate.

Relaţiunile luĭ Vasile-Vodă cu toţĭ principiĭ şi suveraniĭ vecinĭ şi contimpuranĭ, eraŭ fórte strinse,

(1) Şincaĭ, chronica, annulŭ 1639 şi 1653.

fórte desse, fórte intinse. Romănia occupâ, atuncĭ unŭ allessŭ locŭ in rôndulŭ popórelorŭ marĭ şi resboinice. Spada eĭ, cu tóte desbinârile năuntrice, alle Domnilorŭ şi alle boerilorŭ, otărea multe cause, multe certe, multe sorţĭ. De aceea, să nu ne mirâmŭ déca vedemŭ că pĕnĕ şi prin timpulŭ luĭ Vasile Lupulŭ, titlulŭ Domnilorŭ Moldoveĭ, datŭ chiar de străinĭ, era de *Craiŭ*(1) de crăişorĭ. Titlulŭ ţêrreĭ in documentele diplomatice internaţionalĭ, era de Regnum. Érĕ allŭ Domnilorŭ se scria ast-feliŭ :

Io Romanŭ, *cu mila luĭ Dumnedeŭ Voevod mare şi singurŭ Domnitorŭ ţêrreĭ Moldoveĭ de la plaiurĭ pênĕ la marea*, etc. etc. ėtc.(2) Să nu ni se pară deşanţatŭ, déca mâna fiicelorŭ Domnuluĭ Moldoveĭ, era peţită de ceĭ maĭ marĭ regĭ şi principĭ aĭ Europeĭ. Aŭ dóră pė fiica mareluĭ Stefan n'a ţinut'o fiiulŭ Czaruluĭ Russieĭ? Aŭ dóră Alessandru-Vodă cellŭ bunŭ n'a fostŭ cumnatulŭ Regeluĭ Polonieĭ? Aŭ dóră dinastia Domnilorŭ Moldoveĭ n'a fostŭ inrudită cu dinastia Paleologilorŭ?

Despre trépta ierarchică pe care sta Moldova intre Statele libere, despre termĕniĭ respectuoşĭ şi curtenitorĭ cė intrebuinţa ênsăşĭ Republica Polonă,—tare, mare şi ingămfată pe atuncĭ,—in correspundinţele selle cu Moldova, ne va da uă ideă următórea scrissóre a senioruluĭ Matheiŭ Liubensky Archiepisco-

(1) Grondzki (Samue in Ms. Elencho ad hann. citatŭ de Sincaĭ la unulu chronicei 1653.

(2) Assaky (Georgie): *Tablou sinoptyc allŭ istoriei Moldovei* Iassy, 1842. folio.

pulŭ de Gneznen din Varşovia de la 3 Iuliŭ 1648 către Vasile Lupulŭ Voevodŭ, Suveranulŭ Moldoveĭ.

Pré luminate milostive Domnule Voevodule allŭ Moldoveĭ.

„Precum milostivirea sa, fericitulŭ intru pomeni-
„re, nu de multŭ, reposatulŭ regele Vladislav IV,
„milostivulŭ nostru Domnŭ, şi Republica, pênĕ as-
„tăḑĭ, s'aŭ folositŭ de *bună plecarea* şi *bună-voirea*
„*milostiviriĭ* vóstre, a *milostivuluĭ nostru domnŭ:*
„de assemene şi in orfania acéstă de faciă a nós-
„tră, noĭ tare ne nădăjduimŭ in bună-plecarea vós-
„tră. Pentru aceea trămiţêndŭ la Pórta Otomană
„pre domnulŭ Jebrovski, secretariulŭ milostiviriĭ selle,
„fericitulŭ intru pomenire rege, tare vĕ *rugâmŭ* pré
„*milostivirea* vóstră, milostivulŭ nostru Domnŭ, să-ĭ
„invoiţĭ slobodă mergere prin Statulŭ vostru(1) şi
„intru tóte să-ĭ daţĭ adjutoriŭ şi să-lŭ sfătuiţĭ, maĭ
„allessŭ să confăptuiţĭ spre eliberarea domnilorŭ
„Hetmanĭ de servia necredincioşilorŭ, in care eĭ din
„nenorocirea nóstră aŭ căḑutŭ, cândŭ cu occasiu-
„nea buntuluĭ Cosacilorŭ, óstea Hanuluĭ Tataricŭ
„năvălindŭ assupra territorielorŭ coróneĭ, fără nicĭ
„unŭ feliŭ de causă din partea nóstră, aŭ tăbărîtŭ
„assupra Hetmanilorŭ şi a ostiriĭ nóstre. Assupra
„acesteia noĭ ne şi jăluimŭ prin scrissórea de faciă

(1) Unde maĭ era pe atunce pretensiunile de suzeranitate a Poloniei d'asupra Moldovei? Bieţiĭ Leşĭ! Êşĭ perdusse muhaerulŭ socotelelorŭ cu Moldova...

„la Vizirulŭ. Vĕ maĭ rugâmŭ incă-uă-dată *pré mi-„lóstivirea vóstră, milostivulŭ nostru Domnŭ, ca* „acestŭ *solŭ,* trămisŭ de la senatulŭ Republiceĭ, să „se foloséscă intru tóte de *mila* vóstră, orĭ in ce „va avé trebuinţă. Érĕ milostivirea vóstră, *milo-„stivulŭ noştru Domnŭ,* veţĭ cunnósce la tótă oc-„casiunea bună plecare din partea *Republiceĭ,* pre „care arrĕtându-ţi-o in timpulŭ de faciă, ne lăsâmŭ „nădăjduiţĭ la bună-plecarea *milostiviriĭ* vóstre, *mi-„lostivulŭ nostru Domnŭ."(1)*

XV

Pe la sfĕrşitulŭ annuluĭ 1643 se infăcişară la curtea Moldoveĭ trămişiĭ principeluĭ Transilvanieĭ cerêndŭ, — in numele Duceluĭ Radzivil, principe de Lituania, mare mareşalŭ allŭ Coróneĭ Polone,—mâna Domniţeĭ Maria, fiica cea maĭ mare a luĭ Vasile Lupulŭ. Peţirea acésta a pusŭ pe Domnŭ in una din posiţiunile celle maĭ grele. A priimi cererea, era a se pune bine cu Polonia, dérĕ a da cuvinte de bănuélă Turcieĭ, care era in adjunulŭ rumperiĭ relaţiunilorŭ amicalĭ cu republica leahă. Unŭ resbellŭ sântŭ, uă cruciată in contra necredincioşilorŭ, se urdia de maĭ multŭ timpŭ in tótă Europa, sub auspiciele Papeĭ de Roma. Principiĭ Românĭ eraŭ invitaţĭ, cu stăruinţă, a lua parte la acéstă cruciată.— A refusa cererea, era a se pune rêŭ cu Polonia, Statŭ cu care Moldova era in strînse relaţiunĭ de

(1) *Uricariŭ*. Tom. III pag 87.

vecinětate, de amiciţiă şi chiar de inrudire. Pre d'assupra .totorŭ acestorŭ consideraţiunĭ de Statŭ, venia gelosia altorŭ principĭ ce rivalisaŭ in peţirea domniţeĭ. Ca suplimentŭ se arrětaŭ prejudiţiele clerului şi a nobilimiĭ naţionale predispuse rêŭ în privirea acesteĭ căsătorie. Causa era religiunea luterană a Duceluĭ Radzivil. Domnitoriulŭ nu credù a puté da consimţimêntulŭ sêŭ maĭ inainte de a consulta părerea boerilorŭ, a episcopilorŭ şi a ţêrreĭ. Multŭ timpŭ s'a frămêntatŭ acestŭ lucru in sfatulŭ domnescŭ. Câţi-va din boerĭ, maĭ cu deosebire Toma Vorniculŭ şi Iordachi Visterniculŭ, ómenĭ cu mare trecere, cu mare vadă in ţérră, se impotriviaŭ la cererea Duceluĭ, din tóte puterile lorŭ. Eĭ cuvêntaŭ punêndŭ inainte pretexte de religiune şi bănuéla Turcilorŭ. Logofêtulŭ Todirascŭ şi Vorniculŭ Urechiă fură de ideă că nunta se póte face, dupe ce se va cere şi voinţa Turcilorŭ. Acéstă voinţă s'a cerutŭ, séŭ dicêndŭ maĭ bine, s'a doběnditŭ cu banĭ, mehenghiŭ cu care cine-va dobêndia de la Turcĭ orĭ-ce voia, şi pe atuncĭ, şi nunta s'a făcutŭ in Iassy cu tótă pompa uneĭ curţĭ regescĭ.

Mare greşélă, mare pěccatŭ aŭ făcutŭ Domniĭ noştri ceĭ vechĭ inădindŭ pe Turcĭ in trebele din năuntru ţêrreĭ, preste drepturile ce le daŭ capitulaţiunile. Ast-feliŭ, déca lucrulŭ adjunsesse că unŭ Domnŭ nu'şĭ putea mărita féta fără consimţimêntulŭ Sultanuluĭ, vina nu era de câtŭ a nóstră care'ĭ intrebamŭ. Şi 'n trecutŭ, şi 'n presinte, Turcĭ n'aveaŭ, nu aŭ altŭ dreptŭ assupra ţêrreĭ, de câtŭ a cere tributulŭ

annuale şi a ascepta să li se *annuncie* din ţérră allegerea Domnuluĭ celluĭ nuoŭ, cândŭ vacanţa s'a făcutŭ. Éttĕ totŭ dreptulŭ ce implică suzeranitatea. Maĭ multŭ unŭ tenchiŭ de 'şĭ arrógă. Turcia este vina, este crima nóstră ca să o ingăduimŭ.

Şi a să ne căimŭ uă-dată de peccatulŭ acesta; dérĕ va fi *pré târḑiŭ!*

Fost'a la acéstă mărétă serbare trămişĭ din partea totorŭ ţêrrelorŭ vecine, soliĭ din partea Craiuluĭ Poloniei şi maĭ mulţĭ seniorĭ marĭ polonĭ in persónă, cu curţile lorŭ. Venit'a şi Petru Moghilă Archiepiscopulŭ şi Mitropolitulŭ Chievuluĭ, omŭ bunŭ şi fórte blândŭ, dupe spusa contimpuranilorŭ, carele a cititŭ cununiele in limba română, spre nespusa bucuriă a Moldovenilorŭ, carĭ de treĭ seculĭ aprópe nu maĭ auḑisse serviciulŭ divinŭ de câtŭ slavonesce séŭ grecesce. — Radzivil nu s'a opusŭ la acésta, de şi era luteranŭ. Peste totŭ din Polonia eraŭ peste 2000 cavalerĭ strălucitŭ imbrăcaţĭ. Din partea luĭ Matheiŭ Bassarab, Domnulŭ Muntenescŭ, venisse ênsuşĭ Stefan Mitropolitulŭ ţêrreĭ, Radu Logofêtulŭ şi Diculŭ Spatariulŭ, cu darurĭ de mare preţŭ. Érĕ din partea Principeluĭ Transilvanieĭ, aŭ fostŭ trămişĭ Kemeni Ianoşĭ, Acatie Barcioĭ şi Stefan Mariaşŭ, urmaţĭ de uă suită allésă de una-sută voinicĭ luptătorĭ imbrăcaţĭ in peĭ de lupŭ(1).

Domnulŭ a eşitŭ intru intimpinarea nuntaşilorŭ ca la ḑumĕtate milă, afară din Iassy. Ellŭ merse

(1) Kemeni Ianoşi, citatŭ de Şincai la annulŭ 1643.

căllare pe unŭ *asturcanŭ* fórte scumpŭ, impodobitŭ cu ţarţamurĭ intraurite şi ţintuite cu petre scumpe. Scârele şelleĭ şi sabia cu care era incinsŭ, eraŭ bătute in aurŭ şi petre scumpe. Ellŭ purta uă gugiumană cu un mare surguciŭ prinsă in uă agrafă de cincĭ diamante enorme. Uă dulamă genuchieră, de uă stofă albŭ-purpuriă, preserată cu albine de aurŭ şi tivită de giurŭ impregiurŭ cu capete de bourŭ, in aurŭ şi petre scumpe. In spinare avea uă mantiă albă imprejmuită, susŭ cu unŭ gulerŭ de samurŭ siberianŭ ce cu bogăţiă se pogora pe umeriĭ luĭ. Preţulŭ podóbelorŭ domnescĭ şi a callulu̇ĭ precum şi a petreĭ âneluluĭ ce strălucia pe degitulŭ sêŭ, sunt evaluate de unŭ marturŭ oculariŭ,—citatŭ de Şincaĭ — Kemeni Ianoşŭ, solulŭ Transilvanieĭ, la 40,000 talerĭ. Dupe ellŭ ce maĭ venia?

„Butcele cu Dómnele,
„Grădina cu florile,
„Şi nuntaşiĭ ceĭ fruntaşĭ
„Toţĭ alleşĭ din tăbăraşĭ.
„Şi pleca pe la Săn-Metru
„Şi-adjungea pe la Sân-Petru,
„Şi pe locŭ cum adjungea
„Mêndră nuntă că făcea
„Câtŭ nu se maĭ pomenea! (1).

Serbarea s'a petrecutŭ in vechiulŭ palatŭ allŭ Suveranilorŭ Moldoveĭ, care s'a impodobitŭ pentru acéstă occasiune pre câtŭ a fostŭ in putinţă şi pe câtŭ erta simplicitatea moravurilorŭ străbunilorŭ

(1) Ibidem.

nostri. Sala cea mare numită „Spătăria, avea cu totulŭ uă altă infăcişare de ce avea sala tronuluĭ sub Domniĭ fanarioţĭ şi chiar sub ceĭ reglementarĭ. Foculŭ care a mistuitŭ de maĭ multe orĭ, palatulŭ domnescŭ din Iassy, abia a maĭ lăssatŭ să se zărescă, pênĕ pe la 1841, câte-va remăşiţe din vechiele picture, pe păreţiĭ Spătărieĭ ceĭ marĭ; atâta este totŭ ce vĕḑù generaţiunea modernă, despre podóbele palatuluĭ domnescŭ din Iassy : In timpulŭ Domnuluĭ Vasile Lupulŭ, sala acésta era de uă intindere fórte mare şi lungăréţă; in fie-care parte avea câte şésse ferestre ce da, la drépta in curtea caselorŭ, la stânga assupra unuĭ şirŭ de arborĭ ce garnisiaŭ, ca uă guirlandă verde, terraţa despre Bahluiu ce ca unŭ uriaşŭ sprijine şi astăḑĭ temeliele curţiĭ. Plafondulŭ in lemnŭ de stejarŭ innegritŭ de seculĭ, câcĭ partea acésta remăsesse neattinsă de mâna vr'unuĭ novatorŭ ignorente, precum nu scăpară TreĭErarchiĭ, pe care bine ar fi să'ĭ restaureze guvernulŭ. Acestŭ plafondŭ era increstatŭ cu florĭ şi arabesce d'aurite. Ellŭ umbria 4 păreţĭ maninĭ, văruiţĭ in albŭ óre-cândŭ, dérĕ sclipitorĭ de vechime. Patru sobe de olane colorate, roşu, galbenŭ şi verde, era prin celle patru colţurĭ alle sâleĭ. Colosale candelă de aurŭ era acăţată de miḑloculŭ tabanuluĭ. Uă horă de bourĭ in argintŭ suflatŭ cu aurŭ, o imprejmuiaŭ. Intre ferestre—carĭ eraŭ fâră podóbă modernă : perdele,—se vedeaŭ formate trofee de differite arme : carabine, senetie lungĭ, sâbie turcescĭ intórse in forma de semi-cercŭ, lance,

pumnare cercasiane, veneţiane şi genovese; pistóle ammestecate cu tuiurĭ, coḍĭ de caĭ, cu stindarde *turcescĭ*, *polone*, *maghiare*, *cruciate*, *tatare* etc. simbolŭ allŭ vitezieĭ Românilorŭ şi a biruinţeĭ ce repurtaseră. In giurulŭ appartamentuluĭ se lungia unŭ divanŭ de postavŭ roşu, garnisitŭ cu bogaţĭ ciucurĭ de firŭ.

Fundulŭ ce făcea oppositulŭ intrâriĭ strălucia de uă enormă şi aurită icónă a sânteĭ Parascheva, alle câreia relique, le rescumpĕrasse Domnulŭ şi le aşeḍasse in monastirea Treĭ-Erarchĭ; uă altă icónă a sântuluí George, patronulŭ ţêrreĭ, totŭ aşa de bogatŭ imbrăcată, sta allâture. In drépta sta tronulŭ domnescŭ cu treĭ trepte, imprejmuitŭ de uă mică mesuţă de uă mărime pe care abia incăpea sabia, busduganulŭ, unŭ arcŭ şi uă tolbă cu săgette. Acéstă emblemă a suveranitâţiĭ Moldoveĭ este incungiurată de trofee, de steagurĭ, ce amintescŭ biruinţele căstigate de Moldovenĭ assupra Turcilorŭ, Tătarilorŭ Polonilorŭ, Maghiarilorŭ, Cosacilorŭ, Cavalerilorŭ Teutonĭ şi altorŭ popóre-heróse şi resboĭnice. In stânga scaunulŭ Dómneĭ cu duo trepte, de uă formă maĭ mică şi maĭ modestă. Sub icóne sta uă méssă coperită cu postavŭ roşu, purtândŭ uă cruce mare de aurŭ şi uă evangeliă bogatŭ legată. D'assupra icónelorŭ se vedea săpatŭ in pétră numele luĭ Dragoş-Vodă intemeiătorulŭ Statuluĭ Moldoveĭ, annulŭ de la Adam 6860 (1350); numele luĭ Alessandru cellŭ Bunŭ, 6910; allŭ luĭ Roman-Vodă, allŭ luĭ Stefan cellŭ Mare, allŭ luĭ Bogdan fiiulŭ sêŭ; allŭ

luĭ Petru Rareş era cellŭ maĭ dupe urmă, ca dovédă că seria Dragoşilorŭ se incheie. Restulŭ saleĭ era copprinsŭ de acelle 24 scaune ce ocupa Inaltulŭ clerŭ şi aceĭ ăntêiŭ consilierĭ aĭ Domnuluĭ, la serbătorĭ marĭ şi la judecâţile ce se ţine aŭ sub preşedinţa Domnuluĭ. In afară totulŭ arrĕtta, totulŭ vorbia despre serbare şi bucuriă. Florĭ, frunḑiârĭ infipte pretutindene. Miĭ de *masalale* pregătite ascepta sosirea nopţiĭ spre a fi intrebuinţate şi spre a lumina ca unŭ altŭ sóre. Pivniţele domnescĭ se deschisse spre a scóte sutele de polobóce de vinstrevechiŭ; vinŭ de Odobescĭ şi de Nicorestĭ şi de la via *Grecilorŭ*, alle câreia viţe, le addussesse ênsuşĭ Stefan cellŭ Mare din Ungaria, şi le plantasse acolo, cu pămêntulŭ lorŭ natale. Tamaslîcurí de Ialovitie se addusse spre a fi tăiate in trebuinţa nunţiĭ. Inălţimile de la Galata şi Cetăţuia eraŭ ţepuite de tunurĭ marĭ de schijă négră, tĕrrête acolo spre a detuna şi annuncia prin urletele lorŭ nunta domnéscă.

Frumosŭ şi scumpŭ eraŭ imbrăcaţĭ şi străiniĭ ce venisse la serbare, dérĕ pre curteniĭ luĭ Vasile Lupulŭ nimene n'a fostŭ in stare a-ĭ introce. Dómna purta unŭ micŭ gugiumanŭ de jderŭ, pe care strălucia uă diademă regale de diamantŭ. Rochia eĭ de stofă albă, cu póle lunge, pepţĭ scurţĭ şi mânice strimte, se prindeaŭ la cingătóre prin nisce paftale de rubinŭ; d'assupra era aruncată uă mantiă de stofă verde preserată de aurite la bine, cu mânicele lunge, căptuşite cu stofă muhoriă şi gar-

nisită cu sobolĭ;—mantia se coborea pênĕ maĭ josŭ de genuchĭ. Uă salbă de mărgăritare, invristată de petre scumpe de cea maĭ alléssă frumuseţe şerpuia in giurulŭ gûtuluĭ eĭ albŭ ca de lebĕdă. Degitele eĭ eraŭ incărcate de ânele pe carĭ brillantele, safirulŭ şi smaragdulŭ eraŭ turnate cu imbelşiugarea cea maĭ mare. Costumurile boerilorŭ eraŭ totŭ aşa de scumpe şi luxóse : blănurile de sobolĭ, samurĭ, râşĭ, şalurile de India şi Persia, armele de Damascŭ, aurulŭ, petrele pretióse, păreaŭ esite, păreaŭ adduse de apa cea maĭ furiósă. In adevêrŭ străiniĭ ce venisse la acéstă nuntă, *se speriâ de atâta bogăţiă ce veḑusse la Moldovenĭ.*

Hainele de *Ursinicŭ* şi *matasă* eraŭ numaĭ pe la ómeniĭ de rôndŭ. Bucatele de pe tóte mesele eraŭ drese de bucătarĭ adduşĭ din străinetate, *dupe gustulŭ leşescŭ.* Blidele, talerile, ulciórele, lingurele şi cuţitele de pre messele celle lunge şi late eraŭ de argintŭ masivŭ, inbourate cu marca Moldoveĭ şi *in mare mulţime*, *şi de prisosŭ* pretutindene. Musicecele naţionalĭ,—lăutariĭ,—aşeḑate in cerdaculŭ de pétră,—ce pênĕ pe la 1844 se maĭ vedea stândŭ tare ca timpulŭ de assupra străvechieĭ porţĭ domnescĭ, din capulŭ uliţeĭ marĭ,—esscutaŭ arie naţionalĭ române şi străine. La méssa cea mare, in loculŭ cellŭ maĭ de frunte s'a pusŭ pe solulŭ Polonieĭ şi totŭ pe rôndulŭ acella maĭ ăntêiŭ a şeḑutŭ Domnulŭ; dupe dênsulŭ toţĭ magnaţiĭ leşescĭ. De ceea lature a soluluĭ leşescŭ aŭ şeḑutŭ mirele Radzivil, dupe dênsulŭ mitropolitulŭ Petru Moghilă impreu-

nă cu preoţiĭ ceĭ maĭ de frunte, *cariĭ,* ḑice acellaşŭ marturŭ oculariŭ, citatŭ de Sincaĭ, *atâtŭ de procopsiţĭ eraŭ câtŭ n'amŭ creḑutŭ, maĭ 'nainte, să se afle in rôndulŭ acella ómenĭ atâtŭ de invĕţaţĭ.* La acéstă méssă, dupe obiceiulŭ de atuncĭ allŭ ţerreĭ, nu s'aŭ aflatŭ nicĭ uă femeă, nicĭ uă fétă, nicĭ chiar mirésa. Dómna cu tóte jupănesele, dómnele străine, fetele şi mirésa s'aŭ ospetatŭ in giniceiulŭ şi ossebitele eĭ appartamente: jo-culŭ s'a făcutŭ in piéţa cea mare, care de pre atuncĭ incungiura curtea. Incă de 'naintea meseĭ s'aŭ prinsŭ, in horă vr'uă 60 părechie de cocóne. Bărbaţiĭ aŭ privitŭ numaĭ, fâră a se ammesteca intre elle. Dérĕ inaintea lorŭ juca şi săria câtŭ putea, numaĭ stolniculŭ cellŭ mare, in calitate de Vornicelŭ allŭ nunţiĭ, spre care sfĕrşitŭ i se şi legasse la bastonulŭ sêŭ de alunŭ uă frumósă naframă de mătase albă, cusută cu betélă. Ospĕţulŭ a fostŭ voiosŭ, dérĕ cumpĕtatŭ. Nimene n'a făcutŭ nicĭ unŭ escesŭ, s'aŭ inchinatŭ pachare in sănĕtâţile totora. Fie-care a bĕutŭ câtŭ a voitŭ. Dupe prânḑiŭ solulŭ regeluĭ Polonieĭ, mirele şi cu ceĭ-l-alţĭ Polonĭ, s'aŭ dussŭ la gazdele lorŭ. Domnulŭ ĭ'aŭ petrecutŭ pênĕ la scara cea mare; apoĭ érĕ s'a intorsŭ la méssă unde a petrecutŭ cu soliĭ Transilvanieĭ şi aĭ cellorŭ alte ţêrre pênĕ fórte târḑiŭ, dêndu-le tótă onórea şi silindu-se din ânimă a-ĭ mulţămi pre toţĭ.

Veseliele aceste aŭ duratŭ maĭ multe septemâne; dupe care Ducele Radzivil a purcesŭ in Polonia ducêndŭ

cu sine una din celle maĭ frumóse femee a epoceĭ şi, pre d'assupra, una din celle maĭ bogate ḑestri ce s'a vĕḑutŭ verĭ-uă-dată.

XVI

N'apucasse a trece unŭ annŭ de la legarea acesteĭ căsătorie, şi éttĕ că Radzivil vine la Sucéva,— unde se afla atuncĭ Vasile-Vodă, — şi-ĭ propone a intra in coaliţiunea ce zemisliaŭ majoritatea puterilorŭ crestine in contra Turcilorŭ. In adevêrŭ Papa Romeĭ, erà aţiţătorulŭ şi patronulŭ acesteĭ nuoe cruciate. Vladislav allŭ IV, regele Polonieĭ, avusesse acuma uă intĕlnire cu Ferdinand III, imperatorele Germanieĭ, la Nichelsburg, in Moravia. Acolo s'aŭ fostŭ pusŭ la calle despre planulŭ campanieĭ şi basile uriaşeĭ alianţe ce se urzia; Vladislav avea a fi Ducele totorŭ ostilorŭ; avea a adduce in resbellŭ tótă armata polonă. Papa se obliga a intreţine, cu a sa cheltuélă, câte 12,000 ostaşĭ, in totŭ cursulŭ resbellŭluĭ. Veneţianiĭ trămiteaŭ flota lorŭ. Regele Spanieĭ da banĭ, regele Svedieĭ se obligasse a da 6000 soldaţĭ. Imperatorele Moscveĭ 20,000. Maĭ remăsesse principiĭ românĭ, aĭ Moldoveĭ, Valachieĭ şi Transilvanieĭ. Câtŭ despre Domnulŭ Moldoveĭ, déca consimţì, fù cu mare greutate. Causa era nestatornicia ce vedea că domnesce in relaţiunile principilorŭ crestinĭ; nestatorniciă care de n'ar fi essistatŭ din capulŭ-loculuĭ, Turciĭ de multŭ eraŭ isgoniţĭ din Europa. Şi apoĭ maĭ eraŭ

legămintele de tributariŭ ce-lŭ strîngea către imperiulŭ Padișahilorŭ. D'uă-cam-dată Radzivil intimpină uă improtivire indĕrĕtnică. Domnulŭ venisse pênĕ la otărîrea aceea de despărți pe fiica sa de principele polonŭ, dérĕ n'a voitŭ féta, respundêndŭ tătâne-sêŭ : *ca să se fi gânditŭ la acésta pênĕ a nu o cununa.* Era de prevĕḑutŭ că ast-feliŭ urma să fie respunsulŭ . . . In celle depe urmă, Vasile-Vodă torturatŭ de familia și gineri-sêŭ, cedâ. Spre a incepe dușmăniele, dedesse ordine ca să se și popréscă tributulŭ annuale către Pórtă, intorcêndŭ pre turculŭ trămisŭ, dupe obiceiŭ, cu desertŭ. Pretestulŭ fù că nu s'aŭ adunatŭ banii din țérră pentru sărăcia ómenilorŭ. Dérĕ, cugetândŭ maĭ pre urmă assupra greutâțiĭ pasuluĭ ce făcusse, s'a căitŭ *ca s'a pré grăbitŭ*, și indată a adunatŭ sfatulŭ boerilorŭ. Spunŭ analistiĭ că să fi ḑissŭ, la acéstă occasiune, Petrascu Vorniculŭ de țérra de susŭ, — boerŭ pe care toțĭ êllŭ țineaŭ de cellŭ maĭ prostaticŭ in sfatŭ : — *Eŭ așŭ ḑice să nu oprimŭ noĭ birulŭ pênĕ nu vomŭ vedé că trecŭ Leșiĭ Dunărea.* . . Cuvintele aceste aŭ fostŭ ca uă lumină ceréscă pentru Domnitoriŭ. Êllŭ cunnoscù că, cellŭ pucinŭ, acésta era callea cea maĭ ințelléptă pe care trebuia să purcédă, déca era in plecare să se allieze cu principiĭ crestinĭ. Éttĕ câtŭ de prețiosŭ lucru este libertatea esprimâriĭ opiniunilorŭ fie-câruia, in marile cestiunĭ naționalĭ; esprimare, ce negreșitŭ ințellegemŭ, că trebue să se facă de indiviḑĭ in marginile buneĭ-cuviințe.

In mulţimea sfaturiloră stă măntuirea, ḑiceaŭ bĕtrânii. Şi, intemeiându-ne pe inalta lorŭ esperienţă, nu putemŭ ḑice de câtŭ că *aşa este.*

Uă opiniune isolată, a unuĭ bietŭ *prostaticŭ* este in stare, câte-uă-dată, a resolva una din celle maĭ impletecite cestiunĭ, in facia câreia s'ar muia vinele pênĕ şi accelluĭ maĭ ispititŭ diplomatŭ. Şi cine căstigă de aice? De bună sémă că binele publicŭ, *moşia cea mare*: Patria! Insă maĭ inainte de tóte guvernele bune sunt datóre a garanta libera esprimare a totorŭ ideeloră; ca din tóte, şi din celle bune, şi din celle rele, să pótă spicui spuma inţellepciuniĭ. Câcĭ, crédă orĭ-cine, ca : unŭ omŭ, de ar fi ellŭ unŭ Numa chiar, totŭ n'ar puté despica şi respica ce'ĭ de făcutŭ şi 'n cătro'ĭ de apucatŭ la uă atare nevoiă. *Numa*, şi totŭ aŭ cerutŭ, ḑilnicŭ, consiliele *Egerieĭ*. — Despoţiĭ Asieĭ şi Africeĭ, şi totŭ aŭ unŭ Divanŭ consultativŭ. Érĕ fetfaua Muftiuluĭ, este unŭ veto, preste care nu indrăsnescŭ să calce nicĭ tiraniĭ ceĭ maĭ aprigĭ. Éttĕ pentru ce şi Vasile-Vodă a răpeḑitŭ cu caĭ de *olacŭ*, pe unŭ armaşelŭ, dupe Aga turcŭ şi l'a opritŭ la Galaţĭ pênĕ a gătitŭ baniĭ tributuluĭ; şi numaĭ aşa la lăssatŭ să éssă cu plinŭ din ţérră. „*Aşa ferescŭ pre Domnĭ şi ţêrrele voróva cu sfatulŭ*, ḑice Miron Costin Chronicariulŭ; *că pentru aceea a datŭ Dumneḑeŭ impĕraţiĭ, craiĭ şi domniĭ, cărmuitoriĭ ţêrreloră, să aibe sfatnicĭ pe lîngă sine cu cariĭ vorbindŭ, uă trébă se frămêntă cu voróva lucrulŭ; şi unulŭ una, unulŭ alta respunḑêndŭ, se lămuresce lucrulŭ care'ĭ maĭ*

spre indĕmână. Eră cė facŭ domniĭ singurĭ *din gândurile sėlle, sėŭ din* şopte, rarŭ *lucru este de* folosŭ; *că încă in lume n'a născutŭ omŭ pênĕ astădĭ ca acella să nu-ĭ trebuéscă* voróva cu sfatŭ. *Că de şi găcesce cărmuitoriulŭ câte uă trébă, incă totŭ să nu se încrédă că a găcitŭ pênĕ nu se* intăresc părerea luĭ *cu voróva* şi altorŭ pareri.(1),

Éttĕ unŭ consiliŭ practicabile pentru toţĭ timpiĭ, pėntru tóte ţêrrele şi pentru toţĭ principiĭ. . . Éttĕ unŭ consiliŭ pe care sfetniciĭ scaunuluĭ era bine să-lŭ fi datŭ şi Domnilorŭ Grigorie Ghica Vodă,—de fericită adducere aminte,—şi Barbu Ştirbey-Vodă, in 1853. Póte că atuncĭ acestĭ Domnĭ nu s'arŭ fi aruncatŭ orbesce in braçele Russieĭ! póte că ar fi preintimpinatŭ paşiĭ duşmănescĭ către Pórtă aĭ aceĭ puterĭ. Póte ca eĭ s'arŭ fi retrassŭ peste Dunăre cu ostirea multă pucină, câta avea, cu archivele ţêrreĭ. Póte că, trecuţĭ uă-dată peste Dunăre, amŭ fi luatŭ, vrêndŭ ne vrêndŭ, parte activă la resbellulŭ Orienteluĭ. Şi de aicĭ amŭ fi trassŭ şi noĭ folóse de natura acellorŭ pe carĭ le trasse Piemontele din participarea sa la acellŭ resbellŭ, adjutândŭ numaĭ cu 15,000 ómenĭ armata aliată. . .

De urmamŭ ast-feliŭ, astădĭ n'amŭ fi *cerşetoritŭ* drepturile nóstre, ci-ni-le-amŭ fi *luatŭ*. Să messurâmă dimensiunile. Unde-ĭ miculŭ de uă dinióră,—numaĭ câtŭ noĭ,—Piemonte, şi unde suntemŭ noĭ?!

Nu! nu. Intr'uă affacere, unde fie-care pune la midlocŭ capitalulŭ sêŭ, fie in banĭ, fie in sânge, ni-

(1) Letopisiţie, tom: 1, pag. 285.

mine nu stă afară la uşă ca câînile *Fidele*, cândŭ vine ora prânḑuluĭ şi a impărţeleĭ, ci fie cine 'şĭ *iea* loculŭ care şĭ-a căstigatŭ in *sudórea frunţiĭ*, la méssa commună. Insă de prisosŭ sunt declamaţiunile de viteziă dupe ce pacea s'a făcutŭ; şi noĭ ceĭ ce n'amŭ sciutŭ a ne prinḑe ursitele la 1854, să ne intórcemŭ la faptele cellorŭ de cu duoĭ seculĭ in urmă, să revenimŭ la solia principeluĭ Radsivil.

Acesta dupe ce a petrecutŭ maĭ multe septĕmâne in Sucéva la socrulŭ sêŭ, a trămisŭ pe domniţa Maria in Polonia pe la Sniatinŭ, érĕ ellŭ a plecatŭ in Ardealŭ spre urmărirea acelliaşĭ missiunĭ cu care venisse in Moldova : propagarea resbelluluĭ in contra Turcieĭ. Dérĕ acestŭ resbellŭ nu a avutŭ locŭ, parte din causa neconsimţiriĭ Senatuluĭ Polonieĭ, parte din causa morţiĭ craiuluĭ Vladislav allŭ IV-le regele Polonieĭ; şi parte din nestatornicia şi nesinceritatea ce se incuibasse intre principiĭ crestinĭ. Este unŭ adevêrŭ că, pe cândŭ acestĭ domnitorĭ inteţiţĭ de Papa Romeĭ cătaŭ a se inţellege in contra inamicilorŭ communĭ aĭ crestinĕtâţiĭ, pe de altă parte se siliaŭ a se sfĕşia eĭ in-de eĭ. Astfeliŭ era góna de mórte ce se rădicasse intre George I. Racoţi principele Transilvanieĭ şi Ferdinand allu III-le imperatorele Germanieĭ etc.

XVII.

Incă de pre cândŭ trămisesse solĭ spre a assista la nunta luĭ Radzivil cu Domniţa Maria, George

Racoţi insărcinasse pre acestĭ trămişĭ ca să ingageze pe Domnulŭ Moldoveĭ a inchiăia uă allianţă offensivă şi defensivă cu Principele Transilvanieĭ, in prevederea unuĭ resbellŭ dintre Racoţi şi casa Austrieĭ. Tratamentele incepură la treĭ ḑille dupe nunta luĭ Radzivil. (1)

Vasile Lupulŭ, se apĕrâ câtŭ putù de a subscrie verĭ-unŭ tratatŭ, insă făgăduì a intări relaţiunile selle de bună-vecinătate şi amiciţiă cu principele Transilvanieĭ. Cu acestŭ resultatŭ s'aŭ intorsŭ trămişiĭ luĭ Racoţi in patria lorŭ. De bună sémă buna-voinţă ce arrĕtta Vasile Lupulŭ caseĭ de Austria l'a impedicatŭ a inchiăia uă allianţă cu inamiciĭ eĭ. Ellŭ a lucratŭ ast-feliŭ pe lîngă pórta Otomană, in câtŭ acésta a poruncitŭ luĭ Racoţi ca să se impace cu imperatulŭ Ferdinand, câcĭ altmintrile să nu maĭ spereze nicĭ de la Pórtă, nicĭ de le Chanulŭ Tătărĕscŭ verĭ-unŭ adjutoriŭ. (2) Sírmane Vasile-Vodă! Póte că lucrândŭ ast-feliŭ, credeaĭ că semenĭ planta recunnoscinţeĭ, alle câreĭ fructe le vomŭ cullege noĭ strenepoţiĭ teĭ? Amarŭ, amarŭ te aĭ inşelatŭ! Sçólă din secularulŭ têŭ mormêntŭ, şi veḑĭ sórtea Bucovineĭ! Veḑĭ pajerile germane inaintându'se, roḑêndŭ in ânima ţêrreĭ téllė ḑi pe ḑi maĭ multŭ. Veḑĭ şirurĭ intrege de munţĭ cutropiţĭ. Cată Mehadia, pe care o aĭ lăsatŭ sub steagŭ romănescŭ, şi acum

(1) „Dupe treĭ ḑille de ospêţŭ, ne-amŭ apucatŭ de lucru pentre care amŭ fostŭ trămisŭ, ḑice Kemeni Ianoşi, citatŭ de Şinçaĭ, in cronica, tom. III, pag. 44.

(2) Kazig, Hist. Regni Hung. seculi XVII, p. 119. — cit. Şincaĭ om. III, pag. 44.

cutropită este! In fine, vedĭ ceĭ uă sută câmpĭ de bătaiă, pe care sângele nobile şi ferbătorŭ allŭ românuluĭ din Ardealŭ, s'a vĕrsatŭ apĕrândŭ uă causă ce nu era a luĭ; şi totuşĭ astădĭ, dreprŭ recunnoscinţă, i se arréttă *jugulŭ maghiarŭ*; i se face intrebare, cum vrea să móră? Germanĭ aŭ Maghiarĭ?

„O! cum aĭ să maĭ tremurĭ dreptate omenéscă
„Cândŭ va veni uă-dată dreptatea cé ceréscă!..(3)"

In annulŭ 1647, a scrissŭ Vasile Lupulŭ şi uă scrissóre principeluĭ de Transilvania, esplicândŭ chipulŭ de vedere allŭ sêŭ, in acestŭ obiectŭ, şi cerêndŭ a-ĭ trămite pe Kemeni Ianoş pentru a vorbi despre nisce lucrurĭ carĭ nicĭ soluluĭ sêŭ nu le póte incredinţa. Scrissórea acésta este in limba latină şi attestă incă-uă-dată că Vasile Lupulŭ, pe lîngă alte cunnoscinţe, era forte in limba latină. Scrissórea la destinarea eĭ fù dussă de George Stefan Logofĕtulŭ cellŭ mare şi insoçită de darurĭ preţióse. Ea glăsuia:

„Generosule domnule Kemeni, pretene bine-voi„toriule! Cu milostivă ânimă amŭ prìimitŭ respun„sulŭ domnieĭ telle, care mi l'aĭ trămisŭ prin ta„belariulŭ uostru; cunnoscŭ, că ar fi trebuitŭ să tră„mitŭ la pré luminatulŭ Princiŭ, pentru vĕrsarea â„nimeĭ melle şi intărirea preteşuguluĭ, pre unulŭ „dintre prieteniĭ meĭ; dérĕ greutâţile celle marì, „care de la Pórta Otomanicéscă nu numaĭ ne ve„nia pênĕ acuma, ci maĭ ne şi assupria, m'aŭ im„pedicatŭ din dĭ in dĭ de la implinirea voinţeĭ melle,

(3) Boliacŭ.

„Dreptŭ aceea căpĕtândŭ acuma maĭ bunŭ prilejŭ, „a de face acellea carĭ le aveamŭ in gôndŭ, cu „deadinsulŭ trămitŭ pe generosulŭ domnulŭ Geor„ge Stolnicul séŭ Dapificulŭ cellŭ maĭ mare la pré „luminatulŭ Princiŭ, ca să-ĭ spună cugetele celle a„dĕvĕrate alle ânimeĭ melle, şi să-ĭ facă inchinăciunile „celle cuviinciόse, descoperindu-ĭ şi pofta mea cu „gura sa; carea ca să o şi dobĕndescŭ prin mid„locirea domnieĭ telle, cu deadinsulŭ mĕ rogŭ, ca „să ţinŭ in curtea mea pe pedestraşiĭ aceia, pre „cariĭ êĭ poftescŭ de la pré luminatulŭ Princiŭ, mĕ „strămură osărdia pedestraşilorŭ acellora, pe care „êĭ hrănescŭ esttimpŭ. Dreptŭ aceea de veĭ lucra „domnia ta ca să potŭ căpĕta pedestraşiĭ aceia, eŭ „incă mĕ voiŭ nevoi in totŭ timpulŭ a ţĭ resplăti „facerea de bine; acum êţĭ trămitŭ unŭ frîŭ bine „gătitŭ la calŭ, micŭ, dérĕ e din cea maĭ a„dâncă dragoste datŭ. Intr'aceea êţĭ poftescŭ dom„nieĭ telle ca să trăescĭ sănĕtosŭ şi fericitŭ. Din „Iassy, in 30 Iuniŭ 1647, allŭ generόseĭ domnieĭ „télle prietinŭ, Vasilie din mila luĭ Dumneḑeŭ prin„ciulŭ ţêrreĭ Moldoveĭ cu mâna mé. (1)„

Ianoş Kemeni fù trămisŭ la Iassy dupe cerere. Domnulŭ a datŭ ordine ca indată ce solulŭ transilvanŭ va eşi din strimtόrea Trotuşuluĭ, să fie priimitŭ cu mare onόre. Unŭ boerŭ de frunte cu maĭ mulţĭ curtenĭ fù trămisŭ spre a-lŭ intimpina şi a-lŭ adduce pênĕ in Iassy. In apropierea capitaleĭ i aŭ eşitŭ inainte ênsuşĭ Domnulŭ, cu redvanulŭ cellŭ maĭ

(1) Şincaĭ, tom. III, pag. 46.

allessŭ şi cu mêndre oştĭ, petrecêndu-lŭ pênĕ la gazda sa, care, scrie Kemeni in rapportulŭ sêŭ, că era in nisce case *fórte impodobite cu armariurĭ, cu teiare, scafe, blide de argintŭ*, şi alte unelte. Mergerea la audienţă şi ospêţurĭ s'a făcutŭ cu mare pompă; érĕ cândŭ a vorbitŭ Domnulŭ cu trămisulŭ principeluĭ de Transilvania, nicĭ pre dragomanulŭ luĭ Racoţi, carele venisse cu Kemeni, nicĭ pre allŭ sêŭ propriŭ nu l'a priimitŭ a sta faciă. Convorbirea a urmatŭ in *romănesce.(1)* Remânêndŭ intre patru ochĭ, domnulŭ Moldoveĭ descoperì soluluĭ transilvanŭ, că Poloniĭ ar voi să le fie George Racoţi rege, şi că spre acésta vorŭ să-lŭ chiâme la seimulŭ ce se va ţine pentru allegerea Craiuluĭ. Domnulŭ Moldoveĭ i făgăduia că in tóte i va fi spre adjutoriŭ, numaĭ viitorulŭ rege să-ĭ fie amicŭ şi să se inţellégă cu dênsulŭ. — Dupe maĭ multe vorbe solulŭ transilvanŭ propusse următórele condiţiunĭ:

1) Că de s'ar intĕmpla ca Domnulŭ sêŭ să mérgă cu osti in Polonia, acellora să le fie liberŭ a trece prin Moldova;

2) Că de ar voi acellaşĭ să adune ostirĭ in Moldova, să fie liberŭ;

3) Că de va cere banĭ imprumutŭ să ĭ dea pênĕ la 10,000 galbenĭ;

4) Să se nevoéscă din tótă ânima a adjuta pe stăpênulŭ sêŭ pe lîngă Pórta Otomană.

5) Că de i ar şi porunci Pórta Otomană, luĭ Lu-

(1) Ibidem, pag. 48.

pulŭ, să fie dujmanŭ luĭ Racoţi şi caseĭ luĭ, ellŭ să nu fie.

La tóte aceste condiţiunĭ Vasile Lupulŭ s'a prinsŭ bucurosŭ, şi-ĭ spusse şi pe patroniĭ sêĭ de la Pórtă, pe care solulŭ 'şĭ i a insemnatŭ *pe méssa domnéscă cu condeiulŭ şi chărtia ce i s'a datŭ(1).* In definitivŭ a remasŭ ca aginţiĭ amĕnduorŭ ţêrrelorŭ de pe lîngă Pórtă să lucreze in communŭ spre a căstiga regatulŭ Polonieĭ pentru George Racoţi.

Dupe acéstă audienţă 'şĭ a luatŭ ḑiua-bună Kemeni de la Domnŭ, care l'a dăruitŭ cu lucrurĭ de mare preţŭ, şi apoĭ a apucatŭ calea patrieĭ selle; dérĕ, incă pe drumŭ fiindŭ, ellŭ a aflatŭ că George I. Racoţi murisse; şi indată a scrissŭ Domnuluĭ Moldoveĭ, că tóte câte aşeḑasse impreună să le ţină cu Georgie II Racoţi, dérĕ acesta i a respunsŭ:

„Murindŭ Princiulŭ, ingrópe-se tóte câte amŭ „fostŭ aşeḑatŭ."

Nu'şĭ dedeaŭ nicĭ betrăniĭ nostri, cu una, cu duo, miḑloculŭ, in trebile diplomatice. . . Şi póte că décă Dumneḑeŭ ar fi voitŭ ca Româniĭ să fi trăitŭ uniţĭ toţĭ intr'unŭ singurŭ Statŭ, independinţĭ, astăḑĭ diplomaţia englesă şi nemţéscă, ar fi avutŭ de furcă ţépânŭ cu haiduciĭ din luncele Dunăriĭ.

XVIII.

De la insocirea domniţeĭ Maria cu Principele Radzivilŭ, părintele eĭ Domnulŭ Moldoveĭ, remase in

(1) Ibidem.

mare prepusŭ la Pórta Otomană că ar fi devotatŭ cu trupŭ şi sufletŭ intereselorŭ polone. Spre a inlătura urgia ce erà gata a se descărca assupra ţerreĭ sélle, Domnulŭ fusese silitŭ a trămite amanetŭ la Constantinopole pre ênsăşĭ aduoa sa fiică domniţa Ruxandra, care era incă in uă vîrstă fórte fragedă. Frumuseţile şi calitâţile acesteĭ principese, cresceaŭ in proporţiune cu vîrsta eĭ. Faĭma graţielorŭ selle, se respăndisse pretutindene. Pre atâta crescea şi numerulŭ petitorilorŭ eĭ. — Mâna sa era peţită acum d'uă-dată, şi in acellaşŭ timpŭ, nu maĭ pucinŭ de câtŭ de *cincĭ* regĭ şi principĭ străinĭ. Însă părintele eĭ nu se putea indupleca a o da, nicĭ unuia din acestĭ aspiranţĭ, din causa greutâţilorŭ politice ce prevedea că aŭ, să se nască din acéstă căsătoriă Totuşĭ, spre a puté face uă allegere câtŭ s'ar fi pututŭ maĭ fericită, maĭ compatibile cu interessele familieĭ şi alle ţêrreĭ selle, ellŭ addusse pe principesă acasă, prin marĭ sacrificie bănescĭ.

Se introdussesse de uă bucată de timpŭ obiceiulŭ d'a lăsa Domniĭ românĭ otagiŭ la Constantinopole, spre garantarea credinţeĭ lorŭ. Aceste otage se compuneaŭ, séŭ din fiĭ şi rude maĭ de aprópe alle Domnilorŭ, séŭ din boeriĭ ceĭ maĭ influenţĭ şi iubiţĭ de ţérră. Acestŭ obiceiŭ a duratŭ pênĕ la 1828. Domniĭ românĭ d'inaintea regulamentuluĭ, Ioniţă Sturza şi Grigore Ghica, aŭ avutŭ amanetŭ in Stambulŭ pre fiiĭ lorŭ, beizadelele Nicolae şi Costache. Acestŭ din urmă principe, viéză incă printre noĭ, şi

fù la 1827, obiectulŭ unorŭ viue desbaterĭ intre ambassada russéscă din Constantinopole, Consulŭ generale din Bucurescĭ şi Domnulŭ Grigorie Ghica Voevod(1).

Apropierea şi imĭurirea Polonieĭ, relaţiunile ce intreţinea ambele State, induplecară pre Domnŭ a promite pe fiica sa celluĭ maĭ bravŭ şi strălucitŭ dintre cavaleriĭ polonĭ : Principele Coribut. Acesta, abia in vîrstă de 22 annĭ, desvelisse unŭ caracteriŭ statornicŭ, uă bravură eroică ce umplussese Orientele de scomotulŭ măreţilorŭ sélle fapte de arme. Cu totŭ prestigiulŭ, acéstă domniţia Ruxandra, ţinèndu-se de obiceiulŭ ţêrreĭ, nu voì a consimţi la acéstă insocire maĭ inainte de a cunnósce personale pe logodniculŭ ce i se propunea. Decĭ ellŭ fù poftitŭ a veni in Moldova.

In miḑloculŭ acestorŭ trăgănârĭ, Timus, fiiulŭ renumituluĭ Bogdan Hinelnitki, hatmanulŭ Cosacilorŭ de la Borysten, auḑisse şi ellŭ despre frumuseţea Domniţeĭ române şi se măgulì, spera dobĕndirea mâneĭ sélle.

Impinsŭ de uă arḑătóre patimă, ellŭ proiectâ a veni tiptilŭ in Moldova spre a vedé cu ochiĭ sêĭ acellŭ obiectŭ tainicŭ, necunnoscutŭ, attrăgătorŭ, care-ĭ insuflasse unŭ amorŭ atâtŭ de neinvinsŭ. Dupe tradiţiune, ellŭ se străvestì in neguţătoriŭ, trecù stepele, Nistrulŭ şi Prutulŭ, adjunse in Iassy şi

(1) Veḑi cestiunea acésta tratată in opera nóstră : *Evenimentele de la* 1821, imprimată in Revista Română. Veḑĭ anume paginile 571 şi 572 din Volum III.

afla occasiune a se incredința că realitatea era maĭ pre susŭ de faimă.

Era in septemâna patimelorŭ. Familia domnéscă ascultă sântulŭ serviciŭ in biserica Treĭ-Erarchilorŭ. Timus, profită de acestŭ momentŭ solemnŭ, se ammestecă in mulțime şi presintă principeseĭ uă stâlpare, in care, domnița, inturnându-se acasă, aflâ billetulŭ următoriŭ: *Acella căruia cerulŭ te menesce, 'țĭ infăcişéză simbolulŭ amoruluĭ şêŭ, şi jură a te avé de sociă, orĭ a muri (1)*. Apoĭ fără a perde timpŭ esse din biserică, incalică calulŭ şi apucă cu răpeḑiunea fulgeruluĭ calea Borystenuluĭ. Tóte căutârile ce s'aŭ făcutŭ apoĭ, spre descoperirea cuteḑătoruluĭ străinŭ aŭ rĕmasŭ deşarte. Câtŭ despre principesă, ea nu putù ênsuşi uă assemene apucătură decâtŭ polonesuluĭ Coribut, despre care se spunea uă mulțime de aventure romantice, si a câruĭ spiritŭ intreprinḑătoriŭ a fostŭ addussŭ la capĕtŭ lucrurile celle maĭ surprinḑătóre. Ea creḑù a fi recunnoscutŭ in persóna neguțătoriuluĭ străvestitŭ, pe acestŭ amante frumosŭ şi indrăsnețŭ, şi-ĭ accordâ dragostea pe care i a fostŭ refusatŭ-o cu cuteḑanță, chiar in facia stăruințeloru părinteluĭ eĭ.

A iubi, cândŭ ordonă timpulŭ, este pentru uă ânimă castă, totŭ ce imaginațiunea póte desina despre felicitatea cerurilorŭ. Timus, întorcêndu-se

(1) Asaky *Rucsanda Doamna*, in Spicuitorul Moldo-romanŭ, fásciόra pe Ianuariŭ şi Februariŭ 1841, pag. 54.—Contessa Dash. *Mihael Cantemir Moldoveanul* traducțiunea d. T. Codrescu pag. 161.

acasă, descoperì părinteluĭ sêŭ patima ce-lŭ turmentà, aventura ce avusesse şi nestrămutata otărîre ce pusesse de a căpeta *cu orĭ-ce preţŭ* mâna Ruxandreĭ. Dérĕ starea cea critică a ţêrreĭ selle, vis-à-vis de Polonia, de care atêrna pe atuncĭ, nu invoia luĭ Bogdan a se occupa de acestŭ interessŭ allŭ fiiuluĭ sêŭ, de şi simţì tótă insemnătatea politică a lucruluĭ, şi nemărginitele folóse ce arŭ decurge pentru patria şi familia sa, din uă alianţă cu puternica familiă domnitóre a Moldoveĭ.

Uă mică pausă, uă scurtă ochire assupra stâriĭ politice a Cosacilorŭ şi a roluluĭ ce jucâ eĭ pe scena contimpurană, este neapĕrată, cu atâtŭ maĭ multŭ, cu câtŭ este de nevoiă in illustrarea obiectuluĭ nostru.

XIX.

Fatalitatea a voitŭ ca Romănia să suffere maĭ multe occupaţiunĭ muscălescĭ, chiar in ḑillele nóstre. S'ar puté ḑice dérĕ, că Românіĭ cunnoscŭ indestulŭ pe Cosacĭ din uă tristă esperiinţă. Totuşĭ ceea ce sciŭ eĭ, nu'ĭ nimica. Cosaciĭ de astăḑĭ nu sunt Cosaciĭ din timpulŭ luĭ Vasile Lupulŭ şi Matheiŭ Bassarab, pe cândŭ popoarele pribegiaŭ d'naintea lorŭ in gloate maĭ rêŭdérĕ maĭ rêŭ, maĭ spăriaţĭ de câtŭ inaintea Tatarilorŭ! Bellicósa naţiune a Cosacilorŭ s'a impucinatŭ şi se impucinéză din ḑi in ḑi. Ea va dispăré currêndŭ dupe facia pamêntuluĭ, precum aŭ peritŭ alte atâte ginţĭ pe carĭ a picatŭ bru-

ma rece a sgripţoruluĭ russescŭ. Originea Cosacilorŭ încă nu'ĭ indestulŭ de lămurită, dupe multe opiniunĭ; insă ea nu pare a fi identică cu a poporuluĭ russŭ.—Autoriĭ se unescŭ a constata pogorîrea Cosacilorŭ dintr'uă ammestécătură de *Slavĭ* şi Tătarĭ, şi a pune prima ivire a acestuĭ poporŭ, in istoriă pe la ḍumĕtatea seculuḽ allŭ XV. Dupe acestĭ autorĭ Cosaciĭ sunt remăşiţele ammestecate şi introlocate alle populaţiunilorŭ carĭ occupasse, alte-dâţĭ, intinsele ţêrre situate intre Wolga, Tanaesĭ, Marea Négră şi Borystenulŭ; populaţiunĭ cunnoscute in annalele moscovite sub numele de Khosarĭ şi Pastinacĭ, (khosares et Petschenegues) inamicĭ eternĭ aĭ vechilorŭ marĭ principĭ aĭ Kiowieĭ şi de origine slavonă. Regele Polonieĭ Stefan Batory, scusându-se, la 1576, Noembre 31, prin ambasadorulŭ sêŭ Andreĭ Taranowski, inaintea Hanuluĭ Tatărescŭ Devlet-Ghiraĭ, cum că nu póte infrĕna invasiunile in Crîmŭ din partea Cosacilorŭ Zaporojenĭ, afirmă că eĭ *sunt uă ammestecătură desperată de hoţĭ Muskalĭ, Moldovenĭ şi Polonĭ*(1).

Batti-Khan şi Mongoliĭ sêĭ êĭ sfărîmară in trecerea lorŭ, către miḍloculŭ seculuĭ allŭ XIII. Sub domnia Tătarilorŭ remăşiţele acestorŭ deosebite popóre se ammestecă şi impărtăşescŭ sórtea Ruşilorŭ striviţĭ, juguiţĭ, şerbiţĭ de aceiaşĭ cuceritorĭ pênĕ la finele seculuĭ allŭ XV. De atuncĭ Cosaciĭ, intruniţĭ in corpurḽ diverse, formară pentru Europa unŭ cor-

(1) Veḍĭ interessantele documentŭ publicatŭ in *Archiva Istorică a Românieĭ* de D. B. Hêjdeŭ. partea 2-a pag. 8, No. 281.

donŭ militarŭ intre Tătarĭ şi Turcĭ. Negreşitŭ că in acéstă lungă şi crudă epocă aŭ deprinsŭ Cosaciĭ limba ruso-slavonă, pĕstrândŭ totuşĭ, multe cuvinte din primitiva lorŭ idiomă. Dupe respingerea Mongolilorŭ, de la carĭ Cosaciĭ luară multe deprinderĭ, eĭ remaseră in nemărginitele lorŭ deserte şi formară unŭ feliŭ de republică militariă şi democratică care infiinţâ uă barrieră intre Ruşĭ şi Tătariĭ Nogaĭ. In urmă devenindŭ puternicĭ, ba chiar periculoşĭ pentru veciniĭ lorŭ, Khaniĭ Crimeeĭ, Czariĭ Moscovieĭ, Turciĭ şi Poloniĭ, concurară pe rôndŭ pentru a-ĭ nimici, cătândŭ in fine a şi-ĭ atasa. Din nenorocire pentru Cosacĭ, nodulŭ care unia deosebitele lorŭ triburĭ se slăbì pe nesimţite şi ambiţiunea câtorŭ-va familie le nimicì cu desevĕrşire. Despre asta insă eĭ nu aŭ incetatŭ a se privi ca unulŭ şi acellaşĭ poporŭ, şi a se tratta ca fraţĭ.

Către inceputulŭ seculuiuĭ allŭ XVII, Cosaciĭ Ucrainienĭ recunnoscură suveranitatea Polonieĭ, érĕ Cosaciĭ de Donŭ séŭ Tanais, precum şi aceĭ ce locuiaŭ ripa stângă a Borysteniei se suppunŭ Russieĭ, reservându-şĭ vechiulŭ lorŭ regimŭ şi uă parte din independinţa lorŭ. Aceĭ de la Volga Iaik remasseră incă liberĭ. In acéstă epocă ceĭ maĭ hotărîţĭ şi maĭ geloşĭ de intrégă libertate se retragŭ in locurile mlăştinóse, nenumĕratele şi neapropiate insule de din colo de cataractele Borystenuluĭ, alle căruia gure maĭ apoĭ 'şĭ le apropriară, impreună cu celle alle Buguluĭ şi ţêrrele riverane. Acolo se formâ, pucinŭ câte pucinŭ, acea curiósă, acea straniă republică

in care nicĭ uă femeă nu era priimită; care currêndŭ degeneră intr'uă associaţiune de briganḑĭ şi piraţĭ, şi care aŭ făcutŭ multŭ vuetŭ sub numele de bîrlogulŭ, — *Secea*,— Cosacilorŭ Zaporojenĭ, astfeliŭ numiţĭ de la propositiunea *za*, preste,—şi cuvêntulŭ *porogi*, cataracte.—Bîrlogulŭ, principale locuinţă şi reşedinţă a capuluĭ lorŭ militarŭ şi politicŭ, fiindŭ surprinsă şi derĕmată de Muscalĭ in 1775, Zaporojeniĭ s'aŭ risipitŭ. Uniĭ aŭ fostŭ intrebuinţaţĭ cu succesŭ pe Marea-Négră şi in armie. Alţiĭ aŭ trecutŭ la Turcĭ.

Cosaciĭ n'aŭ, cellŭ pucinŭ, n'aveaŭ, nimicŭ de communŭ cu Ruşiĭ, afară de religiunea resăriténă şi unŭ limbagiŭ corruptŭ. Moravurile lorŭ, usurile lorŭ, feliulŭ lorŭ d'a trăi, armele lorŭ şi chipulŭ lorŭ d'a se lupta totulŭ e alt-feliŭ, esceptândŭ conformitâţile generalĭ, carĭ se află intre popórele limitrofe, séŭ apropiete prin legăture politice şi religióse.

In genere, Cosaciĭ, sunt maĭ frumoşĭ, maĭ nalţĭ, maĭ activĭ, maĭ agerĭ, maĭ dibacĭ şi, personalmente, maĭ bravĭ de câtŭ Ruşiĭ : sunt maĭ pucinŭ deprinşĭ la servitute şi maĭ francĭ, maĭ mêndri, şi vorbescŭ cu maĭ multă cuteḑanţă. Fisionomia lorŭ e maĭ pucinŭ monotonă, érĕ semnele ce esprimă sclavagiulŭ, pucinŭ 'ĭ aŭ reformatŭ şi slutitŭ. Cosaciĭ sunt nomaḑĭ, păstorĭ, resboĭnicĭ, jăfuitorĭ : Ruşiĭ sunt agricolĭ, neguţătorĭ şi sedentarĭ; naturalmente, eĭ sunt pucinŭ resboinicĭ şi pré fricoşĭ in commerciŭ. Cosaciĭ călătorecŭ şi se luptă d'apururea călăresce. Ruşiĭ mergŭ pe josŭ séŭ in trăsure. Eĭ sunt minunaţĭ

infanteristĭ; cavaleria lorŭ e cea maĭ rea din Europa. Cosaculŭ e crudŭ şi săngerosŭ in apprinderea lupteĭ. Russulŭ e fierosŭ şi neinduratŭ din firea luĭ, *şi cu sânge rece.*

Cum aŭ dus'o Cosaciĭ sub dominaţiunea polonă, vomŭ vedé in capitululŭ viitorŭ, căcĭ a anticipa aice nu putemŭ, fiindŭ evenimentele vieţeĭ lorŭ strânsŭ ammestecate cu fapte din istoria nóstră.

Cosaciĭ nemuţănniţĭ de Polonĭ, se suppuseră in parte Ruşilorŭ 1654 — 1647. — Trista impărţire a Poloniei, addusse dupe sine suppunerea, către Russia, a totorŭ populaţiunilorŭ cosacescĭ de la est.

Insă Cosaciĭ aŭ perdutŭ, pucinŭ câte pucinŭ, independinţa şi libertâţile ce'şĭ aŭ fostŭ reservatŭ la unirea cu Ruşiĭ.—Acestĭ cuceritorĭ aŭ incetatŭ a-ĭ maĭ neneli, indată ce aŭ creḑutŭ că potŭ lucra astfeliŭ nepedepsiţĭ. Insurrecţiunea celebruluĭ lorŭ Hatmanŭ Mazeppa, provocată de relele tratârĭ, addusse inceputulŭ maltratârilorŭ lorŭ, incă de sub domnia luĭ Petru I. Acestŭ imperatore, le rădică anticulŭ dreptŭ d'a-şĭ allege capulŭ lorŭ. Ellŭ făcù recrutârĭ arbitrarie in ţérra lorŭ şi hotărî ca contingentele lorŭ, din timpurarie şi periodice, să remâuă permaninţĭ. Intĕrrîtatŭ de defecţiunea lorŭ in favórea luĭ Carol XII, ellŭ assuprì triburile Cosacilorŭ şi risipì resboiniciĭ lorŭ pre tótă facia intinsuluĭ imperiŭ allŭ Czarilorŭ. Următoriĭ luĭ Petru, aŭ maĭ respectatŭ incă pré indestulŭ ultimele lorŭ instituţiunĭ civilĭ şi militare, pentru a nu ĭ impinge in bracele Turcilorŭ,

Poloniloră séŭ Tătariloră de Crimea. Insă, pe dată ce acestĭ treĭ vecinĭ, aŭ incetatŭ d'a maĭ fi infrieoaţĭ pentru Russia, Cosaciĭ *devenĭră sclavĭ aĭ coróneĭ* : precum populéză Poloniĭ astăḑĭ căampiele Siberieĭ, şi precum mâĭne, potŭ să fie sterşĭ de pe facia pămêntuluĭ Româniĭ din Bassarabia. . . .

Oh! Russia, orĭ maĭ bine ḑicêndŭ, guvernulŭ eĭ, sistema eĭ cea *cinovnicărĕscă*, biurocratică, sunt unŭ mormêntŭ care a inghiţitŭ şi va inghiţi multe ginţĭ, multe rasse, multe popóre nobilĭ, numaĭ de nu va pune Europa unŭ capĕtŭ acesteĭ barbare antropofagie politice, care duréză pré de multŭ, care 'şĭ a făcutŭ veaculŭ pré de multŭ. . .

Vechia republică a Cosaciloră, nu maĭ essistă şi egalitatea aŭ dispărutŭ din miḑloculŭ lorŭ. Li s'aŭ datŭ nobilĭ.—Cu mare greutate, insă, se inalţă unŭ cosacŭ in gradŭ.

Cândŭ maĭ eraŭ liberĭ, nascerea nu contribuia intru nimica la allegerea capilorŭ lorŭ şi a Hatmanuluĭ lorŭ. Puterea acestuĭ Hatmanŭ, era fórte mărginită in timpŭ de pace. Ellŭ era şi judecătorulŭ supremŭ, capulŭ justiţieĭ, alle câreia forme trebuiaŭ să fie fórte simple la unŭ populŭ semi-nomadŭ. Puterea legislativă era numaĭ a naţiuniĭ, şi fie-care *staniţă*, (têrgŭ), avea unulŭ séŭ maĭ mulţĭ *sotnicĭ*, (centirionĭ), care judecaŭ neinţellegerile particularie, mănţineaŭ poliţia şi preşedeaŭ la esserciţiele militarie alle cellorŭ ce aveaŭ a merge in resbellŭ. Maĭ multe centuriĭ intrunite, formaĭ unŭ *polk* (Regimentŭ), commandatŭ de unŭ *polkovnik*. Totŭ

cosaculŭ era soldatŭ născutŭ, insă Statulŭ, neavêndŭ nicĭ veniturĭ, nicĭ finance, soldatulŭ nu era plătitŭ şi trebuia să se ingrijéscă singurŭ de arme şi caĭ. Fiindŭ-că naţiunea acésta nu făcea de câtŭ resbelle de incursiunĭ şi prâḑĭ; préda, jafulŭ, ţinea locŭ de soldă şi resplătire. Ţine-te de acole biétă ţérră-Românéscă, şi plătesce cu jafulŭ lefele unuĭ millionŭ de derbedeĭ. . .

Nicĭ-uă-dinióră, Cosaciĭ, nu s'aŭ occupatŭ multŭ cu agricultura. Ţérra lorŭ neformândŭ de câtŭ uă nemărginită şi grasă păsciune. Turmele celle nenumerate, aŭ făcutŭ in totŭ-d'a-una bogăţia lorŭ.

Amŭ ḑissŭ că unirea Cosacilorŭ cu Ruşiĭ a fostŭ voluntariă şi condiţionale. Pămênturile lorŭ, — pămênturĭ a cărora intindere d'abia adjungea spre păşiunea rătecindelorŭ turme alle uneĭ populaţiunĭ numeróse alte-dâţĭ,—eraŭ proprietatea commună a intregeĭ naţiunĭ. Nicĭ unŭ străinŭ, fie russŭ chiar, nu se putea statornici in ţérră, fără consimţimêntulŭ generale. Republica apĕra cu curagiŭ hotarele sélle in contra incălcăriĭ vecinilorŭ séĭ. — Acestŭ feliŭ de dispute eraŭ desse, insă nu se timplaŭ nicĭ-uă-dată intre indiviḑĭ şi naţiune pentru că proprietăţĭ individualĭ, eraŭ fórte puţine. Fiecine, desţelina şi cultiva pămêntulŭ care i se părea maĭ bunŭ şi care putea maĭ lesne. Totuşĭ, déca uă cétă, unŭ neamŭ séŭ uă familiă, desţelina uă parte de pămêntŭ, ea remănea proprietara eĭ, pre atâtŭ câtŭ o locuia şi o cultiva, dérĕ nu putea dispune de dênsa in favórea unuĭ străinŭ, cu

atâtŭ maĭ pucinŭ putea a o vinde. Numaĭ pescuitulŭ şi păşunatulŭ aŭ pututŭ să causeze une-orĭ certe intre têrgurile vecine; insă aceste certe se terminaŭ, totŭ-d'a-una, amicalmente in acestŭ *poporŭ de fraţĭ.*

Acésta a fostŭ din vechiŭ şi străvechiŭ starea Cosacilorŭ; stare *fericită.* déca comparâmŭ intréga lorŭ *independinţă* cu deplina sclaviă sub care 'ĭ aŭ suppusŭ Ruşiĭ. Şi, totuşĭ, stăpêniĭ lorŭ, eraŭ pênĕ maĭ erĭ *sociĭ* lorŭ de sclaviă. . .

De la Mazeppa, Cosaciĭ nu maĭ avură Hatmanŭ trassŭ şi rădicatŭ din naţiunea lorŭ. Acéstă demnitate fù desfiinţată, şi titlulŭ n'a maĭ servitŭ de câtŭ spre decorarea verĭ-unuĭ favoritŭ allŭ imperatorilorŭ Russieĭ, ca Potemkin şi alţiĭ. Alte-dâţĭ Cosaciĭ, maĭ multŭ alliaţĭ de câtŭ suppuşĭ, nu plătiaŭ Russieĭ nicĭ unŭ tributŭ. Eĭ singurĭ fixaŭ numerulŭ căllărilorŭ ce trebuia să dea in armată. Allŭ lorŭ era şi dreptulŭ d'a numi capulŭ acelluĭ contingentŭ. — Dupe fiecare campaniă, parte din eĭ reveniaŭ pe acasă pentru a-şĭ inspecta turmele şi casele, pentru a-şĭ revedé femeele şi copiiĭ, pentru a-şĭ repara armele şi schimba caiĭ. Pucinŭ câte pucinŭ, i aŭ suppusŭ la capitaţiune ca pe sclavĭ; eĭ nu maĭ avură dreptulŭ d'a-şĭ numi officiâriĭ lorŭ, fură trămisĭ arbitrariamente la casapie, pe Dunăre, in Persia, in Polonia, in Finlanda. Timpulŭ serviciuluĭ lorŭ fù nemărginitŭ şi solda nimicită. Inaintea luĭ Potemkin, Cosaciĭ adjunsesse la unŭ aşa despreţŭ in armia russéscă, că unŭ *polkovnik,* séŭ capŭ de bri-

gadă, era suppusŭ şi priimia ordinile celluĭ din urmă sub-locoteninte rusŭ. Potemkin, avêndŭ scopurile selle particulare, a favoratŭ Cosaciĭ şi ĭ a rădicatŭ prin tóte chipurile, a făcutŭ să inceteze acéstă umilire absurdă şi nepolitică, dândŭ officiârilorŭ cosacĭ rangŭ egale cu allŭ Ruşilorŭ. Imperatorele Paul urmâ aceeaşĭ politică.

Dupe neobosite incercârĭ făcute d'a contopi naţiunea cosăcéscă cu poporulŭ russŭ, Muscaliĭ aŭ inchiăiatŭ prin a le sdrumica, forfeca, ţérra şi a o incorpora in invecinatele provincie, maĭ cu sémă cu intinsa guberniă de Ekaterinoslaw. Acéstă fărămiţare arbitrariă, dede ultima lovitură independinţeĭ Cosacilorŭ. Din accellŭ momentŭ, eĭ remaseră assimilaţĭ sclavilorŭ ruşĭ, şi incetară d'a maĭ forma unŭ corpŭ de naţiune. Cândŭ impintinéză despotismulŭ preste dreptulŭ popórelorŭ, ellŭ nu se maĭ póte popri. Cea maĭ mică pausă êllŭ paraliséză. Pentru a se susţine, trebue să mérgă, pênĕ ce pică in hâulŭ ce'şĭ a deschisŭ singurŭ, séŭ pênĕ ce se sfărîmă in contra pedicelorŭ ce a grămăditŭ ênsuşĭ.

Apĕssarea plodesce nemulţămirĭ, care, currêndŭ séŭ maĭ tărḑiŭ, se prefacŭ in resistinţe şi insurrecţiunĭ. Fi-va aşa şi cu Cosaciĭ?

Slăbiciurea Russieĭ va sta cândŭ-va şi'n nemulţămirea Cosacilorŭ, allŭ cârora simţŭ patrioticŭ jace ca scănteia in spuză, pênĕ la timpĭ maĭ bunĭ; pênĕ ce vêntulŭ libertâţiĭ va sufla şi va preface scănteia in flacără. Deja maĭ multe crisĭ aŭ şi fostŭ, dérĕ

elle remaseră innăbuşite in sânge şi fapte neomenóse, câcĭ acésta este sórtea orĭ-ce intreprindere generósă ce se ivesce in Russia.

Incă sub imperăţia luĭ Paul, Cosaciĭ aŭ inceputŭ a se agita şi sbate sub piciórele colussuluĭ ce'ĭ tescuia infricoşatŭ. Naţiunea cosăcéscă a produssŭ deja pe unŭ *Yermak*, pe *Pugaceffĭ*, bărbaţĭ carĭ, câtŭ p'aci eraŭ să restórne imperiulŭ. In sinulŭ acesteĭ naţiunĭ turbulente şi pururea cerbicósă, se forméză din timpŭ in timpŭ facţiunĭ. Pentru aceea şi junimea cosacă este necontenitŭ suppusă la requisiţiunĭ ostăsescĭ, şi risipită pe la tóte otarele imperiuluĭ, adică la resăritŭ, apusŭ, méḑă-ḑi, şi méḑănópte; parte din eĭ sunt mănaţĭ atâtŭ de departe, şi ţinuţĭ atâtŭ de multŭ acolo, că nu'şĭ maĭ revêdŭ in viéţă casa şi ţérra ce, prin urmare, remâne suppusă prâdiĭ şi arbitrariuluĭ Muskalilorŭ. Guvernulŭ russescŭ, pururea prepuelnicŭ, pururea allarmatŭ, pentru că d'a pururea numaĭ apéssă, n'a găsitŭ cuviinciosŭ a se mărgini la aceste precauţiunĭ, in contra uneĭ naţiunĭ alle câreĭ sufferinţe strigătóre la cerŭ sunt atâtŭ de multiplicate; nu s'a mulţămitŭ d'a o lipsi de resbelluitoriĭ eĭ, şi d'a-ĭ fărămiţa territoriulŭ incorporându-lŭ in vechiele provincie russescĭ; ci ellŭ a isprăvitŭ şi demembrarea chiar a naţiuniĭ.

Maĭ multe triburĭ aŭ fostŭ rădicate cu putere şi mănate assupra nesănĕtóselorŭ terrenurĭ alle Crimeeĭ, séŭ pe sterpele plaiurĭ alle Kubanuluĭ, pentru a reimpopula deşerturile carĭ aŭ lăssatŭ dupe sine

armiele moscovite. Aceste colonie aŭ peritŭ de bóle şi miseriă, aŭ peritŭ de ferrulŭ muntenilorŭ din Caucasŭ şi din pricina deserţiunilorŭ. Donulŭ fù despopulatŭ de *locuitoriĭ sêĭ pămênteni*, Kubanulŭ şi Crimeea n'aŭ pĕstratŭ de câtŭ intinsele lorŭ mormênturĭ. In deşertŭ trămiteaŭ aceştĭ nenorociţĭ, deputaţiĭ la impĕraţĭ, pentru a-ĭ ruga să nu deşerte ţérra de locuitoriĭ seĭ, să nu răpéscă unŭ populŭ intregŭ sinuluĭ patrieĭ selle! Pace sănĕtate! nime nu'ĭ audia. Glasulŭ lorŭ era *vox clamantis in deserto*. şi se perdea dussŭ pe aripele vênturilorŭ in pustiele Tartarieĭ, Gog şi Magog alle Biblieĭ . . . Uniĭ din capiĭ lorŭ fură cumpĕraţĭ; trupe fură trămise in contra triburilorŭ carĭ maĭ făceaŭ órc-care resistenţă, şi rădicâ cu turmele pe aceştĭ nefericiţĭ carĭ se refugiaŭ in căminurile lorŭ şi imbrăcişa pămêntulŭ lorŭ natale, spre a nu-lŭ maĭ revedé de câtŭ din ceriŭ, de câtŭ dupe ce vorŭ lua haina martiriuluĭ. Éttĕ cum facŭ Ruşiĭ lucrurile!

In 1792, cândŭ Ruşiĭ eraŭ gata a năvăli assupra Polonieĭ, generariĭ armateĭ, priimiră ordine a rădica cu dênşiĭ tóte familiele ţĕrrăuescĭ pe carĭ le vorŭ puté prinde, şi a le trămite in deşerturile Ecaterinoslawuluĭ şi Ucĭakovuluĭ. Dupe unŭ moderatŭ calculŭ allŭ generaruluĭ W . . . . numerulŭ acestorŭ familie răpite din Volhynia şi Podolia, trece de 20,000.

Infricoşatŭ era spectaculŭ transportuluĭ acestorŭ nefericite victime. Acum vedeaĭ uă *turmă* de copiĭ aĭ cărorŭ părinţĭ fugisse, orĭ fussesse măcelă-

riţĭ; acum părinţĭ şi *mume*, alle cărora copiĭ aŭ fostŭ peritŭ in flacăre, orĭ se rătĕcisse in tumultulŭ vĕnḑo-leleĭ, orĭ fussesse răpiţĭ de brigandĭ particularĭ. — Acum vedeaĭ socie şi fete devenite préda feluriţi-lorŭ răpitorĭ şi despărţ.te de socĭ şi fraţĭ pentru eternitate. Toţĭ favoriţiĭ, aŭ priimitŭ in darŭ, miĭ de suflete, din acéstă infamă prédă; maĭ toţĭ pro-prietariĭ aŭ cumpĕratŭ sute de familie cosăcescĭ, spre a'ĭ colonisa in necultivatele lorŭ pămênturĭ. Ge-nerariulŭ Kakowski, trămisse câte-va miĭ in Cri-mea, insă pucinĭ adjunse la adevĕrata lorŭ desti-naţiune; cea maĭ mare parte perì in cale, prin ste-pe, pentru că nu eraŭ ingrijiţĭ cu nicĭ de unele. To-tuşĭ, pămênturile favoriţilorŭ curţiĭ părură pré strim-te, pentru a puté priimi marele numĕrŭ de colonistĭ ce le venì in parte.

Eĭ cereaŭ ăntêiŭ *ómenĭ pentru cultura deserte-lorŭ*. Currêndŭ maĭ cerură nuoe pămênturĭ, pentru a avé unde intrebuinţa prisosulŭ ómenilorŭ.

Toţĭ êşĭ aruncară atuncĭ ochiĭ assupra pămênturi-lorŭ ţêrreĭ cosăcescĭ de la Donŭ. Favoritulŭ Zubov sciù să represinte lucrurile sub unŭ punctŭ de ve-dere atâtŭ de favorabile, că impĕrătésa Ecaterina, fără altŭ essamenŭ şi ca amică declarată a *impăr-ţelelorŭ*, ordonâ şi trasse pe uă cartă planulŭ a-cesteĭ desmădulârĭ dişenţate. Acéstă trăsură de pé-nă, rădicâ Cosacilorŭ uă mare parte din proprietă-ţile lorŭ, celle maĭ bune câmpie de păsciune, cel-le maĭ multe têrgurĭ, pe care eĭ le locuiaŭ de seculĭ. Aŭ doară nu totŭ pe uă assemene chartă

trasse şi Austria planulŭ micului petecuţŭ de pămêntŭ ce reclamâ la 1774 din trupulŭ Moldoveĭ ca uă indreptare de hotarŭ? Şi cândŭ la applicaţiă, se resluì a 4-a parte din ţérră, se luâ Bucovina.? Triburile desmostenite atâtŭ de nedreptŭ, cutedară a murmura; elle fură isgonite din proprietâţile lorŭ, obligate a părăsi scumpiĭ lorŭ ţêrmi aĭ Donuluĭ şi Doneţuluĭ şi de a părăsi cutropitorilorŭ ocól le ce imprejmuiaŭ turmele lorŭ, colibele ce aŭ fostŭ protegiatŭ pre părinţiĭ şi familie'e lorŭ in contra inriuririlorŭ şi a asprimiĭ timpuluĭ, câmpiele, ogórele rourate cu sudórea lorŭ, mormintele părinţilorŭ lorŭ. Aprópe de ḑece miĭ de acestĭ nefericiţĭ, fură transportaţĭ in munţiĭ Kubanuluĭ, pentru a inlocui populaţiunile indigene sterpite de Ruşĭ, séŭ care êşĭ părăsisse ţérra la apropierea cutropitorilorŭ. Acestĭ nenorociţĭ de Cosacĭ, aŭ fostŭ destinaţĭ a servi de stavilă in contra incursiunilorŭ feroşilorŭ munteni, a fi adică copiiĭ perduţĭ aĭ Russieĭ. Mare parte din femee şi copiĭ perìră pe drumŭ; bărbaţiĭ se revoltară: Ruşiĭ măcelărescŭ uă mulţime; remăşiţa fù risipită in pustiiurile Kubanuluĭ.

Vechia energiă a Cosacilorŭ a dispărutŭ, prin aceste persecuţiunĭ, maĭ cu totulŭ. Spiritulŭ marţiale, in mare parte, stinsŭ intre dênşiĭ. Acésta advenì, cu deosebire, de cândŭ eterniĭ lorŭ neamicĭ, Tătariĭ şi Turciĭ, nu maĭ suntŭ veciniĭ lorŭ; de cândŭ nu se maĭ luptă in corpŭ de naţiune; de cândŭ sunt risipiţĭ in armiele Kamceatcăĭ, pe hotarele imperiuluĭ, de la China pênĕ pe ţermuriĭ Vistuleĭ; de cândŭ

s'aŭ făcutŭ incercârĭ a'ĭ inregimenta şi a'ĭ suppune la uă altă disciplină de câtŭ la acea a părinţilorŭ lorŭ, de cândŭ, cu tóte nemărginitele lorŭ servicie, eĭ totuşĭ sunt trattaţĭ ca galerienĭ érĕ nu ca soldaţĭ.

Cosaciĭ n'aŭ nicĭ uă soldă, chiar in timpŭ de resbellŭ. Eĭ êşĭ procură singurí caĭ, arme şi vestminte. Nu li se dă de câtŭ greunţea şi făină. De multe orĭ abia li se dă unŭ miserabile posmacŭ negru ca pămêntulŭ, şi tare ca ferrulŭ : *suchariŭ*. Éttĕ causa trenţelorŭ şi a sărăcieĭ de care'ĭ acoperită d'a pururea acéstă parte a armieĭ russescĭ in timpŭ de pace, adică cândŭ n'aŭ de unde preda, timpŭ care le dă aerulŭ de cerşătorĭ şi briganḑĭ. — De acolo neregula armelorŭ lorŭ şi réua stare a cailorŭ lorŭ; de acolo omorurile, furăturele, focurile şi răpirile carĭ brăzdéză pretutindene trecerea lorŭ, şi carĭ, nu remăne induoélă că arŭ fi maĭ rare, déca unŭ guvernŭ maĭ liberale la mână, precum nu'ĭ in principie, maĭ pucinŭ crudŭ, arŭ ingriji de ăntêiele lorŭ trebuinţe.

Amŭ observatŭ, amŭ studiatŭ multŭ pe Cosacĭ, in nefasta invasiune din 1852; şi celle ce spunemŭ, le spunemŭ basaţĭ atâtŭ pe mărturiele ómenilorŭ ce aŭ cărunţitŭ in Russia şi'n serviciulŭ guvernuluĭ russescŭ(1), câtŭ şi pe propria nóstră esperiinţă.

Cosaciĭ sunt armaţĭ de uă lanciă lungă de optspre-ḑece piciórе, pe care o ţinŭ verticalmente, spri-

(1) *Memoires secrets sur la Russie.* Veḑĭ şi : Memoires inedits de l'amiral Tchitchakoff, sur la campagne de 1812.—Berlin 1858, pag. 86—87.

jinită pe scara pici ruluĭ dreptŭ şi pe care o plécă in momentulŭ attaculuĭ. Eĭ se servă cu mare dibăciă de acéstă lanciă pentru a sări dupe callŭ, séŭ pe callŭ. Cu mâna stângă apucă cóma, şi indată ce aŭ attinsŭ cu piciorulŭ de pămêntŭ, departe d'a pune mâna pe şea, se sprijine numaĭ in suliţă. De acole, érĕşĭ cu aceeaşĭ rŏnduélă se aruncă, şi'ntr'uă clipă de ochiŭ êllŭ veḑĭ érĕ incălecatŭ. Cosaciĭ n'aŭ pintenĭ; loculŭ lorŭ este ţinutŭ de unŭ biciŭ ţépĕnŭ, spĕnḑuratŭ de pumnulŭ mâneĭ stânge c'uă cureluşă. Afară de acéstă lanciă, ordinariamente eĭ maĭ aŭ uă sabiă rea cu care nicĭ le place, nicĭ sciŭ a se servi pré multŭ, maĭ aŭ câte unulŭ séŭ duo pistóle in stare rea de care érĕşĭ a-rare-orĭ facŭ intrebuinţare.

Caiĭ lorŭ sunt micĭ, osoşĭ, vìrtoşĭ, pucinŭ capabilĭ de uă mare sforţă, insă neobosiţĭ. Crescuţĭ in deserturĭ, fiĭ aĭ pustiuluĭ, eĭ sunt nesimţitorĭ la nestatorniciele timpuluĭ; deprinşĭ a răbda setea şi fómea, eĭ sunt indestulŭ de assemĕnaţĭ stăpênilorŭ lorŭ. Rarŭ cutéḑă unŭ cosacŭ să se compromită cu unŭ Turcŭ séŭ Tătarŭ, alle cârora adressă şi vigóre, êĭ lipsesce in de communŭ. Insă de şi calulŭ sêŭ nu'ĭ nicĭ atâtŭ de sprintenŭ, nicĭ atâtŭ de iute, nicĭ atâtŭ de sigurŭ, indĕrĕtnicia luĭ cea inverşunată va obosi pênĕ şi pe cavalerulŭ cellŭ maĭ agerŭ, va hărăţi pe cursierulŭ cellŭ maĭ de frunte, cu deosebire, cândŭ acésta se va intĕmpla intr'unŭ şesŭ mare şi dupe uă desfacere. Nu toţĭ Cosaciĭ sunt rêŭ armaţĭ şi rêŭ incălecaţĭ. Mulţĭ pĕstréză armele şi caiĭ cuceriţĭ in campaniă; dérĕ in genere,

eĭ vêndŭ prâḑile pe...te mirĭ ce, şi preferă rebdătoriĭ lorŭ bidiviĭ şi uşórele lorŭ suliţe. Câtŭ despre oficiâriĭ lorŭ, maĭ toţĭ sunt bine equipaţĭ, avêndŭ, mulţĭ dintre dênşiĭ, arme bune şi strĕlucite, intocmaĭ ca alle Turcilorŭ şi Polonilorŭ de alte dâţĭ.

Cosaciĭ nu se batŭ in liniă. Commandiriĭ êĭ risipescŭ in mice pelotóne, in capulŭ, in cóstele şi in urma armieĭ; câte-uă-dată, in distanţe considerabilĭ. Eĭ servă de avan-posturĭ, de vigle, de patrule. De necreḑutŭ este activitatea şi preveghiarea lorŭ. Eĭ se strecóră şi se vîră pretutindene cu uă cuteḑanţă pe care nu'şĭ-o póte cine-va inchipui, inainte d'a o vedé. Numerósele lorŭ roiurĭ formézá unŭ felŭ de atmosferă in giurulŭ câmpuluĭ şi a armieĭ ce se află in marşiŭ, pe care o apĕră de orĭ-ce surprindere, de orĭ-ce attacŭ neprevĕḑutŭ. Nimica nu scapă de strĕbătătórea şi essercitata lorŭ vedere : eĭ ghicescŭ, ca prin instinctŭ, locurile bune pentru pêndă. Eĭ citescŭ pe érba călcată numerulŭ ómenilorŭ şi allŭ cailorŭ ce aŭ trecutŭ p'acolo : şi se intemeiază pe urmele maĭ multŭ séŭ maĭ pucinŭ próspete. Unŭ copoiŭ, nu urmăresce maĭ bine vĕnatulŭ de câtŭ cosaculŭ pre neamicŭ.

Cosaculŭ pribégŭ, nu se rătĕcesce nicĭ-uă-dată in nemărginitele şesurĭ, de la Azow pênĕ la Dunăre, in acelle singurăţâţĭ monotone accoperite de bălărie tufóse şi frămĕntate, ca talazurile uneĭ mârĭ, unde ochiulŭ nu intălnesce nicĭ unŭ arbore, nicĭ unŭ obiectŭ care ar puté să-lŭ călăuzéscă, şi a cârora tristă uniformitate nu'ĭ intreruptă de câtŭ fórte rarŭ,

prin locurĭ infecte, prin rîpĭ, scursorĭ imprejmuite pe bălărie şi de singuratece movile, antice morminte alle generaţiunilorŭ necunnoscute. Nóptea cosaculŭ êşĭ indréptă păşiĭ sêĭ dupe stelle, déca cerulŭ e seninŭ. Prin multa deprindere şi essercitare in intunericŭ a vederilorŭ sélle, cosaculŭ descopere erburile şi plantele ce crescŭ cu preferinţă pe cósta despre nordulŭ séŭ sudulŭ movileĭ. Ellŭ repetă acestŭ essamenŭ, verĭ de câte orĭ i se presintă occasiunea, şi prin acestŭ metodŭ, află séŭ urmăresce direcţiunea ce trebue să iea pentru a reintra in câmpulŭ, trupa, locuinţa séŭ in verĭ-care altŭ locŭ unde voesce a se duce. Ḑiua, sórele 'ĭ călăuza sa cea maĭ sigură. Suflarea vêntuluĭ, alle câruĭ periodice cursurĭ le cunnósce in destulŭ de regulatŭ, in pârţile acelle, êĭ servă şi de bussolă, spre a se orienta. Cosaculŭ, ca unŭ nuoŭ Augurŭ, intrébă voĭosŭ sburătórele ceruluĭ; numerulŭ, specia, sborulŭ, croncăitulŭ séŭ ciripitulŭ lorŭ, êĭ arréttă, êĭ preḑice, apropierea unuĭ isvorŭ, a unuĭ pîrêŭ, a unuĭ lacŭ, a uneĭ locuinţe, a uneĭ turme, séŭ a uneĭ armie.

Nouriĭ de Cosacĭ carĭ incungiură armiele russescĭ pentru siguranţa castrelorŭ séŭ a călătorieĭ lorŭ, nu sunt maĭ pucinŭ infricoşate pentru neamicŭ.

Preveghiarea lorŭ cea pururea frămêntată, curiositatea lorŭ cea indrăsnéţă, attacurile lorŭ celle năprasnice, êllŭ allarmézǎ, êllŭ harţuescŭ fâră incetare şi necontenitŭ, êĭ amărescŭ statulŭ séŭ miscârile. Intr'uă luptă generale Cosaciĭ, de ordinariŭ

staŭ la uă parte, şi, ca privitorĭ aĭ lupteĭ, ascéptă sfârşitulŭ pentru a o rupe de fugă séŭ a se pune pe urmărirea invinsuluĭ, câruia êĭ facŭ atunce uă mare stricăciune cu lungele lorŭ lance.

Aceste realĭ avantagie, ce tragŭ armiele russescĭ de la óstea uşóră a Cosacilorŭ, sunt insă rescumpĕrate prin multe necuviinţe.

Cosaculŭ este jăfuitorŭ din natura luĭ. Ellŭ este geniulŭ pustiiriĭ; şi chiar de n'ar avé acestŭ caracterŭ, totuşĭ ar fi silitŭ a allerga la jafŭ pentru a trăi, câcĭ nu i se dă nimica. Aceste horde desbrăcătóre, deprinse numaĭ a strica, a nimicnici ceea ce nu potŭ lua cu dênsele, nicĭ a mistui, nu lassă de câtŭ spuză şi ruină spre moştenirea armieĭ russescĭ ce-ĭ urméză. D'uă-dată cu materia, d'uă-dată cu nutrimentulŭ vegetale, Cosaciĭ êĭ fură, êĭ stirpescŭ tóte miḑlócele de alimentare pe carĭ ênsuşĭ i le procurasse. Essemple d'aceste s'aŭ vĕḑutŭ in resbellulŭ de şépte annĭ, cândŭ armiele russescĭ, a duoa ḑi dupe victorie semnificative, eraŭ silite a se retrage şi părăsi avantagiele dobĕndite. Assemene s'a intimplatŭ in resbellele cu Turciĭ, cu Svediĭ, cu Poloniĭ şi Persiĭ. Asta aŭ făcutŭ pe mulţĭ să ḑică, că Rusia nu face de câtŭ resbelle de pustiire chiar şi'n ţêrrele pe carĭ voescc să le cruţe, să le pĕstreze: *Trucidare rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem aciunt, pacem appellant* . . . . (Tacit. in Agric).

Furia Cosacilorŭ, e aşa de órbă, aşa de inver-

şunată, că de celle maĭ multe orĭ flămăndescŭ şi ducŭ cea maĭ mare lipsă ênşişĭ eĭ, in miḑloculŭ ceĭ maĭ marĭ imbelşugârĭ. Éttĕ chipulŭ lorŭ de apucătură, din seculĭ şi pênĕ in ḑiuliţa de astăḑĭ: In dată ce uă parte din trênşiĭ intră intr'unŭ satŭ, uşele incuete sunt siluite, sfĕrmate, locuitoriĭ ce voescŭ a se oppune jafuluĭ, sunt măcelăriţĭ; casele, pivniţele, grănarele sunt deşertate cu uă necreḑută răpeḑiune. Tótă préda cea maĭ de frunte este grămădită, una peste alta, fâră allegere, in curte séŭ in grădină. Cândŭ 'şĭ-aŭ măntuitŭ acéstă lucrare de prima trebuinţă şi datoriă, Cosaciĭ impartŭ *dobênda*, (séŭ *pleanulŭ*, pe limba bĕtrânilorŭ nostri), intre dênşiĭ cu indestulă justeţe şi cu mare scrupulŭ. De la sine se inţellege că officiârulŭ are partea cea maĭ bună. Érĕ ceea ce li se pare nefolositorŭ, lucrurile a cârora intrebuinţare le este necunnoscută, obiectele ce nu potŭ duce cu dênşiĭ, scurtŭ: totŭ ce nu le place pentru momentŭ, este sfĕrămatŭ séŭ sterpitŭ pe locŭ. Eĭ êşĭ facŭ uă petrecere din sfĕrămarea mobililorŭ, din aruncarea in vêntŭ a penelorŭ de prin ascernuturĭ, din vêrsarea in tină a grânelorŭ şi făina ce găsescŭ prin celarurĭ şi din punerea cailorŭ să calce cu picĭórele fênulŭ şi paile ce n'aŭ pututŭ consumma. Adesse orĭ, sfĕrşescŭ prin a-le da focŭ şi prin apprinderea casselorŭ inaintea cârora aŭ incercatŭ cea maĭ mică impotrivire. Cosaciĭ, şi astăḑĭ ca şi cu duoĭ seculĭ in urmă, pleacă din verĭ ce locŭ insociţĭ de gemetele şi blestemele nenorociţilorŭ pe care'ĭ aŭ desbrăcatŭ, precum am arrĕttatŭ,

şi se ducŭ să reinuoéscă acelléşĭ grozăvie in primulŭ locŭ impopulatŭ care le va eşi inainte. Dérĕ totŭ aceştĭ Cosacĭ, carĭ astăḑĭ ţĭ-aŭ arsŭ casa, mâĭne, găsindu-te in nevoie, êţĭ vorŭ da adjutorulŭ lorŭ şi vorŭ impărţi cu tine pucinulŭ ce vorŭ avé.

Russulŭ, e multŭ maĭ pucinŭ primitorŭ d'aceste frumóse simţimênte de indurare care e uă cualitate particulară a popórelorŭ ce aŭ avutŭ uă viéţă patriarcale.

Dupe câteva ḑille aceiaşĭ Cosacĭ, vorŭ fi siliţĭ a retrece, póte prin locurile ce ênşişĭ vorŭ fi pustiitŭ. Eĭ bine, eĭ se vorŭ socoti pré fericiţĭ a puté cullege remăşiţele risipite, şi pe ḑumătate putrede a grânelorŭ şi furagelorŭ ce aŭ călcatŭ in picióre. Fómea, seceta cea maĭ crudă i aŭ pedepsitŭ, i aŭ certatŭ de celle maĭ multe orĭ, insă nu'ĭ aŭ pututŭ imbunătăţi de locŭ. Indată ce se védŭ in belşugŭ, uĭtă lipsele şi fómea trecută.

Următorulŭ factŭ, ce ne privesce chiar pe noĭ Româniĭ, va caracteriza cu deplinetate pe Cosacŭ in particulariŭ. Unŭ singurŭ resbellŭ, fŭ destulŭ pentru a reduce in fómete şi a despopula maĭ cu deseverşire Bassarabia, aceea intinsă, bogată şi frumósă ţérră dintre Mare, Nistru şi Prutŭ. care era pênĕ in annulŭ fatale,—1812,—cea maĭ frumósă pétră din coróna Dacieĭ luĭ Traian, care era locuită, odinióră de cea maĭ vitéză şi românéscă populaţiune;—alle câreia riurĭ eraŭ populate de marĭ şi frumóse sate şi oraşe românesci! Singură Bassarabia, avea in 1768, peste 200,000 locuitorĭ nu-

maĭ de sexulŭ bărbătescŭ, afară de copiĭ femeĭ etc. Eĭ bine, veniră resbellele russo-turcescĭ dintre datele estreme, 1769 şi 1774, şi éttĕ că in 1791, din ceĭ 200 miĭ bărbaţĭ nu maĭ remăsesse de cât 10 miĭ(1) şi de la Benderŭ pênĕ la Ismail, adică pe uă intindere de 60 leghe, nu se maĭ zăria uă singură locuinţă; ci d'abia se intĕlnia urmele şi ruinele cellorŭ ce fussesse.

Flagelulŭ luĭ Dumneḑeŭ,—Cosaculŭ aliatŭ cu nuoulŭ Athila : Muscalulŭ.—trecusse pe suprafacia pămêntuluĭ romănescŭ allŭ Bassarabieĭ; — pentru ca să nu maĭ vorbimŭ de celle-l alte pârţĭ !!! geniulŭ pustiiriĭ mistuisse in patru annĭ, ceea ce geniulŭ creaţiuniĭ edificase in seculĭ intregĭ!

Dupe bătălia de la Hotinŭ, Septembre 1789, uă parte din armia russéscă se inaintâ assupra Palanceĭ şi Ackermanuluĭ, restulŭ formâ blocului Benderuluĭ, unde se refugisse toţĭ locuitoriĭ ce putuse scăpa de lancia cosăcéscă. In cursulŭ incungiurâriĭ, care durâ cincĭ septemâne, Hotinulŭ şi tóte satele de prin pregiuru, fură esterminate cu deseverşire şi arse de Cosacĭ şi grenadiriĭ d'Ecaterinoslaw. Câteva lune maĭ inainte ênsuşĭ generarulŭ Kamensky, a fostŭ apprinsŭ şi arsŭ tóte satele de pe apa Botna. Érna venì, annulŭ acella, maĭ currêndŭ de câtŭ alte dâţĭ; căḑù uă mulţime de néuă, insocită de furtune cu atâtŭ maĭ infricoşate, cu câtŭ nemărginiţiĭ câmpĭ aĭ Bassarabieĭ sunt deschişĭ totorŭ vênturilorŭ şi lipsiţĭ de verĭ-ce

(1) émoires secrets sur la Russie III p. 142, Paris annul repub X. 802

adumbrire. Trebuì a se gândi la cuartirele de érnă. Cuartirmaistrulŭ armateĭ, generariulŭ Pistor, fù insărcinatŭ cu trebuitórele preparative. Esperiinţa doveḑì insă că acestŭ vechiŭ professore allŭ universitâţiĭ de Giessen, — ce se ocupa fără incetare, connoscea multŭ maĭ bine carta ceruluĭ de câtŭ a ţêrreĭ unde se făcea resbellulŭ. In fine Benderulŭ şi Ackermanulŭ capitulară şi, prin dobĕndirea acestorŭ duo cetâţĭ, Bassarabia era assigurată. Campania viitóre avé a se deschide prin incungiurarea Kilieĭ şi a Ismailuluĭ, singurele fortăreţe ce maĭ remăssese in stăpĕnirea Turcilorŭ intre Marea Négră şi Prutŭ. Insă dupe regulele resbelluluĭ, trebuia, ca, precâtŭ sta in putinţă, armia să fie cantonată in giurulŭ acestorŭ cetâţĭ, şi acolo se găndì şi Pistor. Câtre 15 Noembre, tóte trupele se puseră in marşŭ pentru a trece stepele şi a intra in cuartirele lorŭ de érnă. Soldaţiĭ supportară cu resignaţiune fómea, frigulŭ, ostenelele de totŭ feliulŭ, a acestuĭ marşiŭ obositorŭ prin locurĭ deşerte, prin munţĭ de néuă turnaţĭ de vênturĭ şi nouriĭ ceruluĭ preste messură, in tótă intinderea câiĭ lorŭ. Toţĭ se măngâiaŭ cu speranţa unuĭ lungŭ şi ticnitŭ repausŭ. Singuriĭ carĭ murmuraŭ, eraŭ câte-va regimènte ce fusese marturĭ destrugeriĭ locurilorŭ unde acum le trămitea in cuartirŭ, şi care, prin urmare, sciaŭ *anticipando* binele, odihna, ce'ĭ ascepta acolo. Verĭ-cine 'şĭ póte inchipui câtŭ de mare fù desperarea armieĭ intrege căndŭ, in locŭ de

locuinţe ce li s'aŭ fostŭ pusŭ in perspectivă, soldaţiĭ nu găsiră de câtŭ şurĭ deşerte şi ruine!

In adevêrŭ, generarulŭ Pistor, neconsultândŭ de câtŭ carta diréssa de Bauer in resbellulŭ trecutŭ, 'şĭ a fostŭ inchipuitŭ că décă numele fiinţaŭ pe cartă, locurile incă trebuiaŭ să essiste in natura. Avêndŭ multă indulginţa póte să erte cine-va luĭ Bauer acéstă inşelăciune, dérĕ cum să-lŭ scuseze cine-va pentru că a insemnatŭ ca essistinţĭ, têrgurĭ a cârora próspetă risipă şi pustiire se effectuase, póte chiar sub ochiĭ seĭ? Şi de cine! de Cosacĭ ! ! !

Aicĭ, şi nu airea este loculŭ să applicâmŭ Cosacilorŭ preceptulŭ biblicŭ : *pĕcatulŭ vechiŭ, adduce osînda nuoă.* Robia in care jacŭ eĭ astădĭ, este, negreşitŭ, resplătirea relelorŭ ce aŭ făcutŭ popórelorŭ vecine, cu deosebire Românilorŭ.

Acestia sunt Cosaciĭ cu carĭ avură a face străbuniĭ nostri in timpulŭ luĭ Vasile-Vodă şi Matheiŭ Bassarab. Acum cândŭ êĭ scimŭ şi'n bunurile şi'n relele lorŭ, să facemŭ politiceĭ acellorŭ duoĭ bunĭ Domnĭ, partea de dreptate ce i se cuvine; şi apoĭ să nu ne mirâmŭ déca vechiĭ Românĭ fugeaŭ d'inaintea Cosacilorŭ maĭ spăimĕntaţĭ de câtŭ de inaintea Tătarilorŭ, strigândŭ, la cea maĭ mică larmă, Cosaciĭ ne calcă! Cosaciĭ ne prédă! . .

XX

Nu vomŭ puté spune, cu totŭ din adinsulŭ, an-

nulŭ luna şi ḑiua in care aŭ venitŭ Românii in contactŭ cu Cosacii. Totŭ ce se póte susţine şi proba este că prin timpulŭ luĭ Stefan cellŭ mare, eĭ făcusse cunnoscinţa cu spada nóstră şi că acestŭ sântŭ eroŭ le trăssesse unŭ frecuşŭ minunatŭ.

In adevêrŭ, marele Stefan, abia căstigase nemuritórea intre *batalie*, batalia de la Racova, unde cu 40,000 Moldovenĭ, repusse uă armiă de 120,000 Enicerĭ.—100,000 păgânĭ şi patru Paşĭ, remăsesse pe câmpulŭ lupteĭ. Tótă crestinătatea tresăria de bucuriă şi recunnoscinţă pentru eroiĭ de la Dunăre. Papa seibâ in tóte bisericele Romeĭ bu ruinţa acésta, rugându-se pentru Stefan ca pentriaperătorulŭ crescinătâţiĭ. Invingătorulŭ se repausa de oboséla lupteĭ in Vasluĭ. Cândŭ d'uă-dată priimì insciinţare prin olăcariŭ de la Soroca, că Hatmaniĭ Cozăcescĭ : Lobodă şi Malivaica, aŭ intratŭ in ţerră şi incepŭ a preda. Domnulŭ Stefan sbóră la otare in contra agressorilorŭ şi luându'ĭ intr'uă nópte fâră de veste, la Grumădescĭ, êĭ lovesce, êĭ invinge, êĭ iea de goană şi mănându-ĭ in fugă cu lancea in cóstă, êĭ silesce a câta scăparea la Nistru, pe la loculŭ ce se numesce pênĕ astăḑĭ *vadulŭ Ioreĭ*, dupe numele unuĭ mare căpitanŭ allŭ lorŭ Iora, ce s'a innecatŭ acolo impreună cu uă mulţime de aĭ luĭ. Hatmanulŭ Lobodă fù prinsŭ viŭ, şi făcù parte dintre prinşiĭ ce impodobiră triumfulŭ erouluĭ, la intrarea in Suceava(1).

Stefan descalecă in Iassy, şi dreptŭ recunnos-

(1) Miron Costin.—Şincaĭ, annulŭ 1475 allŭ Cr.

cinţa către acellŭ ce i a datŭ cununa biruinţeĭ, incepù a zidi biserica sântuluĭ Nicolae cellŭ Mare, — cu treĭ oltare, — biserică ce stă şi pênĕ astădĭ tare ca tunulŭ, ca unŭ modelŭ de architectură vechiă, ca unŭ documentŭ viŭ allŭ vitezieĭ şi pietâţiĭ strebunilorŭ, cârora nu sciŭ deŭ! de merită Mirmidoniĭ de astădĭ a le fi strenepoţiĭ.

Summa.

Româniĭ s'aŭ luptatŭ in contra Cosacilorŭ in patru-spre-dece bătălie *regulate*: anume: Moldoveniĭ in 8 resbóie marĭ, şi Munteniĭ in şésse resbóie marĭ(1).

XXI.

Reviindŭ la evenimentele contimpurane luĭ Vasile Lupulŭ aflâmŭ pe Cosacĭ cădutĭ subŭ domnire Polonieĭ, unde trăiaŭ ascultândŭ de Regĭ şi scutiţĭ orĭ de ce prestaţiunĭ, afară de datoriele unorŭ ostaşĭ liberĭ. Stăpâniaŭ locurile de pre termuriĭ Nipruluĭ pênĕ la cataractele acestuĭ rîŭ. Principalea lorŭ occupaţiune era păstoria şi vĕnătoria. August, regele Polonieĭ, 'i făcù să părăséscă viéţa nomadă şi-ĭ organisâ pe Căpitanaturĭ, ast-feliŭ in câtŭ să fie ca uă avangardă a Polonieĭ in contra năvăliriĭ Tătarilorŭ. Regele Stefan Batore le hărăzì drepturĭ şi maĭ marĭ, organisându-ĭ intr'unŭ chipŭ sistematicŭ.

(2) N. Bălcescu: *Puterea armată* şi artea militariă la Moldovenĭ: Mag. istoricŭ tom. II, pag. 64; la Muntenĭ: opera sa asupra acesteĭ materie impresă la Iassy, in 1844. *Cant. foiĭ Satesti*, paginea 61

Le dede Hatmanŭ, stégurĭ, tobe, trômbiţe. Hatmanulŭ era capulŭ lorŭ supremŭ şi li s'a invoitŭ a-lŭ allege dênşiĭ. Li s'a maĭ invoitŭ a avé uă flotilă commerciale şi militariă pe marea Négră şi uă armată permaninte de 40,000 ómenĭ. Reşedinţa Hatmanilorŭ se fixâ in Tractimirov,—uă insulă a Nipruluĭ.

Din timpŭ in timpŭ Cosaciĭ incepură a nu ţine semă de ordinile republiceĭ Polone. Eĭ supĕra prin incursiunile lorŭ tóte ţĕrrele invecinate cu pămêntu-rile lorŭ. Turcia, Anatolia, Sinope, Trapezunda, Varna, Misirulŭ, Moldova, Valachia, Transilvania şi totŭ litoralulŭ măriĭ Negre pênĕ sub muriĭ Constantinopoleĭ, suferiaŭ cumplitŭ de préḑele lorŭ, Tânguirile venindŭ din tóte părţile, regiĭ Polonieĭ, luară otărirea de a restringe libertăţile de carĭ se bucuraŭ Cosaciĭ. Maĭ ăntêiŭ aŭ inceputŭ a-ĭ opri de la navigaţiunea Mariĭ Negre. Acéstă occupaţiune militară şi mercantilă totŭ-d'uă-dată adjunsese a fi pentru Cosacĭ unŭ isvorŭ nesecatŭ de bogăţie. Din căstigurile ce scoteaŭ zidiaŭ biserice, monastirĭ de petră şi alte lucrurĭ. Incă pênĕ astăḑĭ stă in Chiev uă mare monastire rădicată de dênşiĭ in onórea sânţilorŭ Archangelĭ, acoperită cu table de aramă poleită. Poprirea acésta fù pentru Cosacĭ uă lovitură de mórte. Eĭ se revoltară de maĭ multe orĭ, dérĕ purure aŭ fostŭ infrenaţĭ şi libertăţile lorŭ purure ciuntite, purure restrinse; şi ce póte ascepta alta uă naţiune care e venită in posiţiune a cerşetori libertăţile, viéţa şi instituţiunile eĭ de la stră-

inĭ séŭ cuceritorĭ? In celle de pe urmă s'aŭ rădicatŭ Cosaciloră şi singurulŭ dreptŭ ce le maĭ remăsese: dreptulŭ de a avé Hatmanŭ; şi in locŭ li se trămitea de la Varşava câte duoĭ commisarĭ cari-ĭ guverna şi ju leca.

Ast-feliŭ era starea Cosacilorŭ sub Vladislav allŭ IV, carele amŭ veḑutŭ că plăsmuia unŭ resbellŭ universale, sântŭ, contra Turcilorŭ. Insă a intreprinde unŭ resbellŭ atâtŭ de uriaşŭ fâră consursulŭ Cosacilorŭ era peste tótă putinţa. A-ĭ interessa la causa acestuĭ resbellŭ, fâră a-le restitui vechiele drepturĭ şi immunitaţĭ era uă muncă érĕşĭ peste putinţă. Consideraţiunile aceste precumpĕnindu-le in mintea sa Vladislav allŭ IV, chiămâ la sine pe duoĭ dintre Cosaciĭ ceĭ maĭ cu influinţă. Eĭ se numiaŭ Bogdan Hinelnitki şi Barabasiŭ. Acestora le incredinţâ regele in secretŭ, scopurile sélle. Numì pe Hinelnitki cancelarŭ ostiriĭ Cosacescĭ; numì pe Barabasiŭ Hatmanŭ dupe vechiulŭ obiceiŭ, reintorcêndu-ĭ tóte drepturile şi prerogativele. Le maĭ dede uă insemnătóre summa de banĭ, spre a construi vasele ce le era necessarie de transportŭ pe marea Négră. Cu aceste darurĭ, cu aceste speranţe, cu aceste făgăduinţe şi miḑlóce, mângâeţĭ, Cosaciĭ, s'aŭ intorsŭ a-casă şi s'aŭ apucatŭ bărbătesce de lucru şi pregătire pentru resbellŭ şi de duratŭ flotila măriĭ Negre.

Dérĕ amŭ vĕḑutŭ că Seimulŭ republiceĭ polone nicĭ a voitŭ să auḑă de resbellŭ. Acéstă adunare declarâ Regeluĭ, că ea nu vede nicĭ unŭ *casus bel-*

li, in contra Turcieĭ. Êĭ aminţì tristulŭ sferşitŭ allŭ strămoşuluĭ sêŭ sub muriĭ Varneĭ.

Êllŭ invinovăţì pentru că a băgatŭ ostĭ străine in ţéră fâră scirea şi incuviinţarea Seimuluĭ. Êĭ adusse aminte că *străiniĭ pe carĭ contéză*, i vorŭ da adjutoriulŭ promisŭ numaĭ d'uă-dată; dérĕ maĭ apoĭ vorŭ părăsi tótă greutatea resbelluluĭ assupra luĭ.

Regele hemeitŭ, cerù să i se invoéscă măcarŭ a purta resbellŭ cu propria luĭ cheltuélă şi cu ostĭ străine; dérĕ senatulŭ replicâ in unanimitate *că câtŭ va trece otarulŭ vorŭ rădıca altŭ rege.* Nu pucinŭ a contribuitŭ la căderea acesteĭ intreprinderĭ,— care de se făcea cu tótă sinceritatea, cu tótă bărbăţia, ar fi fostŭ măutuitóre pentru crestinătate,— mórtea mareluĭ Mareşalŭ allŭ ostirilorŭ polone, Koneti-Polski. Evenimentulŭ acesta se intĕmplâ tocmaĭ pe atuncĭ.

Ast-feliŭ căḑură tóte planurile luĭ Vladislav allŭ IV. Ast-feliŭ să dovedì prin fapte câtŭ de inţeleptŭ fusesse sfatulŭ ce da Petriceicu Vorniculŭ, luĭ Vasile Vodă, ca să nu oprésca birulŭ *pênĕ n'or trece Leşiĭ Dunărea.* Insă trecut'aŭ? Nicĭ-de-cumŭ Vladíslav a cedatŭ; dérĕ, s'a juratŭ să-şĭ resbune amarŭ assupra ênsaşĭ patrieĭ sélle, Miserabile, detestabile jurămêntŭ. Dérĕ maĭ miserabile, dérĕ maĭ detestabile e acella ce ţine, ce essecutâ unŭ asseme- ne jurămêntŭ. A jura vendictă in contra unuĭ individŭ, este de inţellessŭ şi fórte consecinte, dupe natura cea vindicativă, slabă, pĕccătósă a omuluĭ;

Dérĕ a'şĭ resbuna in contra patrieĭ sélle este uă monstruositate demnă numaĭ de acelle animalĭ têrîtóre ce sfâşie, ce consumă pântecele ce le aŭ purtatŭ şi ţâţele ce le aŭ allaptatŭ. Uă assemene tristă privelisce dă Europeĭ, acuma maĭ bine de duoĭ annĭ ex-regele Neapoleĭ Francisc II, infectândŭ Italia cu brigandiĭ seĭ. Şi pentru ce? Pentru că *Unitatea* Italieĭ, nu maĭ este compatibile cu essistinţa a ḑece casse domnitóre, a ḑece liste civilĭ, a ḑece ministerie, a ḑece sisteme de legislaţiunĭ.

Isbuti-va acestŭ tigru a despărţi ceea ce Dumneḑeŭ a impreunatŭ? Să fimŭ sigurĭ că nu. Orĭ cum regele polonŭ, indemnâ pe Cosacĭ să se rescóle in contra patrieĭ sé le, in contra Polonieĭ. Cronicarulŭ nostru Miron Costin, mărturesce că se afla la Barŭ, *unde umbla la scólă,* cândŭ a vĕḑutŭ pre emisariĭ regeluĭ inteţindŭ pe sub mână acéstă resculare. Dére *pe faciă* se dede ordine peste ordine, să se desarmeze şi să se astimpere toţĭ. Acéstă laşitate şi altele de séma eĭ, sunt causele căderiĭ Polonieĭ. Şi vorŭ peri tóte ţêrrele acelle unde, la care se va applica preceptulŭ eclesiastuluĭ:

Cassa impărechétă se va risipi.

Cosaciĭ insă intetiţĭ de Hinelnitki se stânjinescŭ a desarma. Atuncĭ Hatmaniĭ Leşescĭ, Potovski şi Calmoski, trămitŭ şi le ardŭ tóte vasele ce eraŭ maĭ gata de datŭ pe apă.

Regiĭ, dăruise luĭ Hmelnitki, lêngă Cehrinŭ, unŭ locŭ de odaie (văcărie). Acolo ellŭ 'şĭ făcusse uă biserică, 'şĭ formasse unŭ feliŭ de colonie, cu ómenĭ ad-

dunaţĭ de prin pregiurŭ cărie'ĭ pusesse numele *Sobotoŭ.* Acéstă coloniă, orĭ slobodie pe slovenesce, s'aŭ attacatŭ şi predatŭ de Hatmaniĭ Iesescĭ pentru cuvêntŭ că *unŭ mojicŭ n'are voiă să ţină têrgurĭ.* Hmelnitki s'aŭ inchisŭ şi abia a scăpatŭ cu viéţă. Femeea şi fiulŭ luĭ aŭ fostŭ maltrataţĭ.

Indignatŭ pênĕ la sufletŭ de aceste crude defaime şi nedreptăţĭ, Hmelnitki luă trestia in mână,—semnŭ caracteristicŭ allŭ demnităţiĭ sélle hătmănescĭ,—şi făcù unŭ appellŭ la Cosacĭ, ce eraŭ indestulŭ de nemulţămiţĭ prin alte assuprirĭ. Assemene alergă la Tătarĭ cariĭ asceptaŭ ocasiunĭ de aceste. La glasulŭ luĭ s'a rădicatŭ intréga populaţiune a Cosacilorŭ, turbaţĭ de mânie şi arḑêndŭ de dorinţă a-şĭ resbuna. In curêndŭ Hmelnitki se arrĕttâ in fruntea uneĭ armie de 300,000 de ómenĭ, Cosacĭ şi Tătarĭ crimlenĭ. Nobleţea Polonă, care cuteḑase a se avêntura inaintea acestuĭ rebellŭ, fù sdrumecată, fù hăcuită in miĭ de bucăţĭ. Currêndŭ se suppusse ascultăriĭ luĭ Bogdanŭ Hmelnitki, Podonia, Ucraina, Mica-Russiă. Hordele selbatice de chrestinĭ şi păgânĭ ce compuneaŭ armata luĭ Hmelnitki pussesse Polonia] la duo degete de peirea eĭ; aŭ pustiitŭ totŭ ce aŭ intălnitŭ in calea lorŭ; aŭ sterpitŭ pre nobilĭ; aŭ silitŭ pre călugherĭ şi călugheriţe a se căsători uniĭ cu alţiĭ. Nicĭ ţêrêna morţilorŭ n'a remasŭ nevênturată şi nemaltrată.

Infricoşată lecţiune pentru puterile-ĭ ce silescŭ popórele a *versa borşulŭ cu huşte cu totŭ,* cum ḑice ro-

mânulŭ; şi a veni la desperaţiune . . . . a esclama:

Essă unde a eşi!

XXII.

Vladislav IV se severşisse din viéţă, dupe ce pusesse focŭ din patru părţĭ templuluĭ patrieĭ sélle. Următoriulŭ sêŭ, Cardinalulŭ Ioan Cazimir, lepădâ purpura romană pentru curóna Polon.eĭ. Cumnată-sa, vêduva reposatuluĭ sêŭ frate, devenì socia sa. Cazimir era departe de a fi omulŭ ce putea da faciă grelelorŭ vălmăşele in miḑloculŭ cârora se suisse pe tronŭ. Spre a infrĕna infricoşatele stĕrpirĭ alle Cosacilorŭ şi Tatarilorŭ, ellŭ ordonâ ca 40,000 de Polonĭ să lovéscă pe rebelĭ in câmpiele Pillavitiuluĭ. Dérĕ Poloniĭ sunt copprinşĭ d'uădată, de uă spaimă panică. Eĭ o ruppŭ de fugă, se imprâscie in tóte pârţile şi părăsescŭ in mânele Cosacilorŭ republica, care, acum era lipsită de generaliĭ sĕĭ, şi de concursulŭ ceĭ maĭ mare pârţĭ a nobleţiĭ care gemea in captivitate. In uă posiţiune atâtŭ de grea, Regele nu vedù altŭ chipŭ de mântuire, de câtŭ a trata cu neamiciĭ seĭ. Principele Coribut,—pre care orĭ-ce nefericire, nu era in stare a-lŭ descuragia,—revoltatŭ de slăbiciunea regeluĭ, de a negoţia cu nisce rebelĭ, a otărîtŭ a face tóte chipurile spre a impiedica uă pace ruşinósă. Decĭ, in cursulŭ armistiţieĭ, pe cândŭ conferinţele 'şĭ urmaŭ cursulŭ lorŭ, ellŭ se pune in capulŭ tine-

rimiĭ polone, incungiură câmpulŭ insurginţilorŭ care se afla fără apărare; face intre Cosacĭ uă măcelăriă cumplită şi silesce pe Hmelnitki a se retrage in Ucrania indignatŭ şi din nuoŭ intăritatŭ spre dorulŭ resbunârii. Totuşĭ Regele se grăbì a reinnoda ruptulŭ firŭ allŭ negoţiaţiunilorŭ, silindu-se a se desvinovăţi despre frângerea armistârii. Dérĕ infiorăţorulŭ Hatmanŭ, pune de ferestuesce in duo pe ceĭ nouĕ solĭ aĭ Regeluĭ, care'ĭ adducŭ vorbele aceste. Repressalie de aceste, dovedescŭ Polonilorŭ ce aŭ de asceptatŭ; le arréttă că pentru dênşiĭ nu maĭ este altă măntuire de câtŭ in resbellŭ, in viéţa séŭ in uă mórte onorantă.

Poloniĭ facŭ uă nuoă şi ultimă silinţă. Tótă naţiunea: bĕtrânĭ şi tinerĭ, in stare a purta armele in mânĭ, este chiămata sub steagurĭ, şi intrunindu-se cu flórea magnaţilorŭ, compunŭ uă armiă incă destulŭ de numerósă.

Regina, cu intréga eĭ curte, vine in castre, spre a insufleţi osteniĭ prin presinţa eĭ. Femeea acésta incoronată, êşĭ cunnoscea, pre câtŭ se vede, bine chiămarea şi puterea in societate... *Elena Dómna*, Muma Mareluĭ Stefan, refusândŭ fiiuluĭ sêŭ, invinsŭ de Turcĭ, intrarea in cetatea Neamţuluĭ, scapă onórea Moldoveĭ, scapă sórtea crestinătâţiĭ.

Ah! câcĭ astădĭ, femeea română nu maĭ facė de aceste fapte! Ce departe amŭ fi!...

Nu póte fi: familiă, societate, naţiune maĭ fericită decâtŭ familia, societatea şi naţiunea unde femeea êşĭ cunnósce rolulŭ şi puterea, unde ea scie

a se pune la inălţîmea ce'ĭ a differitŭ natura, ca pârţiĭ ceĭ maĭ nobile a genuluĭ omenescŭ.

Ar fi bine, ca guvernele să 'şĭ dea maĭ multă osteneală pentru crescerea femeiĭ, făcênd-o aptă de inalta eĭ chiămare.

In America, problema acésta pare a se fi deslegatŭ bine.

In suita Regineĭ se afla şi pagiulŭ Mazeppa cunoscutŭ pe attuncĭ, maĭ multŭ prin aventurele selle amoróse, de câtŭ prin faptele selle de arme. Maĭ tărḑiŭ in resbellulŭ dintre Petru I şi Carol XII allŭ Svedieĭ, acestŭ gingaşŭ pagiŭ era destinatŭ a deveni capulŭ ênsuşĭ allŭ acellorŭ Cosacĭ in contra cârora combătea acuma.

Coribut, nerebdătorŭ de a face ellŭ celle ăntêiŭ isprave, urmatŭ de inflăcărata tinerime polonă, se aruncă inaintea dujmanuluĭ la Visnovitz, proprietate a sa. Hmelnitki isbutisse a intruni din nuoŭ sub steagurile selle Ucrania, Mica-Russia şi pre Hanulŭ Tatarilorŭ. Hordele selle nenumerate şi selbatice, nu intărḑiară a incungiura mica trupă pe care o assediază, o incadrează in tabăra sa. Cosaculŭ biruitorŭ, propusse libertate tutorŭ cellorŭ-alţĭ afară de Coribut, pe care-lŭ cerea viŭ. La aflarea acesteĭ nuoe nefericirĭ, regele purcesse cu greulŭ armieĭ sélle spre a cerca scăparea nobilimiĭ assediate in câmpulŭ luĭ Coribut. Dérĕ Hmelnitki lăssândŭ acéstă incungiurare pe séma Hanuluĭ Tatarilorŭ, eşì intru intimpinarea Suveranuluĭ polonŭ.

Dupe uă luptă de *duoe* ḑille, armata polonă fù

spărcuită și imprăsciată. Numaĭ curagiulŭ și presința de spiritŭ a juneluĭ Ioanŭ Sobieţky, putù să maĭ reţină, pentru unŭ momentŭ, armata sub stindardele regescĭ; dérĕ tóte minunele selle de bărbăţiă și devotamentŭ remasse sterpe. Poloniĭ bătuţĭ și incungiuraţĭ din nuoŭ, sunt érășĭ pușĭ in posiţiune a peri pênĕ la unulŭ séŭ a se preda. Ioan Cazimirŭ, ţine unŭ consiliŭ de resbellŭ, *de călare*, și recunnósce *nevoia de a cere pacea*. Bĕtrânulŭ Cosacŭ dovedì, și la acéstă impregiurare, că dese orĭ, în ânime selbatice, de-și inăcrite, de-și obrîntite de lovirile, multŭ maĭ barbare, alle civilisaţiuniĭ, se póte intĕlni uă dosă multŭ maĭ mare de simţimênte umane, de generositate crestină, de compătimire la sortea celluĭ cădutŭ.

Ellŭ respunse că este gata a consimţi la cererea regeluĭ, déca și acesta, ca uă garanţiă pentru venitoriŭ, va incuviinţa următórele condiţiunĭ :

1. Autorisaţiunea de a puté ţine uă armată de 40,000 ómenĭ;

2. Isgonirea Jidovilorŭ și a Iesuiţilorŭ din Polonia(1).

3. Estradarea tineruluĭ principe Coribut, cellŭ maĭ aprigŭ neamicŭ allŭ Cosacilorŭ, și care maĭ

(1) Spaima deduse în popoare *depe atuncĭ*! Ce să maĭ ḑicemŭ despre timpiĭ in cari trâim? Sórta Poloniei, fie-ne esemplu. Căcĭ dacă poloniĭ, sciaŭ lua mĕsurĭ din timpŭ, eĭ n'ar jăcea astăḑĭ in mormêne érĕ elementulŭ jidovescŭ nu s'ar fi substituitŭ celuĭ naţionalŭ spr-desevêrșită stingere a independinţeĭ ţerreĭ. În câtŭ despre jesuiţĭ numaĭ unŭ jesuit l-ar putea apĕra.

tărḑiŭ, putea să le devină unŭ adversariŭ şi maĭ infricoşatŭ.

Acestŭ june osteanŭ, vrù să cruţe pe suveranulŭ sêŭ de umilirea aceea de a fi datŭ ênsuşĭ, regele, in mânele neamicilorŭ seĭ, pe unulŭ din viteziĭ ostiriĭ selle, séŭ a fi cerutŭ ertarea sa. In acéstă alternativă, ellŭ iea otărîrea de a se sustrage atâtŭ de sub autoritatea regeluĭ câtŭ şi de sub resbunarea antagonistilorŭ sêĭ.

Ast-feliŭ Coribut folosindu-se de uă pîclă grósă, ce invelia amĕnduo taberele, şi pe cândŭ ambele-pârţĭ luptătóre se afla in trataţiune, insocitŭ numaĭ de câţĭ-va călăreţĭ, purcede cu iuţéla fulgeruluĭ, in spre partea oppusă a taberilorŭ, şi-şĭ deschide calea printre dujmanĭ, cu sabia in mână. Apoĭ infundându-se in codri mereŭ, in potecele celle maĭ misteriόse, adjunse in currêndŭ in Carpaţiĭ Moldoveĭ.

XXIII.

Uă maĭ indelungă petrecere a luĭ Coribut in Polonia devenisse cu totulŭ neputinciósă, nesufferibile. Hrănindŭ in sine miĭ de proiecte de resbunare, ellŭ se otărîse a ascepta in străinătate uă occasiune maĭ favorabile pentru a-şĭ servi ţérra. Speranţele sélle de alianţă cu familia domnitóre a Moldoveĭ, giuruiaŭ planurilorŭ sélle unŭ resultatŭ măgulitoriŭ. Dérĕ in posiţiunea unde se afla ellŭ acum nu creḑù inţeleptŭ a compromite pe Vasile-Vodă, alliatulŭ credinciosŭ allŭ Polonieĭ. Pentru aceea, intră in Mol-

dova sub unŭ nume străinŭ. Moldova şi Polonia se aflaŭ pe atuncĭ in cea maĭ deplină inţellegere din causa periculuiuĭ communŭ, ce de uă potrivă le amenința: despre Turcĭ, Cosacĭ şi Tătarĭ. Ultimele intĕmplârĭ alle Polonieĭ aŭ silitŭ pe regele Ioan Cazimir a căuta amicĭ nuoĭ, şi a se assigura despre ceĭ vechĭ.

Maĭ inainte de a se fi respănditŭ pe deplinŭ fama celleĭ din urmă invingerĭ a sélle, Cazimir a trămisŭ pe Hatmanulŭ sêŭ, Kalinovsky, pentru a restrînge legăturele amicalĭ cu Domnitoriulŭ Moldoveĭ. Érĕ spre dovéda uneĭ sincere alianţe 'ĭ trămise decretulŭ de *cetăţianŭ allŭ Republiceĭ polone.*(1)

Coribut se folosì de venirea acesteĭ ambassade in Moldova şi incredinţâ secretulŭ sêŭ luĭ Kalinosky, care-ĭfăcù unŭ locŭ in suita sé sub imprumutatulŭ nume de Arghyr.

Ambassada fù priimită la curtea Iassylorŭ in chipulŭ cellŭ maĭ amicale. In currêndŭ Coribut, prin plăcutele sélle cualitâţĭ, devenì aice obiectulŭ unuĭ generale interesŭ,—câcĭ aşa este făcutŭ românulŭ a deschide bracele străinuluĭ, — fie ellŭ orĭ-cine, fie ellŭ recunnoscătorŭ, fie şi ne. ecunnoscătorŭ. Cu tóte aceste presinţa luĭ Coribut la curte devenì din ce in ce maĭ grea şi inveluia proiectulŭ insociriĭ sélle cu domniţa Rucsandra. Acéstă principesă, de şi simpatisâ in adevêrŭ pentru Timuş 'êllŭ luă dreptŭ Coribut şi-şĭ indreptâ tótă ura sufletuluĭ eĭ assupra

(1) Decretulŭ Craiuluĭ Ioanŭ Cazimir despre indigenatulŭ acc-sta 'lŭ poţĭ citi in Doghiel;—Şincaĭ a. 1650

adeveratuluĭ eĭ favoritŭ. Aice era uă preschimbare fantasmagorică de persóne. Ea invitâ, deseorĭ, pe pseudonimul Arghyr, a-ĭ istorisi faptele principeluĭ polonŭ. Coribut, neputêndŭ ințellege loculŭ, timpulŭ și modulŭ apprinderiĭ uneĭ patime atâtŭ de infocate, orì câtŭ de măgulitóre i se părea, nu cuteḑa nicĭ a impucina dragostea ce credea că a insuflatŭ Rucsandreĭ, numaĭ prin reputațiunea sa, nicĭ a se compromite descoperindu-se.

Scirile ce primia pe sub mână din patria sa'ĭ adăugea neastimpĕrulŭ. Struncinata luĭ sănĕtate, ostenelele resbelluluĭ, êllŭ faceaŭ să suffere din ce in ce maĭ multŭ. Acéstă stare a scusatŭ, câtŭ-va, in ochiĭ Moldovenilorŭ remănerea luĭ in Iassy, dupe plecarea ambassadeĭ polone. Kalinovsky plecândŭ a recomandatŭ pe compatriotulŭ sufferindŭ, buneĭ-voințe a Domnuluĭ Vasile, Domnulŭ s'a bucuratŭ multŭ despre dobĕndirea acestuĭ bărbatŭ inḑestratŭ cu adîncă cunnoscință despre ambele țêrre, Coribut fù priimitŭ intre curtenĭ(1).

Nu târḑiŭ resbiră și in Moldova insciințârĭ maĭ amenunte despre intĕmplârile din Polonia și pribegirea luĭ Coribut. Și pe atuncĭ Româniĭ aveaŭ marĭ simpație pentru Polonĭ, cu totŭ rêuluĭ ce le făceaŭ,— verĭ de câte orĭ puteaŭ,—ca pentru uă națiune ce deapurure a fostŭ intre soldațiĭ civilisațiuniĭ; ca pentru unŭ poporŭ bravŭ, ce in tóte resbellele cu Turciĭ a fostŭ intre ceĭ ăntêiŭ, apĕrândŭ crucea și propășirea neamuluĭ omenescŭ. De assemene acum

(1) Asaky : Rucsanda Dómna, in op. citatŭ.

Moldovenii tănguia pretutindene nefericirile acesteĭ naţiuni cavalerescĭ şi admiraŭ viteziele luĭ Coribut. Câcĭ stă in firea românuluĭ să iubéscă, să stime pre orĭ-ce

„Viteazŭ mare,
„Ce pe lume
„Séměnŭ n'are."

Acésta stimă, acéstă iubire şi face pe română a se inrola indată sub stégurile marilorŭ căpitanĭ străinĭ, — precum Carol XII regele Svedieĭ. Petru I. allŭ Russieĭ, Frideric cellŭ Mare allŭ Prusieĭ, etc. etc. etc., unde Romaniĭ se deosebiaŭ prin bravură adresă şi disciplină(1),—de-'ndată ce lucéferulŭ glorieĭ apuse la noĭ,

Sórtea luĭ Coribut era necunnoscută in pârţile nóstre. Uniĭ ḑiceaŭ că vrêndŭ să şĭ deschidă calea printre nouriĭ de Cosacĭ şi Tatarĭ, ar fi peritŭ impreună cu braviĭ luĭ companionĭ. Alţiĭ pretindeaŭ că l'aŭ prinsŭ rănitŭ şi l'aŭ esilatŭ pe ţermuriĭ Donuluĭ. Şi una şi alta, din aceste versiunĭ, eraŭ inspăimĕntătórie, sfăşietóte pentru ânima luĭ Vasile Vodă şi a fiĭceĭ selle, care incepusse a se ingriji de miḑlócele măntuiriĭ viitoruluĭ eĭ sociŭ. Aceste vuete păreaŭ a favora planurile luĭ Coribut, dérĕ pe de altă parte i stărniaŭ şi greutâţĭ.

Introdussŭ in favorulŭ şi intimitatea curţiĭ moldovene, era neincetatŭ intrebatŭ despre Coribut. Une-orĭ era silitŭ a face portretulŭ celebruluĭ sêŭ compatriotŭ; alte-dâţĭ trebuia a depinge caracte-

(1) Balcesco, *puterea armată şi arta militară la români.*

riulŭ şi ênseşĭ faptele selle. Reserva cu care se acuitâ de acéstă sarcină plăcută de almintrele, dérĕ periculósă totŭ-uă-dată, êĭ atrăgea, dese orĭ, imputarea de recélă şi lipsă de entusiasmŭ pentru acestŭ eroŭ. Sirmanulŭ Coribut, presimţia lovirea mortale câtre care-lŭ ducea uă patimă ce nu era scrissŭ a avè nicĭ unŭ resunetŭ in ânima aceleia pe care ellŭ o iubia, fără a-ĭ puté descoperi misterulŭ ânimeĭ selle. Şi lovirea finale urma a fi cu atâtŭ maĭ crudă, cu câtŭ adversariulŭ Timus dobêndia favórea sub manta numeluĭ luĭ Coribut.

Coribut simţia uă neinvinsă dorinţă a cunnósce limba cea armoniósă a amanteĭ selle. Ellŭ voia a-ĭ descoperi secretulŭ ce sta ingropatŭ in ânima sa, in idioma vorbită de dênsa. Nu se bizuia a-lŭ increde nimenuĭ altuia. Insă vaĭ! simpatia lipsia tocmaĭ de acolo, unde, déca essista, este capabile a face minunĭ. Ea lipsia in ânima femeeĭ. Şi cândŭ simpatia lipsesce din ânima femeeĭ, fie pentru amantulŭ eĭ legitimŭ, fie pentru soçiulŭ eĭ, fie pentru Patria sa, atuncea nu se face nimicŭ nicĭ in familie, nicĭ in societate, nicĭ in ţérră. Rucsandra iubia pe Timuş, rivalulŭ luĭ Coribut. Ea nu putea să simţă óre-care affecţiunĭ pentru adversarulŭ cellŭ maĭ crudŭ allŭ misteriosuluĭ eĭ amantŭ. Totuşĭ ea urma linia de purtare ce-ĭ prescrisse familia şi politica părinteluĭ eĭ, in privirea accelluĭ principe care robise tóte ânimele, prin renumele sêŭ, prin talentele selle şi chiar prin frumuseţea sa corporale. Vorbimŭ de Coribută. Palida luĭ facia invoioşată de duoĭ ochĭ al-

bastri, lunga luĭ cómă blondă, talia luĭ naltă, rădicată incă maĭ multŭ prin eleganţa costumuluĭ circasianŭ, pe care uniĭ din curteniĭ luĭ Vasile-Vodă êllŭ adoptase, in onórea Dómneĭ, ce erà Circasiană de origine; tóte aceste da figureĭ luĭ Coribut. uă graţiă nespusă, incăntătóre.

Dérĕ pe cândŭ Coribut sta in nelucrarea cea maĭ profundă, Bogdan Hmelnitki sbura din triumfŭ in triumfŭ. Ellŭ otărîsse acum a dobĕndi şĭ mâna Rucsandreĭ pentru fiiulŭ sêŭ. Resultatulŭ acesta, de-lŭ va dobĕndì, i se părea cu atâtŭ maĭ măreţŭ cu câtŭ fiiulŭ sêŭ avea de rivalŭ, intre maĭ mulţĭ principĭ, şi pe Coribut, in contra câruia Cosaculŭ nutria uă ură neimpăcată. Intreprinderea insă nepărêndu-i-se uşóră, ellŭ êşĭ păstrâ plăcerea de a da lovitura intr'unŭ timpŭ cândŭ glasulŭ sêŭ să pótă precumpĕni pe alle totorŭ cellorŭ-l-alţĭ pretendinţĭ. Inainte de orĭ-ce paşĭ, Bogdan luâ, assupră'şĭ, rolulŭ unuĭ ambassadorŭ insărcinatŭ a negoţia cu Moldova inchiăiarea unuĭ tratatŭ de alianţă. Planulŭ acesta fù communicatŭ luĭ Vasile Lupulŭ prin scrissorĭ autografe.

Nuoĕtatea acésta neasceptată, a umplutŭ de spaĭmă pe curtenĭ. Eĭ se temeaŭ de amiciţia Cosacilorŭ pre câtŭ se spăriaŭ şi de dujmănia lorŭ. Coribut dupe ce a intăritŭ pe Domnŭ in credinţa sa câtre Polonia, a pusŭ cu dînsulŭ la calle messurele ce arŭ fi de luatŭ intr'uă impregiurare atâtŭ de grea. Apoĭ, bănuindŭ in incercârile luĭ Hmel-

nitki, verĭ-uă cursă indreptată luĭ, s'a intorsŭ, d'uă-cam-dată, in munţĭ.

Hmelnitki, dupe ce a aşeḑatŭ pe Nistru unŭ corpŭ de Cosacĭ, a sositŭ la Sucéva cu uă suită numerósă. Bogăţia ţêrreĭ, strălucirea curţiĭ domnitóre, frumuseţea cea rară a Principeseĭ, êĭ aţiţară şi maĭ multŭ dorinţa triumfuluĭ. Cosaculŭ se nevoì a demustra luĭ Vodă folósele uneĭ alianţe politice, pe care uniformitatea religiuniĭ ambelorŭ popóre, o făcea și maĭ naturale, intr'unŭ timpŭ unde desbinârile religióse despărţiaŭ neamulŭ omenescŭ in maĭ mult de duo tabere neamice. Făgăduì in numele naţiuniĭ cosăcescĭ, restituirea bucâţiĭ de locŭ ce stăpĕnia Mòldova odinióră din Nistru pênĕ in Serafineţiŭ. Arĕttâ câtŭ de pucinŭ póte ascepta Moldova de la uă alianţă cu Polonia devenită aşa de slabă şi istovită prin sfâşierile năuntrice şi resbellele din afară. Insă tóte opintırile luĭ remânŭ sterpe. Vasile Lupulŭ declară netedŭ: că voesce a remăné credinciosŭ legămintelorŭ sélle cu acéstă republică, şi stete nemiscatŭ, ca stânca, la făgăduinţe, ca şi la ameninţârĭ. Apoĭ, spre a căstiga timpŭ, câcĭ scia bine că Cosaciĭ nu se vorŭ mărgini intru atâta, adausse că lucrulŭ acesta n'ar atĕrna numaĭ de la simpla luĭ voinţă ci şi de la consimţimêntulŭ Porţiĭ Otomane.

Induoitŭ jignitŭ de acestŭ refusŭ, care resturna planurile sélle și immulţia séŭ intăria numerulŭ neamicilorŭ seĭ, Hmelnitki purcede furiosŭ din Sucéva, cu otărîre de a susţine pretensiunile sélle ast-

feliŭ ca să nu maĭ pótă fi refusate : de a le readduce in vîrfulŭ sabieĭ.

A ḑisŭ şi a făcutŭ

XXIV

Ţérra nóstră, prin posiţiunea eĭ geografică, prin consideraţiunĭ de vecinătate, prin avantagiele şi desavantagiele eĭ fisice şi etnografice, a fostŭ din timpŭ unŭ ecoŭ resunătoriŭ allŭ totorŭ evenimentelorŭ de trecute in ţerrele vecine. Nicĭ unŭ actŭ, fie mare fie micŭ, fie in bine fie in rêŭ, nu se petrecea la Turcĭ, la Polonĭ, la Ungurĭ, la Germanĭ şi Muscalĭ. fâră ca se găséscă uă contra-lovire in România Şi precum eco respunde la cea maĭ mică mişcare, ce se face in locurile singuratice şi păduróse, de assemene pămêntulŭ romănescŭ resuna, la cea maĭ mică cĭocnire de pe de laturĭ. Buretele absórbe ugos ḑéla cu care vine in contactŭ. Văile attragŭ negurile ceruluĭ. Apele ademenescŭ pre ţinţariĭ. şesurilorŭ. Sirenele incăntătóre farmecă cu dragostea şi frumuseţea pre călătoriĭ mărilorŭ. Miragiulŭ deşerturilorŭ, inchipuindŭ rîurĭ de apă limpede şi imbilşugată, atrage in spre sine paşiĭ drumaşulŭ obositŭ şi insetatŭ.

Eĭ bine, assemine fù şi este incă Romănia, pentru străinĭ şi revnitoriĭ eĭ vecinĭ.

Acéstă mirésă gingaşă şi plăcută, pe care toţĭ o vorŭ şi o iubescu, dérĕ care pre toţĭ nu-ĭ vrea şi'ĭ urasce, — acéstă vale a plângeriĭ, a absorbitŭ

şi absórbe fumulŭ ce s'a rădicatŭ, şi se rădică maĭ depe toţĭ câmpiĭ veciniĭ de bătaie, orĭ care arŭ fi caracterulŭ lorŭ.

„Este cu neputinţă, ḑice d-na Dora d'Istria (Aurelia Ghica), vorbindŭ de nemărginitele câmpie alle Românieĭ,—este cu neputinţă ca aceste şesurĭ nemărginite pe care lenevirea, nepăssarea omuluĭ, le părăsesce in voia intĕmplâriĭ, să nu fie teatrulŭ unuia din acelle jocurĭ alle provedinţeĭ care schimbă destinurile naţiunilorŭ. Neterminabilea cestiune a Orienteluĭ, póte că se va deslega pe aceste marĭ câmpurĭ de bătaiă, care pentru a produce, n'ascéptă de câtŭ a fi insufleţite prin sângele omenescŭ, ingrăşetorulŭ ţérrineĭ şi allŭ cugetăriĭ (1).“

Evenimentele petrecute şi gata a se petrece la Dunăre, daŭ unŭ accentŭ de prorociă reflecţiunilorŭ classiculuĭ autore allŭ Românilorŭ : autoreluĭ de unŭ renume europénŭ, deja.

Să cugetâmŭ bine assupra acestuĭ subiectŭ : assupra posiţiuniĭ, assupra sorţiĭ nóstre.

Putemŭ ḑice, fără greşélă, că la Dunăre s'aŭ otărîtŭ şi se vorŭ otărî sorţile Europeĭ, sorţile civilisaţiuniĭ. Şi noĭ Româniĭ ţinemŭ in mână chiăiele acestuĭ fluviŭ, *rege* intre fluvie.

Uă privire retrospectivă, uă recunnóscere n'ar strica.

Nu ne vomŭ sui cu descripţiunea pênĕ la aceĭ timpĭ fericiţĭ şi de drăgălaşă adducère aminte, pe cândŭ inriurirea maritimă a Românilorŭ era atâtŭ

(1) **La Valachie moderne, Paris, 1850.**

de mare, in câtŭ Domniĭ Moldoveĭ, in titlurile lorŭ, se numiaŭ *stăpênĭ aĭ Mâriĭ Negre.* Şi de şi vomŭ trece pe acole, vomŭ fi fórte scurţĭ. Inainte de annulŭ 1475, şi inainte de a pica Caffa, portŭ genovesŭ, in mânele Otomanilorŭ, acestŭ oraşŭ allŭ Crimeeĭ, era ca şi allŭ Moldoveĭ, fiindŭ piéça de căpeteniă a negoţuluĭ Moldovenilorŭ şi Genovesilorŭ. „Chiar de la fundarea Principatelorŭ, ḑice d. Cogălnicénu, Genovesiĭ, stăpênĭ aĭ Caffeĭ, simţiră că nu se vorŭ puté ţine multă vreme in Crimeea din causa popórelorŭ barbare ce'ĭ incungiuraŭ. Eĭ dérĕ căutară a se împrieteni cu Moldoveniĭ, naţiunea cea maĭ puternică şi policiată din vecinĕtatea lorŭ. Alessandru cellŭ bunŭ, fù cellŭ ăntêiŭ Domnŭ carele se unì cu Genovesiĭ intr'unŭ scopŭ commerciale, infiinţândŭ uă flotă de mare. Moldoveniĭ, carĭ din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ se indeletniceaŭ cu navigaţiunea pe rîurile plutitóre alle principatuluĭ, pe Dunăre, pe Nistru, privindŭ bunĕtatea ţêrmurilorŭ ce avé pe Marea Négră, incepură adura corâbie, de'ntêiŭ pentru siguranţa porturilorŭ, pe urmă pentru unŭ negoţŭ intinsŭ. Aşa dérĕ, prin allianţa lorŭ cu Genovesiĭ, Moldoveniĭ, in pucinŭ timpŭ, avură uă flotă destulŭ de mare şi puternică ca să se pótă intări in Marea Négră. Caffa, devenisse cu deosebire, intrepositulŭ commerciuluĭ resărituluĭ ce se făcea atuncĭ numaĭ de Genovesĭ şi Moldovenĭ(1).“

Impĕrătésa Ecaterina II-a, cerù, şi fù convinsă

(1) M. Cogălnicénu: Bătălia de la Resboenĭ şi causele eĭ.

despre adevêrulŭ cellorŭ ce relatarămŭ maĭ susŭ, de câtre contele Feldmarşal Romanzoff, care primise ordine a cerceta drepturile Moldoveĭ assupra Bassarabieĭ şi a Mâriĭ Negrẹ. Ellŭ probâ cum Stefan cellŭ mare a simţitŭ că, uă marină militară, trebuia să aibĕ dreptŭ base uă marină neguţătorésçă. Imbelşugarea muniţiunilorŭ sélle navalĭ, volumulŭ şi calitatea productelorŭ sélle, invitaŭ pe Moldova la uă navigaţiune maĭ viuă şi maĭ intinsă. Stefan cunnoscù marşa naturale a lucrurilorŭ. Ellŭ êşĭ inturnâ primele sélle privirĭ la navigaţiunĭ lucrative, care a formatŭ uă armadă, a măuţinutŭ commerciulŭ şi immulţitŭ escadre carĭ nu puteaŭ fi lipsite nicĭ de instrucţiuue, nicĭ de esperiinţă. Éttĕ cum Moldoveniĭ remaseră stăpênĭ aĭ Mâriĭ Negre pênĕ la luarea Constantinopoleĭ de câtre Sultanulŭ Mohamet 2-le, carele năvĕlì, currêndŭ dupe aceea, assupra Crimeeĭ, allungâ pe Genovesĭ din Caffa, pusse sub sabiă pre toţĭ neguţătoriĭ Moldovenĭ aflaţĭ in oraşŭ şi incepù resbellulŭ in contra Moldoveĭ(1).

Dérĕ scopulŭ nostru fiindŭ a vorbi maĭ in speciale şi maĭ in detailŭ despre Dunăre să ne mărginimŭ d'uă-cam-dată cu Marea Négră aci.

(1) Vedĭ : *Fragmente assupra stăriĭ Moldoveĭ de la desmembrarea ei din imperiulŭ romanŭ, pênĕ dupe domnia luĭ Stefan cellŭ Mare, ultimulŭ Domnŭ independinte allŭ Moldoveĭ*, scrissă in limba francesă de d. de Balsiŭ. Manuscriptŭ citatŭ de d. Cogălnîcénu, in elaboratulŭ maĭ susŭ numit.

XXV.

Insemnĕtatea geografică şi istorică ce occupă Dunărea in ochiĭ străinilorŭ, trebue să aibĕ, in ochiĭ Românilorŭ, uă greutate, unŭ meritŭ induoitŭ. In adevĕrŭ, déca Româniĭ maĭ sunt chiămaţĭ astăḑĭ la uă viéţă politică şi naţionale, acésta o datorescŭ maĭ ăntêiŭ valoriĭ ceĭ nerepuse şi mostenite a ginţiĭ latine, din care se tragŭ, şi allŭ duoile acestuĭ fluviŭ uriaşŭ, bine-făcătorulŭ lorŭ fisicŭ, patronulŭ lorŭ morale.

Numaĭ pronunciarea numeluĭ acestuĭ rege classicŭ allŭ rîurilorŭ Europeĭ, trebue să trezéscă in noĭ celle maĭ inalte şi falnice sentimente de patriotismŭ, celle maĭ antice suvenire istorice. Unŭ publicistŭ, vrêndŭ a combate pretensiunea de paternitate a Germanilorŭ preste Dunăre, numaĭ pentru că se nasce in ţérra lorŭ, le applica proverbulŭ : *Patria non ubi natus, sed ubi educatus*, şi dovedesce cu raţionamente puternice, că Dunărea adjunge la culmea puteriĭ şi a frumuseţiĭ selle tocmaĭ cândŭ trece prin ţêrrele românescĭ; căcĭ, munţiĭ nostri prin immiitele lorŭ ramure şi isvóre, o crescŭ şi o nutrescŭ. Decĭ, cu dreptŭ cuvêntŭ, Dunărea, in partea eĭ de josŭ, trebue să fie numitŭ fluviŭ romănescŭ. Nimicŭ maĭ umoristicŭ de câtŭ a auḑi pe d. Michelet, făcêndŭ descripţiunea sorginţiĭ Dunăriĭ.. Domnia-sa se afla pe ţermuriĭ séŭ in apropierea Dunăriĭ, descindea inălţimele păduriĭ Negre

şi intra in Svabia. „Voescĭ să vedĭ, êĭ disse óre „cine, isvorulŭ Dunăriĭ?“ şi fù dussŭ la uă mică grădiniţă a unuĭ ex-principe germanŭ. Acolo i se arrĕttă unŭ basinŭ de pétră. „Cată in fundŭ . . . éttĕ-lŭ.“ Strălucitulŭ visitatorŭ, d'abia zărì uă mică miscare care'ĭ arrĕttâ punctulŭ de unde incepe a curge acéstă mare putere, acestŭ uriaşŭ allŭ fluvielorŭ, care prin uă lungime de şépte sute leghe, se duce să verse in Marea Négră şi sărată uă *mare* de apă *dulce*.

Tristă origine! êşĭ disse atuncĭ d. Michelet „sclavŭ „la originea ta unuĭ Principatŭ *fâră suppuşĭ*, te „rostogolescĭ din pedică in pedică, din tiranŭ in tiranŭ(1).“ Dérĕ să vorbimŭ seriosŭ, respicatŭ, românesce.

Mare este insemnĕtatea istorică a Dunăriĭ, maĭ cu deosebire pentru noĭ Româniĭ. Incepêndŭ de la Vienna, unde şi astadĭ podişulŭ de lîngă palatulŭ impĕrăteseŭ Şerbrun, pórta numire de rediŭ moldovenescŭ : *Moldauer-Hoeltzel*, unde aŭ tăbărîtŭ óstea moldovenéscă, cândŭ sub Duca-Vodă, — aliatulŭ Turcilorŭ, 1683, aŭ luatŭ parte la asediulŭ Vieneĭ, — incepêndŭ, dicemŭ din acellŭ punctŭ şi pênĕ in Marea Negră, ţermuriĭ Dunăreĭ sunt plinĭ deuvenirile celle maĭ intressanţĭ pentru noĭ. Fie-ce pasŭ, fie-ce stâncă, fie-ce atomŭ, ne va vorbi despre uă faptă care măresce pre străbunĭ şi incuragéză pre strănepoţĭ.

Nu indeşertŭ numì Napoleon cellŭ mare acestŭ

(1) Michelet : Légendes democratiques du Nord.

rîŭ : impĕratulŭ fluvielorŭ. Impărătescĭ lucrurĭ şi lupte s'aŭ urmatŭ pe ţermuriĭ luĭ, din cea maĭ bĕrână vechime, pênĕ in ḑillele nóstre!

Cuceritoriĭ şi resbelluitoriĭ ceĭ maĭ celebri aĭ vechimiĭ : Sezostris, Lissimach, Darie, Alessandru allŭ Macedonieĭ, aŭ datŭ renumitele lorŭ bătălie pe ţermuriĭ Dunăriĭ. In timpiĭ maĭ nuoĭ, Cingis-han, nemuritorulŭ nostru imperatorŭ Trajan, Napoleon cellŭ mare, câstiga celle maĭ frumóse laure pe malurile Dunăriĭ. Emigraţiunea popórelorŭ cellorŭ nenumĕrate, care aŭ prefăcutŭ facia Europeĭ in secululŭ de miḑlocŭ, şi care s'aŭ strecuratŭ prin ţêrrile nóstre, ca prin uă pórtă, aŭ avutŭ de liniă conducătóre, Dunărea : Istoria mitologică susţine că cea ăntêiŭ parte care s'aŭ descoperitŭ din Dunărea, fù partea din josŭ : gurele eĭ.

Acolo deschiseră operaţiunile lorŭ de commerciŭ maĭ ăntêiŭ Argonauţiĭ, şi apoĭ Milisieniĭ. De bună sémă, civilisaţiunea, commerciulŭ şi uă bună stare materiale aŭ infloritŭ la gurele rîuluĭ in timpiĭ anticĭ. Ceea ce ne autoriséză a ḑice acésta, este aglomeraţiunea de popóre ce s'aŭ veḑutŭ la gura Dunăriĭ in timpiĭ ceĭ maĭ străvechĭ. Din părţile aceste aŭ eşitŭ Celţiĭ, Carlovingieniĭ. Maĭ apoĭ Cruciaţiĭ totŭ pe calea acésta străbatŭ in Grecia şi litoralulŭ dupe ţermuriĭ Măriĭ Negre. Cândŭ a totŭ puternicia romană fù in culme, tótă lumea cunnoscută, trebui să-şĭ plece capulŭ sub jugulŭ Cesarilorŭ. Atuncĭ Dunărea incă devenì unŭ rîŭ romanŭ. Biruitoriĭ lumiĭ, aŭ fostŭ singuriĭ carĭ s'aŭ invred-

nicitŭ, carĭ se potŭ mêndri, că aŭ stăpĕnitŭ classiculŭ *Danubius*, de la obîrşia luĭ, pênĕ'n marea.

Eĭ aŭ făcutŭ dintr'ênsulŭ mărginile imperiuluĭ lorŭ. Şi ce ḑicemŭ noĭ? Eĭ aŭ fostŭ făcutŭ din Dunăre bulevardulŭ cellŭ maĭ puternicŭ impĕrăţieĭ lorŭ ceĭ gigantice şi glorióse. Tóte popórele, dupe ambele ţermurĭ alle fluviuluĭ, ascultaŭ de legile lorŭ, de nu eraŭ de la uă-laltă dintr'aĭ lorŭ. Remăşiţĭ vine alle acesteĭ strălucite, alle acesteĭ unice in feliulŭ eĭ, domnie, suntemŭ noĭ Româniĭ; sunt drumurile şi monumentele de carĭ e preserată Dacia. Ênsişĭ secoliĭ, ênsuşĭ Saturn pare a fi respectatŭ, pare a respecta incă majestatea populuĭ romanŭ, in splendórea urmelorŭ domniriĭ salle. In adevêrŭ, inscriptiunea cea immortale a luĭ Trajan, de pe table de lîngă Orşova vechiă, este unulŭ din documentele celle maĭ puternice a latinitâţiĭ populuĭ nostru. Timpulŭ şi fumulŭ foculuĭ ce facŭ pescariĭ sub acésta stîncă, aŭ addussŭ marĭ daune inscripţiuniĭ latine. Totuşĭ, cuvintele :

Imp. Caes D. Nervae. Filivs. Nerva Trajanvs Germ. Pont. Max. . . .

ce se potŭ ceti incă, sémĕnă a fi puse acolo, de Roma ca uă viglă, ca unŭ desceptătorŭ eternŭ pentru Românĭ; sémĕnă a le ḑice, cu austeritatea bărbăţieĭ antice, retăcită in corrupta lume modernă, sémĕnă a le ḑice, orĭ-de-câte-orĭ trece unŭ dandi românŭ pe acolo :

„Românĭ, dragĭ vlastarĭ aĭ eroilorŭ ce va infiptŭ aicĭ ca pe uă iscódă inaintată a impĕrăţieĭ lorŭ,

maĭ sunteţĭ voĭ aceĭ pe care'ĭ sciamŭ óre-cândŭ? Curagiŭ copiĭ! luaţĭ essemplu de la noĭ: apa, foculŭ, elementele, secoliĭ, n'aŭ pututŭ să ne stérgă urma de pe acestĭ ţermurĭ carĭ infloriră, uă-dinióră, sub neperitoriĭ vulturĭ ce ne aŭ plantatŭ aicĭ. Curagiŭ! Speraţĭ! Lucraţĭ! . . .

Venì insă unŭ timpŭ cândŭ dominaţiunea romană caḑù din vilfa eĭ; câcĭ nimicŭ nu'ĭ stabilŭ sub sóre. Dunărea atuncĭ trebui să devină calea de căpeteniă a emigraţiuniĭ popórelorŭ, barbare ce se strecuraŭ prin frumósele nóstre ţêrre, spre a lua parte la dărăpănarea şi jefuirea colosuluĭ romanŭ. In adevêrŭ pentru barbarĭ se părea a adduce uă mare jertfă luĭ D-ḑeŭ, prin tótă pétra ce derăpĕna din malulŭ eterneĭ cetâţĭ. Sosise pentru popululŭ romanŭ crisa preḑissă de Christos ucenicilorŭ seĭ, prin acestŭ aforismŭ nedesminţitŭ: *şi va veni timpulŭ in care totŭ cellŭ ce va uccide pre unulŭ din voĭ, i se va păré că adduce serviciŭ luĭ Dumnedeŭ.*

Atuncĭ patria nóstră, acéstă coloniă romană, se preface in teatrulŭ cruntatŭ unde sórtea imperiuluĭ avea a se otărî de către barbarĭ. La Dunăre fù luptă intre barbarie şi civilisaţiune. Alanĭ, Avarĭ, Gepizĭ, Goţĭ, Hunĭ, Lombarḑĭ, Bulgarĭ, pre toţĭ acestia êĭ vedemŭ trecêndŭ şi retrecêndŭ ca prin uă panoramă prin ţêrrele nóstre, sfĕşiândŭ una dupe alta provinciele ce constituiaŭ, uă dinióră, imperia

Cesarilorŭ, risipind'o in urmă de totŭ şi prefăcândŭ, in sferşitŭ, facia Europeĭ(1).

In celle dupe urmă Dunărea veḑù facia cea mareaţă a luĭ Carol Magnu care venì in parţile aceste spre nimicirea Avarilorŭ şi apĕrarea crestianismuluĭ.

Influinţa germană incepu de aci in colo a se simţi pe ţermuriĭ fluviuluĭ. Defileulŭ popórelorŭ, ţinù in pârţile nóstre, maĭ multŭ de câtŭ orĭ-unde; uă undă, unŭ valŭ barbarŭ abia trecea, şi altulŭ êĭ lua loculŭ. Maghiariĭ, Pacinaţiĭ, Comaniĭ, urmară in curêndŭ cellorŭ de maĭ 'nainte. Dunărea fu calea pe care se indreptaŭ cruciadele occidentalĭ către oriente, pentru măntuirea mormêntuluĭ luĭ Christos, din mâna păgânilorŭ. Pe aicĭ aŭ trecutŭ uă mare parte din entusiastele armie a luĭ Petru Ermitul, a luĭ Godefredo de Builon, a luĭ Conrad, Friderik Barbă-roşiă şi altorŭ atâtorŭ capĭ cruciaţĭ.

XXVI

Pe cândŭ schimbulŭ producţiunilorŭ Indiilorŭ, a Egipetuluĭ. a Levantuluĭ, luară uă intindere maĭ mare in Nordulŭ Europeĭ, Dunărea devenì unulŭ din celle ăntêiŭ canalurĭ de commerciŭ. Ausburgulŭ Ratisbona, Vienna şi alte oraşe infloriră pe ţermuriĭ eĭ ceĭ roditorĭ. Sub domniele românescĭ, depe la inceputulŭ seculuĭ allŭ XV. commerciulŭ Dunăriĭ era puternicŭ. Currêndŭ insă unŭ nuoŭ populŭ

(1) D. Cogălnicianu: cuvêntŭ introductivŭ la istoria Românilorŭ

barbarŭ, şi multŭ maĭ fanaticŭ, multŭ maĭ fierosŭ, se ivesce in pârţile aceste; eraŭ Turciĭ! ţerrele crestine cadŭ sub jugulŭ lorŭ una dupe alta. Negropontulŭ, Grecia, Serbia, Bulgaria, Romănia, Ungaria, parte din Germania, tóte cadŭ in sclavia inchinatoriuluĭ Coranuluĭ. Furia vincitóre a otomanuluĭ se ostoesce abia sub muriĭ Vienneĭ. Inaintea unuĭ populŭ militarŭ, cruntŭ, neobositŭ, orĭ-ce institutŭ civilisatorŭ era de prisosŭ, n'avea nicĭ uă raţiune de a fi. Luĭ êĭ trebuia sânge. Era firescŭ lucru ca commerciulu ce se face pe Dunăre sub tóte auspiciele şi sub tóte miḑlócele, să se nimicéscă, să se strice cu totulŭ. Atuncĭ Dunărea se inchise pentru civilisaţiunea ce-ĭ suridea cu fragedime, valurile eĭ nu maĭ purtaŭ cu uşiurinţă barcele fragede alle păciĭ, luntrele şi ghimiele pacĭnicilorŭ neguţătorĭ ce colportaŭ, din oraşiŭ in oraşiŭ, productele industrieĭ şi a manufactureĭ popórelorŭ depărtate; elle eraŭ cruntate de sânge şi transportaŭ către mare nenumeratele leşiurĭ alle victimelorŭ căḑute in apĕrerea patrieĭ, a libertâţiĭ şi a crescinătâţiĭ.

De altă parte, descoperirea Americeĭ şi a canaluluĭ Buneĭ speranţe, contribuìră simţitoriŭ la schimbarea căilorŭ de communicaţiune, şi dederă comerciuluĭ orientale cu totulŭ uă altă direcţiune. Resbellulŭ de treĭ-ḑecĭ anĭ, ḑice unŭ publicistŭ românŭ, facù in ţêrrele germane de pe Dunăre, maĭ totŭ aceeaşĭ pustiire, pe câtŭ şi Turciĭ in ţêrrele Dunăriĭ de josŭ, in câtŭ prin secolulŭ allŭ 17 tóte

ţêrrele lăturaşe acestuĭ fluviŭ, de la isvorŭ pênĕ la mare, eraŭ cu deşevêrşire nimicite séŭ redusse la cellŭ dupe urmă gradŭ de vassalitate; têrgurile Germanieĭ sărăcite, satele pustiite, Vienna ameninţată. Ungaria sfeşiată; unŭ Paşă turcŭ in Buda. Serbĭ, Bulgarĭ, Românĭ, maltrataţĭ, spărcuiţĭ, storşĭ. Astfeliŭ era starea ţêrrelorŭ Dunărene in apogeulŭ impărăţieĭ Ottomane. Din acestŭ timpŭ ţêrrele românescĭ, ne înfăcişéră acea privelisce pe care ni o infăcişă in timpiĭ anticĭ : elle deveniaŭ teatrulŭ luptelorŭ cellorŭ maĭ crancene; popórele otărăscŭ aicĭ processele lorŭ celle maĭ nedeslegate. In acestŭ vălmaşagŭ de pulbere, sânge şi fumŭ, Româniĭ sunt representaţĭ prin figurele mareţe şi valoróse alle luĭ Stefan cellŭ mare şi Mihaiŭ Vitézulŭ. Ungurĭ, Polonĭ, Cosacĭ, Turcĭ, Tătarĭ, toţĭ năvălescŭ aicĭ, dar aicĭ sunt infrânşĭ, toţĭ sunt bătuţĭ, toţĭ sunt fugăriţĭ, insă, maĭ apoĭ eĭ revinŭ, şi 'şĭ daŭ aicĭ resbelele celle maĭ gróznice. Putemŭ ḑice, că nimenĭ n'aŭ asistatŭ la duelulŭ cruntŭ allŭ popórelorŭ ca Româniĭ de la Dunăre. Sobiescki allŭ Polonieĭ, êşĭ căştigă gloria militară sub muriĭ uneĭ cetâţĭ românescĭ, Hotinul; acésta'ĭ aduce tronulŭ Iagelonilorŭ. Imperialistiĭ, moştenitorĭ aĭ Ungurilorŭ, la Dunăre infrângŭ cerbicea turcéscă. Cu inceputulŭ seculuguĭ allŭ XVIII se arrettŭ in ţerrele nóstre Petru cellŭ mare allŭ Russieĭ, Carol allŭ Svedieĭ, rege care avù uă viéţă aşa de tragică, uă sórte aşa de tristă! se maĭ ivesce Eugen de Sovoe. De atuncĭ maĭ tóte biruinţele ce aŭ illustratŭ armatele rusescĭ şi

austriace in resbóiele cu Turciĭ, pórtă numirea unorŭ locurĭ românescĭ. (1)

Assediulŭ Vieneĭ de câtre sectatoriĭ luĭ Mohamede a fostŭ trezitŭ pe Europa din letargia in care se afla. Crestinătatea se allarmă. Apĕrătoriĭ cruciĭ uniţĭ une-orĭ, desbinaţĭ alte-orĭ, incepŭ a impinge pe aprigulŭ osmanliu din culmea glorieĭ şi a puteriĭ unde'lŭ suisse fanatismulŭ şi hangerulŭ seŭ. Turciĭ sunt goniţĭ maĭ ântêiŭ din Pesta, apoĭ din Bolgradŭ şi aşa maĭ departe. Aceste infrângerĭ daŭ occasiune rădicăriĭ uneĭ nuoe puterĭ cuceritóre la Dunărea de josŭ : Austria. Ceea ce perdea Turcia, hrăpea Austria, şi maĭ târḑiŭ Russia. Astfeliŭ, Croaţia, Slavonia, Iliria, Dalmatia, Transilvania, devinŭ ţerre suppuse elementuluĭ germanŭ; astfeliŭ, Bassarabia şi gurele Dunăriĭ devinŭ ţerre suppuse elementuluĭ slav.

XXVI

Folósele celle maĭ marĭ, din decadinţa Turciĭ le aŭ trassŭ, de uă-cam-dată, numaĭ locuitoriĭ ţermurenĭ aĭ Dunăriĭ germane. În adevêrŭ, Iosif allŭ II incuragia multŭ agricultura şi commerciulŭ; introdusse industria şi manufacturele in Austria, şi acolo unde odinióră nu se infăcişa ochiuluĭ de câtŭ urmele bosturarilorŭ turcescĭ, civilisaţiunea intinse falnicŭ aripile sélle; germanismulŭ trămise coloniĭ seĭ. Vürtembergulŭ, Bavaria şi Austria êşĭ daŭ con-

(1) Cogălnicénu, in loc.

curința cea maĭ activă; elle êșĭ dispută dafiniĭ paciĭ; drumurile de communicațiune, incepêndŭ din ânima Germanieĭ, attingŭ cu capĕtulŭ țermuriĭ acestuĭ fluviŭ. Acestŭ progressŭ devine și maĭ infloritorŭ și maĭ simțitŭ cu inchiăierea păciĭ de Vienna. Pesta iea unŭ aspectŭ europénŭ, se măresce vĕḑêndŭ cu ochiĭ; Vienna se infrumusețéză și-șĭ impătresce numerulŭ locuitorilorŭ seĭ; Passaŭ, Linț, Ratisbona, Ulm, Ausburgŭ êșĭ recapĕtŭ splendoarea lorŭ cea vechiă.

Maĭ multe liniĭ de câĭ ferrate maĭ multe companie de navigațiune cu vapóre, unescŭ intr'o strinse legature ânima Germanieĭ cu țermuriĭ Dunăriĭ.

Era scrisŭ in cartea sorțiĭ, ca prosperitatea, civilisațiunea, să nu infloréscă intr'unŭ chipŭ egalŭ preste tóte țerrele rourate de Dunăre. Ast-feliŭ, pe cândŭ pârțile de la obirșia eĭ se bucuraŭ de uă bună stare morale și materiale, perfectă, se bucuraŭ de bine-facerile pâciĭ; țerrele de la gura luĭ, stórse, sărăcite, sfeșiate, gemŭ sub apĕsătórea tiranie a Sultanilorŭ și sunt, neincetatŭ, țeatrulŭ luptelorŭ cellorŭ maĭ crunte intre Turcĭ și Muscalĭ. Orĭ-ce relațiune comerciale, orĭ-ce fructŭ allŭ pâciĭ este curmatŭ aicĭ. Nefericițiĭ locuitorĭ aĭ acestorŭ țermurĭ sterpite, retăcescŭ din locŭ in locŭ, din munte'n munte, cu pucinulŭ lorŭ avutŭ in spinare; retăcescŭ și fugŭ d'inaintea hordelorŭ căsăcescĭ și ienicerescĭ, cu stremoșiĭ lorŭ d'inaintea hordelorŭ barbare, emigrânde prin aceste pârțĭ, in secolulŭ de midlocŭ. Aicĭ nu vorbimŭ numaĭ de Romanĭ, ci de

tóte naţionalitâţile care aŭ împărtăşitŭ sórtea lorŭ: Serbĭ, Bulgarĭ, toţĭ suntŭ reduşĭ la acelaşĭ gradŭ de ticăloşiă; toţĭ suntŭ vrednicĭ de plânsŭ, câcĭ toţĭ aŭ sufferitŭ şi toţĭ suntŭ fapturele mânelorŭ luĭ Dumnezeŭ, toţĭ vrednicescŭ uă sórte maĭ bună.

Ceea ce aŭ contribuitŭ la adducerea acesteĭ deplorabile stârĭ de lucrurĭ, pe lînga pustiirele resbóielorŭ secoluluĭ allŭ 18-le, fù marca greşélă ce făcù Europa, in congresulŭ din Vienna, lăsândŭ pe Turcia afară din concertulŭ puterilorŭ Europene; asta fù a o părăsi in graţia neamiceĭ sélle de mórte, in mânele Russieĭ.

Greşéla acésta o recunnoscù maĭ tărḑiŭ ênsăşĭ Europa, şi nu'şĭ o rescumpĕrâ de câtŭ cu jertfe urieşe. Câcĭ urmârile acesteĭ nesocotite esclusiunĭ, le aŭ sufferitŭ nu numaĭ locuitoriĭ ţêrrelorŭ de la Dunăre, ci tótă Europa economică, industriale şi commerciale, care avea uă calle de communicaţiune pe aicĭ, déca nu şi unŭ centru de negoţŭ. Rusia stăpâna Dunăriĭ patru ḑecĭ şi patru de annĭ, dede legĭ Europeĭ. Pênĕ intr'atâta s'aŭ adeveritŭ ca cellŭ ce possede Dunărea, este dictatorulŭ a duoă-sute cincĭ-ḑecĭ millióne de Europeĭ.

Cu tóte aceste, Europa se trezì din buimăceala sa tocma cândŭ era aprópe a se inăbuşi ênsăşĭ ea.— Românii răguşise acuma strigândŭ alarma, fâră ca nimenĭ să voéscă a-ĭ auḑi. — Russia, orbită de uşurinţa cu care sbură din triumfŭ in triumfŭ, nu se maĭ mulţămia cu Bassarabia, cu Dunărea, cu marea Négră, ci se inainta assupra Constantinopoleĭ,

visândŭ monarchiă universale : *uă turmă ş'unŭ păstorŭ.*

Éttĕ staţiunea din urmă unde se popresce testamentulŭ luĭ Petru cellŭ mare! Trebuì ca să se inchiâie formidabililea alianţă din 1854, trebuì să vină unŭ resbellŭ ca cellŭ allŭ orienteluĭ, pentru a libera Dunărea din cătuşelle domnieĭ russescĭ, intorcênd'o commerciuluĭ liberŭ şi civilisaţiuniĭ, intorcénd'o acellorŭ ḑeitâţĭ cârora ea nu maĭ sacrifica acuma de uă ḑumĕtate secolŭ. Cu acéstă occasiune, Romănia incă fù sustrassă de sub protectoratulŭ esclusivŭ allŭ Russieĭ, şi pusă sub garanţia tutorŭ puterilorŭ semnătóre trattatuluĭ de Parisŭ. Românii se simţiră mêndri cândŭ lumea victoriósă êĭ reintegra in vechiulŭ lorŭ mandatŭ, *de a fi depositariĭ gurelorŭ unuĭ rîŭ pentru a căruia colonisare şi cucerire, chiar şi fusese adduşĭ eĭ din Italia de către nemuritorulŭ imperatore Trajan.* In opera sa regeneratrice, Europa creḑù a fi găsitŭ in Românĭ unŭ populŭ demnŭ de inalte destinurĭ, demnŭ de increderea sa, demnŭ d'a fi sentinella inaintată a civilisaţiuniĭ in facia barbarieĭ Altmintrelea, din culmea biruinţeĭ sélle, Europa ar fi pututŭ incredinţa acéstă maréţă misiune, verĭ-cuĭ altuia, şi nu Românilorŭ.

Ce facemŭ noĭ spre a respunde la nisce asceptârĭ atâtŭ de generóse?

'Sunt de aceĭ ce pretindŭ că motivele celle maĭ puternice alle resbeluluĭ de Oriente, aŭ fostŭ măntuirea Turcieĭ şi substituirea influinţeĭ francese séŭ englese, in loculŭ celleĭ muscălescĭ. Amară inşelă-

ciune! Boldulŭ cellŭ adevĕratŭ allŭ acestuĭ resbellŭ fù *Emanciparea Dunăriĭ*, depărtarea influinţeĭ rusescĭ dupe ţermuriĭ Dunăriĭ şi neutralisarea mâriĭ Negre. Să luâmŭ séma binişorŭ, şi vomŭ vedé că aice nu sunt de câtŭ impulsiunile unuĭ interessŭ generale, bine simţitŭ, bine pronunciatŭ, bravŭ apĕratŭ.

Decĭ este probatŭ că destinurile Românieĭ, sunt strinsŭ legate de destinurile Dunăriĭ.

XXVII

Stremutarea cursuluĭ Dunăriĭ, facută in modŭ firescŭ séŭ artificiale, ar fi fostŭ pentru noĭ Româniĭ, séŭ orĭ-care populŭ era in loculŭ nostru, uă condiţiune de viéţă séŭ mórte. Fâră Dunăre, noĭ pó te că nicĭ amŭ fi in pârţile aceste; fârâ Dunăre, ţermiĭ stĕpâniţĭ astăḑĭ de elementulŭ românŭ, slavŭ séŭ germanŭ, arŭ fi remasŭ unŭ eternŭ, nemărginitŭ şi necultivatŭ pustiŭ; horde de beduinĭ nomaḑĭ s'ar rostogoli şi pe aice ca prin desertele nemărginite alle Africeĭ, şi Romănia ar fi uă a duoa Sahara; fârâ Dunăre, Europa n'ar fi cugetatŭ a pune uă stavilă cuceririlorŭ Russieĭ in Oriente, déca n'ar fi fostŭ acestŭ fluviŭ.

Dunărea este pentru peninsula Balcanilorŭ, pentru partea orientale a Europeĭ, şi chiar pentru ţerrele germane rourate de dênsa, ceea ce este marea arteră pentru corpulŭ omenescŭ. In genere, riurile, lacurile, mările navigabilĭ, sunt assemine lumineĭ in

giurulŭ câriea, se grupéză tóte. Elle sunt pre atâte centrurĭ, pre atâte puncte de attracţiune in giurulŭ cârora, viéţa, commerciulŭ, industria şi civilisaţiunea se grupéză. — Să nu uĭtâmŭ că navigaţiunea este una din acelle deităţĭ, care predomină seçululŭ nostru. Sirma electrică, vaporulŭ, pressa, fotografia, associaţiunile, sunt surorile eĭ iubite. Să nu uitâmŭ, că prejmetele unorŭ fluvie ca Rinulŭ, ca Dunărea, nu potŭ pica intr'uă servitute perpetuă. Currêndŭ séŭ maĭ tărḑiŭ aceste prejmete, vorŭ fi reintórse vieţeĭ politice, libertâţiĭ, popórelorŭ ce le aŭ moştenitŭ. Cu câtŭ Dunărea va deveni maĭ liberă pentru toţĭ populiĭ lumiĭ, cu atâta independinţa popórelorŭ mărginase este assigurată. Dérĕ cu atâta vorŭ cresce şi datoriele lorŭ.

Aicĭ este vorba despre uă adevĕrată, uă reale reciprocitate de relaţiunĭ, de schimburĭ, de intreposite, de vĕnḑârĭ şi cumpărârĭ. Aicĭ se manifesta joculŭ vieţeĭ omenescĭ in totă plenitudinea luĭ. Se intrébă numaĭ déca verĭ-care din popórele ţermurene, are in dênsulŭ indestulă putere de viéţă, déca voesce a trăi, déca êşĭ cunnósce misiunea, posiţiunea geografică, şi déca scie respunde la cerinţele timpuluĭ, manifestate prin serviciele ce este chiamatŭ a face lumiĭ in schimbulŭ altorŭ de assemene servicie ce priimesce, in schimbulŭ dreplluluĭ de a trăi in concertulŭ şi sub garanţia cellorŭ-l-alte popóre. Astăḑĭ naţiunile, ca şi indiviḑiĭ, nu occupă unŭ loc sub sóre de câtŭ *prin sudórea frunţiĭ lorŭ?* In societatea cellorŭ viĭ, nimicŭ nu

se capĕtă *gratisŭ*. Tóte aŭ unŭ preţŭ, fie ellŭ naturale, fie morale. Ceva maĭ multŭ.

Pentru ca să poţĭ trece *Sticsalŭ*, adică Milcovulŭ despărţitorŭ lumiĭ viue de cea mórtă, totŭ trebue să plătescĭ luĭ Charon in a căruia luntre ne imbarcamŭ pentru acea călăterie fără de finitŭ.... Am pusŭ maĭ susŭ nisce intrebărĭ la a cărora deslegare noĭ Româniĭ, din nefericire, pucinŭ ne gândimŭ. Ar fi bine, că să incepemŭ, şi individŭ şi Statŭ a maĭ găndi şi noĭ prin noĭ şi pentru noĭ, érĕ nu prin alţiĭ şi pentru alţiĭ.

Incă uă mică observaţiune.

Să aruncâmŭ ochiĭ pentru unŭ momentŭ, spre Polonia, acea strevechiă vétră a cavalerismuluĭ şi a libertâţiĭ. Aŭ dóră credemŭ noĭ Româniĭ a avé maĭ multe drepturĭ la simpatiele Europeĭ decâtŭ nobilea naţiune polonă? Aŭ dóră amŭ datŭ din vechiŭ séŭ acuma, maĭ multe semne de viéţă şi patriotismŭ ? Aŭ dóră naţiunea polonă este maĭ pucinŭ vitéză decâtŭ acea română, maĭ pucinŭ numerósă? Aŭ dóră Polonia este incungiurată de puterĭ maĭ pucinŭ marĭ şi ameninţătóre de câtŭ este Romănia ? Eĭ bine, care să fie causa de Europa privì cu indiferinţă la celle treĭ impărţirĭ consecutive alle martirisateĭ Polonie, la muncele şi suferinţele eĭ de şépte-ḑecĭ de annĭ, fără ca să se fi gânditŭ, măcar, a face ceea ce s'aŭ făcutŭ pentru Dunăre, prin urmare pentru noĭ?

Posiţiunea geografică, liberarea Dunăreĭ, neutralisarea mâriĭ Negre, commerciulŭ orienteluĭ :

éttĕ pivotulŭ pe care reḑima ḑeslegarea intregeĭ problemе. Polonia nu este rourată din capŭ in capŭ de uă Dunăre; éttĕ pentru ce *pucinŭ pĕssa* Europeĭ că in miḑloculŭ eĭ, ca in miḑloculŭ seculuĭ allŭ XIX, seculŭ ḑissŭ allŭ luminelorŭ şi allŭ r'envieriĭ naţionalitâţilorŭ, unŭ populŭ de 15 millióne, este torturatŭ, martirisatŭ ca in timpiĭ ceĭ maĭ barbarĭ aĭ omeniriĭ. Ettĕ pentru ce Polonia se sbate tăiată in bucâţĭ, ca pârţile desmădnlate alle unuĭ şi acellaşĭ corpŭ ce se incércă a se reintregi. Daţĭ Polonieĭ uă Dunăre, unŭ Rinŭ, şi Europa se va resvrăti, se va scula ca unŭ singurŭ omŭ la strigarea eĭ, şi Polonia va fi măntuită intr'uă clipă de ochiŭ!

Cu tóte aceste, este de doritŭ ca favórea posiţiuniĭ geografice se nu fie pentru Românĭ cea ce fù pentru navigatoriĭ anticĭ cânteculŭ sugubeţŭ allŭ Sireneĭ care-ĭ attrăgea spre a-ĭ uccide. Să ne punemŭ pe lucru! şi să ne punemŭ seriosŭ! câcĭ Europa, numaĭ pe increderea că in noĭ maĭ curge sângele urmaşilorŭ marilorŭ căpitanĭ romanĭ ce aŭ illustratŭ naţiunea română in seculiĭ 15, 16 şi 17, ne-aŭ increḑutŭ, in 1856, unŭ mandatŭ de care s'ar făli *Eroiĭ-Eroilorŭ*, insă de va vedé intre noĭ numaĭ inerţiă, numaĭ sfĕşiârĭ, numaĭ decadinţă, Europa nu va scăpa occasiunĭ de a'şĭ manifesta nemulţămirile sélle, căinţa sa. Vinŭ timpĭ, in carĭ popórele, ca şi slugele celle relle, sunt delăturate, luânduli-se talentulŭ, intocmaĭ ca slugeĭ ceĭ relle şi netrebnică din Evangeliă. Acellŭ timpŭ să nu lŭ dorimŭ pentru noĭ. Să ne silimŭ a'lŭ inlătura.

XXVIII

Din celle ḑisse pênĕ aci, lectorele a pututŭ să se accomodeze cu regula dupe care in annulŭ 1650, vălmăşelele dintre Polonĭ, Casacĭ şi Tătarĭ, aŭ avutŭ unŭ resunetŭ, unŭ effectŭ cumplitŭ assupra Românieĭ. Ferice de noĭ déca in nisce atarĭ timpĭ de cumpĕnă se află in capulŭ ţĕrreĭ verĭ-unulŭ din aceĭ bărbaţĭ, rarĭ, cariĭ sciŭ trage folosŭ din impregiurârĭ, cariĭ sciŭ feri vasulŭ Statuluĭ de stâncele către carĭ 'lŭ mână torrentulŭ intemplărilorŭ lumescĭ sêŭ cariĭ sciŭ trage spada la timpŭ, precum sciù Piemontele a o trage in 1854... Micŭ şi neinsemnatŭ punctŭ pe chartă era craia luĭ Victor Emmanuel la arrĕtatulŭ annŭ! dérĕ mare şi mêndru este astăḑĭ Regatulŭ Italieĭ. *Şi te voiŭ face din Purice Movilă*, ḑisse Marele Stefan Aproduluĭ de la Skeie. Şi puricele piemontesŭ incă a devenitŭ uă falnică *Movila* italiană pentru că a sciutŭ lovi cu sabia numaĭ uă-dată, insă *bine*.

De arŭ sci imita Românii acestŭ essemplu allŭ fraţilorŭ lorŭ, măcar in viitorŭ! Causa lorŭ totŭ s'ar puté apĕra. De la 1854 pênĕ acuma amŭ maĭ crescutŭ cu 11 annĭ. Mintea s'a maĭ *coptŭ*.

Avemŭ inaintea nóstră chronica luĭ Miron Costin. Éttĕ propriele cuvinte prin care esprimă ellŭ in limba timpuluĭ, effectele ce semnalarămŭ:

„S'aŭ cutremuratŭ tóte ţĕrrele prin prejurŭ de „năprasnica tulburare Craieĭ leşescĭ. Ce térra nós-

„tră cu noroculŭ cu cărma şi velhva vestiteĭ dom-
„nie a luĭ Vasile-Vodă, câţĭ-va annĭ şi dupe ce se
„rădicasse Hmilŭ, au stătutŭ neclintită de nimica
„pênĕ la annulŭ 7157. Intr'acestŭ annŭ *incepătoriŭ*
„*spre marea scădere a ţêrreĭ*, etc."

Stéua luĭ Vasile Vodă adjunse intr'adevêrŭ la culmea eĭ. Gloria luĭ venisse in vîlvă. Timpulŭ pâciĭ trecuse; acellŭ allŭ tulburârilorŭ, allŭ resvrătirilorŭ şi allŭ restristiĭ sosise. Luĭ incă-ĭ lipsì, in acestŭ momentŭ cumpĕna drepteĭ judecâţĭ a lucrurilorŭ, de care dedesse doveḑĭ in totŭ cursulŭ trecutŭ allŭ domnieĭ luĭ.

In acestŭ annŭ 1640, uă trâmbă de Tătarĭ Bugecenĭ şi Crimlenĭ, inturnându-se din Polonia, — unde fussesse spre adjutoriulŭ luĭ Bogdan Hmelnitki şi unde predase Podolia,—incărcaţĭ de prêḑĭ şi robĭ, aŭ popositŭ uă nópte şi aŭ făcutŭ óre-care stricăciunĭ locuitorilorŭ de pe Prutŭ, Fălciŭ şi alte locurĭ. Acestia aŭ venitŭ cu tănguire la Domnŭ.

Intr'una din ḑille, aflându-se Vasile la méssă, veselŭ, ḑice, Chronicarulŭ in pitorésca luĭ espressiune, şi viindŭ nouĕ tănguirĭ de la Prutenĭ, că lĭ se strică pâncle, a chiămatŭ pe căpitaniĭ ostiĭ, poruncindu-le să purcédă de indată cu slujitoriĭ, cu slugele boerescĭ şi cu *câţĭ tĕrgoveţĭ* vorŭ voi să mérga in *dobêndă* să lovéscă pe Tătarĭ. Căpitaniĭ, de cuvêntŭ, n'ascéptă allŭ duoile ordinŭ, n'aŭ ceva maĭ bine de făcutŭ de câtŭ a essecuta mĕndăciunea domnéscă la minutŭ. Dupe dênşiĭ s'aŭ inhăitatŭ uă mulţime de sluge boerescĭ şi têrgoveţĭ,

impinşĭ de lăcomia averiĭ, ce bine sciaŭ că vorŭ găsi la Tătarĭ. Multŭ aŭ statŭ de capulŭ Domnuluĭ boeriĭ cariĭ se aflaŭ la acea méssă, şi maĭ cu deosebire Catargiulŭ, să nu se facă acea espediţiune cu pripă şi sub inriurirea *veselieĭ* de la méssă, déré n'aŭ fostŭ ascultaţĭ. Destulŭ de reŭ.

Horda tătară era descălicată, maĭ cu temeiŭ, la satulŭ *Bratuleniĭ* de pe Resina, cu tóte prăḑile şi prinşiĭ eĭ, nicĭ găndindu-se la unŭ attacŭ. Moldoveniĭ năvălescŭ in Tătarĭ cu sâbiele góle şi facŭ sterpirĭ infricoşate; uccidŭ chiar pe feciorulŭ Chanuluĭ şi le ieaŭ tóte prĕdele; libereză pe toţĭ prinşiĭ şi punŭ pe Tătarĭ in fugă, spre Bugeagŭ. Viteziĭ Lăpuşnenĭ incă le aŭ ţinutŭ calea, aŭ făcutŭ in eĭ nuoe uccíderĭ, şi le aŭ luatŭ şi ceea ce le maĭ remăsesse.

Lesne şi plăcutŭ le venia pe atuncĭ Românilorŭ a merge la gónă de Tătarĭ :

Haĭ la choră de muerĭ
Haĭ la gónă de neferĭ...

spune tradiţiunea că, căntaŭ străbuniĭ nostri, şi cândŭ se duceaŭ la choră, şi cândŭ allergaŭ la bătăliă. Potŭ ḑice in consciinţă, că Româniĭ ceĭ vechĭ mergeaŭ maĭ voioşĭ la luptă cu Tătariĭ, cu Turciĭ, cu Unguriĭ, cu Leşiĭ séŭ Cosaciĭ, de cum nu mergemŭ noĭ astăḑĭ la vĕnatŭ de epurĭ. Sireaceĭ iĭ! prin forţa de a se bate, véra şi érna, ḑi şi nópte, pe josŭ şi călare, sătuĭ şi flămânḑĭ, cu crestinĭ şi păgânĭ, eĭ, se deprinsese cu foculŭ lupteĭ multŭ maĭ bine de cum ne amŭ deprinsŭ noĭ cu apa, cu pacea

şi liniscea vieţeĭ de Sibeariţĭ care ne a degeneratŭ. In privirea luptelorŭ cu Tătariĭ, tradiţiunea populară, ne păstréză uă baladă.

Vocea generaţiunilorŭ trecute, care ne vorbesce prin acéstă baladă atâtŭ, de bine restaurată şi transmisă viitoruluĭ, in scrierile poetuluĭ nostru popularŭ, domnuluĭ Alessandri, glasulŭ trecutuluĭ spune că pe cândŭ năvăliaŭ Tătariĭ in ţérră, Romániĭ le căntaŭ, de pe astă parte a Nistruluĭ, ast-feliŭ :

I.

Mâĭ Tătare ţine-ţĭ calulŭ!
Mâĭ Tătare, strînge-ĭ frêulŭ:
Mâĭ Tătare, lasă malulŭ,
Nu cerca a trece riulŭ;
Că pe crucea sânteĭ lege!
De voĭ duoĭ peste hotare
Nimicŭ ḑeŭ! nu s'a allege,
Mâĭ Tătare, mâĭ Tătare! . . .

Déca Tătariĭ eraŭ ómenĭ de cuvêntŭ şi se intorceaŭ inapoĭ, Româniĭ i lăssaŭ in pace; érĕ de nu, apoĭ strămoşiĭ nostri le vorbia incă uă-dată cu binele, şi le ḑiceaŭ :

II.

Mâĭ Tătare dă-ne pace!
Mâĭ Tătare, stâĭ nu trece!

Mâĭ Tătare, nu me face
Să-ţĭ fĕrâmŭ capulŭ in ḑece.
Că de susŭ de pe movilă,
D'oiŭ svĕrli ghióga cea mare :
Singurŭ ţĭ-oĭ plânge de milă
Mâĭ Tătare, mâĭ Tătare!

Dupe asta, déca-lŭ impingea pĕccatulŭ pe dujmanŭ să trécă in ţérra nóstră, apoĭ êllŭ vedea Dumneḑeŭ! Românulŭ perdea răbdarea, rădica ghióga, şi-lŭ turtea pe Tătarŭ la pămêntŭ; êllŭ da la corbĭ; pe urmă 'lŭ prohodia ast feliŭ:

Mâĭ Tătare, und 'ţi 'ĭ pala?
Mâĭ Tătare, und 'ţi 'ĭ calulŭ?
Nu-ţĭ amŭ spusŭ să nu trecĭ malulŭ?
Nu sciaĭ tu, mâĭ vecine,
Ce-ĭ Românulŭ in turbare?
Corbulŭ musc' acum din tine,
Mâĭ Tătare, mâĭ Tătare?(1)

Aşa le vorŭ fi căntatŭ Româniĭ luĭ Vasile-Vodă şi Tătarilorŭ de la Brătulenĭ, dupe desfacerea acestora. Insă, ce folosŭ! Tătărimea era hidra cu milióne de capete, cârora nimine nu le maĭ puté veni de hacŭ; uă hidră care-şĭ resbună, astă-una-dată, in contra Românilorŭ, amarŭ, şi de treĭ orĭ amarŭ!

(1) B. Alexandri: *Repertoriulŭ dramaticŭ.*

XXIX.

Aflându Chanulŭ despre acéstă desfacere a ómenilorŭ sêĭ, s'aŭ umplutŭ de ciudă impreună cu toţĭ mêrzaciĭ Crîmuluĭ, şi cerêndŭ dreptate de la Vasile-Vodă, dérĕ necăpĕtândŭ, aŭ incepută a lucra pentru resbunare. Cellŭ ăntêiŭ pasŭ fù de a pîrî pe Vasile-Vodă şi pe Moldovenĭ, in genere, de rebelĭ. Turciĭ, invidiaŭ firescé aceste ţerre, carĭ li se părea încă pré in putere, şi găsiaŭ bine-venită tótă occasiunea slăbănogiriĭ şi a derăpĕnăriĭ lorŭ. Decĭ Chanulŭ Crimeeĭ a căpĕtatŭ invoire a *prăda* Moldova *in modŭ legale.*

Vasile-Vodă avêndŭ consciinţa greşeleĭ ce făcuse, se pazià cu mare grijă şi despre Tătarĭ. Scrissese la ambele curţĭ, dérĕ de amênduo a fostŭ inşelatŭ. Respunsurile cé priimì, şi de la una, şi de la alta, fură pentru dênsulŭ aceea ce este căutătura Vasilisculuĭ cândŭ ameţesce préda pe care are a o uccide. Cărţile şi a unora şi a altora, eraŭ in terminĭ blânḑĭ, in câtŭ nicĭ êşĭ erta Domnulŭ a cugeta la uă năvălire, la uă prédă. Şi cu tóte aceste resbunarea păgânuluĭ, avea a fi din celle maĭ cumplite! Era a fi ast-feliŭ ca să nu o uite ḑece generaţiunĭ. Surprindere pentru surprindere, osŭ pentru osŭ, dinte pentru dinte. Osteniĭ Moldovenĭ aŭ fostŭ surprinsŭ pe Tătatarĭ la Brătulenĭ. Tătariĭ se gătiaŭ a usa de dreptulŭ represalielorŭ : a surprinde pre Moldovenĭ in Iassy.

In primăvéra annuluĭ 1651, a purcesŭ tătărimea din Crîmŭ, câtă frunză şi érbă sub pretextŭ că se duce să attace pe Muscalĭ. Hmelnitki incă a fostŭ insciinţatŭ să fie gata cu Cosaciĭ luĭ. Ambele ostirĭ aŭ purcesŭ in cellŭ maĭ mare secretŭ spre Nistru. Sosindŭ acollo s'aŭ impărţitŭ in duo tabere : uă parte a luat calea de la Soroca dreptŭ spre Sucéva; érĕ altă parte spre Orheiŭ, Lăpuşna şi, pênză, pênĕ in Prutŭ. Domnulŭ nu scia nimicŭ despre acésta. Abia se desmeţì cândŭ incepură a veni olăcarĭ peste olăcarĭ spre a-ĭ vesti, uniĭ dupe alţiĭ, nävala dujmanilorŭ. Procitea, Vodă, cârţile ce priimise de la Constantinopole şi din Crimeea, le confrunta cu faptele ce i se spunea şi nu-ĭ vinia să crédă că este inşelatŭ.

Trâmba de ostĭ ce apucase drumulŭ Suceveĭ a copprinsŭ ţinutulŭ Soroca, ţinutulŭ Iassylorŭ pên'in têrgŭ, Hotinulŭ, Dorohoiulŭ, Hărlâulŭ şi Cernăuţiĭ pên'in cetatea Suceveĭ. Érĕ aripele acestuĭ nuorŭ de barbarĭ, se intindea ca uă negură, pênĕ in munţĭ. In cetatea Sucéva n'aŭ pututŭ intra pentru că se inchissese acolo Logofĕtulŭ Gavrilaş cu alţĭ boerinaşĭ şi ómenĭ de ţérră, apĕrându-se voinicesce pên'la unŭ timpŭ; vĕdêndŭ insă că nu este chipŭ de mântuire, aŭ datŭ Cosacilorŭ şi Tătarilorŭ uă summă de banĭ şi aşa aŭ scăpatŭ. Nu totŭ ast-feliŭ de fericiţĭ aŭ fostŭ şi locuitoriĭ de la câmpŭ. Toţĭ ómeniĭ se aflaŭ pe la casele lorŭ cu averile şi mulţimea, de vite de care gemea ţérra.

Tătariĭ şi Cosaciĭ, in préda acésta, aŭ robitŭ peste

17000 ómenĭ, atâtŭ din classea de josŭ câtŭ şi din case boerescĭ. Din locuitoriĭ Iassylorŭ s'aŭ robitŭ maĭ multŭ de ḑumĕtate; maĭ cu deosebire, jelescŭ analele, că s'a luatŭ pre jupĕnésa Stolniculuĭ Miron Ciugolea, çu uă fétă a eĭ, care n'a maĭ scăpatŭ din robiă nicĭ-uă-dată. Atuncĭ a peritŭ la Cernăuţĭ şi Stefan Murguleţ unulŭ din ceĭ ăntêiŭ patrioţĭ. Assemene s'aŭ robitŭ şi intréga casă a Visterniculuĭ Sturza. Despre ceea-l-altă mulţime nicĭ se maĭ pomenesce, fiindŭ fâră numĕrŭ!

Aduoa. trămbă de Tătarĭ şi Cosacĭ, a lovitŭ judeţele Orcheiulŭ, Lăpusna, Fălciulŭ, Vasluiulŭ, Bêrladulŭ, Tecuciu, Galaţiĭ, Foxaniĭ şi Agiudŭ. Oraşele, tîrgurile, satele, ţerinele, pădurile şi orĭ-ce altă aşedare, orĭ-ce vegetaţiune, orĭ-ce plantaţiune, tóte, in fine, aŭ fostŭ prefăcute in cenuşă. Ómeniĭ eraŭ ucişĭ şi predaţĭ. Femeele maltratate. Vitele luate cu cârdulŭ, nimica n'aŭ fostŭ cruţatŭ, nimica respectatŭ. Nimine n'a fostŭ scutitŭ de acéstă calamitate afară de Codreniĭ Thigheceni, carĭ 'şĭ-aŭ găsitŭ asilŭ in codriĭ lorŭ.

Şi'n adevêrŭ, cu Tigheceniĭ, nu era de glumitŭ. Éttĕ in ce terminĭ, falnicĭ pentru eĭ, se esprimă Principele istoricŭ Dimitrie Cantemir.

„A treile republică(1) este Tigheciulŭ, in ţi „nutulŭ Falciilorŭ, adică unŭ codru ce este desprè

(1) Ăntêia Republică, in vechiulŭ Statŭ allŭ Moldoveĭ, era, pênĕ pe la 1828,—Câmpulŭ-lungŭ. in judeţulŭ *Sucéva*; a duoa era Vrancea in judeţulŭ Putna.

Insă uă-dată cu venirea, cu *impunerea* regulamentuluĭ, s'aŭ topitŭ şi aceste republice, remăşiţe ultime alle strevecheĭ volniciĭ a

„hotarulŭ Tătarilorŭ de Bugeagŭ şi *este peptulŭ* „*Moldoveĭ cellŭ maĭ tare*, intre Prutŭ şi intre „Bassarabia. Locuitoriĭ plătescŭ la domniă pre totŭ „annulŭ uă dajdiă mică şi sunt, *toţĭ călăreţĭ;* la „*numĕrŭ optŭ miĭ* de ómenĭ... şi *intrecŭ* in vitezia „*pe toţĭ* ceĭ-l-alţĭ Moldovenĭ, in câtŭ se obicinuesce „a se ḑice pentru dênşiĭ acestŭ proverbŭ: *cincĭ Tă-* „*tarĭ de Crimŭ plătescŭ maĭ multŭ de câtŭ ḑece* „*de Bugeac, érĕ cincĭ Moldovenĭ, batŭ ḑece Tătarĭ* „*de Crimŭ. Şi cincĭ Codrenĭ, adică Tighecenĭ,* „*biruescŭ pre ḑece Moldovenĭ*(1).

Chanulŭ Tătarilorŭ şi Hmelnitki şi-aŭ aşeḑatŭ castrele la Ţiurora. Tătariĭ aŭ remasŭ acolo, érĕ Cosaciĭ s'aŭ inaintatŭ spre Vlamnicŭ. Era in septĕmâna patimelorŭ. Vasile-Vodă şi osteniĭ de pe lîngă dênsulŭ se occupaŭ cu celle alle religiuniĭ, şi depussese armele. In celle din urmă, vĕḑêndŭ mărimea periculuiĭ, câcĭ tătărimea adjunssese pênĕ pe sub têrgŭ, şi luară pênĕ şi hergheliele cailorŭ domnescĭ şi aĭ slujitorilorŭ, Domnulŭ se otărî a se trage in lâturĭ. A fi remasŭ in Iassy era peste tótă putinţa. De aceea a trămisŭ pe Dómna impreună cu casele boerilorŭ câţĭ se aflaŭ in capitală, prin codriĭ şi căĭ pucinŭ cunnoscute, spre cetatea Némţu;

communelorŭ române. Şi astăḑĭ fie-care vrănceanŭ, cămpu-lungeanŭ séŭ tigheceanŭ póte cânta chiar pe conta sa jalnica doină :

„ Eŭ aveamŭ uă-dată dréptă avuţiă.
„ Turme numeróse, casse şi moşiă,
„ Dérĕ Regulamentulŭ tóte le-a stricatŭ.
„ Astăḑĭ plângŭ cu lacrimĭ timpulŭ incetatŭ"

(1) Cantemir *Scrisórea Moldovei*, parte polit. Cap. XVI.

17

apoĭ ênsuşĭ Domnulŭ, peste câte-va ḑille a părăsitŭ scaunulŭ şi s'a mutatŭ in uă *poiană* din codru *Cărligăturei*, cu tótă curtea luĭ. De acolo chiămâ la sine pe toţĭ părcalabiĭ şi căpitaniĭ din ţérra de susŭ, carĭ strîngêndu-se la Hăbăşescĭ, de acolo aŭ plecatŭ inaintea barbarilorŭ de-ĭ propiră de la uă maĭ departe prédă. Mulţĭ ostenĭ şi boerinaşĭ aŭ peritŭ in lupta ce s'a datŭ, dérĕ şi mulţĭ s'aŭ deosebitŭ in bătae pentru sânta lege, cruce şi patrie.

Ah! şi incă era, pe atuncĭ, timpulŭ cândŭ:
„ . . . ne'nvinsŭ era păstorulŭ Moldovénŭ
Şi ţérra 'şĭ appĕra ca unŭ vitézŭ osténŭ(1)."

In Iassy n'a lăsatŭ de câtŭ câţĭ-va spre apĕrarea curţiĭ, dérĕ şi acestia, spăimêntaţĭ de numĕrulŭ covĕrşitoriŭ allŭ Tătarilorŭ şi Cosacilorŭ, — carĭ ca uă apă in crescere, sporiaŭ neincetatŭ,—aŭ părăsitŭ peste nópte curtea şi aŭ eşitŭ din oraşŭ. Unde şi unde, rĕmăsese câte uă biată dugheniţă. Curtea domnéscă, casele boerescĭ, strade, nimica n'aŭ fostŭ cruţatŭ, afară de monastirĭ, carĭ aŭ fostŭ scutite din ordinulŭ luĭ Hmelnitki. Tătariĭ le arŭ fi arsŭ şi predatŭ bucurosŭ şi pre aceste, déca n'arŭ fi fostŭ apĕrate prin senĕţariĭ inchişĭ in intru. Nu maĭ monastirea Treĭ-erarchilorŭ s'a apprinsŭ de para foculuĭ ce mistuia locuinţele de prin pregiurŭ. Ómeniĭ privaţĭ şi armaşiĭ ce se inchissese in intru, ne maĭ putêndŭ sufferì arşiţa foculuĭ, aŭ fostŭ siliţĭ să éssă prin uă portiţă ce şi astăḑĭ se vede in laturea ziduluĭ despre Bahluiŭ. Parte din acestĭ ne-

(1) G. Asaky, in baladă: *Stefan inaintea* cetâţiĭ Neamţuluĭ.

norociţĭ aŭ fostŭ prinşĭ de Tătariĭ ce-ĭ pĕndiaŭ, şi duşĭ in robiă, érĕ ceĭ maĭ mulţĭ, de grózǎ, s'aŭ innecatŭ in helesteulŭ Bahluiuluĭ.

Intre aceste Domnulŭ Vasile-Lupu, ascéptă indeşertŭ adjutorulŭ ce ĭ făgăduisse Polonia prin miḑlocirea luĭ Potoschi. A se increde in adjutóre străine, cândŭ cine-va nu póte face, nu vrea să facă nimica, *singurŭ*, pentru sine, este a uita in modŭ temerariŭ elementariulŭ, dérĕ nestrămutatulŭ adevêrŭ ḑis'de eclesiasticulŭ :

Nu vĕ incredeţĭ spre boerĭ, spre fiiĭ ómenilorŭ, intru carĭ nu este mântuire! . . .

Aşa dérĕ, Vasile-Vodă, ca mulţĭ alţiĭ, fŭ silitŭ a invĕţa astă-dată, cu propria luĭ perdere, că nu ar puté pune capĕtŭ aprigelorŭ nenorocirĭ de carĭ amarŭ era băntuită ţérră, de câtŭ imbunêndŭ pe Tătarĭ şi Cosacĭ. Spre aceea a trămisŭ in tabĕra lorŭ pe Vorniculŭ ţêrreĭ de josŭ, Ghica, şi pe Spătariulŭ Ciogole. Pentru ce óre, in locŭ de vorbe dulcĭ, nu le trămise ellŭ glónţe din sineţe, câcĭ plină era ţérra de vitezĭ, ca braziĭ din munte?

O Stefane Mare şi sânte! o Bulrcele allŭ bălădeĭ! tu care eraĭ pusŭ să preveghezĭ de pe Movilă, şi :

„Tătariĭ de'ĭ vedea,
„Să strigĭ câtŭ ce'ĭ puté:
„Saĭ Stefane la hotare
„C'a intratŭ sabie 'n ţérră!

Unde sunteţĭ, unde eraţĭ voĭ in timpulŭ unorŭ assemenĭ pĕcătoşie? Unde eraĭ, mare eroŭ, tu, care respundeaĭ vitézuluĭ têŭ pêndariŭ :

„C'atuncĭ eŭ te-oĭ auḑi,
„Ca unŭ zmeŭ m'oiŭ răpeḑì,
„Şi nicĭ urmă-a remănea
„De Tătarŭ in ţérra mea!"

Unde era Mihaiŭ Viteazulŭ???

Éttĕ pentru ce şi Hmelnitki allesse acestŭ momentŭ favorabile intru a impune Domnuluĭ Românŭ condiţiunile umilitóre alle uneĭ resbunârĭ pré de multŭ nutrită. Câtŭ despre Polonĭ, eĭ eraŭ occupaţĭ cu repararea perderilorŭ incercate in cellù din urmă resbellŭ. Eĭ nu aveaŭ nicĭ timpŭ, nicĭ miḑlóce a adjuta pe aliatulŭ lorŭ. Şi pareni-se că nicĭ pré voiaŭ . . . Respunsulŭ ce-ĭ adduseră Domnuluĭ trămişiĭ in tabĕra tătaro-cosaca, a fostŭ unŭ trattatŭ fórte laconicŭ scrissŭ şi compusŭ de ênsuşĭ Bogdan Hmelnitki in limba latină. Prin ellŭ se assigură luĭ Vasile Lupulŭ domnia Moldoveĭ şi se hotărî condiţiunile căsătorieĭ luĭ Timuş cu Domniţa Rucsandra, a câreia ḑestre se fixâ la summă de *nuoă millióne leĭ*. Uă altă summă de *şésse sutemiĭ* talerĭ, se cereaŭ a se numera Cosacilorŭ şi Tătarilorŭ, spre a renuncia la prédă şi punea indatorire a nu adjuta pe Polonĭ nicĭ uă-dinióră(1). Câ-

(1) Princeps Moldoviae. Moldoviam pleno jure obtineto. — II Filius Chmelnicii principis Moldoviae gener esto. — III Tartaris Ca-

tre aceste, Hmelnitki trămisse Domnuluĭ şi unŭ firmanŭ allŭ Sultanuluĭ, prin care invoia şi porunciа luĭ Vasile-Vodă a da pe fiie-sa dupe Timuş. Firmanulŭ acesta se liberase dupe stăruinţele luĭ Bogdan, spre a astupa gura luĭ Vasile-Vodă. Scimŭ că ellŭ, intre alte cuvinte de improtivire, punea şi pe acella că nu se póte uni la acestŭ măritişiŭ fără consimţimêntulŭ Porţeĭ Otomane. Àcum şi acestŭ pretextŭ era inlăturatŭ. Peste tóte aceste s'aŭ indatoritŭ Moldova a plăti chanilorŭ tătarĭ, in fie-care annŭ, câte uă summă de banĭ, sub nume de *Bagĭ-Beslicŭ*. Darea acésta a purtat'o ţérra unŭ timpŭ indelungatŭ; şi de şi următoriĭ luĭ Vasile Lupu Voevod, s'aŭ incercatŭ a se improtivi une-orĭ, sub pretextŭ că uă summă dată la timpŭ de nevoiă nu se putea socoti dreptŭ datoriă, insă nu s'a pututŭ cotorosi de dênsa şi a trebuitŭ a da baniĭ in toţĭ anniĭ cu aceeaşĭ essactitate cu care se plătia tributulŭ Porţeĭ. Era cu neputinţă a respinge condiţiunile, cu tótă greutatea lorŭ. Vasile-Vodă le subscrisse cu uă singură escepţiune : că nunta să se facă dupe trecere de duoĭ annĭ. — Avea incredere că, maĭ tărḑiŭ, se va cotorosi de aceste indatorirĭ.

Vasile-Vodă cunnoscea pe degete autoriĭ classicĭ aĭ anticitâţiĭ. Ellŭ citise in Epictet că : *a sci să cedezĭ necessitâţiĭ*, este a *fi fostŭ introdussŭ in sfatulŭ ḑeilorŭ.*

Éttĕ preţulŭ cu care s'aŭ induplecatŭ a eşi din

sacisque nunc sexcenta millia thelerorum numerato. — IV Polonis dequaqnam faveto. (Textulŭ tratatuluĭ, dupe *spicuitorulŭ romănŭ I, 63)*.

ţérră Tătarii şi Cosacii, lăsândŭ in urma lorŭ mâgle de cenuşă şi ruine, rîurĭ de sânge. Scumpŭ preţŭ! Póte că nu pucinŭ a contribuitŭ la retragerea luĭ Hmelnitki şi uă scrissóre ce priimì de la Vizirulŭ Azzem Mohamet Paşa. Ellŭ êĭ scria:

„Alessuluĭ Domnŭ in legea luĭ Isus, celluĭ maĭ de frunte, in legea luĭ Mesia, isteţuluĭ intre Nazareĭ, Hatmanuluĭ ostiĭ de Nipru, prietenuluĭ nostru luĭ Bogdan Hmelnitki, inchinăciune. Voĭ v'aţĭ datŭ mareluĭ nostru imperatŭ in suppunere cu totulŭ şi a vóstră bunĕtate şi dragoste către legea nóstră şi către ómeniĭ nostri ceĭ de unŭ neamŭ, ni s'aŭ făcutŭ cunnoscutŭ despre acésta : érĕ acum d-vóstră, prietenulŭ nostru, v'aţĭ făcutŭ servŭ credinciosŭ inaltuluĭ pragŭ allŭ mareluĭ nostru imperatŭ, bine norocituluĭ şi pré mareluĭ vitézuluĭ şi vrednicuIuĭ de tótă lauda, aşa precum şi Voevodulŭ de la Moldova s'a pusŭ, şi bine norocituluĭ puterniculuĭ nostru impĕratŭ v'aţĭ făcutŭ servŭ sub inalta luĭ mână. Trămis'aĭ tu pe fiiulŭ têŭ cu câţĭ-va ómenĭ de óste in locurile Litvane, şi noĭ auḑindŭ ne amŭ bucuratŭ, érĕ ţérra Moldoveĭ şi cea Munténă sunt moşie a imperatuluĭ nostru, şi totŭ feliulŭ de veniturĭ se ieaŭ din elle in totŭ annulŭ, şi acelle pămênturĭ sunt a ómenilorŭ lucrătorĭ şi neguţătorĭ, să nu fie strimptorare şi allungare şi perdere de către ómeniĭ ostenĭ, indurătórea ânimă a mareluĭ nostru impĕratŭ nu este plecată spre unŭ aşa lucru, şi tu dupe dregătoria ta şi dupe dreptate, să ieĭ la sine ómenĭ de óste şi pe fiiulŭ têŭ din acelle lo-

curĭ alle nóstre, pe nime să nu laşĭ acolo; prin acésta v'aţĭ arrĕtta drépta vóstră slujbă; érĕ către Voevodiĭ Munteniei şi a Moldoveĭ s'a trămisŭ poruncă de la marele nostru impĕratŭ, şi eĭ de acum vorŭ face intru sine dupre tractatulŭ lorŭ şi dupre porunca impĕratuluĭ nostru; şi s'a poruncitŭ să nu maĭ fie intre eĭ nicĭ uă cértă şi bătăliă; érĕ fiiuluĭ têŭ s'a scrissŭ de la noĭ uă de assemene scrissóre şi tu, prietenulŭ nostru, dupe acéstă scrissóre a nóstră din dragoste, neintărḑiândŭ, indată să eĭ la sine pe fiiulŭ têŭ cu ómeniĭ ceĭ de óste, érĕ la acéstă a nóstră scrissóre din dragoste, să ne facĭ respunsŭ noă, prietenulŭ têŭ, fără intărḑiere, in currêndŭ.(1)"

Eşit'aŭ apoĭ şi Domnulŭ din codru. Umilitŭ trebue să fi fostŭ pasulŭ sêŭ şi umilită urméză să fi fostŭ intrarea sa in Iassul, arsŭ, predatŭ şi pustiitŭ ....

In adevêrŭ, unde era acum uă mamă ca *Elena* Dómna, mama mareluĭ, şi sântuluĭ Stefan, care la auḑulŭ biruinţeĭ Moldovenilorŭ, la Resboenĭ, catastrofă ce prevestia robia patrieĭ, se inarméză cu unŭ curagiŭ maĭ pre susŭ de sexulŭ eĭ, inchide porţile cetâţiĭ, in care invinsulŭ Domnŭ căta scăparea, şi infăcişindu-se pe ziḑurĭ êĭ ḑice aceste neperitóre cuvinte : „Ce! trebue să te vêḑŭ astăḑĭ intorsŭ de la resboiŭ fără să fiĭ intovĕrăşitŭ de biruinţă? Pentru ăntêiaşĭ dată fiiule, mĭ-aĭ inşellatŭ nădejdile! Uitat'aĭ óre că porţĭ nume de vitézŭ? Fugĭ departe d'inaintea mea şi să nu te intorcĭ de câtŭ birui-

(1) A consulta Uricarulŭ tom. III, pag. 95.

toriŭ. Maĭ bine să te sciŭ mortŭ de mâna dujmanuluĭ de câtŭ să vêḑŭ că ţi se imputâ, dreptŭ defăĭmare că *uă femeă ţĭ'aŭ scăpatŭ viéţa(1).*" Cea ăntêiŭ trébă a luĭ Vasile-Vodă, urcându-se in scaunŭ, fù, nu de a se reintórce la lupta desperâriĭ, cu remăşiţele armateĭ, cum făcù marele Stefan, ci de a scrie soluluĭ sêŭ de la Constantinopole despre tóte celle ce s'aŭ petrecutŭ in ţérră cu préda Tătarilorŭ şi Cosacilorŭ.

Ettĕ domnésca relaţiune: „Noĭ Vasile Vv. Boji „milosti gospodar zemli Moldv. — Scriem Domnia „mea la cinst. şi de mare credinţă Boeriul nostru „solul nostru de la Tzarigrad, dum. Andreica Sion, „vel Pah. Facem ştire dum. că adică Măria Sa „Hanul de la Krîm, trimisă Tatarĭ astă tómnă pe „obicia lorŭ in ţerra Leşască de predă şi robì tótă „Podolia, şi la intorsu lor pin ţara nóstră trecu, şi „în pristaniştea Hotinuluĭ tĕmplăsă se culce o noa„pte, şi acoloĭ lovi nóptea accea nişte voinicĭ, şi „ăĭ bătu de tot, răsichiĭ în tóte părţĭ luă le totŭ „chelşuga seăpă şi toţĭ roghiĭ şi uciseră şi pe Sul„tan Musa, ficiorul Hanuluĭ, care pacosce o chiti „Hanu că are hi de la Moldovenĭ. Şi ne scrisă se „luăm de sărgu sama, se oblicim pe aceĭ talhar „şi seĭ facem isbăndă cu nuşiĭ. Noĭ scrisăm Măriĭ „Sale că nu scirem nemică, şi nu cu ştirea nóstră se „făcu cea pacoste, şi Moldovenĭ nu póte hire, ce

(1) Cantemir, historie de l'Empire Otoman tom. I, pag. 138, 139. —Carra hist. de la Mold. pag, 37, 38.—Cogălnicénu, Arh. Român. tom. I. pag. 111.

„niscariva Leşĭ călcăĭ din urmă; da noĭ tot vom lua „sama, şi hiind Moldoveĭ a noştri, faceĭvom isbăn„dă cu nuşiĭ cum ia hi placu. Şi multu luăm sama „cu toţĭ boeriĭ noştri, şi nu putum oblici se hire „fost moldovenĭ, şiĭ făcurăm ştire Mării Sale cha„nuluĭ, „şi Măria Sa se făcură creḑare a da şi tăcu.

„Şi tocmaĭ acum in varea svintelorŭ patemĭ chi„tiră vreme dindămănă, hiind că toţĭ boeriĭ şi voi„niciĭ de oaste a noştri, pe obicia legiĭ grijăscuse „de sufletŭ şi's fără de arme, tălhăreşte năbuşi în „ţara noastră multă mulţime de pogheazurĭ tătărăştĭ „cu Geantemir Sultan, şi chiar în ḑiua de paştĭ cur„să pîn la Eşĭ, la Huşĭ, la Vasluiŭ, la Bărlad, la „Galaţĭ, la Tecuciŭ, la Focşenĭ, şi la Agiud, toate „têrgurile arsă cu focŭ şi satile pustie, tăeră, u„cisă şi robi tot omu ce naintea găsi. Mulţĭ Boerĭ „şi giupănese şi coconĭ, şi mulţĭ voĭnicĭ, Dumneḑêŭ „pomenéscăĭ, muri cu sabia în mănă, moşia şi vi„eaţa apĕrânduşĭ, şi mulţĭ căḑu în robiă cu mult „norod, şi luăm acum ştire de la Cárjeŭ Hoţnogu, „ce scăpă de cindea Nistruluĭ din măna Tătarilor „peste şeptespreḑece miĭ suflete duse cu nuşiĭ în „robie. Noĭ cu cîţĭ Boerĭ şi voĭnicĭ de oaste tîm„plarenem in Eşĭ cu greŭ mare putum scăpa noa„ptea în spre Paştĭ din tîrgŭ, şi ne acioăm la co„driĭ Cărligăturiĭ şi deacolo dedim ştire Boerilor, păr„călabilor şi căpitanilor de ţéra de sus şi bĕtrănu„luĭ Sion Vornicu, părintea d tale, ce fusă dus cu „giupăneasa dumitale, de cele marĭ ḑile la sfănta „monastire Bistriţa, şi sĕ strănsă cu toţĭ la noĭ

„la Hăbăsĕştĭ, şi desărgu cursă deacolo toţĭ in mul-
„te părţĭ înaintea Tătarilor sĕĭ poprească din căl-
„carea şi ţara de sus, cum se şi popri, şi eşi pobea-
„de deĭ frănsă pe nuşiĭ, şi la bătăliile ce sĕ făcù
„mulţĭ Boerĭ şi voĭnicĭ sĕ răni şi mulţĭ muri, Dum-
„neḑĕŭ pomenească̆ĭ. Sĕ răni tare părintea Dum.
„Sion Vornicu, şi aduserăm la noĭ plinŭ de rănĭ,
„măngăetulam şi'l cătărăm cu mulţĭ vracĭ şi cu er-
„burĭ, ci nuĭ putum agiuta, că tot rêŭ maĭ multŭ
„adĕvĕsă, şişĭ luă sărşitul din ceasta lume, şi Dum-
„neḑĕŭ pomeneascăl, sĕ multă cu toţĭ parenţiĭ luĭ,
„moşiĭ şi strămoşiĭ, cari totŭ aşa sfĕrşitŭ avură în
„rĕsboiŭ pentru moşia lor, Dumneḑĕŭ pomeneascăĭ
„la odihna vecieĭ. Şil astrucărĕm, Dumneḑĕŭ po-
„menească-l, în gropniţa nóstră din sfînta noastră
„monăstire Tresfetitele altaerĭ in 2 a luneĭ, şi cu
„mare cinste cum datina vechiă şi obicia ţĕreĭ in-
„vaţă pentru om mare şi voinic barbat ca nusulŭ.
„Muri şi alţĭ Boerĭ şi coconĭ în bătalia asta, ca-
„reĭ arătăm în izvod ce trimitem, Dumneḑĕŭ po-
„menéscăĭ. Iţĭ trimesăm izvod şi de toţĭ Boeriĭ, co-
„conĭ şi giupănesele, capitaniĭ, hotnogiĭ, şi voniciĭ
„ce căḑu în robie. Pentru ce făcurăm arzu la im-
„pĕrăţiă de la noĭ şi de la toţĭ Boeriĭ cu multă
„obidă, şi plănsoare pentru grozliva astă pustiire
„şi măceluire, ce făcu Tătariĭ fĕrĕ direptate. Şi du-
„pŏ de sîrgu ce ţa veni la mănă şi arzurile numa
„şi sĕ le daĭ la Măria Sa Vizirul, şi cu multă plăn-
„soare sĕl rogĭ sĕ arate împĕrăţieĭ, sĕ facă direp-
„tate sĕ ne scoată tot norodul din robia Tătari-

„lor, şi pe toţĭ Boeriĭ şi toate avuţiile ce luă, ca
„sĕ nu rĕmăe ţara împĕrăţieĭ pustiă şi saracă, că
„noĭ şi toată ţara la mila împĕrăţieĭ avem nădej-
„de, că de aceea şi sĕnchină la împĕrăţiă ca so
„apere. Şi Dumneata numa sŏ puĭ tótă silinţa, os-
„teninţa, şi mentea şi vrătăciunea pentru moşie şi
„rodu Dum., şi sĕ dvoreştĭ pîn la obîrşă a trimite
„pasluşnicĭ împĕrăteştĭ cu ferman la Hanu sĕ de
„întrurmă pe toţĭ Boeriĭ şi tot norodu ceĭ robi cu
„tóte avuţiile, şi sĕ chizăşluească împĕrăţia pe Ha-
„nu sĕ maĭ nu bĕntueză ţara împĕrăţieĭ. Iţĭ maĭ
„dăm ştire Dum. că şi curtea Dum. de la Coşăştĭ
„cu toate avuţiele şi sculele şi toate uricile şi dre-
„săle le arsă şi le prĕdă, ba şi biserica de acolo
„cea făcută de Dragoş Vornicu strămoş Dum., da-
„că oblici că Dragoş Vornicu fu acel Demir Sul-
„tan, ficior Hanuluĭ de Krîm ce se boteză în ḑi-
„lele bêtrănuluĭ Ştefan VV. o rĕsipi păn în pămênt
„se'ĭ pérdă pomentea luĭ, Dumneḑĕŭ pomenească'l,
„şi tot satul pustii, numaĭ ce scăpă Mihoce Hot-
„nog, cel lăsă părintea Dum. sĕ iae sama casĕĭ, şi
„noĭ dacă auḑim că sĕ cherdu uricile, cerum izvod
„dĕ la părintea Dumitale Sion Vornicul, Dumne-
„ḑĕŭ pomenească'l, de toate ocinile şi ţiganiĭ, şi po-
„roncim credincios Boeriuluĭ nostru Mătieş Logo-
„fătu, seţĭ facă pe toate ocinile şi pe toţĭ ţiganiĭ
„urice alte. Numaĭ ce nu putu părintea Dum. de
„mare durere şi o licuială sĕ ne bine spuĭ care
„ocines rĕmasĕ de la Dragoş Vornicu Demir Sul-
„tan, ce lempârţi Ionaşco Pah. cel bĕtrăn cu fra-

„teseŭ Avram Visternicu, ficiorii luĭ Dumitraşcu „Pêrcălab, nepoţiĭ luĭ Dragoş Vornicul, şi caris ce-„le cumpĕrate de Ionaşco Pah., Coşĕscu cel tênĕr „tată părinte Dumitale ce se ḑice şi Rĕsboianŭ pe „numele tătînisĕŭ Resboian Stol., şi pentru aceas-„ta avênd D-ta ştire bună sĕ ne facĭ ştire. Giu-„pâneasa Dum. sănătoasă este aşa şi coconiĭ, şi cum „astrucăm pe socrusĕŭ, Dumneḑĕŭ pomeneascăl, sĕ „dusĕ cu fratisĕŭ Istrat Pah Dabija la măsa sĕ „şaḑă acolo, că la Coşĕscĭ hiind numa jăriştea şi „de tot pustiĭ nu póte şi de. D ta pune osteninţă „cum scriem Dumitale, ca sĕ trimată de la Impĕ-„răţiă ferman cu ceauşd împĕrătescŭ la Hanu, şi „numa cea veni ace gătire, facevom a trimiterea „iubituluĭ nostru fiŭ Ştefăniţă Beizade în locul Du-„mitale la Ţarigrad, şi veniveĭ atunce Dumneata „aice la moşia Dumitale ca sĕţĭ socoteştĭ de casă, „şi sĕ hiĭ Dumneata sănătos şi Dumneḑĕŭ tentă-„rească, nu te griji de giupăneasă şi de coconĭ că „noĭ luăm sama de toate. (1)“

Iassy veleatŭ 71 . . . . Iun. 5.

(*L. P.*)

Passulŭ acesta n'avù nicĭ unŭ resultatŭ, precum n'a avutŭ şi nu vorŭ avé tóte passurile acellorŭ ce, putêndŭ să se apere, putêndŭ să lovéscă, *se rógă.* Ţerra a remasŭ bine prĕdată; érĕ stricăciunile eĭ, érĕ rănele eĭ, le aŭ reparatŭ şi vindecatŭ numaĭ timpulŭ, numaĭ bunulŭ Dumneḑeŭ, dupe cumplite şi in-

(1) *Archiva Albineĭ Romănescĭ*, Iassy 1845.

delunge sufferinţe. Acésta este sórtea acellorŭ ce calcă legile eterne şi nestrămutate alle adevêruluĭ şi alle dreptâţiĭ; alle acellorŭ ce neincredinţându-se in puterile ce le a dătŭ Dumneḑeŭ lorŭ propriŭ, ascéptă adjutoriŭ séŭ măntuire de la *străinĭ.*

Din nenorocire, şi nu trebue să ne roşimŭ a o spune, Româniĭ de la Cantemir incóce, aŭ picatŭ pré desŭ in pĕcatulŭ acesta: Aŭ creḑutŭ in străinĭ; aŭ asceptatŭ totulŭ de la străinĭ. N'aŭ profitatŭ insă de esperienţa că străinulŭ totŭ străinŭ remâne! Ellŭ, şi de ţĭ va da ceva, insă va da ceea ceĭ va *trece printre degete.*

Posiţiunea geografică, bogăţia cea firéscă a ţêrreĭ nóstre, urmă să ne arrétte din timpŭ, că străiniĭ, maĭ cu deosebire veciniĭ, nu ne potŭ voi binele ce ni lŭ vomŭ voi noĭ ênşine?! Numaĭ de cândŭ aŭ fostŭ părăsitŭ Româniĭ politica lorŭ firéscă, naţionale, aceste adevêrurĭ pipăite nu se maĭ pricepeaŭ şi *remăsesse* unŭ apocalipsŭ.

XXIX

Polonia pricepêndŭ, fórte bine, insemnătatea şi greutatea intĕmplârilorŭ ce aveaŭ a apĕsa assupra a ensuşĭ venitoriuluĭ eĭ, din essecutarea tratatuluĭ inchiăiatŭ de Vasile-Vodă cu Hmelnitki, allérgă la tóte miḑlócele spre a nimicnici allianţa acésta. Mareşalulŭ Radzivil, ginerile cellŭ maĭ mare allŭ luì Vasile-Vodă se silia prin tóte chipurile a impedica insocirea luĭ Timuş cu domniţa Rucsandra, maĭ ăn-

têiŭ ca desonorante familieĭ selle, apoĭ ca vătĕmătóre interesselorŭ Polonieĭ. Dérĕ unde era ea, cândŭ *una sută* miĭ Cosacĭ şi pre atâţia Tătarĭ, ne constringeaŭ, prin focŭ şi sabiă, la inchiăiarea acestuĭ tratatŭ ? Lesne este a intriga spre neapplicarea unuĭ tratatŭ, dérĕ vine greŭ, fórte greŭ! a da mână de adjutorŭ armatŭ spre a face faciă eventualitâţilorŭ ce de a purure pré'naintéză unŭ tratatŭ. Domnulŭ, din fire, simpaticŭ republiceĭ Iagheloni-lorŭ, lesne se lăssa a fi attrasŭ. Hmelnitki incredêndu-se in cuscria legată prin tratatŭ, incepuse a-şĭ trămite chărtiele sélle la pórta Otomană prin intremiḑlocirea Domnuluĭ Moldoveĭ. Dérĕ acesta le trămitea pe tóte senatuluĭ lesescŭ.(1)

Aceste jocurĭ,—pucinŭ scusabilĭ de legile legalităţiĭ şi alle nobleţeĭ care *obligă* pre totŭ acellŭ ce'şĭ dă cuvêntulŭ, pucinŭ ertate unuĭ Domnŭ *mare* ca Vasile Lupulŭ, pucinŭ ertate de buna cuviinţă şi dreptulŭ ginţilorŭ,—a sporitŭ multŭ povéra din cumpĕna relelorŭ ţêrreĭ.

Rucsandra, ca tóte femeele ce sunt multŭ maĭ simţitóre, multŭ maĭ prevĕḑatóre de câtŭ noĭ bărbaţiĭ, era préda celleĭ maĭ viue durerĭ. Causă, innocinte, a periculelorŭ la care era espusă patria eĭ, domniţa se creḑù amenințată cu perderéa sociuluĭ pe care êlŭ alessese părintele eĭ, şi către care legasse sórtea luĭ de la misteriósa luĭ apparţiune in biserica Treĭ-Erarchĭ. Ideea că avéa a deveni socia apăsătoriuluĭ patrieĭ şi a familieĭ sélle, era uă

(1) Şincaĭ, Tom. III, pag. 51.

monstruositate care o tortura cumplitŭ.—Simţindu-se in deseverşită neputinţă a inriuri assupra unorŭ aşa evenimente séŭ d'alle domina, Rucsandra căuta in religiune măngăere şi adjutorŭ la durerile de carĭ suferia.

Ânima ce are simţimêntulŭ intimŭ allŭ nevinovăţieĭ sélle e departe a crede in reutâţile ómenilorŭ. Ea se resignă.

Ast-feliŭ făcù domniţa Rucsandra.

De ar fi fostŭ unŭ bărbatŭ, ea ar fi judecatŭ lucrulŭ dupe principie; insă ea era femeă şi ast-feliŭ hotărî *dupe amórea sa.*

Amórea in viéţa bărbatuluĭ e episodŭ, ḑice Dómna Stael; érĕ pentru femeă e istoria vieţeĭ sélle.

Aice se intêmplâ aşa feliŭ că circumstârile patrieĭ, dictară acesteĭ mărinimóse femee amorulŭ eĭ.

Femeele inalte sunt intr'uă posiţiune escepţionale.

Coribut trăĭa retrassŭ in munţiĭ Moldoveĭ pentru a se feri de urmăririle luĭ Hmelnitki. Ellŭ profitâ de acéstă impregiurare, pentru a studia limba, datinele, moravurile şi ţérra acestuĭ poporŭ, pe care Polonesiĭ êllŭ numiaŭ şi'lŭ numescŭ *Italianĭ, (Wolochi)*, pe cândŭ Italianilorŭ propriĭ le ḑicŭ *Vlochi*. Ellŭ admirâ cum acestŭ neamŭ resboinicŭ, păstorŭ şi agricolŭ in acellaşĭ timpŭ, aruncatŭ de uă mulţime de seculĭ la uă aşa depărtare de la Roma, in miḑloculŭ unuĭ oceanŭ de barbarĭ, aŭ sciutŭ să-şĭ păstreze essistinţa, limba, deprindĕrile şi acea căldurósă iubire pentru *lucrarea pămêntuluĭ* şi *resboiŭ* : calitâţĭ carĭ eraŭ isvorulŭ principale allŭ

virtaţiĭ străbunilorŭ seĭ. Numaĭ acestorŭ providenţialĭ insuşirĭ, attribuia junele polonŭ strecurarea naţiuniĭ Române, prin atâtea vijelie in care s'aŭ perdutŭ multe alte popóre-şi naţiunĭ.

Şi cum n'ar fi rădicatŭ agricultura şi resbelulŭ pe Românĭ, cândŭ sciutŭ este că *munca*, şi maĭ cu sémă *munca pămêntuluĭ*, *in care jacŭ ósèle strebunilorŭ*, innobiléză pre omŭ. Érĕ uă picătură de sânge vĕrsatŭ pentru apĕrarea acestuĭ sântŭ tesaurŭ, rodesce atâtŭ de imbelşugatŭ că in loculŭ unuĭ vitézŭ picatŭ, resarŭ ḑece. Şi ast-feliŭ urmaşulŭ neamiculuĭ de astăḑĭ, impingêndu'lŭ pĕccatulŭ a călca pe urmele tătă-ne-sêŭ, va afla inaintea luĭ, nu unulŭ, ci *ḑece* luptătorĭ odıăsliţĭ din una şi aceeaşĭ picătură de sânge.

Coribut êşĭ indreptâ cercetârile maĭ ăntêiŭ către obêrşia riuluĭ Moldova. Visitâ, la Corlibaba, bâile de argintŭ precum şi acelle de aurŭ de la Bistriţa. Çiganiĭ aurarĭ scoteaŭ pe atuncĭ uă mare cătime de aurŭ in fire mice; eĭ făceaŭ din acéstă ocupaţiune unŭ commerciŭ insemnatŭ şi-şĭ plătiaŭ capitaţiunea lorŭ către Statŭ totŭ de acolo. Petrecù câtŭ va timpŭ la cetatea Baïa, locuită de uă coloniă de Saşĭ transilvanĭ, adduşĭ in Moldova de maĭ mulţĭ seculĭ spre lucrarea minelorŭ de aurŭ. Aflâ uă plăcere nespusă a petrece intre plăieşiĭ Munteluĭ acestĭ fiĭ bravĭ şi pururea nobilĭ aĭ Carpatuluĭ Românŭ carĭ, assemene barḑilorŭ celţĭ, facŭ să resune stâncele de doĭnele şi horile naţionalĭ, érĕ aerulŭ de lovirile armelorŭ, ce nicĭ-uă dată facŭ greşiŭ. Re-

trașsŭ in una din celle maĭ piόse săhăstriĭ, ce imfrumusețéză pitorescele cόste alle Carpaților̆, in miḑloculŭ occupârilorŭ selle cellorŭ variate, Coribut ammorția, câte-uă-dată supĕrările suffletuluĭ sêŭ celluĭ arḑătoriŭ și neastimpĕratŭ. Ellŭ fù surprinsŭ de uă bόlă care, pucinŭ de nu l'a dussŭ in mormêntŭ. Pribolirea sa fù anevoiόsă; pentru acésta ellŭ nicĭ putù fi folositoriŭ Moldovenilorŭ, in totŭ cursulŭ evenimentelorŭ petrecute, nicĭ cu fapta, nicĭ cu vorbe. Ellŭ a priimitŭ nuoĕtatea nefericirilorŭ ce lovisse pe Vasile-Vodă, uă-dată cu unŭ trămissŭ allŭ luĭ Radzivil, carele dându-ĭ scirĭ din patriă, l'a maĭ inviośatŭ și i a improspĕtatŭ puterile moralĭ de carĭ avea mare trebuință și fâră de carĭ nu pόte intreprinde nimica. Coributa a flatŭ cu entusiasmŭ marele pregătirĭ ce făceaŭ Poloniĭ spre resbunarea rușineĭ sufferită in cea din urmă desfacere. Se grăbì dérĕ a respunde la chiămarea ce-ĭ făcea Mareșalulŭ : a se intόrce in patriă, spre a rădica prin presința sa curagiulŭ armieĭ, spre a infricoșa pre neamicŭ. De indată ce-șĭ recăpĕtâ puterile perdute, se puse in calle pentru a regula impreună cu Vasile-Vodă messurele ce avea a lua Moldova de-a-valma cu Polonia, in contra luĭ Bogdan Hmelnitki.

XXX

Domnulŭ se aflâ atuncĭ la Soroca, pe țêrmuriĭ Nistruluĭ, pentru a observa maĭ de oprόpe cursulŭ

intĕmplârilorŭ ce eraŭ gata a se desfăşiura. Spera că-ĭ vorŭ fi măcar atâtŭ de favorabile, in câtŭ va puté scutura lanţurile uneĭ alianţe ce, pentru dênsulŭ eraŭ unŭ jugŭ nesufferitŭ. Coribut călătoria căllare, insocitŭ numaĭ de unŭ singurŭ Comişielŭ.

Dupe ce a eşitŭ din munţiĭ ceĭ greĭ, a sositŭ in spre séră pe ţêrmuriĭ riuluĭ Sucéva, acolo unde acestŭ rîŭ dă in Siretŭ. Trecù apoĭ amĕnduo apele, şi maĭ ina inte de a-şĭ urma căllĕtoria, să puse să se repauseze sub unŭ stejarŭ seculariŭ. De uă-dată uă apĕsătóre greutate la peptŭ 'lŭ desceptă din visările selle. Se scólă caută impregiurulŭ luĭ şi vede orisonulŭ intr'uă stare estraordinariă. Celle din urmă raḑe alle sóreluĭ, auriaŭ incă, culmele munţilorŭ, alle cârora gene se depingeaŭ pe orisonŭ ca brazda pe unŭ câmpŭ purpuriŭ; stelele sglobiĭ şi scănteitóre incepeaŭ a se arrĕtta pe icĭ şi cole. Aḑiera cea de séră a vêntuluĭ, ciripirea neliniscită a păserilorŭ de nópte, ce'şĭ căutaŭ cu nelinisce culcuşulŭ, murmurulŭ cellŭ intêrritatŭ allŭ frunḑelorŭ, preḑiceaŭ uă catastrofă in natură. Era una din acelle nelinisci ce se assémĕnă cu calmulŭ mâriĭ, in adjunulŭ uneia din celle maĭ cumplite vijelie.

Şi in adevêrŭ, nu trecù uă óră şi unŭ mugetŭ surdŭ, unŭ gémĕtŭ ce părea a eşi din măruntâile monstruóse alle unuĭ urieş,ŭ, isbucnì de a lungulŭ Siretuluĭ, ca semnalulŭ premergătoriŭ allŭ uneĭ apropiete revoluţiunĭ in elemente. Currêndŭ, cursulŭ cellŭ leniscitŭ şi normale allŭ rîuluĭ incepù a se umfla cu furiă. Undele vinŭ spumegândŭ şi spo-

rite de ruptura nuorilorŭ şi intrunirea apelorŭ afluinţĭ in Siretŭ. Pucinŭ incă şi Siretulŭ isbucnì peste modestulŭ sêŭ patŭ şi se respăndesce pe intinsele şessurĭ. Luciulŭ se lăţia cu nemărginire şi adjunse a fi inspăimĕntătorŭ pentru vedere. Nu trecù multŭ şi incepe a pluti pe undele, neindurătóre, arborĭ desrădĕcinaţĭ, case ţĕrrănescĭ, morĭ, coşiurĭ şi totŭ feliulŭ de clădirĭ omenescĭ şi plantaţiunĭ. In câteva minute geniulŭ pustieriĭ plana peste tótă intinderea ambelorŭ ţêrmĭ aĭ Siretuluĭ. Celle maĭ depărtate estremităţĭ alle revărsâriĭ eraŭ preserate de plăgiĭ, de plute sfărămate şi mălite, de lemne pentru trébă, risipite, de ape de prin aşeḑările termine. Mulţĭ locuitorĭ aĭ satelorŭ vecine, spre a scăpa, macar cu viéţa, se suiaŭ prin podurile caselorŭ, prin vêrfurile arborilorŭ, dérĕ mórtea-ĭ găsia şi acolo. Apele se suiaŭ cu nă aşa răpeḑiune in câtŭ nu s'a pututŭ da nimenuĭ nicĭ unŭ adjutorŭ. Uniĭ aŭ peritŭ sub năruiturile murilorŭ dărĕmaţĭ de unde; alţiĭ de fóme prin arborĭ. Alţiĭ, in fine, aŭ muritŭ prin scruntare, incungiuraţĭ de ape, dupe lunge şi chinuitóre sufferinţe Culmile dealurilorŭ eraŭ preserate de bărbaţĭ şi femee cu copiiĭ in bracie, incărcaţĭ cu ce aveaŭ maĭ scumpŭ in casa lorŭ, cătândŭ scăpare la locurĭ 'nalte. Animalile impinse de instinctulŭ conservâriĭ, allergaŭ din tóte pârţile, mugindŭ, boncâindŭ şi căutândŭ scăpare in societatea ómenilorŭ. Tabloulŭ era inspăĭmĕntătorŭ.

Acéstă scenă de grózā şi pustiire, agravată pentr'unŭ momentŭ, de intunericulŭ sporindŭ allŭ nop-

ţiĭ, incepù a se lumina, de la unŭ timpŭ, de primele rade a luneĭ rĕsărinde. Luna mijindă printre arborĭ, părù atuncĭ, luĭ Coribut, unŭ geniŭ sinistru, carele adjutatŭ de uă lampă infernale, venia să contêmple teatrulŭ bosturarelorŭ făcute de furiele selle.

Incremenitŭ, in contêmplarea acesteĭ privelisce de desperare, Coribut aude nisce strigăte pĕtrundătórie. Ellŭ alérgă in spre malulŭ riuluĭ pre atâta câtŭ reversarea apelorŭ lăsa să se apropie, şi zăresce de ceea parte duo persóne carĭ nu se putusse mântui prin fugă, şi carĭ incungiurate de ape, inspăimêntate, desperate, cereaŭ adjutoriŭ.

Fără a perde timpŭ, Caribut se aruncă pe calŭ şi, urmatŭ de comişelulŭ sêŭ, năvălesce in undele spumóse alle Suceveĭ, indestulŭ de unflate prin unirea lorŭ cu unŭ ramŭ allŭ Siretuluĭ. Sosindŭ la loculŭ de unde veniaŭ acelle bocite, viteazulŭ notătorŭ intrevĕdù uă femeă invălită şi leşinată; lûngă dânsa sta ingenucihiatŭ unŭ bĕtrânŭ sahastru carele, speriatŭ, êşĭ făcea celle din urmă ruge. Tabloulŭ era pateticŭ şi pitorescŭ totŭ-uă-dată.

Acestĭ nenorociţĭ, surprinşĭ de teribilea catastrofă se credeaŭ aprópe de peire, câcĭ incungiuraţĭ de apele crescânde alle Siretuluĭuĭ şi alle Suceveĭ, peste câte-va minute aveaŭ a fi préda lorŭ. Timpŭ nu era de perdutŭ. Coribut, vitézŭ in resbellŭ ca şi in pericule, rădicâ in braciele selle pe femea leşinată şi se aruncâ cu ea pe callŭ. Comişelulŭ sêŭ face de assemene cu bĕtrânulŭ sahatru, şi, aşa, a-

mĕnduoĭ se aruncă érĕşĭ in undele apelorŭ, carĭ acuma se intrunisse şi acârora furiă era indoitŭ de puternică. Valurile mugitóre se luptă intre elle ca intr'uă mare muncită de cea maĭ cumplită tempestate.

Din memorabilea ḑi in care Coribut cu arma in mână êşĭ deschisese uă calle printre cetele selbatice de Cosacĭ şi de Tătarĭ, ellŭ n'a fostŭ incercatŭ unŭ maĭ mare periculŭ. Dérĕ astă-dată, datorì viéţa sa, şi a victimeĭ ce scăpasse, numaĭ bărbăţieĭ şi inţellepciuniĭ instinctive a caluluĭ sêŭ. Dupe silinţe neauḑite, Coribut, adjutatŭ de norocŭ şi curagiulŭ sêŭ, isbutì a trece innotŭ apele revĕrsate, şi a adjunge la pămêntŭ uscatŭ; acolo aŭ depusŭ sarcinele lorŭ.

Allergândŭ la strigătulŭ de adjutoriŭ, Coribut n'avea altŭ scopŭ de câtŭ a măntui din periculŭ fiinţele scăpate. Periculul pe care-lŭ incercasse ênsuşĭ ellŭ l'a impedicatŭ pentru momentŭ de a cugeta la cunnóscerea femeeĭ ce a fostŭ măntuitŭ şi care in cursulŭ cellŭ râpede şi struncinătoriŭ allŭ innotâriĭ se desceptasse din leşinŭ. Vestimentele cu carĭ era invelită 'lŭ indatoria să judece că ea era uă persónă de unŭ rangŭ maĭ inaltŭ. Dérĕ mare fù surprinderea sa, cândŭ, rădicândŭ velulŭ ce acoperea facia misterióseĭ necunnoscute, descoporì in ea pe Domniţa Rucsandra. Sarbĕdă şi maĭ mórtă de grózä şi oboséla, ea se maĭ insufleţì, in acellŭ momentŭ de simţimêntulŭ recunnoscinţeĭ şi indreptâ assupra măntuitoriuluĭ eĭ acelle privirĭ pe care ellŭ

de multŭ nu le contemplasse dérĕ a cârora castă putere o incercasse intr'atâtea rônduri.

Currêndŭ, suvenirulŭ causelorŭ ce aŭ fostŭ addussŭ acéstă neasceptată intĕlnire, accoperì figura domniţeĭ de simptomele intristârii ceĭ maĭ profunde. Strînsele legăture ce fiinţaŭ intre părintele eĭ şi pseudonimulŭ Arghir, eraŭ bine cunnoscute Rucsandreĭ. Ea nu se induoia că intre acestŭ june polonŭ, şi faimosulŭ sêŭ compatriotŭ, Coribut, pe care ea'lŭ credea departe, sub figura luĭ Timuş, trebuia să fie uă amiciţiă fórte strînsă. Ast-feliŭ, cedândŭ şi la impulsiunile ânimeĭ sélle, şi la stăruinţele aşa creḑutuluĭ Arghir, i impărtăşì impregiurările ce o addusesse la halulŭ de faciă.

Aşeḑându-se cu bĕtrânulŭ eĭ călăusŭ, lîngă foculŭ ce apprinsesse comişelulŭ luĭ Coribut, Rucsandra, dupe câte-va momente de repausŭ, istorì luĭ Coribut cu amĕnuntulŭ intĕmplârile ce s'aŭ fostŭ petrecutŭ la curtea Moldoveĭ, dupe depărtarea luĭ:

„—Cunnoscĭ, ḑisse ea fatalile propunerĭ de a-„lianţă şi maritagiŭ ce ne făcù barbarulŭ venitŭ „din fundulŭ deşerturilorŭ Donuluĭ. Nu te veĭ fi „induoindŭ despre energia cu care s'a improtivitŭ „părintele meŭ, totorŭ propunerilorŭ, ademenirilorŭ „şi ameninţârilorŭ Cosaculuĭ furiosŭ, interritatŭ maĭ „multŭ de refusulŭ meŭ de a impodobi allŭ sêŭ „triumfŭ incruntatŭ şi a mĕ impărtăşi de viitórele „luĭ ursite. Nu veĭ fi uitatŭ nenorocitele urmârĭ „alle acestuĭ refusŭ şi alle perfidieĭ pretendinteluĭ „mâneĭ melle: ne putêndŭ invinge indărătnicia mea

„a indreptatŭ assupra patrieĭ melle tóte furiele u-
„nuĭ resbellŭ barbarŭ şi sterpitoriŭ. Părintele meŭ,
„surprinsŭ fâră nicĭ uă pregătire de apĕrare, şi
„necăpĕtándŭ adjutorulŭ făgăduitŭ de Polonĭ, con-
„simţì, in fine, pentru a cruţa ţérra de nisce ne-
„norocirĭ şi maĭ marĭ, a subscrie condiţiunile im-
„puse de biruitoriŭ. Dupe ce am perdutŭ orí-ce
„speranţă, am fostŭ luatŭ hotărîrea de a mĕ sus-
„trage de sub puterea sorţiĭ prin uă mórte de bună-
„voiă, dérĕ cugetândŭ la pĕcatulŭ luĭ Dumneḑeŭ şi
„poruncele moraleĭ, m'amŭ dumeritŭ că perderea
„mea ar fi addussŭ dupe sine perderea intregeĭ
„melle famillie şi ar fi attrassŭ assupra ţêrreĭ, din
„nuoŭ, ordele de Cosacĭ şi Turcĭ, care n'arŭ fi lip-
„sitŭ a inuoi grozăviele de carĭ aŭ impovĕratŭ nu
„numaĭ pre Moldova, dérĕ şi pre Polonia. Aceste
„impregiurârĭ amare, nu numaĭ că m'aŭ nevoitŭ a
„călca jurămêntulŭ ce amŭ fostŭ făcutŭ a deveni
„socia omuluĭ pe care cerulŭ semĕna a mi'lŭ sorţi,
„dérĕ m'a impedicatŭ a vĕrsa lacrimele ce dato-
„rescŭ nenorocirilorŭ luĭ Coribut. Otărîtă *a mĕ*
„*sacrifica pentru măntuirea patrieĭ melle*, simţiiŭ
„nevoia de a căuta, in religiune, mĕngăiarea de ca-
„re aveamŭ trebuinţă spre purtarea infricoşateĭ mel-
„le posiţiunĭ. Amŭ făcutŭ, dérĕ, juruinţă, votŭ, a
„face unŭ **peregrinagiŭ pedestru,** din Sucéva la Iassy
„pentru a mĕ inchina móstelorŭ sânteĭ Paraskeva
„patróna oraşuluĭ *şi a famillieĭ nóstre.* Aceste
„sânte reliquie, sunt rĕscumpĕrate de Domnulŭ pă-
„rintele meŭ de la Sultanulŭ Murad allŭ II pen-

„tru summa de treĭ-sute miĭ leĭ. — Sânta s'a năs-
„cutŭ şi a pătimitŭ la satulŭ Epivate in Bulgaria.
„Mĭ amŭ implinitŭ acéstă dorinţă a ânimeĭ, dupe ce
„maĭ ăntêiŭ am impărtăşit'o mărturitorulŭ meŭ.
„Ellŭ incuviinţâ hotărîrea mea şi cu tótă vrîsta
„luĭ cea pré inaintată, êmĭ propusse a mĕ insoci in
„acéstă căllĕtoriă. Amŭ spĕlatŭ cu lacrimele melle
„treĭ ḑille şi treĭ nopţĭ, piciórele altariuluĭ Sânteĭ.
„Am rugat'o pentru ţérra, familia şi persóna mea.
„Acuma facă-se voia luĭ Dumneḑeŭ. In religiune
„amŭ aflatŭ puterea de care aveamŭ nevoiă pentru
„a susţine sarcina nenorocirilorŭ melle şi speranţa
„unuĭ viitorŭ maĭ bunŭ. Mĕ apropiamŭ acum de
„capĕtulŭ căllĕtorieĭ melle; in duo ḑille de cale pe-
„destră trebuia să mĕ aflu in sinulŭ famillieĭ dom-
„nescĭ, cândŭ fuiŭ surprinsă de catastrofa allŭ câ-
„reia marturŭ aĭ fostŭ, şi din care m'aĭ scăpatŭ,
„cu pericululŭ ḑillelorŭ domnieĭ télle, dobêndindŭ
„eterne drepturĭ la recunnoscinţa mea(1)".

Către acestŭ dialogŭ in care simţimêntulŭ nobile allŭ bunuluĭ, allŭ amoruluĭ, allŭ pietâţiĭ allŭ patrieĭ, abundă şi constitue deosebitele părţĭ alle unuia şi aceluiaşĭ totŭ, românulŭ modernŭ nu póte adauge, altŭ de câtŭ ceea ce esclamă şi venerabilele d. G. Asaki, cu unŭ pătrarŭ de seculŭ in urmă :

(1) G. Asaky. Veḑĭ *Rucsanda Dómna* in Spicu torulŭ MoldoRomân.

„In *timpulŭ cellŭ cumplitŭ unŭ suffletŭ Moldovénŭ*
„*Aŭ fostŭ și la femeĭ, ca la bărbațĭ: de osteanu(1)*

XXXI

Narațiunea acésta era intreruptă, adese-orĭ de lacrime și suspine carĭ induioșiaŭ ânima luĭ Coribut și intĕrritaŭ maĭ puternicŭ sentimentele luĭ de resbunare in contra rivaluluĭ Timuș. De și ivirea luĭ Coribut la curtea moldavă era secretă, de și ellŭ, fâră să scie, imprumuta numele sêŭ, gloria luĭ, unuĭ rivalŭ maĭ norocitŭ de câtŭ dênsulŭ, totușĭ, in cursulŭ narațiuniĭ era gata de uă miiă de orĭ a se arunca la piciórele Domnițeĭ spre a-ĭ mărturi cumplita patimă ce i a fostŭ insuflatŭ maĭ multŭ de nobilitatea sentimentelorŭ eĭ, ânimeĭ eĭ, de câtŭ frumusețile celle trecătórie. Unŭ omŭ vulgarŭ, unŭ omŭ de uă stofă ordinariă, ar fi pusŭ interessulŭ sêŭ personale, fericirea sa momentană, maĭ pre susŭ de binele patrieĭ, ar fi sfărmatŭ tóte pedicele ce'lŭ despărția de principésă spre a triumfa assupra uneĭ slabe ființe.

Dérĕ unŭ suffletŭ mare, unŭ suffletŭ generosŭ, nu este deprinsŭ a sacrifica binele communŭ, binele țêrreĭ, interessuluĭ meschinŭ allŭ individuluĭ, allŭ atomuluĭ ne insemnătoriŭ. Cu câtŭ Coribut punea culmea fericiriĭ selle in unirea sa cu cea maĭ fru-

(2) Balada Stefan inaintea cetâțiĭ Neamțuluĭ

mósă şi perfectă din femeele contimpurane, cu atâtŭ simţia că uă descoperire fără timpŭ, nu putea de câtŭ să jignéscă interessele selle in particulariŭ, şi alle patrieĭ in genere. Cugeta că descoperindu-se Rucsandreĭ, simţimêntele lorŭ reciproce putea să se adauge, şi să producă inveluirĭ nuoe, carĭ l'arŭ impedica a adduce la indeplinire planurile de la carĭ atêrna măntuirea patrieĭ selle, libertateaşi gloria sa personale.—Ellŭ insă a preferitŭ pseudonimulŭ. Şi nu se póte ḑice, că sub ispita unorŭ impregiurărĭ atâtŭ de defavorabilĭ, pseudonimulŭ nu fù uă virtute din partea luĭ Corıbut. Omulŭ trebue, une-orĭ, să scie a repurta biruinţă chiar assupra sa ênsuşĭ. Coribut póte că voia a se descoperi domniţeĭ in ḑiua in care descoperirea acésta nu ar fi fostŭ suppusă la nicĭ unŭ periculŭ, insocirea lorŭ la nicĭ uă pedică.

De indată ce principesa fù pusă in siguranţă despre orĭ-ce periculŭ allŭ apelorŭ, Coribut se dede de apĕrătoriulŭ eĭ, i annunciă că ḑiua dreptâţiĭ a sositŭ; că principele Coribut va renasce din cenuşa sa; că Polonia, pentru a resbuna propriele selle umilirĭ, va măntui pe Rucsandra de unŭ jugŭ atâtŭ de uriciosŭ; virtuţile eĭ, pietatea şi innocinţa eĭ, i pregătiaŭ unŭ venitoriŭ fericitŭ. Cu aceste cuvinte, 'şĭ luâ ḑiua bună şi apucâ callea Suceveĭ. Coribut căllĕtorì cu atâta răpeḑiune, in câtŭ adjunse, lîngă Domnulŭ Moldoveĭ, multŭ maĭ inainte de ce Rucsandra să-şĭ fi terminatŭ peregrinagiulŭ

eĭ cellŭ pedestru. Ast-feliŭ prescriaŭ datinele timpuluĭ, a se face nisce atarĭ căllĕtorie.

La Suceava, Coribut depusse intre mânele Domnitoriuluĭ, uă scrissóre autografă a regeluĭ, şi-ĭ impărtăşì copprinderea messagiuluĭ luĭ Radzivil, care-lŭ informa despre măreţele pregătirĭ de resboiŭ alle luĭ Ioan Casimir. Afară de una sută miĭ de gentilomĭ, căllârĭ, ce i aŭ votatŭ dieta, ḑisse ellŭ, regele a adausŭ armia sa cu 50,000 veteranĭ germanĭ, deprinşĭ la resbellŭ sub drapelurile luĭ Wallestein şi Monte-cucule. Pentru a insuffleţi pe Polonĭ de unŭ zelŭ religiosŭ, Papa Inocenţiŭ a fostŭ trămisŭ, cu mare pompă, uă ambassadă la Warşava spre a presinta regeluĭ uă spadă şi unŭ coifŭ sănţitŭ; regineĭ uă rosă de aurŭ. Domnulŭ Moldoveĭ încă fù indemnatŭ a-şĭ immulţi óstea pentru a isgoni pe Tătarĭ din Bugeagŭ, şi a avé cu ce sfărăma apĕsătórele legăture ce fusesse silitŭ a subscri prin tratatulŭ impusŭ de Bogdan. Dupé aceste messure, luate in commună inţellegere, Coribut părăsì Moldova, pe la Hotinŭ, şi nu tărḑiŭ apărù in pămênturile selle, pămênturĭ a cârora devastare şi jefuire adausse furia luĭ, in contra Cosacilorŭ(1)

XXXII

Din parte-ĭ, Bogdan Hmelnitki, desvĕlì uă politică ghibace şi nu maĭ pucinŭ energică de câtŭ inamiciĭ seĭ. Nemulţămitŭ a chiăma serviĭ la liber-

(1) G. Asaki, loc. cit.

tate şi a imprăstia averĭ intre ceĭ săracĭ, proiectâ uă nuoă cruciată a bisericeĭ ortodoxe in contra celleĭ apusene. Spre acésta ellŭ se adressâ către Divanulŭ şi Patriarculŭ din Constantinopole.

Mahomed IV, mulţămitŭ a vedé intorcêndu-se către dênsulŭ unŭ némŭ de ómenĭ, pe care in deşertŭ s'a fostŭ silitŭ a-lŭ adduce sub ascultarea sa, se grăbì a da Cosaculuĭ titlu de *Principe allŭ Ucraineĭ.* Patriarculŭ de Constantinopole, in calitate de capŭ allŭ bisericeĭ ortodoxe, veḑù in acestŭ passŭ, uă nuoă cucerire pentru biserica resărituluĭ, uă simţitóre perdere pentru aceea a apusuluĭ.

Cosaciĭ arrĕtasse pênĕ atuncĭ marĭ plecârĭ spre catolicismŭ. Decĭ le trămisse şi ellŭ uă sabiă sânţită, prin miḑlocirea uneĭ ambassade, compusă din episcopulŭ Corintuluĭ, şi maĭ mulţĭ monachĭ de la muntele Atosŭ. Unulŭ din acestia devenì ministrulŭ luĭ Bogdan. Aşa dérĕ, éttĕ, şi uă parte şi alta, servindu-se de acelléşĭ arme, allergândŭ la acelléşĭ miḑlóce estreme : *fanatismulŭ religiosŭ.* Crucifixulŭ catoliculuĭ se rădicâ ameninţătoriŭ in facia intreituluĭ semnŭ allŭ măntuiriĭ, inălţatŭ cu fală de ortodoxulŭ rĕsăriteanŭ.

Dumneḑeŭ este părintele communŭ allŭ totorŭ ómenilorŭ, érĕ credincioşiĭ se sfăşie pare că s'ar inchina la duoĭ deosebiţĭ Dumneḑeĭ. Ast-feliŭ, pre cândŭ despre uă parte sosirea adjutoriuluĭ aţîţa religiositatéa şi invăpăiarea ortodoxilorŭ, despre altă parte presinţa luĭ Coribut a âmplutŭ ânimele Poloni-

lorŭ de unŭ nuoŭ entusiasmŭ; entusiasmŭ cu atâtŭ maĭ legitimŭ că patrioţiĭ luĭ, credêndu-lŭ de mortŭ, vedeaŭ in apariţia luĭ uă nuoă minune, *uă a duoa inviere.*

Regele Ioan Casimir, şi toţĭ magnaţiĭ ţêrreĭ êlŭ impovĕrară de semnele dragosteĭ lorŭ. Ellŭ percurge ţérra in lungŭ şi in latŭ, insuflă pretutindenea increderea şi grăbesce pregătirile militare. Trombele resbelluluĭ rĕsunară de la ţêrmuriĭ Donuluĭ pênĕ in pólele Carpaţilorŭ. Para sinistră şi săngeratică a faclelorŭ luĭ Ianus, lumină acestŭ intinsŭ tĕrrenŭ. Feluritele popóre carĭ locuiaŭ aceste ţêrre, aŭ luatŭ armele in mână. Cerchesiĭ, şi alte popóre caucasiane, aŭ măritŭ şirurile Cosacilorŭ. Şépteḑecĭ miĭ de Tătarí Crâmlenĭ şi Dobrogenĭ, aŭ venitŭ in adjutorulŭ luĭ Bogdan. Regele Polonieĭ eşì inaintea inamicilorŭ seĭ, la têrguşorulŭ Berestiocho, calle de treĭ ḑille in susŭ de Cameniţa, — cu 40,000 de ómenĭ. In acéstă espediţiune polonă s'a aflatŭ şi a luatŭ parte, analistulŭ nostru Miron Costin, dupe ênsuşĭ mărturirea sa.(1) In memorabilea ḑi de 30 Iuniŭ 1651, se aflară faciă ambele armie, ambele popóre, ḑicêndŭ maĭ bine. Acuma era pentru Polonia vorba: *a fi séŭ a nu fi.*

Coribut fù cellŭ ăntêiŭ care se aruncâ in contra inamicilorŭ cu spada in mână. Lovirea fù cumplită. Victoria lungŭ timpŭ disputată şi ne otărîtă. In fine şirurile Tatarilorŭ fură sparte de atacurile celle râpeḑĭ alle călărimiĭ polone; eĭ o rupŭ

(1) Letopisiţe, tom I pag. 295

de fugă şi se imprastie in tóte pârţile, fâră a da cea maĭ mică ascultare silinţeĭ luĭ Bogdan, care căuta a-ĭ intórce şi a-ĭ pune in ordine. Nu numaĭ că nu se'ntorcŭ, dérĕ, in fuga lorŭ, têrrescŭ şi pre Bogdan, care este dussŭ de către Chanulŭ prisonieriŭ in Crimeea. Câtŭ despre Cosacĭ, eĭ dupe ce aŭ făcutŭ minunĭ de bravură, cea maĭ mare parte aŭ muritŭ dândŭ resbellŭ bărbătesce, érĕ remăşiţa a scăpatŭ peste Donŭ. Coribut voia să urmăréscă pe fugarĭ pênĕ in vétra lorŭ şi acollo să stingă pênă şi celle de pe urmă remăşiţe alle rebeliuniĭ, dérĕ Poloniĭ, dupe acéstă isbêndă se separă cu uă grabă maĭ mare de câtŭ aceea cu care s'aŭ adunatŭ, aşa incâtŭ castrele lorŭ infăcişa aceeaşĭ confusiune, aceeaşĭ neregulă pe care o arrĕta şi castrele neamicilorŭ, bătuţĭ şi desfăcuţĭ. Biruitoriĭ s'aŭ topitŭ, prin biruinţă, precum s'aŭ risipitŭ şi biruiţiĭ prin desfacere. Dupe tóte probabilităţile resbellulŭ se părea terminatŭ.

Domnulŭ Moldoveĭ primì scirea acésta imbucurătóre prin Ionăşcuţă Părcălabulŭ de Hotinŭ pe care, de mare bucuriă, l'a impovĕratŭ de darurĭ şi l'a imbrăcatŭ cu *haină de sobolĭ.* Vasile Lupulŭ, se credù deslegatŭ de tóte legăturele ce-i impunea pactulŭ inchiăiatŭ cu Cosaciĭ. Captivitatea luĭ Bogdan şi fuga luĭ Thimuş, liberaŭ şi mâna Rucsandreĭ de giuruinţa maritagiuluĭ. Nuoĕtatea reiviriĭ luĭ Coribut, câruia se ênsuşia totŭ meritulŭ biruinţeĭ, addusse increderea in ânimele partisanilorŭ Polono-filĭ din Moldova. Acésta era pentru domniţa

Rucsandra efectulŭ uneĭ minunĭ ceresci, făcută in resplătirea suferinţelorŭ şi a piosuluĭ eĭ devotamentŭ.

Dupe ce a indeplinită duo din celle maĭ marĭ dorinţe alle ânimeĭ selle, adică : dupe ce 'şĭ-a resbunatŭ patria şi dupe ce a sfĕrămatŭ legĕturele Rucsandreĭ, Coribut se grăbì a intrelega, sub ade vĕratulŭ sêŭ nume, vechiele selle relaţiunĭ cu Domnulŭ Moldoveĭ. Amintindu-ĭ propositiunile de maĭ inainte cerù cu solemnitate, şi intr'unŭ chipŭ formale, mâna Domniţeĭ Rucsandra. In păruta luĭ fericire, ellŭ voia să-ĭ facă surprisa unuĭ desnodămêntŭ pre câtŭ fericitŭ pe atâtŭ şi estraordinariŭ, fixândŭ primăvéra viitoriuluĭ annŭ, 1652, pentru epoca in care avea să vină ellŭ in Moldova, pentru celebrarea nunţeĭ selle.

Preste érnă, Poloniĭ se dedaŭ la desbaterĭ năuntrice, la certe politice, şi câte-uă-dată, la serbârĭ strălucite, -- fructŭ allŭ securitâţiĭ publice şi allŭ laurilorŭ pe care repauséză unŭ poporŭ, dupe victorie căstigate prin atâtea sacrificie. — Se pare că crescerea politică a acesteĭ naţiunĭ, aŭ avutŭ de scopŭ, déca nu şi de resultatŭ, a face pe Polonĭ să se sfăşie intre sine de aduoa-ḑi dupe ce armele lorŭ se incununa de uă mare gloriă : a se sfăşia pênĕ cândŭ, aceste sfăşierĭ, adduceaŭ érĕşĭ uă mare nenorocire, uă calamitate assupra patrieĭ commune. Atuncĭ numaĭ cândŭ Anibale era *ante portas*, ingropaŭ certele lorŭ şi acésta, pênĕ câtŭ ţinea ora periculuĭ. Acestuĭ caracterŭ versatilŭ,

şi nu altorŭ fatalitâţĭ, trebue a ênsuşi, in cea maĭ mare parte, impărţirea Polonieĭ. Desbinarea patrioţilorŭ a addussŭ robirea territoriuluĭ, căderea naţionale. Bărbăţia, prudinţa, concordia ce predomină, insă, astădĭ in câmpulŭ conducătorilorŭ lupteĭ de emancipare a Polonieĭ, ne dovedesce, fórte vederatŭ, că acestŭ poporŭ a facutŭ uă mare esperienţă prin martiragiulŭ luĭ; că a suferitŭ şi s'a ispititŭ; că a invĕţatŭ cu propria luĭ pagubă, scóla care ni se pare a fi cea maĭ practică, cândŭ fatalitatea voiesce a ne duce pe acole. Dumnedeŭ să le adjute! voturile totorŭ Românilorŭ sunt cu dênşiĭ.

In totŭ casulŭ, sórtea tristă, amară, săngerândă a Polonieĭ, fie unŭ essemplu palpabile pentru naţiunile ce aŭ maĭ păstratŭ uă scăntee de viéţa politică, o palmă din sacrulŭ territoriŭ naţionale; pentru naţiunile *imperechete*, unde mişelitatea şi orbirea partidelorŭ, pune in riscŭ pênĕ şi esistinţa politică a patrieĭ. Vaĭ de aceĭ ce nu vorŭ trage invĕţăminte din acéstă crudă pildă, dată de provedinţa popórelorŭ a cârora inţellepciune a slăbitŭ, a cârora credinţă a imbĕtrănitŭ!

„Nicĭ mórtea, nicĭ desgustulŭ, nicĭ plânsulŭ uneĭ mume,
„Nicĭ ura, necredinţă, nicĭ lanţurĭ, nicĭ veninŭ,
„Nimicŭ nu ĭ tristŭ ca ţérra ce perde allŭ sêŭ nume,
„Ca popululŭ ce cade, ca ultimu-ĭ suspinŭ!

Aceste strofe clasice, isbucnite din tênĕra şi generósa ânimă a poetuluĭ nostru, d-lŭ G. Creţénu, in

tristele şi primitivile momente alle invasiunii muscălescĭ din 1848, sunt indestule a ne arrĕtta ce trebue sa indure ânima popululuĭ polonŭ, pe totŭ momentulŭ. Dumneḑeŭ să'lŭ scape pre dênsulŭ! D-ḑeŭ să ne ferêscă pre noĭ, prin noĭ!

Să nu ne depărtâmŭ insă de subiectulŭ ordinarŭ şi să venimŭ la Vasile-Vodă.

Ce face ellŭ, pre cândŭ alianţiĭ luĭ serbéză incununaţĭ de laure? Domnulŭ Moldoveĭ se occupă cu pregătirile nunţeĭ, alle aceĭ nunte, a căreia magnificenţă şi fală, aveaŭ a fi, póte, maltŭ maĭ strălucite de câtŭ a Principeluĭ Radzivil. Vaĭ! nu scia ellŭ câtŭ veninŭ avea a maĭ inghiţi pênĕ in ḑiua cândŭ fiica sa va fi pututŭ ḑice : *sum fericită!* . .

XXXIII

Thimuş, carele prin cunnoscuta, nuoă, catastrofă, perdea in acellaşĭ timpŭ, şi amantă şi cariera sa politică, se grăbì a rescumpĕra, cu greutatea auruluĭ, din robiă, pre părintele sêŭ, care alergâ din funŭ durile Crimeieĭ spre a aduna şi reculege remăşiţelarmieĭ selle. Fù atâtŭ de dibace a face pe Cosacĭ să créḑă că nefericirea lorŭ nu devenì din alta de câtŭ din causa perfidieĭ Tătarilorŭ; că rasa cosacă va fi esterminată, fără greşiŭ, de Polonĭ, déca va curma lupta prin depunerea armelorŭ, etc.. Aceste cuvinte reaprinse curagiulŭ şi speranţa, stinsă a Cosacilorŭ, şi in currêndŭ, Bogdan se vĕḑù in capulŭ uneĭ armate nuoe şi fórte numerósă. Cu tóte ace-

ste, inspiratŭ de nuoele simţimênte maĭ pacĭnice, Hmelnitki adresâ, Regeluĭ Iónnŭ Casimir, uă scrissóre in terminiĭ ceĭ maĭ impĕcătorĭ.

Timpulŭ se strecura in miḑloculŭ negoţiaţiunilorŭ nefolositórie şi a unorŭ lupte parţialĭ din ambe pârţĭ.

Ne statornicia acésta a sorţiĭ, care părea a'ş face unŭ jocŭ din aceste treĭ popóre, a accufundatŭ pe Moldovenĭ in nuoe ingrijirĭ. Domniţa Rucsandra a inceputŭ a crede, insă, in stéua luĭ Coribut, şi nimicŭ nu puté să maĭ tulbure de acuma increderea ce punea in venitórea eĭ fericire. In adevêrŭ, acestŭ tênĕrŭ eroŭ inţellesesse de multŭ că era de neapĕratŭ a smulge pe Rucsandra, câtŭ s'ar puté maĭ râpede, din uă atare posiţiune falsă; ellŭ se cercă a tăia luĭ Thimuş orĭ-ce speranţă, şi acésta in interessulŭ communŭ allŭ patrieĭ sélle, alle sêŭ personale, allŭ onoreĭ sélle.

Sosirea primăvereĭ adduce şi termenulŭ care trebuia se otărască despre sórtea aceşteĭ principese turmentată pênĕ atuncĭ, de patimele politice alle ţêrreĭ, de strania posiţiune in care personale se afla.

Dupe trămiterea darurilorŭ de nuntă, care mărturiaŭ despre magnificenţa principeluĭ polonŭ avea să urmeze sosirea luĭ. Din nefericire tocmaĭ, atuncĭ se impliniaŭ şi aceĭ duoĭ annĭ otărîţĭ prin tractatulŭ inchiăiatŭ de Vasile Vodă cu Bogdan, şi care da dreptŭ luĭ Thimuş a conduce pe logodnica sa la pólele altaruluĭ.

In adevêrŭ, acestŭ din urmă peţitorŭ, a şi trămisŭ să céră pe logodnica sa, şi să amenințe pe tatălŭ eĭ, in casŭ de opunere, *că de nu o va da, êllŭ va cerca acasă cu una-sută-miĭ de Cosacĭ.*(1) Acéstă nuoĕtate intĕrîtă tóte furiele luĭ Coribut. In nerăbdarea sa de a-şĭ resbuna, in contra audacieĭ acestuĭ antagonistŭ, deapururea renăscêndŭ din causa sa, Coribut nu asceptâ stringerea intregeĭ armate polone dupe ordinile ce dedesse, ci se pune in capulŭ a 40,000 nobilĭ şi cércă a inchide calea luĭ Thimuş. Ámbiĭ neamicĭ se intimpină la Bătăuţĭ, pe malulŭ Dnistruluĭ.

Lovirea nu maĭ semĕnâ, nu maĭ fù uă luptă regulată, commandată de Generalĭ, ci uă luptă de viéţă şi mórte, uă lupta de fiare selbetice, intre duoĭ inimicĭ otărîţĭ a-şĭ bea sângele unulŭ altuia. Cărnosala fù cumplită. Nimene n'aŭ scăpatŭ dintre Polonesĭ. Ênsuşĭ fratele luĭ Ioanŭ Sobiescki, ênsuşĭ Hatmanulŭ Calinoscki, 'şĭ aŭ găsitŭ sfĕrşitulŭ acolo, impreună cu uniculŭ sêŭ fiŭ. Infanteria polonesă a fostŭ esterminatŭ cu deseverşire. Cavaleria polonă, compusă din 12,000 ómenĭ, s'a topitŭ acelo cu totulŭ. N'a scăpatŭ nimene, pentru că Cosacii, susţineaŭ resbellulŭ, érĕ Tătariĭ, ţepuisse şi incungiurasse, cu cu unŭ ţarcŭ, totŭ câmpulŭ lupteĭ, şi ucidea pe orĭ ce fugariŭ Polonŭ le pica in mână. Aşa eraŭ ordinile luĭ Hmelnitki şi a Hanuluĭ Tătărescu, ca toţĭ sub sabiă să se pună

(1) Şincaĭ tom. III, pag. 52, basatŭ pe: Allgem. Weltgechichte, B. 48. S. 168.

pentru ca să se impucineze ómeniĭ de óste din ţérra leşéscă,—şi dupe noĭ, ar fi trebuitŭ se adauge, ca : să se impuţineze şi apĕrătoriĭ credinţiĭ luĭ Cristos, apĕrătoriĭ civilisaţiuniĭ.

Ochiulŭ cellŭ prevĕḑătoriŭ allŭ luĭ Coribut, precumpĕnì de uă-dătă şi mărimea pericululuĭ, şi perḑătórele efecte ce va avea. Cellŭ pucinŭ otărî să facă uă silinţă supremă. Cellŭ pucinŭ otărî a'şĭ sătura turbarea in sângele rivaluluĭ sêŭ. Ellŭ êllŭ provocă la luptă personale. Dérĕ in momentulŭ in care se răpede assupra luĭ, uă săgétă sbóră din arculŭ unuĭ Tătarŭ, mistuitŭ printre grămeḑele de morţĭ şi răniţĭ, şi-lŭ lovesce de mórte. Suffletulŭ sêŭ animéză, susţine vigurosulŭ sêŭ corpŭ. Şi cu tótă perderea cea slotósă a sângeluĭ sêŭ, Coribut repede calulŭ prin vălmăşagŭ, êşĭ deschide uă cale printre cetele luptătóre. Insă, storsŭ de remăşiţa acellorŭ puterĭ cu care credea că va da mórte neamiculuĭ sêŭ, Coribut cade maĭ inainte de a adjunge pe Thimuş!

Stéua luĭ Coribut apusse. Lucéfĕrulŭ Cosaculuĭ se urcă şi strălucia susŭ şi tare.

Momentulŭ acesta otărî sórtea domniţeĭ Rucsandreĭ, sórtea intregeĭ familie a Domnitoriuluĭ Moldoveĭ.

Acestŭ evenimentŭ, respăndi consternarea generale in tótă Polonia şi Moldova.

Thimuş nu pregetă, totuşĭ, a face cavalerescululĭ sêŭ rivalŭ, tóte onorurile cuvenite ranguluĭ şi curagiuluĭ sêŭ. Ellŭ 'lŭ immormêntâ cu uă strălucită

pompă militără. Uă movilă colossale rădicată assupra mormêntuluĭ sêŭ, arrĕttâ viitorimiĭ unde jacŭ óssele acelluĭ bărbatŭ care fù admirarea timpuluĭ sêŭ; sprijinulŭ patrieĭ selle; care fù bravura, onórea, lealitatea polonă, personificată.

Pentru ómenĭ de călitura acésta, ênsuşĭ neamiculŭ află uă lacrimă de vărsatŭ, uă flóre de presăratŭ pe mormêntŭ . . .

XXXIV

Şi cu tóte aceste desavantage, cu tóte aceste desfacerĭ alle alliaţilorŭ sêĭ, Vasile Lupulŭ Vodă, bizuindu-se in adjutoriulŭ Polonilorŭ, totŭ nu se putea otărî a face nenorocirea fiiceĭ selle şi persistâ in refusulŭ de a se ţine de legămintele inchiăiate cu Bogdan. Acestŭ principe, nicĭ uita nicĭ invĕţa nimicŭ din alianţa sa cu Poloniĭ. Esperiinţa n'avea pentru dênsulŭ nicĭ unŭ effectŭ. Şi cu tóte aceste Poloniĭ nu făceaŭ de câtŭ a-lŭ esploata. Dérĕ tótă boerimea Moloveĭ, spăriată de isbêndele celle neasceptate alle Cosacilorŭ şi temêndu-se despre urmârile celle relle ce arŭ puté veni assupra ţêrreĭ din uă maĭ indelungată improtivire a familieĭ domnitóre, aŭ conjurat'o, aŭ constrins'o chiar, de a nu maĭ cerca sórtea armelorŭ şi a se invoi la căsătoria invingĕtoruluĭ luĭ Thimuş.(1) Pentru momentŭ şi dupe turnura ce luase lucrurile, interesulŭ cellŭ

(1) Şincaĭ, la loculŭ citatŭ.

maĭ bine allesŭ allŭ ţêrreĭ, era *a ceda*: şi părintele şi fiica aŭ cedatŭ.

Acéstă nobile jertfă s'a făcutŭ cunnoscutŭ luĭ Thimuş, carele prin unŭ Herault de arme anunciâ luĭ Vasile-Vodă sosirea sa pe otarele Moldoveĭ. Totŭ-uă-dată a cerutŭ ca, spre uă maĭ deplină siguranţă a Cosacilorŭ ce vorŭ insoci pe Thimuş in Iassy, să se trămită ostaticĭ şi din partea Moldovenilorŭ. S'aŭ trămisŭ in adevêrŭ, pre nepoţiĭ Domnuluĭ, pe feciorii̇̆ luĭ Gavril Hatmanulŭ şi aĭ luĭ George Hatmanulŭ, precum şi feciorii̇̆ luĭ Nicolae Buhuş şi Ioan Prăjescu, Toţĭ acestia aŭ statŭ in Cihrimŭ, pênĕ la intórcerea luĭ Thimuş cu aĭ seĭ. Câtŭ despre Timuş, ellŭ dupe ce 'şĭ a aşeḑatŭ óstea pe Dnistru, intră in Principatŭ in capulŭ a uă miiă de cavalerĭ alleşĭ de aĭ naţiuniĭ selle şi se indreptâ spre Iassy, unde trebuia să se facă nunta.

Nu maĭ sunt acestia Cosaciĭ ceĭ selbaticĭ, carĭ respăndiaŭ şi lăsaŭ alte dâţĭ spaima, foculŭ şi sabia inaintea şĭ in urma lorŭ; ci, astă-dată, sunt uă trupă de cavalerĭ plăcuţĭ carĭ facŭ să resune aerulŭ de voiósele lorŭ căntârĭ, şi a cârora galantarie insufla incredere locuitorilorŭ. Nuoĕtatea morţiĭ luĭ Coributŭ şi a apropieriĭ luĭ Thimuş, a fostŭ ingrozitóre pentru Rucsandra care se pregătea, acuma, a incerca pătimirile unuĭ martirŭ, a da peste capŭ uă cupă de veninŭ.

Era incă in septămâna patimelorŭ. Ceremoniele religióse induioşiaŭ şi maĭ multŭ ânima eĭ, adăugeaŭ şi maĭ multŭ desperaţiunea eĭ. Vĕḑênd'o ci-

ne-va ar fi credutŭ că este uă victimă ce-şĭ ascéptă ora sacrificâriĭ selle. Principesa a petrecutŭ in rugăciunĭ şi lacrime, totŭ rêstimpulŭ ce o despărţia de ḑiua fatale, de ḑiua cununieĭ, cu neamiculŭ mortale allŭ patrieĭ selle.

Sacrificiulŭ acesta ne adduce aminte scena luĭ *Racine* din *Britanicus*; acolo unde Imperatorele Claudiŭ, forţéză senatulŭ Romeĭ să dea uă lege prin care ellŭ, unchiulŭ, şi'n vitorŭ toţĭ unchiĭ, să pótă lua de nevastă pe *nepótă-sé* Agripina, fiica luĭ Germanicus

„*Le senat fu seduit; une loi moins sévere*
„*Mit Claude dans mon lit et Rome à mes génoux.*"

Tiranŭ, senatŭ, lege, victimă, nimicŭ nu lipsì nicĭ in subiectulŭ nostru.

Duo óre departe de Iassy, pe ripa dréptă a Prutuluĭ, se afla aşeḑatŭ loculŭ numitŭ Ţuţora, cunnoscutŭ din maĭ multe invĕlmăşele, din maĭ multe affacerĭ de arme ce aŭ urmatŭ aicĭ intre Moldovenĭ, Tătarĭ şi alte popóre nordice. Acole a aşeḑatŭ Thimuş câmpulŭ miculuĭ sêŭ despărţămêntŭ de uă miiă ómenĭ, in ajunulŭ ḑilleĭ in care se pregătia a intra in Capitala Moldoveĭ. De abia celle ăntêiŭ raḑe alle sóreluĭ mijiaŭ pe orisonte, d'aurindŭ supra-facia pămêntuluĭ umedă de lacrimele roueĭ, cândŭ, Domnulŭ Moldoveĭ, insocitŭ de fiica sa Domniţa Rucsandra, şi de uă suită strălucită, se şi afla la biserica Treĭ-Erarchilorŭ. De uă-dată se arrĕttă

unŭ feliŭ de rediŭ miscătorŭ, care se inainta spre orașŭ, d'a lungufŭ riuluĭ Bahluiŭ. Apropiarea urma cu răpeḑiune. Nu trecù multŭ și curtea bisericeĭ se umplù de acellŭ reḑiŭ umbrosŭ de pinĭ cu ramure lunge și inverḑite, purtate de uă sutime de cavalerĭ indosițĭ in frundișulŭ acellorŭ curmăture de arborĭ. Thimuș, cellŭ maĭ frumosŭ din aceĭ resbelnicĭ, investitŭ de uă armătură strălucitóre, se inainteză din miḑloculŭ trupeĭ cu unŭ pasŭ sigurŭ și măreţŭ. In locŭ de armă, ellŭ are in mână uă ramură verde cu care intră in biserică unde este priimitŭ de Mitropolitŭ și Domnulŭ Vasile Lupulŭ, care ţine de mână pre Domniţa Rucsandra, frumósă, suavă, ca geniulŭ cellŭ bunŭ, de alte-dâțĭ allŭ Românieĭ. Momentulŭ era solemnŭ, și demnŭ de penelulŭ celluĭ naĭ mare pictorŭ. Adjungêndŭ inaintea familieĭ domnitóre, acestŭ invingătorŭ falnicŭ și neinduplecatŭ, ingrozitorŭ in pace ca și in resbellŭ, ingenuchiâ inaintea uneĭ femee, inaintea aceĭ femee pentru care a luptatŭ și a căscigatŭ atâtea triumfurĭ Eĭ êĭ presintă ellŭ ramura simbolică ce ţinea in mână și-ĭ ḑice : *Acella căruia cerulŭ te a menitŭ êțĭ depune astăḑĭ mâna și gloria sa(1).* Intriga era desnodată!

Rucsandra, desceptată ca din unŭ adâncŭ somnŭ, recunnoscù in omulŭ ce-ĭ adressâ aceste cuvinte, trăsăturele acelluia pe care uă simpatiă adâncŭ i l'a fostŭ săpatŭ in ânimă; ea recunnósce sunetulŭ aceĭ vocĭ care'ĭ resuna de apururea in miḑloculŭ cum-

(1) Asaky. —Contessa Dach.

plitelorŭ eĭ suferinţe. Statornicia eĭ era incununată acuma prin unŭ desnodămêntŭ miraculosŭ allŭ unuĭ şirŭ de intrige şi maĭ miraculóse. Şi Timuş devenì acuma adevĕratulŭ Coribut. Dérĕ nicĭ ea, nicĭ familia eĭ nu putea străbate misteriulŭ ce incă plutia assupra drameĭ acesteia. Deslegarea a venitŭ din partea acelluia care jucasse rola cea maĭ strălucită, şi totŭ-uă-dată maı sinistră, intre personagie.

Credinciosulŭ comissŭ allŭ luĭ Coribut, pe carele in ḑiua cea fatale, murindulŭ sêŭ domnŭ, 'lŭ insărcinasse a duce Rucsandreĭ allŭ sêŭ din urmă adio, aflâ miḑlóce a străbate pênĕ la domniţa, chiar in ḑiua cununieĭ, să-ĭ remiţâ vêlulŭ pe care domnulŭ sêŭ, l'a fostŭ luatŭ de la dênsa, dreptŭ suvenirŭ şi semnŭ allŭ simţimêntelorŭ sélle, in ḑiua cândŭ a fostŭ scăpat-o din apele celle furióse alle Siretuluĭ şi Suceveĭ. Atuncĭ céţa a căḑutŭ dupe ochiĭ eĭ şi numaĭ ast-felŭ a priceputŭ ceea ce pentru dênsa a fostŭ unŭ secretŭ, adică : că eroulŭ Coribut a fostŭ petrecutŭ in Moldova totŭ timpulŭ essiliuluĭ sêŭ, sub numele luĭ Arghirŭ. Insă, se intreba ea : de ar fi trăitŭ Coribut, şi arŭ fi statŭ, ellŭ, in loculŭ luĭ Thimuş, la ceremonia actuale, ar fi fostŭ maĭ fericită ea? maĭ fericitŭ ellŭ? Ânima şi consciinţa 'ĭ spunea că *nu*. Sub numele luĭ Coribut ea simpatisa cu persóna luĭ Thimuş. Ea nu putù dérĕ de câtŭ a vĕrsa lacrime, lacrime caste de amiciţiă şi de profundă, de crestină compătimire, assupra morţiĭ ceĭ prea timpuriă a mărinimosuluĭ Coribut.

Nimica maĭ multŭ.

Sunt impregiurârĭ in viéţă, unde uă ânimă, fie câtŭ de mărinimósă, fie câtŭ de generósă, nu póte da maĭ multŭ de câtŭ unŭ duiosŭ suspinŭ de adducere aminte! *Vaĭ de ceĭ ce morŭ.* Şi *morţiĭ mergŭ iute*, ḑice balada germană. Vaĭ de ceĭ ce iubescŭ din tótă virtutea sufletuluĭ lorŭ, fâră a fi iubiţĭ . . .

Vae soli! Vae victis!

Mórtea a cruţatŭ pe generosulŭ Coribut de uă lovire multŭ maĭ puternică, multŭ maĭ amară de câtŭ a morţiĭ, aceea de a vedé pe altulŭ preferitŭ inaintea sa. Orĭ-cum Rucsandra, la rôndulŭ eĭ, n'a pregetatŭ a consănţi mântuitoriuluĭ vieţeĭ selle, amintirea ce-ĭ era datóre, maĭ inainte de a se deda la bucuria nunţiĭ selle. Nunta s'aŭ celebratŭ cu uă fastă regésca, in ḑiua de 25 Iuniŭ 1652. Veselieele aŭ duratŭ treĭ ḑille. Intre alte privelistĭ şi jocurĭ ce aŭ urmatŭ, s'aŭ datŭ lupte simulate pe apă şi uscatŭ, intre Cosacĭ şi viteziĭ Codrenĭ, celebri militarĭ moldovenĭ, a cârora spadă o incercasse străinulŭ de multe orĭ. Aceste lupte nautice şi de forţă s'aŭ urmatŭ in vase pe riulŭ Bahluiuluĭ, şi pe intinsulŭ şesŭ allŭ Frumóseĭ. Acéstă monastire se ḑice că 'şĭ a imprumutatŭ pronumele de la suvenirulŭ domniţeĭ Rucsandra, a cârcia rară frumuseţe, a fostŭ aţiţatŭ resbellŭ intre ceĭ maĭ marĭ eroĭ aĭ timpuluĭ sêŭ, — a addussŭ assupra patrieĭ sélle atâtea calamitâţĭ şi a făcutŭ a se repeta in timpiĭ modernĭ, in Romănia, acellŭ factŭ allŭ anticitâţiĭ Eline: unŭ resbellŭ esterminatrice pentru dobêndirea uneĭ femee . . . . factŭ care constitue subiec-

tulŭ celleĭ maĭ celebre poeme epice a vechimeĭ : Iliada omeriană(1).

XXXV.

„Precum munţiĭ ceĭ inalţĭ şi malurile celle inal-
„te cândŭ se năruescŭ de vr'uă parte, pe câtŭ sunt
„maĭ inalţĭ, pe atâta şi durĕtŭ facŭ maĭ mare cândŭ
„se pornescŭ, şi copaciĭ ceĭ maĭ inalţĭ maĭ mare
„sunetŭ facŭ cândŭ se obóră. Aşa şi casele celle
„inalte şi intemeiate, cu indelungate vremĭ, cu ma-
„re risipă purcedŭ la cădere, cândŭ cădŭ." Cu acéstă poetică comparaţiune dă, Miron Costin chronicarulŭ, semnalulŭ căderiĭ caseĭ luĭ Vasile-Vodă.

In adevĕrŭ, la mare prepusŭ a incăputŭ ellŭ inaintea Turcilorŭ prin măritarea domniţeĭ Rucsandra dupe cosaculŭ Thimuş. Inamiciĭ luĭ ceĭ de mórte, Matheiŭ Bassarab şi Racoţi allŭ Transilvanieĭ incă se sfiia de acéstă unire, in care vedeaŭ intărirea luĭ Lupulŭ şi urmărirea unorŭ planurĭ ambiţióse. Maĭ cumplitŭ s'a intĕrritatŭ Racoţi cândŭ Vasile i a trămisŭ solŭ pe Georgie Stefăniţă logofĕtulŭ (2) *poruncindu-ĭ să şéḑă mulcumŭ, Racoţi, că-lŭ va*

(1) „Vreţĭ ins .unŭ interesŭ de romanŭ, varietate de intimplârĭ „episodurĭ patetice, tragedie carĭ să vĕ scóţă lacrimĭ din ochĭ, groză- „vie carĭ să vĕ rădice pĕrulŭ pe capŭ, apoĭ nu voiŭ avé trebuinţiă „de câtŭ să vĕ povestescŭ cruḑimile şi viéţa aventurieră a luĭ Vlad „Ţepeşĭ; mórtea vrednică de unŭ principe a luĭ Despot Eraclidulŭ, „Domnia luĭ Alessandru Lăpuşneanulŭ, *intrarea Cosacilorŭ sub* „*Hmelnitki in Moldova care singură este uă poemă* intrégă. Cogăln- „ceanu Cuvêntŭ introductivŭ la cursulŭ de Ist. nat. 1843).

(2) Din familia Ceaurŭ.—(Vornicnlŭ Ioan Niculcea chronicarulŭ).

face să verse nisce galbenĭ Tatarilorŭ şi la ce va veni lucrulŭ, ellŭ va vedé. Sirmanulŭ Vasile! ellŭ nu scia că omulŭ prin care amenința ast-feliŭ pe rivaliĭ seĭ, era tocmaĭ acellŭ omŭ prin care se va vinde ellŭ; era omulŭ care se muncea să-lŭ surpe!... Era maĭ bine de treĭ annĭ de cândŭ intrasse in capulŭ Logofêtuluĭ *gărgăuniĭ* domnieĭ. Êĭ abătusse să se facă Domnŭ. Pentru aceea verĭ de câte orĭ era trămisŭ cu solie in Transilvania, in țérra Muntenésca, séŭ prin alte țerre vecine, ellŭ, in locŭ de a lucra cu credință la tréba Domnuluĭ sêŭ, se punea la cale cu Principiĭ străinĭ cum să-lŭ surpe(1). Stefan Georgie, occupa la Curtea Moldoveĭ postulŭ de Logofêtŭ mare allŭ dreptâțiĭ, dupe mórtea luĭ Toderascu Logofêtulŭ. Era unulŭ din ceĭ maĭ bogațĭ proprietarĭ aĭ țêrreĭ, cu ocinĭ, sate şi curțĭ uă mulțime. Dupe ce s'aŭ pusŭ la cale cu Racoți şi Matheiŭ Vodă ca să trămită ostile lorŭ in Moldova (ca la 30,000 ómenĭ) şi ellŭ punêndu-se in capulŭ lorŭ, va isgoni pe dujmanulŭ communŭ, apoĭ s'aŭ ințellessŭ şi cu uă sémă de boerĭ, precum eraŭ Ciogolesciĭ, Stefan Sardariulŭ şi alțiĭ, pe cariĭ sub jurămêntŭ i aŭ legatŭ să țină secretŭ.

Cam oblicisse Vasile-Vodă despre aceste tripotârĭ de la unŭ Turcŭ trăitoriŭ in Foxanĭ. Din Bucurescĭ incă i aŭ scrisŭ cineva, déră ellŭ, avêndŭ mare credință in ministrulŭ sêŭ Georgie Stefan, câruia *făcuse atăta bine*, şi care era depositariulŭ to-

(1) „*Vinuindu-lŭ că aŭ umblatŭ cu jupănésa luĭ.*" Cronica luĭ Constantin Căpitanulŭ Magas. Ist. tomulŭ I. pag, 299.

torŭ secretelorŭ selle, nu voia se crédă celle ce i se reportaŭ. Diua năvăliriĭ ostilorŭ Ardelenescĭ şi muntenescĭ era fixată tocmaĭ pentru diua de Pascĭ. De altă parte, ellŭ cercâ a attrage in parte-ĭ şi pe căpeteniele armieĭ Moldovene, indemnându-le să pună mâna pe Vasile in Duminica Pascelorŭ, dupe alţiĭ in Duminica Florilorŭ, pe care Domnulŭ obicĭnuia a o serba in monastirea Treĭ Ierarchiĭ, in veselie şi festivitate, să-lŭ vîre intr'uă chiliă séŭ, pivniţă a monastiriĭ Treĭ-Erarchĭ unde să-lŭ omóre. Insă acestŭ planŭ nu i se nimerì. Cu tóte a ceste armia era fórte *redusă* şi nu putea da *marĭ* speranţe de *improtivire*. Logofêtulŭ Stefan, avusse grijă a indupleca pe Domnŭ, să licenţieze ostile străine, alcătuite din Grecĭ, Serbĭ, Bulgarĭ şi alte naţiunĭ, pe care Domnulŭ le ţinea pe cheltuéla sa de câţĭ-va annĭ. Logofêtulŭ puse inainte că Domnulŭ nu maĭ are dujmanĭ acuma improtiva căróra să aibĕ trebuinţă de apĕrare. Ast-feliŭ, in tóte duminecele postuluĭ mare, profitândŭ de baniĭ ce-ĭ da in mână Domnulŭ, liberâ câte uă cétă din acelle trupe pênĕ le aŭ imprăsciatŭ pe tóte. Ostile pămêntescĭ incă nu pré păreaŭ credinciόse.

Aflându-se in asceptarea sosiriĭ adjutoriuluĭ făgăduitŭ, logofêtulŭ Stefan era fórte neliniscitŭ, fórte misteriosŭ. Uădată a fostŭ şedĕndŭ in divanŭ cu toiagulŭ la gură; éră Iordaki Cantacuzino bĕtrânulŭ visterniculŭ, êllŭ intrebâ: „Ce, dicĭ in fluerŭ dumnéta logofete?“ Ellŭ respunse : *„Dicŭ in fluerŭ să mi se cobóre caprele de la munte.“*

Lamotte, despreţuesce duo feluri de ómeni, de uă potrivă : pe omulŭ *secretŭ* şi pe omulŭ *fanfaronŭ.* Şi in adevĕrŭ că acellŭ feliŭ de capre, pe care logofêtulŭ le ascepta, eraŭ pe cale de a se pogorî: Respunsulŭ era semnificativŭ. — Pretendintele êşĭ trămissese, din timpŭ, jupănésa la ţérră, sub cuvêntŭ că o trămite pentru interessele caseĭ; éră ellŭ, tocma in ḑiua cândŭ se cănta in biserică canonulŭ sântuluĭ Andreiŭ de la Critŭ, se mânecă şi venì la curte să-şĭ iea voiă şi ḑiua bună de la Vasile-Vodă, *câcĭ plécă la ţérră, pentru că-ĭ venise olâcarĭ că-ĭ trage jupănésa de mórte.*

Era optŭ ore din nópte. Domnulŭ se gătia de biserică. Nimene din boerĭ nu venisse la curte. Domnulŭ 'lŭ auḑì cândŭ intră in spatarie, şi intrebâ pe postelnicŭ : — Cine din boerĭ este afară?

Logofêtulŭ cellŭ mare respunseră postelniceiĭ, care stârue să-şĭ iea ḑiua bună, câcĭ i a venitŭ scire despre gréua bólă a jupăneseĭ sélle.

Ce omŭ fâră cale logofêtulŭ, sciindu-şĭ jupănés. oleacă şi a nu o ţinere aicĭ cu sine. Să intrea

Făciarniculŭ intrâ smeritŭ, gărbovitŭ, şi prefăcutŭ. Era adîncŭ măhnitŭ. Lăcrima.

— Ce este logofete, êllŭ intrebâ Domnulŭ, cum êllŭ vĕḑù. Aţĭ primitŭ cârţĭ de acasă? Vi'ĭ jupănésa boleacă?

— Aşa este, Măria ta. 'Mĭ ieaŭ voiă să mergŭ spre casă-mĭ.

— Aflâ lucrulŭ pre voia ta, logofete.

Aŭ eşitŭ. Era scrisŭ ca Domnulŭ şi ministrulŭ

sêŭ, să nu se mnĭ revéḑă ca suveranŭ şi servitore, ci ca duoĭ antagonistĭ de mórte, pe câmpulŭ incruntatŭ allŭ lupteĭ, ca duoĭ vĕrcolacĭ in goană pe orisontele săngerândŭ allŭ Romănieĭ.

Umilită era despărţirea pentru inferiore, déră falnică era să fie reivirea luĭ pe scenă. S'a dusŭ slugă şi a venitŭ Domnŭ; s'a dus mielŭ şi a venitŭ leŭ.

Dupe ce eşì din curtea domnéscă, omulŭ nostru, nu maĭ lăcrima, câcĭ, dupe Apollonius, *nimicŭ nu se usucă maĭ lesne de câtŭ uă lacrimă;* numaĭ călcâ totŭ aşa de incetŭ, nu era totŭ aşa de smeritŭ ca inaintea luĭ Vodă. Acuma nu-ĭ zăreaĭ călcâile. Allerga in fuga mare. Acasă, olaculŭ 'lŭ ascepta. Se suì intr'ênsulŭ, şi pên' in séră adjunse la satulŭ sêŭ, Bogdana de sub munte. In aceeaşĭ ḑi, şi ostile Ardelenescĭ cu Kemeni Ianoşĭ, eraŭ prin potece; éră óstea muntenéscă la Rîmna, cu Diculŭ spătarulŭ. Numerulŭ lorŭ era inţellesŭ, amŭ ḑis'o, să fie pênĕ la 30 miĭ.

Pe Vasile-Vodă, de abia in biserică l'aŭ lovitŭ gândurĭ despre purcederea cea năprasnică a logofêtuluĭ. Chiar a duoa ḑi dupe purcesulŭ luĭ, aŭ şi inceputŭ a suna vorba despre Ungurĭ şi Muntenĭ Ciogolesciĭ, şi ceĭ-l alţĭ conspiratorĭ, spăriându-se aŭ venitŭ la căinţă, maĭ allesŭ Ciogolea spătarulŭ, carele făcù uă scrissóre anonimă şi o incredinţâ, sub jurămêntŭ, că nu-lŭ va vĕdi, luĭ Iosef egumenulŭ de la Aronŭ vodă. Êllŭ insărcinâ să arette scrisórea visterniculuĭ Iordaki, apoĭ luĭ Vodă. Călugherulŭ plinŭ de mirare, s'a dussŭ ăntêiŭ la bĕtrânulŭ

visternicŭ; acesta s'a lepădatŭ de răvaşŭ, şi a indemnatŭ pe purtătorulŭ luĭ să-lŭ ducă la Domnŭ. Aşa a şi făcutŭ. Scrissórea acésta era sigilată cu céră *verde*. Unŭ străvechiŭ obiceiŭ nu permitea usulŭ cereĭ *roşie* de câtŭ Domnuluĭ ţêrreĭ. Cellŭ ce cuteḑa să se serve de colórea roşiă, la céră, era suppusŭ la greŭ periculŭ. (1) Éttă ce copprindea scrissórea:

„Milostive Dómne!

„Eŭ unulŭ din slujitoriĭ MărieĭTélle, ceĭ străinĭ, „măncândŭ pânea şi sarea Măriei Télle, de atâţia „annĭ, ferindu-mĕ de osêndă să nu'mĭ vie assupra „pentru pânea şi sarea Măriei Télle, care o mă„nâncŭ dintr'atâţia annĭ, êţĭ facŭ scire Măriei Tél„le, pentru Stefan Georgie logofêtulŭ cellŭ mare, „că-ţĭ este adevĕratŭ hicleanŭ şi s'a adjunsŭ cu „Racoţi şi cu Domnulŭ Muntenescŭ şi sunt gata „ostile, şi a luĭ Racoţi şi a luĭ Matheiŭ-Vodă, să „vină assupra Măriei Télle, de care lucru adevĕ„ratŭ, adevĕratŭ să creḑĭ Măria Ta, că nu este „intr'altŭ chipŭ".(2)

Lăsândŭ la uă parte acestŭ indiciŭ, Vasile-Vodă de ar fi fostŭ luătoriŭ in sémă, ar fi descoperitŭ complotulŭ multŭ maĭ inainte, multŭ maĭ uşorŭ. Acestŭ Ciogolea Spătariulŭ, era dominatŭ de patima beţieĭ. Ênsuşĭ logofêtuluĭ Georgie Stefan, 'i părea rêŭ, in celle dupe urmă, că l'a introdussŭ in secretele intreprinderiĭ selle, câcĭ, la câte-va

(1) Paul d'Allepo, *căllĕtoria prin Moldova şi Ţérra-Romanésca.*
(2) Letopisiţe, tom. I, pag. 298.

messe, beatŭ fiindŭ, *maĭ* vĕdisse lucrulŭ, déră lipsia unu ochiŭ pĕtrundătoriŭ, uă urechiă iscoditóre, care să adune, care să pună in ordine, care să utiliseze băĭguelele luĭ.

Nu toţĭ ómeniĭ aŭ inţellepciunea şérpeluĭ, de şi uniĭ, sunt blânḑĭ ca porumbiţa.

Nu toţĭ Domniĭ sunt Lăpuşnenĭ séŭ Ţepeşĭ. Nu toţĭ suveraniĭ aŭ uă *urechiă* ca a luĭ Dionisie de Siracusa . . .

Orĭ-cum, pacostea era făcută, şi Domnulŭ cetindŭ scrissórea, vĕḑù mărimea periculuĭ. A cerutŭ atuncĭ cu mare stăruinţă, de la egumenŭ, să-ĭ spună pe autorele scrissoriĭ. Acesta resistă şi la făgăduinţe şi la ameninţârĭ de mórte. Era mărturitoriŭ (duhovnicŭ) şi nu putea desveli adevĕrulŭ fără deslegarea Mitropolituluĭ Varlaam. Addussŭ inainte acestŭ Stefan Sărdarulŭ, descoperì totulŭ, déră Ciogolesciĭ protestară despre credinţa lorŭ şi cerură ca să trămită pre unulŭ dintr'ênşiĭ spre a adduce de grumazŭ pre Stefan Logofĕtulŭ. Insă i-aŭ pusŭ la inchissóre; éră dupe Logofĕtulŭ, care acuma *era pré departe*, a răpeḑitŭ pré târḑiŭ, pe Sculi şi pre Iacomi Vatafulŭ de aproḑĭ şi pre Alessandru Costin.—Stefan Sardarulŭ, intrebatŭ fiindŭ, tăgăduì cu mare jurămĕntŭ amesteculŭ sĕŭ in complotŭ ḑicĕndŭ: „Dómne! *cine a fostŭ maĭ credinciosŭ la Măria Ta şi cinstitŭ ca mine, şi m'aĭ scosŭ din obiale, şi din sărăciă m'aĭ imbogăţitŭ?*"

Respunsu-i-a Domnulŭ: „*Aşa sciŭ şi eŭ.*"

In fine lucrulŭ s'a descoperitŭ. Conspiratoriĭ 'şĭ aŭ datŭ la ochĭ unulŭ altuia.

Intre aceste sosì şi Alessandru Costin cu scire despre ucciderea luĭ Iacomi Vatafulŭ, de câtre strâjile unguresci, şi despre adjungerea Ungurilorŭ pênĕ la Foxanĭ. Atuncĭ a datŭ Vasile-Vodă pe inchişiĭ boerĭ să-ĭ taie nóptea d'inaintea jitniţeĭ(1).

A cruţa pe trădătoriŭ, *este a se suppune la trădare*, ḑice *Pimento.*

Insă-in momente d'aceste, óre numaĭ unŭ capŭ séŭ duo are de tăiatŭ unŭ suveranŭ adjunsŭ pe prăpastia pe care adjunsesse Vasile Lupu?

Lăsaţi-ne a crede că: tóte aceste conspiraţiunĭ, inchiderĭ, trădârĭ şi descapăţinârĭ, se puteaŭ inlătura, de Vasile-Vodă, prin uă bună, prin uă loială, prin uă *dréptă*, fie şi câtŭ de severă, administraţiune; *trădarea şi dreptatea, nu potŭ avé aceeaşĭ patrie*, . . . n'aŭ avutŭ, de cându'ĭ lumea, acellaşĭ cuibŭ. Unde domnesce dreptatea, nu cresce trădarea!

Cumpĕna era mare; nu scia Vasile-Vodă ce să facă, unde să năsuéscă : la Turcĭ? se temea de pîrele ţêrreĭ, — carĭ ploua dupe căderea verĭ-câreia domnie, — şi de caracterulŭ cellŭ nestatornicŭ allŭ lorŭ; la Cosacĭ? nu voia pentru că atuncĭ se strica cu Turciĭ; a sta inaintea ostilorŭ ce veniaŭ?

(1) „Eram eŭ pururea in cassă la Iordache visterniculŭ, şi adormise fórte tare de mare scârbă ce avea; cândŭ aŭ fostŭ pre la miaḑănópte s'aŭ desceptatŭ, dându-ĭ scire de la Curte de perirea Ciogolescilorŭ şi a Serdaruluĭ. Şi déca i-aŭ spusŭ aŭ suspinatŭ de greŭ, ḑicêndŭ : *aŭ peritŭ boeriĭ?* Şi déca aŭ sciutŭ de perirea boerilorŭ a ḑissŭ : *oh ce s'aŭ făcutŭ!* (Miron Costin. Letopisiţe, tom. I, pag. 300.)

era érăşĭ peste tótă putinţa, nefiindŭ pregătiţŭ. Să appeleze la ţérră? de assemene nu găsì cu cale, sciindŭ nemulţămirea ce se rădicase in contra luĭ. Causa era că cam protegésă pe uniĭ-alţiĭ. Apoĭ uă altă causă a ureĭ generale, era unŭ nepotŭ allŭ luĭ Vasile-Vodă, care, ḑicŭ cronicariĭ, bizuindu-se in pré puternicia rudeĭ sélle, pe lîngă alte rĕutaţĭ, năvĕlisse in casele ómenilorŭ şi desonorasse uă mulţime de fete. Aceste şi alte pĕccate, predispusese rêŭ, şi impinseră in partida Logofêtuluĭ rebelŭ, maĭ pe tótă térra, şi maĭ cu deosebise pre Orcheenĭ, vestiţĭ resboinicĭ aĭ Moldoveĭ de susŭ. In celle din urmă cugetulŭ cainiculŭ Domnŭ, căḑù cu totŭ dinadinsul de adăpostire assupra Hotinuluĭ.

Acolo aŭ şi năzuitŭ.

Maĭ inainte insă de a pleca din Iassy, se inchise in curte, şi-şĭ strînse tótă averea şi visteria sa. Apoĭ răpeḑì la Hmelnitki pe duoĭ boerĭ, pentru a-ĭ da de scire despre celle intĕmplate.

Era ostile Unguresci, cu Kemeny Ianoşĭ şi resvrătitorulŭ Stefan Georgie Logofêtulŭ, la Romanŭ, cândŭ şi Vasile-Vodă cu tótă casa, curtea şi boeriĭ aŭ purcesŭ din Iassy, spre Hotinŭ, in Jouea septemâneĭ marĭ. De nu trămitea pe nepotulŭ sêŭ, Stefăniţă Pacharniculŭ, cu óste să strice podulŭ cellŭ mare, ce era in calea dujmanilorŭ, eĭ totŭ êllŭ apucaŭ in Iassy.

Tradiţiunea spune că: trecêndŭ Georgie Stefan Logofêtulŭ cu óstea prin Romanŭ, i a eşitŭ inainte unŭ *bivolariŭ*, bĕtrânŭ, de casă, ce se afla in uă

crăcĭmă, fiindŭ beatŭ, şi a inceputŭ a ride şi a bate in palme ḑicêndŭ :

„Dragulŭ badeĭ Stefan-Vodă! *maĭ bine-ţĭ şéde „in Domniă de câtŭ in boeriă. Aşa să mi te porţĭ!*“

Stefan-Vodă l'a intrebatŭ ce voesce? Bivolariulŭ respunse : „Uă bute de vinŭ am negociatŭ, Dóm-„ne, şi nu am banĭ să o plătescŭ, să beŭ pentru „sănĕtatea Măriеĭ Telle şi a ostiĭ Măriеĭ Telle.“ Atuncĭ nuoulŭ Stefan-Vodă a zimbitŭ a ride şi a ḑissŭ, arrĕttândŭ la şoltusulŭ(1): *passŭ să ţi-o plătéscă.*

Mare fù spaima şi gróza locuitorilorŭ Iassylorŭ dupe fuga Domnitoriuluĭ. Populaţiunea proletară se prefăcù in potlogarĭ şi tălharĭ. Neguţătoriĭ şi orăşaniĭ ceĭ maĭ insemnaţĭ, adunându-se intr'unŭ corpŭ, êşĭ strîngeaŭ averile prin monastirĭ şi se intăriaŭ in elle, punêndu-şĭ carrele şi trăsurele in porţĭ şi in giurulŭ murilorŭ. Serviciulŭ divinŭ incetasse cu deseverşire. Bisericele şi altarele eraŭ pline, de susŭ pênĕ josŭ, cu merinde şi alte lucrurĭ. Toţĭ Greciĭ, mirenĭ şi călugherĭ, inspăimĕntaţĭ, 'şĭ ascepta, pe totŭ minutulŭ, mórtea. In ḑiua de Floriĭ a intratŭ şi logofêtulŭ in Iassy, cu numerósa luĭ óste, şi a trassŭ la casa luĭ. Allergat'a multă lume, de prin ţérră, in capitală, ca să védă pe nuoulŭ Domnŭ, şi glotindu-se la unŭ locŭ, striga : Să ne fie Domnŭ Stefan George Logofêtulŭ!

Intĕmplârile facŭ pe popórele nestator·ice, a se

(1) Primarulŭ oraşuluĭ. Se inşélă amarŭ aceĭ ce credŭ că instituţiunea *Communale*, este la noĭ creaţiune nuoă. Sunt documente carĭ probéză că ea a essistatŭ la noĭ odinióră multŭ maĭ infloritorŭ de cum este astăḑi.

pleca cum plécă vêntulŭ trestia, (*Goldoni*); *şi toţĭ ómeniĭ aŭ fostŭ, sunt şi vorŭ fi conduşĭ de intêmplârĭ*, adausse *Voltaire*.

Lunĭ diminéţă merse ellŭ la curte de se suì pe tronŭ in sunetulŭ totorŭ clopotelorŭ, seneţelorŭ, şi a tunurilorŭ. De acelo la biserica sântuluĭ Nicolae cu tótă mulţimea. Ghedeon episcopulŭ Huşilorŭ, in lipsa mitropolituluĭ Varlaam, care era eşitŭ la munte, cetì molitfa de Domniă. Tunurile şi clopotele totorŭ bisericelorŭ capitaleĭ Moldoveĭ, urletele poporuluĭ, annunciară suirea pe tronulŭ Moldoveĭ a luĭ *Ioan George Stefan-Voevod*.

XXXVI.

Tocmaĭ pe atuncì se afla in Iassy, Patriarculŭ arabŭ Macarie, in căllĕtoria ce făcea de la Allepŭ la Moscva. Atâtu ellŭ, câtŭ şi ómeniĭ luĭ, aŭ dussŭ mare grózā din causa acestorŭ ammestecârĭ. Le era frică că vorŭ impărtăşi sórtea cellorŭ-alţĭ Grecĭ din monastirea Treĭ-Erarchilorŭ, unde eraŭ in gasdă. Déră nuoulŭ Domnŭ, cunnoscêndŭ pe acestŭ căllĕtoriŭ de maĭ 'nainte, cum se suì pe tronŭ, 'ĭ trămise merinde cerêndu-ĭ rugăciunile Patriarculuĭ şi făgăduindu-ĭ totŭ adjutorulŭ.

Să lămurimŭ modulŭ aflâriĭ acestuĭ personagiŭ in Moldova. Visita unuĭ Patriarcŭ pe acelle timpurĭ nu era glumă. Patriarculŭ Nifon incă a visitatŭ Romănia, şi Romăniĭ nu'lŭ uită pênĕ astăḑĭ. Cronicele vorbescŭ şi locuitoriĭ tergoviştenĭ, pênĕ astăḑĭ, arréttă căllĕtoruluĭ străinŭ, c'unŭ feliŭ de

mêndră religiositate, casa, din monastirea Steleĭ, unde a *găsduitŭ Patriarculŭ Nifon şi nuculŭ ce a crescutŭ in etaculŭ in care a dormitŭ ellŭ.* Macarie Patriarculŭ plecasse din eparchia sa pentru a aduna milĭ, de pe la crestinĭ, spre a avé cu ce plăti dârile şi datoriele bisericeĭ patriarcale din Antiochia. Era insocitŭ de unŭ Archidiaconŭ numaĭ, care ţinù jurnalŭ in totŭ cursulŭ căllĕtorieĭ lorŭ, insemnândŭ in ellŭ orĭ-ce vĕḑù maĭ de insemnatŭ. In urmare scrisse şi ce vĕḑù in Romănia. Eĭ sosiră in Iassy pe la 26. Ianuariŭ 1653, unde zăboviră optŭ lune. Uă aşa indelungă petrecere in acestŭ oraşŭ dede timpŭ Archidiaconuluĭ a se occupa şi de obiectele mirienescĭ. Ellŭ studiâ locuinţa, imbrăcămintea şi obiceiurile Moldovenilorŭ, şi cu naivitate se miră de eĭ, maĭ allesŭ de casele lorŭ, „la care, ḑice, accoperişurile nu sunt late, ci-sŭ ascuţite ca grebănulŭ cămileĭ," etc. etc. etc.

XXXVII

Indată ce Patriarculŭ puse piciorulŭ pe pământulŭ Moldoveĭ, la Galaţĭ, unŭ căllăraşŭ fu trămisŭ la Domnŭ spre a-ĭ da de scire. Magistraţiĭ, clerulŭ şi têrgoveţiĭ aŭ eşitŭ intru intimpinarea sa, ducêndu-lŭ in procesiune la măréţa biserică a sântuluĭ Dimitrie, pe care Domnulŭ Vasile Lupulŭ o zidisse din nuoŭ şi o dedesse Patriarculuĭ Atanasie allŭ Constantinopoleĭ, insă cu ducerea acestuia la Constantinopole, allegêndu-se ellŭ, pentru a duoa óră,

Patriarcŭ, Domnulŭ se 'nfuriâ in contră'ĭ şi 'nchinâ biserica la călugheriĭ Sântuluĭ-Munte. Vr'uă trébă mare şi de pricopsélă n'a făcutŭ. Unde'ĭ să-ĭ véḑă effectele! La intrarea Patriarculuĭ in biserică, s'aŭ trassŭ clopotele. Acésta l'a spăriatŭ grozavŭ. *Ênsuşĭ Dumneḑeŭ s'ar puté spăria prin sgomotósa plăcere a unorŭ ast-feliŭ de sunete!* scrie archidiaconulŭ Patriarculuĭ. — Asta nu putea veni din altă causă, de câtŭ că, in pârţile turcescĭ, tirannuia osmanliilorŭ, nu permitea usulŭ clopotelorŭ. Poporulŭ allerga in glóte să sărute mâna Patriarculuĭ, şi să priiméscă bine-cuvĕntârile luĭ, care le dedea in uşa bisericeĭ. Galaţiĭ avea pe atuncĭ optŭ biserice, — celle maĭ multe de pétră. — Cea maĭ superbă era aceea inchinată Maĭceĭ Domnuluĭ, incungiurată cu murĭ şi canoniere de resbellŭ. Dovédă despre spiritulŭ resbellicŭ allŭ poporuluĭ.

Patriarculŭ plecâ din Galaţĭ spre Iassy, in cărruţe trasse de caĭ aĭ oraşuluĭ. Bagagiulŭ şi servitoriĭ, fussesse espediaţĭ de maĭ 'nainte in carre trase de bouĭ. Pârcălabulŭ de Galaţĭ, magistraţiĭ şi toţĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ oraşuluĭ, êĭ petrecură pênĕ afară din oraşŭ. Trăssura şi caiĭ se schimba din distanţă in distanţă, din oraşŭ in oraşŭ, prin ordinile ocărmuiriĭ,

Analistulŭ căllĕtorieĭ Patriarculuĭ, este unŭ adûncŭ observatorŭ allŭ totorŭ obiectelorŭ ce cadŭ sub vederile selle. Tóte casele, ḑice ellŭ, sunt de lemnŭ şi velatucĭ, cu accoperemintе inalte şi oblice *ca spatele cămileĭ*, in câtŭ ninsórea nu se póte ţinepe elle In intru laviţele sunt aşeḑate in giurŭ şi aŭ uă

méssă in miḑloculŭ lorŭ *ca in casele francesilorŭ.* Paturile sunt pline de ascernuturĭ, pâsle scórţe, rădicate clădite, in capetulŭ despre zidŭ allŭ patuluĭ. — In fie-care casă, şi pe atuncĭ, ca şi acuma, era câte unŭ cuptorŭ séŭ sobă cu vétră şi hornŭ, séŭ coşŭ, de cărămiḑe roşie şi verḑĭ,—la popululŭ de josŭ;—éră la nobilĭ, sobele eraŭ lustruite, sprijinite pe duoĭ stîlpĭ şi avêndŭ astupătórea in vîrfŭ.

Portulŭ femeelorŭ, găsesce arabulŭ, că se assemĕna cu allŭ femeelorŭ francese : In adevêrŭ pêrulŭ se intorcea in giurulŭ capuluĭ ca uă invĕrtită, apoĭ se punea unŭ stergarŭ albŭ de inŭ séŭ burungiuk; la celle avute bonetta era de catifea, colórea roşiă.—Cucónele şi negustoresele arunca pe spinare unŭ lungŭ şalŭ de Allepŭ, colórea azuriă, altele, din celle maĭ de frunte, unŭ şalŭ de Barsalŭ de mătase négră. Cucónele, numaĭ, purta calpace de catifea roşiă cu samurŭ. — Fetele de assemene 'şĭ purta pêrulŭ impletitŭ şi infăşuratŭ in giurulŭ capuluĭ. Elle se deosebiaŭ de femee prin aceea, că nu inveliaŭ capulŭ cu nimicŭ. Pruncii eraŭ imbrăcaţĭ şi'n fie-ce diminéţă eraŭ spălaţĭ cu apă caldă. *In timpŭ de érnă părinţiĭ êĭ tăvăliaŭ prin omet.* Vêduvele in doliŭ purtaŭ haine negre.

La Vasluiŭ adjungêndŭ, dede Patriarculŭ presto aburiĭ neevaporaţĭ incă, aĭ trecuteĭ glorie a celluĭ oraşŭ, ce servì de reşedinţă sântuluĭ nostru eroŭ Stefan cellŭ mare. Palatele, bâile, biserica, locurile de plăcere alle Domnuluĭ, steteaŭ incă in

piciólre. — Armeniĭ aveaŭ pe atuncĭ uă biserică a lorŭ propriă in Vasluiŭ.—Astădĭ nicĭ urmele eĭ nu maĭ suntŭ. Impărţéla bisericelorŭ, era, pe timpulŭ acella, maĭ cum este astădĭ : Prima despărţire, lîngă uşă, era deschisă şi destinată pentru femee; a duoa despărţire, era pentru poporulŭ de josŭ, a treia era destinată pentru Domnŭ şi curtea sa. Corulŭ cu strane, aşedatŭ sub arcurĭ, se'ntindea in formă de semicercŭ de la nordŭ spre sudŭ.

In apropiere de Iassy, uă carrettă regale, trassă de şésse caĭ albĭ, condussă de Slugiarulŭ Ioan şi ostenĭ, primì pe Patriarculŭ. Mitropolitulŭ cu boeriĭ şi ostile, venără să intimpine pe ospeţiĭ ţêrreĭ. Domnulŭ lipsia la Suceava, totuşĭ ellŭ ordonasse ca să sė adune cu toţiĭ şi să intimpine in mare numerŭ pe Patriarcŭ. In adevêrŭ, şi eşiră ceĭ ăntêiŭ boerĭ in redvanele lorŭ. Trecêndŭ pe lînga Galata, clopotele s'aŭ trassŭ; assemene se făcea la tóte monastirile pe la carĭ trecea.—Ostile defilară din 'naintea Patriarculuĭ arabŭ.

Biserica sântuluĭ Sawa i a făcutŭ mare plăcere, şi face marĭ laude artistuluĭ care a construit'o. Ellŭ se numia Enake architectŭ de curte allŭ Domnilorŭ Moldoveĭ, şi dupe mórte fù ingropatŭ in partea sudică a păreteluĭ bisericeĭ. Mormêntulŭ fù ingrăditŭ cu gratie, zugrăvitŭ, şi uă candelă votivă fù pusă de asupră'ĭ, spre a arde in totŭ-d'a-una.— Clopotulŭ cellŭ maĭ mare, din celle cincĭ alle bisericeĭ, fù turnatŭ in *Danimarca*.

Intrarea in Iassy se făcù in sunetulŭ totorŭ clo-

potelorŭ de la celle treĭ-ḑecĭ de biserice ce se afla atuncĭ in Iassy. Acésta fù intr'uă Duminică. De cu séră Domnulŭ trămissesse pâne la Patriarculŭ spre a o sănţi pentru méssa de a duoa-ḑi. Ioan Slugiarulŭ şi toţĭ magnaţiĭ ţêrreĭ, êllŭ intimpinară, insociţĭ de 50 soldaţĭ de gardă, *imbrăcaţĭ in roşu.* Cu dênşiĭ venì uă carrettă regale, trassă de şésse caĭ surĭ, in care s'a aşeḑatŭ Patriarculŭ, investmêntatŭ in mantia sa, éră istoriculŭ, şi totŭ-uă-dată archidiaconulŭ sêŭ, se puse la uşă ţinêndŭ crucea in mână. Soldaţiĭ merseră inainte duoĭ câte duoĭ, pêně la intrarea palatuluĭ, alle căruia scâre le suiră eĭ, trecêndŭ prin şirurĭ de soldaţĭ. Tótă boerimea eşì la capulŭ scâreĭ spre a-lŭ priimi şi conduce in spătăriă. Domnulŭ venì apoĭ, şi'ĭ sărutâ mâna. Patriarculŭ êllŭ sărutâ pe frunte şi 'ĭ dede bine-cuvĕntarea sa; apoĭ se aşeḑară. Se ḑice că Domnulŭ, de multă iubire şi amicie, lăcrimâ de maĭ multe orĭ. Toţĭ ceĭ-l-alţĭ aŭ salutatŭ pe Domnŭ, sărutându-ĭ mâna dréptă şi pe cea stângă, atâtŭ la intrare câtŭ şi la eşire. Remănêndŭ singurŭ la vorbă cu Patriarculŭ, Domnulŭ Vasile, êĭ arrĕttâ simţimêntele selle de veneraţiune şi amorŭ. Convorbirea durâ aprópe de uă oră. Apoĭ Patriarculŭ êşĭ luâ ḑiua bună şi se intórse acasă cu acceaşĭ rŏnduélă cu care venisse. Duo ḑille maĭ tărḑiŭ, Marţĭ diminéţa, servitoriĭ Patriarculuĭ aŭ mersŭ la palatŭ spre a offeri Domnuluĭ darurile addusse pentru ellŭ. Tóte fură puse in tipsiă accoperite cu năframe in frangiurĭ, dupe obiceiulŭ ţêrreĭ. La intrare in spaciosulŭ sa-

lonŭ allŭ palatuluĭ, marele Slugiarŭ venì cu unŭ grămăticŭ, pentru a inregistra, unulŭ dupe altulŭ, tóte darurile. Aceste darurĭ se compuneaŭ : din uă părechiă fecie de perină, brodate; uă bucată de stofă chintzu, colórea roşiă; duo zacharniţe de lemnŭ de palmierŭ, uă cutiă cu săpunŭ de moscŭ, duo cutie cu săpune aromatice; săpunŭ de Allepŭ; duo borcane cu scorţişóră pĕstrată; uă cutiă cu fructe uscate de Italia, untŭ-de-migdale, zarzăre, fisticĭ săraţĭ şi nesăraţĭ, etc. Domnulŭ se sculâ de la loculŭ sêŭ cândŭ i se presintară aceste darurĭ, din respectŭ către Patriarcŭ. Presintându-le, grămăticulŭ ḑisse : Pré Inălţate Domne! Patriarculŭ de Antiochia inchină Mărieĭ Telle aceste darurĭ! Apoĭ Slugiarulŭ enumerândŭ pe rôndŭ fie-care obiectŭ, Domnulŭ mulţămia pentru fie-care in parte.

Assemenĭ darurĭ fură dusse atâtŭ luĭ Stefăniţă Vodă, fiiulŭ Domnuluĭ, care priimì ênsuşĭ pe ómeniĭ Patriarculuĭ intr'unŭ deosebitŭ appartamentŭ. — câtŭ şi Dómneĭ. Ea şeḑea intr'unŭ jeţŭ, avêndŭ capulŭ accoperitŭ cu uă bonettă de catifea roşiă, blănită cu samurŭ. Inainte de a intra, trămişiĭ Patriarculuĭ fură annunciaţĭ de uă jupănésă a Dómneĭ. Dómna se arrĕttâ fórte mulţămită şi se sculâ de pe scaunŭ la intrarea trămişilorŭ. — Dupe vechiulŭ obiceiŭ allŭ ţêrreĭ, Vasile-Vodă, orĕnduì Patriarculuĭ unŭ merticŭ pentru fie-care ḑi; anume : patru pânĭ albe de făină picluită, duo negre; patru oca de vinŭ bunŭ; uŭ oca de untŭ; uă oca de făină; duo oca de carne; una oca luminârĭ de céră; una de seŭ;—

pe fie-care septemână câte duo carre cu lemne, şi banĭ pentru cheltuéla ḑilnică. De aveaŭ caĭ, li s'ar fi orŏnduitŭ orḑŭ şi fênŭ.—In ḑille de postŭ, Slugiarulŭ êĭ adducea, pe spinarea soldaţilorŭ, uă bulercă cu untŭ-de-lemnŭ, una cu zeamă de alămâiă, unŭ sacŭ de orezŭ, unulŭ de harpacaşŭ, linte, fasole, meiŭ, etc. cu saculŭ.—Ossebitŭ de acestea, avea totŭ feliulŭ de legume, precum: sfecle, usturoiŭ, cépă, ţelină, etc. producte de care Moldova era fórte imbelşugată şi pe atuncĭ, şi carĭ se pĕstra in beciurile séŭ pivniţele celle profunde şi intinse alle monastirilorŭ séŭ caselorŭ boerescĭ.

Băcănia se adducea de neguţătorĭ rumelioţĭ, precum şi pepeniĭ, alămâile, harpacaşĭ etc. Uă oca de untŭ-de-lemnŭ se vindea cu $^1/_2$ leŭ; de masline $^1/_4$; pepenĭ 1 $^1/_2$; uă oca de mazare mică costa $^1/_4$ de dolarŭ, câcĭ pe atuncĭ acéstă legume nu se cultiva şi o mănca numaĭ ceĭ avuţĭ. Una oca de rodie costa $^1/_2$ leŭ, şi eraŭ fórte rarĭ.

Intr'una din ḑille, Domnulŭ insciinţâ pe Patriarculŭ că doresce a avé uă intĕlnire cu ellŭ, şi că să fie gata. Ceva maĭ 'nainte de améḑă, marele Slugiarŭ venì cu uă saniă,—câcĭ ninsesse multŭ in ḑiua aceea, — şi luâ pe domnesculŭ óspe la palatŭ. Soldaţĭ precesseră ecuipagiulŭ ca in totŭ-d'a-una.— Nu se scie déca Christos, domnulŭ şi temelia bisericeĭ nostre, s'ar fi gănditŭ vr'uădinióră la ast-feliŭ de alaie, orĭ de s'ar fi ingămfatŭ ellŭ de dênsele; insă Patriarculuĭ nostru êĭ plăcea escorta *de soldaţĭ*, şi nicĭ luâmŭ assupra nóstră, că la uă dică

ar fi ḑissŭ armaşilorŭ, ca Isus apostoluluĭ, *vîră sabia ta in técă*... Ellŭ găsì pe Domnŭ in appartamentulŭ sêŭ. Patriarculŭ êĭ presintâ scrissorile din partea luĭ Paisie allŭ Constantinopoleĭ, din partea destituituluĭ Patriarcŭ Ivanichie şi a Patriarculuĭ de Erusalimŭ.

—Să vină logofêtulŭ allŭ treile! strigâ Domnulŭ, bătêndŭ in palme.

Logofêtulŭ intrâ, inchinându-se pênĕ la pămèntŭ.

La vechia curte a Domnilorŭ Moldoveĭ, logofêtulŭ allŭ treile, era secretariulŭ domnescŭ, pecetluia scrissorile cu pecetea cea mică, le scria şi le da la Domnŭ ca să le iscăléscă. Ellŭ era maĭ mare preste cămară, (archiva) şi preste uricarĭ, curma procesele monastirilorŭ şi introducea la Domnŭ pe Mitropolitulŭ, Episcopĭ şi celle-l-alte fecie bisericescĭ. Cândŭ venia solĭ de pe la alte curţĭ, ellŭ avea purtare de grijă pentru dênşiĭ, făcêndu-le ceremoniele dupe obiceiulŭ curţiĭ. Ellŭ purta la gâtŭ, cu lanţŭ de aurŭ, pecetia cu care sigila anaforalele şi hotărîrile judecâţilorŭ, pe care le subsemna ênsuşĭ Logofêtulŭ cellŭ mare(1).

Logofêtuluĭ allŭ treilea, dede acuma Vasile-Vodă, scrissorile ce priimisse din mâna Patriarculuĭ, ca să i le citéscă. — De-câte-orĭ logofêtulŭ termina de cititŭ uă scrissóre, Domnulŭ se scula in picióre şi-'şĭ rădica gugiumana. Apoĭ Patriarculŭ êĭ dăruì reliquie: falca de josŭ a st. Vasile cellŭ mare şi alte reliquie de alle Domnuluĭ Christos, uă bucată din

(1) *Descrierea Moldoveĭ* de principele Cantemir Ed. II pag. 163.

capulŭ st. Dimitrie, sânge de allŭ st. George, pêrŭ de allŭ s-teĭ Anastasia; unŭ degitŭ allŭ s-tuluĭ Eustatie, câte-va bucâţĭ pétră din st. mormêntŭ cu sânge de allŭ mântuitoruluĭ; câte-va bucâţĭ din sânta cruce, uă sticluţă cu mirŭ. Tóte aceste eraŭ puse intr'uă cutiă de fabrică indiană sculptată cu multă arte, şi aşeḑate in bumbacŭ şi accoperite cu uă bucată de stofă de mărimea cutieĭ; éră cutia ênsăşĭ era ţintuită intr'unŭ săculeţŭ colórea roşiă şi cu băierĭ de mătase albastră.

Domnulŭ fù răpitŭ de admiraţiune şi bucuriă, cândŭ Patriarculŭ êĭ ḑisse : *Aceste suntŭ pentru oĭ, cva să vĕ feréscă de totŭ rêulŭ.*

Domnulŭ nu scâpă occasiunea d'a arrĕta Patriarculuĭ despre aceĭ ce veniseră inainte de ellŭ şi câtŭ de multŭ êĭ măhniseră suffletulŭ prin purtarea lorŭ. Unde escĭ, o! Vasile Voevodŭ, să le veḑĭ omenia şi recunnoscinţa acuma!.. Apoĭ trecură in divanŭ, unde sta intinsă uă méssă cu adevĕratŭ domnéscă, cu talere, lingure, furculiţe de *argintŭ* şi *aurŭ.*

Orŏnduéla messelorŭ vechieĭ curţĭ domnescĭ a Moldoveĭ, era cu totulŭ particulară, pitorécă şi demnă de studiulŭ generaţiuniĭ nóstre ceĭ rătĕcite şi bastarde.

La ḑille marĭ, méssa se punea in divanulŭ cellŭ micŭ. — Sunetulŭ tobelorŭ, a trômbiţelorŭ şi a tunurilorŭ, da semnŭ pentru darea bucatelorŭ, pe care le adduceaŭ *Stolniceiĭ* cu vătafulŭ lorŭ in frunte. Stolniculŭ cellŭ mare le priimia şi le punea pe

méssă. Mitropolitulŭ dicea rugăciunea obicĭnuită. Medelnicerulŭ cellŭ mare da de spălatŭ. Fie-care occupa locŭ dupe rangulŭ sêŭ. — Boeriĭ ceĭ de starea I staŭ impregiurulŭ lorŭ şi servia. — Stolniculŭ cellŭ mare *incredea* ănteiŭ bucatele, prin gustare.— Cândŭ Domnulŭ făcea prima imbucătură, musicele cănta şi tunurile bubuiaŭ. — Cellŭ ăntêiŭ pacharŭ se da Domnuluĭ de câtre pacharniculŭ cellŭ mare cu unŭ pacharŭ micŭ ce se chiăma in limba ţêrreĭ *credinţă*. Cândŭ ellŭ bea, toţĭ ceĭ de la méssă se scula in picióre şi êĭ urrà. — Boeriĭ ceĭ marĭ staŭ la méssă pêne la pacharniculŭ allŭ treilea, dupe care venia rôndulŭ cellorŭ de starea a duoa. In veselia sa, Domnulŭ, nu uita şi pre boeriĭ ceĭ micĭ, cârora le da, la fie-care, câte unŭ blidŭ cu bucate de pe méssă in semnulŭ mileĭ sélle. Eĭ, sărutându'ĭ mâna, lua blidulŭ şi-lŭ depuneaŭ in odaia cea maĭ apropiată, unde se punea uă ossebită méssă pentru dênşiĭ, chiar in timpulŭ messeĭ domnescĭ.

Cândŭ capetele incepeaŭ a se inferbinta, cândŭ pacharele făceaŭ horă in giurulŭ messeĭ de câte-va orĭ, boeriĭ maĭ beaŭ incă câte unŭ pacharŭ mare de vinŭ in săuĕtatea Domnuluĭ şi unŭ altulŭ in a impĕraţilorŭ crestinĭ. La sfĕrşitulŭ messeĭ, toţĭ se puneaŭ rôndŭ in midloculŭ divanuluĭ. Mitropolitulŭ bine cuvĕnta pre Domnŭ, carele, punêndŭ pacharulŭ la gură, tóte tunurile se slobodiaŭ şi meterhanelele cănta. Dupe Domnŭ, Mitropolitulŭ bea unŭ pacharŭ ca de 100 de dramurĭ. Boeriĭ êllŭ imita duoĭ câte duoĭ, sărutândŭ mâna Domnuluĭ. Venia apoĭ rôn-

dulŭ inchinăciunilorŭ in sănĕtatea Dómneĭ, a Beizadelorŭ, a Domniţelorŭ şi a multorŭ altora. Méssa nu se rădica maĭ 'nainte de apprinsulŭ luminârilorŭ pe care le adducea Medelnicerulŭ cellŭ mare. Atuncĭ Domnulŭ se scula, punea şervetulŭ pe méssă şi açesta era semnulŭ că ospêţulŭ s'a sevĕrşitŭ. Postelniculŭ cellŭ mare lovia in pămêntŭ cu toiagulŭ sêŭ de argintŭ şi indată toţĭ se scula *câţĭ se maĭ puteaŭ ţine pe picióre.* „*Eră aceĭ cariĭ suntŭ atâtŭ de beţĭ,*" ḑice Cantemir, *de nu se potŭ sluji cu piciórele lorŭ, êĭ rădiçă alţiĭ şi 'ĭ ducŭ de acollo*".

Spălatulŭ mânelorŭ domnescĭ dupe méssă era una din operaţiunile celle maĭ indispensabilĭ, ca şi inaintea messeĭ. In fine, Domnulŭ mulţămia ospeţilorŭ, descoperindu-se inaintea lorŭ şi luându'şĭ séra bună.

N'apuca ellŭ a se retrage bine, şi slugele curţiĭ tăbăreaŭ pe méssă de apucaŭ fie-care ce puteaŭ; căcĭ se socotia drept uă mare onóre de a mânca cineva ceva de pe méssa domnéscă.

Musica petrecea pe boerĭ pênĕ la casele lorŭ. A duoa ḑi, toţĭ messeniĭ de erĭ mergeaŭ la Domnŭ, êĭ mulţămiaŭ pentru onórea ce le făcusse şi se rugaŭ de ertare la greşelele ce arŭ fi făcutŭ in beţiă.

Ast-feliŭ se urma ospeţele domnescĭ, incă pênĕ şi in timpulŭ luĭ Cantemir. Noĭ insă să ne intórcemŭ la Vasile Lupulŭ.

Domnulŭ Vasile se pusse in capulŭ messeĭ pe unŭ jeţŭ imbrăcatŭ cu catifea, ţintuitŭ cu cuie de argintŭ aurite; la drépta luĭ fù pusŭ unŭ altŭ je-

ţŭ pentru Patriarcŭ, carele, inainte d'a se pune, bine-cuvĕntâ méssa şi pre Domnŭ. Apoĭ luândŭ uă fărâmă de pâne şi muindŭ in bucate, recitâ uă rugăciune, pre cândŭ Domnulŭ şi toţĭ boeriĭ steteaŭ in picióre. — Tóte talerele eraŭ accoperite cu altele assemenĭ pênĕ in timpulŭ măncâriĭ; aşa era obiceiulŭ. —

Stolniculŭ cellŭ mare priimindŭ bucatele, de la vĕtafulŭ le presintâ ăntêiŭ luĭ Vodă, rădicândŭ accoperişulŭ; déca felulŭ de bucate plăcea Domnuluĭ, ellŭ scotea din vasŭ şi mănca; de nu, talerulŭ trecea inainte la ceĭ-alţĭ óspeţĭ. Duoĭ servitorĭ, frumosŭ imbrăcaţĭ, se occupà numaĭ de pusulŭ şi luatulŭ talerelorŭ luĭ Vodă; Spătarulŭ cellŭ mare, stetea totŭ timpulŭ d'a drépta Domnuluĭ, ţinêndŭ *uă corónă cu petre scumpe* şi sabie, éră in mână unŭ sceptru regale. Lîngă dênsulŭ sta, nemiscaţĭ, Pacharniculŭ cellŭ mare, Pacharnicul allŭ 2-le şi alţĭ servitorĭ. Unŭ vasŭ, cu treĭ picióre, de lemnŭ, plinŭ cu apă, sta susŭ de 'naintea Domnuluĭ, pentru punerea deosebitelorŭ sticle cu beuture spirtóse, vinurĭ şi *bere*. Cam la indemâna Domnuluĭ, maĭ era unŭ scaunŭ accoperitŭ cu albŭ, pe care sta maĭ multe şirurĭ de cupe de sticlă şi păchăruţe de argintŭ şi porcelanŭ. |Pacharniculŭ cellŭ mare, turna vinŭ Domnuluĭ şi Patriarculuĭ in cupe egalĭ şi, de-câte-orĭ beaŭ eĭ, toţĭ se scula in picióre. Ceĭ-l-alţĭ messenĭ beaŭ din alt-feliŭ de cupe şi altu-feliă de vinurĭ. Stolniculŭ cellŭ mare, séŭ pacharniculŭ cellŭ mare, presintândŭ unŭ feliŭ de bucate séŭ uă cupă Domnuluĭ, ăntêiŭ gu-

sta eĭ ênsişĭ şi apoĭ le da luĭ Vodă dupe cum ni se pare că amŭ maĭ ḑiss'o. Acésta se chiăma in limba şi obiceiulŭ de atuncĭ allŭ curţiĭ Moldoveĭ : *a increde* — bucatele séŭ vinulŭ,—prin gustare. (1) In totŭ timpulŭ ospêţuluĭ, boeriĭ şi diregătoriĭ ceĭ marĭ, asceptaŭ poruncele Domnuluĭ, éră uşeriĭ, cu bastónele lorŭ de argintŭ, steteaŭ fórte aprópe. La fie-care treĭ séŭ patru pachare cu vinŭ, Domnulŭ maĭ lua şi câte unulŭ cu bere, fiindŭ rece şi recoritóre. Dupe ce bea, punea pacharulŭ in apă orĭ cerea unŭ altulŭ. — Măncârĭ próspete inlocuiaŭ pre celle servite. Cândŭ se adducea bucatele de la cuhniĭ, băteaŭ dobele, sunaŭ fluere şi trômbiţe. Musica turcéscă nu incetà d'a cănta pênĕ séra, adică câtŭ ţinea şi méssa, cândŭ toţĭ s'aŭ sculatŭ pentru a mulţămi luĭ Dumneḑeŭ, éră Patriarculŭ, binecuvĕntândŭ méssa şi pre messenĭ, êşĭ luâ concediŭ şi se intórse la quartira sa, in carretta domnéscă.

Ómeniĭ Patriarculuĭ, fură ospetaţĭ de allŭ 2-le postelnicŭ in sofrageriă.

Monastirea Treĭ-Erarchilorŭ, de curêndŭ ziditä, a attrassŭ băgarea de sémă a Patriarculuĭ şi a archidiaconuluĭ Pavel. Monastirea era cu deosebire frumósă şi părea a fi unŭ castelŭ, fiindŭ pe atuncĭ incungiurată, din tóte părţile, cu murĭ de pétră. Orologiulŭ oraşuluĭ, era deassupra clopotniţeĭ ce se vede şi astăḑĭ. Maşinăria era de ferrŭ şi umplea uă ḑumĕtate cămară. La uă mică distanţă de la

(1) Principele Dimitrie Cantemir, in Descrierea Moldoveĭ, ed. II, pag. 158 şi 159.

monastire lîngă bâĭ, pe malulŭ Bahluĭuluĭ, era magnificulŭ collegiŭ ziditŭ de Vasile-Vodă, Bâile zidite de Vasile-Vodă, eraŭ dupe planulŭ bâielorŭ turcescĭ, cu cupole, şi cabine de marmură in bilşugŭ. Baia turcéscă, ce stă in picióre şi astădĭ in dosulŭ palatuluĭ luĭ Michaiŭ Sturza, in Iassy, este acea baiă pe care o vĕdură la 1650, Patriarculŭ şi Archidiaconulŭ sêŭ. Uă altă superbă baiă, — alle câreĭ urme nu se maĭ cunnoscŭ, — pusesse Vasile-Vodă, a se zidi in unulŭ din palaturile selle, pe lîngă appartamentele Dómneĭ, pentru propriulŭ usŭ allŭ familieĭ domnescĭ, cu unŭ pavimentŭ de marmură şi maĭ multe fŏntâne in carĭ apa venia din Bahluiŭ.

„In lunea purificaţiuniĭ diminéţa, scrie archidiaconulŭ Pavel, merserămŭ a vedé pe capitanulŭ de Dărăbanĭ, carele avé halebardă şi toiagŭ pentru a infiige loviture acellora ce arŭ umbla beţĭ in publicŭ séŭ arŭ commite verĭ-unŭ scandalŭ; totŭ ellŭ căntăresce dupe taxe tóte lucrurile de măncare carĭ in aceste ţêrre se vêndŭ de precupeţĭ.

Tóte ca tóte, déră pătura de josŭ a poporuluĭ moldovénŭ nu află graţiă inaintea óspeţilorŭ nostri. In adevêrŭ, dupe dênşiĭ, postulŭ cellŭ mare era fórte păzitŭ de către curte şi classile de susŭ, insă poporulŭ de josŭ *nu păzia nicĭ unŭ postŭ*, *nu făcea nici uă rugăciune pentru a nu ţine nicĭ uă religiune.* Preoţiĭ le dedea şi pe atuncĭ, rele essemple, petrecêndŭ nopţĭ intrege indesfrĕnârĭ. De aice ce urma? poporulŭ moldovénŭ era dupe óspeţĭ nostrĭ cellŭ maĭ viciosŭ dintre popóre care toţĭ eraŭ uccigaşĭ şi

furĭ : dupe noĭ, nu maĭ multŭ de câtŭ verĭ-care din veciniĭ lorŭ. Registrulŭ de judecaţĭ, ar fi constatatŭ prin timpulŭ acella că, in ceĭ 23 de annĭ aĭ domnieĭ luĭ Vasile-Vodă, fură pedepsiţĭ cu mórte peste 40,000 de hoţĭ, şi cu tóte aceste (de şi Domnulŭ pentru prima óră nu omorea, ci pedepsia cu *bătaiă*, *torture*, şi punere la *stîlpŭ*, — de şi pentru a duoa crimă *tăia* uă *urechiă*, pentru a treea, pe cea-l-altă, şi abia pentru a patra punea la mórte, chiar şi pe *preoţĭ*) totuşĭ *rêulŭ nu se maĭ indreptă.* — Femeele şi fetele, maĭ cu deosebire făceaŭ minunĭ. Elle eraŭ lipsite de orĭ-ce modestiă şi cuviinţă de şi Domnulŭ le *tăia nasurile*, le *punea la stîlpŭ şi adesse le inneca.*

Aceste rĕutâţĭ,—părute sêŭ realĭ,—siliaŭ pe Vasile-Vodă a ţine Divanŭ de judecată in tóte ḑillele, şi Sâmbată numaĭ pentru judecâţĭ criminalĭ, osĕndindŭ pre vinovaţĭ, séŭ liberândŭ pre ceĭ nevinovaţĭ. In Sâmbăta septămâneĭ *albe*, era obiceiŭ a se da drumulŭ la toţĭ ceĭ inchişĭ, câcĭ in ăntêia Vinere a postuluĭ mare se inchideaŭ tóte tribunalile şi judecâţile şi Domnulŭ nu se maĭ arrĕtta de câtŭ in biserică necontenitŭ in postŭ şi 'n rugăciunĭ cu toţĭ boieriĭ şi curteniĭ luĭ.

In câtŭ pentru femee şi fete, elle suntŭ indestulŭ de satisfăcute şi apĕrate chiar de acusatoriĭ lorŭ, prin modulŭ de attacŭ, care nu face nicĭ uă escepţiune. Eĭ bine! uă *regulă* ce n'admite *escepţiune* nicĭ merită a fi luată in seriosŭ, ca totŭ ce este absolutŭ. Aicĭ pe pămêntŭ nimicŭ nu póte

fi absolutŭ şi neschimbatŭ decâtŭ Dumneḑeŭ, de câtŭ eternitatea. De assemene şi in ceea ce se repórtă la poporulŭ de josŭ, se pare că óspeţiĭ nostri, l'aŭ cunnoscutŭ pré pucinŭ, l'aŭ observatŭ de la uă inălţime pré mare, pré superficiale. Eĭ aŭ umblatŭ numaĭ in carrete şi redvane; aŭ mesitŭ pré pe la ospeţe domnescĭ, boerescĭ şi egumenescĭ, aŭ visitatŭ pré mulţĭ logofeţĭ marĭ şi *Căpitanĭ de Dărăbanĭ*, pentru ca să fi avutŭ timpŭ a se pune in contactŭ, in relaţiune directă şi cu poporulŭ de josŭ, pentru ca să-lŭ studieze cu aceeaşĭ pĕtrundere cu care aŭ strebătutŭ palaturile Domnilorŭ şi alle boerilorŭ. Christos intra cu aceea şĭ dragoste in bordeiulŭ săracululuĭ, ca şi 'n seraiulŭ bogatuluĭ. Déră nu toţĭ suntŭ Christoşĭ! Mulţĭ chiămaţĭ, pucinĭ aleşĭ. Şi apoĭ ce aŭ vĕḑutŭ eĭ? Uă capitală, unŭ oraşŭ de ómenĭ stricaţĭ, corrupţĭ, perduţĭ! Este sciutŭ că oraşele marĭ, că capitalele, suntŭ centrulŭ de adunătură, nu numaĭ a totŭ ce are uă naţiune maĭ puternicŭ, maĭ avutŭ, maĭ luminatŭ şi intelliginte, ci şi a totŭ ce este maĭ perversŭ, maĭ stricatŭ, maĭ criminale. Immulţirea relaţiunilorŭ, aglomerarea ómenilorŭ, a interreselorŭ şi a avuţielorŭ, adduce ispita şi face maĭ lesniciósă crima, căderea, ca şi rădicarea. Eĭ bine, dupe capitală trebuia să conchiḑă, să judece cineva uă naţiune, maĭ cu deosebire pe la 1650? Póte déră cineva, luândŭ acestŭ punctŭ de purcedere, să ḑică că uă naţiune se compune numaĭ din filosofĭ şi criminalĭ? Déră unde aŭ lipsitŭ verĭ uă-dinióră pătura a 3-a, po-

porulŭ cămpeanŭ, neguţătorimea masa cea adevĕrata a naţiunii ?

Visitat'aŭ arabiĭ acestia verĭ unŭ satŭ, (şi care este acella, câcĭ nu ni 'lŭ numescŭ,) ca să aibĕ dritŭ a ḑice : *Dumneḑeŭ a totŭ puterniculŭ n'a creatŭ pe facia pămêntuluĭ unŭ altŭ poporŭ maĭ viciosŭ de câtŭ Moldoveniĭ!?*

Şi apoĭ cine póte garanta că acelle 40,000 de tălharĭ, pedepsiţĭ cu mórte in timpulŭ luĭ Vasile-Vodă, aŭ fostŭ compuse numaĭ din Românĭ? Aŭ dóră ţérra nu gemea şi pe atuncĭ de vagabonḑĭ străinĭ, cum geme şi astăḑĭ? Óre mulţimea aceia de ómenĭ cu nasurile şi urechile tăiate, ciunţĭ de mâne şi picióre; carĭ, lorŭ, li s'a spusŭ că sunt *tălharĭ*, să nu fi fostŭ *veteranĭ* ciuntiţĭ in bătălie, in luptele sânte susţinute pe atunce, atâtŭ de desŭ, de către românĭ, pentru apĕrarea patrieĭ lorŭ?—Scimŭ epoca aceea câtŭ de tulburată era, şi câtŭ de svĕnturatŭ a fostŭ totŭ trecutulŭ nostru istoricŭ. De aceea să judecâmŭ lucrurile punêndu-ne din punctulŭ de vedere respective.

Câţĭ din aceĭ ciunţĭ, ologĭ, schiopĭ, cârnĭ, desurechéţĭ, şi alţĭ atâţia milogĭ, de care gemŭ uliţele Iassylorŭ,—de i ar fi intrebatŭ *arabulŭ* călĕtorŭ şi ospeţiŭ allŭ Moldoveĭ, in limba română, câţĭ din acestia, n'ar fi pututŭ respunde cu *Burcel* din balladă :

„Pênĕ a n'ajunge talhar,
„Avémŭ falnicŭ armăsar,
„Ş'o ghioagă nestrujită
„Cu chiróne ţintuită

„Care cândŭ o invirteamŭ,
„P'în duşmanĭ próscă făceam,
„Câte optŭ pe locŭ turteam!
„Aleleĭ! pe cândŭ eram
„Om intregŭ de mĕ luptamŭ
„Mulţĭ duşmanĭ am maĭ stricatŭ!
„Multe capete am sfĕrmatŭ!
„De Tătarĭ şi de Litfenĭ
„Şi de falnicĭ Ungurenĭ.
„Ear in focŭ la Resboienĭ,
„Mĭ-aŭ căḍutŭ ghióga din mână
„Sub uă sabie păgână;
„Dér n'aŭ căḍutŭ numaĭ ea,
„Şi-aŭ căḍutŭ şi mâna mea
„Cu păgânu alâturea,
„De atuncĭ n'am ce să maĭ facŭ
„C'am remasŭ unŭ bietŭ săracŭ.
„N'am nicĭ casă, n'am nicĭ plugŭ
„Nicĭ gĭuncanĭ ca se'ĭ ingiugŭ(1)

In adevêrŭ, din mare esperinţia a vorbitŭ Antioch Cantemirŭ, cândŭ, in satîra către mintea sa, scrise cele ce urméză;

„De vreĭ să fiĭ Episcopŭ, c'o mantie vărgată
„Infăşură'ţı trufia, îţĭ pune unŭ lanţŭ de aurŭ,
„Sub mitră strălucită, ascundéţĭ capulŭ secŭ,
„Şi sub uă barbă lungă stomachulŭ îmbuibatŭ.
„Diaconulŭ sĕ mérgă cu cărja înainte;
„Te 'ntinde într'uă carrettă, şi totŭ blagosloveşce
„In drépta şi in stănga, cândŭ eşti plinŭ de veninŭ
„Din aste te'ı cunnóşce că eştĭ Archipăstor,
„Şi toţĭ cu humilinţıă ţı-or ḍice *Preasfinţite*".

Patriarculŭ a făcutŭ serviciulŭ divinŭ in maĭ multe biserice. La tóte aceste assista Vasile-Vodă, Dómna şi fiulŭ lorŭ Stefăniţă Vodă.— Căntârile

(1) B. Allessandri *Balade*, part. II. gosiĭ Frp. B. Romaus 1853.

se făceaŭ incă de pe atuncĭ grecesce la strana stângă. Corulŭ era in totŭ-d'a-una compusŭ din băieţĭ căntăreţĭ de aĭ caseĭ Domnuluĭ. Dupe fiecare liturgiă, Domnulŭ şi Patriarculŭ intra in appartamentŭ unde convorbiaŭ pênĕ se gătia prânḑulŭ. Méssa era de a purure imbelşugată şi servită cu uă aşa galantomiă, incâtŭ vinulŭ şi măncârile ar fi adjunsŭ pentru a sătura uă mie de ómenĭ. Ast-feliŭ eraŭ tóte messele luĭ Vasile Vodă.

Fructele carĭ se puneaŭ pe méssă la inchiăiarea prânzuluĭ eraŭ mere domnescĭ, conservate in paie, in beciurile domnescĭ. Şi eraŭ ast-feliŭ de bine pĕstrate că dura pênĕ la eşirea merelorŭ nuoe. De assemene se puneaŭ persice, prune galbene şi cereşe pĕstrate in zaharŭ,— câcĭ era érnă,— şi pe care le-aĭ fi creḑutŭ chiar acum cullese, aşa eraŭ de próspete şi gustóse, spune Pavel de Allepo.

Domnulŭ venia la biserică, séŭ in carrettă, séŭ căllare pe unŭ frumosŭ şi mare armăsarŭ turcescŭ, impodobitŭ cu uă mulţime de galóne şi petre scumpe. — Şi cândŭ venia şi cândŭ pleca, clopotele suna pênĕ ce se perdea din vedere.

Câtŭ stete in Iassy, Patriarculŭ assistâ la maĭ multe ceremonie funebre.

Intr'una din ḑille, uă persónă se infăçişâ la patriarcŭ şi-ĭ ḑisse : Tatălŭ meŭ lăssă cu limba de mórte, că la treĭ annĭ dupe mórtea sa, să fie desgropatŭ şi unŭ Patriarcŭ séŭ Archiereŭ, de se va găsi verĭ-unulŭ, să fie rugatŭ a ceti molitfele de ertare."

Patriarculŭ merse la mormêntŭ precedatŭ de torţe.— Uă tavă mare plină cu totŭ felulŭ de bucate de carne şi vinŭ se addusse. La toţĭ ceĭ de faciă se dede câte uă luminare grósă. Terminându-se rugăciunile, — carĭ se ḑiseră de Patriarcŭ in grecesce,— luminârile fură stinse şi mâncările se impărţiră la toţĭ. Dupe cină, fiulŭ mortuluĭ impărţì milosteniă la săracĭ.

Cândŭ muria cineva se trăgea clopotulŭ mare de la biserica enorieĭ mortuluĭ, séŭ de la acea monastire unde doria cine va să'lŭ ingrópe. Acesta era semnŭ ca să se adune preoţiĭ têrguluĭ la ceremoniă. Asta o făceaŭ ómeniĭ avuţĭ séŭ aristocraţiĭ. Săraculŭ totŭ săracŭ! Ellŭ se ingrópă şi fâră trassulŭ clopotelorŭ, nemaĭ bâtêndu-şĭ nimene capulŭ cu ellŭ...

La cellŭ ăntêiŭ semnale allŭ clopotuluĭ, şésse preoţĭ imbrăcaţĭ in felóne şi duoĭ diaconĭ cu cădelniţele, se arréttă la casa mortuluĭ pentru a'lŭ duce la grópă, insă dupe obiceiulŭ ţêrreĭ nu maĭ de grabă decâtŭ peste duo séŭ treĭ ḑille dupe mórte. Immormĕntarea se făcea fâră sicriŭ şi cu facia descoperită. Preveghiarea se făcea cu făclie apprinse în giurulŭ cadavruluĭ, ḑi şi nópte, şi orĭ-ce preotŭ voia atuncĭ intra şi cetia Evangeliele (stîlpiĭ) de la inceputŭ pênĕ la sfĕrşitŭ.— Câte-uă-dată, spune archidiaconulŭ Pavel, se intimpla câte *cincĭ-ḑecĭ* de preoţĭ séŭ diaconĭ carĭ se grămădiaŭ la inmormêntare, *pentru lăcomia darurilorŭ ce li se făceaŭ.*— Éttă unŭ obiceiŭ, care ḑeŭ! n'a căḑutŭ, ci totŭ merge crescêndŭ, pênĕ unde? nu scimŭ.

Persóna la allŭ câruĭ serviciŭ funebru assistâ şi officiâ Patriarculŭ, ér unŭ bĕtrânŭ originariŭ din Ionia, fiŭ şi nepotŭ de Eniceriŭ. Ellŭ ênsuşĭ fuse enicerŭ, déră viindŭ in Moldova, imbrăcişâ christianismulŭ, se botezâ şi se căsătorì.—Hatmanulŭ George, fratele luĭ Vasile-Vodă, i a fostŭ naşŭ. Pietatea acestuĭ neofitŭ fusesse essemplarie. In momentulŭ morţiĭ selle, ellŭ datoria banĭ la nisce neguţătorĭ turcĭ. Hatmanulŭ trămisse pe dată şi-ĭ *sigilâ* lucrurile, luându-se numaĭ vr'uă 20 de galbenĭ, pentru ceremonia ingropâriĭ. Mostenirea remase prin testamentŭ la clironomĭ, insă dupe ce se vorŭ fi plătitŭ datoriele.—*Invitaţiunĭ* fură trămisse pe la toţĭ neguţătoriĭ oraşuluĭ să se adune şi să assiste la ingropăciune; maĭ cu sémă pentru a infrunta pe turciĭ neguţătorĭ ce se aflaŭ atuncĭ in Iassy.— In adevêrŭ mergêndŭ cu cadavrulŭ pe stradă, pre inaitatŭ de preoţĭ şi torţe, convoiulŭ funerariŭ se popria de naintea totorŭ locuinţelorŭ *turcescĭ*, puneaŭ josŭ năselia şi făceaŭ rugăciunĭ.— In biserică Patriarculŭ se puse la capulŭ cadavruluĭ, a câruĭ faciă era descoperită, éră pe peptŭ sta pusă uă icónă.— Cândŭ se citia Evangelia, era obiceiŭ ca vêduva, copiiĭ şi neamurile reposatuluĭ, să stea in genuchĭ sub chartĭa Evangelieĭ, in timpulŭ cetiriĭ. — Apoĭ se săruta icóna de pe peptulŭ mortuluĭ incepêndŭ de la Patriarcŭ pênĕ la cellŭ de pe urmă diaconŭ. — Duoĭ din amiciĭ mortuluĭ séŭ din neamurile luĭ, steteaŭ la duo laturo alle bisericeĭ impărţindŭ săracilorŭ banĭ *inve-*

lițĭ in chârtiă, orĭ in basmale cu frangiurĭ. La finele serviciuluĭ veniaŭ câțĭ-va boierĭ séŭ cetățenĭ duoĭ câte duoĭ, dupe trépta boerieĭ séŭ a neguțătorieĭ, luaŭ trupulŭ și-lŭ depunea in grópă afară din monastire. — Clerulŭ remânea in biserică, dupe obiceiulŭ ce era. Déca reposatulŭ era fórte bogatŭ, atuncĭ rudele luaŭ pe toțĭ ceĭ presințĭ la méssă ce se dă in cassa luĭ, apoĭ se adducea uă mare tipsiă cu colivă și se impărțiaŭ făclie.

Se miră multŭ Patriarculŭ și archidiaconulŭ sêŭ cândŭ vedură adducêndŭ in dĭua de pasce la biserică maĭ multe tipsie pline cu ouă și zugrăvite cu differite figure și vopsele, purceĭ fripțĭ, carne de porcŭ, pâne, slănină, erbe dulcĭ, etc.

Monastirile și palatele nóstre de prin secululŭ XVIĬ eraŭ incungiurate de marĭ și frumóse grădine. — Intr'aceste se menționéză grădina monastiriĭ Galata care era plină de zarzărĭ, migdalĭ, cireșĭ, prunĭ de *Damascŭ*, persicĭ, prunĭ ordinarĭ, rose, garófe, *jasminĭ*, crinĭ, și totŭ felulu de florĭ. Crinulŭ galbenŭ era peste messură de multŭ pretutindene. De assemene amisonulŭ. — Grădina domnéscă era plină de mure, zarzărĭ și *migdalĭ*. *Rodiele* și *lămâile* se cultivaŭ aice in ólle.(1)

XXXVIII.

George Stefan Voevodŭ, indată dupe suirea sa in scaunulŭ Domnieĭ ținù unŭ consiliŭ de resbellŭ

(1) Pavel de Allepo. Vedĭ *Archiva Istorică a Românieĭ* tom. 1 part. II.

la care luâ parte Kemeni Ianoşĭ şi Diculŭ Spătarulŭ muntenescŭ, assupra messureĭ ce ar fi de luatŭ in privirea luĭ Vasile Lupulŭ. Socotinţa care eşì fù ca să se trămită in góna luĭ unŭ despărţimêntŭ de muntenĭ şi ungurĭ şi uă summă ómenĭ *de ţérră* (moldovenĭ), cu Hatmanulŭ Pătrascu Moreanulŭ. Vasile scia de tóte aceste, insă asceptândŭ adjutorŭ de la Cosacĭ şi Polonĭ, şi acestŭ adjutoriŭ intărḑiândŭ a veni, éttă sosì scire luĭ Vasile-Vodă, călĭŭ calcă ostile luĭ George Stefan. Acuma nu scia ce să facă, să stea la resbellŭ cu câţĭ ómenĭ avea, séŭ să trécă Nistrulŭ. Incă avea cu sine pre toţĭ boeriĭ *de scaunŭ* cu glótele lorŭ: pe Boj Căpitanulŭ de Lefegiĭ, pe Cara Căpitanulŭ de Dorobanĭ; avea verĭ-uă 60 Seimenĭ; verĭ-uă sută de Nemţĭ. Să se bată nu cuteḑa veḑêndŭ recéla stînjinitóre a totorŭ căpitanilorŭ şi slujitorilorŭ pe cariĭ comptasse fórte multŭ pentru binele ce le făcusse maĭ inainte. Să nu se bată şi să trécă peste Nistru, nu se indura, câcĭ părăsia aice tótă averea luĭ, ânima luĭ, care era ascunsă in cetatea Némţuluĭ, şi pe care trămisesse să o adducă nepotulŭ sêŭ Stefăniţa Pahàrniculŭ. Tocma cândŭ se affla Vasile-Vodă in incurcala cea mare sosì la Hotinŭ Stefăniţă cu tótă avuţia moşìuluĭ sêŭ deplină. Despre acésta aflândŭ nefericitulŭ Domnŭ s'a bucuratŭ şi a ḑissŭ: *de acum inainte pĕnĕ la cămĕşă'mĭ voiŭ da şi nu vorŭ rîde neprietenii.* Apoĭ aŭ trecutŭ Nistrulŭ cu parte din boerĭ, éră parte cu óste şi tunurile s'aŭ in torsŭ la Iassy, spre a se inchina nuouluĭ sóre allŭ ḑilleĭ.

Ast-felŭ este obiceiulŭ făţarnicilorŭ şi allŭ linguşitorilorŭ Eĭ, in tocmaĭ caĭanus, aŭ duo fecie: cu una zimbescŭ *viclenesce* celluĭ care stăpĕnesce; cu alta suridŭ, daŭ arvonă, celluĭ care are să stăpĕnéscă; şi ast-feliŭ nu perdŭ partida din nicĭ uă parte. Insă bine ar fi fostŭ ca Vasile-Vodă să le fi ḑissŭ *din timpŭ*: nu'mĭ trebue făţarnicĭ; nu'mĭ trebue adulatoriĭ; totŭ ce rêvnescŭ, este *iubirea poporuluĭ meŭ* iubirea săraculuĭ, a vêduveĭ, a celluĭ ce insetoşéză dupe dreptate, şi o află in mine. Si póte că acestŭ mare Domnŭ ar fi ḑissŭ acestŭ cuvêntŭ acuma, la strimtorarea in care se afla; déră era *pré târḑiŭ*; câcĭ ţérra era departe; nu'lŭ maĭ auḑia; pentru că intre dênsulŭ şi poporŭ, inamiciĭ luĭ şi aĭ poporuluĭ săpase uă prăpastiă fâră fundŭ! O! cândŭ lucrulŭ n'ar fi fostŭ ast-felŭ, Vasile-Vodă n'ar fi avutŭ, trebuinţă a appela la nisce ómenĭ fâră de ânimă, ci căteva cuvinte alle sélle, ar fi pusŭ ţérra intrégă in ferbere şi năvălitoriĭ arŭ fi fostŭ sdrobiţĭ de la otare. Déră glasulŭ sêŭ, acuma ar fi fostŭ *vox clamantis in deserto* allŭ luĭ Ión Evangelistulŭ.

Nu fără mare periculŭ şi pagubă s'a deplinitŭ trecerea peste Nistru a pribegeĭ case domnescĭ. Têrgoveţiĭ de Hotinŭ, veḑêndŭ spaĭma şi graba treceriĭ, aŭ năvălitŭ in remăşiţa carrelorŭ şi aŭ apucatŭ multe haine scumpe şi argintărie, in câtŭ mulţĭ aŭ remasŭ de atuncĭ bunĭ pentru tótă viéţa lorŭ.

Apucase ostile luĭ Stefan-Vodă pre uă séma de Nemţĭ netrecuţĭ şi aŭ omorîtŭ câţĭ-va dintr'ênşiĭ.

I ar fi omorîtŭ pre toţĭ déca n'ar fi datŭ seimeniĭ luĭ Vasile-Vodă de peste Nistru de nu se puté apropia nimene pe lêngă vadŭ.

In miḑloculŭ acestorŭ vălmăşele Vasile-Vodă şedea in ceia parte de Nistru, pe unŭ scăunaşiŭ. Să nu fi ḑissŭ, óre atuncĭ, şi ellŭ impreuna cu anticulŭ : *sic transit gloria mundi* ? Domnia cea dulce a Moldoveĭ, dusă era pentru totŭ-d'a-una din mâna luĭ! . . .

Paharniculŭ Mogâldea, avêndŭ pismă pe dênsulŭ, câcĭ, bănuindŭ credinţa luĭ, l'aŭ fostŭ addusŭ legatŭ la Tunurĭ, sloboḑì unŭ sacaluşiŭ, a cāruia glonţŭ căḑù fórte aprópe de Vasile Lupulŭ. Pucinŭ de nu l'a lovitŭ. In adevêrŭ că acésta era lovitura măgaruluĭ, in contra leuluĭ căḑutŭ. Déră, păcătosule de archon Pacharnice, să fi lovitŭ pre stăpênulŭ teŭ făcişiŭ, francŭ, loialŭ cândŭ era in tótă virtutea puteriĭ sélle décă credeaĭ că aĭ dreptate; eră nu mìşelesce dupe ce l'aĭ veḑutŭ doborîtŭ. Insă aşa este legea vóstră : *să lingeţĭ mâna ce nu puteţĭ musca*, şi apoĭ muscaţĭ din acellŭ ce nu maĭ are să vă dea de linsŭ. . . .

Detestabile lege! Detestabile profesiune!

Cronicariulŭ nostru, Miron Costin, făcea parte din aceste impregiurârĭ. Jucă uă rolă óre-care. De abia eşitŭ din scólă, se afla pe lîngă Visterniculŭ Iordache Cantacuzin, ca sub povĕţuirile acestuĭ ispititŭ boerŭ, dupe obiceĭulŭ ce era, să se forméze la trebele Statuluĭ. In acéstă retragere, Vasile-Vodă, fiindŭ la Hotinŭ, trămisse pe Miron Costin in soliă

către Petru Potoski, starostele de Camenița, spre a-ĭ adduce aminte că nu de multŭ lŭ rescumpĕrasse cu baniĭ seĭ din robia Tatarilorŭ; că acum venisse timpulŭ ca să-ĭ resplătéscă şi ellŭ acellŭ bine adjutându-lŭ assupra rivaluluĭ ce-ĭ răpia sceptrulŭ. Cu mergerea sa in acéstă soliă, Costin putù scăpa şi averea Visterniculuĭ Cantacuzino, incredințându-o unuĭ amicŭ allŭ tătâne-sêŭ, unuĭ numitŭ Michaiŭ Stegariulŭ din Camenița. Potoski era calle de treĭ ḑille maĭ susŭ de Camenița la moşiele selle; indată insă ce aflâ de pericululŭ bine-făcătorinluĭ sêŭ, a părăsitŭ trebele selle; şi adunândŭ câțĭ ómenĭ de arme avea pe lîngă sine, plecâ spre a merge acollo unde-ĭ ḑicta datoriele recunnoscințeĭ şi a reciprocitâțiĭ. Pênĕ a sosi insă, amŭ vĕḑutŭ ceea ce silì pe nefericitulŭ Domnŭ a nu maĭ ascepta acestŭ adjutoriŭ. Intră in Camenința cândŭ sosì şi Miron Costin cu scire că Potoski êllŭ urma cu unŭ corpŭ de ostire. Aicĭ proba este palpabile : caĭniculŭ şi pribégulŭ de Vasile-Vodă, a aflatŭ maĭ multŭ resunetŭ compătimitorŭ in ânima unuĭ străinŭ, decâtŭ in a lorŭ sêĭ. . . . Şi pentru ce? pentru că la unŭ timpŭ de nevoiă, êĭ făcuse bine. Apoĭ, cu câtŭ Vasile-Vodă n'ar fi fostŭ maĭ tare şi sigurŭ, cândŭ d'assemene bine, ar fi continuatŭ a face poporuluĭ moldoveanŭ, la sferşitulŭ ca şi la inceputulŭ domnieĭ luĭ? Acuma, la greŭ, n'ar fi avutŭ nevoiă a allerga la adjutorŭ *străinŭ* care, nicĭ êĭ putù fi folositorŭ, nesosindŭ la timpŭ, ci s'ar fi bizuitŭ in *propriele luĭ puterĭ* : in iubirea şi arma poporuluĭ.

Ca cunnoscătorŭ déră, şi marturŭ ochiariŭ, Miron Costin găsesce că Vasile-Vodă a avutŭ uă ideă pré uşóră despre tăria cetâţiĭ Hotinuluĭ şi că ast-feliŭ, s'a pré pripitŭ a trece inainte şi a nu o lăssa in mâna dujmanilorŭ, decâtŭ dupe trecătóre. . .

„S'aŭ căḑutŭ să pună ómenĭ seneţiarĭ, ḑice iscusitulŭ analistŭ; şi ce ómenĭ : treĭ-ḑecĭ de Nemţĭ să fi pusŭ să o ţină despre óstea Moldoveĭ şi despre Ungurĭ cu anniĭ. Aŭ n'aŭ fostŭ hrană? Pânea unuĭ satŭ de Hotinŭ o ar fi pututŭ ţine unŭ annŭ; séŭ câtŭ era numaĭ in têrgŭ, şi acea cetate orĭ-cine va vré să socotéscă va afla că a fostŭ a risipeĭ caseĭ luĭ Vasile-Vodă pricină. . . . . . Cum ar fi bătutŭ Stefan-Vodă cetatea Hotinuluĭ şi Hmil era la Husetinŭ, calle de uă ḑi de la Hotinŭ. . . . şi domnia totŭ neclintită-ĭ sta la pórtă, pênĕ tărḑiŭ dupe luarea cetâţiĭ Suceveĭ de către Stefan-Vodă(1). „Aceste cuvinte eşite din judicıósa pénnă a luĭ Miron Costin, ne dovedescŭ treĭ lucrurĭ : tăria loculuĭ, valórea ómenilorŭ ce avea la disposiţiune Vasile-Vodă şi mărimea greşeleĭ ce a făcutŭ, neusândŭ de aceste miḑlóce.

Insă.... *Dumneḑeŭ cândŭ vrea să pérḑă pre unŭ omŭ êĭ iea minţile.* „Ḑicemŭ că de ar fi cutare şi cutare, ar fi intr'altŭ chipŭ; éră nu sunt vremile sub cârma omuluĭ, ci bietulŭ omŭ sub vremĭ(2).“

(1) „Letopisiţe“, I, 304.
(2) Miron Costin analistulŭ, tocmaĭ acolo.

XXXIX.

Nu multŭ a asceptatŭ Vasile-Vodă, in Camenița și a și priimitŭ scire că Thimuș, ginerile sêŭ, cu 8000 Cosacĭ alleșĭ, trece Nistrulŭ pre la Soroca. Thimuș cum a trecutŭ Nistrulŭ n'a maĭ asceptatŭ să se maĭ introlóce cu socrulŭ sêŭ, ci de la Soroca aŭ trassŭ cu óstea intinsŭ la Căicenĭ și acolo a trecutŭ Prutulŭ. De acolo a purcesŭ la Jijia spre Popricanĭ cu tabera legată. Stefan-Vodă aflândŭ că Cosaciĭ vinŭ intinsŭ assupra Iassylorŭ, se gătì să intimpine pe dujmanŭ cu ostile selle. Diiculŭ Spatarulŭ muntenescŭ, se intorsesse acasă dupe ordinulŭ Domnuluĭ sêŭ. Kemeni Ianoșĭ, temêndu-se de vr'uă cursă, séŭ avêndŭ alte planurĭ, a pornitŭ a casă tótă pedestrimea nemțéscă și tunurile ce avea cu sine, pe la codrulŭ Capotestilorŭ dreptŭ la poteca Oituzuluĭ, și de acolo acasă. Numaĭ ellŭ singurŭ, cu căllărimea, remăsesse, dupe multele rugămințĭ alle luĭ Stefan-Vodă. Pe lînga aceste, Stefan, maĭ adunâ óste de țérră ca vr'uă 12000 de ómenĭ. Adunatu-s'aŭ pe lîngă dênsulŭ maĭ mulțĭ mercenarĭ: Ungurĭ, Nemțĭ, Muntenĭ și Serbĭ. Cu acestia a eșitŭ de assupra Popricanilorŭ.

Rolulŭ intrigante ce jucă Kemeni Ianoșĭ in ammestecarea acésta, se trăda din uă scrissóre a luĭ George Racoți, cu data de la 30 Martiŭ 1654 și pe care o a publicatŭ jurnalulŭ russescŭ: *Cĭtenia pri Moscovkomă universitetea,* in 1847; éră in românesce s'a publicatŭ la annulŭ 1853, reprodu-

cêndu-se in partea III-a a interessanteĭ publicaţiunĭ istorice ce essecuta pe atuncĭ in Iassy, d. Teodor Codrescu. De acolo amŭ imprumutatŭ şi noĭ scrissórea acésta.

Éttă copprinderea eĭ:

„Nobilule Dómne, scumpulŭ nostru prietenŭ! Scrissórea Măriei-Vóstre, scrissă la 20 Februariŭ, o amŭ priimitŭ cu ânimă amicale, éră accea că solulŭ vostru, trămisŭ la noĭ in véra trecută, cu tovaroşiĭ, s'a slobodĭtŭ de la noĭ maĭ tărḑiŭ de câtŭ nădejduiaĭ, amŭ arrĕttatŭ Măriei-Vóstre, inainte de acésta, adevĕratele cause; care soliă ce a fostŭ a fiiuluĭ nobleţeĭ vóstre şi a ostiĭ zaporojene incredinţată luĭ, de şi intru tóte se vedea a fi protivnică intre sine, precum s'a vederatŭ prin trămisulŭ de la noĭ, unulŭ din tovareşiĭ solilorŭ, care dupe cererea lorŭ, s'a trămisŭ la fiiulŭ vostru, şi a juratŭ că a trebuitŭ să se reintórcă la tovareşŭ, şi nu s'a intorsŭ, şi din alte adevĕrate fapte a fostŭ mare contrarietate in soliă; cu tóte aceste, parte, avêndŭ in vedere vrednicia nóstră de principŭ, parte indemnaţĭ de milă assupra a tótă óstea zaporojană, de şi intr'unŭ timpŭ de inamiciţiă, insă cu cuviinciósă cinste i amŭ priimitŭ şi amŭ voitŭ a-ĭ slobodi, cu dragoste şi fără supĕrare. Éră cum că nu aţĭ cugetatŭ nimică despre resbellŭ in contra nóstră şi despre vĕrsarea sângeluĭ crestinescŭ, acésta inţellegemŭ din scrissórea Măriei-Telle; éră de şi este părerea din partea nóstră amĕndurora despre turburarea prieteniei dintre noĭ, şi noĭ acea o lăssâmŭ judecâţiĭ luĭ Dumneḑeŭ

şi a tótă lumea că nicĭ-uă-dată óstea nóstră nu aŭ intratŭ in ţérra Cosacilorŭ Zaporojenĭ, ci maĭ vêrtosŭ eĭ ne incepêndŭ altele in stăpĕnirea impĕratuluĭ turcescŭ, a venitŭ assupra Voevoduluĭ Muntenescŭ şi assupra ostiĭ nóstre, ceĭ date lorŭ, şi pênĕ cândŭ eĭ n'aŭ venitŭ assupra nóstră cu resbelŭ dechiaratŭ, moderaţiĭ Voevoḑĭ şi noĭ, n'amŭ avutŭ nicĭ uă părere despre óstea Zaporojană, pentru că noĭ incă inainte de acellŭ planŭ de adjutorŭ Moldovenilorŭ, făcutŭ assupra luĭ Vasile-Voevodŭ in prietenósa şi statornica vóstră voire de bine, am fostŭ incredinţaţĭ prin soliĭ nostri trămişĭ la voĭ : aşa ca şi in tóte lucrârile ne nădăjduimŭ a avé uă bună concordiă şi gata adjutoriŭ in contra a totŭ inamiculŭ, la care tóte aceste in urmă s'aŭ arrĕttatŭ uă vederată contrarietate, pentru că Ducele de căpiteniă a ostiĭ nóstre, la inceputulŭ resbelluluĭ Moldovenescŭ, aŭ trămisŭ cu scrissorile nóstre pe unŭ omŭ allŭ sêŭ la nobleţea ta, dupe porunca nóstră şi acellŭ trămisŭ unde este ? şi ce s'a făcutŭ cu ellŭ in ţérra vóstră ? pênĕ acum noĭ nu scimŭ. Déră maĭ vêrtosŭ cândŭ fiiulŭ Mărieĭ Télle venisse la Muntenĭ, la riulŭ Sicea şi maĭ susŭ ḑissulŭ Duce allŭ ostiĭ nóstre sloboḑindŭ maĭ inainte pe ceĭ maĭ bunĭ ómenĭ, éră câtre sine lăssândŭ puciuŭ impreună cu Stefan-Voevodŭ, cândŭ s'a dussŭ maĭ cu sémă pentru aşeḑarea unuĭ lucru prietenescŭ, de câtŭ pentru luptă in contra fiiuluĭ têŭ cu óstea ce o avea cu sine, şi pentru severşirea porunceĭ şi a pleni-

potenţeĭ incredinţată luĭ de către noĭ, cândŭ vechia ronduélă a ostaşilorŭ crestinĭ, prin trombiţaşĭ aŭ chiămatŭ la miḑlocŭ spre convorbire pe fiiulŭ nobleţeĭ télle şi intru acésta cu dispreţuire i s'a refusatŭ, şi dupe ce a urmatŭ acésta, ne avêndŭ de la noĭ putere incredinţată luĭ nicĭ a se osti nicĭ a se ammesteca in resbellŭ cu óstea zaporojană, lăssândŭ dorinţa de a se vedé cu fiiulŭ têŭ şi cu óstea nobleţiĭ télle, s'a retrassŭ şi s'a reintorsŭ in provincia nóstră, precum arréttă actele acelluĭ timpŭ că acésta aŭ fostŭ aşa. Dupe aceea acellaşĭ fiiŭ allŭ nobleţeĭ télle, nemulţămindu-se cu intórcerea luĭ Vasile-Voevodŭ, in ce chipŭ a venitŭ assupra impăcaţilorŭ Voevoḑĭ şi assupra pucinilorŭ nostri ómenĭ incredinţaţĭ lorŭ, aŭ arrĕttatŭ că a fostŭ adevĕrată proniă a luĭ Dumneḑeŭ, carele totŭ-d'a-una isbăndesce causa cea dréptă, şi acésta este causa pentru care noĭ amŭ fostŭ nevoiţĭ a rădica ostile nóstre spre apĕrare; insă acéstă vorbire de prisosŭ lăsându-o, ca unŭ lucru ce a trecutŭ şi s'a judecatŭ cu judecata luĭ Dumneḑeŭ, cândŭ inţellegemŭ şi dorinţa Măriеĭ Télle de innuoirea amiciţieĭ de maĭ inainte, precum nu amŭ datŭ causă spre stricarea plăcuteĭ nóstre amiciţie aşa şi de acum nu ne vomŭ feri de a ţine intru tóte adevĕrata amiciţiă cea concord cu apropietatea crestină, cândŭ vomŭ inţellege uă maĭ pe largă incunnosciinţare a nobleţiĭ télle in articule spre pĕstrarea amiciţieĭ şi a buneĭ vecinătâţĭ prin trămişiĭ têĭ către noĭ, déră pênĕ incă nu se vorŭ preface gândurile despre nimicirea

fricei ce este assupra nóstră şi a ţêrrelorŭ megieşe cu noĭ, făgăduimŭ că soliĭ cariĭ vorŭ veni verĭ uă-dată in provincia nóstră i vomŭ priimi cu cuvenita cinste, şi fără intărḑiere i vomŭ sloboḑi cu tótă liniscea la nobleţea ta şi a locuitorilorŭ Munteni, cunnoscêndŭ uă părere de rêŭ priitóre, dorimŭ maĭ la urmă nobleţiĭ télle norocită sevĕrşire in tóte intreprinderile. S'a datŭ in cetatea nóstră Gorghen, Mart. 30 1654.

„A nobiliĭ domnieĭ-vóstre doritoriŭ amicŭ şi gata spre serviciŭ—George Racoţi."

XL

Domnulŭ eşì din Iassy, Mercurĭ, in a duoa septemână dupe Pasce, şi se aşeḑâ de assupra Popricanilorŭ, cum ḑisserâmŭ. Toţĭ neguţătoriĭ Grecĭ fură siliţĭ a merge cu ellŭ la resbellŭ.

Trecusse uă summă din osteniĭ luĭ Stefan peste Jijia ca să ţină harţă. Se pogorîsse ênsuşĭ ellŭ cu Dărăbaniĭ la vadulŭ apeĭ, insă i aŭ impinsŭ indată căllărimea cosăcéscă. Printre Cosacĭ se zăria icĭ şi colea şi câte unŭ Moldovénŭ, — partisan de aĭ vechiuluĭ Domnŭ. — Ast-feliŭ se vedea pe lîngă Stefăniţă Pacharniculŭ, boerĭ din Hâncescĭ, câţĭ-va Cerchezescĭ şi alţiĭ. Respingêndŭ strejele luĭ Stefanŭ-Vodă, Cosaciĭ aŭ năvălitŭ orbesce la vadŭ să-lŭ trécă. Uniĭ aŭ datŭ pre podŭ, alţiĭ prin apă, că era Jijia mică. Apoĭ s'aŭ intăritŭ. Eĭ şĭ aŭ făcutŭ tabăra din carre şi arabale de

totŭ feliulŭ. In centrulŭ posiţiuniĭ, eraŭ Cosaciĭ cu caiĭ lorŭ, observândŭ cea maĭ mare linisce şi tăcere: Nu se vedea ţipenie de omŭ. Părea că eraŭ morţĭ. Plinŭ de mirare şi speranţă, Stefan trămitte unŭ despărţimêntŭ de optŭ-sute de Dărăbanĭ spre recunnóscere. Cândŭ acestia incepură foculŭ din seneţie şi Stefan din şésse tunurĭ alle séllę, Cosaciĭ intr'uă clipă s'aŭ sculatŭ, aŭ deschisŭ focŭ din unŭ-spre-ḑece tunurĭ şi aŭ năvălitŭ cu sâbiele scóse in Dărăbanĭ. Intre aceste, artileria grea făcea pustierĭ infricoşate intre Moldovenĭ. De aceste spăriându-se Dărăbaniĭ, aŭ rupt'o de fuga spre unŭ rediŭ. Óstea cea-l-altă sta pe culmea unuĭ délŭ, nedându-le nicĭ unŭ adjutoriŭ, éră pe dênşiĭ i-aŭ adjunsŭ căllărimea luĭ Thimuş condussă de ellŭ ênsuşĭ, pe cósta Popricanilorŭ, şi aŭ făcutŭ in eĭ mare omorŭ. Numaĭ aceĭ ce isbutisse a intra in pădure aŭ scăpatŭ cu viéţa. Dupe luptă eraŭ câmpiĭ presăraţĭ de leşurile bieţilorŭ dărăbanĭ. Éră pucinŭ ânimosulŭ Stefan-Vodă şi Kemeni Ianoşĭ, in locŭ de a ĭ fi susţinutŭ cu centrulŭ armieĭ, s'aŭ trassŭ maĭ spre Iassy. Aŭ aşeḑatŭ căllărimea de ambele pârţĭ alle drumuluĭ ce ducea la capitală. De şi aveaŭ pênĕ la 24,000, ómenĭ, cu cariĭ arŭ fi pututŭ susţine uă luptă rigurósă, desperară, in contra unuĭ inamicŭ de duo orĭ maĭ slabŭ. Peste nópte mulţĭ din osteniĭ luĭ Stefan Vodă l'aŭ părăsitŭ şi s'aŭ intorsŭ acasă. — Deserţiunea urma in bande câte de 10 20 şi 50 ómenĭ. Neregula era in culme: arme, muniţiunĭ, stindarde jăcea aruncate in

tote părţile. Acésta a descuragiatŭ şĭ maĭ tare pe Stefan-Vodă, in câtŭ a duoa ḑi, in locŭ de a inchide callea luĭ Thimuş in spre Iassy, in locŭ de a-ĭ tăia communicaţiunile de hrană şi a-lŭ sili la retragere, aŭ urmăritŭ pe dujmanŭ pênĕ intre viĭ, éră de acolo aŭ luatŭ callêa Bahluiuluĭ cu tótă casa şi boeriĭ luĭ.

Infrângerea luĭ George Stefan-Vodă, fù incunnosciinţată Capitaleĭ Moldoveĭ prin proclamaţiunĭ cetite de craĭnicĭ publicĭ.

Thimuş intrâ in Iassy, trecêndŭ prin Sântu-Sawa, şi intrarea sa fù precedată de bătaia tobelorŭ şi sunetulŭ trômbiţelorŭ.

Patriarculŭ Macarie, care se afla atuncĭ in monast. st. Sawa, êllŭ intimpinâ in pórta Monastiriĭ, in feloane sacerdotalĭ şi cu crucea in mână. Miile de soldaţĭ ce-lŭ insociaŭ pe Timuş, se indessaŭ pentru a priimi bine-cuvêntarea patriarcale, ingenuchiândŭ de 'nainte'ĭ şi sărutândŭ crucea. Déră despre aceea nĕravulŭ totŭ nu şi'lŭ lăsaŭ, de şi se arĕtaŭ bunĭ crestinĭ. In adevêrŭ Timuş descălecâ in curţile domnescĭ. Ostirea aŭ socotitŭ s'o ţină grămadă inaintea curţiĭ şi prin pregiurŭ, pênĕ la intórcerea socruluĭ sêŭ. Déră pênĕ sosì acesta, Cosaciĭ aŭ datŭ in prédă oraşulŭ şi tótă intinderea loculuĭ din codriĭ Iassylorŭ, drumulŭ Căpotescilorŭ pênĕ aprópe de Huşĭ. Turciĭ, Jidoviĭ eraŭ vîrîţĭ de Cosacĭ prin turnurĭ şi'ĭ chinuiaŭ nopţĭ intrege, pentru ca să'ĭ facă să spună averile lorŭ; şi chiar Româniĭ eraŭ uccĭşĭ séŭ schingiuiţĭ de Co-

sacĭ pênĕ ce-şĭ arrĕtta averea şi aceste schingiurĭ sub cuvêntŭ că eraŭ partiḑaniĭ luĭ G. Stefan-Vodă. Uniĭ, ca să scape, mergeaŭ să se inchine luĭ Stefăniţă Pacharniculŭ carele se lipisse de Thimuş, déră eraŭ intimpinaţĭ de Cosacĭ şi omorîţĭ. Ast-feliŭ perì Tăutulŭ armaşulŭ. Era uă adevĕrată pradă in Iassy. Clopotele se trăgeaŭ pe la biserice. Cosaciĭ allergaŭ pe tóte stradele incărcaţĭ de prêḑĭ. Răpisse unŭ nenumeratŭ cârdŭ de vite de prin sate; déră cum a sositŭ Vasile-Vodă, a rescumpĕratŭ vitele câte remăssese ne măncate, plătindŭ câte unŭ slotŭ Cosacilorŭ, şi intorcêndu-le ómenilorŭ.

Partiḑaniĭ luĭ George Stefan Vodă fugiră in tóte părţile. Ensuşĭ Domnulŭ fusesse silitŭ a lăssa Curtea plină cu tóte alle selle şi cu totŭ ce apucase a hrăpi in acele putine ḑille de pe la boierĭ şi neguţătorĭ, căḑêndŭ totulŭ in mânele luĭ Timuş. *Haram vine, haram se duce*, ḑice turculŭ. Pentru apĕrarea monastiriĭ Treĭ-Erarchilor, Timuş trămise unŭ sotnicŭ cu uă companiă de soldaţĭ, déră acestia nu putură face nimicŭ pênĕ ce nu rădicară unŭ stéagŭ cu semnulŭ cruciĭ in pórtă.—Turciĭ allergaŭ la protecţiunea patriarculuĭ Macarie, care 'ĭ ascundea in apartamentele séle, stândŭ ênsuşĭ afară: Numaĭ unulŭ din eĭ êşĭ perdù averea, trădatŭ fiindŭ de unŭ sclavŭ allŭ sêŭ ce era cozacŭ. Jefuitoriĭ descoperinduĭ averea, aŭ luatŭ totŭ — Nóptea s'a trassŭ tóte clopotele şi prin fie-care monastire s'a făcutŭ preveghere pentru Hmelnitcki şi fiiulŭ sêŭ Timoteiŭ, la care a assistatŭ şi patriarculŭ Macarie.—

Timuş obicinuia a merge la biserică şi a se pune in *strana domnească*, incinsŭ cu sabia de care nu se despărţia nicĭ-uă dată.—Cândŭ patriarculŭ esia din biserică Timuş êĭ ţinea poala; éră la suirea pe calŭ êĭ ţinea scârile pênĕ la eşire din monastire.

Scirea despre isbênda luĭ Thimuş l'a intimpinatŭ pe domnŭ la Zbancea. Grigorie Comisulŭ i o dusse; dreptŭ mulţămire fù imbrăcatŭ cu haină de sobolŭ şi indată aŭ trecutŭ Nistrulŭ pe la Zbancea.

Têrgoveţiĭ de Hotinŭ cu părcălabulŭ Hăjdêŭ, nicĭ in ruptulŭ capuluĭ n'aŭ vrutŭ să deie cetatea, de şi Vasile-Vodă o cerù cu marĭ jurămênturĭ şi de maĭ multe orĭ „Orĭ că aŭ vrut aşa de credincioşĭ să fie luĭ Stefan-Vodă, dice Miron Costin, in chronica, *care lucru, n'aşĭ da să fie intre aĭ noştrĭ. penĕ intr'atâta nevoinţa pentru singura credinta„* Intrândŭ Vasile-Vodă in Iassy, ginerile sêŭ s'a mutatŭ cu tabăra la Galata, éră ellŭ a inceputŭ a se găti de mare resbellŭ assupra luĭ Matteiŭ Bassarabŭ Voia să dea lupteĭ acestia unŭ caracteriŭ sântŭ, naţionale, voia să-şĭ resbune amarŭ assupra domnuluĭ Muntenescŭ şi assupra luĭ Racoţi. Spre acésta s'aŭ datŭ ordine ca să incalece totŭ omulŭ ce póte purta uă armă. A datŭ uă amnistiă generale totora şi despre tóte, şi aŭ poroncitŭ pe la tóte bisericele şi monastirile ca să se facă rugăciunĭ pentru succesulŭ espediţiuniĭ ce intreprindea sub nisce pronostice aşa de frumóse dupe idea luĭ, déră atâtŭ de fatalĭ naţiuniĭ române in genere. In câtŭ despre Stefan-Vodă prebegitŭ la rôndulŭ

sêŭ, ellŭ a mersŭ cu Kemeni Ïanoşĭ pênĕ la Trotuşŭ; éră de acolo s'a despărţitŭ ântêiŭ pentru că spera maĭ multŭ in adjutorulŭ luĭ Matheiŭ Bassarab ce-lŭ chiăma in ţérra muntenéscă, sfêrşitŭ pentru care a şi luatŭ calea Foxanilorŭ, de la Trotuşŭ, trecêndŭ Milcovulŭ. Apoĭ, i era şi témă a se ţine de Kemeni şi aĭ luĭ, auḑindŭ de patima luĭ Moreanulŭ Hatmanulŭ sêŭ, ucisŭ de ţĕrrănime, precum şi de osteniĭ luĭ Kemeni ce luase drumulŭ patrieĭ lorŭ prin vama Oituzuluĭ. In adevêrŭ saŭgăiĭ de la ocnă aŭ ţinutŭ calea Nemţilorŭ şi năvălindŭ in eĭ cu cósele şi cu topórele celle lunge ce aŭ numaĭ eĭ, aŭ făcutŭ mare omorŭ intre dênşiĭ.—Iaŭ silitŭ pênĕ la aceea de a-şĭ părăsi tunurile şi muniţiunile in mânele lorŭ; numaĭ aşa aŭ pututŭ hălădui de aceĭ leĭ aĭ Carpaţilorŭ românĭ, cariĭ atâtŭ de vitezesce aŭ izgonitŭ odinióră cu ruşine pe Mathias Corvin şi alţĭ Regĭ aĭ Ungarieĭ din pămêntulŭ românescŭ, şi tocmaĭ prin acelle strimtorĭ.

Alessandru Costin, poveţuitorulŭ ce se dedese acesteĭ ostirĭ la plecarea din Iassy, a şeḑutŭ unŭ annŭ in obeḑĭ, in temniţa Fagaraşuluĭ, pentru resbunarea luĭ Racoţĭ, Principele Transilvanieĭ.—

Cu tóte aceste, ceea ce căstiga Vasile-Vodă in putere şi simpatiă, strica ginerile sêŭ Thimuş, carele in cuibulŭ sêŭ de la Galata, devenisse unŭ adevĕratŭ ursŭ selbaticŭ, ucciḑĕndŭ pre ceĭ assupra cârora avea pizmă. Astfeliŭ aŭ ucisŭ chiar in casă la sine, cu cosaciĭ luĭ pe Cotnarschi, secretariulŭ de taină allŭ luĭ Vasile-Vodă, sub pretestŭ că

acesta popria óre cândŭ pe Vasile-Vodă să dea pe domniţa Rucsanda dupe dênsulŭ. Totŭ pentru aceste cuvinte voia să uccidă şi pe Vorniculŭ Toma şi Visterniculŭ Iordake.„ ce umbla şi eĭ cu ḑilele a „mână, şi s'aŭ cerşiutŭ la Vasile-Vodă să-ĭ lasse „să mérgă la ţérră“ ḑice Miron Costin Chronicarulŭ, „ci Vasile-Vodă nu-ĭ lăsa, şi aŭ poruncitŭ la gine-„rile sêŭ, că maĭ bine mortŭ să hie, decâtŭ să hie „boeriĭ carĭ-ĭ are ellŭ la ânima sa; cu tótă credinţa, „la atâta grijă, séŭ cu ce ânimă vorŭ veni ceĭ-alţĭ „boerĭ de la ţérră la dênsulŭ? Decĭ l'a maĭ mu-„tatŭ de la gândulŭ luĭ insă acestĭ duoĭ boerĭ, totŭ „cu fereală umbla şi totŭ pre ascunsŭ nóptea pre „pórta despre casele Dómneĭ venia la curte la Va-„sile-Vodă, de care Vasile-Vodă cu greŭ suspina şi-şĭ „frângea mânele de ginere ca acesta„

Violinţa acésta o intrebuinţa Thimuş şi câtre aĭ seĭ. La unŭ consiliŭ ce s'aŭ ţinutŭ la podulŭ inaltŭ, de pe Bêrladŭ, unde Vasile-Vodă a impărţitŭ lefi ostilorŭ Cosacescĭ, unŭ Colonelŭ numitŭ Bohulŭ a cuteḑatŭ să ḑică unŭ cuvêntŭ. Thimuş a scosŭ sabia şi l'a lovitŭ in umerŭ facêndu-ĭ uă rană de care a sufferitŭ in totă campania aceea. Pre câtŭ se vede, acuma şi luĭ Vasile-Vodă şi Cosacilorŭ le era de uă-scăpare de ginere şi conducătoriŭ ca acela! ..

Adunarea şi alianţa cu omulŭ inreutăţitŭ, stricatŭ, corruptŭ, e maĭ periculósă decâtŭ infăcişarea tigruluĭ in pustiŭ.

XLI.

Durerósă este impressiunea ce face, şi astăḑĭ, assupra românuluĭ modernŭ, furia barbară cu care a intratŭ Vasile-Vodă in hotarele Ţêrreĭ muntenescĭ. Şi indignarea este cu atâtŭ maĭ viuă, cu câtŭ ellŭ, acum, nu maĭ era mănatŭ de apĕrarea bunuluĭ sêŭ dreptŭ, séŭ de scopulŭ politicŭ allŭ *uniriĭ*, pe care pré bine vĕḑusse că nu'lŭ póte adjunge ellŭ; ci mănatŭ era de demonulŭ fatale allŭ resbunâriĭ. . . . Pentru aceea, şi sângele frătescŭ, ce a cursŭ şiróie, a picatŭ assupra capuluĭ sêŭ şi allŭ caseĭ selle. Patrioţiĭ inţellepţĭ, de pe atuncĭ, êĭ dedeaŭ sfatulŭ, nu de a intreprinde unŭ resbellŭ offensivŭ, ci *dupe isbênda d'ăntêiŭ, să fi intorsŭ pe ginere-sêŭ inapoĭ şi să se fi aşeḑatŭ cu paza trebelorŭ la impĕrăţiă; intărindu-se cu slujitorĭ. . . . cum avea avuţiă; nime nu ar hi maĭ venitŭ assupră-ĭ.* Ci in nădejde neinduoită ce avea Vasile-Vodă pre ostĭ cozăcescĭ să'şĭ rescumpere strămbătatea despre Matheiŭ-Vodă *ăntêiŭ*, şi despre Racoţi maĭ *in urmă*, cum êşĭ ḑicea Timuş că din ţérra Muntenéscă prin Ardealŭ se va intórce; a biruitŭ sfatulŭ numaĭ să mérgă assupra luĭ Matheiŭ-Vodă. — *Eră nu omulŭ ci Dumneḑeŭ sfăramă resbóiele; ḑice Scriptura(1)".*

Din Iassy, a purcesŭ Vasile-Vodă in ḑiua de 15 Maiŭ, annulŭ 1653, cu 8000 Cozacĭ şi verĭ-uă 8000 óste de ţérră. Ellŭ mergea in fruntea óstiĭ

(1) Miron Costin, Letop. I, 307.

luĭ căllare şi incungiuratŭ de curteniĭ luĭ, cariĭ formaŭ statulŭ sêŭ majorŭ.

Orŏnduéla in care se punea acéstă espediţiune fatale in miscare, era cea următóre şi in totulŭ conformŭ magnificeĭ pompe ce se observa la curtea Moldoveĭ, orĭ-de-câte-orĭ eşia Domnulŭ afară din oraşŭ ca să mérgă la verĭ-uă biserică, monastire, séŭ la resbellŭ.

Inainte mergeaŭ câte-va iscóde in calitate de conducătorĭ, alleşĭ din corpulŭ *allergătorilorŭ.* Dupe acestia urma căllărimea cu stégulŭ şi căpitaniĭ cetelorŭ in frunte. Intre fie-care cétă se lăssasse unŭ spaciŭ deşertŭ, ca să se pótă deosebi una de alta. De amĕnduo pârţile stéguluĭ mergeaŭ căpitaniĭ cetelorŭ, luândŭ aminte ca să mérgă toţĭ ostaşiĭ cu rŏnduélă şi in liniă dréptă. — Venia apoĭ corpulŭ *Căllăraşilorŭ* de Galaţĭ şi Constantinopolea, allŭ *umblătorilorŭ* de Hotinŭ cu vătaşiĭ lorŭ; dupe dênşiĭ caiĭ domnescĭ, precedaţĭ de duo tuiurĭ turcescĭ, date Domnuluĭ de la Pórta Ottomană; — apoĭ fiiĭ Domnuluĭ. Ceva maĭ depărtişiorŭ venia ênsuşĭ Domnulŭ, dreptŭ in miḑloculŭ linieĭ, incongiuratŭ, de amĕnduo pârţile, de *Paici,* — corpŭ de guardă, — incinşĭ cu brêne de argintŭ, cu sâbie şi lâncĭ, alle cârora mănunchie şi vêrfurĭ eraŭ legate cu argintŭ şi suflate cu aurŭ. Ceva maĭ in urmă, despre partea dréptă, urmaŭ *comişiĭ* şi vătaşiĭ *slugilorŭ de curte*; éră de a stânga, Postelniculŭ cellŭ mare cu ceĭ alţĭ postelniceĭ.

In linia a treia dupe Domnŭ, veniaŭ optŭ că-

pitanĭ aĭ *polkurilorŭ*, patru pe uă parte şi patru pe alta; insă, ceĭ maĭ vechĭ, maĭ aprópe de Domnŭ. Dupe dênşiĭ, Seĭmeniĭ formaŭ unŭ şpalirŭ pe ambele lature alle drumuluĭ, sub preveghiarea *căuşeilorŭ*, cariĭ ingrijiaŭ ca linia să fie drêptă şi passulŭ să fie potrivitŭ. In urmă venia Spătarulŭ, care ducea armele domnescĭ; apoĭ boeriĭ, ḑişĭ *ceĭ din năuntru*, adică Vistierniciĭ, Pacharniciĭ, Ciohodarulŭ, Medelniceriĭ; apoĭ vătafulŭ de copiĭ cu slugele, Păchărniceiĭ şi Stolniceiĭ.

La urma totorŭ acestora, mergea, falnicŭ, Stegarulŭ domnescŭ, ducêndŭ *stégulŭ cellŭ mare* de mătase roşiă, pe care era desinată, cu aurŭ, marca Moldoveĭ; alte duo stégurĭ mice, priimite de Domnŭ de la Pórtă. Indată dupe stégurĭ venia musica, apoĭ armaşiĭ, in duo şirurĭ; apoĭ boeriĭ ceĭ marĭ, boeriĭ de starea a II-a, şi boeriĭ de starea a III-a in treĭ cete; in fine, boeriĭ fâră de funcţiunĭ, fiecare dupe starea şi boeria sa, unulŭ dupe altulŭ. Tnnurile veniaŭ câtre sfêrşitŭ, sub purtarea de grijă a mareluĭ Şătrarŭ şi căpitanulŭ de *Dărăbanĭ* cu tunariĭ, cu tóte celle trebuinciós e tabereĭ, precum producte, etc.

Sfĕrşitulŭ totorŭ cetelorŭ era uă grămădire ammestecată de sluge boerescĭ, de orăşanĭ, neguţătorĭ, etc.(1).

Pre câtŭ de marĭ, umflate şi furióse eraŭ apele Siretuluĭ, care impedicară vr'uă câteva ḑille trecerea ostilorŭ, pre atâta şi maĭ cumplitŭ crescea furia

(1) Cantemir, „Descrierea Moldoveĭ".

luĭ Vasile-Vodă şi a totorŭ ómenilorŭ sêĭ. In adevêrŭ de cum a resbitŭ pe la Foxanĭ in Ţérra Muntenéscă, fâră de milă aŭ datŭ focŭ şi oraşelorŭ, şi satelorŭ, şi la totŭ ce întêlnia. Orĭ pe unde adjungeaŭ Cosaciĭ, fumegaŭ locaşurile bieţilorŭ locuitorĭ nevinovaţĭ. Numaĭ sângele, ruina şi spuza arrêttaŭ urma lorŭ. Matheiŭ-Vodă, luândŭ scire despre acéstă năvală, trămissesse pre Diiculŭ Spătarulŭ să strîngă tótă óstea de pre marginea ţêrreĭ, şi să stea la hotarŭ impreună cu Stefan-Vodă, carele incă avea vr'uă 300 ómenĭ căllăreţĭ şi câţĭ-va fecĭorĭ de boerĭ cu sine. Antêia stréjă a óstiĭ muntenescĭ, o intêlnisse Vasile-Vodă incă de pe la gura Berheciuluĭ, uă postă din susŭ de Tecuciŭ. — Grosulŭ armieĭ, commandată de Diiculŭ Spătarulŭ, stetesse nu departe de Foxanĭ, la Milcovulŭ-Mare. Pe rîpele acestuĭ pêrîŭ êşĭ intocmisse ellŭ tabêra. Formasse in facia luĭ Vasile unŭ frontŭ de 9000 ómenĭ, compuşĭ din Lefegiiĭ luĭ Matheiŭ şi tótă soldăţimea de ţérră, câtă era din Bucurescĭ pênĕ in Milcovŭ. — Acolo era şi Stefan Vodă cu ceĭ 300 de Moldovenĭ. Antêiŭ li s'aŭ arrĕtatŭ Vasile-Vodă cu Moldoveniĭ sêĭ. Cosaciĭ veniaŭ tabĕră, — dupe usulŭ lorŭ,—in urmă. Munteniĭ aŭ statŭ loculuĭ pênĕ aŭ trecutŭ Moldoveniĭ apa şi aŭ inceputŭ harţa; apoĭ, dupe uă mică luptă cu căllărimea luĭ Vasile, compusă din Nemţĭ şi ómen de ţérră, aŭ inceputŭ a se retrage. Vasile ĭ-aŭ gonitŭ pênĕ la Rômnicŭ. De acolo, aŭ luatŭ căllea

Tergovisteĭ, totŭ gonindu'ĭ, stricândŭ şi arḑêndŭ totŭ ce le eşia inainte.

Matheiŭ-Vodă le eşì inainte lîngă satulŭ Finta, intr'uă poiană, avêndŭ de uă parte apa Ialomiţeĭ şi de alta unŭ pĕrîŭ fórte tinosŭ şi rêŭ de trecutŭ. In fine, dupe maĭ multe harţe nehotărîtóre, ambele armie se aflară faciă in faciă. Déră din causa desbinâriĭ ce născusse intre Vasile-Vodă şi ginerile sêŭ Timuş, carele scrăjnia de măniă pe Moldovenĭ că se lăudaŭ că eĭ aŭ făcutŭ isbênda de la Foxanĭ şi Telejna, n'aŭ venitŭ d'uă-dată Moldoveniĭ şi Cosaciĭ. In frunte mergea óstea moldovenéscă, condussă de Vasile-Vodă, apoĭ êĭ urma tabĕra cosăcéscă cu mare greutate, din causa locurilorŭ cellorŭ strimte şi tinóse. Pe pĕrîulŭ Finta de abia era unŭ podeţŭ micŭ, slabŭ şi periculosŭ de trecutŭ. Moldoveniĭ, trecêndŭ apa şi intrândŭ in poiană, aŭ luatŭ aripa in stânga şi s'aŭ inşiratŭ in facia aripeĭ drepte a ósteĭ muntenescĭ; centrulŭ şi aripa dréptă aŭ occupat'-o Cosaciĭ, luândŭ posiţiunĭ vis-à-vis de centru şi aripa stângă a luĭ Matheiŭ-Vodă. Allâturea cu óstea moldovenéscă n'a vrutŭ Timuş să se aşeḑe, ḑicêndŭ : *lassă viteziĭ Moldovenĭ ; vorŭ bate eĭ pre Muntenĭ şi fâră de noĭ.* Mateĭ incă'şĭ aşeḑă óstea afară din şanţurĭ, pe care le trasse din apa Ialomiţeĭ şi prin pregiurŭ; din drépta a pusŭ curtea séŭ Roşioriĭ, cariĭ făceaŭ guarda domnéscă, Seĭmeniĭ şi altă óste de ţérră. Centrulŭ l'a occupatŭ ênsuşĭ Matheiŭ-Vodă cu Levinţiĭ, cu unŭ corpŭ de Dărăbanĭ, cu altulŭ de Seimenĭ şi

cu artileria pedestrimiĭ. Aripa stângă, ce venia in facia Cosacilorŭ, a compus'o din mercenarĭ, Leşĭ, Ungurĭ şi alte trupe străine.

In momentulŭ de a se incepe lupta, Matheiŭ adunâ in giurulŭ sêŭ pe boeriĭ şi căpitaniĭ ostiriĭ selle şi le ţinù următórea allocuţiune :

„O, viteziĭ meĭ ostaşĭ! Rugaţĭ pe Dumneḑeŭ să „vĕ intăréscă in bătălia acésta, ca in atâtea altele „de maĭ 'nainte; rugaţi-vĕ, câcĭ : éccă dujmanulŭ! „Vĕ rogŭ insă, să nu care-cum-va din voĭ să se „afle cu hotărîre şi cugetŭ induoitŭ, ci toţĭ intr'uă „credinţă, intr'unŭ cugetŭ, intr'uă hotărîre, intr'uă „singură dragoste către Domnulŭ nostru Isus Cristos, „către ţérra cea multŭ iubită şi către mine, Domnulŭ „vostru, să staţĭ cu armele in mână inaintea dujmanilorŭ, „cu statornicià şi cu curagiŭ, precum aţĭ statŭ ade-„sea-orĭ şi voĭ, şi părinţiĭ vostri. Luaţĭ séma să nu im-„formĕntaţĭ pe pămêntulŭ acesta mărirea cea strălu-„cită a numeluĭ vostru câcĭ atuncĭ totulŭ vom perde".(1)

Trecusse acum căte-va ore de cândŭ se făcusse ḑiuă. Ambele armie, arangiate de Domniĭ adversarĭ, ardeaŭ de nefericitulŭ dorŭ d'a veni peptŭ in peptŭ,

Matheiŭ asceptâ, lăssă pe Moldovenĭ să incépă attaculŭ. Vasile ascepta pe Cosacĭ să se appropie câtŭ şi dênsulŭ de adversariŭ in linia bătăieĭ. Trămissesse in maĭ multe rôndurĭ la Timuş să se apropie, déră ellŭ n'a voitŭ, respunḑêndŭ *incépă Domnialorŭ resbellulŭ şi voiŭ veni şi eŭ.* — Aceste cuvinte arréttă inderătnicia omuluĭ. Bietulŭ Vasile-

(1) Dionisie Fotino, II, 96.

Vodă oftâ şi dede semnalulŭ lupteĭ, punêndŭ focŭ la unŭ tunŭ. Harţa s'aŭ inceputŭ de Moldovenĭ. Seimeniĭ luĭ Matheiŭ o sprijinŭ cu foculŭ flinteloră lorŭ. Căllărimea Moldoveĭ face uă năvală; una-sută vĕnătorĭ nemţĭ priimescŭ ordinŭ să o susţină Eĭ se acquitŭ fórte bărbătesce de sarcina lorŭ, incărcândŭ şi descărcândŭ armele de uă-dată. Acésta incurageză pe Moldovenĭ, şi maĭ multŭ de ḑumĕtatea óstiĭ lorŭ, face uă cumplită năvală cu stégurĭ assupra Muntenilorŭ, in câtŭ spargŭ aripa dréptă a luĭ Matheiŭ şi o punŭ in fugă; uniĭ trecŭ Ialomiţa de a dreptulŭ, fâră a maĭ allege vadulŭ; éră gonaşiĭ adjungŭ pênĕ in corturile luĭ Matheiŭ. Lovirea ar fi fostŭ hotărîtóre, bătaia căstigată pentru Vasile, déca, in acellaşĭ timpŭ, ar fi attacatŭ şi Timuş cu Cosaciĭ luĭ centrulŭ şi stânga luĭ Matheiŭ Vodă. Déră Matheiŭ, vĕḑêndŭ că attaculŭ nu este generale, s'a mutatŭ cu tótă greutatea armieĭ, a artilerieĭ şi a seneţiarilorŭ luĭ, in partea aceea unde armia luĭ era infrântă de Moldovenĭ. Ochiulŭ luĭ cellŭ agerŭ n'a scăpatŭ din vedere inspăĭmĕntarea ostiriĭ şi dossirea unuĭ corpŭ. Ellŭ allergâ indată prin tóte şirurile, imbărbăteză şi ḑice soldaţilorŭ sêĭ: „Viteziĭ meĭ ostaşĭ! fiţĭ cu ânimă, câcĭ „vêdŭ că darulŭ luĭ Dumneḑeŭ este d'assupra nós„tră. Am statornică credinţă că a să invingemŭ „currêndŭ şi a să gonimŭ pe dujmanĭ cu ruşine".(1) Cuvintele Domnuluĭ aŭ insufleţitŭ pe soldaţĭ. Eĭ se readunŭ, stringŭ şirurile lorŭ şi, maĭ furioşĭ de

(1) Iludemŭ.

câtŭ totŭ-d'a-una, asvêrlŭ seneţele şi lâncile, scotŭ sâbiele, se aruncŭ assupra dujmanilorŭ şi se batŭ peptŭ la peptŭ. Căllărimea moldovénă este respinsă. Pedestrimea lorŭ spulberată şi sdrumicată de către tunurile luĭ Matheiŭ, care vêrsŭ şi intreţinŭ unŭ focŭ necurmatŭ şi bine nutritŭ. — Astfeliŭ ecuilibrulŭ s'a restatornicitŭ, şi Timuş cu Cosaciĭ luĭ, venindŭ in luptă, inclestarea adjunsesse a fi generale. Se luptaŭ cu mare entusiasmŭ boeriĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ Valachieĭ, cu fiiĭ lorŭ, cu omeniĭ şi cu servitoriĭ lorŭ, aruncându-se orbesce in centrulŭ dujmanuluĭ, tăindu-lŭ cu sâbiele góle şi gonindu-lŭ pretutindenĭ. — Matheiŭ nu lipsia a le da celle maĭ frumóse essemple, vĕrîndu-se in vălmăşagulŭ cellŭ maĭ mare allŭ lupteĭ şi espunêndu-se la periculele celle maĭ imininţĭ. Remăsese numaĭ atâtŭ locŭ liberŭ, intre ambele ostĭ, in câtŭ numaĭ bine se adjungeaŭ cu glónţele uniĭ pe alţiĭ; şi cu tóte acestea tunurile şi seneţele lucraŭ amarnicŭ de ambe pârţile. Acésta ne dă idea despre măcelăria ce va fi fostŭ. Pedestrimea Cosacilorŭ, cu câte-va tunurĭ, incepù de la unŭ timpŭ a se apropia, pe furişŭ, de óstea muntenéscă. Loculŭ fiindŭ fórte spinosŭ êĭ favora. Cândŭ da tunurile muntenescĭ intr'ênşiĭ, eĭ se tupilaŭ la pămêntŭ şi glónţele treceaŭ pe d'assupra lorŭ. Cândŭ aŭ fostŭ destulŭ de inaintaţĭ in cămpie şi desbîrnaţĭ de centrulŭ tabereĭ lorŭ ceĭ marĭ, atuncĭ căllărimea leşéscă, a luĭ Matheiŭ, a năvălitŭ assupra lorŭ cu sâbiele góle şi a făcutŭ in eĭ uă cumplită măcelăriă. N'avusesse timpŭ Co-

sacii de câtŭ uă singură dată a'şi descărca senețile şi aŭ şi inceputŭ caii a-i călca in picióre Atuncĭ a nimeritŭ unŭ glonțŭ din senéță pe Matheiŭ Vodă, aprópe de inchietura genuchiuluĭ, déră ellŭ nu dede nicĭ unŭ semnŭ de durere, ci urmâ lupta inainte cu uă bărbățiă demnă de unŭ omŭ tênĕrŭ şi bravŭ. Unŭ Peĭcŭ a zăritŭ sângele luĭ gălgăindŭ şi a allergatŭ la scara Domnuluĭ să-lŭ sprijine să nu cum-va să cadă, déră Matheiŭ l'a gonitŭ cu injurăture, nevoindŭ să arétte durerea sa ca să nu se descuragieze aĭ sêĭ şi să se animeze neamiculŭ.

Lupta, inceputā de diminéță, pe la cincĭ ore de séră incă nu era terminată. Victoria nu se scia a cuĭ este. Timuş vĕdêndu-şĭ Cosaciĭ frânțĭ, êşĭ perdusse cumpêtulŭ cu desevêrşire şi nu scia ce să facă. Cosaciĭ, spĭrcuițĭ din tóte pârțile, puşĭ a se bate in câmpŭ liberŭ, dupe unŭ sistemŭ ce le era străinŭ, strigaŭ : *„Diceți-ne in vr'uă parte, orĭ să mergemŭ, ori să ne aruncâmŭ in şanțurĭ, dupe obiceiulŭ nostru*". „Nu era nicĭ sfatŭ, nicĭ orândueélă" dice Miron Costin. Tocmaĭ in acestŭ momentŭ de demoralisare, se stărnì şi uă furtună din celle maĭ cumplite, cu grindină, care venì să lovéscă óstea luĭ Vasile-Vodă dreptŭ in faciă. *Părea*, dicŭ cronicele, *că era urgia luĭ Dumnedeŭ sosită assupra óstiĭ luĭ Vasile-Vodă.* Gróza, vuetulŭ şi ucciderea le adăugeaŭ tunurile şi senețele luĭ Matheiŭ. Trêsnetulŭ bubuia assupra capetelorŭ lorŭ, foculŭ êĭ uccidea, apa êĭ inneca, fumulŭ şi prafulŭ êĭ kiorisse : omŭ cu omŭ nu se maĭ vedea; caiĭ se spăriase, vên-

tulŭ da omulŭ la pămêntŭ; desordinea era infricoşată. In clipa ochiuluĭ, tabăra luĭ Vasile-Lupu se prefăcù intr'unŭ nemărginitŭ eleşteŭ de noroiŭ in care soldaţiĭ abia steteaŭ in picióre, fără a se putea misca séŭ manevra. In deşertŭ s'a muncitŭ Timuş a intreloca éră̆şĭ pe Cosaciĭ sêĭ, câcĭ, care cum putea incăleca, o şi rupea d'a fuga. Semnulŭ retrageriĭ êllŭ dede aripa aceea unde commanda Vasile-Vodă. Assemenea a făcutŭ şi Vasile-Vodă cu nătângulŭ sêŭ ginere, părăsindŭ tótă tabĕra, bagagie, artileriă, stégurĭ şi pedestrimea, in mânele vingătorilorŭ; éră eĭ aŭ apucatŭ câmpiĭ şi locurile ne umblate, pe la Gradiste, trecĕndŭ Siretulŭ la Vadenĭ, şi aŭ sositŭ cu mare greŭ in Iassy, fórte măhniţĭ, Marţĭ, a noua ḑi dupe Inălţare.

Desfacerea fù complectă. Vestea despre dênsa adjunse la Iassy in treĭ ḑille, de şi depărtarea intre capitala Moldoveĭ şi theatrulŭ lupteĭ era de 10 ḑille, dupe câile şi miḑlócele contimpurane de communicaţiune.— Matheiŭ nu lipsì a infăcişa óstiĭ selle, care fù cruţată de inundare, acestŭ evenimentŭ ca pe uă minune ceréscă; soldaţiĭ insuffleţindu-se, aŭ năvălitŭ din nuoŭ assupra unorŭ dujmanĭ ce nu maĭ căutaŭ decâtŭ a'şĭ scăpa viéţa, favoraţĭ de intunericulŭ nopţiĭ. Totuşĭ, Munteniĭ aŭ făcutŭ uă mulţime de prisonierĭ şi aŭ uccisŭ nenumeraţĭ fugarĭ.

Preste treĭ-miĭ de Moldovenĭ, pre atâţia Muntenĭ, şi maĭ multŭ de şésse-miĭ Cosacĭ, au remasŭ morţĭ pe câmpulŭ bătălieĭ. Aicĭ incă avemŭ uă probă, că românulŭ munteanŭ, multŭ maĭ voiosŭ a uccisŭ la

Cosacĭ decâtŭ la Moldovenĭ, fraţiĭ sêĭ. Matheiŭ ordonâ ca trupurile Moldovenilorŭ să se pună intr'uă singură grópă colossale, d'assupra căriea a făcutŭ uă movilă cu uă cruce de pétră, carea se maĭ vedea pênĕ prin ḑillele luĭ Dionisie Fotino, istoriculŭ, lîngă satulŭ Finta. Eră pe alle Cosacilorŭ le a aruncatŭ in altă grópă şi a rădicatŭ uă altă movilă din susŭ de Têrgoviste, in drumulŭ mare. In fine, pe toţĭ prinşiĭ in bătaiă adunându-ĭ la unŭ locŭ, i-aŭ scosŭ afară din Tergovişte, şi, tăindu-le capetele, la unŭ locŭ ce se numesce Fŏntâna Ţigaruluĭ, i aŭ ingropatŭ sub uă a treia movilă. Pĕccatŭ că acestŭ mare Domnŭ 'şĭ a pĕtatŭ viitorulŭ cu unŭ assemenea actŭ negenerosŭ şi reprobatŭ de dreptulŭ gin ţilorŭ.

Perit'aŭ in acestŭ resbellŭ maĭ insemnaţiĭ dintre boeriĭ moldovenĭ : Bucium Stolniculŭ, lovitŭ de tunŭ, şi Hristodulŭ Căminarulŭ; maĭ mulţĭ slujitorĭ, mulţĭ pedestraşĭ Cosacĭ şi ḑumĕtate din ostirea nemţéscă ce o avea Vasile-Vodă in solda sa. In totŭ casulŭ, avemŭ să mulţămimŭ luĭ Dumneḑeŭ că lefaşiĭ, că mercenariĭ străinĭ, aŭ fostŭ maĭ espuşĭ şi aŭ muritŭ in numĕrŭ induoitŭ de allŭ Românilorŭ.

Nu putemŭ applica la nimine maĭ nemeritŭ de câtŭ in privirea luĭ Matheiŭ, marele adevêrŭ rostitŭ de Bonaparte :

Omulŭ superiore e nepĕsătorŭ din natura sa. Fie ellŭ lăudatŭ séŭ defăĭmatŭ, pacinŭ êĭ péssă. Ellŭ consciința ascultă.

Déră să nu uitâmŭ şi *dreptatea causeĭ.*

Ast-feliŭ se terminâ acéstă luptă fratricidă. —

Vasile Lupu făcù marea greşélă de a o incepe, ne ţinêndŭ sémă de consiliele amicllorŭ sêĭ, care'lŭ sfătuia ca să stea pe defensivă, să se intăréscă in intru să-şĭ repareze relaţiunile cu Pórta Ottomană şi să lasse rollulŭ de agressore luĭ Matheiŭ, luĭ Ştefan-Vodă şi orĭ-cuĭ altuia.—Déră uă-dată lupta incepută, era mare şansă de căscigatŭ, décă măcar Timuş ar fi ţinutŭ sémă de consiliele şi esperiinţa socruluĭ sêŭ. Cu totulŭ din contra, acestŭ omŭ violinte, fiorosŭ şi selbaticŭ, nu se occupa decâtŭ de prâḑĭ, de invidie, de uccíderĭ, de resbunârĭ. Nu avea nicĭ uă consideraţiune pentru locoteninţiĭ sêĭ; nicĭ uă milă pentru ómeniĭ sêĭ. — Êĭ purta septemâne intrege peste câmpie mereĭ, necunnoscuţĭ, fără a le da uă singură ḑi de repaosŭ, cum a făcutŭ chiar in ajjunulŭ bătălieĭ acesteia, cândŭ a vîrîtŭ in focŭ uă ostire obosită prin unŭ marşŭ de ḑece ḑille, uă ostire de nicĭ uă trébă. — Acésta a făcutŭ că Cosaciĭ, cu tótă artea resbelluluĭ ce le era fórte familiariă, n'aŭ pututŭ ţine inaintea unuĭ inamicŭ condusŭ de unŭ capŭ ce lucra cu sânge rece, cu maturitate, cu circumspecţiune. Cu mare dreptate conchide déră analistulŭ Miron Costin despre causa perderiĭ acestuĭ resbellŭ, ḑicêndŭ: *Eŭ, ce este despre partea mea tótă isbênda acésta a luĭ Matheiŭ Vodă de la Hinta allegêndŭ deosebĭ voia şi orŏnduéla luĭ Dumneḑeŭ, numaĭ pre socotéla omenéscă gră-*

escŭ, este din nĕbunia luĭ Timuş ăntêiŭ şi din bărbăţia luĭ Matheiŭ-Vodă a duoa(1)

Lupta acésta regretabile s'a urmatŭ Marţĭ in ajjunulŭ Inălţâriĭ, annulŭ 1653.

Nu sacrifica onórea pentru a adjunge la onóre, este, de cândŭ lumea, unŭ invĕţămêntŭ elementarŭ, déră sănĕtosŭ. Vasile-Vodă nu'lŭ ascultâ. Ellŭ sacrificâ onórea sa de Domnŭ Moldoveĭ spre a adjunge cu *desonóre* la domnia Valachieĭ, insă nu'ĭ a mersŭ bine, ci a perdutŭ şi pe una şi pe alta.

XLII.

Vasile Lupulŭ şi ginerile sêŭ Timuş s'aŭ intrunatŭ in Iassy pe câĭ lăturalnice. Cosaciĭ maĭ şeḑură treĭ ḑille in acestŭ oraşŭ şi apoĭ s'aŭ intorsŭ in ţérra lorŭ. Eĭ eraŭ constrinşĭ a pleca, prin marea scumpete ce se incepuse, câcĭ pânea ce li se da, costa câte unŭ leŭ. Timuş êĭ urmâ. Ellŭ era ffuriosaruşŭ assupra tatăluĭ sêŭ că nu-ĭ maĭ trămite adjutorŭ. Vasile remasse singurŭ, sfărămatŭ de scârbă şi fâră nicĭ uă speranţă. N'avea pe nimene lîngă sine, chiar din familia luĭ. Vorba mergea că neamiciĭ sosescŭ pentru a-lŭ surprinde nóptea. Spaĭma 'lŭ muncia gróznicŭ. Durerile selle insă abia eraŭ incepute! Nu trecù multŭ şi, in adevêrŭ, se auḑì că Stefan-Vodă a venitŭ cu ostĭ străine, lîngă hotarulŭ ungurescŭ şi se indeletnicesce a scrie proclamaţiunĭ câtre poporŭ, care, in laturea aceea, era plecatŭ cu to-

(1). Letopisiţele, tom. 1, 311.

tulŭ in partea luĭ. Este adevĕratŭ că Matheiŭ dedesse luĭ Stefan-Vodă 20,000 galbenĭ pentru cheltuéla investitureĭ, şi unŭ corpŭ de 400 Seimenĭ Dărăbanĭ şi Levinţĭ, cu cariĭ acesta a reintratŭ in ţérră şi s'a aşeḑatŭ la Răcăciunĭ moşia luĭ, asceptândŭ adjutorŭ şi de la Racoţi allŭ Transilvanieĭ.

De aicĭ Stefan-Vodă dede uă proclamaţiune către locuitoriĭ Moldoveĭ, annunciându-le venirea sa şi chiămându-ĭ in giurulŭ luĭ cu credinţa in ânimă şi armele in mână spre *isgonirea dujmanuluĭ communŭ.*

Acuma ghicĭ, lectorule, care era *neamiculŭ communŭ* pentru ţérra cea adevĕrată, care vedeà focŭ inainte părjolŭ inapoĭ?

Cu anevoiă se tocmescŭ duoĭ Domnĭ intr'uă ţérră, credeaŭ bĕtrâniĭ.

La auḑulŭ acesteĭ nuoe năvălirĭ, preḑicătóre de nuoe nefericirĭ, turburârile in Iassy érăşĭ incepură. Domnulŭ Vasile avea ostire pré pucină. Cerù adjutorŭ de la Tătarĭ; eĭ refusară. In desperare ellŭ incepù a strânge ómenĭ de óste de prin têrgurĭ şi sate; a numi căpitanĭ, juruindu-le averĭ şi lefĭ uriaşe. Cu mare greŭ putù aduna verĭ-uă optŭ-sute de ómenĭ alleşĭ dintre Orcheianĭ şi Lăpuşnenĭ, pe cariĭ, puindu-ĭ sub commanda nepotuluĭ sêŭ Stefăniţă Pacharniculŭ, êĭ trămisse in contra luĭ Stefan-Vodă, déră fură puşĭ in fugă de trupele acestuia, lîngă Faraonĭ; éră pe ţĕrrănimea ce se inhăĭtase dupe dênşiĭ, parte o a omorîtŭ Stefan Vodă éră altora le a tăiatŭ urechile. Dupe acéstă is-

bêndă, şi-a impinsŭ strejele maĭ in susŭ de Romanŭ, la Sabaonĭ, éră ellŭ s'a mutatŭ la Bacâŭ, unde l'a adjunsŭ şi adjutorulŭ de la Racoţi. Óstea luĭ se adăugea din ḑi in ḑi prin ómeniĭ ce veniaŭ din ţérra de susŭ şi cea de josŭ.

Vasile-Vodă se vêḑù din nuoŭ pusŭ in grea cumpĕnă. Credinţa ţêrreĭ era din celle maĭ induoióse. Dómna şi tótă averea luĭ, cu multe mâncârĭ şi bĕuture era inchisă la Sucéva. Cetatea Hotinuluĭ declarată pe faciă in contră'ĭ şi trecută sub ascultarea luĭ Stefan-Vodă. Unde să năzuéscă n'avea. Cosaciĭ nu maĭ veniaŭ. Timuş bătutŭ şi înfruntatŭ in ţérra muntenéscă. Duoĭ dujmanĭ marĭ şi tarĭ in timpiĭ aceia, — Matheiŭ şi Racoţi, — infuriaţĭ şi puşĭ in prigónă. Se miră ce va face. Maĭ avusese nepriceperea să strice monastirea Putna, zidită de sântulŭ nostru eroŭ Stefan cellŭ Mare, presuppunêndŭ că va găsi banĭ in temeliele eĭ; déră ne găsindŭ, se apucase să o refacă la locŭ erăşĭ pe temeliele şi stylulŭ vechiŭ, insă n'a apucatŭ a o zidi de câtŭ pênĕ la ferestre şi a picatŭ din domniă. Atâta a isprăvitŭ, că plumbulŭ cu care a fostŭ acoperită monastirea, l'aŭ luatŭ Cosaciĭ luĭ Timuş şi l'aŭ dusŭ la Sucéva ca să facă bombe pentru apĕrarea cetâţiĭ. Sórtea a fostŭ pêstratŭ antagonistuluĭ luĭ Vasile-Vodă, successoreluĭ sêŭ, onórea de a termina restabilirea templuluĭ profanatŭ. Acestŭ sacrilegiŭ, acéstă profanare a mormêntuluĭ luĭ Stefan, instrăină de către Vasile Lupulŭ şi pucinele cugete care'ĭ maĭ remăsesse cre-

dincióse. Niminea dintre contipuranii luĭ n'arŭ fi pututŭ ascepta acésta de la dênsulŭ. Uă naţiune suffere multe, afară de frustarea simţimêntelorŭ eĭ religióse pentru eroiĭ eĭ, pentru mormintele in carĭ jacŭ óssele lorŭ.

Părăsitŭ déră de toţĭ vechiĭ sêĭ amicĭ, cetăţenĭ şi curtenĭ, prigonitŭ de pretutindene nu'ĭ remănea de câtŭ uă singură calle pentru scăparea criticeĭ sele posiţiunĭ : *a'şĭ face datoria pênĕ in ora de pe urmă*; a face ultima silinţă. Tristă datoriă! Tristă silinţă Ast-feliŭ hotărîtŭ străngea mereŭ la mercenarĭ, trăsesse in partea sa, incă-uă-dată, pe Orcheianĭ şi Lăpuşnenĭ. Maĭ avea vr'uă 200 Cosacĭ lăssaţĭ de Timuş sub commanda unuĭ colonelŭ; — acestora le distribuì banĭ, haĭne, măncârĭ şi bêuture, inquartirându'ĭ in giurulŭ oraşuluĭ. Răpeḑì şi la Hmelnitki să'ĭ dea adjutorŭ. In scurtŭ strinse peste totŭ vr'uă 4000 străinĭ şi 17,000 Moldovenĭ. Deşerte convulsiunĭ. De şi tocmaĭ in aceste momente Pórta'ĭ trămise uă nuoă confirmaţiune, prin Kadiri Aga allŭ Vistieriei şi kaftan de domniă. *Sentinţa uneĭ Porţi maĭ inalte, a provedinţeĭ, era pronunciată.*

Cu acéstă armată eşì ellŭ din Iassy, Marţĭ in 5 Iuliŭ 1653, Cu dênsulŭ eşiră toţĭ neguţătoriĭ grecĭ ce se aflaŭ in Iassy, câcĭ êllŭ iubiaŭ fórte multŭ pentru *dreptatea* luĭ in judicâţĭ. — Nopţile din urmă eraŭ totŭ tunete şi fulgere. Torrentele de pluóiă şi pétră nu se curmaŭ. Trôsnetulŭ căḑù pe turnulŭ monastiriĭ Sânteĭ Paraschiva şi'ĭ aruncă vêrfulŭ josŭ, infigêndŭ crucea adûncŭ in pămêntŭ. —

Unŭ altŭ trôsnetŭ căḑù pe intinsele grajdurĭ domnescĭ. — Uă mulţime de case fură arse.—Fulgerele brăsdaŭ firmamentulŭ in formă de sâbie; nuoriĭ se vedeaŭ pe cerŭ in formă de cetâţĭ şi bătălie.—Poporulŭ luâ tóte acestea dreptŭ augurĭ rêĭ pentru Vasile-Vodă(1)

Iscódele ce sosiră addusse scirea că dujmanulŭ n'are de câtŭ duo saŭ treĭ miĭ de ómenĭ. Vasile Lupulŭ l'ascepta la Sirca, lêngă Têrgulŭ-Frumosŭ. — Acolo s'aŭ intêmpinatŭ amênduo ostile. Din aprinderea cu care s'aŭ luptatŭ in acéstă occasiune Vasile Lupulŭ, aflându-se pururea in fruntea óstiĭ séllе, invêţândŭ singurŭ, mutândŭ stégurile şi indemnândŭ pe ostenĭ, pe cândŭ Stefan-Vodă sta de uă parte in dosulŭ óstiĭ sêlle, se vede desperarea luĭ. Ellŭ căuta acumŭ séŭ biruinţa deplină, séŭ uă mórte onorabile. Déră in deşertŭ! luĭ nu'ĭ era scrissŭ să móră pe câmpulŭ de onóre, in luptă vitezéscă.—Ellŭ căuta mórtea, şi dênsa fugea de ellŭ. In adevêrŭ ellŭ avea şi maĭ multă pedestrime şi maĭ numerósă călărime de câtŭ adversariulŭ sêŭ, déră induoiósă era credinţa eĭ! Stefan avea 1,000 Ungurĭ căllârĭ; pe atâţia şi Moldovenĭ; 500 infanteristĭ Muntenĭ şi alte strânsure. Vasile copprinse drumulŭ care vine de la Têrgulŭ-Frumosŭ peste *Sirca*; ênsă Baroşŭ Ianoş commandantele Ardelenilorŭ, oblicindŭ că pe la podŭ este locŭ rîposŭ, a lăssatŭ drumulŭ şi a luatŭ in susŭ spre costişiă cu Unguriĭ sêĭ, allâturea cu pĕrîulŭ şi in préjma luĭ Vasile-Vodă. Acesta incă a apu-

(1) Pavel deAllepo.

catŭ direcţiunea aceea şĭ; aŭ şi inceputŭ harţiulŭ.

Unguriĭ şi Moldoveniĭ luĭ Stefan trecŭ pêrîulŭ şi Vasile făcù marea greşélă de a sta pe locŭ, a'ĭ privi cum trecŭ şi a nu'ĭ attaca in desordinea treceriĭ. Din acelŭ momentŭ chiar, sórtea lupteĭ era hotărită.

Ănteiŭ fù attacatŭ ellŭ de Moldoveniĭ luĭ Stefan, apoĭ de Ungurĭ. Attaculŭ fù viguros. Stégurile luĭ Vasile in locŭ de a-lŭ sprijini, aŭ plecatŭ d'a fuga inapoĭ fâră nicĭ-uă rönduială. Care cum a pututŭ.

„Oelorŭ, nu oştenilorŭ semĕnatóre óste ḑice Miron Costin, vorbindŭ de acéstă bătaiă. In realitate, lucrulŭ era uă adevĕrată trădare. „Inamiciĭ luĭ Vasile-Vodă, ḑice unŭ altŭ analistŭ contipuranŭ, — Archidiaconulŭ Pavel, — eraŭ atâtŭ de pucinĭ, in câtŭ ostile luĭ Vasile i-ar fi pututŭ bate cu beţele, nu cu sâbiele; déră dujmanulŭ se ţinea mêndru, câcĭ se inţellesésse de maĭ 'nainte cu trădătoriĭ Moldovenĭ, cariĭ pe dată aŭ plecatŭ stindardele lorŭ şi aŭ trecutŭ la noulŭ Domnŭ, părăsindŭ şi viclenindŭ pe Vasile. Atuncĭ unindu-se cu Unguriĭ Munteniĭ şi ceĭ-alţĭ Moldovenĭ aĭ nouluĭ Domnŭ, aŭ căḑutŭ cu toţiĭ assupra Cosacilorŭ şi Grecilorŭ remaşĭ cu Vasile cariĭ fiindŭ pré pucinĭ, pe dată fură infrânţĭ şi săbiaţĭ."

Fuga fù aşa de năprasnică, că pedestrimea n'a apucatŭ nicĭ foculŭ cellŭ d'ănteiŭ să slobóḑă deplinŭ şi in clipéla ochiuluĭ, s'a inşiratŭ călărimea luĭ Vasile Lupu pre Bahluiŭ in josŭ cu fuga. A-

tuncĭ şi pedestrimea a apucatŭ peste Bahlueţŭ, la Cărligătură. Cosaciĭ dupe ce aŭ perdutŭ câţĭ-va ómenĭ aŭ năzuitŭ pre la Branişte dreptŭ la Nistru, insă nu fără marĭ perderĭ sufferite apoĭ, chiar din partea Moldovenilorŭ luĭ Vasile cariĭ, precum dupe prima invingere in Valachia, de asemenea şi acum, aŭ uccisŭ pe fórte mulţĭ din eĭ sub pretestŭ că'ĭ aperă. In tóte bătăliele acestea, mulţămită Provedinţeĭ, Românilorŭ, şi de uă parte şi de alta a Milcovuluĭ, le aŭ plăcutŭ maĭ bine a vêrsa sânge străinŭ de câtŭ frăţescŭ.

Sângele apă nu se face.

Vasile Lupulŭ, plăngêndŭ risipa óstiĭ sélle, a lăssatŭ corturile cu tótă pojijia şi a scăpatŭ, cu caĭ de olacŭ urmatŭ şi aperatŭ de fórte pucinĭ credincioşĭ aĭ seĭ, şi a trecutŭ Nistrulŭ la Răscovŭ. In câtŭ pentru Greciĭ carrĭ aŭ maĭ scăpatŭ din apărătoriĭ luĭ Vasile-Vodă, sórtea lorŭ fù şi maĭ tristă. Eĭ, şi câţĭ-va Cosacĭ se aruncară, in desperarea lorŭ, intr'unŭ immensŭ lanŭ de grâŭ. Piciórele cailorŭ se cuffundaŭ in noroiŭ şi nu puteaŭ inainta de locŭ. Dujmanulŭ êĭ urmăresce şi intră cu sâbiele şi lâncile in eĭ. Carnagiulŭ fù cumplitŭ. Greciĭ luase cu dênşiĭ tóte averile lorŭ, insă aŭ câḑutŭ préda inamiculuĭ. Acufundaţĭ şi immormĕntaţĭ in noroiŭ strigaŭ:

„Cine va veni şi va avea milă de noĭ ca să ne taie capetele, eliberândŭ sufletele şi curmândŭ durerile nóstre?—Chimirele nóstre suntŭ pline de aurŭ!“

S'aŭ deosebitŭ in apĕrarea persóneĭ luĭ Vasile-

Vodă, luândulŭ intre dênşiĭ şi ocrotindu-lŭ, Hăncesciĭ, Nicita Vameşulŭ şi Ion Clucerulŭ, căḑuţĭ, şi George Hatmanulŭ, fratele luĭ Vasile-Vodă, rănitŭ, fù prinsŭ viŭ de Ungurĭ din causa poticniriĭ caluluĭ sêŭ.

„*La vreme ca aceea*, ḑice Miron Costin, *să stea la nevoia Domnuluĭ, cu cinste vecĭnică hie căruia este.*

Fiiĭ hatmanuluĭ Stefăniţă şi tovarăşiĭ lorŭ, scăpară numaĭ prin iuţéla cailorŭ allergândŭ pre délurĭ. Ei dederă preste unŭ rîŭ care, trecêndu-lŭ in notŭ, êşĭ deschisseră calle liberă şi scăpară in ţérra Cosacilorŭ. Gonitŭ-aŭ gonaşiĭ pe fugariulŭ Domnŭ pênĕ aprópe de Prutŭ, şi l'aŭ totŭ apĕratŭ aceĭ cariĭ eraŭ pe lêngă dênsulŭ, precum ḑisserămŭ. Trecêndŭ Nistrulŭ la Rascovŭ, Vasile-Vodă a statŭ acolo câteva ḑille, şi apoĭ s'a mutatŭ la oraşulŭ cosăcescŭ *Bolodijinŭ*. De acolo a trămisŭ pe Iordaki Vistierul solŭ la Hmelnitchi, cerêndŭ adjutóre.

Tănguindŭ acéstă din nuoŭ cădere, aualistutŭ Miron Costin scrie despre aĭ nostriĭ numaĭ aceste multŭ coprinḑătóre cuvinte: *firea némuluĭ, lacoma de innouiture*. Şi bine ḑice intr'uă privire: Vasile Lupulŭ domnia maĭ bine de 22 annĭ. Moldoveniĭ se săturaseră de dênsulŭ. Le trebuia stâpênŭ nuoŭ, şi l'aŭ avutŭ. — Insă *schimbarea Domnilorŭ, bucuria nebunilorŭ.*

De la Bogdan Kiorulŭ, rarŭ Domnŭ a muritŭ în scaunulŭ sĕŭ. De aceea, să nu ne induoimŭ că nefericirile trecute alle sirmaneĭ nóstre patriĭ aŭ venitŭ multŭ şi din désa schimbare a Domnilorŭ. Nu

ḑicemŭ că n'aŭ fostŭ şi mulţĭ dintre dênşiĭ rêĭ déră, pentru timpiĭ aceia nestătoı nicĭ, maĭ bunŭ era unŭ rêŭ sciutŭ, de câtŭ unŭ rêŭ nesciutŭ. Patriarculŭ Macarie de Antiochia şi Archidiaconulŭ arabŭ, Pavel, despre cariĭ amŭ vorbitŭ maĭ susŭ, se scârbescŭ şi eĭ de sórtea luĭ Vasile ânsă, sub unŭ punctŭ de vedere particulariŭ allŭ lorŭ : êĭ ḑicŭ că presentile care'ĭ dedesse şi care se suiaŭ la vr'uă câteva *sute de leĭ*, remăneaŭ acum aruncate fâră nicĭ unŭ folosŭ. Vasile făgăduisse să le plătéscă datoriele şi cheltuelele. Ellŭ le dasse voiă a căllătorĭ la Nordŭ şi voia să trămiţă cu dênşiĭ pre solulŭ sêŭ la Czarulŭ Moskveĭ; voia să'ĭ inlesnéscă cu tóte celle trebuitóre de drumŭ : trăsure, caĭ şi altele. Eĭ priimisse parola luĭ în publicŭ şi în particulariŭ. Asceptaŭ ancă summe insemnătóre şi de la boerĭ. Déră cu tulburârile contimpurane, tóte calculele, *tóte speranţele éraŭ perdute*(1). — Pênĕ unde mergea şi pe atuncĭ ipocrisia călugăréscă!!!... Banĭ şi éră banĭ!!! Tóte pentru banĭ! Falcă de sântŭ... aromate, lacrime... ruge, smirnă, tămăiă şi multe prefăcătorie le vindeaŭ pentru banĭ şi éră pentru banĭ! Evangelia cu preceptele luĭ Christos, cu toiagulŭ, cu sandaliĭ, cu sărăcia christiană, eraŭ puse *ad-acta.*

Bine cugetă acellŭ Papă, cunnoscutŭ allŭ Romeĭ, că *de cândŭ servitoriĭ altaruluĭ s'aŭ imbogăţitŭ, biserica nu maĭ face minunĭ....*

(1) Textulŭ dupe Pavel d'Allepo.

Şi apoĭ, maĭ ḑi că avea orĭ n'avea dreptate principele Antioch Cantemir, cândŭ scria :

„Accufundatŭ in gândurĭ smeritulŭ Varlaam,
„Cândŭ intră intr'uă casă se 'nchină pênĕ josŭ,
„Pre toţĭ êĭ salutéză şi 'ntr'unŭ unghierŭ se pune,
„Plecându'şĭ in josŭ ochiĭ, grăindŭ din vêrfulŭ limbeĭ
„Metaniele trage, păşesce 'ncetinelŭ.
„Infricoşatulŭ nume allŭ Domnuluĭ Christosŭ
„La tótă vorba 'lŭ pune. Plecare multŭ arétă
„Să facă paraclise, şi luminârı să ducă.
„Ne incetatŭ făiesce p'alleşiĭ credincioşĭ
„Ce-a sântelorŭ locaşe mărire o lăţescŭ,
„Şi rădicândŭ bisericĭ, cu-averĭ le inḑestréză.
„Ferice d'a lorŭ suffletŭ ! Cerésca desfătare
„Pre dênşiĭ êĭ aşteptă; lorŭ raiŭ è deschisŭ.
„Nu fiţĭ la induoélă că vorbele 'ĭ privescŭ,
„Spre a spori, — de póte, — a clerului veniturĭ;
„Aceĭ ce la bisericĭ aŭ dănuitŭ averea
„Din care ellŭ se'ngraşă, suntŭ fórte lăudaţĭ.
„Nimica altŭ nu place atâtŭ luĭ Dumneḑeŭ,
„Şi numaĭ prin acésta la raiŭ deschidemŭ calle.
„Ellŭ carne nu iea 'n gură la mesele străine,
„Nicĭ vinŭ nu vrea să guste dér' nu e de miratŭ;
„Unŭ gra-ŭ caplonŭ acasă intregŭ êllŭ ospêtă
„Spălându'lŭ c'uă bıı elcă de vinŭ unguresců dulce.
„Pe cei suppuşĭ la pofte trupescĭ êı tânguesce,
„De şi ellŭ pe sub gene cu ochĭ scânteitorĭ
„La sînulŭ albŭ şi gingaşŭ se uită pe furişŭ;
„Eŭ insă'mĭ spunŭ pĕccatulŭ, nu'mĭ aşŭ lăssa nevasta
„C'unŭ cuviosŭ ca dênsulŭ sa facă cunnoscinţă.
„Ellŭ ḑice : de mănıă să fugĭ, să te ferescĭ,
„Să nu ţii minte rêulŭ dér' singurŭ este rêŭ.
„P'allŭ sêŭ vrăjmaşŭ in sine ar vrea să'lŭ prăpădéscă,
„Şi cu necontenire de mó te'lŭ prigonesce.

„Gândesce, ticălosulŭ că póte inşela
„Pre cela ce cunnósce p'aĭ lumiĭ rêĭ şi bunĭ!(1)

XLIII.

Nuoulŭ Domnŭ intră in Iassy şi dede in préda oştilorŭ selle casele şi averile partisanilorŭ luĭ Vasile Lupulŭ, şi maĭ cu temeiŭ alle neguţiătorilorŭ grecĭ, cariĭ se rădicasse impreună cu dênsulŭ.

Déca amŭ foilcta istoria zeluluĭ, impreună cu Addison, *de la Ceanŭ pênĕ in ḑillele nóstre, n'amŭ afla intr'ênsa de câtŭ omorurĭ şi măcelărie.*

Unguriĭ predară totŭ ce le stete in calle, afară de monastirĭ. — Gróza era aşa de mare că, chiar ḑiua locuitoriĭ se ascundeaŭ prin turnurile monastirilorŭ. Greciĭ eraŭ reduşĭ la cea maĭ miseră stare. Eĭ eraŭ insultaţĭ, pumnuiţĭ pe strade şi drumurĭ. — Unora li se tăiă urechiele, alţiĭ fură biciuiţĭ in publicŭ prin oraşiŭ. Turciĭ şi Ebreiĭ ămblaŭ fâră nicĭ uă frică séŭ bănuélă, éră Greciĭ nu cutesaŭ a se misca din casele lorŭ pentru causa mariĭ dujmănie a Moldovenilorŭ. Acestia 'ĭ pismuiaŭ pentrs că eĭ, Greciĭ, intrebuinţaŭ miḑlócele pentru a indepărta din giurulŭ Domnuluĭ pe Românĭ, şi reduceaŭ pe acestia la cea maĭ de josŭ tréptă a miserieĭ, aşa in câtŭ, chiar de pe timpulŭ luĭ Vasile-Vodă, se vedea uniĭ din ceĭ maĭ nobilĭ românĭ, imbrăcaţĭ in strenţe de sucmanŭ. Greciĭ păreaŭ a fi juratŭ uă ligă cu Turciĭ in contra Românilorŭ. Acuma ce trebuia să fi fostŭ in

(1) Satire câtre Theofan. Archipiscopulŭ Novogorduluĭ.

seculuĭ Fanarioţilorŭ! De aceea şi Moldoveniĭ, ca cândŭ presimţìaŭ lucrulŭ, êşĭ băteaŭ jocŭ de dênşi sub George Stefan-Vodă, ducêndu'ĭ la spĕnḑurătóre şi injurându'ĭ, dupe ce maĭ ăntêiŭ, conformŭ obiceiuluĭ consacrdtŭ, armaşulŭ şi calăiĭ êĭ conduceaŭ la uă biserică, unde unŭ preotŭ êĭ mărturia şi êĭ impărtăşa! —. Astfeliŭ se urma cu toţĭ ceĭ osânndiţĭ la mórte. — Ne siguranţa adjunsesse a fi fórte mare. Prin asprimea pedepselorŭ selle, Vasile Lupulŭ isbutisse a adduce in ţéră uă aşa siguranţă, că femeele ămblaŭ pretutindenĭ cu salbe de lefţĭ şi podóbe de aurŭ pe dênsele, şi ămblaŭ pe unde le plăcéŭ, pe cândŭ acuma, chiar in miḑloculŭ oraşuluĭ, se vedeaŭ scene de terróre şi spaimă. Caravane intrege eraŭ attacate, predate şi uccise,

„Terrórea şi spaĭma, ḑice archidiacpnulŭ Pavel, acelorŭ ce vedémŭ cu ochiĭ nostriĭ in tóte ḑillele, eraŭ de natură a cărunţi pêrulŭ copiilorŭ, éră noă necausară grele bóle şi frigurĭ cu paroxismŭ ferbinţĭ şi recĭ, etc.“

Larma dura ḑi şi nópte. Poporulŭ oraşelorŭ ş; satelorŭ, fugea in cotro puté la pustietâţĭ, la munţĭ uniĭ in spre Galatzĭ, alţiĭ in Polonia, alţiĭ in Ungaria. Celle trebuinciόse pentru viptulŭ ḑilnicŭ lipsia cu desevĕrşire acuma, şi Iassyaniĭ emigraŭ vrêndŭ ne vrêndŭ. Ênsăşĭ asilurile de prin monastirĭ fură părăsite. Călugheriĭ şi capiĭ monastirilorŭ nu maĭ cuteḑaŭ a se inchide in citadelele lorŭ. Domnulŭ mâniându-se fórte maĭ cu sémă in contra acestorŭ din urmă, espediâ ordine la hotare ca să ingăduéscăi

trecerea numaĭ a Patriarchuluĭ de Antiochia cu aĭ sêĭ, déca va veni acolo, şi să-ĭ facă tóte inlesnirile pentru călĕtoria sa, déră să respingă pe toţĭ ceĭ-alţĭ câţĭ l'orŭ fi intovărăşitŭ

Noulŭ Domnŭ, George Stefan, schimbă intréga magistratura a ţêrreĭ, care dupe obiceiŭ se dede la celle maĭ amarĭ resbunârĭ; numì caimacamŭ in loculŭ luĭ şi purcese intru incungiurarea Suceveĭ, unde era inchisă familia luĭ Vasile cu tóte averile luĭ. Unŭ trămisŭ allŭ Porţiĭ o informa despre totŭ ce se petrecea aicĭ.

Garnisona cetâţiĭ se compunea din 80 Seĭmenĭ, 60 Nemţĭ şi alţĭ Lefeci. Cetatea era apêrată de tunurile eĭ. Vasile dedese ordine acesteĭ garnisóne, commandată de Thoma Vorniculŭ, să se apere cu indărătnicia, pênĕ ce va veni ellŭ cu adjutóre insemnătóre.

Sosindŭ inaintea Suceveĭ, Stefan a descălecatŭ la satulŭ Scheia, in casele logofêtuluĭ Toderascu. Seimeniĭ şi uă sumă de Ungurĭ făcură şanţurĭ impregiurulŭ cetâţiĭ şi incepură a o bate cu tunurile de la Hotinŭ şi Iassy. Peste câteva ḑille venì scire că Timuş cu 9000 Cosacĭ şi 20 tunurĭ intră pe la Soroca in ţérră.

Este unŭ adevêrŭ că Vasile Lupulŭ, dupe trecerea Nistruluĭ, nu şeḑuse cu mânele in sînŭ. Ellŭ stătu mult la Cigrinĭ; de acolo lucrase pentru nuoele adjutóre care'ĭ veniaŭ. Stefan Vodă incă căpĕtase 4,000 secuĭ de la Racoţi, sub commanda luĭ Petcu Istvanŭ, şi 1000 călărĭ Leşĭ sub colonelulŭ Condratzki de la Regele

Polonieĭ. In totulŭ avea ca la 40,000 ómenĭ. La apropierea Cosacilorŭ, Stefan s'a trassŭ ceva inapoĭ; essecutândŭ planurile luĭ de intrunire cu auxiliariĭ sêĭ. Cosaciĭ la unŭ locŭ cu ceĭ din cetate numeraŭ 14,000. Timuş cum a sositŭ la cetate s'a apucatŭ de jăfuitŭ monastirile de care este populată frumósa Bucovină. Antêiŭ aŭ mersŭ cu tunurile assupra Dragomirneĭ, aŭ bătut-o şi aŭ silitŭ pe ceĭ din intru a se preda; apoĭ aŭ predatŭ tóte odórele şi vestmintele. Aŭ predatŭ pe toţĭ neguţătoriĭ şi boeriĭ ce eraŭ inchişĭ acolo. Cosaciĭ luĭ aŭ desonoratŭ femee şi fete Pe urmă s'aŭ inturnatŭ la monastirea Armenéscă din Suceava, aŭ uccisŭ pe toţĭ preoţiĭ, monachiĭ şi armeniĭ cariĭ căutasseră scăpare acolo, şi eĭ eraŭ mulţĭ şi fórte bogaţĭ. Aŭ pusŭ stăpĕnire pe averea şi odórele lorŭ. Numaĭ de aurŭ aumplutŭ duo balercĭ. Astfeliŭ inaugură Timuş nuoue le sélle operaţiunĭ de adjutoriŭ socruluĭ sêŭ. Chrestinŭ şi alliatŭ allŭ unuĭ Domnŭ chrestinŭ, ellŭ se purtâ maĭ barbarŭ, maĭ crudŭ de câtŭ păgâniĭ, de câtŭ Turciĭ şi Tătariĭ, lăssândŭ in ânimele Moldovenilorŭ suvenirĭ nesterse de gróză şi pustiire. Ellŭ nu simţia că prin aceste cruḑimĭ, causa socruluĭ sêŭ, in locŭ de a căstiga, perdea, şi tronulŭ luĭ se prebuşia pe fie ce ḑi maĭ multŭ. Êĭ uccidea puterea morale, care este maĭ pre susŭ de puterea physică, şi adăugea cu glótele la partisaniĭ luĭ Stefan Vodă. Necumpĕtarea luĭ Timuş fŭ şi va fi uă lecţiune pentru aceĭ ce credŭ că *strŭinulŭ, de şi*

ruditŭ séŭ aliatŭ cu noĭ, póte fi bunŭ pentru noĭ. Amăgire! amară amăgire!...

La Grigorescĭ, pe Siretŭ, a urmatŭ sfatŭ intre Stefan-Vodă şi auxiliariĭ luĭ assupra planuluĭ campanieĭ. Cu toţiĭ intr'unŭ glasŭ, aŭ concedatŭ ónórea commandeĭ supreme Coloneluluĭ Condratzki, ca unuluĭ ce cunnoscea maĭ bine obiceiurile cosăcescĭ. Condratzki a multămitŭ şi a datŭ opiniunea: „ca să „mérgă să atace pe Cosacĭ chiar de a duoa ḑi sub „Suceava, insă cu mare iuţélă şi pênĕ n'a pucă a se „ingropa in şanţiurĭ, care este tăria lorŭ, şi apoĭ in „deşertŭ va fi tótă munca."

Insă, ce folosŭ! că attaculŭ l'a essecutatŭ numaĭ Leşiĭ, fără a fi urmaţĭ de Moldovenĭ şi Ungurĭ. Drept aceea, şi Condratzki, dupe o ḑi de asceptare deşértă, a lăssatŭ câmpulŭ lupteĭ ce incepusse, s'a trasŭ inapoĭ pe dupe casele Tătăraşilrrŭ şi pe dupe biserica ce era acolo, şi prin nisce pomişĭ, s'a mutatŭ in préjma cetâţiĭ despre Ipotescĭ, peste unŭ dâmbŭ, la uă bătaiă de tunŭ. Apoĭ aŭ venitŭ şi ceĭ-alţĭ; déră era pré tărḑiŭ, câcĭ Cosaciĭ, cum aŭ simţitŭ că suntŭ Leşiĭ, aŭ inceputŭ a săpa şanţurile in giurulŭ tabereĭ lorŭ; uniĭ se apĕraŭ şi alţiĭ săpaŭ, aşa că, in câte-va ore, eraŭ puşĭ la umbra orĭ-căruĭ periculŭ, şi nicĭ că maĭ era iertatŭ cuĭ-va să-ĭ attace cu intăriturele ce aŭ maĭ făcutŭ peste nópte. Altŭ nimicŭ nu maĭ era de făcutŭ decâtŭ a incungiura şi cetatea şi tabĕra Cosacilorŭ de-uă-dată. Pênĕ la unŭ timpŭ, Cosaciĭ, avêndŭ maĭ multe porţĭ, făceaŭ maĭ multe harţe, maĭ multe eşirĭ. Ti-

muş eşia din cetate in tóte ḑillele şi făcea in asseḑiatorĭ uă mulţime de morţĭ. Nimene nu putea să'i se impotrivéscă. In adevêrŭ, ellŭ era cellŭ maĭ vitézŭ contimpuranŭ din naţiunea sa. Eşia din cetate pe calulŭ sêŭ cellŭ albŭ, urmatŭ de pucinĭ armaşĭ alleşĭ; rănia şi omora grămede de dujmanĭ, şi apoĭ se inturna la fugă. Ellŭ impusca cu pistólele de la eoburŭ, ăntêiŭ cu mâna dréptă, apoĭ cu mâna stângă; tăia şi impungea cu sabia, apoĭ êşĭ descărca seneţa şi arculŭ. Intr'unŭ cuvêntŭ, făcea usŭ de unŭ arsenalŭ de arme, de care pururea era impovĕratŭ şi cu care se essercita chiar sub pântecele caluluĭ. Venisseră atuncĭ in tabĕra luĭ Stefan-Vodă unŭ Kapedji Başa şi unŭ Agă allŭ thesauruluĭ imperiale din Constantinopole, pentru ca să plece trebele in partea Sultanuluĭ, şi să se ţină pe lîngă nuoulŭ Domnŭ.

Marturĭ atâtorŭ vitezie se minunaŭ multŭ şi Turciĭ de iscusinţia călărituluĭ şi a mănuiriĭ armelorŭ luĭ Timuş. Nimene nu-lŭ puté ochi séŭ nimeri cu seneţia séŭ cu altă armă câcĭ se resucia cu iuţéla fulgeruluĭ pe sub pânticele caluluĭ. Acestŭ Kapedgi Başa obicĭnuia a-lŭ numi *Welichs-baba.* In fie-care ḑi se adduceaŭ in Iassy, la spitale şi monastirĭ, multe carre pline cu miĭ de răniţĭ. Eră in giurulŭ cetâţiĭ, pămêntulŭ se inălţasse de cadavrele cellorŭ uccişĭ. Tunurile fortereţeĭ din susŭ şi artileria Cosacilorŭ din josŭ, curăţiaŭ unŭ mare numerŭ din armata de assediŭ, respingêndu-ĭ şi imprăstiându-ĭ necontenitŭ.

Cu tóte acestea, posiţiunea Cosacilorŭ nu intărḑiâ a deveni fórte critică. Tătariĭ êĭ părăsisse eşindŭ din tabere. Maĭ multe cete de Cosacĭ cariĭ, dupe essemplulŭ luĭ Timuş, se inhăitaŭ dupe predatul'ŭ monastirilorŭ, fussese stĕrpite de óstea Moldoveĭ. Aceste calamitâţĭ, desertaţiunile şi fómea, aŭ redusŭ numerulŭ Cosacilorŭ la 2000 ómenĭ. Cazimir, regele Polonieĭ, se pogora cu 40,000 ómenĭ assupra ţêrreĭ lorŭ, şi dedesse şi luĭ Stefan-Vodă unŭ nuoŭ adjutorŭ de 600 Nemţĭ cu patru tunurĭ şi uă pivă. Racoţi maĭ trămisse 6000 Ungurĭ sub ênsĕşĭ Hatmanulŭ Kemeni Ianoş. Tunurile venite s'aŭ pusŭ in dealŭ, d'assupra cetâţiĭ, preste drumulŭ ce vine din tĕrgŭ pre sub cetate, şi incepură a bate dreptŭ de assupra tabereĭ, făcêndŭ marĭ stricăciunĭ Cosacilorŭ· căcĭ, de şi făcusse gaure in pămêntŭ şi se vêrîsse acolo, déră şi acolo 'ĭ nimeria bombele. Strimptoriţĭ din tóte pârţile, nu maĭ aveaŭ acum nicĭ cu ce se hrăni; frigeaŭ peile de pe caiĭ morţĭ şi le măncaŭ. Măncaŭ opince, măncaŭ rădecine de erburĭ. Preveghiârile şi lupta cea ne'ncetată de ḑi şi nópte, êĭ obosisse fórte. In deşertŭ scria Timuş tătână-sêŭ să vină spre a-lŭ scăpa. Ora luĭ sunasse. Duoĭ polonĭ scăpaţĭ din robia Cosacilorŭ arrĕtară luĭ Visnoski bordeiulŭ luĭ Timuş.— Arma fatale êşĭ făcu tréba eĭ.

Intr'una din ḑille, uă bombă indreptată de unŭ tunarŭ némţŭ, nimerì dreptŭ in cortulŭ unde şedea Timuş bêndŭ vinŭ, şi'ĭ luâ unŭ piciorŭ. Lovirea fù atâtŭ de puternică, că piciorulŭ cangrenâ şi pacien-

tele, peste treĭ séŭ patru ḑille, a şi muritŭ. Acésta fù culmea nefericiriĭ Cosaciloru. Nu multŭ inaintea morţiĭ luĭ, devenisse părinte; — femeea luĭ, câreia murindŭ, dedicâ ultimulŭ sêŭ suspinŭ, Domniţa Ruxandra, născusse duoĭ băeţĭ gemenĭ : — ellŭ nu implinisse incă nicĭ unŭ annŭ de căsătoriă. Mórtea luĭ nu causâ intre Moldovenĭ, afară de familia căḑutuluĭ Domnŭ, nicĭ uă părere de rêŭ. Din contra, chronicariĭ moldovenĭ o privescŭ ca pe unŭ dreptŭ judeţiŭ allŭ luĭ Dumneḑeŭ, *pentru préda cè a făcutŭ bissericelorŭ*. Cu atâtŭ a fostŭ maĭ mare durerea in tabĕra Cosacilorŭ şi maĭ cu sémă in familia luĭ Timuş. Domniţa Ruxandra şi toţĭ ceĭ de prin giurulŭ eĭ cădeaŭ din scârbă in- scârbă, vĕḑêndŭ că li s'aŭ dusŭ totŭ sprijinulŭ şi măngăiarea. Cadavrulŭ mortuluĭ, bălsămatŭ, fù pusŭ intr'unŭ sicriŭ imbrăcatŭ pe din intru şi pe din afară cu catifea. In loculŭ luĭ Timuş, Cosaciĭ aŭ allesŭ pe Theodorovicĭ. Acesta, vĕḑêndŭ starea cea miseră a Cosacilorŭ şi frica de care eraŭ copprinşĭ, (câcĭ intr'una din nopţĭ făcêndu-şĭ spaimă, aŭ năvălitŭ ca oele la podulŭ cetâţiĭ, şi acolo imbulzindŭ ceĭ de pe urmă pe ceĭ d'inainte, aŭ căḑutŭ in şanţurĭ şi aŭ peritŭ uă mulţime); aŭ capitulatŭ cu condiţiune ca să dea cetatea Sucéva cu tótă familia şi averea luĭ Vasile-Vodă şi a luĭ Timuş pe séma luĭ Ştefan-Vodă, şi eĭ să fie liberĭ a se duce in cotro vorŭ puté. Ştefan Vodă a priimitŭ condiţiunile cu solemnitatea jurămêntuluĭ. Cosaciĭ remăindŭ fâră caĭ, aŭ cumpĕratŭ uă mulţime de la Ungurĭ, de la

Leşĭ şi de la aĭ nostriĭ, şi, in ḑiua de 9 Octobre 1653, dupe unŭ assediŭ de treĭ lune, aŭ apucatŭ callea spre Siretŭ, petrecuţĭ cu ómenĭ de aĭ luĭ Stefan-Vodă, ca să nu fie supěraţĭ la trecerea prin ţérră. Cu sine duceaŭ şi trupulŭ mortuluĭ lorŭ commandante, pe care, adjungêndŭ acasă, l'aŭ ingropatŭ la Cigrinŭ, cu mare pompă, chiar in biserica zidită de Bogdan Hmelnitcki.

XLIV.

Tocmaĭ in ḑillele in care Cosaciĭ predaŭ cetatea Sucéva pe mânele luĭ Stefanŭ-Vodă, Vasile Lupulŭ isbutisse a căpěta uă hordă de 28,000 Tătarĭ cu unulŭ din sultaniĭ lorŭ, Vizir Alhan, Serif Bey cumnatŭ alŭ luĭ Vasile, câcĭ ţinea pe uă suroră a Dómneĭ luĭ Vasile-Vodă, érăşĭ circasiană; — spre a desrobi cu adjutorulŭ lorŭ cetatea şi familia domnéscă. In acelaşĭ timpŭ, Vasile contractasse uă nuoă allianţă şi cu Hmelniteki. Insă intrândŭ in ţérră, abia adjunsesse pênĕ la Stefănescĭ pe Prutŭ, şi acolo a intĕlnitŭ pe Cozacĭ inturnându-se. Acestia êĭ spuseră despre mórtea luĭ Timuş, despre luarea cetâţiĭ şi despre robirea familieĭ selle. Totŭ atuncĭ, fatalitatea voì ca să se declare resbellŭ intre Chanulŭ şi regele Pnlonieĭ, şi horda dată luĭ Vasile fù rechiămată.

„Vasile-Vodă ne aŭ chiămat cu făgăduinţe ca să ne „plătéscă, ḑiceaŭ Tătariĭ inturnându-se, déră averile „luĭ suntŭ luate; aşa déră, ce póte să ne maĭ deà?“

Aşa déră, ultima speranţă era dusă!...

Destulŭ de rêŭ cândŭ adjunge cineva la acésta; şi maĭ rêŭ âncă cândŭ nu se rézimă cineva decâtŭ in *banĭ* şi in *străinĭ*. Banii suntŭ unŭ lacŭ la care străiniĭ sĕ adunŭ ca bróscele. Cândŭ lipsesce laculŭ, *baniĭ*, pace de adjutorulŭ străinuluĭ, pace de brósce.

Stefan-Vodă luândŭ in captivitatea sa pe Dómna antagonistuluĭ sêŭ, familia şi averile luĭ, le-aŭ inchisŭ in satulŭ sêŭ Buciulesciĭ, pre Bistriţa; érŭ ellŭ s'a aşeḑatŭ la Romanŭ in episcopiă, unde a cerutŭ de 'ĭ a venltŭ şi investitura Sultanuluĭ. Aicĭ aflându-se, aduna, căra dın tóte pârţile averc de a luĭ Vasile-Vodă. Şi in adevêrŭ, că descoperia odóre, banĭ şi alte lucrurĭ scumpe, tupilate pe la maĭ multe locurĭ. Intre altele, a descoperitŭ şi unŭ surguciŭ domnescŭ la unŭ boernaşŭ anume Gătoia. cestuia ĭ-a tăiutŭ capulŭ, sub cuvêntŭ că a popritŭ pe séma sa lucru *ce se cuvine numaĭ Domnilorŭ să pórte*.

Ântêiulŭ lucru la care se dede nuoulŭ Domnŭ dupe isbêndele selle, fŭ, dupe obiceiŭ, persecutarea familieĭ şi a partisanilorŭ predecessoreluĭ sêŭ; in contra jurămêntuluĭ ce le a datŭ de a nu le face nimica. Aşia a tăiatŭ pe Stefăniţă Pacharniculŭ, la Sucéva, pe Alessandru Pacharniculŭ şi Ioniţă Comisulŭ, nepoţiĭ luĭ Vasile-Vodă, cu marĭ munce i-aŭ omorîtŭ, in Buciulescĭ. De Dómna nefericituluĭ Vasile-Vodă, ḑicŭ chronicariĭ in epigramatica lorŭ limbă, a vrutŭ *să'şĭ rîză*... Ci Dómna l'a probozitŭ şi

a inceputŭ à-lŭ blăstema, ḑicêndu'ĭ: *dulâŭ fâră de obrazŭ, care nu se teme de Dumneḑeŭ că-ĭ a fostŭ Domnulŭ sêŭ stăpânŭ şi'ĭ a măncatŭ pita!*(1). Numaĭ aşa a hâlăduitŭ acéstă nefericită Dómnă, suită aşa de susŭ pe aripele noroculuĭ, şi căḑută atâtŭ de josŭ. Desbrăcată de totŭ ce a avutŭ la sufletulŭ eĭ, smulsă din sânulŭ dulce allŭ familieĭ, lipsită de libertate, inchisă in ghevghirurile curţilorŭ din Buciulescĭ, ea se putu măngăia, in căderea eĭ, măcar cu onórea, cu castitatea ce-ĭ remăssesa nepăngărită. Onôrea este singura avere ce póte remănea impilatuluĭ, şi cu deosebire femeeĭ in orele durerilorŭ supreme. Pe fraţiĭ Cantacuzinescĭ, Vorniculŭ Thoma şi Vistierniculŭ Iordaki, prinḑêndu-ĭ cu amâgele, i-a făcutŭ să vie singurĭ la junghiăre ca nisce mieĭ, şi i-a inchisŭ totŭ la Bucĭulescĭ, şi acolo multŭ êĭ ingrozâ. Êĭ purta nóptea cu luntre pe Bistriţa, speriându-ĭ că a să-ĭ innece. Prin aceste manevre le aŭ storsŭ totŭ ce

(1) *Pĕccatulŭ vechiŭ adduce osêndi nuoă.* Ettă ce ḑice Miron Costin analistulŭ, despre óre-carĭ slăbiciunĭ neertabilĭ alle luĭ Vasile-Vodă : „Şi ênsuşĭ Domnulŭ Vasile-Voevodŭ cu sila a câteva case „de boerĭ luândŭ-le fetele peste voia părinţilorŭ, la ţîitoriă; éră ó-„meniĭ de casa luĭ, nepoţiĭ luĭ Vasile-Vodă, mare silă făcea, luândŭ „băeţiĭ ómenilorŭ in silă la curviă, care tóte faptele maĭ pe urmă „s'aŭ arĕtatŭ cu mare osĕndă assupra casei luĭ Vasile-Vodă (Leto-„pisiţiele, t. I. p. 284.)“

Aşa déră, bine s'aŭ ḑisŭ, că aicĭ este fapta, aicĭ este şi resplata. Aicĭ raiulŭ, aicĭ şi iadulŭ. „Ḑicŭ uniĭ să se fi culcatŭ Stefan-Vodă „cu Dómna luĭ Vasile, sĕ'şi intórcă aceea ce făcusse Vasile Vodă, „*de se culcase cu jupănéssa luĭ in boeriă.*“ (Constantin Căpitanulŭ, chronicariulŭ. Magaz. istoricŭ, I, 303). — Déca faptele relatate de istoricĭ vorŭ fi aşa, atuncĭ nu maĭ remâne induoélă că consciinţia publică n'a avutŭ de câtŭ a se revolta şi a se instrăina cu totulŭ de către Vasile-Vodă, de şi elŭ avea marĭ calitâţĭ!

aŭ avutŭ : haine, scule, banĭ gata, 90,000 galbenĭ ungurescĭ, in aurŭ. Trămissese, in celle de pe urmă, pe Hatmanulŭ cellŭ mare, Habasescu, să-ĭ omóre, ci elŭ nu s'a pré grăbitŭ a pune in lucrare porunca. Domnulŭ repetâ de a duoa óră ordinulŭ omoririĭ; aceeaşĭ amănare. In fine cândŭ era gata a recurge la tótă străjnicia puteriĭ selle domnescĭ, interritatŭ assemenea unuĭ leŭ ce face să resune desertulŭ de mugetele salle, — cândŭ se gătisse cârţile de mórte şi steteaŭ pe méssă, sosì unŭ olăcariŭ din Ţérra Muntenéscă, anume Badea Conteşiŭ Bălăcénu, cu cârţĭ de la Constantin Vodă Basarabŭ, prin care, indemnatŭ de stăruinţele venerabileluĭ Postelnisŭ Constantin Cantacuzinŭ, fratele inchişilorŭ Cantacuzinĭ, ruga şi Domnia sa pe Stefan-Vodă să nu omóre pe aceĭ duoĭ boerĭ, éră de i va omori. ḑicŭ chronicele ca să fi scrisŭ, *să fie gata Ştefan-Vodă de resboiŭ.* Domnulŭ priimindŭ cârţile a chiămatŭ pe Armaşulŭ şi l'a intrebatŭ : trăiescŭ boeriĭ séŭ omoritŭ 'ĭ-aŭ? Şi respunḑêndŭ armaşiulŭ că nu i a omorîtŭ, i a liberatŭ pentru voia luĭ Constantin-Vodă(1).

Din aceste miḑlocirĭ a vĕḑutŭ Stefan-Vodă că alliatulŭ sêŭ de la Muntenĭ murisse; boeriĭ fură ertaţĭ. Moşiele le fură inapoiate déră nu li se inapoiâ şi cea altă avere miscătóre precum banĭ, giuvaerurĭ blane, etc., etc., etc. Éră currierulŭ ce venise cu cârţile *numaĭ intr'uă ḑi şi uă nópte*(2) din Bucurescĭ

(1) Constantin, Căpitanulŭ *Magaz. ist.* I. 307
(2) Idem.

pênĕ in Iassy, i-aŭ pusŭ Muntenii numele *Uşurelulŭ* şi multŭ bine a avutŭ apoĭ ellŭ de la Cantacuzinescĭ.

Câţŭ despre Vasile Lupu, dupe ce se vĕḑù desbrăcatŭ de domniă, pribégŭ, săracŭ, părăsitŭ de toţĭ, despărţitŭ de Dómna sa, de copiĭ şi de avere, dupe ce desperâ de a maĭ ascepta ceva de la amiciţia Coşacilorŭ, séŭ a verĭ-câruĭ strâinŭ, s'a dusŭ de bună-voiă la Chanulŭ Crimeeĭ. Chanulŭ l'a priimitu cu blândeţea datorită unuĭ *Mare* căḑutŭ. I a rânduitŭ şederea şi merticulŭ, pentru câte-va lune, in cetatea Ghioslâulŭ. Apoĭ, dupe ordinulŭ Sultanuluĭ, l'a trămisŭ la Constantinopolea, unde fù inchisŭ in Edicule. Votulŭ sorţiĭ s'a inplinitŭ! ... *Sic transit gloria mundis.*

Averile ce se găsiră in Sucéva de alle luĭ Vasile-Vodă aŭ fostŭ necalculabilĭ! Grămmede de aurŭ şi de argintŭ, armure, garderóbe, giuvaere, blane de samurŭ, perle şi alte lucrurĭ preţióse, — *mai multŭ de cum ar puté avé unŭ impĕratŭ séŭ rege*, ḑice Pavelŭ de Allepo. La primulŭ transportŭ allŭ averiĭ luĭ Vasile-Vodă de la Hotinŭ la Cameniţa, de pe malŭ, lucrurile fură incărcate in *uă sută* de carre, trasŭ fie-care de câte 8, 10 şi 12 caĭ, *tóte pline de aurŭ*, argintŭ şi raritâţĭ. Vasile-Vodă avé unŭ numerŭ de thesaure pe sub pămêntŭ, vechĭ de câte 20 de annĭ; pe acestea acum le scosesse la lumină. Era, intre altele, 35 blane de samurŭ. Una din acestea era făcută pentru serbătórea Pascelorŭ, cusută tótă in aurŭ, impodobită cu perle

şi petre de mare preţŭ, costândŭ in totulŭ 35,000 galbenĭ. Afară de acésta, Vasile-Vodă maĭ posseda marĭ averĭ in Polonia, Germania, Veneţia şi aiurea(1). Aceste averĭ, de nu cum-va eraŭ proprietate alle coróneĭ, apoĭ de sigurŭ că Vasilie, nu le a putută aglomera ămblândŭ cu crucea in sînŭ; de sigurŭ, că pe cândŭ *chămara* se'ngrăşa, ţérra plângea şi slăbia.

Cu uă assemene bogăţiă strălucită, d'abia se póte assemêna alta la Românĭ, decâtŭ averea ce s'aŭ găsitŭ in cămârile domnescĭ alle luĭ Constantin Brancovanu, Domnulŭ ţêrreĭ-Româneseĭ, tăiatŭ de Turcĭ la inceputulŭ seculuĭ allŭ XVIII(2).

Se ḑice că, de la inceputulŭ evenimentelorŭ ce percurserămŭ pênĕ aicĭ, şi pênĕ la tragica lorŭ inchiăiare, aŭ peritŭ din ambe pârţile la 100,000 ómenĭ.

XLV

Pe cândŭ fiiulŭ luĭ Hmelnitcki, faimosulŭ Timuş ginerile luĭ Vasilie-Vodă, peria sub murii Suçeveĭ

(1) Archidiaconulŭ Pavel in chronica sa: Veḑĭ *Archiva istorică a Românieĭ*, tom. I, part. II, pag. 85.

(2) Cogălnicénu: *Histoire de la Valachie*. Berlin, 1854, pag. 364: Dupe inventariulŭ făcutŭ de imbrohorulŭ care a preşedatŭ la destituirea luĭ Brancovanu şi robirea caseĭ séle, s'aŭ găsitŭ in chămêra Vistieriei unŭ serviciŭ de aurŭ in preţŭ de maĭ multe miĭ de galbenĭ. — Vechia corónă a Domnilorŭ, preţuită dreptŭ 300 miĭ talerĭ. — Unŭ colanŭ domnescŭ cu petre scumpe, 200 miĭ thalerĭ, — Uă guirlandŭ pentru ungere, ca la 100 miĭ thalerĭ. — 2000 monette de aurŭ, de câte 10 galbenĭ, cu marca Domnuluĭ. — 80,000 galbenĭ de Cremniţŭ. — 70,000 galbenĭ, — 30,000 monette de differite State. — 100,000 thalerĭ de Ollanda. — 40 oca de mărgăritariŭ. — 450 oca de argintărie. — 12 arşale de firŭ impestriţate cu diamante. — 36 arşale de argintŭ. — Intr'unŭ cuvêntŭ, se crede că tótă averea Domnuluĭ preţuia la 30 millióne thalerĭ. — Ênsuşĭ Sultanulŭ s'a minunatŭ vĕḑêndŭ atâtea averĭ.

bêndŭ vinŭ şi bere de Miletŭ, Patriarculŭ Macarie de Antiochia şi Archidiaconulŭ sêŭ Pavelŭ se bolnăviră la Iassy de uă lungóre cumplită. Incă in celle de pe urmă ḑille alle apuitóreĭ domnie a luĭ Vasile, Patriarchulŭ êĭ cerusse voiă a-şĭ urma călĕtòria spre Nordŭ. Măhniciósa stare a Domnuluĭ nu-ĭ dede timpŭ să-ĭ respunḑă. Macarie reinnuoi cererea la nuoulŭ Domnŭ, déră şi acesta êĭ respunse că nu póte libera pe S. S. a se duce din Capitală intr'unŭ timpŭ aşa de turbure, câcĭ póte fi supêratŭ la margine de Ungurĭ, Cozacĭ şi Tătarĭ. Patriarchulŭ cerù apoĭ să-lŭ lasse să mérgă in Valachia. George Stefan-Vodă êĭ replică éră̆şĭ : să rabde pênĕ la uă intĕlnire personale şi să servéscă uă liturgiă pentru ellŭ, adăugêndu-ĭ: „Voĭ a te slobozi in modŭ cuviincĭosŭ pentru săntia Ta, şi cu voia luĭ Dumneḑeŭ êţĭ voiŭ face tóte câte asceptaĭ din mânele luĭ Vasile“. In celle de pe urmă, permissiunea de plecare i se dede, cu mare greutate inscrisŭ. — Cândŭ totŭ-uă-dată. Domnulŭ, a maĭ trămisŭ şi uă scrisóre la Matheiŭ allŭ Valachieĭ pe care-lŭ numia *tată allŭ sêŭ*. Spessele de drumŭ fură de unŭ quantŭ ce nu mulţămi de locŭ lăcomia călugărilorŭ arabĭ : *Domnulŭ era sgărcitŭ.*

Chiria arabalelorŭ şi a căruţelorŭ de postă se scumpisse. Era de unulŭ séŭ duoĭ leĭ pentru uă staţiune, incâtŭ drumulŭ pênê la Galaţĭ, avé a ţine pe Patriarchŭ 25 leĭ; pe cândŭ maĭ inainte era 3 séŭ 4 leĭ. — Cu mare greŭ găsiră eĭ vr'uă treĭ séŭ patru trăsure de inchiriatŭ, şi plecară. Acestŭ para-

grafŭ singurŭ ne dă ideă despre mesura in care se suisse şi se scumpisse totulŭ in Moldova pe timpulŭ rescólelorŭ acelora. Incâtŭ despre indĕrĕptnicia Domnuluĭ de a libera pe patriarchŭ, asta póte fi că oppunerea Domnuluĭ urma cu premeditare, cândŭ Patriarculŭ voia a se duce in Russia, unde avé a trece prin ţérra Cozacilorŭ şi polonilorŭ. Êĭ era témă că Patriarchulŭ va divulga secretele Moldoveĭ şi va da inamicilorŭ, Domnuluĭ, de peste Nistru, relaţiunĭ despre preparativele, slabiciunea séŭ tăria luĭ. Nu fu aşa de indêrĕptinicŭ candŭ fŭ vorba de a merge in Valachia.

Patriarchulŭ Macarie, plecâ din Iassy Juoĭ la 13 Octobre 1654. Adjungêndŭ la Foxanĭ, dupe optŭ ḑille cu multŭ greŭ, cu mare pericolŭ din causa nesiguranţeĭ căilorŭ, fŭ silitŭ a zăbovi acolo 31 de ḑille— adică maĭ totŭ postulŭ crăciunuluĭ, causa eraŭ ordinile ce dedese Domnulŭ să nu lasse pe nimene a eşi din ţérră. Apoĭ patriarchulŭ era urmatŭ de uă glótă de străinĭ. — Ast-feliŭ, pentru a dobĕndi acuma altă voiă, a treceriĭ peste margine, dupe ce uă-dată adjunsesse la margine, Patriarchulŭ fŭ nevoitŭ a pelegrina pênă la Romanŭ—oraşiŭ care atuncĭ servea şi ellŭ de *reşedinţă domnéseă* şi insemnatŭ prin episcopia de acolo, care pĕstra incă, vestmintulŭ Săntulŭ Iónŭ Chrissostomulŭ, trămisŭ in darŭ luĭ *Stefan cellŭ mare* de unŭ patriarchŭ allŭ Constantinopoleĭ. Asta era să fie negreşitŭ magnetulŭ cellŭ maĭ atractivŭ pentru patriarchulă Macarie. Domnulŭ, tocmaĭ se afla la Romanŭ. Patriarchulŭ

ĕĭ făcù allŭ patrulea rândŭ de darurĭ. Elle constaŭ din unŭ rândŭ de haine de Satină, unŭ vasŭ cu mirŭ şi duo felurĭ de săpunŭ. — Voivodulŭ priimì darurile şi dedu voia cerută. — Pre câtŭ se vede şi unuia şi altuia le era d'a scăpare cu tóte dărurile şi curtenirile reciproce. Visita astă lungă trebuia să se precurme ca să nu adjungă la resultatele visiteĭ patriarchuluĭ Nifon. — Patriarchiĭ sunt cam fatalĭ pămêntuluĭ romănescŭ . . . . . Totuşĭ patriarchulŭ Macarie, inainte d'a pleca, nu pregeta a cerceta despre totŭ ce privia la ierarchia bisericéscă a Moldoveĭ. Curiositatea-ĭ fù satisfăcută, pre câtŭ se vede din ḑiarulŭ ţinutŭ de archidiaconulŭ sêŭ Pavel. Moldova avea, pe atuncĭ, unŭ Mitropolitŭ cu treĭ episcopĭ *localĭ*, Romanŭ, Huşi şi Rădăuţĭ. —Mitropolitulŭ maĭ avea sub sine alţĭ duoĭ episcopĭ in *ţérra Unguréscă*. Acestorŭ Episcopĭ eraŭ suppuşĭ 800 de preoţĭ. — Mitropolitulŭ contipuranĭ era Varlaam, cellŭ atâtŭ de bine cunnoscutŭ in istoria literatureĭ nóstre. — Moldova avea uă circunferinţă de 800 mile, adică, dupe patriarchulŭ Macarie, câţĭ preoţĭ, atâtea milurĭ. Semnŭ rêŭ! Populaţiunea era *necalculabile*, de şi Tătariĭ nu contenéŭ cu prâḑile si robiele. Numaĭ in timpulŭ luĭ Vasile Lupulŭ, robisse eĭ 75,000 sufflete

XLVI.

Mulţimea eşia de pretutindene intru intimpinarea Patriarchuluĭ, de cum puse ellŭ piclorulŭ pe pămên-

tulŭ ţêrreĭ-Românescĭ, ca să priméscă bine cuvĕn târile luĭ; apoĭ êllŭ rugaŭ să mérgă la prânḑurile ceĭ gătiseră. Ţérra i se părù fórte populată şi fie-care staţiune era mare câtŭ unŭ satŭ şi inḑestrată cu inlesnirĭ pentru căllătorĭ. Munteniĭ in genere se arĕtară maĭ religioşĭ de câtŭ Moldoveniĭ. La 29 Noembre căllĕtoriĭ. adjunseră la Tĕrgovisfea. Acéstă capitală era privită, pe atunce, ca reşedinţa de érnă â Domnilorŭ. Mitropolitulŭ Ignatie, unŭ bĕtrânŭ venerabile, familiarŭ cu limbele turcă, persiană, grécă şi romană (limba lui), eşì intru intimpinarea Patriarchulŭ. Acesta se suì in frumóse carrettă Metropolitană şi amĕnduoĭ intrară in oraşŭ, care era incungiuratŭ cu murĭ de lemnŭ, rădicaţĭ de Matheiŭ-Vodă.

Oraşulŭ era fórte intinsŭ şi spălatŭ de numerose pĕrîurĭ. Macarie trasse la uă mare monastire de pétră incungiurată cu murĭ, zidită de Vasile-Vodă allŭ Moldoveĭ, ca uă probă a amiciţieĭ ce legase la uă impăcăciune cu Matheiŭ Bassarab. Astă biserică era *Stelea*. Se ḑice că numaĭ poleirea crucilorŭ de pe turnurĭ, ar fi costatŭ pe Vasile Vodă 700 galbenĭ veneţianĭ; timpla, era de arte russă.

De a duoa ḑi chiar, incepură visitele pe la biserice, lyturgiele, mesele la Domnŭ şi boerĭ, de unde Patriarchulŭ se intorcea de a purure in carrettă domnéscă şi incărcatŭ de darurĭ. De cum intrâ in capitală, Domnulŭ Matheiŭ le orŏnduì câte duoĭ guardistĭ, — de rangulŭ sergenţilorŭ, — pe septemână. Eĭ eraŭ *imbrăcaţĭ in roşiŭ*. Veniaŭ Lunĭ

diminéța; tăiaŭ lemne, făceaŭ focŭ, adduceaŭ porțiunile de măncare și beutură. Sâmbătă séra se duceaŭ, dăruițĭ de Patriarchulŭ *cu uă dulcéță.* Alțiĭ veniaŭ in loculŭ lorŭ, schimbătorĭ.

Tocmaĭ prin ḑillele acelle, Domnulŭ Matheiŭ Basarab, dedese ordine pentru a se organisa uă uriașă vĕnătóre domnéscă, la a câreia plecare assistâ și Patriarculŭ Macarie.

In adevêrŭ, vĕnatulŭ, era privitŭ, in vechime, ca unulŭ din obiceiurile, din serbârile celle maĭ indispensabilĭ alle curțiĭ Domnilorŭ nostri; una din occupațiunile lorŭ celle maĭ falnice, dupe desele resbóie ce purtaŭ. Și acésta, ḑice Cantemir, in *Scrissórea Moldoveĭ*, nu pentru că Românilorŭ, ca poporŭ aplecatŭ la arme, le plăcea maĭ multŭ vĕnatulŭ, de câtŭ celle-lalte deprinderĭ trupescĭ, ci numaĭ pentru adducerea aminte *că vĕnatulŭ le-aŭ datŭ occasiune de șĭ-aŭ aflatŭ patria lorŭ, și aŭ luat'o érășĭ in stăpĕnire.*

Nu este loculŭ aice a analisa fabula sub a câreia egidă pune principele-istoricŭ essistința aceste̮ĭ datine. Fabula remâne problematică ca tóte fabulele. Déră in realitate, faptulŭ essistă și fù unŭ timpŭ, unde Domniĭ abusa peste messură de acestŭ obiceiŭ, in câtŭ țĕrraniĭ de prin câmpie și prejma pădurilorŭ, de abia maĭ aveaŭ atâta timpŭ, câtŭ măcar să-șĭ agoniséscă hrana ḑilnică.

Éttă pentru ce, de multe orĭ, s'aŭ stĕrnitŭ și rescóle. Spre a nu suferi nicĭ trebele țêrreĭ, care, in timpulŭ Domnilorŭ cellorŭ dedațĭ cu totulŭ la plă-

cerile vĕnatuluĭ, rĕmănea pe mânele ministrilorŭ,— spre a maĭ uşura pe locuitorĭ, şi spre a nu priva pe Domnĭ cu totulŭ de acéstă plăcere desfătătóre, s'a destinatŭ pentru vĕnatulŭ curţiĭ, ḑillele apropiate de celle patru posturĭ. Atuncĭ se aduna tóte breslele, boeriĭ, ostaşiĭ, maziliĭ, neguţătoriĭ şi vr'uă câte-va miĭ de ţĕrranĭ din satele de prin pregiurŭ, carĭ intră prin codri şi gonescŭ hiarele. Marginile despre câmpŭ se prindeaŭ, pînză vĕnătoriĭ cu cânĭ şi curse. Ast-feliŭ, fără multă ostenélă prindeaŭ mulţime de animalĭ isgonite de haitaşĭ cu chiote şi su-uete. Pentru a descepta sirguinţa Domniĭ, dupe timpurĭ, pussese taxe pe capulŭ fie-căreĭ hiare vĕnate. Aşa, cellŭ ce vêna unŭ epure, lua 25 aspri, pentru uă vulpe 60 aspri; pentru unŭ rîmătorŭ selbatecŭ unŭ talerŭ; pentru unŭ ursŭ unŭ galbenŭ; pentru uă ciută 80 de aspri, etc.

Productulŭ se făcea in treĭ. Uă parte se da la cuhnia domnéscă; uă alta se impărţia pe la boerĭ şi maĭ mariĭ ostiĭ. Restulŭ precum vulpĭ, lupĭ, urşĭ, pisice selbatice şi alte selbătĕciunĭ de carĭ vermuiaŭ pădurile ţêrreĭ, le luaŭ Paiciĭ—slugile domnescĭ.— Deosebitŭ de aceste patru marĭ vênaturĭ, Domnulŭ făcea vênatŭ cu adjutorulŭ curtenilorŭ şi a ostenilorŭ, orĭ de câte-orĭ voia.(1)

Ne adducemŭ aminte că ḑiua intrâriĭ Patriarculuĭ in Têrgoviste fù 29 Noembre. — Cândŭ Domnulŭ Matheiŭ, dede ordinulŭ pregătiriĭ de vĕnatŭ, nu maĭ remăsese decâtŭ câteva ḑille pênĕ in Crăciunŭ. So-

(1) Cantemir *scrisórea Moldoveĭ.*

sisse ora vênatuluï de érnă. In adevĕrŭ in ajunulŭ Crăciunuluï trupele ce eraŭ cantonate in capitală şi prin pregiurŭ se rădicară, la semnalulŭ tobeï ce s'a bătutŭ prin tóte lâturele Tergovisteï. Fie-care cétă s'a adunatŭ in giurulŭ palatuluï cu stégurile selle. Domnulŭ le făcù revisiune, in carretă. Ostile'lŭ primiră *cântăndŭ din instrumentele cellê marĭ, cu tobe, cu flaute şi fluere*. De la palatŭ aŭ plecatŭ cu toţiĭ la vĕnatŭ. Numĕrulŭ ostirilorŭ ce insociaŭ pe Domnŭ in ḑiua aceea, ca suită militară, era peste 10,000 ómenĭ toţĭ alleşĭ din tinerimea cea maĭ eroică şi bravă a Românieĭ, Serbieĭ, Bulgarieĭ, Grecieĭ, Ungarieĭ, Turcieĭ. Fericitŭ timpŭ, cândŭ România era adevĕrata scólă militariă a Orienteluĭ! Séra, Matheiŭ-Vodă, se intórse, urmatŭ, la uă mică depărtare, de uă mulţime de carre pline de porcĭ selbatecĭ, epurĭ, vulpĭ, urşĭ, cocóre, becaţĭ, turturele, etc.—Era obiceiŭ pe timpulŭ acella, la Românĭ, fâră deosebire de provinciă, a se găsi fâră greşŭ in cassa fie-câruĭ archiereŭ séŭ boierŭ, maĭ mulţĭ urşĭ şi alte animalĭ domestice, spre petrecere.

La Crăciunŭ, la Paşce, la Sânt-Petru şi Sânta-Maria, — dupe tradiţiune, — méssa domnéscă nu puté fi servită decâtŭ cu bucate provenite din *propriulŭ vĕnatŭ făcutŭ de Domnŭ*.

Pe cândŭ Domnulŭ se desfăta la vĕnatŭ, Patriarculŭ Macarie, avea uă desfătare şi maĭ plăcută, privindŭ séŭ studiândŭ obiceiurile nóstre, contimpurane, de la Crăciunŭ. Preoţiĭ de pe la tóte bisericele insociţĭ de sirmanĭ, cântăreţĭ şi bâieţĭ, um-

blaŭ, in bande şi cu icóne, din cassă in cassă, — incepêndŭ dela curtea domnéscă, — cântândŭ *Nascerea luĭ Hristosŭ.* — Fie-care omŭ săruta icóna şi le da ceva. Abia eşiaŭ uniĭ dintr'uă cassă, şi intraŭ alţiĭ. Acéstă visitaţiune se prelungea tótă nóptea, spre Crăciunŭ, pênĕ la revĕrsatulŭ ḑilleĭ. Totŭ assemene făceaŭ lăutariĭ, toboşariĭ, flăutaşiĭ şi fluieraşiĭ, *colindândŭ*, in bande, tótă nóptea despre nascere şi nóptea următóre, cu fanare, pe la cassele boerilorŭ, a archiereilorŭ, etc.; — *mulţĭ dintre musicanţĭ eraŭ din ţérra Turcéscă.*

Curtea domnéscă din Têrgovistea era mare şi incungiurată de unŭ murŭ de pétră. In miḑloculŭ ogrâḑiĭ, sta uă magnifică biserică impărţită in treĭ divisiunĭ. In apropiare era unŭ turnŭ colosale de pétră fórte inaltŭ, servindŭ de *fanalŭ*, de *orologiŭ* oraşuluĭ şi de *observatorŭ* pentru Domnŭ in timpŭ de bătălie. — Astăḑĭ, ruinele sânte şi gloriósе alle acestuĭ turnŭ se numescŭ de têrgovistenĭ *Chindia.*— Gardele de soldaţĭ eraŭ numeróse in giurulŭ şi năuntrulŭ palatuluĭ. Séra se bătea toba spre a popri umblârile nocturne! Nimene nu cuteḑa a se misca pe strade, in câtŭ timpŭ ardea unŭ fanarŭ mare, anume destinatŭ. — Diminéţa érăşĭ băteaŭ tobele şi, stingêndu-se fanarulŭ, se da din tunurĭ ca să auḑă toţĭ, că circulaţiunea'ĭ liberă, De se găsia verĭ unulŭ pe strade nóptea, gardele de sigurŭ êllŭ *uccidea.* — Din acéstă rigiditate barbară. archidiaconulŭ Pavel, iea motivŭ pentru a rumpe uă lanciă cu concetăţeniĭ seĭ din Oriente, spunêndu le că

e neadevêrŭ ceea ce se dice la dênşiĭ cum că creştiniĭ de aicĭ (Românii) nu sciŭ a se cârmui şi nu aŭ poliţie regulată.

Tronulŭ domnescŭ din biserică era *naltŭ* şi poleitŭ cu aurŭ. In dosulŭ luĭ, era scârĭ ce conduceaŭ la unŭ locŭ secretŭ, unde sta Dómna urmată de servitórele selle invelite. De aice era uă trecătóre la camera consiliuluĭ domnescŭ. Alte maĭ multe suirĭ şi pogorîrĭ êşĭ aveaŭ punctulŭ de plecare totŭ in biserică. — De la loculŭ unde staŭ mormintele Domnilorŭ, de assemene era unŭ passagiŭ conducătorŭ in palatŭ. Tóte aceste scârĭ şi trecătorĭ staŭ in fiinţă şi astădĭ in biserica domnéscă, cu deosebire că uşa prin care se trecea din căfasulŭ bisericeĭ in palatulŭ Domnilorŭ, e zidită, fiindŭ şi palatulŭ in ruină. De assupra palatuluĭ era unŭ balconŭ, ce servia de observatoriŭ, éră in serbatorile celle marĭ şi alte parade, Domnulŭ obicĭnuia a se uita in josŭ assupra ostiĭ şi assupra poporuluĭ săracŭ, câruia-ĭ arunca banĭ, ridêndŭ de bătăile şi trêntelele ce-şĭ dedeaŭ grămădindu-se la monetă.

Orĭ-de-câte-orĭ venia Domnulŭ la biserică, gardele steteaŭ la uşă cu arme, şi afară de boeriĭ seĭ, nimene nu putea intra séŭ sta pe aprópe de dênsulŭ. In adevêrŭ ênşişĭ noĭ vedurămŭ că biserica domnéscă din Tergoviste, de şi pré frumósă, insă este fórte mică, incâtŭ, astădĭ ne inchipuimŭ că abia incăpea pre Domnŭ şi numerósa luĭ suită.

In spre bĕtrâneţile selle, Matheiŭ-Vodă n'avea putere să stea de la inceputulŭ lyturgieĭ pênĕ la fine.

Ci obicĭnuia a se pogorî in biserică la *Axion* pre inaintatŭ de postelniculŭ cellŭ mare cu toiagulŭ de argintŭ. Din napoĭa tron 'aĭ stetea Spătarulŭ ţinêndŭ intr'uă mână buzduganulŭ şi in alta gugiumana Domnuluĭ.

Regula era ca, dupe biserică, la serbătorile celle marĭ, clerulŭ inaltŭ să se suie in appartamentele domnescĭ, spre a lua parte la méssa domnéscă: cu acéstă occasiune obiceiulŭ curţiĭ cerea ca boeriĭ ceĭ marĭ să se imbrace in bogatele lorŭ vestmінte de onóre; apoĭ steteaŭ şi serviaŭ la méssă de la inceputŭ pênĕ la fine. A duoa ḑi eĭ prănḑiaŭ cu Domnulŭ şi alţiĭ serviaŭ dupe regula de peste annŭ. De-câte-orĭ se adducea unŭ serviciŭ cu bucate de la cuhnie băteaŭ tobele, sunaŭ trômbiţele şi se auḑia ascuţitulŭ ţipetŭ allŭ fluerelorŭ. De-câte-orĭ bea Domnulŭ, sunaŭ érăşĭ trômbiţele şi se descărcaŭ treĭ tunurĭ. Aşa mergea lucrulŭ pênĕ séra. Domnulŭ şedea cu capulŭ golŭ, şi inchina adese-orĭ cu pachare câte de uă oca de vinŭ. Maĭ ântêiŭ se inchina treĭ cupe in onórea serbătoriĭ; apoĭ alte treĭ in onórea ospêţuluĭ străinŭ ce era la méssă, pe urmă éră şi éră in numele Domnuluĭ. Nimene nu era scutitŭ de a bea, sub nicĭ unŭ cuvêntŭ. Toţĭ ceĭ adunaţĭ la méssa domnéscă eraŭ depripşĭ cu obiceiulŭ bĕutuluĭ, de la lungele messe alle betrâtilorŭ nostrĭ Domnĭ şi boerĭ. In adevêrŭ, banchetulŭ dura pênă séra. Aprinsulŭ luminărilorŭ era semnalulŭ de rădicare şi plecare. Déră in nainte d'a se duce, fie-care pe acasă, Domnulŭ împărţia

vestminte de onóre, la capiĭ cleruluĭ şi boeriĭ principalĭ. Patriarculuĭ Macarie, i se dedé la una din aceste serbârĭ, unŭ vestmêntŭ de catifea. Asémene şi Mitropolituluĭ locale. Egumeniĭ priimiaŭ haine de satinŭ. Preoţilorŭ de rôndŭ şi diaconilorŭ, li se dedea vestminte de mătase de Scio. Pentru restulŭ cleruluĭ, — călugherĭ de rôndŭ, şi săracĭ, se punea uă intinsă méssă a parte, pe la finele ospêţuluĭ domnescŭ; li se distribuiaŭ banĭ de argintŭ, legaţĭ in colţurile basmalelorŭ. — Ast-felŭ se urma la tóte serbătorile marĭ. Era de rigóre ca Mitropolitulŭ să şédă la méssa domnéscă, nesmintitŭ! câcĭ nimene altulŭ, afară de ellŭ, nu bine-cuvênta bucatele domnescĭ.

Patriarculŭ Macarie, care assista la câteva din aceste banchete, la Crăciunŭ, Bobotéza, etc. se intorcea séra acasă, incărcatŭ de darurĭ, in carretta domnéscă, cu unŭ şirŭ de seimenĭ şi dărăbanĭ inainte şi'n urmă, armaţĭ cu lâncĭ, sâbie, etc. In giurulŭ trăsureĭ mergea *pioneriĭ* domnescĭ, cântăreţiĭ domnescĭ, cu eleviĭ lorŭ, copiiĭ de cassă, cu musica lorŭ, ce cânta şi suna pênĕ la gazda Patriarculuĭ. Acolo Seimeniĭ êşĭ descărcaŭ muschetele, primiră cu toţiĭ unŭ *bacşişiŭ* şi se retraseră.

In adjunulŭ *annuluĭ nuoŭ*, atâtŭ in Moldova câtŭ şi in Ţérră, Muntenéscă, funcţionariĭ de tóte gradele incepêndŭ de la cellŭ maĭ micŭ pênĕ la cea maĭ inaltă dregătoriă, se presintaŭ in spătăria domnéscă, şi'şĭ depunea semnele dregătorieĭ lorŭ, adică care uă spadă, care unŭ buzduganŭ, care unŭ toiagŭ deargintŭ, unŭ

hangerŭ de argintŭ séŭ verĭ-ce altă armă şi se retrăgea. Acuma, fie-cine 'şĭ póte face ideă, despre tripotârile şi intrigele ce trebue să se fi pusŭ in miscare la curte pentrn perderea, căpătarea séŭ recăpătarea acestorŭ dregătorie! In adevêrŭ in nóptea spre una Ianuariŭ, cu treĭ séŭ patru ore inainte de reversatul ḑilleĭ, repetămŭ, se aduna la curte toţĭ boeriĭ, atâtŭ ceĭ ce eraŭ in funcţiĭ, câtŭ şi ceĭ fâră de funcţiĭ şi mergeaŭ cu Domnulŭ la biserică, fâră de nicĭ unŭ semnŭ deosebitorŭ, ca şi cândŭ ar fi fostŭ puşĭ in disponibilitate. Severşindu-se *utrenia* se intorceaŭ érĕşĭ la curte. Domnulŭ se aşeḑa in tronŭ. Boeriĭ remănéŭ şi staŭ afară in divanulŭ cellŭ micŭ; éră Domnulŭ, prin cămăraşulŭ cellŭ de taĭnă, chiăma la sine pre vechiĭ seĭ ministri şi dregătorĭ, incepêndŭ de la marele Postelnicŭ (Ministru din afară), décă voia să-ĭ maĭ lase in funcţiune. Insă décă voia să-ĭ schimbe, atuncĭ chiăma in năuntru pre nuoulŭ favoritŭ, pre nuoulŭ candidatŭ, şi ĭ ţinea unŭ discursŭ, amintindu-ĭ serviciile făcute ţerreĭ de ellŭ ênsuşĭ séŭ părinţiĭ luĭ, aretândų-ĭ causa pentru care voesce să-lŭ puie in dregătorie, séŭ să-lŭ innoéscă; êllŭ consilia se fie cu credinţă; êĭ promitea sprijinŭ şi protecţiune; êĭ da cuvenitele instrucţiunĭ; şi inchiăea immănându'ĭ unŭ toiagŭ de aur séŭ argintŭ, pe care funcţionarulŭ luândų-lŭ săruta mâna Domnuluĭ şi póla haineĭ luĭ. Camaraşulŭ cellŭ mare êllŭ imbrăca cu caftan.

Ast-felŭ se urma re'ntărirea in funcţiunĭ la in-

ceputulŭ annuluĭ, de la ministru, pênĕ la cellŭ maĭ de josŭ dregătorŭ.

Ceĭ remaşĭ in disponibilitate, nu primia nicĭ unŭ semn de la Domn, cu dovadă despre disgraţiarea lorŭ.

Terminându-se ceremonia investiturilorŭ, Domnulŭ şi cu toţĭ nuoiĭ boerĭ, se re'ntorcŭ la lyturgiă in biserică, unde nuoiĭ dregătorĭ, occupa locurile de o-nóre alle cellorŭ vechĭ; éră acestia steteaŭ acuma numaĭ in tinda bisericeĭ.

Dupe lyturgiă, Boeriĭ uraŭ pe Domnŭ, dorindu'ĭ anŭ fericitŭ; ellŭ chiăma la méssă pe care voia din boerĭ. Către séră trămitea darurĭ fie-câruĭ consiliarŭ şi boerŭ de starea I, câte *duo pahare de argintŭ* in greutate de *duo ocă;* cellorŭ de stare II unŭ pahar; cellorŭ de starea III altulŭ maĭ micŭ. Dómna incă făcea presenturĭ de aceste cucónelorŭ şi fetelorŭ de boerĭ, carei aduceaŭ darurĭ desdiminéţă, insă de uă calitate maĭ pucinŭ costisitóre(1).

In totŭ cursulŭ annuluĭ, nu se maĭ fâcea, nicĭ inaintărĭ, nicĭ scóterĭ, nicĭ pogorîre.

Nu trecea şépte ḑille, şi venia Bobotéză, uă serbare, care din seculĭ aŭ avutŭ la Românĭ unŭ induoitŭ caracterŭ, politicŭ şi religiosŭ, câcĭ in ḑiua aceea nu numaĭ apele, nu numaĭ ostile şi stégurile se stropiaŭ cu aghiasmă bine cuvĕntată, déră şi Domnulŭ, suveranulŭ ţêrreĭ, stândŭ pe tronŭ, rădica unŭ toastŭ, in *sănĕtatea şi trăinicia ţêrreĭ.* Boeriĭ, neguţătoriĭ, clerulŭ, capiĭ ostiĭ şi toţĭ ceĭ

(1) Cantemir, Descrierea Moldoveĭ ed. II pag. 238—240, De assemine Pavel d'Aleppo.

de faciă, eraŭ *cinstiţĭ* cu vutcă şi cofeturĭ, chiar in sala tronuluĭ. — Acestŭ frumosŭ şi patriarcale obiceiŭ, s'a pĕstratŭ in Moldova pênĕ la 6 Ianuariŭ 1862, cândŭ s'a făcutŭ, cea din urmă bobotéză domnéscă, in fosta Capitală a Moldoveĭ, *cândŭ s'a făcutŭ, Unirea,* **sânta Unire**, *spaima neamicilorŭ Românieĭ; crucea care va uccide pre diavoliĭ din năuntru si afară.* De ce a incetatŭ astŭ obiceiŭ? Aŭ dóră credŭ uniĭ că Unirea este ea chiămată a stinge cu deseverşire remăşiţa străvechielorŭ obiceiurĭ, care vorbiaŭ presinţilorŭ despre pieattea şi vitezia cellorŭ trecuţĭ? Se inşeală. Noĭ credemŭ că tronurile mareluĭ Stefan şi bravuluĭ Michaiŭ se potŭ unifica, statornicindu-se in Bucurescĭ *pentru eternitate*, insă cu aureola lorŭ cea *antică*, de datine şi obiceĭurĭ, ce vorbescŭ despre trecuta gloriă a ţêrreĭ şi incuragiază pentru viitorŭ, aminţindu-ne recunnoscinţa ce suntemŭ datorĭ bĕtrânilorŭ carĭ ne aŭ lăssatŭ uă ţérră şi unŭ nume intre neamurĭ.

Dupe străvechiulŭ obiceiŭ, Domnulŭ inchina unŭ pacharŭ in sănĕtatea ţêrreĭ : in a *şéssea* ḑi a annuluĭ *nuoŭ*, la Bobotéză, cândŭ se sănţescŭ apele. Dupe nuoa regulă constituţionale Domnulŭ vorbesce cu ţérra uă dată intr'unŭ annŭ : in *ăntêia* Duminică a luĭ Decembre cândŭ se deschidŭ camerele. Óre, de ce nu s'ar ţesse bătătura vechiă cu fire nuoe? De ce suveica *presinteluĭ*, n'ar fi unŭ miḑlocŭ de intrelegare intre *trecutŭ* şi *viitorŭ*, éră nu uă spadă simcelósă care taie firulŭ vieţiĭ *naţionale? Resboiulŭ* regenerâriĭ este in tótă miscarea, statevile batŭ,

déră grindeiulŭ trebue să se invĕrtéscă pe nestrămutaţiĭ stîlpĭ aĭ *romănismuluĭ*, acum şi in veciĭ vecilorŭ. Nu! frumosulŭ obiceiŭ de la Bobotéză, in tótă plenitudinea luĭ, era una din acelle miĭ de forme sub care se manifesta pitorésculŭ, poeticulŭ nostru trecutŭ. Să nu-lŭ immormĕntâmŭ, să-lŭ re-'nviuâmŭ, *să ne ţinemŭ de trecutulŭ nostru cellŭ bunŭ, precum se ţine cellŭ care e aprópe a se inneca de pîrghia ce i se aruncă spre scăpare.*

Pe timpulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă, la imposantea serbare a bobotezeĭ, se adunaŭ in Têrgoviste din tóte pârţile Ţêrreĭ-Romănescĭ, şi chiar din ţêrrele vecine, miĭ de egumenĭ, preoţĭ, călugherĭ, diaconĭ, cu Mitropolitulŭ de Tîrnova şi alţĭ mitropoliţĭ, ce nu lipsiaŭ nicĭ-uă-dată, atraşĭ de galantomia luĭ Matheiŭ-Vodă, ce-ĭ făceaŭ a se abate pe aice in toţĭ anniĭ.

In ajunŭ, clericiĭ êşĭ umpleaŭ urciórele şi căldăruşele cu apă sânţită şi imbrăcându-se in felóne, lua crucile in mână şi mergeaŭ maĭ ântêiŭ la palatulŭ domnescŭ, pe care-lŭ stropescŭ, fie care pe rândŭ, şi primia de la Domnŭ câte unŭ presentŭ. Apoĭ mergea la Mitropolitulŭ şi pe la casele totorŭ dregătorilorŭ cellorŭ maĭ avuţĭ, pentru a-ĭ stropi. Darurile li se arunca in vasele cu apă, ca şi'n ḑiua de astăḑĭ. Bande de musicanţĭ, cu tobe, fluere şi torţe aprinse, — câcĭ colindatulŭ se prelungea pĕnĕ fórte târḑiŭ nóptea. — cutrieraŭ oraşulŭ făcêndŭ serenade pe la casele boerescĭ. „Mulţimea „şi bucuria glótelorŭ in *ţérra-Romănéscă*, la Bo-

„botéză, scrie unŭ marturŭ occularŭ, — Archidia-
„conulŭ Pavel, — intrece totŭ ce se petrece la *cur-*
„ţile cellorŭ maĭ marĭ principĭ aĭ crestinătâţiĭ, ju-
„decândŭ dupe celle ce amŭ *vĕḑutŭ* şi amŭ au-
„ḑitŭ."

In adevêrŭ, des diminéţă, ostile eraŭ inşirate pe strade, in duo şirurĭ, de la mitropoliă, pênĕ la palatŭ şi chiar in palatŭ; stégurile, — celle cu crucĭ, — fălfăiaŭ. — Numerulŭ trupelorŭ ce se concentrasse in annulŭ 1654, in Tĕrgoviste, pentru serbarea Bobotezeĭ, fù, dupe probăluirea acelluiaşĭ marturŭ la *100,000* ostaşĭ. „Domnulŭ muntenescŭ, scrie Pa-
„vel d'Allepo, ţine in solda sa, la *150.000*; popu-
„laţiunea acesteĭ ţêrre fiindŭ *nemărginită*, şi toţĭ
„fugariĭ din Turcia, refugindu-se aice, unde *lesne*
„se căsciga mulţĭ banĭ."

Patriarculŭ Macarie, Mitropolitulŭ Gavril allŭ Serbieĭ, oficiară in ḑiua de bobotéză, pe lîngă inaltulŭ clerŭ pămĕnténŭ.

Cândŭ se terminâ lyturgia şi fù assupra Iordanuluĭ, fie-care din clerŭ luâ câte uă cruce invelită in mână, şi se aşeḑară pe scaune in miḑloculŭ biserīceĭ.

Poporuluĭ i se impărţì luminărĭ. In miḑloculŭ bisericeĭ se puse uă mésă mare, acoperită cu stofă de firŭ, *greŭ cusută.* Marĭ şi multe vase de argintŭ suflate cu aurŭ se puseră pe méssă. De assemene se pusse uă cutiă cu moaste de alle sânţilorŭ. Intre altele mâna dréptă a sântuluĭ Michaiŭ Episcopulŭ Sonodiceĭ şi a Sânteĭ Marine, incadrată in aurŭ

curatŭ. Aceste le spunemŭ dupe scrissele marturilorŭ occularĭ.

In acestŭ momentŭ intră şi Matheiŭ-Voevodŭ in biserică.

Éttă rŏnduéla ceremoniale, circumstanţiată, cu care mergea şi assista, Domniĭ nostri ceĭ vechĭ şi marĭ la biserică, — in ḑillele solemne, ca acelle ce descrimŭ:

Inainte mergea câţi-va povăţuitorĭ, — apoĭ călărimea pre inaintată de stégulŭ eĭ şi căpitaniĭ cetelorŭ; apoĭ călăraşiĭ şi umblătoriĭ cu vătaşiĭ lorŭ, caiĭ domnescĭ;—fiiĭ Domnuluĭ; — apoĭ Domnulŭ dreptŭ in miḑloculŭ linieĭ, incungiuratŭ de garḑiĭ sêĭ, in amĕnduo pârţile. Maĭ departe ceva urma: comisiĭ şi vătaşiĭ slugelorŭ de curte, Postelniculŭ cellŭ mare cu postelniceiĭ; — apoĭ Seimeniĭ, lefegii, căuşeiĭ;— Spătarulŭ cellŭ mare, care duce armele domnescĭ;— Ministriĭ, stégulŭ cellŭ mare allŭ ţêrreĭ cu alte duo stégurĭ maĭ mice; musica turcéscă; boeriĭ ceĭ marĭ de starea 2-a şi a 3-a, boeriĭ mazilĭ dupe rangŭ. Tunurile venia de apurure in urmă, cu tabĕra şi provisiunĭ. — Inchiăiarea cortegiuluĭ o făcea uă grămădire confusă de sluge boerescĭ orăşenĭ, servitorĭ d'aĭ militarilorŭ, etc.

Adjungêndŭ la biserică, călărimea remânea tótă la pórtă şi-şĭ inchina armele şi stégurile inaintea Domnuluĭ cândŭ trecea ellŭ; éră pedestrimea, câtă incapea in curte, intra, şi se tocmea in şirurĭ. La scara bisericeĭ, Domnulŭ descăleca, éră ostirea-ĭ striga *să trăéscă mulţĭ annĭ*! Mitropolitulŭ şi clerulŭ êĭ

eşiaŭ inainte cu crucea şi evangelia. Domnulŭ săruta aceste embleme majestóse alle religiuniĭ şi intra in biserică. Dupe inchinăciunile de rigóre, se suia in tronulŭ sêŭ sulutândŭ, *prin plecarea capuluĭ*, ăntêiŭ pe Mitropolitulŭ, şi apoĭ pe boerĭ.

Tronulŭ domnescŭ era pusŭ la stêlpulŭ din drépta, a despărţiriĭ de lîngă altarŭ. Ellŭ avea treĭ scărĭ, era săpatŭ şi auritŭ; amenduoĭ păreţiĭ impodobiţĭ cu stema domnéscă, de assupra uă corónă poleită; sub corónă atĕrnată icóna sântuluĭ acelluia, pe care-lŭ are domnulŭ *păzitorŭ*. La stêlpulŭ din stânga era altă strană pentru fiiĭ Domnilorŭ de uă construcţiune egale ceĭ domnescĭ, insă numaĭ cu duo scârĭ. Da drépta, lîngă Domnŭ, sta Spătarulŭ cu spada domnéscă pe umerŭ şi cu topusulŭ in mână; de a stânga Postelniculŭ cellŭ mare şi unŭ rôndŭ de posstolniceĭ, pênĕ la stîlpulŭ stângŭ, cu toege in mână. Inapoia acestora, staŭ celle-l-alte sluge alle curţiĭ. Apoĭ in strenile din drépta şi stânga cellorŭ domnescĭ, se aşeḑaŭ Mitropolitulŭ, Episcopĭ, egumenĭ, boeriĭ, căpitaniĭ óstiĭ, dupe regula erarchică a vîrsteĭ şi a funcţiuniĭ lorŭ.

Jupănesele boerilorŭ staŭ in urma streniĭ domnescĭ fie-care in dreptulŭ bărbatuluĭ eĭ.

La stêlpulŭ de pe urmă din drepta bisericeĭ, era strana Dómneĭ, asseminne cu treĭ scârĭ; domniţele staŭ intre Dómnă şi jupănesele boerilorŭ.—Aceste din urmă observaŭ aceea-şĭ regulă erarchică, in strănele lorŭ, ca şi bărbaţiĭ.

Nimine nu cuteḑa să şédă pe scaunele din' strâne,

de câtŭ la vecernie. Nimine nu cuteḑa să şéḑă cu capulŭ accoperitŭ, de câtŭ numaĭ Domnulŭ, care'şĭ lua gugiumana numaĭ la părţile celle maĭ marĭ alle lyturgieĭ.

Finalisându-se serviciulŭ divinŭ, mitropolitulŭ dâ naforă Domnuluĭ, Dómneĭ şi principilorŭ domnescĭ, domniţelorŭ şi tutorŭ dregătorilorŭ marĭ; — insă acestora o dă ellŭ şeḑêndŭ in strană. Maĭ pe urmă le dă logofêtulŭ allŭ treile prinósele preoţilorŭ ca să guste din dênsele. La eşire, mergŭ boeriĭ inaintea Domnuluĭ, şi incălicândŭ pe caiĭ lorŭ de inaintea biericeĭ, se intocmescŭ in rôndŭ şi staŭ cu capetele góle pênĕ ce trecea Domnulŭ, apoĭ êllŭ urma la curte in aceaşĭ rĕnduială cu care venise. La scara din afară descalecă; câcĭ nimine nu cuteḑa se mérgă călare pênĕ la scara cea din năuntru;— se intocmescŭ rôndŭ, josŭ; — asceptândŭ pe Domnŭ pênĕ trece. Acesta dupe ce suie scârele, se intórce către dênşiĭ şi le mulţămesce cu capulŭ golŭ.

Fie-care se duce apoĭ la alle sélle. (1)

In ḑiua de 6 Ianuariŭ 1654, Matheiŭ-Vodă Bassarab, cu acéstă rĕnduélă venì la biserică. De cum adjunse lîngă tronulŭ domnescŭ, Spătarulŭ luâ treĭ făclie marĭ, suflate cu aurŭ şi le puse in treĭ sfesnice de amenduo pârţile meseĭ din miḑloculŭ biericeĭ. Domnŭ, clerŭ, poporŭ, eşiră apoĭ din biserică, spre a se afunda crucea in apa Ialomiţeĭ, ce trecea pe la spatele curţiĭ domnescĭ din Têrgo-

(1) Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, part. polit. chap. VIII.

viste, şi chiar astăḑĭ in depărtare de cincĭ minute.
Processiunea o formaŭ de ântêiŭ stegariĭ, duoĭ câte duoĭ, cu insemnele şi praporele lorŭ; apoiŭ fĕnarele; apoĭ preoţiĭ duoĭ câte duoĭ; in fine Patriarculŭ şi Mitropolitulŭ cu crucele in mânĕ. Apa era inghieçată, câcĭ dór' era *gerulŭ bobotezi.* Maĭ inainte se făcea Iordanulŭ in curtea palatuluĭ. Acuma insə Matheiŭ imbĕtrânise şi frigulŭ era pré tare; Iordanulŭ se făcuse in năuntru bisericeĭ.—Totuşĭ ómeniĭ sparseră ghieça dupe Ialomiţă şi Patriarculŭ, dupe sânţirea apeĭ in curte, merse şi afundă crucea in Ialomiţa de treĭ orĭ. Tótă mulţimea 'şĭ umplu urciórele din rîŭ, éră preoţiĭ cufundară in apă *unŭ numĕrŭ mare de copiĭ din cariĭ,* spune archidiaconulŭ Pavel marturŭ ocularŭ, că, *vr'uă câţĭ-va aŭ şi inghiăçatŭ!* — „Pe noĭ, ḑi„ce acellaşĭ, ne durea la auḑulŭ ţipeteloru copiilorŭ „suferinḑĭ din causa ghieceĭ şi a friguluĭ. Noĭ ên„şine eram ca şi orbiţĭ de frigŭ, stândŭ cu capete„le descoperite, şi la urmă maĭ multe ḑile resim„ţiamŭ dureri in urechĭ şi surḑime" Inturnându-se cu toţiĭ in biserică, Domnulŭ sărută crucea de la patriarcŭ şi fu stropitŭ cu aghiasmă. Acésta fu semnalulŭ detunărilorŭ artilerieĭ şi a muschetelorŭ. „*Bubuia aerulŭ şi pămêntulŭ,* ḑice archidiaconulŭ Pavel, şi *noĭ ne temeam să nu caḑă peste noĭ biserica. Urechile ne asurdise* să fi vĕḑutŭ pe boerĭ ca nisce florĭ de primăvară in strelucitele lorŭ haine şi inveliţĭ in blane, cea ce eĭ consideră ca unŭ indispensabile semnŭ de bogăţie."

Terminându-se sărutatulŭ crucei in biserică, şi stropitulŭ, clerulŭ şi Domnulŭ Matheiŭ reeşiră afară. Duo scaune se aduseră pentru Domnŭ şi Patriarchŭ. Preoţiĭ se făcură in duo şirurĭ Apoĭ se aduseră armăsariĭ din grajdurile domnescĭ, impodobiţĭ cu preţióse ornamente de stofă de aurŭ *preserate cu perle şi pietre scumpe*(1) Patriarculŭ êĭ stropi pe rôndŭ. Eraŭ 30 de cursierĭ, fie-care in preţiŭ de 1000 galbenĭ. In urma tutora venì unŭ comiselŭ călare pe unŭ micŭ *catâr* şi unŭ altulŭ pe unŭ *măgarŭ*. Acésta spre a maĭ distrage pe Domnŭ şi mulţimea ce sta seriosŭ occupată de óre intregĭ. Lumea-ĭ priimì cu unŭ tunetŭ de hohote. Ceĭ maĭ mulţĭ din aceĭ comiseĭ şi cucerĭ, precum şi ceĭ de pe la boerĭ eraŭ arabĭ, mahometanĭ şi crestinĭ. Boeriĭ obicĭnuiaŭ a avé uă mulţime de sclavĭ negritanĭ pe care-ĭ cumpera cu banĭ.

Banchetulŭ, veseliele, alegreţa urmaŭ nemiḑlocitŭ dupe serbarea bisericéscă. Tunulŭ bubuia, cupa se deşerta, messele se âmplea, musica cânta, — poporulŭ era mulţumitŭ.

Panem et circenses(2). Ettă totŭ ce cereaŭ Romaniĭ de la Cesarĭ. Acésta da şi Matheiŭ strenepoţilorŭ lorŭ. Deosebirea era numaĭ că Matheiŭ şi toţĭ Domniĭ nostri ceĭ marĭ, dedéŭ poporuluĭ lorŭ, uă pâne muiată in sangele vrâjmaşilorŭ ţêrreĭ, éră nu in sângele martirilorŭ crestinătâţiĭ, nicĭ acelŭ allŭ

(1) Atestatŭ de Pavel de Allepo.
(2) *Iuvenat*, satir. X vers 81.

concetăţenilorŭ seĭ, cum făceaŭ imperatoriĭ romanĭ şi alţĭ tiranĭ maĭ modernĭ......

Astâḑĭ lumea a făcutŭ unŭ pasŭ inainte. Tótă arta d'a guverna se reduce la aceea d'a nu lasa să se apesse popórele chiar de li s'ar da *pâne şi circurĭ.*

Séra fie-cine se intorcea la alle sélle surdŭ de vuetulŭ tunurilorŭ şi allŭ muschetelorŭ cellorŭ 100000 soldaţĭ aĭ garnisoneĭ Têrgovistelorŭ.

S'o spunemŭ in trécătŭ, că poporulŭ *Ţêrreĭ-Romănescĭ*, şi maĭ allessŭ boerimea, eraŭ fórte religiosĭ. Tótă viéţa lorŭ era impărţită intre biserică, tăberă şi palatŭ. In tóte dimineţele de peste annŭ eĭ se duceaŭ la biserica curţiĭ de asistaŭ la *utrenie*, apoĭ se urcaŭ la Domnŭ de formaŭ divanulŭ pentru judecată, şi érăşĭ pogoraŭ la lyturgiă şi nu părăsiaŭ biserica pênĕ la améḑă-ḑi. De la biserică pleca la méssă.

Am vĕḑutŭ cum se serba Bobotéză de românii munteni sub Matheiŭ-Vodă Bassarab; să cercetâmŭ acuma cum o celebraŭ şi româniĭ Moldoveĭ sub Vasile-Vodă. Cu deosebire ne vomŭ ocupa de Bobotéza annuluĭ 1648, despre care ne a lăsatŭ uă relaţiune manuscrissă Marcu Bandin, Archiepiscopulŭ de la Marcianopole şi vicariulŭ episcopale, in Moldova (pe la 1648), trămisă, din Bacăŭ, Patriarculuĭ Roman Inocenţiŭ 10, — şi care fù faciă la facerea *Iordanuluĭ*.

Aşa déră, dupe acéstă relaţiune, in ajjunulŭ Boboteze, se adună Mitropolitulŭ Moldoveĭ impreună cu ceĭ treĭ episcopĭ eparchioţĭ la palatulŭ domnescŭ. Acolo stropì familia domnéscă cu apă sănţită şi-ĭ

dede a săruta icóna botezuluĭ; êĭ poftiră domniă norocósă, annĭ mulţĭ şi lucrurĭ fericite. Catoliciĭ incă luară parte la procesiune, dupe maniera lorŭ. Duoĭspre ḑece pruncĭ, imbrăcaţĭ in vestminte angelice, aŭ inchipuitŭ taina acesteĭ serbârĭ. Duoĭ aŭ dusŭ stema Domnuluĭ şi a ţêrreĭ. De'ndată ce procesiunea a adjunsŭ la treptele tronuluĭ, Domnulŭ s'a rădicatŭ in picióre, a priimitŭ bine-cuvĕntarea episcopuluĭ şi preoţilorŭ catolicĭ, a ascultatŭ rugăciunile lorŭ şi sărutatŭ crucea, *bucurosŭ*. Urmâ apoĭ uă salutaţiune ḑissă de unŭ jesuitŭ, uă cuvêntare rostită, de ceĭ 12 pruncĭ, *latinesce* şi românesce. Aceste ceremonie fură pré plăcute boerilorŭ. Domnulŭ i aŭ cinstitŭ cu bĕutură din cupe de aurŭ şi le-aŭ dăruitŭ banĭ.

In ḑiua de Bobotéză acelléşĭ ceremonie, acelléşĭ adunârĭ de boerĭ, poporŭ, óste, clerŭ. Dómna, fiiĭ sêĭ şi toţĭ demnitariĭ curţiĭ aŭ statŭ faciă. Domnulŭ s'a suitŭ in tronŭ. Duoĭ copiĭ, unulŭ de 5 şi altulŭ de 7 annĭ aŭ şeḑutŭ de a drépta şi stânga luĭ in depărtare de ḑece paşĭ. Dómna a statŭ ceva maĭ in urmă cu alţĭ 10 paşĭ. Princiĭ domnescĭ sta la miḑlocŭ. Pentru sănţirea apeĭ s'a făcutŭ afară din pórta curţiĭ unŭ largŭ şi frumosŭ cercŭ (*circulus*). Tronurile domnescĭ eraŭ departe, de acestŭ cercŭ, ca la 80 paşĭ. Despre méḑă-nópte şi resăritŭ, faciă cu Domnulŭ, aŭ coprinsŭ locŭ clerulŭ şi chorulŭ cântăreţilorŭ. De a drépta Domnuluĭ sta Postelniculŭ, Spătarulŭ, Logofêtulŭ, Vorniculŭ şi alţĭ dregătorĭ, dupe rangulŭ

erarchicŭ. Óstea incă era in mare mulţime. Despre apusŭ, intre tronulŭ Domnuluĭ şi allŭ Dómneĭ, se vedea una sută de Ianicerĭ. Dómna era inconjurată de femee pomposŭ imbrăcate. Multe miĭ de ostire pedéstră era prìn pregiurŭ: şi osebitŭ 10,000 căllârĭ. In partea despre méḑă-ḑi, sta icónele maĭ multorŭ sânţĭ, şi unŭ altŭ corŭ de musică. Populŭ, afară de trupe, era peste 20,000; Domnulŭ căuta, in tóte pârţile, preste acéstă mulţime, era mulţămitŭ, şi-ĭ arrĕtta gratitudinile selle, prin plecarea capuluĭ. *Pe vestmintŭ, avé nasturĭ de 100000 galbenĭ.* Dómna avea uă podóbă de 40 000 galb. In facia caseĭ Domnescĭ, şedea Mitropolitulŭ ţêrreĭ cu Mitra de aurŭ pe capŭ, cu scumpa cruce in mână, cu mare maestriă lucrată. In allŭ duoile locŭ, sta Episcopulŭ de Roman. In allŭ treile Episcopulŭ de Rădăuţĭ; in allŭ patrule Episcopulŭ de Huşĭ; in allŭ cincile locŭ sta clerulŭ catolicŭ. Dupe acestia veniaŭ Archiepiscopiĭ străinĭ cariĭ, alungaţĭ de Turcĭ, aflasse adepostŭ in Moldova.

Semnulŭ ceremonieĭ fu datŭ prin apprinderea luminărilorŭ din giurulŭ meselorŭ şi a cadelorŭ cu apă umplute. Mitropolitulŭ merse şi tămiâ ântêiŭ pe Domnŭ, Dómna şi copiiĭ lorŭ. Assemene urmără şi episcopiĭ ţêrreĭ. Dupe cădire urma facerea Iordanuluĭ. Apa fù sănţită in unŭ vasŭ de argintŭ. Câudŭ rcucea fù muiată in apă, tunurile bubuiră, armele se descărcară, musicele cântară. Mitropolitulŭ stropì pe Domnŭ, Dómnă şi copiiĭ luĭ, apoĭ urmâ sărutarea cruciĭ şi stropirea intreguluĭ poporŭ.

Indată ce se terminâ ceremonia bisericéscă, fură scosĭ din grajdŭ 124 telegarĭ, cariĭ trecêndŭ prin miḑloculŭ curţiĭ, Mitropolitulŭ ia stropitŭ cu apă sănţită.

Totulŭ se incheiâ prin unŭ ospeţiŭ(1).

Aşa déră Româniĭ eraŭ uniĭ şi aceiaşĭ. *fâră nicĭ uă deosebire*, in Moldova ca şi in Muntenia; datinele, moravarile, religiunea, ceremoniele, nu se deosebiaŭ, câtu 'ĭ negru sub unghie.

Să tacă déră calomnia, acolo unde este ea, şi verĭ unde ar fi, şi să recunnóscă, impreună cu consciinţa publică şi istoria, că acestŭ populŭ de fraţĭ, este făcutŭ a trăi *unitŭ*, şi a avé *una* şi aceeaşĭ sórte, precum aŭ ramurele unuia şi acelluiaşĭ arbore. Căndŭ merge bine séŭ raŭ tulpineĭ Comune.

XLVIII.

Pe la 1654, Tĕrgovistca avea peste 80 biserice şi monastirĭ, celle maĭ multe de pétră. Judecândŭ dupe numerulŭ cellŭ sporitŭ allŭ templelorŭ dumneḑeescĭ, oraşulŭ trebue să fi fostŭ fórte mare. Şi era. Aşa spunŭ ceĭ ce l'aŭ vĕḑutŭ prin timpulŭ a totŭ putericieĭ luĭ.

Archidiaconulŭ Pavel êlŭ probăluesce cu Alepulŭ şi Damasculŭ contimpuranŭ. Matheiŭ-Vodă, reparasse din temelie, la annulŭ 1634, cetatea din giurulŭ oraşului, rădicândŭ unŭ nuoŭ murŭ de lemnŭ şi să

(1) Căllătoria luĭ P. A. Geogo, in Moldova. Cap. despre serbârĭ. Estrassŭ in *Fóia pentru minte, ânima şi literatură* pe annulŭ 1839, No. 42, 43,44, 45 şi 46.

pândŭ unŭ nuoŭ şanţŭ. Acuma despre mărimea ce va fi avutŭ acellŭ şanţŭ pe atuncĭ, putemŭ judeca de pe adûncimea şi lărgimea de 2 ½ stînjenĭ moldovenescĭ ce o are şi astăḑĭ. Din distanţă in distanţă, se vêdŭ şi astăḑĭ, urmele fortificaţiunilorŭ,— tabie; — şanţulŭ de astăḑĭ, arrétă că ellŭ şi in vechime incungiura oraşulŭ pe din treĭ părţĭ : a patra parte o apĕra unŭ murŭ colosale *de pétră* şi apa Ialomiţa. Din monastirĭ maĭ mare era a Steleĭ, zidită cu cheltuéla luĭ Vasile-Vodă allŭ Moldoveĭ cândŭ se ḑice, că se impacâ cu Matheiŭ-Vodă; ea era cea maĭ frumósă. Acéstă monastire essistă şi pênĕ astăḑĭ. Şi astăḑĭ se maĭ vede d'assupra uşeĭ marca Moldoveĭ. Matheiŭ fù unŭ nobile, unŭ generosŭ, unŭ demnŭ neamicŭ allŭ luĭ Vasile-Vodă. Ellŭ nu voia să remănă maĭ pre josŭ in nimica. Nu remasse nicĭ intru acésta. Matheiŭ zidì, totŭ in suvenirea vorbiteĭ impĕcârĭ, Monastirea Soveja, din Moldova(1).

Măcar de ar fi trăitŭ, măcar de ar trăi eternŭ intre Românĭ simţimêntulŭ ce a presidatŭ la edificarea acestorŭ duo temple de pace, de concordiă, de infrăţire intre duoĭ poporĭ deviitorĭ din aceeaşĭ mumă! făcuţĭ pentru acellaşĭ presentŭ, pentru acellaşĭ viitorŭ!... Monastirea Stela din Têrgovistea, stă şi astăḑĭ tare ca tunulŭ. Forma eĭ architectonică, este aceea a Treĭ-Erarchilorŭ din Iassy. Cu singura deosebire, că acésta este săpată *a fresco*, preste totŭ, de 'n afară, pe cândŭ aceea este simple. Brânile de pétră incolacite ce légă de jur imprejurŭ, şi

(1) Dionisie Fotino, Istoria Dacieĭ II, pag. 93.

pre una şi pre alta, sunt identice, *ca duo picăturĭ de apă*, şi ne dovedescŭ, maĭ pre susŭ de verĭ-ce induoélă, că ambele biserice aŭ fostŭ edificate de unulŭ şi acelaşĭ architectŭ. Verĭ cum, monumentulŭ este demnŭ şi astădĭ de studiulŭ Româniloră, este vrednicŭ a ne inspira, noă contimpuraniloră fiĭ, creature alle *Uniriĭ*, inalte, nobile şi bărbătescĭ ideĭ. Şi chiar le a şi insuflatŭ. Eminentele nostru poetŭ classicŭ, d. G. Alecsandrescu, de la monastirea Stelea s'a inspiratŭ, cândŭ a datŭ litteratureĭ naţionale una din celle maĭ frumóse bucăţĭ cu care, pe dreptŭ, se fălesce. Loculŭ este pré propice pentru ca să ne stênjinimŭ unŭ singurŭ momentŭ d'a nu repeta aice acelle sublime strofe, de nu spre altŭ folosŭ, măcar spre a maĭ arreta Româniloră, şi in limba divină a poesieĭ, câtŭ de bine şi mântuitorŭ este a trăi fraţiĭ impreună. Insă éttă ce scrie d. Alecsandrescu:

Unirea Principateloră.

„Pe antice monumente, am veḑutŭ adesŭ sculptate
„Acvila ce pórtă crucea, zimbrulŭ ţerri'nvecinate
„Sub uă mână, uă corónă, intrunite, figurândŭ,
„Şi in vechia capitală, uă mărééţă monastire,
„Dupe lupte sângerose, monumentŭ de infrăţire,
„D'aĭ Moldoveĭ Domnĭ clădită, stă trecutulŭ atestândŭ.

„Ce spunŭ aste suvenire? Elle-arétă că-altă dată,
„Inaintea celloră lupte, in vechimea depărtată,
„Fiĭ aĭ Romeĭ ceĭ eterne acestĭ populĭ aŭ fostŭ fraţĭ,
„C'alle loră restrişti cumplite aŭ isvorŭ in *despărţire*,
„Că la reulŭ ce le-appasă nu potŭ s'afle lecuire
„De câtŭ numaĭ in *Unirea* către care sunt chiămaţĭ;

„Câcĭ de alle nóstre *lupte multŭ a profitatŭ streinulŭ*
„Câcĭ in suflete şi'n ânimĭ, ellŭ aŭ infiltrat veninulŭ
„Ce corrumpe, ce innécă totŭ instinctulŭ generosŭ;
„Câcĭ *slabiţĭ prin moliciune.* umiliţĭ prin apăsare
„In furtune şi in intrigĭ balotaţĭ fără-incetare,
„Amŭ uitatŭ noĭ vechia calle şi trecutulŭ gloriosŭ.

„Astădĭ nu ni se cerŭ lupte, sacrificiurĭ de sânge,
„Virtuţĭ marĭ de altă dată! astădĭ ţinta vomŭ adjunge
„*Prin credinţă* in *Unire*, prin *Unire in dorinţĭ*:
„Marĭ puterĭ ieaŭ acum parte la destinulŭ ce ne-ascéptă;
„Orisonulŭ se'nsenină, calea nóstră este dréptă
„Şi asupră-ne se'ntinde măna buneĭ provedinţĭ.

„Românĭ! *Sântă e Unirea*; ascultaţĭ... glasu'ĭ resună
„De la fiiĭ Românieĭ, cere patria commună;
„Stéua merge inainte, simbolŭ sacru pe pământŭ,
„Cum in Bethleem odată, stea din ceru măntuitóre,
„Conducea pe'ncoronaţiĭ cavalerĭ din depărtare
„De la marginile lumii, câtre léganulŭ cellŭ sântŭ.

„In tăcutele morminte, Bogdan, Mircea se'ntălniră,
„Intr'uă lungă imbrăcişare, pe Românĭ îĭ infrătiră,
„Impregiuru-le staŭ desse umbre de măreţĭ eroĭ;
„Elle astădĭ sborŭ in aerŭ, ânimele'nflăcăréză.
„*Deputaţĭ! assupra vóstră eĭ privirea atintéză;*
„*Fala séŭ ruşinea Ţerreĭ, ei ascéptă de la voĭ.*

„Fiiĭ vostri vor ascunde a lorŭ frunte in ţerrênă,
„Décă voĭ acum veţĭ perde marea causă Română
„Prin meschine interese, *ce in micĭ ânimĭ se nutrescŭ.*
„*Timpulŭ trece*, *omulŭ piere*, *dér'a patrieĭ iubire*
„*E averea cea maĭ rară, cea maĭ scumpă mostenire*
„Ce *de la părinţĭ de meritŭ nobiliĭ fiĭ o primescŭ*".

Ettă impressiunile ce se intipărescŭ pe ănimele, marĭ, pure, patriote, la contemplarea glorióselorŭ monumente naţionalĭ, ce vorbescŭ ochilorŭ şi suffletuluĭ romănescŭ, despre virtutea classică a unorŭ timpĭ ce nu maĭ sunt, déră a cârora valóre ar fi lesne s'o reinviuâmŭ, d'amŭ sci găsi, cum ḑice poetulŭ *vechia calle...*

Palatulŭ metropolitanŭ pica pe atuncĭ la unŭ capĕtŭ allŭ oraşuluĭ, tocmaĭ lîngă murulŭ cetâţiĭ. Era fórte măreţŭ; êllŭ incongiuraŭ treĭ pînzĭ de ḑidŭ formândŭ treĭ curţĭ. Astăḑĭ nicĭ unulŭ din acestĭ murĭ nu maĭ essistă. De abia se cunnoscŭ temeliele caselorŭ ce se copprindeaŭ in a treia ingraditură, adică aceea ce incungiura biserica propriă, ameninţată şi ι, vaĭ! de uă imininte dărăpănare, spre ruşinea tutorŭ Românilorŭ. Prima curte era pentru curte commună: „pentru crescerea gâscelorŭ a raţelorŭ şi găinelorŭ", ḑice archidiaconulŭ Pavelŭ; — a duoa pentru grajdurĭ şi bucătărie; a treia copprindea unŭ scumpŭ edificiŭ intregŭ de pétră, in care intraĭ prin porţĭ marĭ, in faca cârora era măréţa biserică metropolitană, ce, scrie archidiaconulŭ Pavelŭ: *nu-şĭ are părechiă, in aceste regiunĭ, fiindŭ zidită pe modelulŭ sânteĭ Sofie: inaltă, vastă, sprijinită pe maĭ multe culóne şi fórte imposante.*

Din tótă splendórea antică, astăḑĭ n'aŭ maĭ remasŭ mitropolieĭ din Tergoviste de câtŭ stilulŭ şi plumbulŭ de pe turnurĭ, câcĭ acellŭ de pe biserică

l'aŭ luatŭ eteristiĭ la 1821, de aŭ făcutŭ glónţe, séŭ l'aŭ vĕndutŭ la Evreĭ.

Edificiulŭ se impărţia in treĭ secţiunĭ, in care intraĭ consecutivŭ venindŭ de afară. Cea maĭ importante era secţiunea a 3-a In adevêrŭ acésta era de vaste dimensiunĭ, luminată de uă mare cupolă, de miḑloculŭ cărĭa spĕnḑura odinióră unŭ policandru uriaşŭ. Eraŭ acì treĭ tabernacule séŭ capele fórte inalte

Acellŭ din centru era impregiuratŭ de strane. Iconostasulŭ simbolulŭ şi crucile eraŭ fórte marĭ; sfeşnicele de lemnŭ poleitŭ se distingŭ prin eleganţa formeĭ. Astăḑĭ maĭ sunt câteva din elle, şi se deosebescŭ prin desemnulŭ istoricŭ allŭ ctitorlorŭ ce se vede pe elle. Bine că aŭ remasŭ şi atâta! *Din toporŭ toporişte*! . . . Numeróse sunt ferestrele din giurŭ, şi tóte avea uă dată cercevele lustruite. — Strana domnéscă era la mâna dréptă, cum intraĭ in colţŭ; alăturea era strana archiereuluĭ eparchiotŭ. In oppositŭ, la cellŭ-l-altŭ colţŭ era strana Mitropolituluĭ. Totŭ giurulŭ bisericeĭ era copprinsŭ de strane, éră pereţiĭ accoperiţĭ cu vechie picture. Dómna sta in secţiunea din miḑlocŭ avêndŭ strane inadinsŭ pentru dênsa şi suita eĭ.

Totulŭ era incungiuratŭ de grădina de trandafirĭ şi alte frumóse partere de felurite, florĭ in straturĭ inguste şi accoperite cu sticle. Numerulŭ cupolelorŭ, cu marĭ cu mice, era de 12, cu atâtea crucĭ poleite. Astăḑĭ aŭ remasŭ optŭ. D'in aintea uşiĭ era uă frumósă fontână. Afară din pórta curţiĭ alta

assemene. Appartamentele de locuitŭ a Mitropolitului eraŭ in partea despre resăritŭ şi fórte 'nalte. Te suiaĭ in palatŭ prin uă scară lungă rădicată pe arcurĭ şi cu perspectiva in spre biserică, curte şi intinsa grădină. Toţĭ pereţiĭ eraŭ zugrăviţĭ cu fapte din cartea nasceriĭ (genesea), cu descripţiunea Ierusalimuluĭ, a munteluĭ Sinaiŭ şi tóte dependinţile: cu acea a s-tuluĭ munte cu celle 24 monastirĭ alle sélle tóte lămurite şi in proporţiunĭ marĭ. Inteĭŭ intraĭ in prima cameră de primire a Mitropolituluĭ, lungă, largă şi cu uă méssă nemărginită in miḑlocŭ, cu uă sobă de olane colorate şi cu numeróse fereştre gotice; dândŭ in grădină. Apoĭ daĭ intr'uă frumósă sacristie, fórte elegante, de assemene cu uă sobă de olane. Acolo eraŭ cuiere pentru haĭne. Interiorele acellorŭ appartamente, era de currêndŭ zugrăvite, pe la 1654, in sênsŭ religiosŭ. De aicea intraĭ in Visteria unde'şĭ ţinea Mitropolitulŭ vestmintele, rasele mitrele, crucile, vasele de argintŭ etc. Spenḑurate staŭ acolo lampe şi candele turnate in aurŭ şi argintŭ şi ornamente cu sirmă: frêne, săbie, busdugane şi alte arme. Era obiceiŭ, cândŭ eşia Mitropolitulŭ in intimpinarea vre-unuĭ străinŭ séŭ omŭ mare, să-lŭ incongiure garde şi comiseĭ fiĭ din familiele celle maĭ allesse alle ţêrreĭ, imbrăcaţĭ in frumóse haine cu samurĭ. Atuncĭ luaŭ din visteria Mitropolieĭ armătura ce le trebuia. Din visterie intraĭ intr'uă cămară de primire cu uă galeriă esteriore, urcată d'assupra in grădină. In faciă era uă fontână cu apă curgătóre. Acolo se punea méssa

de prînḑŭ, véra. Şî totŭ de aicĭ te puteaĭ pogorî in grădina cea mare, nemărginită. Uă mulţime de nucĭ o umbreaŭ. Astăḑĭ abia aŭ maĭ remasŭ vr'uă duoĭ arborĭ secularĭ şi rădĕcinele acelorŭ arborĭ pe carĭ securea vandalilorŭ i aŭ sterpitŭ, déră care, totuşĭ avură fericirea d'a fi umbritŭ mulţĭ ómenĭ marĭ aĭ Românieĭ. Ḑumetate din grădină era plantată cu vie şi tufe de trandafirĭ, éră restulŭ cu merĭ, zarzărĭ, gutuĭ, cireşĭ, damaschinĭ, mazirĭ, bobŭ şi alte legume neapĕrate călugherilorŭ.

Consistoriulŭ era afară din uşa bisericeĭ.

In consistoriŭ se regulaŭ tóte trebele bisericescĭ— Obiceiŭ, regula ḑilnică era ca Mitropolitulŭ să mérgă, in carrettă, la Domnŭ in tóte ḑilele spre a lua parte la divanulŭ de judecată. Dupe finele şedinţeĭ se pogora josŭ la biserică pentru a asculta lyturgia, apoĭ érăşĭ se suia susŭ la méssă. Tóte atĕrna de Mitropolitŭ; de era generosŭ şi liberale, putea face marĭ lucrurĭ.

Singura taxă ce lua Mitropolitulŭ, era uă dare bănéscă annuale de la clerulŭ jurisdicţiuniĭselle, pe lîngă offertele de la pasce şi alte serbătorĭ. Ellŭ maĭ dispunea de moşie, vie, pomete, d'alle bisericeĭ.

Spaciulŭ de locŭ ce occupa mitropolia cu curtea şi atenanţile eĭ, dupe părerea archidiaconuluĭ Pavel, ar fi fostŭ indestulătorŭ pentru unŭ oraşŭ intregŭ. Prin timpulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă, eraŭ in Tergoviste bâĭ calde turcescĭ frumóse, edificate pe malulŭ Ialomiţeĭ. Apa era condussă prin uă móră, in duo despărţimente pentru ambe sexele. Desbră-

cătórea commună era in uă sală din miḑlocŭ, şi apoĭ intra, in camerele destinate pentru sexe. Directorele bâilorŭ era unŭ Czarigrădénŭ. Proprietarulŭ lorŭ era biserica St. Nicolae. Urmele acestorŭ bâĭ se cunnósce şi astăḑĭ, in ceirulŭ ce este devale de curtea domnéscă.

Verĭ pe cine am intrebatŭ despre acelle urme, 'mi a respunsŭ că sunt alle bâilorŭ luĭ Matheiŭ-Vodă

D'assemene am găsitŭ in facia mitropolieĭ olanele prin care s'alimenta faĭmosulŭ eleşteŭ de pesce din grădina Mitropolieĭ.

XLIX.

Pavel de Allepo fù surprinsŭ de mulţimea ostilorŭ ţêrreĭ-Românescĭ, carĭ eraŭ impărţite totŭ in regimente. Miĭ de casse eraŭ in ţérră pentru vênḑare de vinŭ spirtŭ, bere, şi alte *beuture militare* „Şi cu tóte aceste, ḑice ellŭ, in aceste patru ḑilĭ le, — alle Crăciunuluĭ, — n'amŭ veḑutŭ intre ostaş beţie, rănirĭ orĭ ucciderĭ. Din contra, eĭ se plimbaŭ trezĭ, drepţĭ *şi ca nisce ómenĭ in tótă firea.*" Asta ne arrétă că vechiele instituţiunĭ ostăseseĭ alle Românilorŭ, eraŭ incă in tótă flórea sub Matheiŭ Bassarab, că disciplina militariă, essemplariă la Românĭ, era incă vinjósă, că străiniĭ nu corrupsesse cu veninulŭ lorŭ moravurile celle simpli şi umane alle populuĭ românŭ. Fanarioţiĭ, Mavrocordaţiĭ, incă nu-şĭ attinsesse mâna lorŭ profană de totŭ ce avea România maĭ mêndru, maĭ falnicŭ, maĭ sântŭ:

organisarea ostăşéscă, instituţiunile democratice. basate pe intinsulŭ sistemŭ allŭ *eligibilităţiĭ.*

Neuitate, neperitóre să fie pentru noĭ celle din urmă cuvinte cu carĭ Balcescu termină prefacia: *Puteriĭ armate şi artea militariă la Românĭ*: „Déca Ţérra-Românilorŭ êşĭ va lua vr'uă dată rangulŭ ce i se cuvine intre popórele Europeĭ, acésta o va fi ea datóre maĭ multŭ *regeneraţiuniĭ vechielorŭ eĭ instituţiunĭ ostăşescĭ.*"

Cândŭ verĭ-unŭ românŭ, bărbatŭ séŭ femeă, venia cu judecată assupra cuĭ-va inaintea Domnuluĭ, séŭ verĭ-unuĭ archiereŭ, cădea in genuchĭ şi in acéstă posiţiune êşĭ espunea plângerea.

In totŭ timpulŭ şederiĭ Patriarculuĭ in Ţérra-Romanéscă, verĭ-care venia la ellŭ, nu venia cu mâna gólă, ci ĭ adducea câte unŭ presentŭ *pe uă tipsiă accoperită cu unŭ şervetŭ.* Presentulŭ consta din producte d'alle annotimpuluĭ: *lămâie, portocale, mere, prune, strugurĭ, smokine, nuce* şi, neapĕratŭ, câte *uă plăcintă,* séŭ cozonacŭ care era darulŭ cellŭ maĭ preţiosŭ ce se putea face pe atuncĭ unuĭ omŭ mare; —*pesce* şi vinŭ.(1) Assemene veniaŭ şi cocónele, ba chiar şi miresele şi fete marĭ. Acestea veniaŭ cu facia *descoperită,* urmată de servitóre, in carrette, insocite de uă mulţime de comişĭ şi călăreţĭ. Elle adduceaŭ d'acelléşĭ darurĭ, cerêndŭ binecuvĕntare. Podóbele lorŭ de perle, blânele de samurŭ, celle maĭ fine şi scumpe şalurĭ se deosebiaŭ

(1) Uă oca de micdale costa 1 ¼ piastri. Una oca zacharŭ 2 polarĭ.

prin varietatea şi scumpetea lorŭ. Ómeniĭ din classea de josŭ, ţĕrraniĭ, eraŭ fórte religioşĭ; respectuoşĭ, şi feriţĭ de fapte rele. Aceste calitâţĭ le aveaŭ in gradŭ maĭ mare boeriĭ ceĭ marĭ, carĭ aaveaŭ dreptŭ uă datoriă sântă a se duce la Patriarculŭ Macarie ca să sabscrie şi să sigileze, şi ellŭ, documentele ce le dedea Domnulŭ pentru diregătoriĭ şi averĭ. Éttă ce drepturĭ essorbitanţĭ scia să-şĭ attragă, pe atuncĭ, unŭ patriarcŭ constantinopolitanŭ, de indată ce era primitŭ a pnne piciorulŭ pe pămêntulŭ liberŭ allŭ Românieĭ. Şi apoĭ, ne maĭ mirâmŭ cum de adjunsesse locurile de josŭ a possede atâte bunurĭ in ţérra nóstră!?

Patriarculŭ arunca scrissorĭ de afurisaniă in judecâţĭ. Éră cândŭ afurisia pe verĭ-unŭ făptuitorŭ de rele, addussŭ inainte-ĭ, atuncĭ poporulŭ fugea de frică, socotindŭ afurisania ca unŭ focŭ ardetorŭ, şi temêndu-se a fi faciă la uă pedépsă atâtŭ de infricoşată.

Maĭ mulţĭ neguţătorĭ, aŭ cerutŭ şi aŭ căpătatŭ cărţĭ de pocăinţa şi ertare. Commerciulŭ era fórte sigurŭ, fórte productivŭ şi reclama fórte pucine capitalurĭ, fórte pucine risicurĭ. In adevêrŭ că are dupe ce părea rêŭ călugherilorŭ grecĭ.

Celle maĭ multe nunţĭ se făceaŭ in Căşlegiŭ, ca şi acum; nóptea din ajunulŭ nunţeĭ, mirele se primbla căllare cu amiciĭ seĭ cu tambure, fluere şi torţe, pe tóte stradele oraşuluĭ. Mirésa cu fetele, consócele sélle de fetiă se puneaŭ, in acelaşĭ timpŭ, in trăssure, şi făceaŭ d'assemene. Lăutariĭ le urma, şi se

primbla prin foburgurĭ, descoperite, ca tóte femeele nemăritate. In aceeaşĭ ḑi se juca hora la casa miresei. Fetele nuntaşe eraŭ frumosŭ impodobite cu ornamente strelucitóre de argintŭ şi aurŭ. Pe lîngă rose artificialĭ de Veneţia séŭ Germania, puneaŭ *tulipanŭ*, Jasminĭ etc. Jucaŭ şi cântaŭ pênĕ la cununiă. Indată ce cununia era făcută, se punea pe capulŭ mireseĭ unŭ vêlŭ albŭ, spre semnŭ că a devenitŭ nevastă. Séra se incepeaŭ veseliele şi preumblârile in oraşŭ in trăssură, căllârĭ şi cu lăutarĭ.

Mirele mergea inainte, mirésa şi ceĭ-l-alţĭ nuntaşĭ veniaŭ dupe dênsulŭ. Veselia dura treĭ ḑille.

Femeele măritate şi fetele eraŭ nepĕtate in România, eraŭ fórte cu minţĭ in purtarea lorŭ. Orĭcare femeă séŭ fată era dovedită de rea, era lepădată de bărbatulŭ séŭ părinţiĭ eĭ, şi isgonită la *ocne* unde remănea ossĕndită pe *viéţă*.

Medicĭ, spicierie, chirurgĭ, medicamente, nu se aflaŭ incă in Tergoviste pe atuncĭ.

L.

Éttă unŭ modelŭ de fóiă de ḑestre de pe timpurile acelea.

Cu mila luĭ Dumneḑeŭ insemnâmŭ ḑestrile fiemea Stancăĭ, precum scrie in josŭ :

1 Salbă za ace 20 de câte cincĭ.

12 Şirurĭ de mărgăritarŭ.

1 Cunună de aurŭ cu diamanturĭ şi cu rubinurĭ.

1 Părechiă brăciârĭ cu diamanturĭ şi cu rubinurĭ.

1 Părechiă brăciărĭ de aurŭ cu zale.

1 Părechiă cerceĭ de aurŭ câte cu unŭ piciorŭ safirŭ şi cu rubinŭ.

1 Părechiă cerceĭ de aurŭ câte cu unŭ piciorŭ de smaragdŭ şi cu rubinŭ.

1 Innelŭ de aurŭ cu unŭ diamantŭ.

1 Innelŭ cu şésse diamănţele.

1 Innelŭ cu unŭ safirŭ albŭ.

1 Innelŭ éră cu safirŭ.

1 Innelŭ cu rubinŭ şi cu duo diamănţele.

Banĭ de capŭ timinŭ, ḑumĕtate poleiţĭ ḑumĕtate albĭ.

1 Ie cu mărgăritarŭ.

4 Ie cu sîrmă.

4 Iĭ cu firŭ.

12 Iĭ cu mătasse.

5 Marame cussute cu firŭ şi cu mătasse.

1 Maramă cussută totŭ cu firŭ.

Dulamă de serassirŭ cu pacèa de samurŭ cu nasturiĭ de aurŭ.

1 Dulamă de lastră verde cu pacèa de samurŭ, cu nasturiĭ de mărgăritarŭ

1 Dulamă de lastră roşiă cu rîşĭ, cu nasturiĭ de mărgăritarŭ şi cu sirmă.

1 Ghiordiă de hataia verde cu florĭ de firŭ, cu pacèa de jderŭ, cu nasturiĭ de mărgăritarŭ şi cu sîrmă.

1 Zăbunŭ de sandalŭ de Veneţia cu fecie.

Rochiă de serasirŭ cu gurele de firŭ, cu sponcile de argintŭ cu smanţŭ.

1 Rochiă de bellacóssă roşiă cu gurele de franghiă cussută cu sîrmă cu sponcile de argintŭ poleite

1 Rochiă de bellacóssă galbenă cu florĭ de firŭ cu gurele de franghiă cusute cu firŭ, cu sponcile de argintŭ poleite.

1 Rochiă de hataia cu florĭ de mătasse cu gure de franghiă, cu sponcĭ de argintŭ.

1 Rochiă atlasŭ cu florĭ de mătasse, cu gure de franghiă, cu sponcĭ de argintŭ poleite.

1 Brîŭ cu vêrgele de firŭ.

3 Messe allesse cu 3 peskire allesse.

1 Maramă de oglindă, de czarigradŭ.

1 Maramă de mâne alléssă ămplută cu firŭ.

1 Maramă de mâne cussută cu mătase ămplută cu firŭ.

4 Oglindă.

12 Tipsie de cossitorŭ.

12 Talere de cossitorŭ.

12 Cuţite cu prăssele de argintŭ şi cu 12 furculiţe de argintŭ.

12 Lingure de argintŭ.

1 Solniţă de argintŭ.

1 Căţiuĭe de argintŭ mare

1 Bohordarŭ de argintŭ cu câmpurĭ poleitŭ.

1 Cupă de argintŭ.

2 Sfeşnice de aramă cu mucârile lorŭ.

1 Scatulcă de vutcă.

1 Lighianŭ cu ibricŭ

Ascernutulŭ cum se cade.

1 Pilotă de atlasŭ.

1 Plapomă de hataia cu florĭ de firŭ, cu cearşafŭ cu colţĭ.
1 Cearşafŭ cusutŭ cu mătasse şi cu firŭ.
2 Cearşafurĭ cussute cu mătasse
1 Cearşafŭ cu impletiture, de tiriplicŭ.
2 Perne de tulpanŭ cu florĭ de tiriplicŭ, cu răţele de firŭ.
2 Perne marĭ şi 4 mice allesse şi cu răţele cu firŭ.
4 Pernióre mice de Czarigradŭ, cussute cu firŭ.
2 Perne de franghiă.
1 Zăvazŭ de taftă leşască cu fecie.
1 Covorŭ mare de patŭ.
1 Covorŭ segedé de méssă.
2 Covóre segedé de carrettă.
Carrettă cu şesse telegarĭ.
1. Callŭ de ginere cu podóbele luĭ.
150 Oe; 100 oe cu mieĭ, 50 oe sterpe.
12 Epe cu mînzĭ.
1 Armăsarŭ.
12 Vacce cu viţeĭ
12 Boĭ.
6 Mâtcĭ de stupĭ.
12 Pogóne de viă la Dobrotenĭ cu totŭ loculŭ nostru.
Moşia Viişóra cu viă, insă câtŭ amŭ ţinutŭ noĭ maĭ 'nainte.
Moşia Coteniţa.
Moşia Nenciulescii.
400 Stênjenĭ moşia ot Cunescĭ sud Ialomiţa.

Moşia Cioroiulŭ dupe Hamăradia sud. Doljiŭ.
Moşia ot Urichescĭ.
Via de la Turnicescĭ, alâturĭ cu via luĭ Michaiŭ Căpitanulŭ.
8 Sufflete de Ciganĭ.
2 Fete de çiganĭ in casă.
Acestea de la noĭ, éră de la Dumneḑeŭ milă şi blagoslăveniă.

Dositheiŭ Monaculŭ Brăiloiulŭ.

Acéstă fóiă este unŭ adevĕratŭ inventariŭ allŭ obiectelorŭ ce alcătuiaŭ gătéla uneĭ nobile dame din timpiĭ trecuţĭ, in ţérră la noĭ; unŭ indice allŭ nemărginitelorŭ bogăţie de care dispuneaŭ bĕtrâniĭ. Ea este a *Stancăĭ*, fiica monaculuĭ *Dositheiŭ Brăiloiŭ*, a Stancaĭ socia Pacharniculuĭ Obedeanu. Domnulŭ Odobescu, in neobositele selle investigaţiunĭ istorice, şi archeologice găsì acestŭ preţiosŭ documentŭ printre actele de proprietate alle moşieĭ Cunesciĭ alle Snagovuluĭ. Inregistrându-o in deliciosulŭ d-selle articulŭ : *Câte-va ore-la Şnagovŭ*, d. A. Odobescu ḑice : „Éttă uă bogată fóiă de ḑestre felurite ! Câţĭ *procĭ* nu vorŭ fi peţitŭ mâna avuteĭ mirese ! Câţĭ *cuconĭ* sprintenĭ nu-şĭ vorŭ fi incurratŭ armasariĭ pe la oblónele eĭ ! Câţĭ bucherĭ sgârciţĭ nu vorŭ fi linguşitŭ *slugăresce* pe bĕtrânulŭ monacŭ(1)“.

Peccatŭ că fóia e aşa lungă şi viéţa atâtŭ de scurtă ! Ce bine ar prinde uă aşa ḑestre,—căcĭ fe-

(1) *Revista Română* II, 380.

mea cade in allŭ nouĕle planŭ,—la mulţĭ *procĭ* şi cuconĭ din ḑiua de astăḑĭ!...

O! desgraţiaţĭ strenepoţĭ aĭ luĭ Matheiŭ Bassarab! spuneţĭ râpede, aicĭ la facia loculuĭ: intre uă câmpiă de onóre, ca cea de la Călugărenĭ şi uă fóiă de ḑestre ca cea de susŭ, ce aţĭ allege? Ce ar fi de allesŭ....?

Aŭ dóră este atâtŭ de greŭ a respunde şi la uă atare intrebare magulitóre?

Şi pe una, şi pe alta; insă: maĭ ântêiŭ onórea apoĭ averea. Intêiŭ Patria, apoĭ ghiveciulŭ.

LI.

Funerariile morţilorŭ, eraŭ prin timpulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă assemenĭ cu celle din Moldova, relatate in unulŭ din capitulile trecute, cu deosebire că dincóce de Milcovŭ, sa făcea uă cheltuélă infricoşată! cu urdia nenumerată de preoţĭ şi călugherĭ străinĭ ce se arruncaŭ şi incuibaŭ in ţérră, şi carĭ se grămădeaŭ la scene de aceste: *ca corbiĭ la stĕrvŭ*, ḑice poporulŭ, nu scimŭ apropos de ce... Forma cortegiuluĭ s'a păstratŭ pênĕ la noĭ. De aceea ne dispusâmŭ a o maĭ descri.

Era şi pe atuncĭ obiceiulŭ romanŭ d'a umbla rudele mortuluĭ, bărbaţiĭ — cu capulŭ golŭ cincĭ-ḑecĭ de ḑille; éră femeele şi fetele cu părulŭ despletitŭ.— Atâta numaĭ că, pe atunce, la boerĭ nu era nicĭ unŭ ţipĕtŭ, nicĭ bocitŭ. Totulŭ era liniscitŭ şi modestŭ. Bocitulŭ incepea tocmaĭ dupe ce clerulŭ, rudele şi cea-l-altă lume da mortuluĭ *ultima sărutare.*

In atreia, a noua şi a 40-a ḑi, pênĕ le finea annuluĭ, se făceaŭ pomenirĭ pentru mortulŭ; se impărţiaŭ făclie pe la preoţĭ şi ceĭ-l-alţĭ asistinţĭ. — *I se da colacŭ şi luminare.*

Unŭ serviciŭ funebru de aceste costa una séŭ duo sute galbenĭ.

LII.

Pentru ca să avemŭ uă ideă despre forma in care se făceaŭ actele ultimeĭ voinţe, pe la finele seculuĭ XVII, adică cam pe la epoca unde ne aflâmŭ cu scrisulŭ, punemŭ aicĭ testamentulŭ luĭ *Nicula*, din 1687 Iuniŭ 22 prin care imparte averea sa miscătóre şi nemiscătóre intre femea sa *ancuţa*, nepoţiĭ seĭ şi monastirea Vieroşulŭ:

„Să se scie ce amŭ lăsatŭ eŭ *Necula* la vreme de slăbiciune. Fiindŭ incă in fire 'mĭ-amŭ socotitŭ casa mea, multŭ pucinŭ ce amŭ avutŭ, fiindu-mĭ şi nepoţiĭ de faciă şi tôte rudeniele melle.

Bucatele, vitele, grâulŭ, meiulŭ, şi ce s'arŭ afla, stupiĭ, rîmătoriĭ, să se facă 3 părţĭ: uă parte monastiriĭ, altă parte *Ancuţeĭ* socieĭ melle, şi mie să 'mĭ fie de pomană.

Viele, afară dintre alle monastiriĭ care sunt allesse, celle din vallea *Popeĭ*, şi din vallea *Turculuĭ*.

Viele ce sunt in gura văiĭ să fie pe ḑumĕtate socieĭ melle *Ancuţeĭ* cu casa, cu pivniţa, cu helesteulŭ, să fie alle *Ancuţeĭ*, éră ḑumĕtate de vie să remână in partea mea, éră in urmă se fie érĕ alle *Ancuţeĭ*.

Éră viele din Lecşóră să fie alle nepoţilorŭ să le impartă. Moşiele câte se află, să fie pe séma monastirii tóte, insă pênĕ va trai sociulŭ meŭ *Ancuţa* să le păḑéscă şi să se hrănéscă şi ea cu dênsele.

Din delniţe partea *Ancuţeĭ* să fie : uă delniţă cu viele carĭ s'aŭ insemnatŭ maĭ susŭ să fie pe séma eĭ.

Casa din oraşŭ să fie éră *Ancuţeĭ* sociuluĭ meŭ.

Din morĭ să fie uă rótă monastiriĭ, uă altă rótă să fie *Ancuţeĭ*, altă rótă să fie pe séma mea, érĕ dupe ce mĕ voiŭ petrece să fie a monastiriĭ.

Româniĭ câţĭ sunt, toţĭ să fie ertaţĭ, şi să li se dea şi zapişele de ertăciune.

Ţiganiĭ să fie pe séma *Ancuţeĭ*.

Zapisele de datorie şi dichisele caseĭ să fie éră in treĭ părţĭ : uă parte monastiriĭ, altă parte, Ancuţeĭ, altă parte mie.

Scule ce sunt şi haine femeescĭ să fie alle *Ancuţeĭ*.

Viele ce sunt insemnate maĭ susŭ să fie pe séma mea, să aibe alle ţiné éră *Ancuţa*.

Dulama cea roşiă şi unŭ calŭ să se dea Nicolaiĭ nepotuluĭ meŭ. Conteşulŭ cellŭ blănitŭ şi dulama cea mohorîtă şi nădragiĭ să se dé luĭ Duminecă nepotulŭ meŭ.

Gheorghineĭ nepóteĭ şi *Nastasieĭ* să li se dea, stupĭ (8)

Eŭ Nicula.

Şi am scrisŭ eŭ Stan cupeţulŭ cu invĕţătura dumnealuĭ şi mărturisescŭ(1).

Maĭ éttă uă *notiţă* a unuĭ boerŭ, *nĕcunnoscutŭ*

1) Archiva Istorică a Românieĭ tom. 1 part. 1 No. 69.

despre lucrurile casnice găssite la mórtea mumeĭ sélle şi despre cheltuelele ingropăriĭ.

Catastihŭ de unelte şi de odóră ce s'aŭ găsitŭ la mórtea maichiĭ.

1 păreche de brăciărĭ de argintŭ poleite.
1 păreche de brăciărĭ de aurŭ impletite
3 părechĭ de sarjĭ de aur.
3 Inele de aurŭ.
11 Sponcĭ de argintŭ.
Nisce mărgăritarŭ.
5 Bucâţĭ de sîrmă.
Fluturĭ.
2 Părechĭ de nasturĭ de mănice.
4 Talere poleite.
14 Ug. câte de (2).
6 Ug. tij.
Fărtebote(?).
2 Bucăţĭ de taftă.
3 Măhrămĭ de brâŭ.
1 Fotă roşiă.
2 Peschire.
1 Păreche de altiţe cu sĭrmă.
1 Căméşă muntenéscă cu sirmă,
1 Ismă cu fluturĭ de cămeşe
2 Stanurĭ de pîndă
1 Căméşă cu mătase mohorîtă.
3 Parechie de mănece necusute.
1 Tacă ferecată.
2 Prostirĭ cu mătase.
2 Messe marĭ.

4 Cergĭ nuoe.
Izvodŭ de cheltuéla ce s'aŭ cheltuitŭ.
10 leĭ pe miă.
4 Costande pe scândurĭ.
3 Costande pe tămîe.
3 Orţĭ pe horilcă.
2 Orţĭ şofranŭ.
1 Ortŭ pe smokine.
8 Cost. oreḑŭ.
5 Cost pe piperŭ.
8 Cost tămâe.
4 Cost ţinte.
5 Cost mătasse.
4 Leĭ 3 orţĭ tij pe mied.
1 Leŭ pe pesce..
10 Leĭ s'aŭ datŭ popeĭ Tomeĭ pe 300 de lyturgiĭ.
1 Leŭ tij.
10 Leĭ tij de 300 de lyturgiĭ popi din Mihalcea
Ce s'aŭ datŭ pentru cetitŭ preoţilorŭ:
2 Orţĭ popa Stefán.
1 Ortŭ popa Gheorghie.
1 Ortŭ popa Petre.
2 Orţĭ popa Toma.
2 Orţĭ popa Ionaşcu.
2 Orţĭ popa Droni.
6 popa Tofli.
4 Cost Andreĭ.
4 Cost Diaconulŭ.
6 Cost Ionŭ.
6 Cost Gheorghie.

10 Orţĭ pentru prohodŭ.
2 Tocurĭ de talgere.
4 Tigăiţe
4 Căldârĭ marĭ.
5 Căldăruşe mice.
1 Frigare.
1 Graţie.
(Iscăliţĭ) Eŭ Nicolae Murguleţŭ martorŭ : Eŭ : Dumitraşcu (pecete)(1).

LIII.

Dar! Româniĭ eraŭ religioşĭ peste messură. Şi noĭ nu trebue să fimŭ antipaticĭ nicĭ simţuluĭ lorŭ religiosŭ. nicĭ obiectuluĭ care-lŭ attrăgea; nicĭ in simţŭ obiectivŭ nicĭ subiectivŭ.

Biserica şi religiunea, la Românĭ eraŭ uă bisserică şi uă religiune naţionale. *Cruce*, *patrie*, *stégŭ*, eraŭ adevĕrata lorŭ trinitate politico-religiósă Una fără alta nu se inţellegeaŭ la vechiĭ românĭ. Cine vrea una, vrea şi alta. Cine apĕra una, apĕra şi alta. Cine deserta, cine se lepăda de una, deserta şi se lepăda de tóte celle-l-alte Pămêntulŭ patrieĭ române a imbrăcişatŭ şi a adăpostitŭ in sînulŭ sêŭ, din priimiĭ secolĭ aĭ crescinătâţiĭ, religiunea crestină. A ospetat'o, a scăpat'o. Din parte-ĭ biserica se arrêttă recunoscătóre, adăpostindŭ, scăpândŭ, identificându-se cu naţionalitatea. — Sânţiĭ Gheorghe şi Dimitrie se inscriŭ pe stindardele armiilorŭ române, spate

(1) Veḑĭ *Archiva Istorica a româniei*. t. I. part. I, No. 71.

la spate, umerŭ la umerŭ cu marca politică, cu bouriĭ, cu vulturiĭ ţerreĭ. Crucea şi spada sa luptă, devinŭ ingemănate la Românĭ. — Amŭ veḑutŭ cum boeriĭ luĭ Vasile-Vodă şi aĭ luĭ Matheiŭ-Vooă êşĭ petreceaŭ timpulŭ *intre biserică şi pretoriŭ*, intre altarŭ şi judecătorie: Judecândŭ in Divanulŭ Domnescŭ şi dăndŭ, pe dată, séma la altarulŭ Dumueḑeesc. Bĕtrâuiĭ nostri, inţelessesse şi practicaŭde pe atuncĭ, marile adevĕrurĭ, pe care le propagă in Occidentŭ, d'abia in secolulŭ nostru *Alexis de Tocqueville*, că patuncĭ cândŭ nu esisstă nicĭ uă autoritate in materiă de religiune precum nicĭ in acea politică, ómeniĭ se inspăimêntă ênsuşĭ, şi fórte curêndŭ, la privelistea acesteĭ nemărginite neatĕrnărĭ; uă nesferşită frĕmĕntare a totorŭ lucrurilorŭ, êĭ ingrijesce şi-ĭ obosesce.

„Eŭ unulŭ mĕ induoescŭ, ḑice Tocqueville, că omulŭ ar puté să suppórte pentru totŭ-d'a-una, şi in acellaşĭ timpŭ, uă complectă neatĕrnare religiósă şi uă intrégă libertate politică; şi sum silitŭ a crede că, déca omulŭ n'are credinţă, trebue să servéscă; éră de este liberŭ, trebue se créḑă(1).“

Éttă raţiunea acea supremă de Statŭ, pentru care vechiĭ românĭ eraŭ in acellaşĭ timpŭ *liberĭ* şi *religioşĭ*; bunĭ cetăţenĭ şi bunĭ crestinĭ. Femea română, nu remânea, nu se lăssa maĭ pe josŭ de sociulŭ eĭ. Ea'şĭ petrecea timpulŭ intre celle maĭ duiósè occupaţiunĭ casnice şi biserică. — Cine se induoesce de aceste, de acestŭ lucru trecutŭ in axiomă

(1) *De la démocratie en Amerique, III, ch. V.*

la noĭ, mérgă măcar uă-dată la museele de *anti-quitâţĭ bissericèscĭ.* Ăntêia secţiune a museuluĭ este in incăperile universitâţiĭ din Bucurescĭ. Acea din Iassy nu scimŭ unde se va deschide. — Acolo,— la museŭ, — contemplândŭ cusăturele, ţesĕturele şi broderiele poalelorŭ, perdelelorŭ, petrachirelorŭ, felónelorŭ, etc. etc. etc. date de femeele române bisericelorŭ, va vedé ce serviciŭ a făcutŭ femeea română ăntêiŭ patrieĭ, ăntêiŭ sciinţeĭ, arţiĭ manuale a Românilorŭ, şi apoĭ bisericeĭ. — Luâmŭ uă pólă, unŭ petrachirŭ, in mână. Ellŭ este cusutŭ numaĭ in firŭ, mărgăritarŭ si petre scumpe, de propria mână a cutâriĭ Dómne, a cutâriĭ jupănese, a cutâriĭ Căpitănese. Ce vedemŭ depusŭ pe aceste preţióse şi sânte ornamente? Numaĭ sânţĭ, călugherĭ? Schivnice? Vĕ inşelaţĭ amarŭ! Éttă ce găsimŭ: Marca ţêrreĭ! Stema domnéscă lucrată in formă imperiale.

Vulturulŭ cu duo capete, Vulturŭ ordinarŭ; *Boŭrĭ* şi *Vulturĭ* sub una şi aceeaşĭ corónă; preludie, propagande alle uniriĭ! Bătălie, scene socialĭ şi religióse. Peisagiurĭ. — Porturĭ Domnescĭ : bărbătescĭ şi femeescĭ; porturĭ boerèscĭ. şi ostăsescĭ, etc. etc. etc.—Şi tóte acestea cu atâta bogăţiă, cu atâta arte, cu atâta accurateţă, că potŭ servi incă de modelŭ, ca lucru de mână, la mulţĭ şi multe. Şi tóte aceste cu inscripţiunĭ, cu date positive de se potŭ verifica, de ne potŭ revela portulŭ naţionale in fiecare secolŭ.

Incă uă dată, noĭ nu avemŭ preventiune in contra simţimêntuluĭ religiosŭ allŭ românuluĭ. — Ceea

ce ne a stricatŭ fù că străinii, Grecii fanarioţĭ şi Muscaliĭ aŭ esploatatŭ acestŭ simţŭ intr'unŭ modŭ ne demnŭ de nisce bunĭ crescinĭ......

In septemâna albă, scrie Pavel d'Allepo, de diminéţă la mănecate, maĭ multe cucóne veniră la Patriarcŭ să céră a le ceti molitfa de ertarea pĕccatelorŭ, şi aŭ ingenuchiatŭ innaintea luĭ in eleganţile lorŭ haine, pênĕ finì ellŭ rugăciunea. D'assemene făcură şi bărbaţiĭ lorŭ, pênĕ tărḑiŭ séra.

Domnulŭ ênsuşĭ trămisse pe Mitropolitulŭ să-ĭ céră ertarea pĕccatelorŭ. Dómna Elena, de trăia, ar fi făcutŭ assemene. Insă ea trecusse dintre viĭ c'unŭ annŭ inainte.

Toţĭ boeriĭ plătiaŭ galantomesce visita lorŭ.

Verĭ-ce boerŭ séŭ cetăţénŭ mergea la biserică, êşĭ lua femeea şi copiiĭ cu dênsulŭ.

La Floriĭ biserica impărţia credincioşilorŭ rămurele verḑĭ, adduse din câmpŭ *cu florĭ albe selbatice*. In Moldova le ḑicŭ şi astăḑĭ *mîţisorĭ*. Pe airea *palmă* séŭ *stîlpărĭ*.

Spelarea Picîórelorŭ care este una din celle maĭ marĭ, solemne şi semnificative serbârĭ alle bisericeĭ crestine, — in septemâna patimelorŭ, — se făcù in annulŭ acella cu uă deosebită pompă, in biserica curţiĭ, — Se vede că rolulŭ Iudeĭ vênḑătorulŭ, nu pré voia mulţĭ să-lŭ jóce pe atuncĭ, câcĭ spune Pavel de Allepo, că numaĭ *sărăcia* cea estremă şi vrîsta cea inaintată lŭ făcuse pe unŭ sirmanŭ mónacŭ din metropoliă êllŭ făcuse să iea assupra-şĭ acestŭ mărşavŭ rolŭ de Iuda, venḑătóre pentru care fù remu-

meratŭ de Domnŭ.... *Figura, facia, barba şi murdarulŭ sêŭ comănacŭ lăsatŭ pe ochĭ, alungă melancolia cellorŭ ce-lŭ priveaŭ şi-ĭ aruncă in veseliă.* Metropolitulŭ allese apostolŭ dintre preoţiĭ bisericeĭ. Episcopulŭ de Buzêŭ făcea pe Petru. — Căntăreţiĭ eraŭ domnescĭ şi funcţionaŭ numaĭ in biserica domnéscă séŭ in Paraclisulŭ palatuluĭ. Patriarculŭ făcea pe Domnulŭ nostru Christos. Făcêndu-se aghiasma, preotulŭ de serviciŭ s'a suitŭ susŭ la Matheiŭ-Vodă, de aŭ sărutatŭ şi s'a stropitŭ impreună cu tótă curtea luĭ. *Preotulŭ de serviciŭ* capĕtă atunce unŭ darŭ de la Domnŭ.

La axionŭ Domnulŭ se pogorî in biserică; sărută icónele şi *intră in altarŭ*, ţinutŭ de subţiorĭ de boeriĭ sêĭ.

Măréţă şi splendidă era serbarea Pascelorŭ. Nimene nu dormea spre Inviere. — Băieţiĭ din fiecare stradă şi despărţire se adunaŭ in monastirile lorŭ şi apprindeaŭ focurĭ in cimitire, facêndŭ unŭ voiosŭ tumultŭ şi jucăndŭ *castannetele*, pênĕ la ora şésse, (meḑulŭ nopţiĭ). Atuncĭ ca prin farmecŭ, clopotele de la tóte bisericele beteaŭ *desceptarea*.

Patriarculŭ fŭ dussŭ in carretă Domnéscă la biserica curţiĭ. Domnulŭ se pogorî din palatŭ şi se puse in tronulŭ sêŭ. Pe esplanada palatuluĭ, din facia bisericeĭ, se puse unŭ scaunŭ pentru Domnŭ, unŭ altulŭ, la stânga pentru Patriarcŭ şi incă unulŭ alâturĭ pentru Mitropolitŭ. Totŭ clerulŭ şi boeriĭ dupe rangurĭ, formaŭ unŭ mare cercŭ in pregiurŭ. In acellŭ momentŭ se putea vedé uă varietate de vest-

mintele celle maĭ avute şi strălucitóre, in colorile celle maĭ viue şi căptuşite cu blanele celle maĭ preţióse. Făclie marĭ se impărţiră la toţĭ ceĭ presinţĭ. Marele Spătar presintâ Domnuluĭ uă luminare colosale poleită, şi apoĭ o ţinù totŭ ellŭ. Curtea era plină de trupe armate cu lâncĭ şi seneţe. Duo corurĭ de musică bisericéscă cânta. Unulŭ era grecescŭ şi altulŭ romănescŭ. — Uşele bisericeĭ erăŭ incuiate pe din intru. La finea canonuluĭ Patriarculŭ Macarie presintâ Evangelia luĭ Matheiŭ şi sărutându-lŭ pe frunte, de treĭ orĭ âĭ ḑisse: Christos a'nviatŭ. Domnulŭ căḑù in genuchĭ, sărutâ Evangelia şi mâna dréptă a patriarculuĭ, respunḑêndŭ : *cu adevĕratŭ a inviatŭ.*

In acellŭ momentŭ tóte trupele făcură focŭ din muschetele lorŭ. Esplosiunea era atâtŭ de puternică, că pămêntulŭ se cutremura éră urechile asurḑia. — Scaunnlŭ patriarchuluĭ, dupe terminarea invieriĭ fu pusŭ la dreapta Domnuluĭ. Ellŭ se aşeḑâ ţinêndŭ Evangelia in mână. Mitropolitulŭ veni maĭ intêiŭ şi seruta invierea ḑicândŭ Patriarculuĭ *Christosŭ aneste.* Apoĭ trecu la Domnŭ cârnia sărută crucea de aurŭ masivŭ bătută cu petre preţióse ce ţine in mână, şi-ĭ ḑisse şi luĭ: *Christos a inviatŭ.* Domnulŭ êllŭ sărută pe frunte. Éră Mitropolitulŭ merse de se puse pe scaunulŭ din stânga Domnuluĭ. Se porni, de aci, clerulŭ şi boerimea de tóte treptele la sărutatŭ invierea. Toţĭ trecea pe la Domnŭ de'ĭ săruta crucea şi sinulŭ.

La lyturgiă se cetiră treĭ evangelie. Una *Grecesce* de Patriarcŭ; alta *romănesce* de *Mitropolitŭ*

şi a 3-a *arăbesce* de Archidiaconulŭ Pavel de Allepo. — Dupe biserică mare prînzŭ la Domnŭ. — Sera fù unŭ mare balŭ şi totŭ oraşulŭ illuminatŭ. Tunurile şi muschetele bubuiră ne'ncetatŭ. Musicele militare, orale şi instrumentale, mascarade chiar, nu lipsiră. — Serbarea se incheiâ cu impărţire de vestminte, din partea Domnuluĭ.

In totŭ cursulŭ septemâneĭ luminate nu se vindea nicĭ se cumpĕra. Têrgulŭ era absolutamente inchisŭ, afară de măcelărie, şi celle-l-alte obiecte neapĕrate pentru mâncarea poporuluĭ.

Juoĭ dupe Pascĭ, se făcu litanie şi procesiune afară din oraşŭ, mergêndŭ in giurulŭ murilorŭ cu stégurĭ şi icóne, cu Domnŭ şi ostĭ.

Vaĭ! tóte serbârile, ceremoniele, datinele acestea, care varia viéţa cea bârbătéscă a strebunilorŭ, ne aréttă câtŭ de sterpĭ, câtŭ de monotonĭ sunt timpiĭ generaţiuniĭ nóstre. Ênsâşĭ clima pare a se fi schimbatŭ pentru noĭ. Cine, bună-óră, ar maĭ cuteḑa, in ḑiua de astăḑĭ, să bine-cuvinteze pe unŭ fiiŭ allŭ sêŭ, cum bine-cuvĕnta bĕtrâniĭ luĭ Matheiŭ şi Vasile-Vodă, ḑicêndu-ĭ: *Şi să dea Dumneḑeŭ, fêtulŭ meŭ! să-ţĭ fie véra, véra; şi iarna, iarna?*

Acuma tóte séŭ schimbatŭ, s'aŭ stricatŭ, aŭ degeneratŭ, intr'unŭ babilonŭ ce streluce prin uă compactă monotoniă.

Da; monotonia furnicelorŭ ce vermuescŭ in muşuroiuluĭ lorŭ. Éttă ce se vede cândŭ privimŭ societatea românéscă din uă sferă maĭ naltă.— Acuma nu se maĭ scie cândŭ e Pasce, nicĭ cândŭ e Cră-

ciunŭ, nicĭ annŭ nuoŭ, nicĭ Bobotéza. — Adică, bine să fie inţellesŭ, că vorbimŭ de acelle serbârĭ alle ânimeĭ, in care se veselesce şi sufletulŭ, nu numaĭ carnea impură, — precum se veselea in timpiĭ ceĭ bunĭ şi patriarcalĭ aĭ strebunilorŭ. — Astădĭ uă ḑi este ca alta, şi totulŭ, pe fie-ce oră, se insărcinéză a ne arrêtta ca societatea romănéscă, ameninţă a deveni, uă societate bastardă; ca Românii călca in picióre limbă, moravurĭ, datine, obiceiurĭ, credinţe, fie şi chiar superstiţiunile strebunescĭ. Eĭ bine, nimĕne n'ar puté tăgădui in acellaşĭ timpŭ, că uă naţiune fâra acéstă avuţiă morale, nu maĭ póte ḑice indelungŭ: *sum*.

LIV.

Trecusse acuma câţĭ-va annĭ de cândŭ George Stefan Voevod domnia in pace şi nesupĕratŭ de nime. Pênĕ a nu se face Domnŭ, linguşia poporulŭ şi-ĭ promitea absoluta scutire de tóte dârile pentru treĭ annĭ. Insă de'ndată ce se simţì stăpenŭ şi-şĭ suppusse tóte cetâţile, uitâ făgăduinţele şi se grăbì a trămitte dăjdierĭ şi bumbaşirĭ spre a lua *a treia parte din venitulŭ fie-cuĭ.* Prin acéstă rŏnduélă, poporulŭ adjunsesse a suspina dupe Vasile Lupu şi aĭ sêĭ.

Éttă déră ca *schimbarea Domnilorŭ este bucuria nebunilorŭ!...* une orĭ, şi cândŭ vechiulŭ Domnŭ, fù maĭ bunŭ de câtŭ cellŭ nuoŭ.

Dómna luĭ Vasile Lupu cu fiiulŭ eĭ staŭ totŭ inchişĭ la Buciulescĭ. Boeriĭ se sfiaŭ de acésta, şi cândŭ

şi cândŭ totŭ le era témă ca acestŭ principe să nu adjungă la vrednicia domnieĭ in ḑillele lorŭ; de aceea, indemnaŭ pe Stefan-Vodă să-lŭ insemneze la nasŭ, dupe vechiulŭ obiceiŭ. Acestŭ obiceiŭ provenia din causă că Româniĭ ţineaŭ multŭ la frumuseţea physică a Domnilorŭ lorŭ. Unŭ omŭ slutŭ, orĭ slutitŭ de natură séŭ semeniĭ sêĭ, nu puté fi Domnŭ. Pentru aceea, cândŭ defecte physice lipsiaŭ de la natură, se inlocuiaŭ prin miḑlóce silnice, prin deffecte artificialĭ. Déră cândŭ fù vorba despre Ştefăniţă, n'a consimţitŭ Stefan-Vodă, ḑicêndŭ : „Omŭ „muri noĭ pĕnĕ atuncĭ, pênĕ va eşi unulŭ ca aces„ta la domniă". Pe atuncĭ Stefăniţă incă era copilŭ micŭ. Déră, dupe mazîlia acestuĭ Domnŭ şi venirea luĭ Ghika-Vodă in scaunŭ, acestŭ din urmă, adducêndu-şĭ aminte de binele, mila şi onórea ce a avutŭ de la Vasile Vodă, a trămisŭ la Constantinopole cu onorulŭ cuvenitŭ pe Dómna şi fiiulŭ luĭ Vasile-Vodă. Nefericitulŭ Vasile incă sta inchisŭ in Edicule. Turciĭ dederă voiă Dómneĭ să mérgă să-lŭ véḑă din cândŭ in cândŭ. Pe Stefăniţă l'a datŭ să inveţe carte pe lîngă nisce amicĭ aĭ sêĭ. Cândŭ se făcù maĭ măricelŭ, mergea cu câte uă scrissóre de la tatălŭ sêŭ către Vizirulŭ Kipruliulŭ cellŭ bĕtrânŭ Déca l'a veḑutŭ turculŭ, a ḑissŭ *feciorŭ voĭnicŭ are Vasile-Vodă.* Dupe cum sunt urele cu uşurinţă, de assemenea şi favórele lesnicióse sunt la Turcĭ. Ast-feliŭ adjunse fâră intărḑiere şi Stefăniţă la domnia Moldoveĭ; incă in viéţă şi inchisŭ fiindŭ tatălŭ sêŭ in Edicule. Mutasse Pórta pe Ghika, ca

pe unŭ omŭ maĭ esperimentatŭ, in ţérra muntenéscă, pentru a aşeḑa lucrurile acesteĭ ţêrre, aduncŭ struncinate in urma marilorŭ resbelle purtate de Mihnea-Vodă.

Totuşĭ Stefăniţă-Vodă nu realisâ nicĭ-de-cum speranţele ţêrreĭ. Pare că nicĭ era fiiulŭ luĭ Vasile-Vodă cellŭ inḑestratŭ de natură cu atâtea calitâţĭ marĭ. Crescutŭ in desfrĕnările şi desmerdările vieţeĭ orientale, vieţeĭ de *seraiŭ*, ellŭ privia in domniă, nu unŭ sacerdoţiŭ sacru, ci unŭ miḑlocŭ de petrecere cu plăcere a timpuluĭ. Şi in adevĕrŭ, nicĭ vêrstă avea nicĭ esperienţă, nicĭ crescere nu luasse pentru a domni. *Se inşélă amarŭ ceĭ ce credŭ că a domni bine, nu este uă arte şi incă uă arte din celle maĭ grele.* Nu! la acéstă inaltă tréptă nu potŭ nu trebue să adjungă ómeniĭ prin intêmplare, prin capricie vizirialĭ şi chiar sultănescĭ. Patria nóstră a făcutŭ esperienţa acestuĭ tristŭ adevêrŭ chiar şi sub domnia luĭ Stefăniţă-Vodă de la 1660—1662. In desfrĕnările şi desmerdârile luĭ, făcea lucrurĭ, nebunescĭ, copilărescĭ; nu căuta de trebele Statuluĭ ci numaĭ de plăcerile luĭ fisice şi nemoralĭ. Nu făcea allegere de sexŭ . . . Cândŭ eşia cu boeriĭ la preumblare séŭ la vênatŭ, punea boeriĭ pe caĭ turcescĭ şi apoĭ poruncea de le lua frênele in câtŭ apucândŭ vêntŭ caiĭ rupea capetele călăreţilorŭ Era lîngă cassele domnescĭ unŭ heleşteŭ mare şi unŭ foişorŭ in miḑlocŭ, D'acolo punea să arunce pe boerĭ in apă; ellŭ sta şi se veselia de necazulŭ lorŭ, apoĭ scoţêndu-ĭ, êĭ imbrăca cu haine domnescĭ

Voindŭ uă-dinióră să pună darea fumărituluĭ câte şésse orţĭ de cassă, boeriĭ Cantacuzinescĭ, Thoma şi Iordake, atâtŭ de iubiţĭ şi respectaţĭ de părintele sêŭ, se impotriviaŭ fórte şi nu'lŭ lăssară să scóţă maĭ multŭ de câtŭ unŭ leŭ de cassă ḑicênduĭ fórte inţelleptesce *să nu facă obiceiŭ nuoŭ că nu'ĭ bine*. Déră Stefăniţă se apprinse de mănia, scóse hangiarulŭ de la brâŭ şi se răpeḑi să dea intr'ênşiĭ şi eĭ şĭ-aŭ scăpatŭ viéţa cu fuga. Tóte mişeliele acestea le auḑia bietulŭ tatălŭ sêŭ de la Constantinopole şi ĭ părea fórte rêŭ. Êĭ scria de multe orĭ să se lasse, să se apuce seriosŭ de cărmuitŭ, să-şĭ attragă iubirea ţêrreĭ, să respecteze pe boeriĭ ceĭ bêtrânĭ credincioşĭ şi incercaţĭ, cariĭ fusesse stêlpiĭ consilielorŭ ţêrreĭ sub lunga luĭ guvernare; insă nu era ascultatŭ. De la unŭ timpŭ êllŭ despreţui şi induoitŭ nenorocitulŭ acestŭ părinte lâssându-lŭ in voia sorţiĭ, şi renunciâ de a-ĭ maĭ da povéţă. Acéstă inducţiune o facemŭ din următórea scriere ce trămisse Vasile din Constantinopole Mitropolituluĭ Moldoveĭ pentru nisce dănuirĭ alle sélle:

„Eŭ Vasile Vv. Pré sânţituluĭ şi de Dumneḑeŭ iubitoruluĭ allŭ nostru molevnicŭ, Kir Sawa archie-„piscopŭ Mitropolitŭ Suceveĭ, sănĕtate. Poftimŭ de „la milostivulŭ Dumneḑeŭ cartea nóstră să te afle „cu bine. Cartea sânţieĭ télle ce ne aĭ trămisŭ, „scrisă Martie 17 ḑille venit-aŭ la mâna nóstră, „Aprilie 11 ḑille câte ne aĭ scrissŭ inţellessŭ-am, „pentru cinstea care te aŭ miluitŭ pré iubitŭ fi-

„ulŭ nostru, bine aŭ făcutŭ. Pentru acestŭ lucru, „fiĭ Sânţia ta nevoitorŭ cu ruga şi cu alte lucrurĭ, „şi trebe precum veĭ cunnósce că este maĭ bine „spre folosulŭ fiiuluĭ nostru ca unŭ ocărmuitorŭ, „fiindŭ Sănţia ta spre partea trupéscă şi sufletéscă „cu ânimă curată Pentru rôndulŭ a nisce sate ce „am fostŭ datŭ noĭ S. monastirĭ de la cetatea Neam- „ţuluĭ şi cum nu s'aŭ prilejitŭ să fimŭ făcutŭ şi „uricŭ pre acele sate precum am datŭ şi am mi- „luitŭ acea sântă monastire fiindŭ sânţia ta la a- „cea cinste, grăesce pré iubitŭ fiiuluĭ nostru; decĭ „va face şi urice ce va trebui acelorŭ sate chiă- „me-se că este pomana nóstră, şi sânţia ta nevo- „esce pentru trebele s. monastirĭ spre adjutorŭ, pre- „cum veĭ cunnósce. Pentru unŭ satŭ ce arîţĭ să „scriemŭ la fiiulŭ nostru să maĭ dea s. monastirĭ, „cunnóscemŭ că te iubesce fiiulŭ nostru, decĭ gră- „esce-ĭ de vre unŭ satŭ să maĭ intăréscă s. mona- „stirĭ, că acum noĭ n'am scrisŭ la fiulŭ nostru, nu- „maĭ altă dată vomŭ scrie. Pentru hotarulŭ s. m. a- „colo la multe ce am fostŭ socotitŭ să se hotă- „rască, şi am fostŭ făcutŭ şi carte, precum arĕţĭ „sânţia ta, totŭ intr'acellŭ chipŭ să grăescĭ iubitŭ „fiĭuluĭ nostru să trămită să allégă hotarulŭ s. m. „precum veţĭ socoti că va fi maĭ bine să se scie „pênĕ pe unde va fi hotarulŭ s. m."

Izdravŭ stueş. Byzanţia 7168 (1660) Apr. 19

Adânca măhniciune a părinteluĭ resultă vederatŭ din acéstă scrissóre.

La nicĭ unŭ părinte, la nicĭ unŭ principe ca la Va-

sile şi Stefăniţă-Vodă nu se adeverì maĭ apriatŭ axioma luĭ Sismondi :

Silinţele regilorŭ spre a impărtăşi copiilorŭ lorŭ sentimente virtuóse, nu potŭ precumpeni pe acelea alle curtisanilorŭ ce voescŭ a le insuflà viciele celle maĭ diabolice ! . . .

Vasile-Vodă fù induoitŭ nenorocitŭ: nu numaĭ *boeriĭ*, nu numaĭ creaturele sélle déră chiar *osulŭ* luĭ, fiulŭ luĭ insetase asceptările sélle.

Vaĭ de stăpănitoriĭ aceea ce nu sciŭ da ţêrre unŭ fiiŭ maĭ imbunătăţitŭ de câtŭ dênşiĭ!

Respunderea lorŭ este induoită : Sunt respunḑĕtorĭ câtre societate. Sunt respunḑĕtorĭ câtre Statŭ.

Câtre societate pentru că 'ĭ a datŭ unŭ membru netrebnicŭ.

Câtre Statŭ, pentru că, in locŭ de unŭ principe bunŭ, blajin, luminatŭ, dreptŭ, a procuratŭ unŭ nume maĭ multŭ in synaxarulŭ tiranilorŭ : *unŭ instrument de casnă iasufleţitŭ . . .*

Sunt omenĭ ce n'arŭ fi trebuitŭ a se nasce nicĭ uă-dată, şi alţiĭ carĭ să nu móră nicĭ-uă-dată.

Stefăniţă-Voda era unulŭ, Vasile-Vodă era altnlŭ.

LV.

Vêrsta argintiă incununasse de multŭ cu dalbele sélle cărunteţe, cinstitele plete alle mareluĭ şi bunuluĭ Matheiŭ Bassarab Voevod. Ellŭ acum nu maĭ domnea de voiă, ci de nevoiă. Era octogenariŭ, şi Dumneḑeŭ incă nu-lŭ chiăma la sine. Se părea că

creatorulŭ êşĭ face uă plăcută petrecere bine-cuvêntândŭ prelungirea vieţêĭ acestuĭ bunŭ omŭ pre pămêntŭ, acestuĭ bunŭ Domnŭ, carele, dupe cum ḑicea poporulŭ, de bunŭ ce era, numaĭ avea acuma ce hi bunŭ. Ast-feliŭ era Matheiŭ-Vodă in bătrâneţile sélle.

Duo sunt greşelele ce maĭ cu temeiŭ se potŭ imputa luĭ Matheiŭ : I-a. Mulţimea trupelorŭ străine ce ţinea in subsidiulŭ sêŭ; şi allŭ 2-a. Increderea ce-şĭ pusse câtre capêtulŭ domnieĭ salle, in duoĭ ministri fatalĭ şi de rea credinţă : Vistierniculŭ Ghinea greculŭ, pronumitŭ *Olariulŭ,* şi Radu Armaşiulŭ, pronumitŭ *Vêrḑarulŭ.* In câtŭ pentru osĭtile străine, istoriciĭ se silescŭ a apěra pe Matheiŭ sub pretestulŭ nevoieĭ in care se afla de a se apêra in contra atâtorŭ neamicĭ. Acésta, ḑicŭ eĭ, necesita ţinerea in tóte ḑillele a uneĭ armie considerabile pe piciorŭ de resboiŭ. Cea maĭ mare parte din trupele române, ne fiindŭ ţinute de lege a sta sub stégurĭ decâtŭ in timpulŭ resbelluluĭ, lipsa lorŭ in timpulŭ de pace o ămplea străiniĭ. Sêrbĭ, Ungurĭ, Leşĭ, compuneaŭ, in cea maĭ mare parte, corpulŭ Seimenilorŭ. Acestĭ veneticĭ trebuiră să fie bine plătiţĭ pentru a servi cu credinţă. Dérĕ chiar aceste liberalitâţĭ êĭ făcură mândri, nedisciplinabilĭ, ingămfaţĭ. Devenisseră adevĕraţiĭ pretorianĭ aĭ Ţêrreĭ-Românescĭ.

Pentru a puté intreţine trupele sélle pretenţióse, dérĕ neapěrate, Matheiŭ avé trebuinţă de banĭ, şi de banĭ mulţĭ. Ellŭ era sititŭ dérĕ a immulţi dâ-

rile, *şi immulţirea dârilorŭ nu era callea cea maĭ dréptă de a-şĭ attrage iubirea poporuluĭ.* Tocmaĭ in miḑloculŭ acesteĭ incurcăture, se presintă infernalulŭ Ghinea Olariulŭ séŭ Cicală(1), grecŭ originariŭ din Rumelia, omŭ inḑestratŭ cu marĭ talente financiarie, intreprinḑĕtoriŭ, dérĕ ambţiosŭ şi vicleanŭ; profitândŭ de incurcătura in care se afla Domnulŭ şi exiginţele soldaţilorŭ, greculŭ cere uă audienţă in care făgăduesce a ămplea Vistieria ţèrreĭ cu banĭ, făcêndŭ luĭ Matheiŭ uă domniă gloriósă pentru totŭ-d'a-una, déca insă-ĭ va da Vistieria. Elocinţa greculuĭ fù pentru Domnŭ ochiĭ Vasilsculuĭ. Matheiŭ cedâ şi Ghinea devenì vistiernicŭ De a duoa ḑi dupe numirea sa, hiară răpariţă, greculŭ se arrêttă in tótă lăcomia sa. Ellŭ se servì da tóte miḑlócele oneste şi neoneste pentru a adune banĭ. Orĭ-ce-miḑlocŭ, fie câtŭ de nelegiuitŭ, i se părea ertatŭ. Ellŭ incepù a intórce, ḑice Radu Grecianu, róta guvernĕmêntuluĭ, cum intorcea in tinereţe róta olairuluĭ. Trămisse bumbaşirĭ in tóte ju-

(1) Acesta era din Rumelia omŭ prostŭ şi neinsemnatŭ, de meseriă ferariŭ. Venitŭ de fórte juue in ţérră şi făcêndu-şĭ avere, se „insură la satulŭ Brătăşianiĭ lîngă Olteţŭ in judeţiulŭ Romanaţi. Cu „viclenia sa cea iscusită, adjungêndŭ a se inainta in dregătoriele ci-„vilĭ şi apropiându-se adesea de Domnŭ êĭ ḑicea totŭ-d'auna să'lŭ „facă pe ellŭ Vistierŭ şi-ĭ promitea că va afla miḑlóce să-ĭ sporéscă „veniturile, in câtŭ să pótă copprinde şi alte ţêrrĭ. Matheiŭ-Vodă, „adjungêndŭ la bêtrâneţe a se domina de idea inavuţiriĭ şi de iu-„birea de argintŭ, l'a creḑutŭ şi l'a făcutŭ Vistierŭ plenipotentŭ. A-„cesta indată a lepădatŭ pelea mieluluĭ, şi se arretă in adevêrŭ lu-„pŭ; trămitea in tóte pârţile şi desbrăca ómeniĭ cu felurite cuvinte; „inventa felurĭ de dârĭ şi de abusurĭ care adjunseseră a innegri fai-„ma şi numele cellŭ gloriosŭ allŭ Domnuluĭ, tocmaĭ la ḑilele de „bêtrâneţe „. (Dionisie Fotino, Istoria Dacieĭ, tom, II pag, 98 nota)

deţele, cu ordine de a aduna note despre veniturile fie-căruia judeţŭ, alle fie-căreĭ plăşĭ şi alle fiecâruĭ satŭ. Uă-dată avêndŭ aceste sciinţe in sânŭ, ellŭ adause in proporţiune cu dênsele şi dârile. Afară de acestea, ellŭ 'şĭ attrasse ura poporuluĭ prin impietatea sa. In adevêrŭ, pe cândŭ toţĭ mergeaŭ la biserică, ellŭ remănea acasă şi numera grămeḑile de banĭ ce a fostŭ adunatŭ in lada Vistieriei, fălindu-se că scie pe degete veniturile ţêrreĭ, numerulŭ populaţiuniĭ depărtările şi producte celluĭ maĭ de pe urmă cotunŭ allŭ Valachieĭ. Câtre bêtrâneţele sélle, Domnulŭ devenisse avarŭ şi asta-lŭ făcea a nu băga in sémă că perdea iubirea poporuluĭ de şi Vistieria câstiga prin talentele acelluĭ omŭ infernale-care storcea glótele spre a scóte aurŭ in locŭ de sânge.

Radu Vĕrḑarulŭ, allŭ duoilea ministru, era unŭ omŭ rĕŭ, avarŭ, vĕrsătorŭ de sânge (1). Avea ómenĭ plătiţĭ inadinsŭ, pe cariĭ êĭ trămitea de uccidea pe ceĭ bogaţĭ. Maĭ mulţĭ boerĭ fură asassinaţĭ şi ingropaţĭ in locurile celle maĭ murdare. Altora li se

1) „Acesta era românŭ din Ploescĭ, fiĭulŭ unuĭ grădinariŭ carele „cultiva vérḑa, de aceea 'lŭ şi numiră *Vĕrḑarulŭ*. Adjungêndŭ din tinereţe a inainta in dregătoriele civilĭ, se făcu şi Armaşŭ mare uă „dată cu Cicală, cândŭ s'a făcutŭ Visterŭ. Inḑestratŭ cu unŭ suffletŭ „rĕutăciosŭ şi neomenosŭ, indată ce a adjunsŭ la postulŭ acesta, a „inceputŭ a revĕrsa asupra tutora veninulŭ rĕutâţiĭ sélle; nicĭ bo„erŭ, nicĭ preotŭ nu scăpa nesupăratŭ şi nejăfuitŭ de puterea luĭ. „Omora ómeniĭ prin casele lorŭ; punea de 'ĭ ingropa in locurĭ ne„curate. Altora le tăia urechiele şi nasurile, şi-ĭ purta ast-feliŭ pe „uliţe, şi apoĭ êĭ trămitea la ocne. In scurtŭ nu lăssa omŭ nejăfuit „de dênsulŭ şi neameninţatŭ in fie-care ḑi cu perderea vieţeĭ." (Dio„nisie Fotino: Istoria Dacieĭ, tom. II, pag. 99).

tăia urechiele, nasurile. Alţiĭ eraŭ trămişĭ la muncele publice in ocne. Nemulţămirea devenisse generale. Toţĭ se văetaŭ, déră niminea nu cuteḑa a se rescula. Ţerrĕnimea desperată, părăsia ţérra in glóte. Era de adjunsŭ ca să auḑă despre vre-unŭ omŭ avutŭ, pentru ca să-ĭ scornéscă de indată vre uă crimă, să-lŭ inchiḑă și să ĭ secfestreze averea. In fine, Seimeniĭ, ingâmfaţĭ de triumfârile ce repurtásse assupra Moldovenilorŭ şi Cosacilorŭ, fraternisândŭ cu Dorobanţiĭ, rădicară stindardulŭ revolteĭ. Poporulŭ face causă commună cu dânşiĭ. Insolinţa lorŭ merge pênĕ la aceea că palatulŭ domnescŭ este călcatŭ; ênsuşĭ Domnulŭ insultatŭ şi visteria ameninţată cu prédă. Eĭ ḑiceaŭ Domnuluĭ că fiindŭ bĕtranŭ, să abdice şi să se ducă la monăstire. In definitivŭ, turbaţĭ de mănia şi vinŭ, inarmaţĭ de tunurĭ, intraŭ in curtea domnéscă şi cereaŭ cu marĭ strigăte să li se dea pe ambiĭ ministriĭ aĭ Domnuluĭ, arrĕtaţĭ maĭ susŭ, pentru a 'ĭ invĕţa, ḑiceaŭ eĭ, cum să facă óle şi cum să plănteze verḑe. Eĭ accusaŭ, cu mare cuvêntŭ, pe acestĭ duoĭ ministriĭ de autorĭ aĭ tutorŭ relelorŭ ţerreĭ. Totuşĭ Matheiŭ refusândŭ, eĭ êĭ sfăramă uşele şi răsbescŭ pênĕ in iataculŭ Domnuluĭ, unde, sub patulŭ pe care Matheiŭ jăcea bolnavŭ de ranele căpĕtate in resbóie, găsescŭ ascunşĭ pe amĕnduoĭ ministriĭ. Êĭ ieaŭ, êĭ desbracă in presinţa sa, êĭ tĕrăscŭ in miḑloculŭ armieĭ şi 'ĭ facŭ in bucâţĭ. Casele lorŭ sunt secate şi pustiite. Dupe acéstă grozavă resbunare, glótele alérgă la casele ministrilorŭ şi punŭ mâna pe tóte

bogăţiele lorŭ, pe acelle vistierie cu *haramŭ* adunate şi maĭ cu haramŭ imprăştiate. Averile victimelorŭ fură impărţite din mână in mână. De acolo, resculaţiĭ merseră spre a uccide pe clucerulŭ Socol Cornăcénu, carele erâ bolnavŭ, şi predară casa luĭ. In fine, Domnulŭ, prin dare de banĭ, isbutesce a maĭ ostoi rebelia. In acellŭ timpŭ murì şi Dómna Elena, ultimulŭ refugiŭ amicale ce 'ĭ maĭ remăsese. Ellŭ o plânse amarŭ şi o immormĕntâ in biserica domnéscă din Têrgoviste.

Matheiŭ nu făcù nicĭ uă resbunare săngerósă assupra nimenuĭ. Ellŭ era de principiulŭ modernuluĭ Jean de Muller : *Dupe uă crisă revoluţionariă, blăndeţea şi politica sfătuescŭ de uă potrivă a amnistia.*

In lipsa sa la Argeşŭ, oştirea face a duoa rescólă. La intórcere in Têrgoviste, Matheiŭ găsesce porţile inchise şi tunurile indreptate assupra luĭ. Dorobanţiĭ şi seimeniĭ êĭ declaraŭ de pe zidurĭ că nu-lŭ maĭ voiaŭ de Domnŭ, şi ca să se ducă din ţérră, orĭ să se călugheréscă. Treĭ ḑille stete Matheiŭ cu suita luĭ afară din oraşŭ, murindŭ de fóme şi de sete, şi ne putêndŭ căpĕta intrarea chiar prin dare de banĭ. In fine, dupe marĭ făgăduinţe, abia făcù să i se deschiḑă porţile. Totuşĭ presinţa sa nu stinse rebelliunea. Resculaţiĭ, incuragiaţĭ prin timiditatea Domnuluĭ, se dederă la tóte escessurile; allergaŭ pe strade, predaŭ casele, uccideaŭ boeriĭ, spărgeaŭ pivniţele şi făceaŭ totŭ felulŭ de orgiĭ cu femeele şi copiiĭ lorŭ. Domnulŭ Matheiŭ nu

se domirea ce este de făcutŭ pentru a adduce uă vindecare tutorŭ neorănduelelorŭ acestora; câcĭ nu putea compta acum de câtŭ pe credinţa unuĭ pré micŭ numĕrŭ de soldaţĭ. De asemene, nu puté să se bizue nicĭ in vechia iubire a poporuluĭ, care acum se prefăcusse in ură din causa rêuluĭ modŭ de administraţiune a miniştrilorŭ. Intr'unŭ consiliŭ ţinutŭ sub preşedinţa Domnuluĭ, de câtre boeriĭ cariĭ 'ĭ maĭ remăsesse credinciosĭ, se hotărî a chiăma in primăvara viitóre 30,000 Tătarĭ şi trupele principeluĭ de Transivania pentru a suppune pe rebelĭ. Déră nu era datŭ de susŭ luĭ Matheiŭ a vedé realisarea planuluĭ acestuea. Provedinţa bine-voì a inlătura de la dênsulŭ amarulŭ pacharŭ ce bea unŭ bunŭ patriotŭ cândŭ este silitŭ a chiăma séŭ a tolera in trebele ţerreĭ sélle ammesticulŭ mâneĭ străinuluĭ (1).

LVI.

In ceĭ dupe urmă duoĭ annĭ aĭ vieţeĭ sélle, Matheiŭ devenisse cu totulŭ nesimţitorŭ şi ne pĕssătorŭ. Trecusse peste vêrsta de 80 de annĭ. Iubia pe Turcĭ şi Tătarĭ cu uă nespusă affecţiune, pênĕ a-şĭ vĕrsa tótă averea sa peste eĭ. Orĭ-ce omŭ venia din parte-le, era bine priimitŭ şi resplătitŭ. Urà din suffletŭ pe călugherĭ şi 'ĭ trămitea de la sine cu mâna gólă. Urà şi despreţuia din ânimă pe

1) M. Cogălnicénu. Histoire de la Valachie, pag. 284. — Engels Gesch. der Wal. pag. 293, cit. Cogălnicénu. — *Dionisie Fotino: Ist. Dac.* t. II, pag. 88-101.

Muscalĭ şi Cosacĭ. Pucinŭ timpŭ inaintea morţiĭ, venindŭ unŭ ambassadorŭ din partea impĕratuluĭ moskicescŭ adducêndŭ marĭ presente, Matheiŭ êllŭ respinse immediatŭ, ḑicêndŭ : *să nu-ĭ vĕḑŭ facia.* Cándŭ venia unŭ turcŭ mare, Domnulŭ eşindu-ĭ intru intĕmpinare, ordona să se taie inaintea turculuĭ capetele maĭ multorŭ coşacĭ, ḑicêndŭ că o face din ură câtre persecutoriĭ luĭ. Matheiŭ Bassarab se severşì din viéţă la 8 Aprilie 1854, dupe uă domniă de 21 de annĭ fâră 5 lune şi 11 ḑille. Ellŭ murì in strigătele rebelilorŭ şi in blăstemele poporuluĭ sêŭ. La uşa mormêntuluĭ sêŭ, ellŭ nu vĕḑù de câtŭ nemulţămirĭ, n'auḑì de câtŭ plângerĭ. Ellŭ părăsì viéţa pĕtrunsŭ de durere că a vĕḑutŭ ênsuşĭ cu ochiĭ seĭ nimicindu-se binele ce se silisse a face ţerreĭ sélle in curgerea unuĭ pătrariŭ de seculŭ, şi că durerile, a cârora causă era credulitatea sa, nu se sferşiaŭ pentru ţérră de uă dată cu ultima luĭ resuflare. „Acestŭ principe, ḑice d. Co-„gălnicénu, căruia prosteritatea maĭ dréptă de câtŭ „contimporaniĭ seĭ, i-a datŭ laudele ce merita, pos-„seda bravura şi talentele militare alle luĭ Michaiŭ „II, unite cu iubirea păciĭ şi a buneĭ stărĭ a sup-„puşilorŭ seĭ. Ellŭ a lucratŭ, şi a lucratŭ puter-„nicŭ, a restitui Valachieĭ vechia eĭ strălucire. In „scurtŭ timpŭ, ellŭ multŭ a făcutŭ; insă numaĭ unŭ „uriaşŭ, numaĭ unŭ Dumneḑeŭ putea să maĭ facă „Statulŭ Valachieĭ puternicŭ ca alte dâţĭ. Din ne-„norocire, ellŭ fù incongiuratŭ de ministriĭ reĭ, éttă „pentru ce uă domniă, care făgăduia la inceputŭ

„uă strălucită pagine in istoriă, se sferşi prin uă „terribile anarchiă şi prin sfărămarea a totŭ ce e„ra bunŭ şi dreptŭ. . . . Să fimŭ insă justĭ : nu „Românii, carii s'aŭ resculatŭ, sunt vinovaţĭ. Ci „Ghinea, ci greculŭ, care pregătì revolta prin ti„raniele sélle; şi apoĭ Serbiĭ şi Bulgariĭ o făcură „să sbucnéscă. Matheiŭ-Vodă e vinovatŭ numaĭ „pentru că s'aŭ lăsatŭ a se orbi de către miniş„triĭ sêĭ, şi pentru că a comptatŭ pré multŭ pe mer„cenarĭ, ce n'aveaŭ in ânima lorŭ simţimêntulŭ bi„neluĭ şi allŭ onóriĭ, ci allŭ prădiĭ şi allŭ bogă„ţieĭ (1)."

Ast-feliŭ se terminâ domnia acelluĭ principe, acelluĭ omŭ : *omŭ fericitŭ peste tóte domniele acesteĭ ţerre, ne mêndru, blândŭ, dreptŭ de ţérră, harnicŭ la resbóie, aşa ne'nfrântŭ şi neinspăimĕntatŭ, câtŭ poţĭ să-lŭ assemenĭ cu mariĭ şi vestiţiĭ ostenĭ aĭ lumiĭ (2).*

„Matheiŭ-Vodă, se esprimă şi classiculŭ nostru „poetŭ, d-nu Gr. Alessandrescu, fù unŭ principe cu „ânima nobile, care sciindŭ a birui, a preferitŭ totŭ „d'a-una bunurile păciĭ; care, destoĭnicŭ a dobĕndi nu„mele de cuceritorŭ, a allessŭ pe acellŭ de legiuitorŭ „şi civilisatorŭ allŭ naţiuniĭ sélle. Generosŭ către „vrăjmaşiĭ seĭ şi dreptŭ către toţĭ, póte să dică „cuĭ-va că ellŭ n'a făcutŭ altă greşélă de câtŭ a„ceea de a fi trăitŭ pré multŭ. Bĕtrâneţele luĭ l'aŭ „făcutŭ să cadă sub influenţa unorŭ ministriĭ ne-

1) Cogălnicéno : Histoire de la Valachie, pag. 285.
2) Miron Costin, analistulŭ.

„cinstiţĭ şi nevrednicĭ, cariĭ i-aŭ intunecatŭ glo-
„ria şi-ĭ aŭ amărîtŭ celle din urmă ḑille alle vie-
„ţeĭ (1).“

Acésta'ĭ sórta tutulorŭ Domnilorŭ ci se incredŭ in ministri perverşi, sperjurĭ, trădătorĭ de patrie şi culcătorĭ aĭ justiţieĭ. — Faptele celle maĭ recente, fie de essemplu orĭ-cuĭ se cuvine.... orĭ-cuĭ ar vrea să Domnéscă prin putere şi inşelăciune, érĕ nu prin *dreptate*...

LVII.

De pe patulŭ sêŭ de mórte, Matheiŭ-Vodă a declaratŭ de mostenitorŭ allŭ tutorŭ bunurilorŭ sélle pre fiiulŭ naturale allŭ luĭ Şerban I. Constantin, pe care'lŭ arrĕtă boerilorŭ ca pe cellŭ maĭ demnŭ a-ĭ urma in tronŭ.

Inainte d'a assista la allegerea nuouluĭ Domnŭ, să aruncâmŭ uă ochire assupra vechiuluĭ şi românesculuĭ modŭ de inscăunare a Domnilorŭ nostri.—

In câtŭ timpŭ ţinù ereditatea la tronŭ mosteanulŭ domnieĭ se ştia pênĕ traia tatălŭ sêŭ fratele sêŭ. In casŭ de vacanţiă: mórte séŭ abdicare, n'avea de câtŭ a fi proclamatŭ inaintea poporuluĭ. Stricându-se apoĭ rŏnduéla ereditaţiĭ şi incepêndŭ a se cere allegerea séŭ consimţimêntulŭ boerilorŭ, s'a introdusŭ şi nuoe obiceiurĭ şi regule. Ast feliŭ, la mórtea luĭ Roman I, allŭ séssele Domnŭ allŭ Moldoveĭ, boeriĭ veḑêndŭ că Alexandru cellŭ bunŭ era pré tênerŭ, pré neesperientŭ pentru a ţine

1) Memorialŭ de călătorie, pag. XLVIII.

peptŭ vrăjmaşilorŭ ce invasionase Moldova din tóte părţile, socotiră să allégă unŭ Domnŭ maĭ harnicŭ de câtŭ mosteanulŭ firescŭ şi osteanŭ bunŭ.

Astă putere electivă trecù maĭ tărḑiŭ prin delegaţiune la ceĭ şépte dregătorĭ inalţĭ aĭ Statuluĭ românŭ, fâră deosebirea de lature, şi anume la Logofetulŭ cellŭ mare, amendurorŭ Vornicilorŭ, Hatmanulŭ Postelniculŭ, marele, Spătarŭ şi Paharniculŭ cellŭ mare.

Acestĭ şépte boerĭ de scaunŭ, consiliariĭ ceĭ maĭ intimĭ si influinţĭ aĭ tronuluĭ, indată ce muria Domnulŭ se aduna in Divanŭ, şi deschidea testamentulŭ luĭ. Déca mosténulŭ Domnŭ nu era insemnatŭ, êllŭ allegea eĭ fâră allŭ proclama incă. De era numitŭ vre-unulŭ din fiiĭ Domnuluĭ prin testamentŭ, eraŭ datorĭ boeriĭ a respecta allegerea testamentariă, fâră a cuteḑa să facă uă altă allegere.

Dupe immormêntarea reposatuluĭ Domnŭ, toţĭ boeriĭ, curteniĭ şi óstea se intorcea la Curte in haĭne de jale, şi cu feçele măhnite. Boeriĭ intraŭ in Divanulŭ cellŭ mare şi se aşeḑa in acelléşĭ scaune care le occupa pênĕ ce trăia Domnulŭ. Ostirea se intindea şirurĭ in piéça curţiĭ cu puscele şi steagurile intórse. Tótă lumea ascepta cu neastimpĕrŭ punerea, proclamarea nuouluĭ Domnŭ. Acellŭ care era candidatulŭ, de era fiiŭ de Domnŭ, sta lîngă tronŭ in haine de doliŭ. De era dintre boerĭ remănea nemiscatŭ la vechiulŭ sêŭ locŭ.

Tăcerea era adûncă. Măhniciunea intipărită pe tóte feciele. In definitivŭ, Mitropolitulŭ deschidea

seanţa domnéscă printr'unŭ elogiŭ allŭ reposatuluĭ suveranŭ, plăngea şi tănguia perderea in numele ţêrreĭ. Apoĭ Logofetulŭ cellŭ mare citia cu glasŭ tare testamentulŭ mortuluĭ Voevodŭ. Asta se făcea pentru a se sci publicŭ că, de se făcea vre-uă călcare in rîndulŭ primogenitureĭ, — astfeliŭ era voia reposatuluĭ Domnŭ, éră nu a allegătorilorŭ. — Terminându-se cetirea, se apropia Logofetulŭ de nuoulŭ Domnŭ, êĭ arreta durerea ce simţì ênsuşĭ pentru perderea incercată, şi-lŭ ruga in numele tutorŭ stârilorŭ ţêrreĭ să bine-voéscă a lua loculŭ celluĭ plânsŭ de obscea intrégă, intrândŭ in stăpĕnire câtŭ de ingrabă, tratândŭ pre boerĭ ca pre suppuşiĭ şi slugele luĭ celle maĭ credincióse.

Nuoulŭ Domnŭ trebuia ca să sté cu capulŭ golŭ să respundă in pucine cuvinte; să tănguéscă perderea unuĭ Domnŭ atâtŭ de bunŭ pentru ţérră; arrĕtta că ellŭ, de şi nu'ĭ indestulŭ de vrednicŭ a purta sarcina ţêrreĭ, insă e silitŭ a se pleca porunceĭ tatăluĭ sêŭ, câtŭ şi voieĭ a tótă ţérra; că va guverna pe suppuşiĭ sêĭ cu tótă dreptatea, dragostea şi mila.

Îndată se scula tótă adunarea cu Mitropolitulŭ şi clerulŭ in frunte, spre a petrece pre Domnŭ la Mitropoliă. In uşa bisericeĭ êllŭ intimpina Kiriarculŭ purtându-ĭ inainte duo făcliĭ; êllŭ cădea şi'ĭ intindea crucea şi evangelia de o săruta. In biserică ingenuchia Domnulŭ la altarŭ in dreptulŭ uşeĭ imperătescĭ, reḑimêndu-şĭ capulŭ de sânta mésă.

Mitropolitulŭ êĭ punea omoforulŭ in capŭ şi-ĭ cetia rugăciunile incoronăriĭ Imperaţilorŭ ortodoxĭ, şi-lŭ ungea cu săntnlŭ mirŭ. Dupe severşirea acestorŭ ceremonie se scula Domnulŭ in picióre, săruta pristalulŭ şi icónele. In miḑloculŭ bisericeĭ êĭ punea Mitropolitulŭ pe capŭ uă corónă de aurŭ, impodobită cu multe petre scumpe. Căntăreţiĭ intonaŭ aria *cade-se să te fericimŭ*.

Mitropolitulŭ êllŭ lua de subţióra dréptă, Postelniculŭ sub cea stănga şi-lŭ rădica in strana domnéscă, atuncĭ tunurile incepeaŭ a bubui şi musica a cănta.

Cu mantia domnéscă êllŭ imbrăca in pridvorulŭ bisericeĭ; dupe severşirea lyturgieĭ pe dată lepădâ şi boeriĭ hainele de doliŭ luândŭ altele vesele şi strelucitóre.

Domnulŭ incăleca şi se'ntorcea la curte petrecutŭ de Mitropolitulŭ, sfatulŭ boerilorŭ, óste şi poporŭ. Intrândŭ in sala cea mare se suia in tronŭ. Pólele mantieĭ eraŭ duse de Hatmanulŭ şi Postelniculŭ cellŭ mare. Fie-cine se aşeḑa la loculŭ sêŭ. Mitropolitulŭ êĭ săruta mâna cellŭ ăntêiŭ, felicitândú-lŭ şi poftindu-ĭ norocŭ la stăpênire, şi adăugea că ellŭ nu va inceta a se ruga pentru *Măria sa*, insă se ruga ca să fie şi ellŭ apěratŭ impreună cu totŭ clerulŭ bisericescŭ; apoĭ se intorcea Kiriarculŭ către poporŭ, êllŭ bine-cuvênta şi-lŭ sfătuia să fie credinciosŭ Domnuluĭ. Dupe Mitropolitulŭ venia la sărutatulŭ mâneĭ archiereiĭ cu cellŭ laltŭ clerŭ. — Apoĭ marele Logofetŭ cu tótă boerimea.

In definitivŭ, se scula şi Domnulŭ din scaunŭ, şi cu capulŭ golŭ mulţumia totora pentru cugetările celle bune ce'ĭ arreta, promitea patrieĭ milă, dreptate şi apĕrare. In acestŭ momentŭ marele Spătarŭ êĭ lua corona de pe capŭ, éră Domnulŭ, dupe ce se retrăgea toţĭ boeriĭ, intra in cabinetulŭ sêŭ, *in cabinetulŭ cellŭ din năuntru.*

Aceeaşĭ ceremoniă se petrecea la Dómna de către jupănesele boerilorŭ fără a se impărtăşi de bisericésca taină a incoronăriĭ. In sala Dómneĭ incă avea jupănesele boerilorŭlocurĭ anume hotărite dupe rangulŭ barbaţilorŭ lorŭ. Avea şi ea corónă ca a luĭ Vodă. Asta ni o arrĕttŭ vechiele portreturĭ alle Domnilorŭ din biserice şi monastirĭ.

In acestŭ modŭ se premeneaŭ Domniĭ pênĕ a nu cade cu desevărşire vechia volniciă strebună.

Modulŭ acesta se observâ incă la mórtea luĭ Matheiŭ Bassarab.

Armele pe care le ţineaŭ incă Româniĭ in mană, deprinderile militare, cetâţile, ataşamêntulŭ lorŭ cellŭ căldurosŭ pentru datinele străbune, ce stetea incă in picĭóre, faceaŭ, *sileaŭ* pe Turcĭ a ne respecta, a se ţine in reservă chêcĭ, respectaţĭ aŭ fostŭ şi vorŭ fi toţĭ ce'ĭ ce aŭ sciutŭ şi vor sci a'şĭ apera cu vrednicie drepturile inaintea streinuluĭ.

Respectate ênsuşĭ, şi veĭ fi respectatŭ de alţiĭ.

LVIII.

Matheiŭ Bassarab-Vodă, se sbătea incă cu mórtea,

nu-şĭ *dedesse* suffletulŭ; — şi Mitropolitulŭ Ignatie cu toţĭ boeriĭ se adunară pe piéça palatuluĭ, şi alleseră de Domnŭ Ţêrreĭ-Românescĭ pe Constantin 1-iŭ Bassarab Cârnulŭ. Constantin Cărnulŭ era pronumitŭ ast-feliŭ, pentru că Matheiŭ-Vodă, dupe vechiulŭ obiceiŭ, êllŭ crestasse la nasŭ ca pe unŭ feciorŭ de Domnŭ. Déră, cu timpulŭ, nârele se lipiră la locŭ, şi nasulŭ se tămăduì deplinŭ. Apoĭ Mitropolitulŭ se suì pe unŭ locŭ inaltŭ şi ḑisse poporuluĭ : „*Domnulŭ nostru Matheiŭ a plătitŭ firiĭ obstesculŭ tributŭ. Dumneḑeŭ a chiămatŭ suffletulŭ luĭ intru imperăţia cerurilorŭ. Pe cine voiţĭ déră să rădicâmŭ in loculŭ sêŭ spre a ne domni?*“ Respunsulŭ unanimŭ allŭ boerilorŭ, allŭ poporuluĭ şi allŭ armateĭ fù : „*Pe nimene altulŭ nu voimŭ afară de Constantin fiiulŭ luĭ Şerban, pentru Domnŭ*, şi se pregătiaŭ a susţine cu *putere* vorbele lorŭ. Era lucru de minune, scrie unŭ marturŭ occularŭ, Pavel de Alepo, că din atâtea miĭ de ómenĭ, toţĭ intr'unŭ glasŭ eraŭ mulţămiţĭ de ellŭ, şi nicĭ unulŭ nu ḑicea *nu!*

Éttă cum unŭ principe *inţelleptŭ, prevĕḑătorŭ, patriotŭ*, póte face ca politica luĭ cea bună şi naţionale să nu se immormênte d'ună-dată cu dênsulŭ, ci să continue in vecĭ. Éttă cum voinţa domnéscă este susţinută de voinţa poporuluĭ *cândŭ acea voinţă scie a ghici adevĕratele interesse alle ţêrreĭ....*

Şi cu tóte aceste, Constantin Bassarab nu scia nimicŭ despre celle ce se petrecea in Tĕrgoviste.

In adevêrŭ, d'uă-cam-dată Matheiŭ nu era de ideă a lăsa de urmaşŭ in tronŭ pe Constantin, ci pe Diiculŭ Spătarulŭ, nepotŭ de soră domnéscă. Bĕtrânulŭ Voevodŭ, fie din sinceritate, fie in scopŭ de stratagemă, intrebuinţasse totŭ felulŭ de viclenie ca să pótă isbuti; insă nimene nu consimţia, nicĭ din boerĭ, nicĭ din ţĕrranĭ; câcĭ ţĕrraniĭ incă eraŭ consultaţĭ in trebele celle marĭ alle ţêrreĭ. Diicu Spătarulŭ era unŭ omŭ deşertŭ şi neiubitŭ de nimene. Totuşĭ, câtŭ trăi Matheiŭ-Vodă, Diicu Spătarulŭ se bucura de marĭ onorĭ, ca generalissimŭ allŭ totorŭ ostirilorŭ. „Orĭ de câte-orĭ venia de la curte de acasă, scrie Pavel de Allepo, l'am vĕḑutŭ escortatŭ, inainte şi in urmă, de maĭ multŭ de cincĭ séŭ şesse sute de ómenĭ; şi totŭ in aşa modŭ pleca." Constantin Bassarab, servia, câtre capêtulŭ domnieĭ luĭ Matheiŭ Bassarab, sub ordinile luĭ Diicu Spătarulŭ.

Era obiceiŭ pe atunce, că intĕlnindu-se duoĭ boerĭ séŭ ostenĭ de rangŭ egale, nu-şĭ luaŭ căciulele; éră déca unulŭ era maĭ superiore in demnitate de câtŭ cellŭ-l-altŭ, inferiorele êşĭ lua căciula.

Constantin Bassarab, obicĭnuia a sta inaintea Diiculuĭ Spătarulŭ, totŭ-d'a-una cu capulŭ accoperitŭ. Intr'una din ḑille, Spătarulŭ êllŭ probozì ḑicêndu-ĭ : — Pentru ce staĭ inaintea mea cu căciula pe capŭ? — Eŭ sum din sânge domnescŭ, respunse Constantin Bassarab, pe cândŭ d ta, Spătare! escĭ unŭ omŭ de rôndŭ! escĭ fiiulŭ cutăruia. Nu'mĭ ieaŭ eŭ căciula inaintea d'alde astora...

Spătarulŭ se infuriâ, audindŭ aceste cuvinte; şi infuriatŭ, merge la Domnŭ, se tănguesce şi-ĭ aruncă spada la picióre. Domnulŭ se informéză de cursulŭ lucruluĭ şi destitue pe Constantin. Acesta se retrasse numaĭ de câtŭ la moşiele sélle şi locuì acolo, pênĕ aprópe de mórtea Domnuluĭ. Cândŭ Matheiŭ cădù greŭ bolnavŭ, Constantin venise in Têrgoviste, fără nicĭ uă cunnoscinţă despre celle ce se petrecéŭ in curte, orĭ despre strălucita sórte ce lŭ ascepta, Diicu Spătarulŭ nu era in capitală in gravele aceste impregiurârĭ. Fiiulŭ sêŭ era in agoniele morţiĭ-la uă moşiă depărtată de Tĕrgoviste. Ellŭ se dussesse acolo. Altmintre allegerea antagonistuluĭ luĭ, nu s'ar fi urmatŭ cu atâta linisce şi popularitate. Intrigele s'arŭ fi jucatŭ rolulŭ lorŭ in uă cestiune de aşa supremă insemnătate. In adevêrŭ era mare témă intre ceĭ avuţĭ şi neguţitorĭ, ca óstea să nu profite de vacanţia tronuluĭ, spre a jăfui oraşulŭ. Insă nu se intimplâ nimica pentru momentŭ. Jafulŭ venì ce va maĭ tărdiŭ şi veni de la mercenariĭ streinĭ, nu de la ostaşiĭ românĭ.

In fine, Constantin Bassarab Cărnulŭ, fu allessŭ. Crainiciĭ publicĭ, strigară prin totŭ oraşulŭ. Toţĭ locuitoriĭ se adunară la curte şi priimescŭ de bună allegerea luĭ Constantin Bassarabŭ. Ênsuşĭ ellŭ se speriă de acéstă noutate şi se ascunse. Ellŭ scia din esperiinţă şi chronice la ce pericolŭ sunt espuşĭ candidaţiĭ de Domnŭ, pênĕ apucă frênele in mână. Insă acuma lucrulŭ mergea fórte linistitŭ din lipsă

de petitorĭ la tronŭ şi Constandin fu silitŭ a eşi inaintea poporuluĭ.

Se dusseră la biserică, unde êllŭ ascepta Mitropolitulŭ investmêntatŭ in haine sacerdotalĭ. Intră de a dreptulŭ in altarŭ. Ingenuchiâ şi'şĭ rezemă capulŭ de sânta mésă. Mitropolitulŭ êĭ cetì rugăciunile ungeriĭ.. Eşindŭ, fù desbrăcatŭ de hainele luĭ şi luâ altele, *domnescĭ*, adică : uă dulama de stofă de aurŭ; uă cabaniţă de aceeaşĭ stofă blănită cu samurŭ; uă gugiumana de samurŭ fórte scumpŭ cu uă agrafă de aurŭ bătută in petre scumpe de uă magnificenţă regale. De aci êllŭ suiră in strana domnéscă. Mitropolitulŭ, clerulŭ, boeriĭ şi toţĭ capiĭ superiorĭ aĭ armateĭ veniră, unulŭ câte unulŭ, de-ĭ sărutară mâna.

Intronarea se urmâ in cea ăntêiŭ duminică ce venì.

Dupre câtŭ spunŭ contimpuraniĭ, Constantin I, possedea multŭ maĭ intinse miḑlóce intelectualĭ de câtŭ predecesorele seŭ. Matheiŭ nu cunnoscea de câtŭ limba maternă, pe cândŭ nuoulŭ Domnŭ vorbea fórte bine şi *grecesce*, *turcesce* şi *ungurescе*, in câtŭ in relaţiunile sélle cu străiniĭ, nu era nevoiă de tălmaciŭ.

LIX.

A duoa ḑi, Lunĭ, clerulŭ boeriĭ şi óstea depuseră jurămêntŭ de credinţă nouuluĭ Domnŭ in biserica curţiĭ.

Se aşeḑară duo messe in miḑloculŭ templuluĭ, fie-care acoperite cu câte uă stofă. Pe ambele messe era câte uă evangeliă poleită şi impodobită cu uă cruce de aurŭ. Lîngă méssa din dréptă sta Patriarculŭ Antiochieĭ. Lîngă cea din stânga Mitropolitulŭ ţêrreĭ, Ignatie.

Lîngă fie-care méssă sta unŭ grămăticŭ adjutândŭ pe prelatulŭ respectivŭ şi ţinêndŭ câte uă chărtiă in mână. Jurămêntulŭ se incepù de la boeriĭ ceĭ marĭ. Eĭ puseră mânele pe evangeliă şi cruce, éră grămăticulŭ citì ast-feliŭ : *Juraţĭ pe acéstă sântă evangeliă şi acéstă cinstită cruce că veţĭ fi cu Domnulŭ Constantin Vodă, fiiulŭ luĭ Şerban-Vodă, unŭ sufletŭ şi unŭ trup, ascultându-lŭ şi adjutându-lŭ fără vicleniă, atâtŭ in iveală, precum şi 'n taĭnă; ne ascunḑêndŭ de la elŭ nicĭ unŭ lucru ce-ĭ trebuie să-ĭ fie cunnoscutŭ, in totŭ cursulŭ vieţeĭ selle şi in totŭ cursulŭ vieţeĭ vóstre; şi nu veţĭ fi trădătorĭ către ellŭ, nicĭ veţĭ lucra contra luĭ?*

La fie-care cuvêntŭ boieriĭ respundeaŭ : Jurŭ !

Grămăticulŭ urma :

Éră décă vĕ veţĭ arĕta trădătòrĭ, séŭ conspiratorĭ, séŭ nesincerĭ, séŭ neamicĭ, veţĭ fi afurisîţĭ şi depărtaţĭ de la sânta treime şi celle şépte sânte sobóre şi prin gura Patriarchuluĭ kyr Macarie de Antiochia şi aceea ce caḑù assupra Asirianilorŭ, şi assupra Sodomnĭ şĭ Gomoreĭ, şi assupra luĭ Iuda, şi assupra luĭ Arie, va cadé assupră-

vĕ; şi veţĭ fi părtaşĭ cu Ana şi cu Caĭafa şi cu restignitoriĭ luĭ Christos.

Boeriĭ respundeaŭ : Amin : Amin ! Amin ! la fie-care punctŭ allŭ blestemuluĭ. Apoĭ sărutaŭ mâna Patriarculuĭ şi a Mitropolituluĭ; pe urmă se indreptaŭ către Domnŭ carele sta lîngă tronulŭ sêŭ; êĭ sărutaŭ mâna şi póla haĭneĭ, şi se depărtaŭ.

Dupe boerí urmară ceĭ-l-alţĭ servitorĭ domnescĭ şi de curte, toţĭ copiiĭ de casă şi divanŭ, jurândŭ in şirurile lorŭ, toţĭ intr'unŭ glasŭ şi din tótă ânima Apoĭ veniră oficiâriĭ armateĭ. D'ăntêiŭ jurâ marele Spătarŭ; dupe ellŭ capiĭ Seimenilorŭ, apoĭ totĭ ceĭ-l-alţĭ Căpitanĭ, Colonelĭ şi Sutaşĭ. — Óstea jurâ in şirurile eĭ. — Fie-care Căpitanŭ venia cu compania sa; fie-care Sutaşŭ cu centuria să. Toţĭ sărutaŭ mâna şi póla Domnuluĭ.

Operaţiunea ţinù pênĕ aprópe de méḑă-ḑi, *şi incă nicĭ uă singură aripă a armateĭ nu-şĭ sfĕrşise jurămêntulŭ.* Jurămêntulŭ ceĭ-l-alte părţĭ, se amănâ pe a duoa ḑi şi celle următóre, câcĭ toţĭ eraŭ sdrobiţĭ de obosélă.

Din momentulŭ intronăriĭ sélle, Domnulŭ Constantin Bassarab Cărnulŭ, trămise călăreţĭ prin tóte unghiurile ţerreĭ, spre a face cunnoscutŭ avenementulŭ sêŭ.

In cursŭ de 40 ḑille, necontenitŭ, miĭ de ómenĭ, soseaŭ in pripă la curte : Egumenĭ, preoţĭ, călugherĭ, episcopĭ, boerĭ, moşnenĭ, ostaşĭ veteranĭ in retragere; toţĭ allergaŭ spre a felicita pe nuoulŭ Domnŭ allŭ Românieĭ.

Óstea continuă cu depunerea jurământuluĭ, unŭ intervalŭ de maĭ multe ḑille. De aci, Domnulŭ trămisse pe Spatarulŭ cu trupe, pe la orașele judeţiane, pentru a suppune jurământuluĭ poporulŭ. Orașele judeţiane, numeraŭ pe atuncĭ pênĕ la 400,000 case:

LX.

Sosì óra immormĕntăriĭ reposatuluĭ Io. Matheiŭ Bassarab Voevodŭ; óră in care, acellŭ ce strelucisse, prin viteziele și faptele sélle, unŭ pătrarŭ de seculŭ numaĭ pe tronulŭ Ţerreĭ-Muntenescĭ, — trebuia a peri pentru eternitate d'inaintea ochilorŭ corporalĭ aĭ naţiuniĭ selle.

Incă din vechia și stravechia datină, Româniĭ obicinuia a onora pe Domniĭ ceĭ bunĭ, nu numaĭ in viéţă, ci și dupe mórte. In timpurile bătrêne, in timpurile de gloriósă adducere aminte, indată ce muria Domnulŭ, êĭ balsamaŭ cadavrulŭ, și se ţinea ne'mormĕntatŭ in palatŭ penĕ se aduna toţĭ boeriĭ marĭ și micĭ; archiereiĭ, archimandriţiĭ, și egumeniĭ tutorŭ monastirelirŭ, monachiĭ și preoţĭ ceĭ maĭ alleșĭ in ţérră prin asceticismulŭ și curăţenia vieţeĭ lorŭ.

In asceptarea acesteĭ intrunirĭ, corpulŭ era imbrăcatŭ in haine și giuvaerurĭ domnescĭ. Boeriĭ, marĭ și micĭ, curteniĭ și toţĭ ceĭ-l-alţĭ staŭ in giurulŭ luĭ, cu aceeașĭ respectŭ ce-ĭ arretaŭ și in viéţă. Totŭ poporulŭ âmbla in orașŭ cu capetele góle, in-

semnŭ de *jălire*, pênĕ cândŭ êllŭ ingrópă. Clopotele se trăgeaŭ ḑiua şi nóptea, ca ne altă-dată.— Alaiulŭ immormêntăriĭ nu se deosebia intru nimicŭ de acellŭ ce se făcea cândŭ mergea Domnulŭ undeva, in viéţă fiindŭ.

Clerulŭ mergea inainte, căntândŭ rugăciunile prohoduluĭ. Pe amenduo laturele mergeaŭ ostaşiĭ cu puscele şi stégurile intórse, jalnicĭ la fecie şi imbrăcăminte. Ênsişĭ caiĭ trebuiaŭ se plângă. Lacrimele lorŭ eraŭ provocate prin mustŭ de cépă(1).

Patulŭ mortale êllŭ purtaŭ pe umere boeriĭ de starea ăntêiŭ schimbându-se pe rôndŭ de boieriĭ de starea a 2-a, a 3-a etc.

In urmă venia musica ostăşéscă ammestecată cu tobe alle cârorŭ córde fiindŭ slăbite lâssa a se auḑi unŭ sunetŭ jalnicŭ.

In biserică sicriul era pusŭ jos lîngă strana domnéscă.

Căntăreţulŭ bisericeĭ. séŭ altŭ curténŭ limbutŭ, se suia in amvonŭ şi făcea unŭ cuvêntŭ(2) pre largŭ arretândŭ faptele şi năravurile celle bune alle reposatuluĭ Domnŭ, dauna causată ţêrreĭ prin perderea luĭ, apoĭ măngăia pe ascultătorĭ că érăşĭ vorŭ afla faptele celle glorificate in fiiulŭ séŭ următorulŭ luĭ.

Terminându-se *cuventulŭ* se procedea la sarutarea mâneĭ reposatuluĭ. Mitropolitulŭ da semnalulŭ şi toţĭ ceĭ de faciă 'ĭ urmaŭ.

1) Dimitrie Cantemir, in Descrierea Moldoveĭ.

2) Si spre essemplu védă lectorele „cuvêntulŭ de ingropare ve-„chiuluĭ Stefan Voevodŭ Domnulŭ Moldoveĭ ce s'aŭ numitŭ cellŭ „Mare etc.“ Archva Romănéscă tom. I, pag. 37.

Déca Domnulŭ cerusse a fi ingropatŭ in orașŭ. era dusŭ la loculŭ destinatŭ, cu aceeașĭ pompă. Boeriĭ de starea ăntêiŭ slobodea in mormêntŭ cu năfrămĭ de mătase. Mitropolitulŭ arunca cellŭ ăntêiŭ țêrrîna peste secriŭ. Tunurile incepé a bubui, musicele a cănta, clopotelĕ a suna, in câtŭ se făcea unŭ huetŭ grozavŭ ce nu se curma de câtŭ cândŭ grópa era deplinŭ astupată.

Déca insă Domnulŭ ceruse a fi ingropatŭ la vre uă monastire afară din capitală, atuncea se rĕnduia numaĭ vre uă câțĭ va boerĭ cu curteniĭ cariĭ cu uă măréță pompă ducea trupulŭ acolo. — De avea să trécă prin vre unŭ orașŭ, trupulŭ era luatŭ din carretă și dusŭ pe umeriiĭ boerilorŭ pênĕ la cea-l-altă margine.

La monastire se făcea aceeașĭ ceremoniă.

Stema domnéscă se așeḑa d'assupra mormêntuluĭ augustuluĭ reposatŭ.

In câtŭ pentru immormêntarea luĭ Matheiŭ Bassarab éttă preparativele și ceremonialulŭ relatate și garantate de unŭ marturŭ ocularŭ(1).

Unŭ mare pavilonŭ fù inălțatŭ pe esplanada curțiĭ. Acolo se pusse unŭ tronŭ pentru Domnulŭ Constantin Voevodŭ. Alte duo de a drépta și a stânga pentru Mitropolitŭ și Patriarculŭ Antiochieĭ Clericiĭ aflațĭ faciă la prohodŭ, precum episcopĭ, egumenĭ, călugherĭ, preoțĭ, diaconĭ, eraŭ aprópe de de 1000, Boeriĭ formaŭ unŭ nemărginitŭ circŭ impregiurŭ. Cellŭ l-altŭ spaciŭ, era copprinsŭ de óste

1) Păvel d'Allepo.

şi poporŭ. Cadavrulŭ reposatuluĭ Domnŭ era pusŭ in sala in care obicĭnuia ellŭ a da veseliele şi messele celle marĭ şi scomotóse.

Acolo se veselisse. acolo murisse.

Ellŭ jăcea pe uă méssă cu facia neacoperită, dupe obiceiŭ. Era imbrăçatŭ in haine regalĭ de scumpă stofă, blanită cu samurŭ de mare preţŭ şi cu nasturĭ de aurŭ şi argintŭ poleiţĭ. Pe capŭ avea uă preţiósă gugiumană de samurŭ de la barbă pênĕ la picióre, era accoperitŭ cu'n feliŭ de giulgiŭ de satinŭ albŭ pe care era desenată uă cruce aurită. In giurŭ ardea luminărĭ şi tóte cucónele şi se boceaŭ.

Cadavrulŭ fù pogorîtŭ in curte. aşeḑatŭ in sicriŭ şi pusŭ in miḑloculŭ pavilionuluĭ.

Nuoulŭ Domnŭ stete lîngă tronulŭ sêŭ. Luminărĭ marĭ de céră fură distribuite la toţĭ, pênĕ ce fumulŭ se rădica in nuorĭ din tóte părţile. Cândŭ sosì momentulŭ „ultimeĭ sărutărĭ“, dintru 'ntêiŭ sărutâ cadavrulŭ, Patriarculŭ Antiochieĭ, apoĭ mitropolitulŭ Ignatie. Dupe dênsulŭ ênsuşĭ Domnulŭ Constantin, carele versă lacrimĭ de durere. Dupe dênsulŭ urmară toţĭ ceĭ-l-alţĭ, laicĭ şi civilĭ, duoĭ câte duoĭ. — In fine cadavrulŭ fù rădicatŭ, şi purtatŭ maĭ ăntêiŭ in giurulŭ bisericeĭ, şi apoĭ immormêntatŭ in a duoa despărţire a bisericeĭ, alâturĭ cu Dómna Elena, ce 'lŭ precedasse in lumea sufletelorŭ cu unŭ annŭ inainte, şi cu fiiulŭ lorŭ(1).

1) Este fórte dişanţatŭ lucru a vedé cum a chronicariĭ şi autoriĭ sunt desbinaţĭ assupra loculuĭ in care s'a immormêntatŭ marele

Tótă lumea se retrasse pe cândŭ era sórele la chindiă. — Unŭ mare, unŭ uriaşŭ prĕnḑŭ inchiăiâ, dupe datină, jalnica petrecere a ḑilleĭ. Méssa durâ pĕnĕ séra. Nuoulŭ Domnŭ se arretă cu ânima deschisă, veselă şi concedia pre toţĭ, impărţindu-le haine şi galantóme darurĭ bănescĭ, legate in colţurile batistelorŭ.

LXI.

„Dormiţĭ in pace, umbre, martiriĭ Românieĭ,
„Ce aţĭ ingrăşiatŭ pămêntulŭ cu sange de eroĭ.
„Bĕtrânĭ, caruntĭ cu véḑă, voĭ flórea tinerimiĭ
„Ce in lupte săngerόse căḑêndŭ, v'aţĭ rupt de noĭ

Domnŭ Matheiŭ. Uniĭ, precum Pavel d'Allepo, carele a şi oficiatŭ la immormêntarea luĭ Matheiŭ-Vodă, şi Dionisie Fotino „Istoria „Dacieĭ" tom. II, p. 100 ,pretindŭ că Domnulŭ Matheiŭ este immromêntatŭ in biserica Domnéscă din Têrgoviste, in a duoa despărţire, „unde este immormêntată şi Dómna Elena". — Altiĭ, precum fraţiĭ Tunusliĭ in „Istoria ţerreĭ-romănescĭ", pag. 146 susţinŭ ca Matheiŭ este immormêntatŭ la monastirea Arnota, zidită de ênsuşĭ acellŭ Domnŭ, spre a-ĭ servi de mausoleŭ. — Constantin Căpitanulŭ, Chronica Balacenéscă, Chronica anonimă, Şincaĭ, tacŭ despre loculŭ unde jacŭ ósele luĭ Matheiŭ Bassarab. — Poetulŭ nostru, G. Alessandresco, se unesce cu aceĭ ce sunt pentru mormêntulŭ de la Arnota. Cândŭ visită acéstă monastire, veḑù acestŭ mormênt şi ne spune că: „o candelă arde neincetatŭ la căpătêiŭ. Mormêntulŭ e frumosŭ şi despăgubesce, cu mulţămire pe călătoriŭ de ostenèla ce'şĭ da ca să-lŭ visiteze. Acestŭ monumentŭ este de marmura albă, rădicatŭ de pămêntŭ ca de patru palme şi lungŭ ca de patru picióre. Pe dênsulŭ este săpată in reliefŭ armura Domnuluĭ şi a ţerreĭ, tunurĭ şi stégurĭ... Bătrênulŭ Domnŭ este zugrăvitŭ in bisericâ, in facia mormêntuluĭ; ellŭ pórtă anteriŭ cu florĭ; malotea blănită cu rîsŭ, şi coronă. Statura luĭ este inaltă; pĕrulŭ albŭ şi chipulŭ bărbătescŭ" Memorialŭ de călĕtorie, pag. XLVII.

„Pămêntulŭ ne desparte, ér' cerulŭ ne ùnesce,
„In patria cea sântă, egale pentru toţĭ;
„Acolo nedreptatea şi ura nu resbesce,
„Nu cumperĭ cu viéţa pămêntulŭ de treĭ coţĭ...

„Voĭ v'aţĭ plinitŭ chiămarea şi sânta datorinţă,
„Cândŭ pentru a patrieĭ bine cu glorie v'aţĭ luptatŭ,
„Pĕstrândŭ viitorimiĭ, modelulŭ de credinţă,
„Ce patria ne cere şi populuŭ amatŭ......

. . . .

(*A. Mureşianu*).

LXII.

Poporulŭ Ţêrreĭ-Românescĭ priimì bine allegerea luĭ Constantin Bassarab Cârnulŭ. Orĭ pe uude trecea ellŭ, femeele ascernea hainele lorŭ. Alţiĭ êllŭ semănaŭ cu felurite grăunţe. Cămăraşiĭ staŭ pe lîngă Domnŭ de arŭncaŭ monedă de argintŭ hainele asternute inaintea luĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ nu veniaŭ la dênsulŭ cu mâna gólă. Êĭ presenta spice uscate de ovêsŭ, mere prune, florĭ; ramure verḑĭ, lămâĭ naramze, oue pesce diferite păserĭ micĭ, căprióre. Alţiĭ asvêrlea in calea luĭ capete de berbece. Ţérra era bogată. Veniturĭ eraŭ in deadjunsŭ Domnulŭ avea de unde resplăti cu dărniciă plocónele ce-ĭ aduceaŭ nuoiĭ luĭ suppuşĭ. Afară de ocne, care aduceaŭ unŭ insemnătorŭ venitŭ maĭ era baia de aramă care se esploata incă in timpulŭ luĭ Matheiŭ Bassarab, bâiele de aurŭ şi argintŭ indes-

tulŭ de imbelşugate, steteaŭ insă părăsite din causa lăcomieĭ Turcilorŭ.

Unulŭ din veniturile Dómneĭ era 1000 monete de aurŭ ce lua in toţĭ anniĭ, de la rudariĭ ce aduna aurŭ din Ialomiţa, apă ce curge pe lîngă Têrgovişte.

Obscésca adunare, compusă din tóte stările ţêrreĭ, notifică Porţiĭ suzerane allegerea luĭ Constantin-Vodă printr'unŭ actŭ ce se resuma in aceste demne cuvinte: *dorimŭ de stăpînitorŭ pe Constantin fiiulŭ luĭ Şerban-Vodă şi ni l'am pusŭ Domnŭ preste noĭ.* — Pórta dede investirea pentru summaĭ de 750,000, osebitŭ 250,000 leĭ daţĭ Paşiĭ de Silistra. — Unŭ capegiŭ venì pentru a aduna baniĭ şi a felicita pre nuoulŭ Domnŭ.

Constantin-Vodă avea de unde plăti tóte havalele neprevedente de capitulaţiunile incheiete de bătrâniĭ nostri cu Pórta. Şi in adevêrŭ, bogăţiele remase de la Matheiŭ-Vodă eraŭ fórte marĭ. Elle se aflaŭ grămădite in nisce case de pétră peste totŭ. — Nu maĭ pucinŭ şi cheltuelele eraŭ preste messură de marĭ pentru timpulŭ acella. Pavel de Allepo, le evaluază la 600,000 galbenĭ ce se daŭ parte la Turcĭ parte la Tătarĭ, parte se cheltuiaŭ pentru intreţinerea armateĭ, darurĭ etc.

LXIII.

Sosì in fine şi timpulŭ acella, ḑiua aceea in care Patriarculŭ Macarie de Antiochia, să pără-

séscă Ţerra Romănéscă, spre a apuca calea Moskoveĭ. Ultimulŭ prânḑŭ ce-ĭ dede Domnulŭ Constantin Bassarab, fù din celle maĭ strelucite. Méssa fù pusă in sofrageria de véră, ce da in grădina palatuluĭ. Intr'uă altă sofrageriă, din năuntrulŭ palatuluĭ şeḑù Dómna cu jupănesele boerilorŭ. Ostaşiĭ şi poporulŭ de josŭ mânca in grădină, pe teraţe, sub *migdalĭ* servinduli-se vinŭ din buţĭ. Musicanţĭ, flueraşĭ toboşerĭ, căntăreţĭ turcĭ şi bufonĭ, măncaŭ sub baldachinu'ŭ sofragerieĭ, in grădina, aşa că ĭ vedea Domnulŭ.

Către séra toţĭ, merseră la biserică. Dómna venì cu cucónele boerilorŭ, ce o insociră in treĭ *carete*.

Cândú Macarie de Antiochia, merse să-şĭ iea ḑiua bună de plecare, Domnulŭ şi Dómna êllŭ primiră intr'unŭ appartamentŭ intimŭ. Ellŭ êĭ bine-cuvêntâ pe ambiĭ, ce şedeaŭ cu facia la pămêntŭ.

Cheltuì apprópe de 600 leĭ, pentru inchiriarea a 21 caĭ şi cincĭ trăsure, cu hamurĭ, şelle şi celle-l-alte. Carreta pentru persóna patriarculuĭ, custă 70 leĭ, fiindŭ imbrăcată cu postavŭ şi accoperită cu pele şi fierŭ. Avea Patriarculŭ cu sine 15 servitorĭ, cea maĭ mare parte Moskalĭ şi Cosacĭ, prinşĭ in resbellulŭ cu Timuş şi rescumperaţĭ acuma de Patriarculŭ.

Poporulŭ êllŭ petrecù pênĕ afară din Têrgoviste. Eră Domnulŭ Constantin Bassarab, in aceeaşĭ ḑi, Lunĭ, prima ḑi a postuluĭ sânţilorŭ apostolĭ, appucă callea Buccurescilorŭ, reşedinţa de véră a Domnilorŭ, — cu uă numerósă suită de boerĭ, şi

cucóne, şi ostenĭ, spre a priimi acollo insemnile investitureĭ, trămise de pórtă.

In trecerea sa, Patriarculŭ se abătu pe la moşia Filipeştiĭ proprietate a Postelniculuĭ Constantin Cantacuzino, cunnoscutŭ in istoriă prin bunătatea faptelorŭ şi a caracteruluĭ sêŭ. Ellŭ ducea acuma uă viéţă retrasă. Avea unŭ palatŭ princiariŭ, care uimi simţirile călătorilorŭ arabĭ, şi era maĭ frumosŭ decâtŭ palatele din Capitală. Maĭ avea uă deliciósă baiă caldă de marmură la care apa se adducea pe róte din unŭ riŭ, ce de assemene servia, prin nenumerate canalurĭ pentru rourarea livedelorŭ şi grădinilorŭ. Camerele eraŭ dupe modelulŭ turcescŭ. — *In adevêrŭ*, scrie Pavel de Alepo, *toţĭ aristocraţiĭ muntenĭ possedŭ ville admirabilĭ din punctulŭ de vedere allŭ architectureĭ. Fie-care din eĭ maĭ are câte uă monastire a sa, bine indestrată. Toţĭ rivaliséză intrecêndu-sĕ, prin frumuseţea zidirilorŭ şi a stabilimentelorŭ. Aci se inchiâie tótă ambiţiunea şi măndria lorŭ. Cândŭ se intêmplă ca vre unulŭ din eĭ să fie destituitŭ, ellŭ se retrage la villă, petrecêndu-şĭ restulŭ vieţeĭ intre edificiele sélle şi vecinătatea monastiriĭ sélle*".

Patriarculŭ reveni la Iassy, unde din nuoŭ avù audienţă la Domnulŭ George Stefan. Apoĭ părăsì acestŭ oraşŭ inlocuitŭ pênĕ la Prutŭ de uă escortă de onóre. Tótă partea aceea de locŭ purta urmele pustieriĭ şi alle resbellulŭ. Frica de cosacĭ era incă atâtŭ de mare, in câtŭ, la cea maĭ mică

mişcare, locuitoriĭ spăĭmentaţĭ strigaŭ : Cosaciĭ! cosaciĭ aŭ venitŭ să ne prăpădéscă !„

Trecerea Patriarculuĭ peste Nistru s'aŭ făcutŭ in şaice. Era deplinŭ sănĕtosŭ, ţinea intr'uă mână crucea şi cu alta bine-cuvênta pe locuitoriĭ Răscovuluĭ, ce allergară intru intĕmpinarea luĭ la margine.

LXIV

Nu fâră óre-care commissiune plecâ Patriarculŭ Antiochieĭ din România. Inţelegemŭ ambele Principate. Şi Constantin-Vodă allŭ Valachieĭ, şi Stefan George allŭ Moldoveĭ, se temeaŭ de uă nuoă năvală resbunătóre din partea cosacilorŭ, cu deosebire dupe mórtea luĭ Matheiŭ, ce-ĭ ingrozisse cu desevêrşire. Ambiĭ Domnĭ rugaseră pe Patriarcŭ să sondeze simţimentele cosaculuĭ Hmelnitki şi allŭ indupleca să le scrie uă scrissóre cu ênsăşĭ semnătura sa. Hmelnitki a şi făcutŭ intocmaĭ dupe stăruinţa patriarculuĭ. Ambiĭ Domnĭ priimiră câte uă scrissóre de la bĕtrânulŭ Hatmanŭ cosacŭ, intr'unŭ simţŭ impăcătorŭ, dérĕ prin care intra in marĭ amenunţimĭ assupra lucrurilorŭ trecute . . . .

Constantin-Vodă êllŭ maĭ insărcină să-ĭ capete, din visteria Czaruluĭ, uă sémă de samurĭ din ceĭ maĭ bunĭ şi scumpĭ, *frumoşĭ, negri precum nicĭ s'arŭ fi maĭ vĕḑutŭ.* Czarulŭ ordină să se vênḑă din visteriă cu preţulŭ cu care s'a cumperatŭ samuriĭ in Siberia. Samuriĭ acestia aŭ costatŭ pe Constantin Vodă 480 dinarĭ.

Macarie de Antiochia, nu putea deplini commissiunile aceste de câtŭ cu plăcere şi bucuriă, in recunnoscința exemplareĭ ospitalitățĭ ce găsise, in țerrele nóstre; ospitalitate care, pusă de ênsuşĭ ellŭ in conparațiune cu acea ce i se dede in țérra Cosacilorŭ şi in tótă Moscovia, se deosebesce ca ḑiua de nóptea, ca cerulŭ de pământŭ.

„In Moldova şi Țérra-Românéscă ḑice Pavel „de Alepo, ni se dede in tóte ḑillele unŭ merticŭ „de mâncare şi bĕutură, *déră in tótă Moscovia din „contra nimene nu nĭ'a oferitŭ nicĭ prin oraşe, nicĭ „prin sate, nicĭ uă bucățică de pâne, căci nu se „obicĭnuesce.*

De abia peste Nistru a vĕḑutŭ arabulŭ că Românulŭ e mare, e generosŭ, e darnicŭ; că românulŭ era fâră sémă in resboiŭ şi in pace. Insă vaĭ! dusu-s'aŭ acele marĭ qualitățĭ impreună cu timpiĭ, spre a nu maĭ fi vêḑuțĭ de câtre noĭ, de câtŭ in sinurile luĭ Dumneḑeŭ, de câtŭ in câmpiĭ viețeĭ ceĭ vecĭnice. . . .

LXV.

Morala crescină, esperiința poporuluĭ românŭ, ne spune că nicĭ uă faptă nu remâne fâră resplată in lumea acésta. *Pĕccatulŭ vechiŭ adduce osêndă nuoă,* ḑice ecclesiasticulŭ. Acestŭ adevêrŭ nestrămutatŭ s'a repetatŭ incă-uă-dată in viéța luĭ George Stefan-Vodă. Pacharulŭ pe care l'a pregătitŭ şi umplutŭ ellŭ, óre cândŭ, pentru stăpênulŭ

sêŭ de uă-dinióră, l'aŭ pregătitŭ şi umplutŭ alţiĭ pentru dênsulŭ; servindŭ dreptŭ instrumentŭ in mânele luĭ Dumneḑeŭ, spre umilirea acelluia ce se pré ingàmfasse; venì insă uă ḑi unde şi acestŭ mêndru Domnŭ se smerì, bêù acellaşĭ paharŭ... uă ḑi in care Vasilie Lupu, séŭ umbra luĭ, putu a-ĭ applica, cu latinulŭ, locuţiunea proverbiale : *Hodie mihi, cras tibi.* — Astăḑĭ mie, mâne ţie. — Lucru deşănţatŭ : toţĭ aspiranţiĭ la tronulŭ ţêrreĭ nóstre, de indată ce'şĭ adjungea scopulŭ, de indată ce puneaŭ piciorulŭ pe acellŭ fatalŭ jeţŭ, devenia uă victimă incoronată, unŭ proscrisŭ de maĭ 'nainte condamnatŭ. Acésta e şi sórtea tutorŭ Domnilorŭ Moldavieĭ, de la stingerea famillieĭ Drăgoşescĭ pênĕ in ḑillele nóstre. Orĭ-ce Domnŭ se pogora de pe scaunŭ, orĭ era tăiatŭ şi jăfuitŭ de Turcĭ, orĭ lua callea pribegieĭ şi muria pe ţĕrmĭ străinĭ, departe de uă patriă, pe care nu 'ĭ era permisŭ a o revedé. Aşijderea se intêmplă cu George Stefanŭ Voevod. Silitŭ a pribegi in Ungaria, dupe ce Pórta êllŭ mazîli, dândŭ domnia fanariotuluĭ Gheorghi I Ghika Capukehaia luĭ Vasile Lupu, ellŭ vêḑu şi carrele sélle cu avere jăfuite la retragere, de câtre slujitoriĭ resculaţĭ la Podulŭ Ilóiĭ, precum vêḑù Vasile jăfuite pe alle sélle la Hotinŭ, de tĕrgoveţiĭ hotinenĭ. „Lefe ! lefe să ne dea“ strigaŭ slujitoriĭ dreptŭ mulţămita bineluĭ ce avusse de la căḑutulŭ Domnŭ; şi să nu se fi intĕmplatŭ pe acollo Grigoraşiŭ Ghika, feciorulŭ luĭ Ghica-Vodă certânduse şi infruntându-ĭ, póte că George Stefan-Vodă, cu atâta

n'arŭ fi scăpatŭ. — Causa căderiĭ luĭ aŭ fostŭ aceea care fù şi a ridicăriĭ luĭ : pré marea amiciţiă, pré strănsa legătură dintre densulŭ cu George Racoţi Domnulŭ Transilvanieĭ şi, maĭ apoĭ, cu Constantin-Vodă Serban din Ţérra-Românéscă. In adevêrŭ, Carlu Gustav, regele Svedieĭ, se sculasse pre timpulŭ acella cu resbellŭ assupra luĭ Iòn Casimir, regele Polonieĭ, pretendinte allŭ corónei polone. Electorele de Brandemburg, incă era neamicŭ Polonieĭ. Carlu attrasse in partea sé pre Racoţi allŭ Transilvanieĭ, pre Hmelnitki Hatmanulŭ Cosacilorŭ, pre George Stefan allŭ Moldoveĭ, precum şi pre Constantin Serban allŭ Valachieĭ. — Ce'ĭ dreptŭ amenduoĭ, acestia êĭ datoriaŭ luĭ Racoţi adjungerea lorŭ la tronŭ.

Ambiĭ domnĭ, luară parte, in contra voinţeĭ Sultanuluĭ, la nenorocita espediţiune a Polonieĭ, intreprinsă de Racoţi. Acesta fù batutŭ şi constrinsŭ la uă pace umilitóre cu Poloniĭ. Éttă causa care aŭ restogolitŭ de pe tronŭ, nu numaĭ pe Racoţi, déră şi pe aliaţiĭ seĭ, George Stefan şi Constantin Serban. Şi ceea ce contribuì multŭ la aceasta, fù amicitia dintre pórta Otomană şi republica Polonă. La 1668, George Ghica occupă loculŭ luĭ George Stefan in Moldova, şi Radu Mihnea luâ pe allŭ luĭ Constantin Şerban. — Ambiĭ Domnĭ mazilĭ se rettraseră, de uă-cam-dată, in Transilvania, la Racoţi, care se maĭ ţinea in domniă cu armele in mânŭ, sperândŭ ca cu adjutorulŭ acestuia să se pótă restabili şi eĭ. — Uă incercare se şi făcù de George Stefan, năvălindŭ in Moldova cu ostĭ de a luĭ Ra-

coţi, „de la care, ḑice cronica, avea cărţĭ cu jură-
„mêntŭ să nu lasse unulŭ pre altulŭ, pênĕ nu vorŭ
„avé uă pâne să o impartă 1).“ Fu insă bătutŭ
la Têrgulŭ-frumosŭ, *şi de atuncĭ*, adaoge acellaşĭ
cronicarŭ, *n'a maĭ vĕḑutŭ Stefanŭ. vodă, in tótă
viéţa luĭ Moldova.* Dupe duoĭ annĭ de trude, Ge-
orge Stefan, vĕḑêndŭ că Racoţi nicĭ pre sine nu
se maĭ adjuta, desperâ de norocŭ, părăsi Sibiulŭ,
trecù in Ungaria, şi luâ nisce sate in arendă de
la contele George Hamonaĭ. — Apoĭ intreprinse uă
căllĕtoriă pre la regiĭ şi principiĭ Europenĭ, cerşindŭ
séŭ, adjutorŭ ca să se intórcă érăşĭ in Moldova,
séŭ cellŭ pucinŭ, miḑlóce spre a-şĭ puté susţine
viéţa. Dintre toţĭ aceia la carĭ alergă ellŭ, numaĭ
unulŭ nu'lŭ părăsi, pênĕ 'n ora morţiĭ selle. Acesta
fu eletorele de Brandenburg. Duoĭ annĭ maĭ tăr-
ḑiŭ, acestŭ nuoŭ Ebreŭ retăcitorŭ, George Stefan,
intreprinse uă călătoriă la Moscva. — In Wienna
imprumută de la Ebreulŭ Freukel 10 miĭ de talerĭ.—
In Moskva nu isprăvi nimicŭ. — In definitivŭ. se a-
şeḑă in Stetinŭ, in Pomerania, sub protecţiunea re-
geluĭ Svedieĭ, de la care primea unŭ adjutorŭ de
câte 2000 de talerĭ pe annŭ. De aice nu se maĭ
stremutâ pênĕ la sfĕrşitulŭ vieţiĭ sélle carĭ se tim-
plă, in miḑloculŭ cellorŭ maĭ amare miserie şi bolĭ
pre la inceputulŭ annuluĭ 1668 2) Aşa déră, *Vaĭ
acelluia prin care va veni ispita, vaĭ de cellŭ*

1) Miron Costin.
2) A. Papiŭ Ilarianŭ : Tesaurŭ de monumente istorice pentru România; tom III, pag. 73-75.

prin care mĕ vorŭ vinde, ḑise, profeţindŭ, Christos in ajunulŭ patimiĭ sélle.

Óre Stefan-Vodă, să-şĭ fi adussŭ aminte la mórte de aceste supreme adeverurĭ, şi de ceea ce făcuse ellŭ Domnuluĭ sêŭ Vasile-Vodă?

Eară căndŭ umbla cerşindŭ pe la casile streinilorŭ, să se fi căitŭ de reulŭ ce făcuse ellŭ ţerreĭ? Să se fi comvînsŭ ellŭ că unŭ Domnŭ bunŭ, *dreptŭ, moralŭ,* nu póte nicĭ pribegì, nicĭ parasitŭ fi şi de ţérră, verĭ in care intîmplare???

In străinĕtate, George Stefan, devenì unŭ adevĕratŭ cerşetoriŭ de ostirĭ, spre a avé cu ce veni in ţérră şi a-şĭ recăştiga tronulŭ domnieĭ. La uşele cuĭ n'a bătutŭ? La Muscalĭ a fostŭ, la Germanĭ a fostŭ, la Leşĭ aşişjerea, pênĕ şi la Sveḑĭ nu s'a sfiitŭ a allerga, de şi pênĕ la epoca fatale in care era să facă eĭ cunnoscinţa Românilorŭ, şi să aĭbe a face cu dênşiĭ, maĭ era să trécă uă ḑumĕtate seculŭ. Czaruluĭ moschicescŭ, i-a dăruitŭ uă cruce ferecată cu aurŭ şi cu petre scumpe, in valóre de 400 punge de banĭ, fóră ca să-ĭ dea altŭ adjutoriŭ; insă nu era scrisŭ ca ellŭ să maĭ intre viŭ in Moldova. Ellŭ murì stărcindŭ acolo la uşa Czaruluĭ. Ósele luĭ fură adduse maĭ tărḑiŭ in patriă şi immormĕntate la monastirea Caşinulŭ de dênsulŭ ziditā.

Éttă cum descrie Miron Costin pe acestŭ domnŭ „Omŭ deplinŭ, capŭ intregŭ fire adâncă cât potŭ „ḑice că nascŭ şi'n Moldova ómenĭ. La invĕţăturile „solielorŭ, a cărţilorŭ la respunsurĭ, am auḑitŭ pe

„mulţĭ mărturisindŭ, să hi covirsândŭ pre Vasile-„Vodă. Mesele şi petricaniele acesteĭ domniĭ abia „la vr'uă domnie să se hie prilegitŭ nu fâră mare „desfrînăciunĭ la lucrurĭ preste mesură a curvieĭ. „Slujitoriĭ mila şi cinstea care aŭ avutŭ la acéstă „domniă, n'aŭ avut nicĭ la uă domniă, éră cum aŭ „mulţenitŭ luĭ slujitoriĭ la mazilie, cetiveĭ maĭ josŭ „la intratulŭ Ghicaĭ Vodă in ţérră, şi la eşitulŭ „luĭ Stefan-Vodă din ţérră spre ţérra unguréscă."

LXVI.

Stefăniţă-Vodă fiiulŭ nefericituluĭ Vasile-Lupulŭ priimindŭ ordinulŭ Porţeĭ ca să insocéscă pe Chanulŭ Crimeeĭ şi alţĭ Paşĭ ceşĭ disputaŭ nisce cetâţĭ de pe lîngă Nipra, a plecatŭ cu unŭ corpŭ de óste, insă la Thighina pe Băc, a căḑutŭ bolnavŭ greŭ de lingóre. Doctorele sêŭ a voitŭ să-ĭ iea sânge. Ellŭ indărătnicŭ fiindŭ peste messură, n'a voitŭ. Sângele a năvălitŭ la creerĭ. In câte-va ore a innebunitŭ şi dupe treĭ ḑille de agonie spasmotice şi crude a muritŭ.1)

LXVII.

Vasile Lupu continua a fi inchisŭ la Constantinopole. Multŭ aŭ stăruitŭ la Turcĭ Racoţi allŭ Transilvanieĭ, Matheiŭ Bassarab şi Stefan Vodă, ca să-lŭ taie. Făgăduiaŭ pentru acésta 3000 punge

1 Miron Costin Letopisiţele tom. I pag. 354.

de banĭ. Vasile scia despre preţulŭ ce se pussesse pe capulŭ luĭ, cunnoscea şi lăcomia Turcilorŭ, şi perdusse orĭ-ce speranţă de scăpare. Dreptŭ aceea a adunatŭ in una din ḑille tóte slugele ce avea pe lîngă dênsulŭ, acolo in Edicule şi şĭ-aŭ impărţitŭ lorŭ tótă averea ce-ĭ maĭ remăsesse, ḑicêndu-le:

Luaţĭ! De voiŭ peri, să fie tótă averea acésta a vóstră; éră de nu, să mĭ-o intrunaţĭ! 1) Astfeliŭ, 'şĭ ascepta numaĭ óra de pe urmă. Maĭ inainte însă de a lua suprema otărîre, Vizirulŭ convocă unŭ consiliŭ de inalţĭ demnitarĭ aĭ Porţeĭ, şi puse in desbatere cestiunea uccideriĭ luĭ Vasile: Toţĭ aŭ fostŭ de opiniune să-lŭ omóre, maĭ vêrtos pentru că se căpĕta, prin acésta, uă aşa mare sumă de banĭ. Numaĭ unulŭ dintre Paşĭ se improtivì ḑicêndŭ: — „Mulţĭ banĭ sunt, déră la uă Impĕrăţiă, uă léfă nu adjunge bine, şi nu sunt mulţĭ. Eră acestŭ omŭ póte că este trebuitoriŭ de giuruescŭ eĭ atâtea punge de banĭ să lŭ omóre, că acestŭ omŭ se cunnósce că-ĭ harnicŭ şi póte să vină uă vreme să trebuéscă şi să slujéscă impĕrăţieĭ pentru maĭ multŭ preţŭ de câtŭ 3000 punge de banĭ pentru inḑecitŭ de câlŭ giuruescŭ!!" Aceste cuvinte avură acé putere asupra consiliuluĭ, că toţĭ s'aŭ pronunciatŭ pentru ertarea luĭ Vasile. Sultanulŭ l'a liberatŭ din inchisóre. Currêndŭ insă dupe *acésta*, *ellŭ murì* la Constantinopole în sărăcia cea maĭ mare 2) refusândŭ adjutorulŭ copiilorŭ şi allŭ amicilorŭ luĭ.

1) Ión Niculcea, Letopisiţele. Tom. II pag. 205.
2) Ibidem.

Nimene pepămĕntŭ nu scie ce felŭ de mórte 'lŭ ascéptă 1).

Aşa se inchiăiă acéstă existenţă, care fusesse destinată pentru uă carieră variată cu atâta amărélă şi dulcéţă; cu atâta gloriă şi miseriă. Casa luĭ Vasile-Vodă s'a stinsŭ cu mare răpeḑiune.

Principele Dimitrie Cantemir scria la 1700 : „Neamurile boerilorŭ pe care le arrĕtta dintru inceputŭ Istoria Moldovenéscă, sunt incă şi pênĕ acum tóte, şi este de mirare că nice unŭ némŭ boerescŭ din celle vechie, nu s'a stinsŭ de totŭ, fără numaĭ singurŭ neamulŭ luĭ Vasile Albanitulŭ, Domnulŭ Moldoveĭ, care éra maĭ multŭ la numerŭ de câtŭ tóte celle-alte, éră acum s'a stinsŭ de totŭ; şi măcar că óre-care neamurĭ aŭ scăpatatŭ la atâta sărăciă, incâtŭ din câte *cincĭ miĭ* de case ce avea maĭ fie-care sub stăpĕnire, de abia aŭ remasŭ câte cu cincĭ, insă totŭ aŭ remasŭ măcarŭ neamulŭ" 2)

In buletinulŭ portretelorŭ Domnilorŭ ţêrreĭ-Romănescĭ şi aĭ Moldoveĭ— publicatŭ de reposatulŭ N. Bălcesco, in tomulŭ 4 allŭ Magasinuluĭ Istoricŭ pentru Dacia, pag. 212 şi seqq.— ce se află in cabinetulŭ de stampe de la bibliotheca regale din Paris, éttă ce citimụ la pagiⁿea 217 :

„2. Portretulŭ luĭ Vasile W. Domnulŭ Moldoveĭ, bine stampatŭ pe uă fóiă in folio. Figura acestuĭ Domnŭ este grósă şi grasă, tare ócheşă şi multŭ pronunciată. In josulŭ portretuluĭ e scrisŭ :

1) Hervey.
2) „Descrierea Moldoveĭ". Ediţ. 2-a pag. 233.

„Illustrissimus atq. celsissimus Princips ac Dominus Dominus Basilius D. G. Terrarum Moldaviae princeps etc. 1)“ Maĭ la vale:

„Abraham van Westervelt pinxit.— Wilhels Hondius sculp. cum privilegio S.R. M-tis. Gedani MDCLI 2)“

Unŭ contimpuranŭ, care a studiatŭ multŭ timpŭ pe Vasile-Vodă chiar in Iassy, pe la annulŭ 1648, ne spune că statura acestuĭ principe, era de miḑlocŭ, facia luĭ era negriciósă şi rumenă; nasŭ aquilinŭ; mustaţa şi barba négră. — Dómna luĭ era o femeă fórte frumósă; cu facia palidă, ca tóte orientalile. 3)

„3. „Urméză Bălăcescu, este portretulŭ rivaluluĭ luĭ Vasile-Vodă, allŭ luĭ G. Stefan W. Figura uscată, ócheşă, purtândŭ in capŭ uă cucă cu pena. În josulŭ portretuluĭ e scrisŭ: Stefano Georgizza Principe di Moldavia. A. Bloem. del. Il Bianco sculp.

LXVIII.

Casa luĭ Bogdan Hmelnitki nu avù sfĕrşitŭ maĭ bunŭ. Patima beţieĭ êlŭ predomnia, câtre capĕtulŭ vieţeĭ sélle, atâtŭ de cumplitŭ in câtŭ, cândŭ venì la dênsulŭ cuscrulŭ sêŭ Vasile-Vodă, in rôndulŭ din urmă, spre a-ĭ cere adjutoriŭ, a trebuitŭ să ascepte şepte ḑille intrege, pênĕ să-ĭ găséscă timpŭ potri-

1) Adică: Pré inălţatulŭ şi pré strălucitulŭ Domnŭ Vasile din graţia luĭ Dumneḑeŭ Principe alŭ ţêrrelorŭ Moldavieĭ

2) Abram von Ulstevolt l'a zugrăvitŭ. — Wilhelm Hondius l'a sculpatŭ cu privilegiulŭ Majestăţiĭ sale Regale in Danzicŭ, 1651. —

3) Călătoria luĭ P. A. Gego in Moldova, 1648. — Veḑĭ estracte pe relaţiunile acesteĭ călătorie in Foia pentru „minte,“ etc., No. 45, din anulŭ 1839.

vitŭ spre a-ĭ vorbi; atâtŭ de intunecată-ĭ era mintea de aburiĭ vinuluĭ. În fine găsindu-lŭ trézŭ, incepù a ĭ vorbi din durere şi a-ĭ arrĕta tóte nenorocirile sélle. Bogdan respunse la tote suspinele cuscruluĭ, prin vorbe de beţivŭ. Apoĭ dându ĭ uă cupă de vinŭ êĭ ḑisse: ţine! bea! acésta-ĭ adevĕrată doctoriă pentru uĭtarea totorŭ intristărilorŭ şi pentru uşurarea nenorocirilorŭ télle. Bietulŭ Vasile auḑindŭ acestŭ limbagiŭ, remase că trăsnitŭ din cerŭ şi intorcêndu-se către ómenĭ suiteĭ sélle ḑisse: „Credeamŭ că Cosaciĭ eraŭ ómeniĭ şi crescuţĭ din ómenĭ, acuma insă veḑuiŭ că-ĭ pré adevĕratŭ ceea ce se ḑice printre noĭ, că Cosaciĭ sunt séŭ urşĭ prefăcuţĭ in ómenĭ, séŭ din ómenĭ preschimbaţĭ in urşĭ. Déră acum era pré tărḑiŭ, Vasile făcea esperienţă aliaţilorŭ, seĭ a ginerilorŭ, a curtenilorŭ şi cuscrilorŭ seĭ, dupe ce eĭ fusesseră causa totorŭ nefericilorŭ ţêrieĭ şi alle familieĭ sélle.

Bogdan murì in annulŭ 1657.

Cu treĭ annĭ maĭ 'nainte, avea unŭ tractatŭ inchiăiatŭ cu Russia, prin care Cosaciĭ Ucraineĭ recunnoscură suveranitatea Russieĭ 1). In loculŭ luĭ, Cosaciĭ aŭ allesŭ Hatmanŭ pe maĭ marele sêŭ fiiŭ George. Suitŭ la acéstă inaltă demnitate, têněrulŭ Hmelnitki, dobĕndì in treĭ annĭ de resbelŭ cu Polonesiĭ uă mare reputaţiune. Observândŭ insă că puterile Cosacilorŭ scadŭ din ḑi in ḑi, prin certele năuntrice şi luptele cu Polonesiĭ, s'a temutŭ să nu pice jertfă verĭ-uneĭ nefericirĭ, ca şi tatălŭ sêŭ. De aceea

1) Carra, „Istoria Moldoveĭ şi a ţêrreĭ românescĭ"

abdică dupe şésse annĭ de Hatmaniă şi se otărî să mérgă a muri intr'uă monastire inchinată Maiceĭ Domnuluĭ. Nu spusesse nimenuĭ despre acestŭ planŭ. Pe cale cum se afla străbătêndŭ deserturile Ucraineĭ, intălnì uă bandă de hoţĭ cariĭ 'lŭ jăfuiră dupe ce l'aŭ bătutŭ cumplitŭ; déră uă cétă de Tatarĭ sosesce şi-lŭ scote din mânele hoţilorŭ, numaĭ ca să-lŭ facă şi maĭ nenorocitŭ. Àcestia lŭ duseră in ţérra lorŭ şi-lŭ dederă in mânele Chanuluĭ Crimeeĭ. Judecăndŭ dupe frumósa luĭ in făcişare, care nu proba unŭ omŭ de rôndŭ, cum voia să trécă, Chanulŭ intrebuinţa tóte miḑlócele ca să facă pe George a imbrăcişa islamismulŭ, insă fură deşerte tóte ispitele luĭ. Nu folosiră nicĭ măngăerĭ, nicĭ ameninţârĭ. Se intêmplâ că totŭ atuncĭ să se afle la curtea Chanulŭ unŭ cosacŭ renegatŭ, care ssrvise sub tatălŭ luĭ Gheorge şi care-lŭ cunnoscù. Acestŭ renegatŭ inaintasse multŭ la curtea Chanuluĭ. Se numia maĭ inainte Nicolae, éră acum Ali. Frica ca nu cumva prisonierulŭ George să-ĭ iea loculŭ in a favórea stăpênuluĭ sêŭ, care ĭ arretta pré multă dragoste, êllŭ făcu să descopere pe strâinŭ. Cum află Chanulŭ acesta, trămise pe principele George la Constantinopole, ca să dispună Sultanulŭ de dênsulŭ. Indată ce sosì fù aruncatŭ in inchisórea cellorŭ şépte turnurĭ sub aspră custodă. Ellŭ petrecù câţĭ-va annĭ in acéstă urîtă stare. In una din ḑille zărì nisce corăbie francese carĭ aruncase ancora tocmaĭ sub muriĭ inchisoriĭ sélle. Aflândŭ, orĭ maĭ bine ghicindŭ, timpulŭ cândŭ aceste vase

trebuia să plece, otărî a se folosi de occasiune şi a scăpa. Unŭ drugŭ de ferrŭ ce găsì in curtea inchisoriĭ, i servì a rumpe grila ferestreĭ sélle. Apoĭ vĕḑêndŭ că este pré naltŭ pentru ca să se incerce a sări, tăie in şuviţe lunge covorulŭ ceĭ servia de ascernutŭ, le legâ una de alta in chipulŭ uneĭ funie şi se lăsâ in lungulŭ muruluĭ. Insă totuşĭ, ellŭ neputêndŭ mĕsura bine inălţimea, făcù mare sgomotŭ cu căderea luĭ, incâtŭ desceptâ pe temniceriŭ şi se făcù mare larmă in tótă casa. Çu tóte aceste, George, sciindŭ că nu vorŭ pregeta a-lŭ urmări, se suì acăţânduse pe murulŭ de din afară şi se aruncă in mare. Acéstă a duoa cădere, fù de assemine fatale. Se rănì rêŭ la capŭ lovinduse de uă stâncă. Frica sa crescù şi maĭ multŭ prin intunericulŭ nopţiĭ, care-lŭ făcù să-şĭ pérdă cumpĕtulŭ, şi ceea ce maĭ putù face fù de a adjunge duoĭ colţĭ de stâncă cariĭ se rădicaŭ d'assupra apeĭ. Intre acestea se tupilâ ellŭ. Gonaşiĭ luĭ 'lŭ aflară acollo a duoa ḑi maĭ mortŭ şi lŭ aduseră inapoĭ. Acolŭ lŭ bătură cu cruḑime şi l'aŭ pusŭ la inchisóre greŭ ferecatŭ cu lanţurĭ de gâtŭ, de mâne şi de picióre. In acéstă stare rĕmase 17 annĭ. Ellŭ se obicĭnuise aşa de multŭ cu suferinţa, se familiarisasse atâtŭ de tare cu apriga luĭ sórte, in câtŭ, cândŭ vrură a-lŭ face din nuoŭ hatmanŭ allŭ Cosacilorŭ, abia lŭ induplecâ să-şĭ scimbe lanţurile cu mantia de commandante. Ellŭ priimi onórea ce i se făcea, déră se muncì indeşertŭ spre a attrage pe Cosacĭ in partea sa. Cea maĭ mare parte dintr'-

ênşiĭ nu aŭ voitŭ să-lŭ aibe de Generalŭ allŭ lorŭ, luându-lŭ dreptŭ unŭ impostorŭ, éră nu de adevĕratŭ fiŭ allŭ luĭ Bogdan. Dupe treĭ annĭ fù trămisŭ in Ucraina ca să apere pe lucrătoriĭ ce munceaŭ la zidirea uneĭ cetăţiuĭ din gura Nipruluĭ. Aicĭ fù silitŭ a se bate cu uă summă de Cosacĭ commandaţĭ de Circo şi fù uccisŭ de acestŭ căpitanŭ. Astfeliŭ se stinse şi familia luĭ Bogdan Hmelnitki, maĭ totŭ intr'unŭ timpŭ cu familia cuscruluĭ sêŭ Vasile Lupulŭ Voevodŭ(1).

LXIX.

In câtŭ pontru Domniţa Rucsandra, ea veḑù sfărămându-se sub muriĭ Sucéveĭ, uă dată cu mórtea acelluia pecare sórtea i lŭ dedese se sociŭ, tóte visurile casteĭ selle fecioriĭ, tóte speranţele venitoriuluĭ eĭ de femeă şi mammă. Nefericirile eĭ, póte că n'arŭ fi fostŭ atâtŭ de amare, prăpastia póte că n'ar fi fostŭ atâtŭ de adâncă, déca ea ar fi pututŭ face să cadă favorile amoruluĭ eĭ peste unŭ Românŭ compatriotŭ. Déră amorulŭ, ca şi talentulŭ, ca şi geniulŭ, miseria, fómea, setea, bogăţia séŭ sărăcia este cosmopolitŭ, este de tóte naţionalităţile, de tóte sexele. Ellŭ este orbŭ şi interesele de Statŭ maĭ órbe, maĭ neinduplecabilĭ. Elle facŭ din omŭ unŭ instrumentŭ. Mórtea luĭ Thimuş a despărţitŭ interessele Moldovenilorŭ de alle Cosacilorŭ pentru tot-d'a-una. Din tóte relaţiunile acestorŭ duo popóre belicóse,

1) Carra, „istoria Moldoveĭ şi Ţerreĭ Românescĭ".

nu remase de câtŭ suvenirea neştérsă in ânimele Românilorŭ, despre prêdile, nâvălirile Cosacilorŭ sub Hmelnitki, năvală premergătórie de marĭ vijelie politice. Venì unŭ momentŭ cândŭ, pentru glóte, totulŭ, póte fù uitatŭ. Balsamulŭ cellŭ puternicŭ allŭ timpuluĭ tămădui totulŭ. Este datŭ omenirii a merge, a căta totŭ inainte, nu inapoĭ. Déră aceeaşĭ putere care vindecă ranele unuĭ poporŭ. nu potŭ inchide rana ce lasă in ânima uneĭ femee bómba ce rădică viéţa sociuluĭ eĭ, sub muriĭ Suceveĭ. Mórtea nu sfarămă şi legăturele moralĭ, de uă-dată cu celle fisice, dintre duoe suflete ce s'âŭ deprinsŭ a se iubi sub impressiunea unorŭ circumstârĭ atâtŭ de miraculósă, ca acelle ce amŭ vĕḑutŭ . . . Rucsandra contractă pentru totŭ restulŭ vieţiĭ sélle, uă adûncă melancolie. Ea se suppuse cu resignaţiune uneĭ sórte fatale care o lovi pré de timpuriŭ; se vesteja incetŭ cu incetŭ, assemene florilorŭ destinate a se desvăli la căldura sóreluĭ din Maiŭ, déră pe care uă mână vênósă le rumpe le miróse, şi apoĭ le aruncă, ca pe unŭ ce care nu 'l maĭ mulţămesce.

Şi óre puté-o amŭ face vinovată de amorulŭ eĭ, de greşala eĭ ? In anniĭ primitivĭ aĭ junieĭ sélle, vergină suavă şi plăpândă, ea credea că amorulŭ e unŭ geniŭ cerescŭ. Uă umbră simpatică, unŭ *străinŭ*, se arrĕta; ellŭ êĭ ḑisse : *acella căruia cerulŭ te menesce ţi dă simbolulŭ amoruluĭ sêŭ şi jură de a te căpêta de sociă aŭ de a muri* Aceste cuvinte ḑisse tocmaĭ in unŭ timpŭ cândŭ uă

ânimă este gata a face romanulŭ eĭ,—căcĭ fie-care ânimă, aicĭ josŭ, are romanţele eĭ, — aŭ âmplutŭ deşertulŭ ce stă gata şi le ascéptă.

Scurtă fù fericirea Rucsandreĭ, şi cu atâtŭ maĭ lungŭ timpulŭ restristeĭ in care trebui să plângâ şi să resplătéscă, prin miĭ de suferinţe, puciuulŭ bine ce gustâ. Unŭ poetŭ modernŭ a tradusŭ incâte-va strofe posiţiunea tristă la care sunt condamnate suflete de aceste. Ellŭ disse :

„Astă-dĭ eŭ suferŭ! frumóse plăcere
„De blânde dorinţe, amorŭ melodiĭ,
„Ca luna bălaie ce'n negure piere,
„Se'nécă in imnurĭ d'amarĭ armoniĭ."

Va! să fi sciutŭ óre poetulŭ, preţui tragica viéţa a aceşteĭ femee?

Cândŭ Macarie de Antiochia trecu prin oraşulŭ Sobotăŭ, (Ţérra Cozacilorŭ), unde obicĭnuia a locui Timuşŭ, locuitoriĭ êllŭ conduseră la marea biserică a St. Mihaiŭ, unde eraŭ depuse tesaurile bisericilorŭ armene, jefuite şi derămate de Timuşŭ in Moldova. *Rucsandra* era acolo, in palaturile luĭ Timuşŭ, din care Hmelnitki facuse unŭ castelŭ intăritŭ cu şanţurĭ. Ea visitâ in maĭ multe rêndurĭ pe Macarie. Ea era imbrăcată cerchesesce, avêndŭ pe capŭ uă coĭfură de stofă blănită cu samur. Era incungiurată de servitóre circasiane şi Moldovene, imbrăcate in acelaşĭ modŭ. Patriarchulŭ servì uă panachidă in fiinţa princeseĭ. Cu acéstă occasiune se espuse pe mormêntŭ unŭ stégŭ uriaşŭ, pe care era desenatŭ Timuşŭ călare, cu sabia in mână şi

cu peisagiulŭ Moldoveĭ, (in perspectivă,) pe care avea ao cuceri. Domniţa Rucsandra vorbea fórte bine patru limbe : românesce, grecesce, turcesce şi rusesce. Insă străinĕtatea nuĭ puté prii in delungŭ. Intórsă in ţérră, dupe ce isvorulŭ lacrimelor sélle se uscă de rouratŭ uă ţĕrîna ce nu maĭ puté misca decât la *la a duoa venire*, ea refusă maĭ multe partide puternice de căsătorie, leşescĭ şi cosăcescĭ, şi se intórse in Moldova; acolo deveni unŭ adevĕratŭ obiectŭ de veneraţiune printre adeveraţiĭ Românĭ. Acéstă nobile princesă, trăiă incă pe la capetulŭ seculuĭ allŭ XVII, şi era podóba cea maĭ respectabile a curţiĭ bĕtrânuluĭ Constantin Cantemirŭ Vodă, ruda sa.

In annulŭ 1687 luna Augustŭ, urmă cunnoscuta şi barbara năvală a Leşilorŭ in Moldova, sub ingâmfatulŭ, déră umilitulŭ, in celle dupe urmă de câtre românĭ, rege, Ión Sobietckiĭ. Foculŭ şi sabia, aretaŭ urmele pe unde trecuse crestiniĭ leşĭ. Bĕtrânulŭ Constantin Cantemir Vodă, le eşì inainte cu curtea, cu boerimea şi slujitoriĭ ce avea şi le aŭ datŭ resboiŭ vitiejosŭ, ast-feliŭ că ceea ce nu putuseră „isprăvi nuoriĭ de Turcĭ şi Tătarĭ, aŭ isprăvitŭ româniĭ éră leşiĭ : „ indată aŭ legatŭ tabera şi aŭ clătitŭ inapoĭ dintru acellŭ césŭ“ ḑice Nicolae Costin analistulŭ.—(1)

Acéstă bătăliă. — ce s'a datŭ la Boianĭ, in care Cantemir-Vodă a 'spartŭ şi a înfrăntŭ rêndurile Polonilorŭ,—este cea din urmă bătaiă generale in care ligionile Moldoveĭ streluciră cu fală. — De

1) Letopisite tom. II pag. 40.

atunci artea militară să perdù la Moldovenĭ. — De atuncĭ gloria se avĕntă dupe stégurile luĭ Stefan cellŭ mare, luându-şĭ ḑiua bună pênĕ la timpĭ maĭ fericiţĭ . . . (1)

Leşiĭ eraŭ mulţĭ fórte. Eĭ coprinseră Sucéva, Câmpu-lungŭ, Hotinul. Cosaciĭ ocupaŭ Soroca. Iassy fù arsŭ. Treĭ-erarchĭ, Mitropolia vechiă Monastirea Golia nu fura cruţate. Pustiirea, préda şi jafulŭ leşescŭ, intrecură cu assupra de mĕssură, pre cellŭ tătărescŭ şi enicerescŭ. *De atuncĭ aŭ remasŭ ţérra Moldoveĭ la mare sărăcie* ḑic cronicile, *că maĭ n'aŭ scăpatŭ nimene cu nimicŭ.*

Pre cândŭ Ión Sobietki, isprăvise de pustiet totŭ loculŭ din Nistru pênĕ in Falciŭ. şi acum se intorcea pentru a duoa oră către Iassĭ, spre a maĭ jefui şi ce maĭ remassăsse. S'aŭ răschiratŭ uă sémă de Leşĭ, Cosacĭ şi mercenarĭ d'aĭ lorŭ, Moldovênĭ, pribegiţĭ prin ţérră dupe jafŭ, şi aŭ adjunsŭ pênĕ pe sub munte. Acollo aŭ aflatŭ in cetatea Niamţuluĭ, pre domniţa Rucsandra, caĭnica veduvă a luĭ Timuşŭ. Ea se indosisse aicĭ cu tote averile sélle, de frica predeĭ. Insă de ce'ĭ era frică n'a scăpatŭ; câcĭ Cosaciĭ şi Leşiĭ aŭ muncit'o cumplitŭ, ca să le spună bogăţiele ce bine sciaŭ că avé ea. In adevêrŭ, dupe ce maĭ ăntêiŭ, pe lîngă alte lucrurĭ şi scule, aŭ storsŭ de la Ḑomniţă, 19,000 galbenĭ,

1) Balcescu, „puterea armată la Moldoveni. Mag dacieĭ II 59- Carra ist. moldov. 59 şi 100 Idem. Nicolae Costin, la domnia luĭ Constantinŭ Cantemir W.

apoĭ i aŭ tăiatŭ capulŭ, pe pragŭ, cu toporulŭ1).

Regele Ióu Sobietcki, incă nu s'a dusŭ cu mâna gólă din ţérra Moldoveĭ. Ellŭ era pré filantropŭ spre a face una ca acésta. — Dupe ce scóse din Archive autografulŭ tratatuluĭ incheiatŭ de Bogdan allŭ III, cu Sultanulŭ Baezid II, pentru recunnóscerea suveranitâţiĭ Moldoveĭ, şi'lŭ arse in miḑloculŭ pieceĭ — apoĭ luâ callea spre Polonia ducêndŭ cu sine reliquele st. Ióu-nuoulŭ, cu archiva Moldoveĭ şi tóte odórele Mitropolieĭ şi alle coróneĭ. Din prăpastia acésta n'â maĭ scăpatŭ nimica..;. şi tóte celle râpite, perdute aŭ remasŭ.

LXX.

Acum, câte va vorbe, in parte pentru Tergovistea theatrulŭ classicŭ, pe care s'aŭ plinitŭ atâte fapte sublime!... locŭ sântŭ, plinŭ de acellŭ felŭ de ruine, a cârora gloriă, âmple aerulŭ in sfera ce le impresóră; gloriă pe care sufletulŭ o simte din depărtare, priŭ dulcea şi fermecătórea agitaţiune ce-lŭ copprinde, inainte incă d'a pune piciorulŭ in acestŭ mausoleŭ negligeatŭ, oropsitŭ... allŭ măririĭ românescĭ.

Pentru prima óră in viéţa mea, amŭ intratŭ nóptea in Tergoviste, pe una din celle maĭ frumóse sere de tómnă. Şi aşa sfătuescŭ pre verĭ-cine să facă, de vrea a simţi şi cu sufletulŭ presinţa loculuĭ

1) 1686—1693, letopisitile Moldoveĭ tom. II pag. 41

măririlorŭ strebune. Acolo unde ochiĭ corpuluĭ maĭ n'aŭ ce vedé, acolo unde cineva trăiesce transportatŭ in trecutŭ pe aripele unorŭ dulcĭ reveriĭ, trebue a lăssa acţiunea liberă sufletuluĭ, imaginaţiuniĭ. Şi sufletulŭ, imaginaţiunea, nu potŭ presimţi, nu potŭ fi maĭ viue decâtŭ atuncĭ cândŭ :

„Este óra năluciriĭ!

cum o definéză fórte nemeritŭ drăgălaşulŭ nostru poetŭ G. Alexandresco. Scurtŭ, ruinele trebue contemplate, salutate nóptea. Atuncĭ, ḑice poetulŭ:

„Este ora năluciriĭ; unŭ mormêntŭ se desvălesce;
„Uă fantomă inarmată, din ellŭ éssă.... o zărescŭ...
„Ettă` vine intre ţêrmurĭ; stă; in prejma eĭ privesce;
„Riulŭ inapoĭ se trage; munţiĭ vîfurlŭ êşĭ clătescŭ.

„Ascultaţĭ! Marea fantomă face semnŭ... dă uă poruncă!
„Ostirĭ, taberĭ fâră numerŭ impregiru-ĭ inviezŭ
„Glasulŭ eĭ se'ntinde, cresce repetatŭ din stâncă'n stâncă,
„Transilvania a'lŭ aude, Ungurii se inarmezŭ.

Studiasemŭ locurile şi monumentele, atâte de bine in chronice şi documente, că de şi intraiŭ nóptea in oraşŭ, spuseiŭ tovarăşuluĭ meŭ de călătoriă, numele fie-căruĭ edificiŭ ce'mĭ trecea pe dinainte, in fuga postilionuluĭ. Ceea ce amŭ simţitŭ in momentele acelle, nu se póte spune, nu se póte esplica, déră se ţine minte pentru tótă viéţa. Sufletulŭ meŭ tresăria, se sbătea ca in ajunulŭ audienţeĭ ce aşŭ fi avutŭ să amŭ inaintea celluĭ maĭ mare suveranŭ allŭ lumiĭ. Tóte simţirile melle inotaŭ intr'uă langóre dulce mistuitóre. Lacrimele

curgeaŭ. Aşŭ fi voitŭ să incremenescŭ ast-feliŭ pentru totŭ-d'a-una. Ast-feliŭ, şi nu alt-mintrele, trebuie se fie mórte fericiţilorŭ. Déră ea nu este dată totora!...

O! câtŭ amŭ fostŭ eŭ de gelosŭ, in acelle momente,. de sórtea locuitorilorŭ tergovisteni!

Ferice de voĭ, le ḑiceamŭ, carii vĕ culcaţĭ şi vĕ sculaţĭ tótă viéţa vóstră la umbra acestorŭ ruine, acestorŭ remăşiţe sânte alle celluĭ maĭ mare trecutŭ allŭ Românilorŭ. Ferice de voĭ, ceĭ ce le puteţĭ saluta la resăritŭ şi apusŭ; in améḑăḑi şi in meḑulŭ nopţiĭ; cu sóre şi lună; in ora vieţeĭ şi a melancolieĭ ceĭ maĭ poetice! Ferice de voĭ!....

Fericitŭ escĭ şi tu classicŭ légănŭ, adăogiiŭ, légănŭ allŭ Mircilorŭ, Vladilorŭ, Mihailorŭ şi Matheilorŭ; câcĭ de şi părăsită, de şi ruinată, incălte poţĭ să ḑicĭ totorŭ cellorŭ-l-alte oraşe de căpeteniă alle Românieĭ: Totŭ amŭ perdutŭ, afară de gloria d'a fi fostŭ cellŭ maĭ românescŭ scaunŭ, afară de onórea d'a nu fi vĕḑutŭ pragulŭ meŭ spurcatŭ de piciorulŭ fanariotuluĭ ce nu s'a abătutŭ pe aice.

Ce va fi silitŭ pe Constantin-Vodă Brăncovanulŭ, a părăsi Tergovistea, locŭ strategicŭ intăritŭ de la fire, prin munţĭ şi ape, locŭ sănĕtosŭ, poeticŭ, sublimŭ, pentru a statornici definitivŭ capitala in şesurile celle mlăstinóse alle Dâmboviţeĭ, in cóstele ţêrreĭ, nu se scie cu hotărîre. Ḑicŭ uniĭ că să fi fostŭ unŭ ordinŭ allŭ Sultanuluĭ. Chiar aşa de amŭ admite, că fù lucrulŭ, totŭ nu putemŭ ḑice că bine făcù Constantin-Vodă Brăncovanu de a ascultatŭ de unŭ aşa ordinŭ barbarŭ; câcĭ este vede-

ratŭ că Turculŭ l'a datŭ cu scopŭ rêŭ pentru românĭ: 1⁰ pentru aĭ scóte din locurile celle intărite alle vâieĭ Ialomiţa; 2⁰ pentru a le uccide capitala lorŭ seculară şi a imprăstia brava populaţiune ce o ămplea; 3⁰ pentru a espune uă mulţime de ómenĭ la bólele şi uă mórte sigură, grămădindu-ĭ aicé in Bucurescĭ; 4⁰ pentru a avé şi capitala şi pe Domnŭ maĭ la indemână, maĭ aprópe de cetâţile turcescĭ, — precum era Giurgiŭ, precum era Rusciuculŭ,—ca aşa să-ĭ potă prinde, robi, jăfui şi uccide, fârâ frică de resistenţă din partea capitaleĭ, şi a uneĭ capitale intărite cum era Tergoviste, forte prin natură şi prin arte: dovédă că pre Brăncovanulŭ, nu l'a pututŭ lua ca din óllă, câtŭ a statŭ in Tergoviste. Cum a venitŭ in Bucurescĭ, dusă a fostŭ şi domnia, şi averea, şi viéţa luĭ cu a copiilorŭ luĭ.

Pe Matheiŭ-Vodă Bassarab, nu-lŭ putură inşela Turciĭ, spre a-lŭ scóte din acellŭ culcuşŭ de leŭ; pentru aceea şi murì ellŭ in Tergoviste, in palatulŭ luĭ, ca unŭ mare, ca unŭ gloriosŭ domnŭ allŭ Românilorŭ.

Numaĭ acella ce a făcutŭ calea din Dunăre in Bucurescĭ, şi de aicĭ la Tĕrgoviste, póte simţi marea greşélă ce s'a făcutŭ părăsindu-se uă capitală intărită, din locurĭ intărite, fertilĭ şi sănĕtóse, pentru uă climă nesănĕtósă şi unŭ oraşŭ deschisŭ, şi maĭ nesănĕtosŭ.

Incă din ḑillele luĭ Mircea-Vodă cellŭ bĕtrânŭ, Tergovistea totŭ capitală fù. Pe aprópe de Michaiŭ-Vodă cellŭ vitézŭ, crescerea Bucurescilorŭ, şi im-

portanţa luĭ commerciale, numaĭ, făcusse pe Domnĭ a lua obiceiulŭ d'a petrece uă parte din érnă in acestŭ oraşŭ. Era atuncĭ Tergovistea unŭ oraşŭ fórte mare, impodobitŭ şi populatŭ; şi se'ntindea frumosŭ pe malulŭ dreptŭ allŭ Ialomiţeĭ, ocolitŭ de mulţime de grădine, viĭ şi liveḑĭ de pomĭ roditorĭ 1). Scriitoriĭ contimpuranĭ, de felurite naţiunĭ se minunéză de frumuseţile acestuĭ oraşŭ, declarându-'lŭ *că e vrednicŭ a fi capitala uneĭ ţêrre şi locuinţa unuĭ Domnŭ mare* 2). Déră acellŭ oraşŭ populatŭ, ḑice N. Balcesco, astăḑĭ d'abia e unŭ orăşelŭ. Zidurile luĭ măreţe timpulŭ le a ruinatŭ şi le a ammestecatŭ cu pămêntulŭ. Unŭ singurŭ turnŭ, remăşiţa din vestita *curte domnéscă*, se inalţă tristŭ şi singuraticŭ pe d'asupra acellorŭ grămede de ruine, intocmaĭ ca acelle marĭ crucĭ de pétră infipte in vîrfulŭ unorŭ pleşuve movilĭ, morminte alle vitezilorŭ căḑuţĭ in bătaiă. Acestŭ turnŭ, ce muschiulŭ numaĭ, cu verdéţa sa êllŭ impodobesce, e scumpŭ Românilorŭ ca unŭ monumentŭ care le vorbesce de timpiĭ lorŭ de gloriă şi de mărire. Ellŭ a fostŭ marturŭ la atâtea triumfurĭ! Ellŭ a vĕḑutŭ, unulŭ dupe altulŭ, pe Mircea cellŭ bĕtrânŭ, Dracula-Vodă, Vlad Ţepeş, Radulŭ cellŭ mare, Radu de la Afumaţĭ, Michaiŭ Vitézulŭ şi Matheiŭ Bas-

1) Sead-Uddin.

2) „Et autem Tergovesta arx Valachiae munitissima et viro principe digna, quam Vayvodae olim mansionis suae sedem elegerunt. Beyerlinek, t. I, p. 226— Veḑĭ şi Botero, pars, III, p. 94. — Montreux," „Tergovist welches ein schöne und veste Stadt," Ortelius p, 290 cit Balcesco.

sarab, toţĭ voevoḑiĭ nostri ceĭ marĭ, şi vestiţĭ in pace şi resboiŭ. Umbrele acestorŭ eroicĭ luptătorĭ pare că le veḑĭ inălţându-se singuratice şi tăcute impregiurulŭ acestorŭ ruine. Adierea vêntuluĭ ce suflă din Carpaţĭ şuerândŭ in turnulŭ pustiŭ, ne pomenesce numele lorŭ şi undele măreţe alle Ialomiţeĭ parŭ a cănta necontenitŭ unŭ cănticŭ de mărire, intru gloria lorŭ. Ast-feliŭ i se nălucesce orĭ-căruĭ Românŭ cu ânima simţitóre, cândŭ cată la acéstă multŭ elocinte ruină, şi ellŭ nu se póte opri d'a simţi durere amară şi d'a suspina dupe timpulŭ trecutŭ. Déră nimene n'a simţitŭ acésta maĭ puternicŭ şi n'a esprimatŭ in cuvinte maĭ frumóse simţirea sa ca tine Cărlovo! flóre a poesieĭ, june cu ânima de focŭ. Ca uă cometă trecătóre tu streluci'şĭ unŭ minutŭ peste Romănia uimită şi incăntată de lucirea ta. Uă mórte crudă te răpì fără vreme; déră apucaşĭ a ne lăsa uă lacrimă ferbinte pentru gloria trecută şi uă scănteiă dătătóre de viéţă pentru viitorŭ. Căntarea ta sublimă assupra ruinelorŭ Tergovisteĭ, pusse pecetea vecĭniscieĭ asupră-le şi ni le va pĕstra chiar cândŭ pustiirile annilorŭ le vorŭ sterge cu totulŭ de pre pămêntŭ. 1)

In timpulŭ glorióselorŭ resbelle ce purtâ Michaiŭ Vitézulŭ in contra Turcilorŭ, commandaţĭ de Sinan Paşa, Tergovistea avea aceste intăriture : uă monastire ce era aprópe de curtea dom-

1) N. Balcesco, in „Istoria luĭ Michaiŭ Vitézulŭ," Revista Română 1861, p. 767.

néscă, era prefăcută in cetăţuiă 1); curtea domnéscă era atuncĭ zidită in formă de unŭ mare castelŭ, de putea incă incăpé intr'ênsa, de la patru la cincĭ miĭ ostaşĭ, şi era incinsă cu unŭ zidŭ grosŭ şi cu turnurĭ 2). Sinan Paşa maĭ intări, — dupe fuga locuitorilorŭ, şi ocuparea oraşuluĭ de Turcĭ, — şi acestŭ zidŭ din pregiurulŭ palatuluĭ, de amĕnduo pârţile cu pămêntŭ şi cu unŭ valŭ de palissade de copacĭ ammestecaţĭ cu pămêntŭ 3). Oraşulŭ era incungiuratŭ cu unŭ zidŭ de petre şi grinde lipite cu humă şi cu pămêntŭ latŭ de duo-spre-ḑece picióre 4), şi ocolitŭ cu unŭ şanţŭ fórte adâncŭ 5) de duo-spre-ḑece picóre de largŭ. 6) Cetatea avea pe atuncĭ numaĭ uă pórtă mare, in faciă şi alta maĭ mică in dosŭ, ambele eraŭ legate cu ferrŭ, avêndŭ in intru treĭ fôntâne din apa Ialomiţeĭ. 7)

Însă aceste intăriture, parte vechie, parte improvisate de Turcĭ, dupe occuparea oraşuluĭ, spre a susţine assediulŭ ostilorŭ nóstre, fură arse şi dĕrĕmate de către Michaiŭ Vitézulŭ spre a scóte pre incuĭbaţiĭ păgânĭ dintr'ênsele 8). Éttă pentru ce Matheiŭ Bassarab Vodă, fù silitŭ a repara şi reconstrui din

1) „Campana," Historia del Mondo, t. II, p. 901. — Herrera, p. 574. — De Thou. t. XII, p. 543. — Montreux, p. 569.

2) Historia relatio de Statu Valachiae MS. — Magasin. ist. pentru Dacia, tom. V. pag. 60, 69.

3) Walther.

4) Istvanfi, p. 412.

5) Sead-Uddin.

6) Istvanfi, p. 412.

7) Walther, citaţŭ dupe N. Balcesco : „Istoria luĭ Michaiŭ Vitézulŭ veḑĭ „Revista Română" pe 1862, pag. 85.

8) Ibidem Balcesco, acollo. pp. 85—101.

nuoŭ muriĭ şi şanţurile cetâţiĭ, dupe cum amŭ spusŭ, gia, dupe mărturiele vĕḑĕtorilorŭ ocularĭ 1).

Astăḑĭ capulŭ acelluĭ mare eroŭ, gloria şi fala Românieĭ şi chiar a crestinătâţiĭ, repauséză in pace pe dealulŭ ce umbresce Tergovistea despre Nordŭ, preveghiéză ca uă sentinelă ne adormită, neperitóre, oraşulŭ seŭ iubitŭ, ţéra sa; Dacia ce abia êllŭ incăpu....; repauséză incununatŭ de laure neperitóre dupe ce a cutrieratŭ Orientele, dupe ce a vîrîtŭ gróza in păgânĭ, dupe ce a datŭ ţêrreĭ sele libertatea, şi cea maĭ frumósă pagine in istoriă. 2) Idea strămutâriĭ acesteĭ relique naţionale, de la monastirea Dealuluĭ, din prejmetele vechieĭ capitale, in Bucurescĭ, este dupe noĭ uă ideă nenorocită. 1° pentru că se profanéză, pentru a nu ḑice că se falsifică, istoria care scie, şi spune generaţiunilorŭ viitóre : *duceţi-vĕ la monastirea Dealuluĭ, acolo veţĭ afla capulŭ mareluĭ Căpitanŭ naţionale şi inchinaţi-vĕ luĭ;* 2°. pentru că sunt lucrurĭ sânte de carĭ nu trebue a

1) Pavel d'Allepo, in călătoria sa, veḑĭ „Archiva istorică a Românieĭ," redactată de D. B. P. Hăjdêŭ, t. I, p. II.

2) Inscripţiunea de pe pétra ce inveli capulŭ strălucituluĭ eroŭ, amŭ copiat'o ênsu-mĭ eŭ, in monastirea Dealuluĭ, unde acestŭ preţiosŭ capŭ, stă espusŭ intr'uă cutiă de lemnŭ prostŭ **(ce abia face 4 sfanţichĭ)**. Ea glăsuesce ast-felŭ : „Aicĭ jace cinstitulŭ capulŭ „crestinului Mihaiŭ, marele veevodŭ, ce aŭ fostŭ domnŭ ţêrreĭ Ro„mânescĭ, Moldoveĭ şi Ardealuluĭ, cinstitulŭ trupŭ, jace in câmpiĭ „Turdeĭ şi cândŭ „l'aŭ ucisŭ nemţiĭ," aŭ fostŭ annulŭ 7190, in „luna Augustŭ 8, ḑille. Acéstă pétră o aŭ pusŭ jupânŭ Radu, cu jupă„nésa Preda."

Aicĭ este loculŭ să intrebâmŭ : să nu merite Michaŭ vitézulŭ nicĭ atâta de la Româniĭ sêĭ, ca măcarŭ capulŭ sêŭ, să repauseze intru uă raelă demnă de cunnoscuta bogăţiă a naţiuniĭ acestia, demnă de neperitórele fapte a acestuĭ eroŭ?

ne attinge; 3⁰ pentru că s'ar uccide şi maĭ multŭ pucina insemnătate ce se dă, prin vecinătatea capuluĭ luĭ Michaiŭ, Tergovisteĭ; 4⁰ pentru că Bucurescii nicĭ summa bineluĭ naţionale, n'ar căstiga nimicŭ maĭ multŭ făcêndu-se acéstă strămutare;5⁰ pentru că din contra, in locŭ de a concentra totŭ in Bucurescĭ, ar trebui să lăsâmŭ fie-câruĭ locŭ istoricŭ, valórea simbolică ce-ĭ daŭ faptele istorice, ca aşa maĭ multe puncturĭ din ţérră, să aibe insemnătatea lorŭ, ca lumea pelegrinândŭ acollo, să verse in calea sa banĭ, şi prin urmare să căstige şi periferiele, nu numaĭ centrulŭ; 6⁰ pentru că noĭ, nu numaĭ suntemŭ datorĭ a respecta şederea capuluĭ luĭ Michaiŭ la Dealŭ, déră incă să facemŭ monumente chiar la facia locului, care să amintéscă viitorimiĭ bătăliele de la Racova, Călugherenĭ, etc; orĭ cellŭ pucinŭ, să nu fimŭ vandalĭ, de nu suntemŭ bunĭ patrioţĭ, şi să nu lăsâmŭ a se ruina sub ochiĭ nostri, unŭ monumentŭ gata ca crucea de la Călugherenĭ; ca alta de la Cerdaculŭ luĭ Ferenţĭ, lângă Iassy etc. etc. etc.

Iassy, bunióră, n'ar căstiga nimica, prin strămutarea ósselorŭ luĭ Stefan cellŭ mare de la monastirea Putna, unde jăcù de 350 annĭ, in biserica S-tuluĭ Nicolae séŭ Spiridon. De assemene, orĭ-ce amŭ face noĭ, generaţiunea nóstră, nu vomŭ puté desbrăca Racova şi Resboeniĭ de gloriele classice ce le incunună; nu le vomŭ puté strămuta din locŭ; elle trebue să stea acolo unde le a pusŭ D-ḑeŭ şi timpiĭ; totŭ ce amŭ puté face maĭ bine, este ca

să eternisâmŭ maĭ multŭ aceste glorie vulgarisându-le in poporŭ, prin monumente esterne, plastice, demne de dênsele.

Cellŭ pucinŭ este bine ca uă generaţiune ce nu póte face maĭ *bine*, să nu strice ceea ce n'aŭ făcutŭ altele *rêŭ*.

Prin timpulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă, Tergovistea avé uă municipalitate in tótă regula, se bucura de drepturĭ communalĭ, destulŭ de pronunciate, exercitândŭ şi chiar notariatulŭ.

In archiva Statuluĭ, se află unŭ importantŭ actŭ, cu data de la 29 Iuniŭ, 1636, prin care membriĭ aceĭ municipalitâţĭ, intărescŭ banuluĭ Hrizea, cumpărătura uneĭ viĭ suburbiane, cu preţŭ de 100 galbenĭ unguresci de la Soimarulŭ Stanciulŭ 1).

1) Ettă copprinderea acelluĭ actŭ : In numele tatăluĭ, fiuluĭ şi Duhuluĭ sântŭ, treime consubstanţiale şi nedespărţită aminŭ.

Aḑĭ eŭ Tudoran 12 pârgarĭ ot Târgoviste vel Aan craleveschi, cum să se scie că aŭ cumpĕratŭ uă vie de la Stanciulŭ Şoimarulŭ de Têrgnviste, insă viia in faciă in dealulŭ Têrgovisteĭ de lată de in nica ioz? pênĕ in diaconulŭ Tudor Mucea şi cu pometulŭ şi cu totulŭ loculŭ câtŭ se va allege impregiurulŭ şi in lungulŭ aceĭ viĭ dreptŭ, ug. ri (110) banĭ gata şi aŭ cheltuitŭ la aldămaşŭ ug. şi am vĕndutŭ eŭ Stanciulŭ de a mea bună-voiă şi cu scirea a tóte rudeniele melle şi cu scirea totorŭ vecinilorŭ meĭ şi de in josŭ şi de in susŭ, aşijderea şi dumnealuĭ aŭ cumpĕrat'o de e D-luĭ bună-voiă şi aŭ datŭ aĭ dumnealuĭ drepţĭ banĭ gata ce scriŭ maĭ susŭ, ca să fie dumnealuĭ moşiă ohavnică in veciă şi la tocmélă, dumnealuĭ cândŭ s'a tocmitŭ de bună-voiă , fostaŭ mulţĭ boerĭ şi preoţĭ şi bĕtrâniĭ oraşuluĭ mărturie a nume : părintele Vărlam ot Del, pop Tanasie clisiarch, pop Chir Fote, pop Iane ot. Sveata Petca, pop Ivau, Diaconulŭ Irimie ot sveati Nicolae, pop Vasilie, pop Tatul, pop Dumitru, pop Ianache sin popa Tanasie şi Ţandră Căpltanulŭ, pop Vlaiculŭ allŭ vlădicăĭ Nicolios? Dobre log. Radul, pach. Nica neguţătorulŭ şi fratele sêŭ Proca, Parasco neguţătorulŭ, Dumitru neguţătorulŭ, Iane Iatro, Ianos cupţulŭ, Fota vel deapciulŭ părinte Gheorge

Pe la 1679—1688 Curtea Domnéscă, continua a avé forma unuĭ mare Castelŭ, incinsŭ cu unŭ murŭ ţépĕnŭ, ce putea servi de uă apĕrare sigură 1). Şi astădĭ,.... ce a remasŭ din tótă acéstă curte, din totŭ acestŭ palatŭ, din tótă cetatea acésta? Ruine, sutterane pe dumĕtate naruite, bolte gărbovite sub greutatea timpilorŭ şi a barbarieĭ vandalice a ómenilorŭ..., coridóre baricadate de resipiturĕ... Şi cu tóte aceste, ruinele Tergovisteĭ aŭ acellŭ farmecŭ, acea sănţeniă, că, vĕdêndu-le te simţĭ umilitŭ, transportatŭ, şi impreună cu poetulŭ: êţĭ place a trăi, a visa in midloculŭ lorŭ, multŭ maĭ bine de câtŭ in palatele cellorŭ viĭ; le admirezĭ maĭ multŭ:

„De câtŭ zidirĭ inalte, de câtŭ palatŭ frumosŭ,
„Cu strălucire multă déră fâră de folosŭ".

Ruinele aŭ uă elocinţă particulariă a lorŭ. Oraşele delăsate aŭ unŭ limbagiŭ allŭ lorŭ propriŭ; uă gloriă, uă frumuseţe neperitóre, pe care cercetătorulŭ nicĭ-uă-dată se va sătura de a le admira. Uă Palmiră va avé de a pururea unŭ Volney; precum Têrgovistea a avutŭ pe unŭ Cârlova, precum Neamţulŭ a avutŭ pre Chrìsoverghe allŭ sêŭ, pre-

log. Dumitrasco log. Lazar allŭ Nedeloe, Dragul post. Fota cellŭ micŭ Ianuş Post. Ghcorge Post. Parvul Gram. Rădicĭ fratele Floteĭ, Vladulŭ sin Efrem, log. Eftimie şi alţĭ mulţĭ ómenĭ bunĭ şi bĕtrâne mă.turie şi s'aŭ datŭ banii in casa luĭ Dumitrascu Log. şi pentru credinţă l'am scrisŭ eŭ pop Vasilie Drăncescul şi mărturisescŭ pis mesiţa ion K. petrovi deană vleat („Archiva istorică a Româ„nieĭ" Tom. I. Part. I. No. 15).

1) „Raportŭ istoricŭ despre staraa ţêrreĭ Românescĭ" Magasinulŭ storicŭ, tom. 5 p. 60.

cum Suceava a avutŭ unŭ Stamate. Din acestŭ puntŭ de vedere purcedêndŭ, găsimŭ că Tergovistea are pentru Românĭ, cu tótă decadinţa eĭ, indestule lucrarĭ demne de vĕḑutŭ. Spre exemplu vrednice sunt de visitatŭ:

Ruinele palatuluĭ domnescŭ ce acoperŭ unŭ spaciŭ incă indestulŭ de intinsŭ. Din tótă mulţimea aceea de odăĭ, de caserne, de incăperĭ, d'abia staŭ astăḑĭ in picióre duo odăiţe despre pórta bisericeĭ in carĭ şéde preotulŭ de serviciŭ. Grossimea păreţilorŭ caselorŭ domnescĭ astăḑĭ incă este de nouĕ decimetre. Çurmeḑişulŭ palatuluĭ este de 24 paşĭ. Lungimea faciadeĭ despre apusŭ e de 80 paşĭ. Nălţimea ziduriIorŭ acestuĭ palatŭ pre câtŭ a rĕmasŭ astăḑĭ totŭ este incă de 6 stânjenĭ domnescĭ. Uşoriĭ ferestrelorŭ alle cârora urme se cunoscŭ, părŭ a nu fi fostŭ maĭ groşĭ, de 5 degite. Lumina ferestrelorŭ fù de unŭ statŭ de omŭ. Incă există maĭ tóte beciurile vechie de sub casă, in stare fórte bună, uscate, şi putêndŭ incă servi ca in ḑillele de alte dâţĭ, numaĭ de ar fi ingrijite.

Era acollo uă sutterană a căreia intrare fusese lîngă peretele Chindieĭ, şi care respundea, pe sub pămêntŭ tocmaĭ afară din oraşŭ, putêndŭ servi spre scăpare la casŭ de nevoiă. Astăḑĭ şi gura şi eşirea sunt astupate, fără ca niminea să se hasardeze a intra in lăuntru. Curtea palatuluĭ domnescŭ este astăḑĭ de uă intindere aprópe de 480 stânjinĭ cuadraţĭ. Bĕtrâniĭ spunŭ că in vechime acéstă intin-

dere era immensă. Marĭ impresurârĭ s'a făcutŭ de către vecinĭ, ḑice-se, din loculŭ domnescŭ.

Turnulŭ numitŭ Chindia, restauratŭ şi adusŭ in starea de faciă sub domniia luĭ George Bibescu Voevod, la anniĭ 1843—1844, are astăḑĭ uă inălţime de 122 trepte. Grosimea luĭ la basă este de 44 metri cuadraţĭ séŭ 48 paşĭ. Acestŭ turnŭ, dupe cum mĕ incredinţâ unŭ bĕtrânŭ călugherŭ octogenarŭ de le monastirea Stelea, fù in stare bună pênĕ la annulŭ 1805. De assupra luĭ erà pênĕ attuncĭ unŭ frumosŭ foişorŭ de lemnŭ sprijinitŭ pe colonade de pétră. Nisce vênătorĭ vrêndŭ a uccide uă barḑă ce'şĭ făcusse cuibŭ pe turnŭ, dederă cu pusca şi in locŭ de a uccide barza aprinseră accoperemêntulŭ turnuluĭ, ceea ce causă ruina, in care stete pênĕ la annulŭ 1843.

Biserica domnéscă din curtea palatuluĭ, cu maĭ pucină deosebire, este aceeaşĭ ce era in timpulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă, dupe descripţiunea ce ne-o dă Pavel de Allepo, confruntată cu starea de faciă a lucrurilorŭ. Singura deosebire este că, pictura s'a usatŭ, că odórele vechie aŭ dispărutŭ maĭ cu totulŭ. Depărtarea dintre palatŭ şi biserică abia déca va fi de 3 stânjinĭ. Astăḑĭ incă se cunnósce, in advonulŭ femeelorŭ loculŭ uşeĭ prin care intra Matheiŭ-Vodă din apratamentele luĭ dreptŭ in biserică. Acéstă biserică fù zidită din temeliă de Petru Voevod Cercelŭ, la anniĭ 1583—1585. — Constantin Brăncovénu aŭ reparat'o şi aŭ infrumuseţato multŭ, chiar in ăntêiulŭ annŭ allŭ domnieĭ sélle, 1688.

Apoĭ a fostŭ putreḑitŭ accoperemêntulŭ de şindrilă allŭ bisericeĭ şi caselorŭ domnescĭ. La 1735 Grigorie Ghica III, le invĕlì la locŭ; sub Constantin Mavrocordatŭ, 1741, arse biserica de ostile streine, éră unŭ cumplitŭ cutremurŭ, a surpatŭ turnulŭ şi amvonulŭ cellŭ de afară. In a duoa luĭ domniă, 1748—1752, Grigorie Ghica, a ziditŭ turnulŭ şi amvonulŭ zugrăvindu-le la locŭ. In una din celle treĭ domnie alle sélle, Michaiŭ Suţu vodă, 1783, 1791, 1801, a innuoitŭ şi a invelitŭ biserica 1).

1). Punemŭ aice, dupe părintele Grigorie Musceleanu, aceste treĭ inscripţiunĭ, ce are şi biserica acésta.

Intrarea I-a.

„Acéstă sfântă şi dumneḑeéscă biserică din luminata curte Domnéscă a Ţêrreĭ Românescĭ din Têrgoviste, fiindŭ zidită de pré inălţatulŭ nostru Domnŭ Petru Voevodŭ, şi infrumuseţată de alţĭ pré inalţĭ Domnĭ şi fericiţĭ ctitorĭ ce aŭ stâtutŭ dupe vremĭ oblăduitorĭ acesteĭ ţêrre, acum in celle de pe urmă stricându-se de intĕmplârile vremilorŭ, şi remâindŭ nu numaĭ desvălită, ci incă şi sântulŭ altarŭ deslipitŭ de biserică şi bolta derăpănată in cătŭ era spre căderea a toteĭ biserice. Dumneḑeésca providinţa incununândŭ cu stema domnieĭ pre Măria sé inălţatulŭ Domnŭ Mihail Suţul Voevod, a nuoitŭ-o şi a invĕlitŭ-o, cu hramulŭ afară cum se vede, dimpreună cu luminata Dómna sé Sevasti Kallimaki Vv. prin rugăciunea şi indemnarea dumnealuĭ Jupan Enaki Văcărescu, vel vistier şi mare diceofilase allŭ bisericeĭ.

„Pururea fiindŭ addicătorŭ aminte acesteĭ facerĭ de bine, sânţia „sé cuce.niculŭ eclisiarchŭ allŭ acesteĭ sânte marĭ biserice, kir popa „Grigorie Bucuresteanu hartophilahie, şi ostenitorŭ pênĕ la sĕvêrşire".

Intrarea II-a.

„Acéstă sfântă şi dumneḑeéscă biserică a curţiĭ domnescĭ din Têrgoviste, unde hramulŭ adormiriĭ Stăpêneĭ nóstre de Dumneḑeŭ născătóriĭ se prăznuesce din temelia eĭ, făcută este de Pêtru Vv. Cercelŭ, la annulŭ 7091, cândŭ domnea ţêrra, şi aşa de atuncĭ ne maĭ căutându-se şi ne maĭ tocmindu-se de nimene, s'aŭ invechitŭ, şi vremile maĭ vêrtosŭ celle resmiriciόse rêŭ o aŭ stricatŭ. Luminatulŭ decĭ : Constantin B. Basarab Voevod, allesŭ spre dumneḑeescele locaşurĭ blagocestivŭ, şi tόrte osârdnicŭ fiindŭ a direge, precum multe, şi prin multe locurĭ se vêdŭ, nu numaĭ direse, ci şi din te-

Lucru maĭ demnŭ de vĕḑutŭ in acéstă biserică, dupe portretele Domnilorŭ, este mormêntulŭ Dómneĭ Elena socia luĭ Matheiŭ-Vodă Bassarab, ingropată aicĭ in annulŭ 1653. Inălţimea acestuĭ mormêntŭ este ca de 4 palme. Lungimea ca de 4 picióre.

Lespedea de marmură este ornată cu armele ţêrreĭ şi admirabile de bine lucratŭ. Pe dênsa s'a

melţă, sânte bieerice şi monastirĭ aŭ rădicatŭ, şi aŭ infrumuseţatŭ, aşa şi acéstă domnéscă biserică aŭ diresŭ şi aŭ impodobitŭ cu zugrăvealăĭ peste totŭ, cu pardosélă şi cu alte tóte trebuinţele pentru nemortulŭ sêŭ nume, şi bună pomenireĭ in vecĭ.

„Isprăvind'o la leat 7207 intr'allŭ ḑecelca annŭ allŭ domnieĭ şi oblăduiriĭ acesteĭ ţêrre moscene a luĭ, care cu multă privighere şi marĭ ostenele, alesŭ prin cumplitele aceste vremĭ alle oştirilorŭ, bine şi crescinesce o cărmuesce şi o păzesee"

Intrarea III-a.

„Acéstă sfântă şi dumneḑeéscă biserică a curţiĭ domnescĭ, unde se prăsnuesce hramulŭ Adormiriĭ Stăpêneĭ nóstre de Dumnepeŭ Născătóriĭ, care din temclia eĭ s'aŭ ziditŭ de Pêtrulŭ Cercel, la anniĭ de la zidirea lumeĭ 7091, cândŭ domnea ţérra şi de atuncĭ ne maĭ căutându-se s'aŭ invechitŭ, maĭ vêrtosŭ vremile celle resmiriciós rêŭ o aŭ stricatŭ......fiindŭ domnŭ ţêrreĭ reposatulŭ Constantin Brăncoveanulŭ Vv. o aŭ diresso şi o aŭ infrumuseţat'o la leatŭ 7207 in allŭ I-a annŭ allŭ domnieĭ sélle......dupe aceea a fostŭ putrezitŭ şindrila bisericeĭ şi a caselorŭ, éră cândŭ a fostŭ la leatulŭ 7243 domnia pré inălţatulŭ Domnŭ Grigorie Voevod, strănepotulŭ reposatuluĭ Grigorie Ghica Vv. cellŭ bĕtrânŭ, din rîvna dumneḑeéscă indemnatusa de a inveli biserica şi casele, éră de câtĕ-va vreme domnea ţérra Constantin Nicolae Voevod la leat 7245.....in ţérră s'aŭ arsŭ de ostĭ şi biserica, acéstă vreme intĕmplându-se mare cutremurŭ s'aŭ surpatŭ şi turla şi amvonulŭ cellŭ din afară, dupe aceea trecêndŭ vreme cândă aŭ fostŭ cursulŭ annilorŭ 7256 din mila luĭ Dumneḑeŭ viindŭ éraşi allŭ 2-a domnŭ pré inălţatulŭ şi pré luminatulŭ Domnŭ Grigorie Ghika Vv. strănepotulŭ reposatuluĭ Grigorie Ghika Vv. cellŭ bătrânŭ. Decĭ fiindŭ dumnealuĭ Grigorie Pazo-vel vornicŭ za Têrgoviste, fiulŭ reposatuluĭ Diamandake vel vistleru, aŭ datŭ in scirea M-séle pentru stricăciune, apoĭ prin silinţa şi tótă cheltuiala Măriei sélle Vodă s'aŭ ziditŭ turnulŭ şi amvonulŭ, şi l'aŭ şi zugrăvitŭ dupe cum se vede peste totŭ(1)"

(1) „Calendarulŭ anticŭ" pe annulŭ 1852.

pĕstratŭ, neattinsă, următórea inscripţiune biblică săpată in limba latină. Éttă-o:

„Homo natus de muliere
bravi vivens tempore reple-
tur multis miseriis qui
quasi flos egreditur &
conteritur & fugit velut
umbra. Iob Cap. 14. 7161 (1653).“
A Y H B.

Vis-à-vis cu acestŭ mormêntŭ, adică in partea stângă a despărţiriĭ a duoa a bisericeĭ, se vede in zidŭ eşitŭ, ca de duo palme, capulŭ unuĭ sarcofagiŭ de pétră, prefăcutŭ de preoţĭ in apeducŭ, pentru turnarea apeĭ de la botezŭ, şi se pretinde de uniĭ a fi mormêntulŭ luĭ Matheiŭ-Vodă Bassarab. Déră acéstă versiune se restórnă atâtŭ prin ecuivocitatea inscripţiuniĭ depe faciada perpendiculară a acestuĭ sacrofagiŭ, câtŭ şi prin celle ce diserămŭ pentru immormêntarea luĭ Matheiŭ-Vodă la monastirea Arnota. Éttă şi acéstă inscripţiune versificată, cu litterele şi metrulŭ voitŭ de autoriĭ seĭ:

„Aiчe zak eŭ Matheiŭ în aчestŭ пъmъntŭ reчe.
„Пentrъ чe kъ voĭ чeĭ viĭ nъ notŭ a netreчe?
„Чela чe 'm fostŭ oare kъnd de togĭ пrea lъudatŭ,
„Akъm zakŭ fъrъ sъfletŭ kъ lъt înresъratŭ.
„Nъmaĭ vъ rogŭ, greшitъlŭ, togĭ sъ mъ ertagĭ,
„Чestŭ mormîtъ intъnekatŭ пъrъrea verчelagĭ.

Uă assemene inscripţiune incoloră, nu putea să fie inscripţiunea de pe mormêntulŭ unuĭ Domnŭ mare ca Matheiŭ-Vodă Bassarab.

Portretele Domnilorŭ pictoraţĭ in biserica domnéscă suntŭ: Matheiŭ-Vodă Bassarab; Neagoe Bassarab Voevod, Constantin Brăncovanu, Petru Voevod, Michaiŭ Viteazu, Şerban Vodă Bassarab, Constantin Şerban, Şerban Cantacuzin şi Mihnea-Vodă. Toţĭ acestĭ suveranĭ pórtă hlamidă imperiale şi coróne pe capŭ. Michaiŭ Vitézu şi Matheiŭ Bassarab aŭ sceptrulŭ in mână. Mihnea şi Şerban-Vodă ţinŭ câte uă cruce duplecată in mână; Brâncovanu şi Petru Voevodŭ susţinŭ biserica. Neagoe Voevod érăşĭ este inarmatŭ de uă cruce. Dintre toţĭ, Michaiŭ Vitézu, Brăncovanu şi Şerban-Vodă, aŭ portreturile cu ochiĭ scoşĭ de Turcĭ la annulŭ 1821. Numaĭ cândŭ se află cineva in facia unuĭ portretŭ ca allŭ luĭ Michaiŭ Vitézulŭ, ca allŭ căruntuluĭ şi onestuluĭ Matheiŭ Bassarab, ca allŭ bietuluĭ Constantin-Vodă Brăncovanu, şi intr'unŭ locŭ ca Tergovistea, numaĭ atuncĭ ḑicŭ simte cineva puterea fermecătóre şi chiar necessitatea eĭ, ca limbagiŭ tainicŭ allŭ sufletuluĭ, a cunnoscutelorŭ versurĭ eroice alle poetuluĭ G. Alexandrescu.

„Sărutare umbră veche! priimesce inchinăciune.
„De la fiĭ ai Românieĭ care tu o aĭ cinstitŭ.
„Noĭ venimŭ, mirarea nóstră la mormêntu-ţĭ a depune
„Veacurile ce'nghitŭ neamurĭ; allŭ têŭ nume l'aŭ chrănit.

„Rêvna-ţĭ fù neobosita, indelunga-a ta silinţă.
„Pên' la adûncĭ bětrâneţe pe românŭ imbărbătaţĭ;
„Insă vaĭ! n'a ertatŭ sórtea să'ncunune-a ta dorinţă,
„Ş'allŭ têŭ nume mostenire libertâţiĭ să-lŭ laşĭ.

„Déră cu slabeleţĭ miḑlóce, faptele'ţĭ sunt de mirare.
„Pricina iar nu miḑloculŭ, lauda'ţĭ a câscigatŭ.
„Intreprinderea'ţĭ fù dréptă, a fostŭ nobile şi mare.
„De aceea allŭ têŭ nume, va fi scump şi nepĕtatŭ! ! !

ḑice poetulŭ, adresându-se la umbra luĭ Mircea Voevodŭ; — déră totŭ acésta se póte applica pentru toţĭ Domniĭ nostri ceĭ marĭ, câcĭ toţi cu miḑlóce mice, pe unŭ thétru strimtŭ, aŭ susţinutŭ susŭ tare, şi chiar cu capulŭ lorŭ, causa cea mare şi generósă a independinţeĭ nóstre naţionale.

Despre monastirea Stelea credemŭ a fi lămuritŭ indestulŭ pe lectorŭ in cursulŭ lucrâriĭ acesteia. De revenimŭ pentru unŭ momentŭ assupra eĭ, este numaĭ spre a attrage attenţiunea cellorŭ ce se induoescŭ despre naţionalitatea română a luĭ Vasile-Vodă, assupra următoreĭ traducţiunĭ a inscripţiuniĭ slavone de d'assupra uşeĭ acesteĭ monastirĭ; traducţiune, care ni s'a garantatŭ de către ómenĭ competinţĭ, intre carĭ numi-vomŭ şi pre d. Ión Brezoianu, vechiŭ professore, că este exată. Éttă-o :

„Cu voia Tatăluĭ şi cu adjutorulŭ Fiuluĭ şi cu „sevêrşirea sântuluĭ Duhŭ, şi cu poftirea şi inchi„narea sânteĭ şi făcătóreĭ de viéţă Troiţă, Io Va„sile Vv. cu mila luĭ Dnmneḑeŭ Domnŭ allŭ ţêrreĭ „Moldoveĭ, acestŭ sântŭ hramŭ *Invierea Domnu„luĭ Dumneḑeuluĭ şi mântuitoruluĭ nostru Isus „Christos*, care'nainte a făcut'o Stelea Cupeţu *unde „jace şi trupulŭ reposatuluĭ tatăluĭ meŭ, marele „logofêtŭ Boulŭ*, annĭ fiindŭ câtŭ'mĭ-a dăruitŭ Dum-

„neḑeŭ domnia ţêrreĭ Moldoveĭ, aŭ stricatŭ acéstă
„fostă d'inainte biserică pênĕ la temeliă, şi cu
„adjutorulŭ luĭ Dumneḑeŭ am inceputŭ a o zidi
„in ḑillele frateluĭ nostru Io Matheiŭ Bassarab Vv.
„cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnŭ allŭ ţêrreĭ Ungro-
„Valachieĭ, şi s'a severşitŭ cu voia luĭ Dumneḑeŭ
„in luna luĭ Septembre 18 ḑille, la annulŭ de la
„zidirea lumiĭ 7154, éră de la Christos 1646(1):

Din trecuta splendóre a mitropolieĭ aŭ maĭ remasŭ portretele Domnilorŭ ctitorĭ, pictoraţĭ in haine regalĭ şi ostăşescĭ. Mitropoliţiĭ Stefan şi Antim, sunt in vestminte sacerdotalĭ.

Domniĭ şi ctitoriĭ pictoraţĭ, sunt:

Petru-Vodă. — Ecaterina Dómna, Neagoe-Vodă. Despina Dómna. — Jupên Barbu Ciobanu, vatafŭ de aproḑĭ. — Enache Văccărescu, velŭ pacharnicŭ.— Stanca jupaniţa cn 6 copiiĭ, (Marina, Ilinca, Bălaşa, Constantin, Barbu, Stefan). — Radu Vodă.— Matheiŭ Bassarab. — Constantin Vv. — Bassarab Vv.—Radu Vodă. —Şerban Vv. Çantacuzin. — Mir-

1) Acuma, unindŭ, către acéstă inscripţinne, celle relatate de noĭ la paginele 6 şi 7 a acestuĭ opŭ, precum şi incredinţarea ce ne dă Miron Costin Analistulŭ, in Letopisiţele Moldovel, Tomul I pag. 237, că in domnia luĭ Gaspar-Vodă, care este a ḑecea demniă inainte de Vasile-Vodă Lupulŭ "Vasile-Vodă, era vistiernicŭ mare" resultatulŭ ce vomŭ dobĕndi va fi că: Vasile Lupulŭ, dupe nicĭ unŭ chipŭ, nu aŭ pututŭ fi din altă naţionalitate, de câtŭ acea românéscă. — Să ne maĭ adducemŭ aminte de scrissórea ce adreśâ Vasile-Vodă solului sêŭ de la Constantinopole, boerulŭ Sion, şi ne vomŭ da sémă că unŭ assemenea stilŭ, uă assemene vervă, uă assemenĭ construcţiune, nu puteaŭ veni de la unŭ grecŭ, albanezŭ, serbŭ séŭ bulgarŭ, ci numaĭ şi numaĭ de la unŭ românŭ, precum, afirmâmŭ incă uădată, că era Vasile Lupu.—

cea Vv.—Radu Vv.—Vlad Vv.—Mihaiŭ Vv.—Alexandru Vv.

Celle treĭ inscripţiunĭ, de d'assupra cellorŭ treĭ intrârĭ alle bisericeĭ metropolitane, sunt şi istoria eĭ(1).

1) Ettă-le, copiate de noĭ chiar in facia loculuĭ.

D'assupra intrăriĭ I.

† In slava Înъlцъreĭ tale Mъntѕitorѕle Xristoase, ale tale dintrѕ ale tale adѕчe robѕlѕ tъѕ Enake Vъkъreskѕlѕ, Vel Пaxnrk, nodoaba din aчestѕ sfînt lokamѕ kѕ zѕgrъveala, kѕ nardoseala ши kѕ faчerea kiliilor, desnre meazъ noante, din klonotniцъ nînъ în foiшorѕl kaselor чelorѕ vekĭ, în zilele nrea lѕminatѕlѕĭ Domnѕ Io Konstantin Brъnkoveanѕlѕ VVd. snre veчnika lѕĭ ши a nъrinцilorѕ lѕĭ nomenire. ZSZI.DN.I.

Intrarea a II:

† *ΟΥΡΑΝΟΣ ΠΟΛΥΦΟΤΣ ΗΕΚΚΑΣΙΑ ΗΕΑ ΧΟΝΑΠΑΝΤΑΣ, ΦΟΤΑΓΩΓΟΥΣΑ ΤΟΥΣΠΙΣΤΟΥΣ, ΕΝΩΕΣ ΤΩΤΕ ΣΚΡΑΥΓΑΖΟΜΕΝ,*

ΌΤ ΤΟΝΟΙΚΟΝ ΣΤΕΡΕ ΩΤΟΝΥΡΙΕ

† Aчeastъ sfîntъ ши Dѕmnezeeasчъ Mitronolie, fiind înчenѕtъ ши rъdikatъ din temelie de blagoчestivѕl ши rъnosatѕl întrѕ Dѕmnezeѕ Io Neagoe Basarab Voevod, ши neajѕngînd sъ o isnrъveaskъ de tot, o aѕ sъvîrшit rъnosatѕl întrѕ Dѕmnezeѕ Io Basarab Vodъ. Karea kѕ nlѕmb o aѕ akonerit ши o aѕ zѕgrъvit de mѕlцĭ anĭ, nrekѕm arată nisania lor. Ear neutrѕ чele шkimbъrĭ ale vremilor, întîmnlîndѕ-se de aѕ nerit tot nlѕmbѕl de ne biserikъ ши rъmъind deskoneritъ kъtъ-va vreme, s'aѕ strikat de nloĭ toatъ nodoaba zѕgrъveleĭ nînъ чe o aѕ akonerit iarъшĭ kѕ nlѕmb a doa oarъ, rъnosatѕl Io Mateĭ Basarad Vod. Deчĭ, kînd a fost akѕm în zilele nrea lѕminatѕlѕĭ ши înъlцatѕlѕĭ Domn lo Konstantin Brankoveanѕ Basarab Vod, la al 19 an din domnia Mъrieĭ Sale, ear sfinцia sa nъrintele kir Teodosie fiind Mitronolit Ѕng-Vl. ши vъzînd zѕgrъveala aчesteĭ sfinte mitronoliĭ învekitъ ши de tot strikatъ, n'a nѕtѕt sѕferi ka sъ lase sъ se striчe nomana aчelor sѕs ziшĭ rъnosaцĭ ши vekĭ ktitorĭ, чi kînd a fost la 39 de anĭ din vlъdiчia sfinцieĭ sale, kѕ vrerea bѕnъtъцiĭ lѕĭ Dѕmnezeѕ, s'aѕ îndemnat sfinцia sa de aѕ zѕgrъvit akѕ a dѕoa oarъ, însъ biserika чea mare kѕ altarѕl ши kѕ tinda чea mikъ. Шi înkъ maĭ fъkînd sfinцia sa ши alte înѕoirĭ ne din afara biseriчeĭ, kare keltѕialъ o aѕ fъkѕt sfinцia sa. Ear din venitѕrile sfinteĭ Mitronoliĭ чe sînt din dъniile ale aчelor de anѕrѕrea nomeniцĭ ktitorĭ nrin kare Dѕmnezeѕ чel чe se nroslъveшte întrѕ aчeasta sfîntъ, ka sъ ierte ши sъ'ĭ nomeneaskъ întrѕ îmnъrъцia sa, kъria îmnъrъцiĭ

Eteristiĭ de la 1821, aŭ descoperitŭ mitropolia de plumbulŭ ce o invelia. Ast-feliŭ a statŭ treĭ annĭ pustiă, suppusă la ruină totale, sigură. Vĕḑêndŭ acéstă părăsire necrestină, unŭ Alexi starostele nemţescŭ, merse la mitropolitulŭ Dionisie Lupulŭ, — carele se afla pribeagŭ in Braşovŭ, — şi in numele religiuniĭ, êllŭ rugâ să dea banĭ spre accoperirea acestuĭ sântŭ şi vechiŭ locaşŭ. Mitropolitulŭ êllŭ probozì, şi in deridere, êĭ dede voiă să accopere biserica cu *paie*. Insă acestŭ Alexi starostele, era românŭ verde, şi bunŭ crestinŭ, nativŭ din Transilvania. Ellŭ de'ndată ce se intórse inapoĭ,

ши непльсе бькьриї ъъ'л факъ ши пе сфинциа са пърташ întрь вернічиле бьнътъцї; ши s'аѣ înфрьмьсецат кь тоатъ подоаба зьгръвелеї прекьм се vеде în анъл де фачереа лъмеї.

7216. Sent. 30.
de Kr. 1707.

Intrarea a III, in dosulŭ uşeĭ.

„Кь бьна vрерea татълъї, ши кь ajьторъл фиълъї ши кь съвîрширеа дьхълъї сфîнт, еѣ смеритъл робъл лъї Kristos, еѣ Neagoe Vод. împreъnъ кь доамна меа Desuina ши кь фиъл меѣ Teodosie Vод, din Дьмnezeeasкa îndemnare, ам поftit de a фаче din temelie ачеастъ сфîнтъ ши mare Mitropolie, мьма бисеричилор întрь мърireа челъї че întрь slavъ s'аѣ înălцат Domnъл Дьмnezeѣ ши M. Nost. Is. Xr. în zilele ar. xieniskопълъї kir Makarie, însъ нь ам съвършит, чи ам emit din aчеаатъ лъме demartъ."

Inscripţiunea de pe pétra mitropolituluĭ Stefan, căruia Româniĭ êĭ sunt datorĭ cu recunnoscinţă, pentru tipărirea cărţiĭ româneseĭ de legĭ, numită „pravila bisericéscă," şi altele:

Sьб ачеастъ піатръ odixnesk оасъле прea sфинцитълъї kir Stefan Mitropolitълъѣ църеї Romъnesчї, фiind пъсторiѣ în скаънъ anї 20, ши viindъ'ї vremea шї a dat обштеаска datorie ши s'aѣ astrъkat aiче în sfînta Mitropolie vea чia mъ. . пъmeatъ, în лъна лъї Aprile 25 de zile, la anъл de la фачереа лъмиї 7176.

Astă-ḑĭ ca singurŭ monumentŭ, pe acest mormêntŭ, sta pusŭ crăpatulŭ clopotŭ allŭ luĭ Matheiŭ, pe care cetiiŭ data 1677 şi numele propriŭ: „Pet. Mvratorĭ," deosebitŭ de numele mitropolituluĭ Matheiŭ Mit. Ung.Vlh.

pusse şi vĕndù duo moşie alle mitropolieĭ, cu preţiŭ de 12,000 leĭ, cu cariĭ invelì biserica.

Multe necasurĭ pătimì şi ellŭ in urmă: unŭ mare procesŭ i se intentâ; déră n'avură ce-ĭ face; câcĭ, in celle de pe urmă murì, şi biserica remase bine accoperită, cum se vede şi astăḑĭ.

Aceste ni le spuse cu jurămêntŭ de credinţă părintele Titu, duhovniculŭ sânteĭ mitropolie din Tergovistea, *hirotonisitŭ preotŭ la 1803, de Mitropolitulŭ Grigorie.*

Incungiurulŭ trupuluĭ bisericeĭ, este de 140 paşĭ. Asta ne dă uă ideă despre mărimea eĭ. In localulŭ mitropolieĭ fussèsse aşeḑată, odinióră, tipografia luĭ Matheiŭ-Vodă Bassarab. Cu adjutorulŭ şi memoria părinteluĭ Titu, fuiŭ atâtŭ de fericitŭ a constata loculŭ unde a funcţionatŭ acellŭ sacru şi mântuitorŭ aşeḑămêntŭ. Casa tipografieĭ fù in a treia curte a bisericeĭ, pe loculŭ unde 'ĭ astăḑĭ baraca clopotniţeĭ, cum intri pe pórtă, in partea stângă : sub năruiturile ce accoperŭ acestŭ locŭ se cunnoscŭ, şi astăḑĭ, cascele in carĭ steteaŭ depuse litterele. Din tótă casa abia a remasŭ unŭ singurŭ părete, in care staŭ urmele astupate a uă mulţime de ferestre.

Scóla fusesse, pênĕ la unŭ timpŭ, in casa unuĭ Ghiţă Paladaŭ, mortŭ şi ingropatŭ in mitropoliă.

Din tóte palatele, chiliele, grădinele şi atenanţele mitropolieĭ din Têrgoviste, n'a maĭ remasŭ nimicŭ, nimicŭ, nimicŭ, decâtŭ trupulŭ bisericeĭ, care, cotropitŭ şi ellŭ de pluoĭ, negrijă şi părăsire, stă jălindŭ in miḑloculŭ ruinelorŭ, intocmaĭ cum stă

şi jălesce unŭ bĕtrânŭ părinte, căruia i aŭ muritŭ toţĭ copiiĭ, tóte rudele şi cunnoscuţiĭ, şi carele, remasŭ in valea acésta a plângeriĭ, singurŭ singurelŭ, n'are de făcutŭ alta de câtŭ a plânge intre morminte, pênĕ ce bunulŭ Dumneḑeŭ êllŭ va chiăma la sine.

Mitropolitulŭ Neofit, strică la 1847 butea caseĭ mitropolitane, ce maĭ remăsesse in picióre, şi clodotniţa, sub cuvêntŭ că voia a le preface. Insă venì revoluţiunea din 1848, şi nu apucâ a isprăvi nimicŭ.

Singura pólă de zidŭ, care a remasŭ din trupulŭ bisericeĭ catolice, una din celle maĭ vechie alle ţêrreĭ, vorbesce indestulŭ despre mărimea ce trebue să fi avutŭ acestŭ edificiŭ. Originile eĭ sunt duse, pênĕ la Radu-Vodă Negru, carele o şi intemeiă 1300(1). Monastirea fù arsă, predata şi dĕrĕmată de maĭ multe orĭ. Intre anniĭ 1600—1633, ea fusesse dĕrĕmată pentru aşésea-óră, prin invasiunĭ şi resbelle. Sub Matheiŭ-Vodă Bassarab, fù reedificată, ceea ce se dovedesce prin uă pétră sepulcrale, pe care se ḑice că la 1647, Martiŭ 7, s'a immormĕntatŭ, aice, Sofia Borkiestarzawska, socia luĭ Ion Oksza Cisarzevoski de Pojana, secretarŭ intimŭ, maĭ ăntêiŭ allŭ regeluĭ Poloniei, şi apoĭ allŭ luĭ Matheiŭ Bassarab(2). La 1738 fù arsă de Turcĭ pentru a opta óră, şi de aci nu se maĭ rădicâ.....

1) Istoria monastiriĭ catolice din Tergovisce. Veḑĭ „Archiva istorică a Românieĭ" tom I, part. II, pag. 51.

2) Ibidem pag. 54.

Scormolindŭ cineva din ruină 'n ruină, din pétră in pétră, adjunge, in curtea acesteĭ biserice, la uă pétră tumularie, pe care trebue să rîchăĭ cu unghiele in ţerrêna ca s'o desnămolescĭ, şi alle câreia inscripţiunĭ, timpulŭ, naruiturile, loviturile ómenilorŭ, copitele vitelorŭ, le aŭ stersŭ in cea maĭ mare parte. Datorimŭ d-luĭ Vaillant, pĕstrarea textuluĭ acesteĭ inscripţiunĭ, in francesesce. Noĭ o dâmŭ dupe d. Vaillant, in romănesce, câcĭ dupe originalŭ, nu va maĭ fi cu putinţă, a se recopia de câtŭ dupe uă attentivă restauraţiune. Éttă o:

„D. O. M. Acéstă pétră accopere remăşiţele il„lustruluĭ senior de Fontanes, de Constantinopole, „care fiindŭ maĭ ăntêiŭ elocinte interpretŭ, tră„misŭ şi ministru regeluĭ Franciei pe lîngă Pórta „Ottomană, fù apoĭ lovitŭ de réua sórtă, urmă„ritŭ de invidie, şi-şĭ afflâ indulcirea sorţiĭ, lîngă „Carol IV, imperatorele Romanilorŭ. Administratore „allŭ societâţiĭ orientale şi de commerciŭ, ellŭ êşĭ „dede cu pietate suffletulŭ luĭ Dumneḑeŭ, 18 Au„gustŭ, 1727, in allŭ 55-le annŭ allŭ vêrstiĭ selle, „lăssândŭ in doliŭ şi cea maĭ adûncă intristare pe „socia sa Francisca de Dandrea.(1)"

Maĭ este de insemnatŭ biserica st. Constantin, altă-dată a st. Nicolae, in care la 1598, Iuniŭ 9 s'a juratŭ tratatulŭ inchiăiatŭ de Michaiŭ Vitézulŭ cu Rodolf imperatorele Germanieĭ, care dechiarâ pre Michaiŭ allŭ nostru, de principe ereditarŭ allŭ ţêr-

1) „La Roumanie." III 319.

reĭ şi-ĭ făgăduì 10,000 galbenĭ, pentru ţinerea miliţieĭ.

Şanţurile cetâţiĭ, sunt şi astăḑĭ de uă adûncime de duoĭ stânjenĭ, şi pe atâta de largĭ. — Loculŭ tabielorŭ se cunnoscŭ din distanţă in distanţă. Acestŭ şanţŭ, aceste tabie, incungiuraŭ şi apĕraŭ oraşulŭ pe din treĭ pârţĭ : a patra parte era aperată de apa Ialomiţeĭ, şi unŭ ţépĕnŭ zidŭ de pétră, carele trecea pe la spatele curţiĭ domnescĭ. Spre a ne face uă ideă despre ce a fostŭ acestŭ zidŭ de cetate, in ḑillele lorŭ celle bune, vomŭ spune numaĭ despre pórta cetâţiĭ, ce cade despre partea Ialomiţeĭ, dreptŭ de vale de altarulŭ bisericeĭ sânta-Vinerĭ, in partea dréptă şi alle căreia colóne şi bolte sunt şi astăḑĭ de grosimea unuĭ metru, 7 decimetri; inâlţimea de 2 ½ metri; lungimea păreteluĭ de 8 ½ paşĭ. Acuma ce trebue iă să fi fostŭ aceste ziduri şi porţĭ cândŭ infruntaŭ negurele de dujmanĭ?

Orĭ-cum, urmele strelucirii de altă-dată a Tergovisteĭ, ne arrétă vechia şi regulata eĭ intindere. Cassele aŭ fostŭ multe, frumóse şi marĭ. Mahalalele intinse. Uliţele lungĭ şi multŭ maĭ largĭ, multŭ maĭ drepte de câtŭ alle Bucurescilorŭ.

LXXI.

Românĭ trecătorĭ! Voĭ carĭ intrebaţĭ despre loculŭ pe care fù odinióră Troia românéscă, versaţĭ uă lacrimă pe acelle sânte ruinĭ. Elle nu sunt ruinele

Bastileĭ, elle nu sunt nicĭ alle Arnoteĭ, alle Plumbuiteĭ, séŭ a temniţeĭ din sântulŭ Antonie, ci sunt reliquiele sânte alle scheletuluĭ gloriosŭ allŭ trecutuluĭ vostru. Este Teba, Palmira, Babilonia, este capitoliulŭ vostru; este légănulŭ adolescinţeĭ vóstre.

Astădĭ poporulŭ numaĭ cântă :

Fóiă verde florĭ domnescĭ,
In orașŭ in Têrgovestĭ,
L'alle casse marĭ domnescĭ,
De se vedŭ in Stoenescĭ...

Astădĭ aurora nu maĭ luminéză de câtŭ zidurĭ accoperite de spinĭ, mușchiŭ, pălămidă. Cenușa eroilorŭ nicĭ se maĭ găsesce sub movilele de ruine. Însă, vi s'aŭ dissŭ, că de acolo șĭ-aŭ luatŭ Mircea și Michaiŭ sborulŭ cutezătorŭ și legănatŭ ca allŭ vulturuluĭ de pe stindardele lorŭ. Aicĭ s'aŭ intorsŭ eĭ aquille cu aripele intinse, adducêndu-vă prinosŭ predile a dece popóre biruite.

Să cugetâmŭ că déca Roma a avutŭ Nenoriĭ și Caliguliĭ sêĭ, a avutŭ insă și Cesariĭ, Traianiĭ și Aureliĭ seĭ.

Déca Têrgovistea a avutŭ orgiele sélle de sânge,— de a adapostitŭ pe unŭ Ţepeșŭ, ea a vědutŭ și figurele celle blânde și majestóse alle luĭ Neagoe Vodă și Matheiŭ Bassarab.

Cândŭ vêntulŭ de séra adie printre ruine, cândŭ ellŭ trece și mêngâie cu uă sărutare aceste sânte remășiţe, ellŭ adduce pe aripele selle acestŭ glasŭ jalnicŭ și tănguiosŭ :

„Noĭ, vaĭ! nu suntemŭ astădĭ de câtŭ pulbere; dé-

„ră alte-dâţĭ amŭ fostŭ fala unuĭ oraşŭ in care „Romanulŭ reintra şi se acioa vingătorŭ. Amŭ ve„ḑutŭ, amŭ fostŭ podóba uneĭ sute de triumfurĭ. Dé„ca tacerea mormêntuluĭ domnesce astăḑĭ, pe a„cestĭ ţêrmĭ pustiĭ, fù uă ḑi in care sgomotulŭ ar„melorŭ de paradă, allŭ banchetelorŭ, allŭ serbâri„lorŭ, allŭ oştilorŭ şi allŭ popórelorŭ nu aflaŭ „indestulŭ eco intre délurile ce veḑĭ colo. . . . ."

Cărlova a căntatŭ ruinele Têrgovisteĭ, cum nu le-a maĭ căntatŭ nime. Ellŭ a făcutŭ unŭ demnŭ epitafŭ pentru mormêntulŭ trecuteĭ glorie naţionale; ellŭ a pusŭ pecetea, dupe cum fórte bine se esprima Balcesco, pe acestŭ mormêntŭ, allŭ căruĭ singurŭ strejarŭ, este capulŭ vitézuluĭ Mihaiŭ. Acestŭ Çadmus modernŭ allŭ Românilorŭ, a făcutŭ să plângă şi petrele de pe mormintele eroilorŭ luĭ Mircea şi Michaiŭ. Pare că-lŭ vêdŭ aşeḑêndu-se in tăcerea nopţiĭ pe unŭ colţŭ dĕrêmatŭ allŭ Chindieĭ, de pe care Matheiŭ-Vodă făcea revista ostilorŭ şi a popórelorŭ. Liniscea e perfectă. Numaĭ buha o intrerupe din cândŭ in cândŭ, cu plângerândele eĭ cobirĭ:

„*Ca unŭ globŭ de aurŭ luna strelucia*
„*Şi'n pămêntulŭ nēgru, gloria dormia.*" . . .

Uă augustă adunare de umbre coronate se face in giurulŭ luĭ, Ialomiţa, alle căreia valurĭ fură multŭ incruntate de sâgele dujmanŭ se opresce in locŭ spre a-lŭ asculta. Avé-vomŭ tăria de ânimă, a nu assista la acéstă intonare, la acestŭ imnŭ, la acéstă demnă tămîiare a trecutuluĭ nostru, ce să ră-

dică spre cerŭ, ca uă rugăciune pentru sufletele celorŭ repuşĭ şi adormiţĭ aice?

Nu creḑŭ.

Să ascultâmŭ déră :

RUINELE TÊRGOVISTEĬ.

O zidurĭ intristate, o monumentŭ slăvitŭ!
In ce mărire naltă şi voĭ aţĭ strălucitŭ
Pe cândŭ unŭ sóre dulce şi multŭ maĭ fericitŭ
Êşĭ revĕrsa lumina p'acestŭ pămêntŭ robitŭ!
Dér' in sfêrşitŭ Saturn, cum i s'a datŭ de susŭ,
In negura uitârii 'ndată va suppusŭ. . .
Ce jale vĕ copprinde! cum totulŭ v'aŭ peritŭ!
Sub ossĕndirea sorţiĭ de totŭ aţĭ innegritŭ;
Din gloria strămoşéscă nimicŭ nu v'a remasŭ.
Orĭ-unde nu se vede nicĭ urma unuĭ passŭ
Şi'n vreme ce uă-dată orĭ-care muritorŭ
Privia la voĭ cu rîvnă, cu ochiŭ atinţitorŭ,
Acum de spaimă multă se trage inapoĭ
Indată ce privirea êĭ cade dreptŭ pe voĭ. . . .
Dér' incă, ziduri triste, aveţĭ unŭ ce plăcutŭ
Cândŭ ochiulŭ vĕ privesce in liniscitŭ minutŭ:
De jale êllŭ pĕtrundeţĭ, de milă êllŭ uimiţĭ!
Voĭ incă in fiinţă, dreptŭ pildă ne slujiţĭ
Cum celle maĭ slăvite şi cu temeiŭ de ferrŭ
A' omeniriĭ fapte, din facia lumiĭ perŭ,
Cum tóte se repune ca urme inderĕtŭ
Pe aripele vremiĭ, de nu se maĭ arrêttŭ,
Cum omulŭ, câtŭ să fie in tóte sevĕrşitŭ,
Pe negândite cade séŭ pere in sfêrşitŭ. . .
Eŭ unulŭ, in credinţă, maĭ multŭ mĕ mulţămescŭ
A vóstră derĕmare pe gândurĭ să privescŭ,
De câtŭ zidire 'naltă, de câtŭ palatŭ frumosŭ,
Cu strălucire multă, dér' fâră de folosŭ.

Şi 'ntocmaĭ cum păstorulŭ ce âmblă pre câmpiĭ
La adăpostŭ allérgă cândŭ vede vijăliĭ;
Aşa şi eŭ acuma, in viscolŭ de durerĭ,
La voĭ spre uşurinţă, cu triste viŭ părerĭ.
Nicĭ Muselorŭ căntare, nicĭ milă voiŭ din cerŭ.
Uă patriă a plânge cu multă jale cerŭ!
La voĭ, la voĭ nădejde eŭ amŭ de adjutorŭ.
Voĭ sunteţĭ de cuvinte şi de ideĭ isvorŭ.
Cândŭ scomotulŭ de ḑiuă incétă peste totŭ,
Cândŭ nóptea atmosfera intunecă de totŭ,
Cândŭ omulŭ de necazurĭ, de trude ostenitŭ,
In liniscirea nopţiĭ se află addormitŭ,
Eŭ şi atuncĭ, de gândurĭ odihnă neavêndŭ,
La voĭ fără sfiélă viŭ singurŭ, lăcrimândŭ;
Şi de vederea vóstră cea tristă 'nsuffleţatŭ
A vóstră négră sórte descoperŭ ne'ncetatŭ.
Mĕ vêḑŭ lîngă mormêntulŭ măririĭ strămoşescĭ
Şi simţŭ uă tănguire de lucrurĭ omenescĭ
Şi mi se pare incă c'auḑŭ unŭ jalnicŭ glasŭ
Ḑicêndŭ aceste vorbe: „Ce, vaĭ! a maĭ remasŭ?
„Cândŭ cea maĭ tare slavă ca umbra a trecutŭ,
„Cândŭ duhulŭ cellŭ maĭ slobodŭ cu dênsa a căḑutŭ!"
. . . .
. . . .
Acestŭ tristŭ glasŭ, ruine! pre mine m'a pĕtrunsŭ
Şi a huli viéţa in stare m'a addussŭ.
. . . .
. . . .
Decĭ priimiţĭ, ruine! pên'voiŭ vedé pămêntŭ,
Să viŭ spre mĕngăere, să plângŭ p'acestŭ mormêntŭ
Unde tirannulŭ incă unŭ pasŭ n'a cuteḑatŭ,
Câcĭ la vederea vóstră se simte spăimĕntatŭ!

Cârlova.

Să sperâmŭ, cellŭ pucinŭ, că *déca viéţa e unŭ visŭ, mórtea va fi uă desceptare*. . .

LXXII.

In evenimentele, de la 1632—1654 ce se desfăşurară inaintea ochiloră nostri, Sucéva a jucatŭ cea maĭ mare rolă, dupe Iassy şi Tergoviste. Amŭ vĕḑutŭ ce fù, ce devenì Tergovistea; scimŭ ce este Iassy. Să cercetâmŭ ce a fostŭ, ce a devenitŭ Sucéva.

Maĭ multŭ de duoĭ seculĭ, Sucéva fù capitala officiale a ţêrreĭ, domnésca capitală, preferită şi alintată a Moldoveĭ. Cândŭ fù in flórea eĭ, in punctulŭ culminante allŭ cresceriĭ sélle, era impregiurată cu ziduri fórte inalte şi şanţurĭ; avea, pe zăpodia déluluĭ, mahalale fórte intinse. Ossebitŭ de curtea domnéscă şi alte case marĭ, Sucéva numera 40 biserice de pétră şi lemnŭ, 16,000 case, avea sute de uliţe pardosite cu lespedĭ de pétră şi pênĕ la 100,000 locuitorĭ (1). Pre câtŭ se vêdŭ şi astăḑĭ, dupe semnele silisteĭ luĭ, têrgulŭ se intindea pênĕ pe unde este acum imaşulŭ têrguluĭ. Ruinele de astăḑĭ arréttă, că oraşulŭ era impresuratŭ de boĭniţĭ, tărie, şanţurĭ şi palance puternice, deosebitŭ de cetăţuiele zidite in giurulŭ luĭ spre uă sigură ocrotire, déca boeriĭ séŭ osteniĭ, nemulţămiţĭ séŭ nemulţămitorĭ Domnuluĭ, ḑice unŭ turistŭ, nu viclenniaŭ séŭ nu vindeaŭ cetatea dujmanuluĭ, séŭ déca dujmanulŭ nu o găbuia cu jignitele deserte de pâne.

Despre resăritulŭ têrguluĭ se vede, incă, năruindu-se uă cetăţuiă cu başte şi boĭniţe, din alle câreia

1) Cantemir, „Descrierea Moldoveĭ“, ed, II, p. 35.

petre şi lespede marĭ, locuitoriĭ din Sucéva, Armenĭ şi Jidanĭ, aŭ ziditŭ dughene şi cârciume.

Intr'altă parte de oraşŭ, érăşĭ, se vêdŭ şanţurile uneĭ cetăţuie de pămêntŭ, pe pisculŭ cellŭ maĭ inaltŭ allŭ déluluĭ, numită de locuitorĭ Zamca. Acéstă cetăţuiă, este săpată de Sobietcki cellŭ mare, regele Polonieĭ, impregiurulŭ zidurilorŭ monastiriĭ luĭ Gaspar-Vodă, ḑissŭ *Armeanulŭ*. Ellŭ s'a intăritŭ in intru cu optŭ-miĭ ómenĭ adduşĭ in adjutorulŭ Moldovenilorŭ, cândŭ năvălisse Chiorulŭ Vizirulŭ, cu 200,000 Turcĭ şi Tătarĭ, de unde se şi numesce acéstă cetăţuiă, a luĭ Sobietcki. Singuratica monastire a luĭ Gaspar, a adjunsŭ totŭ in mânele Armenilorŭ. Lîngă dênsa strejuesce unŭ armeanŭ bĕtrânŭ ce şéde in nisce chimirurĭ din pórta de pétră a cetăţuieĭ, d'assupra câreia este unŭ turnŭ vechiŭ. In aceste chimirurĭ se adăpostea, la vreme de resboiŭ, Mitropolitulŭ cu tóte odórele bisericescĭ.

Ca la 200 stânjenĭ de la acea cetăţuiă, se maĭ vêdŭ, pe zarea déluluĭ, alte năruiture a uneĭ mice intăriture, ce, dupe ḑissa bĕtrânilorŭ era turnulŭ de strajă despre Polonĭ şi Ungurĭ(1).

Insemnătatea Suceveĭ ca tăriă, ca fortcreţe naţionale, se vederéză şi din aceea că, la annulŭ 1497 ea respinse assediulŭ uneĭ formidabile armie de 80,000 Polonĭ, conduşĭ de regele lorŭ Ioan Albrecht. Poloniĭ bătură cetatea treĭ septemâne. Cetăţeniĭ se apĕrară bărbătesce, şi, ce strica tunurile

1) Cavalerulŭ C. Stamati, „Sucéva". 1—3 allŭ Almanach P. R. 1854 Iassy.

Polonilorŭ ḑiua, eĭ astupaŭ nóptea cu pămêntŭ, scăndure şi pétra(1).

Sucéva este situată pe podişulŭ unuĭ dealŭ mare, ce se inălţa cu răpeḑiune, din drépta riuluĭ Suceveĭ. Pe zarea, séŭ piscurile acestuĭ dealŭ, se vede, din drépta riuluĭ Sucéva, drumulŭ ce merge spre Ungaria şi munţiĭ eĭ, accoperiţĭ de codri şi eterne omete, şi din stânga riuluĭ drumulŭ despre leşasca care este astăḑĭ allŭ Cernăuţilorŭ. Printre aceste căĭ se desfăşură inaintea ochilorŭ roditorulŭ şi imbelşugatulŭ şesŭ allŭ riuluĭ Suceveĭ; éră pe de amĕnduo pârţile luĭ, sate şi têrguşóre, printre carĭ măreţulŭ riŭ incovoindu-se, curge cu lesnire. D'asemene se zărescŭ, prin vagăunele munţilorŭ, câteva monastirĭ vechie, zidite de către Domnĭ şi boerĭ, dupe felurite biruinţe, dupe felurite casnice impregiurârĭ, precum Putna, Dragomirna, Solca, Suceviţa şi altele multe. Decĭ, din miḑloculŭ actualilorŭ năruiture alle Suceveĭ, românulŭ trecătorŭ pe acolo, va vedė cea maĭ frumósă, cea maĭ minunată panoramă a ţêrreĭ selle, şi precum bine ḑice d. C. Stamate, *are să se insufle de nisce cugetărĭ melancolice, ce numaĭ lîngă măritelė năruiture a ţêrreĭ selle şi lîngă mormintele rudelorŭ, le póte simţi....*

Aŭ avutŭ dreptate vechiĭ Domnĭ aĭ Moldoveĭ să-şĭ allégă scaunulŭ şi culcuşulŭ in unŭ assemene locŭ pitorescŭ. A avutŭ dreptate şi poporulŭ românŭ să

1) Urechiă. — Miron Costin. — Bălcesco, „Magas. istoricŭ", II, pag. 60.

nemurèscă acéstă domnéscă cetate prin modulŭ cum o cântă şi astădĭ in poesia sa populariă, cândŭ dice :

Stefan, Stefan Domnŭ cellŭ mare
La *Sucéva* cuibu-şĭ are.
La *Sucéva* cuibu-şĭ are,
Şi din ellŭ adesù ellŭ sare!

De prisosŭ, şi nicĭ este loculŭ aice, a arrĕtta ce făcea Stefan-Vodă cellŭ mare, cândŭ săria din cuibulŭ sêŭ.

Racova, Resboienĭ, Cosminulŭ, Cetatea Albă, in fine câmpiĭ cellorŭ 40 de biruinţe căstigate de dênsulŭ assupra Turcilorŭ, Tatarilorŭ, Cosacilorŭ, Ungurilorŭ şi Leşilorŭ, vorbescŭ inimilorŭ românescĭ, cu uă elocinţă, pe care de a o adjunge nicĭ este ertatŭ cuiva a se gândi. Sucéva fù légănulŭ domnieĭ luĭ Dragoş I, ea vedù figurele celle majestóse alle bunuluĭ Alexandru şi mareluĭ Stefan, Domnĭ intre Domnĭ. Inveţaţiĭ Dositheiŭ, Tiamblic, Movilesci şi alţĭ bărbaţĭ insemnaţĭ aĭ istorieĭ, aŭ intăritŭ şi aŭ impodobitŭ acestŭ oraşŭ.

Déră nicĭ-uă-dată nu fù ellŭ maĭ strălucitŭ, de câtŭ in dillele luĭ Alexandru-Vodă cellŭ bunŭ, Numa allŭ Românilorŭ. Ellŭ infiinţâ in Sucéva scóle de dreptŭ, dupe proba celorŭ din Constantinopole; maĭ făcù altă scólă de limbele grécă, latină şi slavonă. precum şi classĭ de theologiă pentru clerŭ, unde ênsuşĭ Mitropolitulŭ Teoctistŭ, se onora d'a merge să tălmăcéscă dogmele bisericeĭ. In Sucéva veniră, la 1432, ambassadoriĭ luĭ Andronic Paleo-

logulŭ, imperatorele Bizanţiuluĭ, spre a adduce Domnuluĭ Moldoveĭ corona şi mantiă crăéscă. La Sucéva s'aŭ petrecutŭ atâte şi atâte facte, una de câtŭ alta maĭ gloriόse, maĭ sumeţe, maĭ demne de uă naţiune viuă.

Prin timpulŭ luĭ Vasile-Vodă Lupulŭ, Sucéva era incă in putere. Şi déca nu servia ca reşedinţa perpetuă a Domnilorŭ, déră era cetatea cea maĭ alléssă intre cetâţile Moldoveĭ, valulŭ, peptulŭ ţerreĭ despre Leşĭ, Ungurĭ şi Cosacĭ."

Pênĕ cândŭ fù Sucéva capitală a Moldoveĭ? Acésta greŭ s'ar puté spune cu certitudine. Principele Dimitrie Cantemir, pretinde că Stefan cellŭ mare, care a domnitŭ câtre aniĭ 1458 pênĕ la 1504, a mutatŭ scaunulŭ din Sucéva in Iassy(1). Glasulŭ poporuluĭ, ne spune că Alexandru-Vodă Lăpuşneanulŭ, fù acellŭ ce a mutatŭ capitala, in a duoa luí domniă, 1564—1569. D. Bogdan P. Hăjdêŭ, cu multă valόre, susţine(2) că strămutarea s'a făcutŭ de Iόn-Vodă cellŭ cumplitŭ, la annulŭ 1572. Şi unulŭ, şi altulŭ, aŭ dreptate din puncturile lorŭ de vedere respectivŭ. Chronicele insă tacŭ.

Viitorulŭ va allege care din aceste versiunĭ are maĭ multŭ dreptŭ in partea sa, câcĭ dupe documentele descoperite, in consciinţă nu scie cine-va ce să ḑică. Déră nicĭ se pόte pretinde cu hotărâre, ca domniĭ, (nu ţérra,) aŭ avutŭ uă capitală in sensulŭ modernŭ allŭ cuvêntuluĭ. Ştefan cellŭ mare, êşĭ avea reşedinţa, in

1) Descrierea Moldoveĭ, ed. 2-a, pag. 22.
2) In „Iόn-Vodă cellŭ cumplitŭ", pag. 32.

acelaşĭ timpŭ, la Iassy 1), Suceava şi Vasluiŭ 2) şi de nu mĕ inşelŭ, amŭ vĕḑutŭ şi chrisóve date din Vasluiŭ.

In totŭ casulŭ, raţiunile strămutâriĭ, sunt fórte plausibilĭ. Puciniĭ autorĭ ce aŭ trattatŭ despre acestŭ subiectŭ, sunt unanimĭ assupra punctuluĭ că *Suceava* se afla aşeḑată pré aprópe de mărginile ţêrreĭ de susŭ, şi pré afară din centru; că era pré amenințată, ca capitală, de năvălirile polone şi unguresciĭ; in fine, că operaţiunea apĕrâriĭ venia pré tărḑiŭ, in casŭ de uă invasiune cosăcéscă séŭ turcéscă.— Iassy sta in miḑloculŭ ţêrreĭ şi, prin urmare, avea cea maĭ principale din condiţiunile capitaleĭ uneĭ ţêrre continentale.

Astăḑĭ, Suceava, falnică şi daurită de alte-dâţĭ, cetatea mare a scaunuluĭ Moldoveĭ, leagănulŭ Domnilorŭ, este unŭ micŭ têrguşorŭ allŭ ducatuluĭ Bucovina, unŭ têrguşorŭ umilitŭ, săracŭ, a căruia treĭ-patru uliţe şi maĭ sărace, triste şi intunecóse, se intindŭ pe podişulŭ unuĭ dealŭ mare ce se inalţă pe ţêrmurile dreptŭ allŭ riuluĭ Suceava. Treĭ-patru miĭ de locuitorĭ, ce trăescŭ intr'uă amărélă şi uriciune nespusă, êllŭ impopuléză. Pré pucinĭ sunt românĭ adevĕraţĭ; şi acestia locuescŭ prin maĭ halalele. Jidoviĭ şi Armeniĭ aŭ stăpĕnitŭ vétra têr-

1) Cantemir Descrierea Moldoveĭ, ed. II, pag. 22.

2) Ibidem, pag. 24 : „Şi era, Vasluiulŭ, câte o dată scaunŭ domnescŭ, unde şi acum sunt casele de faciă."

Pavel de Allepo, in opulŭ ce citarămŭ. — Veḑĭ in poesia populară, : „Movila luĭ Burcel" unde să vorbesce despre Vasluiŭ ca reşedinţa domnéscă.

guluĭ vechiŭ şi aŭ sfĕrĕmatŭ multe ziduri monumentalĭ ce era in têrgŭ, afară de unŭ turnŭ fórte grosŭ şi inaltŭ de 14 stânjenĭ, ce stă incă in miḑloculŭ têrguluĭ din dosulŭ uneĭ crâşme, care, dupe tăria construcţiuniĭ şi a boiniţeĭ de pe dênsulŭ, se crede a fi fostŭ turnŭ ostenescŭ de preveghiare, unde se suiaŭ Domniĭ de observaŭ miscârile dujmanilorŭ, cândŭ băteaŭ cetatea, séŭ a garnisoneĭ ce o apĕra. Acestŭ turnŭ, se ḑice a fi maĭ bine pĕstratŭ de câtŭ tóte ruinele din Moldova. Din celle patru-ḑecĭ şi maĭ bine de biserice, aŭ maĭ remasŭ in picióre, vr'uă şépte-optŭ, carĭ afară de Mitropolia vechiă, unde se pĕstréză reliquele sântuluĭ Ioan cellŭ Nuoŭ, tóte celle-l-alte bisericeĭ parte se stăpĕnescŭ de Armenĭ, parte se rĕsipescŭ In biserica Dómneĭ, vitele locuitorilorŭ se adăpostescŭ de stranîţile ḑilleĭ. De acolo, cu durerea in ânimă se intórce cineva pe uliţele vechie şi părăsite alle mahalalelorŭ, ce eraŭ odinióră in miḑloculŭ têrguluĭ, şi abia află prin buruene, unde şi unde, câte uă lespede din vechia pardosélă.

Acésta fù, acésta este cetatea séŭ oraşulŭ Sucéva pe alle câreia uliţe, odinióră, incă a resunatŭ trômbiţa biruinţeĭ, pe alle câreia pardosele, scăpară potcóvele de argintŭ alle câilorŭ domnescĭ, şi troncănea sâbiele şi pinteniĭ vitezilorŭ; éră acum, in năruiturile ce maĭ staŭ in picióre, se adăpostesce liliaculŭ şi cucuvaia. Éră pe acolo, unde odinióră osteanulŭ românŭ, apĕrândŭ cetatea, snopia cu sabia sa pe neamicŭ, astăḑĭ secerătorulŭ snopesce grâulŭ şi or-

ḑulŭ, séŭ se aude tilinca cu jalnicŭ sunetŭ a turmelorŭ ce pascŭ pe lîngă cetate. „Ah! ḑice d. C. Stamate, eŭ amŭ vĕḑutŭ pe unŭ păstorŭ românŭ şeḑêndŭ pe colţulŭ turnuluĭ cetăţuieĭ, şi hăulindŭ tănguiosŭ din fluerulŭ sêŭ, pe acellŭ turnŭ, unde nu odată póte, buccinaşulŭ domnescŭ invita pe Românsă apere bine cetatea, şi póte tocmaĭ acestŭ păsĭtorŭ, este strănepotulŭ buccinaşluĭ vechiŭ."

Suceava, ca şi Tergovistea, a avutŭ căntătorulŭ, eĭ. Pe cândŭ asta a avutŭ unŭ Cărlova, aceea a avutŭ unŭ Stamati. Singura deosebire este, că unulŭ a căntatŭ in versurĭ şi altulŭ in prosă.

Amŭ auḑitŭ pe Cărlova in sublimile luĭ versurĭ. Să ascultâmŭ pe Stamati in melancolica luĭ prosă, şi să-lŭ ascultâmŭ cu recunnoscinţă, pe acestŭ bardŭ ultimŭ allŭ Bassarabieĭ, câcĭ este singurŭ, singurelulŭ dintre Românĭ care s'a occupatŭ de acestŭ importante odorŭ allŭ trecutuluĭ nostru; care a adunatŭ cu ostenéla bĕtrâneţilorŭ, déră cu tênĕră ânimă de românŭ, câte-va note, carĭ, date publicitâţiĭ, ne aŭ adjutatŭ fórte multŭ la darea de sémă, ce, găsirămŭ de neapĕratŭ a face despre Tergovistea Moldoveĭ.

„—Aşŭ fi vrutŭ, ḑice d-nu cavalerŭ Costache Stamate, să maĭ scriŭ ceva pentru mormênturile Domnilorŭ, ce ḑicŭ că ar fi prin unele din biserice, dupe nisce lespeḑĭ marĭ ce se găsescŭ incă, déră slovele săpate pe dênsele s'aŭ stersŭ şi s'aŭ rosŭ in câtŭ nimicŭ n'am pututŭ ceti, şi déră contenescŭ povestirile ḑicêndŭ:

„Nu'ntreb de domnescĭ mormênturĭ unde aŭ trebuitŭ să fie.

„Déca cetatea Suceava unde aŭ fostŭ nu se scie.

„Ce insemnéză insă cetatea Moldoveĭ séŭ oraşulŭ scaunuluĭ domnescŭ Suceava, déca puternica cetate a Romeĭ, oraşulŭ scaunuluĭ impĕraţilorŭ lumiiĭ aŭ cădutŭ şi tóte intr'ênsa, zidirĭ şi locurĭ, 'şĭ-aŭ prefăcutŭ şi facia şi numele; câcĭ astădĭ femeele romane 'şĭ usucă pe colónele templuluĭ luĭ Jupiter purtătoriŭ de trăsnete, udele lorŭ pêndeturĭ, monachele sântuluĭ Bruno 'şĭ sĕvêrşescŭ in pace chrestinescile rugăciunĭ in băile luĭ Diocleţian, muncitoriulŭ crestinilorŭ; pescariĭ vêndŭ pescele sub pridvórele de marmură a Octavieĭ sora Impĕratuluĭ Augustŭ, jucăuşiĭ de păpuşĭ s'aŭ aşedatŭ in marele monumentŭ unde s'a ingropatŭ Augustŭ Cesarulŭ. In templu luĭ Tullius ce a fostŭ allŭ VI-ea craiŭ allŭ Romeĭ, pe care ellŭ ellŭ zidise Fortuneĭ Bărbăţieĭ, astădĭ să serbéză Hramulŭ Maiceĭ Domnuluĭ, şi numaĭ turmele caprilorŭ miscă astădĭ ţêrna de sub arculŭ séŭ pórta de triumfŭ a luĭ Titus, pe sub care trecea odinióră biruitórele legióne intorcendu-se din Iudeea.

„Craiĭ, consuliĭ, imperaţiĭ, eroiĭ, aŭ trecutŭ ca nisce umbre. Şi ce aŭ rĕmasŭ astădĭ in Roma din tóte templele, statuele, palaturile, pridvórele ce impodobiaŭ acéstă cetate, vremea tóte le aŭ invechitŭ şi le aŭ risipitŭ, şi turmele sbéră in medianulŭ numitŭ Forulŭ, unde poporulŭ Romeĭ se aduna de hotăra sorţile impăraţiilorŭ. Decĭ viindŭ pe aceste lo-

curĭ căllĕtorulŭ de astăḑĭ, cu istoria Romeĭ in mână, vede năruiturele poduluĭ pe care Horaţie Cocles sta odinióră. Vede câmpulŭ tabereĭ luĭ Cincinatus, afară de pórta ce se numia a poporuluĭ; vede zidurile din dreptulŭ Tivoliĭ pe care odinióră fâlfâia stégurile luĭ Anibale, séŭ stă la pólele Munteluĭ sântŭ unde poporulŭ Romeĭ eşindŭ la câmpŭ din pricina impilăriĭ patricilorŭ sta şi ḑicea „orĭ-ce „ţérră unde vomŭ puté trăi *slobodĭ*, va fi patria „nóstră".

„Aşa déră in Roma şi afară de zidurile eĭ tóte vorbescŭ de virtutea cetăţenilorŭ eĭ, tóte ne spunŭ de intĕmplările marĭ alle istorieĭ eĭ. Ettă capitolulŭ pe care Galiĭ vechĭ (francesiĭ) aŭ infiptŭ pestriţele lorŭ stégurĭ. Éttă grădinele cruntuluĭ Neron despre care mĕ intorcŭ cu gróză; éttă mormêntulŭ erouluĭ şi bunuluĭ patriotŭ Scipion. căruia mĕ inchinŭ cu smereniă, éttă podulŭ luĭ Milvius risipitŭ, pe care aŭ trecutŭ soliĭ vitezilorŭ Alobrogĭ (totŭ Galĭ), pe cândŭ Roma ingrozită de Catilina aŭ fostŭ scăpată de Cicerone. Éttă forulŭ in care aŭ muritŭ slobozenia Romeĭ sub geniulŭ Cesaruluĭ, déră éttă şi frumósa statue a luĭ Pompeiŭ la piciórele căruia a muritŭ şi Cesarulŭ injunghiatŭ de Brutus. Aşa déră te urezŭ cu respectŭ cetate vechiă şi sântă, unde adducerea aminte de trecută slavă şi frumuseţe pĕtrundŭ ânima Moldo-românuluĭ şi o umplu de nobilĭ simţirĭ, câcĭ şi eĭ odinióră s'aŭ numitŭ cetăţeniĭ Romeĭ; cu tóte acestea cândŭ vede cineva printre risipitele ziḑirĭ a impĕraţilorŭ Romeĭ, co-

cióbele păstorilorŭ, se uimesce de nestatorniciă şi de deşertăciunea lumiĭ in care vremea, de uă potrivă, dĕrîmă palatulŭ impĕratuluĭ şi bordeiulŭ săracului....(1)".

Astădĭ, déca Sucéva nu maĭ este capitala nicĭ măcar a Bucovineĭ, se mulţămesce in decadinţa sa, a servi de reşedinţa móştelorŭ sântuluĭ Ión Nuoulŭ, pe care guvernulŭ Austrieĭ le aŭ returnatŭ Bucovinenilorŭ, scoţindu-le din sclavia Polonilorŭ galicienĭ, unde jăceaŭ din timpulŭ răpiriĭ lorŭ din Moldova, de către Sobietcki, sub mitropolitulŭ Dosofteiŭ.

LXXIII.

Vasile Lupulŭ şi Matheiŭ Bassarab aveaŭ tóte insuşirile unuĭ suveranŭ; eĭ fură fie-care in parte, unŭ Luis XIV allŭ Moldoveĭ, şi Valachieĭ; déră se perdură prin resbelle pré desse intre dênşiĭ. Aceste resbelle purtate in contra fraţilorŭ, obosisse şi pe boerĭ şi pe poporŭ. Şi unulŭ şi altulŭ eraŭ ómenĭ aĭ progressuluĭ; şi unulŭ şi altulŭ aŭ iubitŭ luminele şi sciinţele, şi le aŭ introdussŭ in patria lorŭ. Tóta deosebire dintre dênşiĭ aŭ statŭ in aceea, că, pe cândŭ Matheiŭ era unŭ bunŭ Domnŭ *leale*, galantomŭ, viteazŭ in resbóie, cândŭ *era provocatŭ*, déră şi maĭ reservatŭ; Vasile fù maĭ violinte, maĭ vicleanŭ, maĭ lacomŭ de avere şi gloriă, resboĭnicŭ

1) Almanachulŭ pentru Românĭ, editatŭ de d. d. Theodor Codresco şi D. Gusti, in annulŭ 1854, Iassy, imprimeria „Bucimuluĭ Romanŭ," p. 1-16.

prin vocaţiune, insă maĭ pucinŭ versatŭ in artea resbelluluĭ şi maĭ unionistŭ, pare se, de câtŭ antagonistulŭ sêŭ, sub multe privirĭ; déră totŭ uă-dată şi maĭ bruscŭ. Şi póte că ellŭ ar fi isbutitŭ, de pe atuncĭ, a vedé planurile unioniste, ce trebue să'ĭ ênsuşimŭ, realisânduse, déca nu s'ar fi aflatŭ in facia unuĭ adversarŭ atât de mare prin virtuţile sélle administrative, atâtŭ de dibace, precumpĕnitorŭ şi iubitŭ de poporŭ; in facia unuĭ *Alessandru cellŭ bunŭ* allŭ Muntenilorŭ. Şi apoĭ, dă! ce să ḑicemŭ? Póte că idea, de şi plantată de Michaiŭ vitézulŭ, incă nu era cóptă preste totŭ loculŭ. Apoĭ, unŭ imparţiale, să nu uite şi relaţiunile celle strinse alle luĭ Racoţi, Domnulŭ *Unguerescŭ* allŭ Transilvanieĭ, cu Matheiŭ-Vodă. De bună sémă Racoţi, nu era atâtŭ de neprevĕḑătorŭ, ca să nu fi priceputŭ, din timpŭ, că unirea Moldoveĭ cu Valachiea, trebuia să adducă, currêndŭ séŭ maĭ tărḑiŭ, *unirea şi a Transilvanieĭ*. Eĭ bine, luĭ nu-ĭ venia incă la socotélă, d'a face acellŭ mărinimosŭ actŭ de abnegaţiune, (pogorindu-se de pe unŭ tronŭ, pe care-ĭ plăcea a maĭ şedé,) in favórea unuĭ Domnŭ unitarŭ, verĭ care ar fi fostŭ ellŭ. Turciĭ incă mirosia, pe departe, ce putea să ésă din unirea ţerrelorŭ române. Şi apoĭ eĭ nu uitase papara ce mâncasse, d'abia cu uă ḑumĕtate seculŭ in urmă, de la Michaiŭ Vitézulŭ, érăşĭ unŭ Domnŭ *unionistŭ*. De aceea, şi nu de alta, veḑurămŭ pe Turcĭ, susţinêndŭ, pe sub mână, inteţindŭ vrajba dintre fraţĭ; — şi procurândŭ miḑlóce de resistenţă, ambilorŭ Domnĭ luptătorĭ.

De aceea maĭ vĕḑurâmŭ pe Racoţi, susţinêndŭ facişŭ şi cu mare ardóre, de nă parte pe Matheiŭ Bassarab, de alta pe usurpătorulŭ Logofêtŭ George Stefan.

Nu cu una, nu cu douo, se otărescŭ maĭ mulţĭ Domnĭ, a ceda corónele lorŭ, in favórea unuia singurŭ, fie interessulŭ ce le comandă acestŭ sacrificiŭ, câtŭ de snpremŭ. — Dovédă fie-ne Germania de astăḑĭ, unde celle 32 dinastie, ţinŭ la drepturile lorŭ de ereditate şi suveranitate, maĭ multŭ de câtŭ la viitorulŭ şi unitatea naţiunii germane. *Numaĭ uă sabiă puternică, déră puternică! este in stare a face minunĭ d'aceste*, precum fórte logicŭ ḑice reposatulŭ Nicolae Balcescu.

Şi, dupe bătaiă de la Finta, pe timpulŭ luĭ Vasile si Matheiŭ, acéstă *sabiă*, sta in mâna Voevoduluĭ munteanŭ, pe care'lŭ şi invinovăţimŭ că a duoa ḑi dupe uă aşa strelucită gloriă, nu s'a proclamatŭ de Domnŭ ereditariŭ allŭ ambelorŭ ţêrre, punêndu-şĭ, scaunulŭ, spre uă maĭ complectă siguranţă, in Iassy.

Dupe prestigiulŭ de care era incungiuratŭ Matheiŭ-Vodă, dupe despopularizarea luĭ Vasile-Vodă invinsŭ şi isgonitŭ, dupe puterea armată şi aliaţiĭ ce dispunea, dupe pacea ce avea despre Turcĭ şi Ungurĭ, lucrulŭ ar fi fostŭ bine făcutŭ d'atuncĭ, şi *factŭ indeplinitŭ* remănea. — Din contra insă, Matheiŭ, s'a mărginitŭ (a repeta greşéla fâcuta de Stefan-Vodă, cu punerea luĭ Radu pe tronulŭ Valachieĭ), trămitêndŭ pe Diiculŭ Spătarulŭ, să pună in

35

scaunulŭ Moldoveĭ, pe George Stefan-Voevodŭ, — cu alte cuvinte, nu făcù de câtŭ a prelungi agonia din ajunulŭ veniriĭ fanarioţilorŭ; de câtŭ a lăsa să subsiste relele separatismuluĭ, pe cândŭ dupe atâtea lupte, sbuciumârĭ şi perderĭ pentru naţiune, s'ar fi cuvenitŭ a inchiăia cu proclamarea uniriĭ, Matheiŭ, déca Vasile n'avu norocŭ, orĭ-nu sciu lucra maĭ multŭ in interesŭ communŭ, de câtŭ personale.

Nicĭ-uă-dată vasulŭ nu trebue a se perde din nedibăcia cărmaciuluĭ; cí décă se vede că acellŭ cărmaciŭ nu-şĭ scie mesteşugulŭ, nu-şĭ inţellege chiămarea, şi duce vasulŭ spre stânce, atuncĭ, *verĭ-care este in dreptŭ* a-ĭ lua cârma din mână şi scăpa viéţa totora. Uă missiune sinonimă avu Matheiŭ-Vodă, insă n'o inţellese — Victorŭ-Emanuele a inţelles'o.

Patriarculŭ Malasius allŭ Constantinopoleĭ, pe care Vasile-Vodă 'lŭ visita adesse-orĭ in disgraţia sa, ḑicea de acestŭ infortunatŭ Vasile, că era omulŭ *cellŭ maĭ eruditŭ pe care l'aŭ cunnoscutŭ verĭ-uă-dată printre persónele allesse ce a vĕḑutŭ chiar in Europa*, prin lungele şi desele sélle căllĕtorie. Din nenorocire insă, ellŭ nu sciù să pună acéstă erudiţiune in serviciulŭ politiceĭ sélle. *Maĭ pucinŭ omŭ de spiritŭ de câtŭ de ânimă*, ḑice d. *Vaillant*; *pré francŭ pentru a fi diplomatŭ, pré mêndru pentru a inşela multŭ timpŭ, totulŭ era la dênsulŭ spontaneŭ, şi nu-ĭ trebuia de câtŭ uă sabiă ţépĕnă pentru a da intrigelorŭ sélle unŭ altŭ nume şi a se pune la nivela ambiţiu-*

nii selle; déră de şi nu in totŭ-de-una a fostŭ norocitŭ, acéstă sabiă nu i aŭ lipsitŭ. Curagiulŭ ce arrěta in atâte incercărĭ, inaltele selle talente militare, intinsele selle cunnoscinţe, amórea progressuluĭ şi a civilisaţiuniĭ, nobilìtatea trăsurelorŭ şi a manierelorŭ selle, aŭ făcutŭ din ellŭ una din celle maĭ frumóse figure din istoria Moldavieĭ. Singura faptă pe care unŭ criticŭ severŭ n'ar puté, o erta luĭ Vasile Lupulŭ, este agressiunea luĭ in contra luĭ Matheiŭ Bassarab; versarea sângeluĭ frăţescŭ. Mare, neertată, nescusabile ar trebui să fie pata acésta in ochiĭ istoriculuĭ, décă in fundulŭ lucruluĭ n'ar sta intenţiunea ce imbětasse pêně şi pe ceĭ maĭ alleşĭ căpitanĭ aĭ neamuluĭ nostru. Romaniĭ, de şi imparţiţĭ de sórte, sub treĭ jugurĭ alle cellorŭ treĭ impěraţie vechi a Europeĭ, totuşĭ eĭ n'aŭ uitatŭ că devinŭ din uă singură tulpină, din *Roma*. Nestérsă a remasŭ in ânimele lorŭ tradiţiunea unuĭ traiŭ communŭ şi dorinţa de a-lŭ infiinţa din nuoŭ. „Nimicŭ maĭ firescŭ, ca verĭ-care din Voevoḑiĭ acestorŭ treĭ ţerre, — Moldova, Valachia şi Transilvania,—să simţia in putere, să caute a le uni intr'unŭ singurŭ Statŭ, şi ast-feliŭ a reintocmi vechiulŭ regatŭ allŭ Dacieĭ. Déca vedemŭ acéstă ideă intrândŭ adesse in capulŭ Domnilorŭ Unguresci din Ardealŭ, cu atâtŭ maĭ multŭ ea trebuia să intre in scopulŭ acellorŭ marĭ Voevoḑĭ românĭ carĭ se inspirară de sentimentulŭ naţionale allŭ Românilorŭ. Naţionalitatea de şi nu avea atuncĭ acellŭ caracterŭ reflectivŭ şi ideale ce a doběnditŭ in ḑillele nóstre,

déră era multŭ maĭ intinsă şi maĭ puternică ca sentimentŭ. Toţĭ istoriciĭ veaculuĭ de miḑlocŭ se miră de puterea cu care Românii êşĭ păstrară obiceiurile romane şi sentimentele lorŭ naţionalĭ, trăindŭ in miḑloculŭ barbarilorŭ fâră a se ammestica cu dênşiĭ. „Ţinŭ eĭ, ḑice Tomasi, autore contimpuranŭ allŭ luĭ Michaiŭ-Vodă, de ocară numirea de Valachĭ, nevrêndŭ a fi chiămaţĭ alt-feliŭ de câtŭ Românĭ, glorificându-se că se tragŭ din Romanĭ(1)".

Mircea cellŭ bĕtrânŭ, fu cellŭ d'ăntêiŭ Domnŭ românŭ care se luptâ pentru unitatea naţionale. Vrù să copprinḑă Transilvania, şi aţiţâ unŭ resbellŭ cu Sigismund, regele Ungarieĭ, carele dede pasŭ Turcilorŭ a se ammestica, şi a sili pe Mircea, la 1393, d'a se declara vasalŭ allŭ luĭ Baiazet. Apoĭ Mircea êşĭ intórse armele assupra acestuia, şi dupe ce copprinse Moldova şi o răpì de la Iuga-Vodă, reclamă moscenirea imperăţieĭ Româno-Bulgară de la Turcĭ, şi-şĭ intinse stăpĕnirea pênĕ la Balcanŭ(2). Stefan cellŭ mare allŭ Moldoveĭ, călcâ pe pasulŭ luĭ, copprinse Ţérra-Românéscă pe care n'o putù ţine şi trasse prin acésta assupră-ĭ furia Turcilorŭ. Apoĭ ellŭ dobĕndesce in proprietate, de la invinsulŭ sêŭ de la Baia, vestitulŭ rege românŭ allŭ Ungarieĭ, Matheiŭ Corvin, cetatea de Baltă şi Ciceiulŭ din

1) Tomasi, pag. 74.

2) Ca dovadă, vomŭ cita titlulŭ ce pórtă Mircea-Vodă in documentele remase de la dênsulŭ, şi in care ellŭ se ḑice : „Domnŭ allŭ „amendurorŭ laturelorŭ Dunăriĭ, pênĕ in Marea Négră, Voevodŭ „allŭ Ungo-Valachieĭ, ducă allŭ Almaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ şi allŭ cetă-„ţăţiĭ Drestoriulŭ (Silistra) stăpĕnitorŭ."

Transilvania. Acestŭ darŭ, maĭ tărḑiŭ silesce pe urmaşiĭ din osulŭ luĭ, pe Petru Rareş, a se ammestica in trebele Transilvanieĭ şi a voi să copprinḑă acéstă ţérră, déră cade şi ellŭ jertfa crudă ambiţiiĭ naţionale. Cu câtŭ insă, acéstă ideă dobĕndia martirĭ maĭ marĭ, cu câtŭ ea costa maĭ multŭ pe Românĭ, cu atâtŭ, dupe caracterulŭ lorŭ stăruitorŭ, ţineaŭ eĭ maĭ multŭ la dênsa. In ḑillele luĭ Despota-Vodă (1572) din Moldova, alle acestuĭ sventuraticŭ de geniŭ, se ḑicea in poporŭ, că treĭ ângerĭ se arretase Domnuluĭ in visŭ, in diminéţa Crăciunuluĭ, cu coróne de aurŭ, proorocindŭ că ellŭ va stăpĕni currêndŭ peste Moldova, Ţérra Romănéscă şi Transilvania 1). Marea ideă a *unitâţiĭ* naţionale era déră, pe acelle vremĭ, unŭ sentimentŭ popularŭ. In ochiĭ poporuluĭ, ea era aceea ce este şi astăḑĭ, adică unŭ *dreptŭ şi uă datoriă, singurulŭ miḑlocŭ d'a se măntui de stăpĕnirea străinilorŭ, de a intra in intregimea drepturilorŭ sélle şi a le pĕstra nevĕtămate de băntuirea dujmanilorŭ.* Spre a o realisa, ce trebuia óre? *Uă sabiă Romănéscă puternică.* In timpulŭ luĭ Michaiŭ vitézulŭ, Româniĭ găsise acésta. In capulŭ ţerreĭ Romănescĭ sta unŭ Domnŭ românŭ, tênerŭ, indrăsneţŭ, ambiţiosŭ, cu minte inaltă, cu ânima apprinsă spre fapte vitezescĭ, vestitŭ şi mesterŭ in resbóie: ellŭ se inspira de sentimentulŭ naţiuniĭ, se apprinse de acéstă ideie a regenerăriĭ naţionale şi, cu puternica luĭ voinţă, hotărî a nu pregeta pênĕ la mórte intru indeplinirea

1) Hammer, tom. II, pag. 14.

eĭ. Impregiurârile politice êĭ fură favoritóre şi deschise unŭ câmpŭ intinsŭ ambiţiuniĭ luĭ celleĭ marĭ1)"

Déca Mircea, Stefan cellŭ mare, Petru Rareşŭ, Despota etc. fură maĭ pucinŭ fericiţĭ in intreprinderea uniriĭ; déca Michaiŭ Vitézulŭ maĭ bunŭ la mână, maĭ favoratŭ de sórte veḑiŭ realisându-se, pentru unŭ momentŭ, acestŭ visŭ allŭ ginţiĭ latine de la Dunărea, pentru ce óre n'ar fi fostŭ ertatŭ şi luĭ Vasile Lupulŭ, séŭ orĭ câruĭ altŭ Domnŭ românŭ, sa rădice edificiulŭ sfarmatŭ de réua nóstră sórte, dupe assasinatulŭ *infamŭ* din câmpiĭ Tordeĭ? La 1600 agresiunea inarmata, orĭ, maĭ nemeritŭ, miscarea unionistă, purcesse din Tergoviste spre Iassy. In in 1645 ea purcese din Iassy spré Tergoviste. Acellŭ care se incerca, să reintemeeze acuma unirea, se numea Vasile, in locŭ de Michaiŭ; eĭ bine, ellŭ putea fórte bine, şi ne mirâmŭ de ce să nu se fi chiămatŭ şi Matheiŭ? Ómeniĭ, locurile şi datele se schimbasse; idea remăsese aceeaşĭ: una, singură şı in vecĭ neperitóre. Asta nu face nimicŭ. In acestŭ puntŭ, cellŭ pucinŭ, totŭ românulŭ bine cugetătorŭ, fâră témă de a fi taxatŭ de immorale, trebue, *datoresce*, să justifice miḑlócele pentru sanctitatea scopuluĭ. Epoca in care trăiaŭ Matheiŭ Bassarabŭ şi Vasile Lupulŭ, nu era epoca nóstră, cândŭ unitatea naţiunilorŭ se face pe callea păciĭ şi a liniscıĭ,—se face cu péna, ca effectŭ allŭ progressuluĭ morale şi intelectuale allŭ omeniriĭ; ca

1) Nicolae Bălescu, in „Românii sub Michaiŭ Vitézulŭ" veḑĭ „Revista Romană", tom. III, pag. 381—82.

effectŭ allŭ triumfuluĭ raţiuniĭ assupra brutalitâţiĭ; allŭ principiuluĭ naţionalitâţilorŭ assupra trunchiâriĭ şi desbinâriĭ lorŭ. Eĭ trăiaŭ in uă epocă căndŭ numaĭ arma, cândŭ numaĭ forţa fisică, putea să realiseze măritele planurĭ pe care, totuşĭ, prejudiţiele localĭ, intrigele străinilorŭ şi alte evenimente nefaste, le aŭ amănatŭ pênĕ in ḑillele nóstre.

De aceste consideraţiunĭ ţinêndŭ sémă, nu ne putemŭ abţine de a nu venera memoria Domnuluĭ Vasile Lupulŭ, punêndu-lŭ in şirulŭ cellorŭ maĭ marĭ Domnĭ aĭ Românilorŭ, precum vomŭ pune pre toţĭ aceĭ ce vorŭ lucra şi se vorŭ sacrifica pentru sacra ideă, care numaĭ singura ne póte scăpa : *unirea.*

Unŭ eminentŭ publicistŭ românŭ, de la 1855, vorbindŭ despre aspiraţiunile ce se observă, in totŭ cursulŭ istorieĭ politice şi sociale a Românilorŭ, assupra uniriĭ, scria : „In câtŭ timpŭ Moldova şi Valachia in independinţa lorŭ aŭ pututŭ rădica armele, elle aŭ căutatŭ prin silă a adjunge la dorita unire. Cândŭ Stefan celle mare intra in Bucurescĭ, cândŭ Michaiŭ Vitézulŭ fugărea pre Irimia-Vodă, din Iassy, nu atâta pofta isbîndeĭ êĭ insufleţea, câtŭ acea lege providenţiale care-ĭ impingea de a reuni duo mădulărĭ alle acelluiaşĭ trupŭ. Cândŭ Principatele 'şĭ perdură independinţa politică, cândŭ timpulŭ luptelorŭ inarmate trecu, şi Moldoveniĭ şi Munteniĭ, nu renunciară la aspiraţiunile lorŭ seculare, eĭ 'şĭ schimbară numaĭ modulŭ stăruinţelorŭ. Uă nobile emulaţiune se intemeiâ intre ambele ţêrre surorĭ. Uă ideă naţionale, generósă, folositórie, nu

triumfă dincolo de Milcovŭ, pentru că dincóce de acestŭ riŭ, — ce din ḑi in ḑi contenesce de a maĭ fi otarŭ despărţitoriŭ,— să nu se adopte şi să intre in lumea facturilorŭ. Moldoveniĭ n'aveaŭ de câtŭ să facă unŭ passŭ pe callea civilisaţiuniĭ pentru ca Munteniĭ de indată să urmeze buneĭ pilde; şi din contra, uă oră rea nu avea de câtŭ să bată pentru uă ţérră pentru ca, in acellaşĭ timpŭ, să resune şi in cea-l-altă ţérră.

„Acéstă lege impusă Principatelorŭ de la intemeerea lorŭ, o vedemŭ observată fâră escepţiune, in totŭ şirulŭ seculilorŭ trecuţĭ. Neatĕrnarea politică a unuĭ Statŭ, a ţinutŭ câtŭ şi ne atĕrnarea celluĭ-l-altŭ Statŭ. Cândŭ sórtea Moldoveĭ era incredinţată unuĭ guvernŭ luminatŭ, Valachia nu se invoia de a avé unŭ guvernŭ nepotrivitŭ. Şi in bine şi in rĕŭ, emulaţiunea a existatŭ pururea intre âmbiĭ populĭ. In secolulŭ allŭ XVII, Domniĭ Matheiŭ Bassarab şi Vasile Albanitulŭ, prin ură personale, eraŭ pururea cu arma in mână, unulŭ in contra altuia. Sabia românéscă, vĕrsa sânge românescŭ. Şi cu tóte aceste, acestĭ Domnĭ marĭ, chiar in vrăjmăşia lorŭ, nu se intreceaŭ numaĭ pe câmpurile de bătălie. Uă emulaţiune de progresŭ, rară chiar in Europa civilisată, in acelle timpurĭ, şi care era numaĭ folosŭ pentru populŭ, insufleţia pe ambiĭ stăpânitorĭ. Uă ţérră isgoni limba slavonéscă din Statŭ şi biserică : cea-l-altă de indată, nu maĭ scrise şi nu se maĭ inchină de câtŭ românesce.

Vasile-Vodă nu publicase incă „*cartea românéscă*" 1) cândŭ Matheiŭ Vodă se şi apucă de „*Indreptarea legiĭ*" 2). Unŭ Domnŭ nu isprăvea incă bine scólele, tipografiele, aşeḑămintele de bine-facere, cândŭ cellŭ-l-altŭ êĭ eşia inainte prin alte asemene instituţiunĭ maĭ desvoltate incă. Acéstă nobile concurrinţă a ţinutŭ in totŭ cursulŭ stăpĕniriĭ acestorŭ Domnĭ.

„Concurinţă pe care nu scimŭ in cine se o admirâmŭ maĭ multŭ, in Matheiŭ Voevodŭ, in a căruia vine curgea vechiulŭ sânge românescŭ allŭ Bassarabilorŭ, séŭ in Vasile-Vodă Albanitulŭ străinŭ de sânge, (cine v'a spus'o? cine va garantat'o?) déră maĭ Românŭ de ânimă de câtŭ mulţĭ Domnĭ pămênteni de pe atuncĭ." 3)

De este, ca crestinĭ, se credemŭ in judecata luĭ Dumneḑeŭ, şi de este unŭ adevĕrŭ ne strămutatŭ ca şi istoria, şi cellŭ de susŭ va cere ómenilorŭ marĭ, — şi cariĭ aŭ avutŭ uă posiţiune escepţionale, uă missiune de implinitŭ intre semeniĭ lorŭ, — sémă de faptele lorŭ; de este să se cêră socotélă luĭ Vasile Lupulŭ Voevodŭ pentru sângele frăţescŭ vĕrsatŭ, ca miḑlocŭ de adjungere a unuĭ scopŭ nobile, adjunsŭ de generaţiunea nóstră abia dupe suferinţele a duoĭ seculĭ, atuncĭ să fimŭ bine incredinţaţĭ, că raţiunĭ de natura cellorŭ espuse pênĕ aci, vorŭ pleda puternicŭ causa luĭ Vasile Lupulŭ inaintea judeluĭ supremŭ, fie ellŭ orĭ-cine; vorŭ arunca uă

1) Titlulŭ codiceĭ de legĭ a luĭ Vasile Vodă.
2) Titlulŭ codiceĭ de legĭ a luĭ Matheiŭ Vodă.
3) Veḑĭ articolulŭ de fondŭ din No 38 allŭ Steleĭ Dunăreĭ pe anulŭ 1855.

povóră grea in cumpĕna disculpârii acestuĭ suveranŭ, çare totuşĭ merita unŭ apusŭ maĭ bunŭ.

CONCLUSIUNE.

„Priviţĭ, măreţe umbre : Michaiŭ, Stefanŭ, Corvine,
„La naţia română, l'aĭ vostriĭ strănepoţĭ!
„Cu braţele inarmate, cu foculŭ vostru 'n vine,
„*Viéţa 'n libertate*, orĭ *mórte*, strigă toţĭ! . . . .

„Pe voĭ vĕ nimiciră a pismeĭ rĕutate
„Şi *órba neunire* la Milcovŭ şi Carpaţĭ!
„Pătrunşĭ la sufletŭ de sânta libertate,
„Jurâmŭ că vomŭ da mâna să fimŭ pururea fraţĭ."
(Andreiŭ Mureşénu).

Şi acuma, cândŭ amŭ adjunsŭ in momentulŭ d'a repune la locŭ pétra ce amŭ fostŭ rădicatŭ de pe mormêntulŭ trecutuluĭ nostru politicŭ şi sociale,— de pe acellŭ mormêntŭ in care repauséză faptele măreţe a 24 annĭ din istoriă, din viéţa nóstră naţionale,—să ne intrebâmŭ : care este, convingerea care trebue să fie invĕţămêntulŭ ce tragemŭ din consecinţele fatalĭ alle lupteloră din acestĭ 24 annĭ, făcêndŭ totŭ uă-dată şi partea cea bună emulaţiuniĭ intelectuale dintre ambiĭ populĭ fraţĭ?

Convingerea cea maĭ intinsă, cea maĭ nestrămutată este, că *Unirea* ca *dogma de credinţă politică şi naţionale*, a insuflatŭ pe Românĭ atâtŭ in ḑillele celle bune câtŭ şi'n celle rele alle lorŭ. Unirea fù unŭ focŭ ce ardea, ce mocnea sub spuză, şi care s'aprindea cu pară verĭ de câte orĭ se născea in némulŭ nostru unŭ omŭ alle căruia plumônĭ

eraŭ atâtŭ de puternicĭ, a face vêntŭ, a sufla, a-lŭ aprinde. Aşa fù sub Stefan cellŭ mare, aşa sub Michaiŭ. Aşa fù sorţitŭ să fie şi in epoca de la 1859.

Apoĭ, cellŭ ântêiŭ şi maĭ supremŭ invĕţămêntŭ este că: uă naţiune fără unitate, fără individualitate politică, n'are raţiunea d'a trăi, nu póte trăi. Maĭ 'nainte de tóte, uă naţiune, pentru ca să ducă uă viéţă fericită, in condiţiunile de propăşire, pe care bunulŭ creatorŭ le a destinatŭ, fără allegere, tutorŭ ómenilorŭ şi societăţilorŭ, trebue a fi, adică a se inchiega la unŭ locŭ, in corpŭ şi suffletŭ, din tóte părticelele ce o compunŭ.

Altmintrelea, acea naţiune fiindŭ trunchiată, va fi şi sclavă străinuluĭ; şi sclavulŭ nu póte duce de câtŭ uă viéţă de sclavŭ.—(Uitaţi-vĕ la Polonia.)

Nu toţĭ dintre noĭ aŭ inţellesŭ şi inţellegemŭ incă acestŭ mare şi nestrămutatŭ adevĕrŭ.

Desbinările dintre Mircea cellŭ betrânŭ şi principele Transilvanieĭ, aŭ addusŭ căderea Munteniei sub suzeranitatea turcéscă. Luptele dintre Stefan cellŭ mare şi Domniĭ Munteniei avură de efectŭ slăbirea Moldoveĭ şi inchinarea eĭ éréşĭ la Turcĭ.

Ticăloşia multorŭ Domnĭ de pe ambiĭ ţĕrmĭ aĭ Milcovuluĭ;—Domnĭ din care uniĭ trăgeaŭ intr'uă parte şi alţiĭ in alta, érĕ fórte pucinĭ ţinteaŭ la marele scopŭ allŭ unităţiĭ naţionale; — Domnĭ cariĭ n'aveaŭ nicĭ măcar calitatea de resbeluitorĭ, spre a impune străinilorŭ prin valórea lorŭ personale; — nenorocita revoltă a luĭ Gaspar Vv. resbóiele luĭ Vasile Lupu cu Matheiŭ Bassarab; resbellulŭ luĭ civil cu Ge-

orge Stefan Voevodŭ, năvălirea Tătarilorŭ şi a Cosacilorŭ sub Hmelnitcki, ca consecinţe alle acestuĭ resbellŭ civile; vrajbele, clevetırele, spionagiele şi trădările dintre Dimitrie Cantemir allŭ Moldoveĭ şi Constantin Brăncoveanu allŭ Munteniеĭ; — vrajbe şi trădărĭ ce nu se inchiăiară, nu se infundară de câtŭ cu pribegirea celluĭ ântêiŭ in Russia, unde s'a şi topitŭ cu toţĭ aĭ luĭ, şi cu robirea şi ucciderea persóneĭ şi familieĭ cestuĭ-altŭ, in Constantinopolea:

Éttă ce slei cu totulŭ puterile ţêrreĭ, şi maĭ cu deosebire éttă prin ce se distrusse armata şi cetăţile ţêrreĭ, care fură garanţia existinţeĭ şi independinţeĭ naţionale a Românilorŭ. Armata, gróza de alte dăţĭ a păgânilorŭ, fù prima dintre instituţiunile nóstre ce veni in decadinţă prin fraticidele sfăşierĭ alle Moldovenilorŭ şi Muntenilorŭ. — Pênĕ prin timpulŭ Movilestilorŭ, spunŭ istoriciĭ, totŭ se maĭ puté scóte inaintea dujmanuluĭ, pênĕ la 40,000 ómenĭ. Aprópe de domnia luĭ Cantemir, — 1700, — nu se maĭ puté pune in bătaiă de câtŭ pênĕ la 6000. Şi acésta cu mare greutate (Descrierea Moldoveĭ, 176).

Uă biruinţă căstigată de unŭ Domnŭ românŭ assupra altuĭ Domnŭ românŭ, fie să fi fostŭ ea orĭcâtŭ de strălucită, orĭ câtŭ de artisticŭ presintată şi apĕrată, totu-şĭ, nu e maĭ pucinŭ adevêrŭ, că era uă cărămidă scósă, maĭ multŭ, din temelia edificiuluĭ naţionalităţiĭ române.

Bătaia de la Călugherennĭ, *ne a rădicatŭ.* — Bătaia de la Finta pre atâtŭ *ne a immormêntatŭ*!..

Căderea armateĭ a trasŭ dupe sine căderea ţêrreĭ : — Cădere răpide, năprasnică, fatale, care *nicĭ uădinióră*, déră *nicĭ uă-dinióră*! ar fi survenitŭ, *déca Românii n'ar fi fostŭ desbinaţĭ in treĭ domniĭ*, şi déca *Românulŭ n'ar fi avutŭ réua sórte d'a se bate in contra Românuluĭ*; ci fiindŭ eĭ unŭ corpŭ communŭ, arŭ fi utilisatŭ puterile lorŭ in contra neamicilorŭ din afară, in locŭ de a le fi sleitŭ in intru, intre dênşiĭ.

Nicĭ inimiciĭ nostri lăturaşĭ : Turcĭ, Hungurĭ, Leşĭ Cosacĭ, Germanĭ, Slavĭ, nu voiaŭ maĭ multŭ.

In adevêrŭ ce căutaŭ eĭ, de câtŭ probe că naţiunea română, prin *desbinârile* eĭ, s'a coptŭ numaĭ bine pentru a i se putea impune, fără témă de resculare, jugulŭ străinuluĭ; că România póte fi in arenda cellorŭ de altŭ némŭ.. Atuncĭ veni acellŭ secull grozavŭ pentru noĭ, acellŭ seculŭ ce se chiamă in istoriă : *robia Phanaruluĭ*; seculŭ de ferŭ, de scrăşnire, de lacrime şi sânge, in care amŭ spălatŭ amarŭ, amarŭ! pĕccatulŭ sfăşierilorŭ la care s'aŭ dedatŭ Româniĭ sub unŭ Vasile şi unŭ Matheiŭ-Vodă, sub unŭ Cantemir şi Brăncoveanu....

Tclaviĭ puternicilorŭ din Stambulŭ, puseră déră ghiara pe noĭ şi ne constituiră in *robiĭ robilorŭ*. Atuncĭ vêḑurămŭ obiceiurile nóstre a se corrumpe virtuţile militarie a peri; éră străiniĭ, ce uă-dinióră tremuraŭ de noĭ, a se imputernici şi a ne răpi, una dupe alta, provinciele nóstre; a ne răpi şi pro-

fana, cu călcarea lorŭ ne pedepsită, acelle locurĭ măreţie şi rourate de sângele eroilorŭ de altă-dată, a unorŭ eroĭ ca cariĭ rarŭ naţiune a avutŭ. — *In acelle ḑille triste*, ḑice Bălcescu, *vre-uă câte-va glasurĭ protestară; déră elle strigară in deşertŭ; câcĭ nicĭ unŭ braciŭ nu se rădică ca să resbune ca să apere România. Ea perduse mărirea sa !.*

In acestŭ timpŭ de grozavă, de grea, de amară pocăinţă şi ispită, consciinţa nóstră naţionale părù a se intuneca, şi licurea de abia, assemenea uneĭ paiţe lipsită de uleulŭ necessariŭ. Letargia ne făcusse a deveni neconsecinţĭ cu noĭ ênşine. Nu ne maĭ cunnosceamŭ *noĭ* pe *noĭ*. Insă de apururea există uă providenţă pentru popórele impilate. Ea există şi pentru Românĭ. Ea le procurâ miḑlóce de deşteptare. Dupe una-sută duo-ḑecĭ annĭ de somnolinţă şi recullegere, poporulŭ românŭ se trezì plinŭ de uă viéţă nuoă, merse şi-şĭ reoccupâ loculŭ ce i se cuvine in linia popórelorŭ viue.

Anniĭ 1821, 1848 şi 1859, aŭ trecutŭ peste noĭ cu suflarea lorŭ cea dătătóre de viéţă şi libertate. In fine, éttă ne *uniţĭ*. Ţêrrêna luĭ Mircea, Stefan, Rareşŭ, Michaiŭ, aŭ tresăritŭ in mormintele lorŭ. — Să scimŭ, de acum măcar, profita de esperiinţa ce amŭ făcutŭ, de exemplele celle straşnice, ce ne arrétă istoria, că a făcutŭ Provedinţa cu noĭ ênşine. Să fimŭ resplătiţĭ cu ceea ce amŭ păţitŭ. Să scimŭ păstra ceea ce amŭ dobenditŭ. Să ne scimŭ face vrednicĭ de ceva maĭ multŭ!..

Inaintė ? Da. — Inapoĭ ? Nicĭ unŭ passŭ. Câcĭ, pentru numele luĭ Dnmneḑeŭ ! nu inapoĭ este viitorulŭ; nu in stricarea cellorŭ dobĕndite stă mântuirea, nu in desbinare stă propăşirea, ci *unirea face puterea.*

Amŭ vêdutŭ, din nefericire, câţĭ-va printre noĭ cariĭ maĭ cutéḑă a vocifera in contra *Uniriĭ*, atribuindu-ĭ eĭ tóte relele ce ne băntuiră ceĭ şépte annĭ trecuţĭ. Aceia, séŭ că sunt smintiţĭ, séŭ că sunt instrumente străinilorŭ, séŭ că nu pricepŭ, in idiotismulŭ lorŭ, nicĭ atâta lucru, că naţiunea română, desbinându-se nu maĭ are raţiune d'a fi; că Moldova, şi Valachia reslătite érăşĭ, paşalîcurĭ turcescĭ, guberniĭ moskicescĭ, provincie nemţescĭ, potŭ fi, déră ţĕrre românescĭ? nicĭ-uă-dată, déră nicĭ-uă-dată, nu maĭ potŭ remânea. Relele trecute le datorimŭ nu *Unireĭ*, ci *ticăloşiei* acellorŭ *chiemaţĭ* a *aplica* Unirea.....

Şi apoĭ, Românulŭ desbinându-se, nicĭ să maĭ cuteḑe a-şĭ scóte facia in lumea ómenilorŭ liberĭ, in societatea acellorŭ cariĭ suspină dupe libertate. Românulŭ desbinatŭ, separatistŭ, să nu muĭ indrăsnéscă a radica ochiĭ spre unŭ italianŭ, spre unŭ polonŭ, spre unŭ germanŭ, spre unŭ grecŭ, toţĭ fiiĭ aĭ unorŭ naţiunĭ care aŭ făcutŭ şi facŭ jertfe uriaşe de sânge şi banĭ, spre a adjunge unde am adjunsŭ noĭ, fâră a da măcar unŭ pistolŭ, fâră a perde unŭ omŭ, şi totuşĭ n'aŭ adjunsŭ, uniĭ in totulŭ şi alţiĭ de locŭ.

Astăḑĭ pote că nu suntemŭ atâta de bine cum

dorimŭ cu toţĭ. Despre acésta Unirea nu e de vină. Mâne ne va fi maĭ bine, de o vomŭ avé, de vomŭ avé individualitatea nóstră politică şi naţionale. Insă fără Unire, nu vedemŭ inainte-ne de câtŭ chaosŭ, céţă, robia Babilonuluĭ. — Unirea naţionale e compatibilă cu totŭ ce e juste frumosŭ, adevêrŭ, nobile. Ea e necompatibile cu totŭ ceea ce e cădere, putreḑiune, mórte; cu totŭ ce e urîtŭ, nedreptŭ neadevêrŭ.

Tótă summa felicităţiĭ de care este priimitoriŭ unŭ populŭ, nu se póte dobêndi intr'uă singură ḑi

Şi de ce óre se intrista *neamiciĭ* naţiuniĭ nóstre de Unirea nóstră, şi de ce batŭ in palme cândŭ presuppunŭ, măcar, umbra desbinăriĭ? Şi desbinările nóstre in totŭ-d'a-una, istoria ne arrétă, n'aŭ avutŭ alte resultate de câtŭ slăbiciune in intru decadinţă in afară. De ar fi rea unirea popórelorŭ de ce'ĭ s'ar pune atâtea pedice, precum i se punŭ şi'n Italia, şi'n Germania, şi'n Grecia, ba chiar in Iberia?

Nuoĕ desbinârĭ, vorŭ adduce nuoe decadinţe, nuoe pĕccate ce vorŭ trebui să se spele prin uă nuoă *robia*, care incă să ne mulţămimŭ de ar fi, Dómne ferescе! a Phanaruluĭ şi de n'ar fi maĭ rêŭ: de n'ar fi jugulŭ de ferŭ allŭ Norduluĭ. Insă să rugâmŭ, maĭ bine, pe Dumneḑeulŭ părinţilorŭ noştri, a inlătura de la noĭ pacharulŭ acesta.

Unŭ bunŭ românŭ, fiiŭ allŭ uneia din provinciele nelibere alle Româniеĭ, allŭ uneia din acelle petre scumpe, răpită din coróna Moldoveĭ, allŭ uneia

din acelle ţĕrrişóre sclave, alle câreia lanţurĭ se lărgescŭ cândŭ mergemŭ şi noĭ iştĭ de aicĭ bine, şi se restrîngŭ, cândŭ pĕcătuimŭ a merge rêŭ; ne scria maĭ ḑillele trecute aceste cuvinte, ce noă ni se părură a fi glasulŭ jalnicŭ allŭ unuĭ frate immormĕntatŭ de viŭ, şi care incă se sbate:

„In starea actuale *in care vĕ aflaţĭ*, nu vĕ trebue alta de câtŭ numaĭ *putere morale* spre a fi, *spre a remâne in vecĭ uniţĭ*, şi numaĭ atuncĭ eţĭ fi *forţĭ*! Nu uitaţĭ, fraţilorŭ, că déca, (să nu dea Dumneḑeŭ!), *veţĭ separa*, voĭ acollo, *puterile*, atuncĭ *vaĭ de noĭ* iştĭ d'aice!... cârora nu ne remâne de câtŭ *să ne imbrăcâmŭ de viĭ in căméşa mortuariă*, părăsindŭ cu totulŭ viéţa *anormale* şi *miserabile*, care o ducemŭ maĭ bine de ḑumĕtate seculŭ desbinaţĭ, sub tóte privirile, de fraţiĭ nostriĭ:

„Domnia-vóstră, **unindŭ puterile, ne-aţĭ invĕţa a cugeta şi a spera! . . . Blăstemulŭ eternŭ să caḑă pe capetele cellorŭ rĕĭ-voitorĭ, déca ne orŭ injunghia de viiŭ şi in pruncia! . . .**"

Garantâmŭ autenticitatea acestorŭ cuvinte.

Éttă convingerea, éttă invĕţămêntulŭ cu care amŭ eşitŭ din acestŭ studiŭ de treĭ annĭ, pe care'lŭ inchiăiâmŭ acuma; din acestŭ studiŭ, unde documentele istorice, unde probele palpabilĭ, aŭ venitŭ la totŭ pasulŭ a afirma idea prin fapte. . .

Acuma, déca se găsesce şi intre Românĭ unŭ altŭ Erostratŭ,—carele scimŭ că ş'a făcutŭ numele celebru, in anticitate, prin apprinderea templuluĭ de

la Ephes, ne fiindŭ capabile a se illustra prin *nimica altŭ maĭ bunŭ*, — éssă ellŭ la lumină şi aprindă templulŭ *uniriĭ*, rădicatŭ, pênĕ la inălţimea unde'lŭ vedemŭ, cu lacrimele şi sângele a duoḑecĭ de generaţiunĭ romănescĭ; — éssă la ivélă, ca, incaĭ, să-lŭ cunnóscă lumea şi să scie că unŭ asemene nenorocitŭ, n'a fostŭ capabile de maĭ puciuŭ, de câtŭ a vîrî cuţitutŭ assasinuluĭ in sinulŭ mammeĭ sélle.

FINE.